BIBLIOTHECA
FF. PRÆDICATORUM
CONVENTUS
CIVIT. BENITIÆ
Lit. ....
Pl. ....

TRACTATUS
DE
SÑA TRINITATE

P.Fr. H. BUONPENSIERE, O.Fr.P.

Colleg. D. Thomae Aquin. De Urbe Reg.^s

COMMENTARIA

IN PRIMAM PARTEM SUM. THEOL.

D. Thomae Aquinatis

A Qu. XXVII. Ad Qu. XLI.

(DE DEO TRINO)

ROMAE MCMV.

Property of

COSA

Please return to

Graduate Theological

Union Library

DEI MATRI

IMMACULATAE VIRGINI MARIAE

SS. ROSARII ALM. REGINAE

OBLATUM DICATUM

8 Dec. 1905.

2160

Theologiae Lectori

Commentaria exhibet volumen istud in QQ.XXVII–XLI. Primae Partis Summae Theologicae Angelici Doctoris, ad modum praelectionum pro theologiae tyronibus disposita. In his commentariis pluries ex primis philosophiae praeceptis sermonem duximus, ut iuvenes possent scientifice (quantum licet) doctrinam catholicam de profundo Smae Trinitatis mysterio intelligere.

Quisquis igitur lectioni huius libri mentem apponet, nostrae intentionis probe gnarus, nobis de industri labore parcet.

Romae, ex aedibus Collegii D. Thomae Aquinatis VI. Idus Ianuarii MCMV.

Fr. H. Buonpensiere, O. Pr.
Collegii Regens.

Index
Quaestionum et Articulorum pertinentium ad Tractatum de Sñia Trinitate

Prologus . . . . Pag. 1

Q. XXVII – De Processione, seu Origine divinarum Personarum . . .

Prologus . . . . „ 15

Art. I. – *Utrum Processio sit in divinis* . . „ 16

Art. II. – *Utrum aliqua Processio in divinis possit dici Generatio* . . . . . . „ 70

Art. III. – *Utrum praeter Generationem possit esse aliqua Processio in divinis* . . . . „ 86

Art. IV. – *Utrum illa alia Processio possit dici Generatio* . . . . „ 97

Art. V. – *Utrum sint in divinis plures Processiones quam duae* . . . . „ 123

Q. XXVIII – De Relationibus divinis . . . .

Prologus . . . . „ 130

Art. I. – *Utrum in Deo sint aliquae Relationes reales* . . . . „ 131

Art. II. – *Utrum illae Relationes sint ipsa essentia divina, vel sint extrinsecus af-*

fiam . . . . Pag. 158
Art. III. – Utrum possint esse in Deo plures Relationes realiter distinctae ab invicem ,, 179
Art. IV. – De numero harum Relationum. ,, 188
Q. XXIX – De Personis divinis.
Prologus. . . . . ,, 196
Art. I. – De definitione Personae . . . . . . ,, 198
Art. II. – Utrum Persona sit idem, quod Hypostasis, Subsistentia et Essentia ,, 208
Art. III. – Utrum nomen Personae competat in divinis . . . . ,, 216
Art. IV. – Utrum nomen Personae in divinis significet Relationem vel Substantiam ,, 224
Q. XXX – De pluralitate Personarum in divinis. . . . .
Prologus. . . . . ,, 244
Art. I. – Utrum sint plures Personae in divinis . . . . ,, ibid.
Art. II. – Quot sint Personae in divinis . . ,, 256
Art. III. . Utrum Termini Numerales ponant aliquid in divinis. . . . . . . ,, 277
Art. IV – Utrum hoc nomen, Persona, possit esse commune tribus Personis . . ,, 287
Q. XXXI – De his quae pertinent in divinis ad Unitatem, vel Pluralitatem Personarum.

Prologus . . . . Pag. 297
Art. I. – Utrum sit Trinitas in divinis. „ 298
Art. II. – Utrum Filius possit dici alius a Patre . . . . „ 307
Art. III. – Utrum dictio exclusiva, Solus, sit addenda termino Essentiali in divinis . . . . „ 317
Art. IV. – Utrum dictio exclusiva possit adiungi Termino Personali . . . . „ 324

Q. XXXII – De cognitione divinarum Personarum.
Prologus – . . . . „ 326
Art. I. – Utrum per rationem naturalem possit cognosci Trinitas Divinarum Personarum . . . . „ 327
Art. II. – Utrum sint aliquae Notiones divinis Personis attribuendae . . . „ 359
Art. III. – Utrum sint tantum quinque Notiones in divinis vel plures . . . „ 371
Art. IV. – Utrum liceat contrarie Notiones diversimode opinari . . . . „ 380

Q. XXXIII – De his quae pertinent ad Personam Patris.
Prologus . . . . „ 387
Art. I. – Utrum Patri competat esse Principium Filii vel Spiritus Sancti . . „ 385

Art. II. — Utrum hoc nomen, Pater, sit proprium nomen Personae Patris. . Pag. 399
Art. III. — Utrum hoc nomen, Pater, per prius dicatur in divinis Personaliter quam Essentialiter. . . . . „ 407
Art. IV. — Utrum sit proprium Patris esse Ingenitum . . . . „ 410

Q. XXXIV — De Verbo in divinis . . .
Prologus. . . . . „ 423
Art. I. — Utrum Verbum dicatur in divinis essentialiter, vel personaliter. . . „ 427
Art. II. — Utrum Verbum sit proprium nomen Filii. . . . . „ 440
Art. III. — Utrum in nomine Verbi importetur respectus ad creaturas. . . . . . . „ 447

Q. XXXV — De hoc nomine Filii, quod est Imago. . . . .
Prologus. . . . . „ 464
Art. I. — Utrum hoc nomen, Imago, in divinis dicatur personaliter . . . . „ 465
Art. II. — Utrum Imago sit proprium nomen Filii. . . . . „ 472

Q. XXXVI — De pertinentibus ad nomen Spiritus Sancti . . . . .
Prologus . . . . „ 484
Art. I. — Utrum nomen Spiritus Sancti sit

proprium nomen alicuius divinae Personae . . . . Pag. 489
Art. II. – Utrum Persona illa, quae dicitur Spiritus Sanctus, procedat a Patre et Filio . . . . „ 499
Art. III. – Utrum Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium . . . . „ 537
Art. IV. – Utrum Pater, et Filius sint unum principium Spiritus Sancti . . „ 550
Q. XXXVII – De nomine Spiritus Sancti, quod est Amor.
Prologus – . . . . „ 568
Art. I. – Utrum Amor sit proprium nomen Spiritus Sancti . . . . „ ibid.
Art. II. – Utrum Pater et Filius diligant se Spiritu Sancto . . . . „ 576
Q. XXXVIII – De nomine Spiritus Sancti, quod est Donum.
Prologus – . . . . „ 588
Art. I. – Utrum Donum possit esse nomen personale . . . . „ ibid.
Art. II. – Utrum sit proprium nomen Spiritus Sancti . . . . „ 600
Q. XXXIX – De Personis in comparatione ad Essentiam.
Prologus – . . . . „ 609

Art. I. — Utrum Essentia in divinis sit idem, quod Persona . . . . Pag. 610
Art. II. — Utrum dicendum sit, quod tres Personae sunt unius Essentiae . . . „ 621
Art. III. — Utrum nomina essentialia praedicanda sint de Personis in singulari, vel in plurali . . . . „ 633
Art. IV. — Utrum adiectiva, nomina, aut verba, vel participia praedicari possint de nominibus essentialibus concrete acceptis . . . . „ 649
Art. V. — Utrum praedicari possint de nominibus essentialibus in abstracto acceptis . . . . „ 660
Art. VI. — Utrum nomina Personarum praedicari possint de nominibus essentialibus. . . . . „ 671
Art. VII. — Utrum essentialia attributa sint appropriamda Personis. . . . „ 679
Art. VIII. — Quod attributum cui Personae debeat appropriari. . . . . „ 687
Q. XL. — De Personis in comparatione ad Relationes, sive Proprietates.
Prologus — . . . . „ 701
Art. I. — Utrum Relatio sit idem, quod

Persona . . . . Pag. 702
Art. II. — Utrum Personae distinguantur per Relationes . . . . „ 711
Art. III. — Utrum, abstractis per intellectum Relationibus a Personis, remaneant Hypostases distinctae . . . „ 739
Art. IV. — Utrum Relationes secundum intellectum praesupponant Actus Personarum, vel e converso . . . . . . „ 754

Q. XLI — De Personis per comparationem ad Actus Notionales.

Prologus — . . . . „ 764
Art. I. — Utrum actus notionales sint attribuendi divinis Personis . . . . . . „ 766
Art. II. — Utrum huiusmodi Actus sint voluntarii, vel necessarii. . . . . „ 775
Art. III. — Utrum per huiusmodi Actus Persona procedat de aliquo, vel de nihilo . . . . „ 789
Art. IV. — Utrum in divinis sit Potentia respectu Actuum Notionalium. . , , 803
Art. V. — Utrum Potentia generandi, vel spirandi significet Relationem vel Substantiam. . . . . „ 813
Art. VI. — Utrum Actus Notionales ad plures Personas terminari pos-

sint. . . . . Pag 827

Nota. . . . . „ 841
Index alphabeticus. . . . . „ 842
Errata_Corrige. . . . . „ 909

1. Christus, priusquam ad coelum conscenderet, ad Apostolos conversus ait: « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et S. Sancti... (Matth: XXVIII, vv: 18-20). Sed, quum baptizetur unusquisque... in remissionem peccatorum » (Act: II, v. 38), nequaquam Christus sineret ab Apostolis homines baptizari in nomine eius qui Deus non esset. Etenim « quis, potest dimittere peccata, nisi solus Deus? » (Marc. II, v: 7). Si ergo baptizandi sunt homines in nomine Patris et Filii et S. Sancti, veraciter Pater est Deus, Filius est Deus, atque S. Sanctus est Deus. Hoc, recta Fides, ex laudatis Evangelii verbis infert.

At rursum, si Deus Pater esset ipsemet Filius, nequaquam esset verum, quod « misit Deus (Pater) Filium suum » (Joan: III v: 17): nullus namque proprie mittit seipsum. Similiter, si Deus Pater esset ipsemet Spiritus Sanctus, quomodo veraciter Christus dixisset de S. Sancto: « quem mittet Pater in nomine meo », i.e. Christi? (Ibid. XIV, v. 26). Denique, si Deus Filius esset ipse S. Sanctus, quomodo Christus de eodem Spiritu dixerit: « Quem (ego) mittam vobis a Patre? » (Ibid. XV, v. 26). Confitendum est igitur, quod Deus Pater, et Deus Filius, et Deus S. Sanctus invicem realiter discreti subsistant.

Alioquin monemur voce divina: « Audi Israël

Dominus, Deus noster, Dominus unus est » (Deut. VI, v. 4). Igitur Dominus, Deus noster, et utique veraciter una simplex realitas, veraciter tamen distincte realiter subsistit in Deo Patre, in Deo Filio, et in Deo S. Sancto (cfr. S. August. Lib. XV. De Trinit. cap. 28). « Fides (igitur) catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur. Neque confundentes Personas, neque substantiam separantes. Alia est enim Persona Patris, alia Filii, alia S. Sancti: sed Patris et Filii et S. Sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna majestas ». (Symbol. S. Athanas. vv. 3-6); seu Deus unus et trinus est.

2. Hoc dogma catholicae Fidei est mysterium plane singulare, imo vertex mysteriorum Religionis christianae.

Est, inquam mysterium plane singulare, quoniam humana ratio in nulla categoria creaturarum visibilium aut invisibilium exemplariter conspicere potest, qualiter una eadem singularis et simplicissima realitas subsistat indivise in tribus realiter distinctis personis.

Est etiam hoc dogma vertex omnium aliorum mysteriorum; quoniam, dum alia Fidei nostrae mysteria, puta Creatio, Praedestinatio, Incarnatio, Redemptio, etc. respiciunt Deum in ordine ad creaturas, mysterium Sanctissimae Trinitatis attingit vitam intimam Dei, Deum prouti

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

est in semetipso. Etsi namque Deus nec creasset, neque homines praedestinasset, neque incarnatus fuisset, neque nos redemisset, tamen esset « ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, (et) tamen non tres Dii, sed unus (esset) Deus ». (Symbol. S. Athan:).

Est etiam hoc dogma peculiare Religionis Christianae, quoniam universae Ecclesiae nunc revelatum est distinctis verbis per Christi et Apostolorum praedicationem, dum circumvelatum aenigmatibus jacuit apud populum Judaeorum.

3. Duplici vero de causa arcanum Trinitatis mysterium Deus Hebraeis aperire noluit.

Primo scilicet, ne populus ille rudis, ad idololatriam pronus, Deorum pluralitatem crederet, audiens in Deo Personarum Trinitatem (cfr: Isid: Pelusiota, Lib: II Epist. ep. 142).

Secundo, ut Deus morem gereret humanae fragilitati. Etenim, quum homo in his quae ad fidem attinet, se habeat ad Deum, sicut discipulus relate ad Magistrum docentem, juxta illud: Et erunt omnes docibiles Dei (Joan: VI, v: 45), conveniens fuit, ut paulatim per incrementa temporum, genus humanum instrueretur de hoc altissimo divinitatis mysterio (cfr: S. August: Quaest. Vet: Testam, cap. 86). « Hinc paulatim sacrosancta Trinitas nobis innotuit: et in libris Moysis unitas divinitatis specialiter praedicata est; in

Prophetis Dei Verbum annuntiatum et Personarum binarius (numerus) diligentius commendatus; Trinitas denique in nova lege evidentissime demonstrata. At, quoniam, superno accedente lumine et Christi divinissimo Magisterio, plura apparent in sacris libris (V. T.) quae olim sub cortice litterarum latebant, observarunt Patres et Theologi, in veteri quoque testamento Trinitatis deprehendi vestigia». (Berti, De Theol: Discipl:, Lib. VII, cap: 1): quae vestigia inferius suo loco nos indigitabimus contra Iudaeos cavillantes tamquam novum dogma Ssmae Trinitatis.

4. Quum ergo arcanum sit et plane singulare hoc Trinitatis mysterium, nemo praesumat, solius naturalis luminis viribus innixus, illud perscrutari. Si namque esset naturali ratione assequibile, non esset arcanum; et, si ex creatura mundi esset intelligibile, iam non esset singulare. — Nec etiam lumine Fidei adiutus quisquam poterit ad intimam huius mysterii intelligentiam pervenire: siquidem «videmus nunc per speculum in aenigmate» (I Cor: XIII v: 12). Qui autem in speculo videt, imaginem non autem realitatem rei conspicit: quemadmodum et qui in aenigmate cognoscit, confuse et inadaequate. Unde et per similitudines quasdam, Deo vicinas, pervenire possumus in hac vita ad intelligentiam Dei unius et trini.

5. Age vero relate ad nos viatores «nihil est accomodatius (ad intelligendum Deum) quam id

quod imago Dei non frustra dicitur » (S. August: Lib: XV. De Trinit: cap: 16), videlicet Homo: scriptum est namque: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram » (Gen: I, v: 26). Et ideo, quia secundum partem rationalem sit ad imaginem Dei homo factus, rectissime ex his, quae ... ita intellectuali animae humanae apparent, possumus notitiam Trinitatis obumbrate capere. Et consulto dico: Obumbrate, quia, ut in Conc: Later. IV. cap: Damnamus legitur, « inter Creatorem et Creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos major sit dissimilitudo notanda » (Enchir: n: 358): sicut ex dicendis magis patebit.

6. Adhuc licet difficilis sit nec plena evidentiâ investigatio de singulari Trinitatis mysterio, est tamen valde necessaria pluribus de causis.

Primo quidem ad refutandas cavillationes infidelium, dicentium intrinsece repugnare id quod de Deo Fides nostra praedicat.

Secundo ad notificanda alia Fidei mysteria. Plura enim sunt Fidei dogmata, ut puta Incarnatio, Redemptio, et Hominum sanctificatio, quae vix intelligi possunt, mysterio Trinitatis non satis exculto (cfr. Q. XXXII. art. 1, ad 3^m).

Tertio ad robur et solamen Fidei nostrae, declarando videlicet per similitudines, haustas ex creaturis, non esse impossibile id quod Fide credimus. Capit enim noster animus gaudium de verita-

te, dum haec ex obscuriori redditur clara per exempla.
Hinc de Sma Trinitate scribit S. Augustinus: «Nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid invenitur» (Lib: I de Trin: cap: 3).
Quarto ad complementum tractatus de Deo. Equidem Theologia catholica paupertina imo manca evaderet, si non investigaret hoc mysterium in visceribus Divinitatis absconsum; ut notum relinquitur. Obiectum namque primarium, seu, ut alii vocant, subiectum, Theologiae est Deus.
7. Quia vero Deus non solum ipse est, sed etiam est principium et finis omnium creaturarum, iuxta illud: (Apoc: I v. 8) «Ego sum α et ω, principium et finis; dicit Dominus Deus» ideo Theologia, utpote scientia de Deo, ordinate disquirit.
1º De Deo prout est in se.
2º De Deo quatenus efficiens et exemplare principium omnium rerum.
3º De Deo quatenus finis, in quem omnia desiderant, suo quaeque modo, pervenire.
Unitas vero atque Trinitas Dei evidenter ad ipsam intimam constitutionem divinitatis pertinent. Unde de Dei Unitate atque Trinitate investigatio pertinet ad tractatum, qui est de Deo, ut est in se.
8. Et quoniam Dei unitas, etiam solius rationis naturalis lumine facilius demonstratur, dum

Dei Trinitas nonnisi ex divina revelatione per valde implexas argumentationes declaratur, propterea conandum est theologo in tractatu de Deo prouti est in se
primo Eius Unitatem
secundo Eius Trinitatem
constabilire.
Quod praeclare egit Aquinas noster, theologorum princeps, in hoc aureo libro, qui intitulatur Summa Theologica; propterea quod breviter, clare et ordinate exponit totam catholicam doctrinam. (cfr: Vol: I. de Deo Uno, n. 13).

9. Quia vero, toto anno elapso, per multas quaestiones Dei unitatem sumus prosequuti, sermonem convertimus ad investiganda quae Trinitatem divinarum Personarum spectant.

10. Tractatus de Summa Trinitate ab Angelico Doctore in tres sectiones partitur, determinando videlicet
Primo de Processionibus, sive emanationibus intra ipsum Deum existentibus. Qu. XXVII.
Secundo de Relationibus divinis quae intra Deum ipsum subsistunt vi emanationum quae in Deo ponuntur. Q. XXVIII
Tertio de Personis Divinis. Q. Q. XXIX-XLIII.

11. Ratio vero istius ordinis, assumpti ab Aquinate, non est ad arbitrium confictus, sed lumine Fidei determinatus. Equidem divinae Personae nonnisi relationibus invicem oppositis distinguuntur inter sese; iuxta effatum theologorum: In Deo

omnia sunt unum nisi obviat relationum oppositio. (Concil: Florent. in decreto pro Jacobitis – Enchir. n. 598)
Propterea non possumus de Personis divinis investigare, nisi praemisso tractatu de relationibus immanentibus in Deo ipso.
Sed rursum relationes mutuo oppositae nullae possunt concipi existere in Deo ipso, nisi praesupponamus processiones, seu emanationes quasdam unius ab alio. Unius namque ad seipsum non datur relatio vere opposita. Et ideo, nisi probe manifestentur in Deo existere emanationes, seu processiones unius ab alio, nequeunt intelligi in eodem esse relationes aliquas mutuo oppositas.
Ergo ad logice investigandum de SS. Trinitate
α) primo constituendum est in Deo inveniri aliquas processiones;
β) secundo adesse in Eo relationes mutuo oppositas;
γ) et ultimo disquirere tuto poterimus de divinis Personis. – Qui sane ordo sequutus est praecise a S. Thoma.

12. Ad singulas vero huius tractatus quaestiones antequam mentem admoveamus praestat commemorare praecipuos errores, quos ex caecitate cordis sui homines, temerarie scrutantes arcanum Trinitatis mysterium, protulere. Omnes huiusmodi errores ad tres principaliores sectas reducuntur, videli-

est, Antitrinitariorum seu Unitariorum, Tritheistarum, et Macedonianorum seu Photianorum. — Pauca de singulis.

A) Antitrinitarii, vel potius Unitarii, vocantur quotquot in Deo vel unicam ponunt personam, vel tres personas inaequales statuunt.

α) Qui unam tantum personam in Deo agnoscunt, sunt omnes Gentiles, unicum Jovem, Deum optimum maximum confitentes, quamvis circa Deos minores nullum agnoscerent numerum.

Moderni Judaei, non intelligentes sacram Scripturam, Deum sicut in essentia ita in persona unicum tantum profitentur.

Mahumedes, Deum non habere Filium sicut nec uxorem suis sequacibus inculcans, una falce totam Trinitatem de medio sustulit: unde in Alcorano, sur: 4 praecipit: « Credite in Deum et Legatos, (i.e. prophetas), et ne dicatis Tres: Deus est Deus unus. Absit, ut Ei sit Filius ».

Ex Christianis dogma Trinitatis Personarum impugnarunt, nimis urgendo Dei unitatem, Ebionitae (saec: I), inde Elcesaitae, Theodorus coriarius et Theodorus argentarius, Alogi (cfr: S. Iren: lib. de Haeres:, haer: 29) et Artemon (saec: II). At qui, ineunte hoc II saeculo, dogma Trinitatis systematice, ut ita loquar, impugnaverit, fuit Praxeas ex Asia minori oriundus. Tertullianus contra eum stylum acuit in libro qui adversus Praxeam inscri-

tulatur. Ibidem cap: 1 Tertullianus refert, quod Praxeas dictitaverit „ Ipsum Patrem descendisse in Virginem, ipsum passum, denique ipsum esse Jesum Christum „. Ob quam causam sectatores Praxeae nominati sunt Patripassiani sive theopaschitae.

Ad finem vertente eodem saeculo II, Noëtus Smyrnensis vel, ut aliis placet, Ephesinus, haeretice docuit: „ Christum ipsum esse Patrem, et ipsum Patrem fuisse incarnatum, passum et mortuum „; sicut narrat S. Hippolitus in lib: cont: Noëtum, cap: 1.

Haeresim Praxeae perpolivit et quasi propriam fecit inde Sabellius, in Lybia natus, dicendo nullam dari in Deo realem pluralitatem Personarum, sed unicam Dei personam vocari Patrem prout ingenita est et principium creaturarum; dici Filium, quatenus carnem sumpsit in utero Virginis; et vocari Spiritum Sanctum, quatenus creaturam rationalem sanctificat. (cfr: Q XXVII. art: 1, c). Haeresis ista solet dici Sabellianismus a Sabellio principali patrono; vocatur etiam Monarchismus, eo quod unicam personam agnoscit in Deo; ac tandem dicitur Modalismus, quia fautores hujus haeresis nomine personarum divinarum intelligunt modos seu specialia attributa Deitatis.

— Sabellianismus damnatus fuit in synodo Alexandrina coacta a S. Dionysio, ejusdem urbis episcopo,

anno 319, deinde in Concilio Mediolanensi anno 347 et Smyrnensi anno 351.

Revixit haec eadem haeresis saeculo XII ex opera Abaelardi, qui, ut refert S. Bernardus in epistola CXC ad PP. Innocentium, « ponebat in Trinitate gradus, in Majestate modos, numeros in aeternitate: constituebat denique Patrem plenam esse potentiam, Filium quamdam potentiam, Spiritum Sanctum nullam potentiam ».

Idem sensit postmodum Töllner cum Silberschlag dicendo Trinitatem non esse aliud quam tria Dei attributa, potentiam, intellectum et voluntatem.

Nec alienus videtur, secundum quod verba sonant, Rosminius a Sabellii positione. Ait namque, quod « tres supremae formae, esse, nempe subiectivitas, obiectivitas, sanctitas; seu realitas, identitas, moralitas, si transferantur ad esse absolutum, non possunt aliter concipi, nisi ut personae subsistentes et viventes ». — Est prop: XXVI inter XL propositiones desumptas ex operibus Rosmini atque damnatas a C. S. O. — Alio tamen loco Abbas Roveretanus videtur ad Ariani positionem accedere. Sentit namque, quod Dei « Verbum est materia illa invisa, ex qua, ut dicitur Sap: XI v: 18, creatae fuerunt res omnes universi » (sic!). Est prop: XIX inter damnatas.

β) Fuere alii qui Trinitatem realem perso-

narum denegarunt, impugnando ipsarum consubstantialitatem. Et haec haeresis vocatur Arianismus, ab Ario (+ 336) excitata anno 317. Sensit namque Verbum Dei non esse essentialiter Deum, sed Patris primam et nobilissimam creaturam; Spiritum Sanctum vero, inquit, esse creaturam Patris et Filii. Hinc docuit suos sequaces Deum glorificare, dicendo: « Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto ». Damnatus fuit Arianismus in Nicaena Synodo, anno 325, in qua definitum dogmatice fuit Dei Verbum esse ὁμοούσιον, sive ejusdem naturae et essentiae, cum Patre.

Progressu temporis Arianismus in tres factiones sese scidit.

b¹) Quidam rigide cum Ario sentientes, professi sunt Dei Filium esse omnino Patri dissimilem sive ἀνόμοιον; unde Anomaei dicti sunt ab Eunomio, vel Aëtiani ab Aëtio duce.

b²) Alii confessi sunt Dei Filium esse Patri similem in substantia, ὁμοιούσιον. Horum Arianorum fautores fuere Eusebius Caesariensis et Basilius Ancyranus.

b³) Alii demum dixere Dei Filium esse Patri tantummodo similem ὅμοιον: et hi Acaciani ab Acacio, episcopo Caesariensi, vocati sunt.

Unitariorum haeresim professi sunt Michaël Servetus Genevae, Calvino agente, vivus combustus anno 1553; item Valentinus Gentilis, Laelius

et Faustus Socinus cum Socinianorum secta, Rationalistae, uti Kant, Schelling, Schleiermacher, Hegel, et omnes Protestantes qui nunc magis magisque vel ad Deismum vel ad Pantheismum vel ad Atheismum accedunt. (cfr: Knoll, Instit: Theol: § 66.).

B) Sequitur haeresis Tritheistarum. Quo nomine vocatur error illorum qui, personam divinam cum Dei natura omnimode identificantes, docent in Deo non solum esse tres Personas, sed etiam tres realiter distinctas substantias divinas. Ortum habuit haec haeresis circa saec: VI ex opera Joannis Philoponi; defensa postmodum fuit a Roscellino Compendiensi, Nominalium parente, saec: XI, qui dictitabat: « In Deo tres personas esse tres res ab invicem separatas, sicut sunt tres Angeli: ita tamen ut una sit voluntas et potestas, et tres Deos vere posse dici » (cfr: S. Ansel: lib: de Fide Trin: et Incarn:).

Ad Tritheismum declinavit quoque Abaelardus docens: « Quod Pater sit plena potentia; Filius quaedam potentia; Spiritus Sanctus nulla potentia... quod Spiritus Sanctus non sit de substantia Patris, aut Filii ». (cfr: Denzinger, Enchiridion, nn. 310 et 311).

In eandem haeresim incidit incaute abbas Joachim dicendo inter tres personas divinas non aliam inveniri nisi unitatem moralem. Damnata fuit huius viri doctrina in Conc: Later: IV an: 1215.

Tritheismum crudiler professus est Georgius Her-

mesius, qui loquens de SS. Trinitate in sua Christ: Cath: Dogm:, edita Monasterii 1834, pag: 470, scribit: « Pater, Filius et Spiritus Sanctus igitur debent significare effectus Dei, vel divinae essentiae; et si hoc significare non possent, pro hominibus nihil omnino possent significare, et consequenter pro nobis doctrina de Trinitate divina absque ullo sensu foret ». Vides hinc, ut intra parenthesim notem, quam merito huius viri opera proscripta fuerint a f: r: Gregorio XVI. die 26 Sept. 1835).

In eamdem haeresim descendit A. Günther, qui definiens personam esse naturam sui consciam, infulit tres personas SS. Trinitatis non habere aliam unitatem nisi formalem, videlicet esse tres realiter distinctas substantias, gaudentes tamen unicâ conscientiâ.

C) Tertia haeresis circa mysterium SS. Trinitatis est Macedonianismus a Macedonio, Patriarcha Constantinopolitano, nomen trahens. Huius sectae fautores « de Patre et Filio recte sentiunt quod unius sint eiusdemque essentiae, sed de Spiritu Sancto hoc nolunt credere, creaturam eum esse dicentes »; sicut loquitur S. Augustinus lib: II De Haeres:, haer: 52: unde Pneumatomachi i.e. Spiritus Sancti impugnatores vocati sunt. — Haeresis Macedonii damnata fuit in Conc: Constantinop: I.

Ad Macedonii errorem accedunt Theodoretus Mopsuestenus († an: 428), Iconomachi (saec: VIII.),

deinde Photius cum hodiernis graeco-schismaticis qui etsi tres divinas Personas realiter distinctas agnoscant, processionem tamen Spiritus Sancti a Filio impugnant, docendo Spiritum Sanctum a solo Filio procedere; unde nolunt in symbolo cum Latinis canere de S. Spiritu: Qui a Patre Filioque procedit. Damnata fuit ista haeresis Graecorum tum in Conc: Lugdunensi II (an: 1274), tum etiam in Concilio Florentino an: 1439.

Q. XXVII. De processione divinarum personarum.

13. **Prologus.** Ordinem constituimus tractatus de Trinitatis mysterio cum priore de Unitate Dei. Expendimus transcendentiam dignitatemque mysterii Dei Unius Trini, difficultates quoque et pericula quae in considerando tam arcanum mysterium sunt superanda enumeravimus. Inde « timendum foret, ne in huius tam profundi pelagi ingressu, sub aquis tam vehementibus, inter procellosos tot illidentium fluctuum motus mergeremur, nisi sola fide veluti cynosura, D. Thoma nauta, duceremur. Intrepida tamen vela pandemus sub eo Doctore et ductore, qui Fidei praelucente lumine iter diriget, deteget pericula, latebrosa complanabit; invia vero et inaccessa adorare praecipiet ne scrutatores majestatis opprimamur a gloria ». (Contenson. Theol: Ment.

et Cord. Lib. III, §. Praeloquium).

14. Et quoniam fundamentum ad intelligentiam mysterii Dei Unius Trini sunt divinae processiones, ex quibus oppositio relativa et realis distinctio Personarum Sstmae Trinitatis dependet, ideo de hujusmodi processionibus prima nostra investigatio procedet. De his vero Angelicus in hac quaestione duo determinat, videlicet,

primo: An sint (art: 1 h. q.),

secundo: Quot sint (artt: 2-5 h. q. - cfr: art: seq.)

Articulus I - Utrum processio sit in divinis.

15. Circa titulum animadverte 1º τὸ sit sumendum esse synonime ad τὸ exsistat realiter, secundum quod scilicet exsistere realiter distinguitur ab exsistere iuxta nostrum modum intelligendi. Plura enim quae realiter non exsistunt, concipiuntur tamen a nobis tamquam exsistentia.

2º adverte praepositionem in denotare habitudinem unius rei continentis aliam. Potest autem una res continere aliam dupliciter, nimirum

α) vel formaliter, quo modo aula continet homines; et hoc modo dicimus homines esse in aula.

β) vel virtualiter, quo modo effectus continentur in propria causa effectrice; et hoc modo motio artuum humanorum exsistit in anima.

Cum duplex ergo sit acceptio τοῦ in, de prima acceptione tantum fit sermo in h: a. Omnes namque ex principio causalitatis coguntur ponere

processiones existere realiter-virtualiter in Deo, eo ipso quod hujusmodi processiones exsistant formaliter in creaturis. Etenim quidquid in creaturis exsistit, est saltem virtualiter in Deo.

3ᵒ in eodem titulo τὸ divinis sumitur strictissime pro his quae sunt vere et essentialiter Deus; ita quod sensus quaesiti sit iste:

Utrum aliqua processio exsistat realiter formaliter in his quae sunt vere et essentialiter Deus? (Cfr: Cajet:, Com. in h. a.); seu aliis verbis:

Utrum aliqua realis processio exsistat formaliter in his quae sunt essentialiter verus Deus?

16. Sed quid denotet hoc loco processio, operosius manet inquirendum. Dico igitur, quod

Processio, graece προβολή, trifariam solet accipi, proprie, minus proprie et latissime. (Cfr: hic o, et Q. X. de Verit: inter QQ. Dispp:, art: 1, o).

a) Processio, proprie dicta, est motio localis, secundum quam corpus ab uno loco ordinate per media pervenit in alium locum. Hinc antonomastice motio populi vel cleri cum majestate facta, dicitur processio.

β) Processio, minus proprie accepta, est τὸ fieri effectus, seu passiva productio effectus a causa; prout scilicet in hac passiva productione invenitur ordo unius ab alio vel post aliud. Hac acceptione vocis "processio" utimur, quando dicimus, quod corpus ab albedine procedit in nigredinem vel de

parva quantitate ad magnam, vel de non-esse ad esse; aut e contra.

f) Processio, latissime dicta, est emanatio vel origo unius ab alio: quo modo dicimus quod radius procedit a sole, genitum procedit a generante, amor procedit ab amante, intellectio procedit ab intelligente; et communiter quaevis actio procedit ab agente.

17. Corollaria. 1º Facile animadvertitur, quod „omnis processio (sive proprie, sive improprie, sive latissime dicatur) sit secundum aliquam actionem" (Hic o - cfr: etiam art: 5 h. q., o); non dico quod sit essentialiter aliqua actio (hoc enim ex supra inductis exemplis apparet falsum), sed dico, quod subaudiat, seu supponat seu comitetur aliquam actionem ex parte agentis. Et revera motio localis (i.e. processio proprie dicta) praesupponit actionem moventis, quia ob legem inertiae omne quod movetur, ab aliquo movente movetur: item transmutatio ligni ex caliditate in frigiditate (i.e. processio minus proprie dicta) supponit ob eamdem legem inertiae actionem agentis alterantis tale lignum: tandem emanatio ipsa actionis ab agente (i.e. processio latissime sumpta) subaudit saltem hanc ipsam operationem quam comitatur; et ita porro de aliis.

- Et sub hoc adspectu rectissime, ut reor (quidquid in contrarium aggerit noster P. Gonet, Disp: II de Proc. Div: Person., art. 2), post Henricum Ganda-

versem (Quodlib: VIII., q. 1) Molina (ibic, Disp: I) scribit processiones divinas esse emanationes quasdam et resultantias divinarum operationum, non autem operationes ipsas.

2º colligitur in omni processione inveniri semper
- terminum qui procedit ab alio,
- terminum a quo procedit ille, et
- aliquem ordinem seu relationem inter terminum procedentem, et terminum a quo procedit.

Ita ex. g. in processione locali, seu proprie dicta, corporis, adest movens tamquam terminus a quo est illa motio corporis, adest quoque ipsa energia qua movetur corpus tamquam terminus qui procedit, et adest relatio seu ordo inter hanc energiam et principium movens: et ita exemplariter in aliis processionibus contingit.

18. His positis, sit

Conclusio I. α) Nec processio proprie dicta, β) nec processio minus proprie accepta exsistit realiter formaliter in his quae vere et essentialiter sunt Deus.

— Nota. — Utraque pars est certa doctrina catholica.

Prob: Iª pars conclusionis. Processio proprie dicta nihil aliud est (cfr. n. 16, a) quam motio localis corporis de loco in locum: unde haec non existit realiter formaliter nisi in corporalibus rebus. Atqui ea quae sunt vere et essentialiter Deus, non sunt corporalia; siquidem Deus non est corpus (Q. III., art. 1, o). Impossibile est ergo

quod etc: (Cfr: hic o.)
Prob: II^a pars conclus: Processio (cfr: n.16, β) minus proprie accepta, est passiva productio effectus, seu τὸ fieri effectus; consequenter huiusmodi processio exsistit formaliter realiter in solis rebus finitis dum causantur. Atqui ea quae sunt essentialiter verus Deus, non sunt aliquid finitum neque causantur; quia nihil causatum potest esse formaliter in Deo qui est prima omnium causa effectrix (Q. II, art, 3, 0). Ergo impossibile est, quod etc: (Cfr: hic o).

19. Unde tota quaestio praesentis articuli huc tandem reducitur, videlicet ut sciamus:

Utrum aliqua realis processio, latissime dicta, exsistat formaliter in his quae sunt essentialiter verus Deus?

20. Ad cuius dubii solutionem advertenda est varia distinctio processionis latissime dictae. Distinguitur ergo huiusmodi processio

A) in Realem, et Logicam

α) Processio Logica est origo vel emanatio unius ab alio, ita tamen ut tam unum quam aliud sint entia rationis, sive exsistant in sola cogitatione humanae rationis. Huiusmodi processio est origo vel emanatio conclusionis ex praemissis, dum ratio nostra actu syllogizat.

β) Processio Realis est origo vel emanatio unius ab alio, ita tamen ut tam unum quam aliud sint entia physica et non rationis tantum. Huiusmodi est processio intellectivae operationis ab intellectu, item ver=

bi mentalis ab operatione intellectiva; radii a sole; etc.
21. Seposita processione logica, processio realis subdistinguitur
B) in Processionem per modum operationis, et processionem per modum operati.
α) Processio realis per modum operationis est emanatio unius ab alio, ita ut licet tam unum quam aliud sint entia realia, tamen aliquod eorum est operatio aliqua. Ita emanatio intellectionis ab intellectu est processio realis per modum operationis; item in sententia thomistarum processio verbi mentalis ab intellectione est processio realis per modum operationis; quoniam in his casibus unus terminorum, inter quos processio realis viget, est operatio aliqua.
β) Processio realis per modum operati est emanatio unius ab alio, ita ut tam unum quam aliud sint entia physica, neutrum tamen illorum est operatio aliqua. Ita emanatio verbi mentalis ab intellectu intelligente, et similiter emanatio formae scamni a serra mota per fabrum sunt processiones reales per modum operati; quoniam iuxta thomistas nec verbum mentale, neque intellectus intelligens, item nec forma scamni, neque serra mota a fabro sunt operationes quaedam, licet connotent, supponant, vel subaudiant operationem aliquam.
22. Considerandum est ulterius, quod genus operationis duplex a philosophis distinguitur
Una operatio nominatur immanens, quae scilicet

tota manet in principio immediato operationis a qua procedit. Et haec est illa operatio quae producit terminum qui manet in ipso principio operante; qualis actio est intellectio, quae producit verbum quod manet intus in intellectu intelligente.

Altera operatio est transiens quae scilicet ab agente procedit ad aliquid producendum in exterius subiectum, qualis ex. gratia sunt calefactio ab igne procedens ad aquam calefaciendam; item secatio a serra procedens et terminans in lignum, quod scindit (cfr. hic 2°, et Q, et art. cit. de Verit.).

Atqui, ut audivimus ex S. Thoma (cfr: n.17, 1°), omnis processio consequitur aliquam actionem. Et ideo attenta diversâ naturâ operationis super quam processio fundatur, processio realis distinguitur

C) in Processionem realem ad intra, et Processionem realem ad extra (ibid.)

a) Processio realis ad intra, seu immanens, est quae consequitur ad aliquam operationem immanentem, ideoque manet in subiecto agente. Ita, quoniam intellectio et volitio sunt operationes immanentes in vivente, ideo processio intellectionis ab intellectu, et volitionis a voluntate, item processio verbi ab intellectu illud intelligente, sunt processiones reales ad intra; quae scilicet absolvuntur intra subiectum immanenter operans; ut ex terminis patet.

β) Processio realis ad extra, seu transiens, est illa quae consequitur actionem aliquam transeuntem ab

agente in passum, ideoque manet non in agente, sed in subiecto quod patitur. Ita alteratio, qua aqua ex frigida fit calida sub calefactione ignis, est processio realis ad extra; eo quod calefactio ignis est actio transiens ab igne in aquam.

23. Scholium I. Ut processio aliqua sit realis, requiritur cumulative

1.° ut terminus qui procedit et terminus a quo alius procedit, uterque, sint aliquid physicum ex suimet natura, independenter scilicet a cogitatione nostrae mentis. Si enim huiusmodi termini dependerent unice ex nostro modo concipiendi, iam illa processio esset solummodo logica, et non realis.

2.° requiritur quod hi duo termini differant invicem secundum aliquid reale quod sit in uno et non in altero. – Enimvero, si duo termini A et B ponantur esse identica per omnia et omnibus modis, ita ut nihil reale esset in uno, quod non esset in altero, periret dualitas realis inter A et B; seu A et B non essent realiter sed solummodo nominaliter, DUO: et sic non esset possibile, quod unum eorum procederet realiter ab altero; quemadmodum est impossibile τὸ A procedere realiter ab eodem τῷ A. Ergo ad hoc ut realis processio exsistat inter duos terminos ex propriâ naturâ physicos, necesse est ut aliqua differentia realis adsit inter illos terminos: ita ut aliquid reale sit in uno termino et non in altero.

– Nihil tamen refert ad nostrum propositum, ut...

ea differentia realis sit aliqua entitas realis absoluta, vel aliqua entitas realis relativa: utrumvis horum sufficit. 3° requiritur, ut ordo vel relatio inter terminum qui procedit atque terminum a quo procedit sit realis. — Revera termini inter quos processio realis viget, sunt
— vel operatio et terminus operatus, aut principium operans et operationem, si sermo fiat de processione reali per modum operationis,
— vel sunt principium operans et terminum operatum si sermo habeatur de processione reali per modum operati.
Atqui, generatim loquendo, inter principium operans et operationem, inter hanc et terminum operatum, ac rursum inter principium operans et terminum operatum adest evidenter aliqua relatio realis. Ergo, ut processio aliqua sit realis, necesse est, ut relatio aliqua realis exsistat inter duos terminos processionis realis.

24. Scholium II. Ut processio aliqua realis sit immanens seu ad intra, necesse est, ut ea processio habeat non solum omnes tres conditiones n. praec. memoratas (quae scilicet necessariae sunt ad hoc ut processio sit realis), sed etiam ut terminus qui procedit maneat in principio a quo procedit; secus processio realis est transiens, ut notum relinquitur.

25. Corollarium I. Processio quia consequitur actionem aliquam (cfr. n. 17, 1°) attemperatur naturae ejusdem actionis; quia accessorium attemperatur

ad naturam sui principalis. Atqui operatio immanens est perfectio quaedam ipsius operantis (intellectio siquidem et verbum mentale sunt perfectiones quaedam intellectus cogitantis); e converso operatio transiens non est perfectio causae operantis, sed potius subiecti in quod terminat (revera actio calefactiva non perficit ignem, sed potius aquam in quam terminat). Propterea

a) processio realis immanens, sive ad intra, est ex suo genere perfectio quaedam operantis immanenter, dum

β) processio realis transiens sive ad extra non est ex suo genere perfectio quaedam subiecti operantis, sed potius subiecti in quod agens operatur (Ibid.).

26. Natura et varia partitione processionis latissime acceptae praenotata, accedendo ad solutionem praepositi (n. 19) dubii, animadverto duo esse certa inter catholicos et heterodoxos.

A) Primum est: Processio aliqua realis exsistit formaliter in divinis.

Prob: Processio realis subaudit operationem realem, et requirit necessario α) ut terminus procedens, et is a quo procedit sint realitates ex propria natura physicae; β) ut aliqua differentia realis sit inter eos terminos; et γ) ut relatio aliqua realis vigeat quoque inter eosdem terminos. Atqui S. Scriptura enunciat non obscure dari in divinis processiones his tribus conditionibus ornatas. Ergo etc: Prob: maior et illatio

sunt clarae ex dictis.

Prob: min. Duo praeclara testimonia habentur in Evangelio Ioannis. – Cap: VIII. v. 42. Christus de seipso dixit: « Ego.. ex Deo processi (gr. ἐξῆλθον) et veni; neque enim a meipso veni, sed ille me misit (gr: ἀπέστειλεν) ». Et cap: XV. v. 26 idem Christus loquens de S. Sancto dixit: « Paracletus, quem ego mittam (graece πέμψω) vobis a Patre, Spiritum Veritatis, qui a Patre procedit (graece ἐκπορεύεται), ille testimonium perhibebit de me ». In his duobus testimoniis

α') agitur evidenter de entibus non solum realibus, sed etiam essentialiter divinis, nempe Patre, Filio et S. Sancto: item

β') asseritur inter eosdem extare processionem, ut verbum processit, ibidem positum, innuit.

γ') item asseritur realis distinctio et realis relatio inter Patrem et Filium, et inter Filium ac Spiritum Sanctum; quoniam dicitur Patrem mittere Filium, et Filium mittere Spiritum Sanctum. Iam vero inter mittentem et missum debet esse realis distinctio, quum nemo mittat seipsum; et etiam aliqua relatio realis viget evidentissime inter Personam mittentem et eam quae mittitur. Ergo verissime S. Scriptura enuntiat in divinis extare processionem aliquam realem (Cfr. hic v, et Sed Cont.)

– a) Dices. Τὸ « procedere » in allatis testimoniis S. Scripturae est intelligendum metaphorice, quemadmodum verba « oriri, uteri, etc. » alibi occurrentia.

Ergo ratio inducta non cogit.

R. Nego antecedens et paritatem, quia monente S. Augustino (Lib. III. De Doctr. Christ., cap. 10), verba S. Scripturae sunt accipienda proprie, nisi sequatur absurdum. At sequitur absurditas anthropomorphismi, si os et uterus, quum de Deo dicuntur in S. Litteris, intelligerentur in sensu proprio: et propterea illas voces docemus intelligendas esse metaphorice. E contra nullum absurdum sequitur, sed potius constabilitur dogma catholicum de SS. Trinitate, accipiendo τὸ procedere in sensu proprio. Et ideo ita accipi istud oportet. Quare argumentatio nostra firma manet.

B). Alterum punctum, in quo catholici et heterodoxi conveniunt, est: Processio realis transiens exsistit formaliter in divinis.

Prob: Processio realis transiens consequitur actionem transeuntem ab agente in passum, ut ex definitione processionis transeuntis colligitur. Unde si quocumque agente invenitur formaliter quod operetur per actionem transeuntem, in eodem exsistit formaliter processio realis transiens. Atqui creatio, gubernatio, redemptio, sanctificatio, glorificatio et huiusmodi nominant Dei actiones quasdam transeuntes, quoniam terminus illarum actionum exsistit extra creantem, gubernantem, etc: item sunt actiones quae formaliter exsistunt in Deo, quoniam

Deus est qui homines creat, gubernat, sanctificat, et glorificat. Ergo etc. (Ibidem).

27. Tota ergo difficultas inter nos et heterodoxos est quoad hunc tertium punctum, videlicet

Utrum processio realis immanens exsistat formaliter in divinis?

Negativam partem tuentur haeretici, qui etiam diversis viis conati sunt explicare processionem quam S. Scriptura in Deo ponit.

A) «Quidam enim acceperunt hanc processionem secundum quod effectus procedit a causa. Et sic eam accepit Arius, dicens Filium procedere a Patre sicut primam Eius creaturam, et Spiritum procedere a Patre et Filio sicut creaturam utriusque» (Hic, o): unde et Arius negavit consubstantialem divinitatem trium Personarum Smae Trinitatis. - Hanc haeresim nonnulli exsistimant Arium hausisse ex doctrinis Origenis, qui propterea Arianorum fons a pluribus Ss. Patribus appellatus est (cfr. Q. XXXIV. art. 1, ad 1um): alii vero eruditi cum S. Thoma (Lib. IV. cont. Gent., cap. 6) autumant Arium suam haeresim ex Platonicorum placitis derivasse. - Mihi autem videtur utrosque eruditos verum habere; quoniam sentio ex Platonicorum libris in libros Origenis, et ex his in mentem Arii eam haeresim derivasse. Utut sit de prima fonte Arianismi, contra Arianos sit

a) Conclusio II. Arii expositio de divinis pro-

cessionibus reiicienda est tanquam haeresis.
- Nota. Est fidei dogma.
Prob. Ex S. Scriptura. Haec enim, de divinis processionibus loquens, nominat Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum. At nec Filius, neque Spiritus Sanctus sunt creaturae quaedam, sed sunt essentialiter Deus. Ergo Arii expositio de divinis processionibus est haeresis a Scripturis damnata. - Prop. maior et illatio sunt evidentes. Prob. min. per partes -
a) Iª pars Min. - Scriptura S. expresse dicit Dei Filium non esse creaturam sed verum Deum.
Prob. α) « Nihil quod est in aliquo genere est universalis causa (efficiens omnium) eorum quae sunt in genere illo, sicut universalis causa (efficiens omnium) hominum non est aliquis homo (secus talis homo efficeret seipsum. Quod aperte repugnat); nihil enim suipsius est causa (efficiens)..... Filius autem (Dei, monente S. Scriptura) est universalis causa (efficiens omnium) creaturarum; dicitur enim (Ioan. I, v. 3) Omnia (πάντα) per Ipsum facta sunt.... Ipse igitur (Dei) Filius non est de genere creaturarum ». (Lib. IV. cont. Gent., cap. 7, n. 14).
β) Praeterea « si (ut vult Arius) Christus ratione creationis Filius (Dei) diceretur, nec esset (essentialiter) verus Deus: nihil enim creatum Deus potest dici, nisi per quandam similitudinem ad Deum. Ipse autem Iesus Christus est

(essentialiter) verus Deus. Quum enim Joannes dixisset: Ut simus in vero Filio Eius, subdidit: Hic est verus Deus et vita aeterna (Joan. I., v. 20). Non igitur Christus Filius Dei dicitur ratione creationis»
(Ibid., n. 4 – cfr. hic, o).

f) « Item ultima nostra beatitudo in Deo est in quo etiam solo Spes hominis debet poni, et cui soli est honor latriae exhibendus... Beatitudo autem nostra in Dei Filio est: dicit enim Haec est vita aeterna, ut cognoscant te (scilicet Patrem)..., et quem misisti Jesum Christum (Joan. XVII. v. 3)... – (Similiter in Dei Filio Spes nostra est ponenda): dicit enim Isaias de Filio (Dei), ut Apostolus inducit: Erit radix David et qui exurget regere Gentes, in Eum gentes sperabunt (Rom. XV, v. 12.) – (Eandem honore latriae Filius Dei est honorandus); dicitur etiam: Et adorabunt Eum omnes Reges terrae, omnes Gentes servient Ei (Ps. LXXI, v. 11)... Manifestum est igitur Filium Dei verum Deum esse » (Ibid., n. 19) et non creaturam aliquam, ut sensit Arius.

α'') II.ª pars Min. Scriptura S. expresse etiam dicit Spiritum Sanctum esse essentialiter verum Deum et non creaturam aliquam. Prob. Ille siquidem qui a Scripturis non solum nominatur Deus, sed etiam omniscius praedicatur, item omnipotens, item dignus honore latriae, et obiectum ultimae beatitudinis nostrae, est essentialiter Deus, ut mox dicebamus de Filio Dei. Atqui Spiritus Sanctus a divi=

na Scriptura expresse

α) nominatur Deus; etenim Act. V., v. 3 Paulus Ananiae mentienti inquit: « Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri Spiritui Sancto.... Non es mentitus hominibus sed Deo »; ubi vides mendacium contra Spiritum Sanctum vocari mendacium contra Deum. — Item

β) praedicatur omniscius, ut in illo « Spiritus omnia scrutatur (i.e. comprehendit) etiam profunda Dei » (I. Cor. II. v. 10). — Item

γ) praedicatur omnipotens, iuxta illud: « Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae » (Ps. CIII., v. 30). — Item

δ) praedicatur dignus cultu latriae, iuxta illud: « Nescitis, quia membra vestra templum sunt Spiritus Sancti.... Glorificate et portate Deum in corpore vestro » (I. Cor. VI. v. 19). « Templum autem habere solius Dei est » (Hic o). — Denique

ε) praedicatur obiectum supernaturalis beatitudinis Angelorum; iuxta illud (I. Pet. I v. 12): « Spiritu Sancto misso de coelo, in quem desiderant Angeli prospicere ».

Ergo etc. (cfr. Lib. IV. cont. Gent., cap. 17).

28. Obiic. 1º - Dei Sapientia in divinis litteris dicitur creata, ut in illo: Ab initio, et ante saecula creata sum » (Eccli. XIV. v. 14). Apostolus quoque dicit de Dei Filio quod sit primogenitus omnis creaturae » (Colos. I, v. 15). Ergo Dei Filius est crea-

tura quaedam, imo prima omnium.

R. Nego consequens. Ad Antecedens: Admitto auctoritatem S. Scripturae, et declaro sensum. Et in primis α) ad auctoritatem Ecclesiastici dico eam posse exponi multifariam multisque modis. Duas enuncio expositiones. — Expositio

Prima habetur, dicendo Ecclesiasticum ibi fuisse loquutum « non de Sapientia quae est Filius Dei, sed de sapientia quam Deus indidit creaturis. Dicitur enim (ibid. v. 9): « Ipse (i.e. Deus) creavit illam, (scilicet sapientiam) et effudit illam super omnia opera sua » (Lib. IV. cont. Gent., cap. 8, n. 16). — Quod, si quis proterve contenderet Ecclesiasticum loc. cit. loquutum esse de Filio Dei, tunc dicimus

Secundo verba laudata agiographi « referri ad naturam creatam assumptam a Filio (Dei, ita) ut sit sensus: Ab initio creata sum, idest praevisa sum creaturae uniri » (Ibid.).

β) Ad auctoritatem vero desumptam ex S. Paulo respondemus « quod.... Filius (Dei ab Apostolo) dicitur Primogenitus (omnis) creaturae, non ex hoc quod (Dei) Filius sit in ordinatione creaturae (sicut ego et tu), sed quia Filius est a Patre et a Patre accipit, a quo (Patre similiter) sunt et accipiunt creaturae (suas perfectiones). Sed (aliter Filius Dei et aliter creaturae accipiunt a Patre; (quoniam) Filius accipit a Patre eandem naturam, non autem creaturae. — Unde et Filius (Dei

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

specialiter in S. Scriptura) non solum primogenitus dicitur sed etiam unigenitus (Joan. I, v. 14) propter singularem modum accipiendi » (Ibid. n 9) a Patre naturam divinam.

29-B) Repudiata Arii expositione de divinis processionibus, alii haeretici processiones easdem interpretati sunt ad instar processionum transeuntium, videlicet « secundum quod causa dicitur procedere in effectum, inquantum vel movet ipsum, vel similitudinem suam ipsi imprimit. — Et sic eam accepit Sabellius, dicens ipsum Deum (nominari Patrem eo quod sit ingenitus; eumdem Deum) Patrem Filium dici secundum quod carnem assumpsit ex Virgine; et eumdem (Deum Patrem) dici Spiritum Sanctum secundum quod creaturam rationalem sanctificat et ad vitam movet (Hic, o). Haec (inquam) fuit opinio Sabellianorum, qui et Patripassiani dicti sunt, eo quod Patrem passum esse confitentur, asserentes Patrem esse Christum » (Lib. IV. Cont. Gent., cap 5) - Contra hos statuitur:

b) Conclusio III. Sabellii expositio de processionibus divinis reiicienda est tamquam haeresis.

— Nota. Pertinet ad fidem Catholicam.

Prob. Argumento biblico: S. Scriptura, loquens de divinis processionibus, ponit expresse, quod Deus Pater sit persona realiter distincta tum a

Deo-incarnato i. e. Christo, tum a Spiritu Sancto; et similiter quod Christus, Deus-incarnatus, distinguatur personaliter a Spiritu Sancto. — Atqui totum contrarium ponit Sabellius circa processiones divinas, affirmando Deum Patrem, Deum incarnatum, et Spiritum Sanctum non distingui personaliter inter se. Ergo expositio Sabellii de processionibus divinis pugnat adversâ fronte cum doctrina revelata, ac propterea est haeretica. — Prop. min. est ipsa Sabellii expositio superius facta. — Illatio et conclusio relinquuntur notae, praesupposita veritate maioris. — Prob. ergo maior quoad singulas partes

A) Iª pars Mai. — S. Scriptura expresse indicat Deum Patrem distingui personaliter a Deo-incarnato, i. e Christo. — α) Equidem Deus incarnatus sive « Christus.... dicitur in Scripturis... Filius (Dei-Patris) ut ex superioribus patet. Hoc autem esse non potest, ut idem sit Filius suipsius. — Quum enim Filius generatur a Patre, generans dat esse genito, sequeretur quod idem esset dans et accipiens esse: quod omnino esse non potest. — Non igitur est Deus-Pater (personaliter) ipse Filius (Dei, seu Christus); sed alius est (Deus) Filius, et alius (Deus) Pater » (Lib. IV. cont. Gent, cap. 5 — cfr. hic o).

β) Praeterea pronomina Ego, Tu, Ille denotant personas realiter distinctas: patet. Iamvero in S. Scriptura Deus incarnatus, seu Christus, loquitur de seipso per pronomen τὸ Ego, dum loquitur de Deo

Patre per pronomina τὸ Tu, vel τὸ Ille. Ergo revera iuxta S. Scripturas Deus Pater distinguitur personaliter a Deo incarnato. — Minor ostenditur ex eo quod Ioan. VI. v. 38 Christus dicit: « Descendi de coelo non ut faciam voluntatem meam, sed (ut faciam) voluntatem eius (i.e. Dei Patris), qui misit me »; et alibi: « Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum et vado ad Patrem » (Ibid. XVI., v. 28); ac rursum: « Clarifica me (tu) Pater apud temetipsum etc. (Ibid. XVII., v. 5). Cfr. loc. cit.

B) II^a^ pars Mai. S. Scriptura expresse ponit distinctionem personalem inter Deum Patrem, et Deum Spiritum Sanctum; item inter Christum et Spiritum Sanctum; — Re quidem vera inter mittentem et missum oportet esse personalis aliqua distinctio: nemo enim mittit seipsum. Atqui Spiritus Sanctus Paracletus, seu Deus sanctificans rationalem creaturam, dicitur in S. Scriptura mitti

— quandoque a Deo Patre, ut in illo: « Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet Pater in nomine meo, etc. » (Ioan. XIV. v. 26);

— quandoque vero dicitur mitti ab eodem Christo Deo incarnato, ut constat ex illo: « Quum autem venerit Paracletus, quem Ego mittam vobis a Patre etc. » (Ioan XV. v. 26.).

Ergo etc. (Ibid.).

— b) Dices. In plerisque Scripturae Sacrae testimoniis Christus praedicat suam unitatem idest maximam identitatem cum Patre coelesti; ut quando inquit: «Ego et Pater unum (graece ἕν) sumus» (Joan. X. v. 30), et rursum: «Philippe qui vidit me, videt et Patrem.... quia ego in Patre et Pater in me est» (Ibid. XIV., vv. 9-10). Ergo non datur inter Patrem et Filium personalis distinctio.

R. Dist. ant. Christus praedicat suam identitatem cum Patre coelesti quantum ad essentiam et attributa absoluta: Concedo; quantum ad rationem personae et attributa relativa: Nego. — Nego consequens, et dico Personas Smae Trinitatis distingui realiter inter se non quantum ad essentiam et attributa absoluta divinitatis, sed solummodo quantum ad relationes personales sive constituentes divinas personas prout inferius exponetur latius. Et hanc veritatem expressit Christus locis in objectione inductis. Etenim, quum nominaverit τὸ Ego et τὸ Pater atque de his dixerit sumus, indicavit pluralitatem realem personalem; quia «ubi est unum suppositum subsistens, pluralis praedicatio non recipitur» (Lib. IV. cont. Gent., cap. 5, n. 10): sicut non possum dicere: Ego et Ego indutus sumus unum. — Et similiter quia eadem una persona non potest dici esse in eadem ipsa persona, Christus evidenter distinctionem personalem sui a Patre declaravit, dicendo: «Ego in

Patre, et Pater in me est ». — Ex alia vero parte quoniam genus neutrum congrue significat essentiam vel naturam, ut omnes sciunt, Christus identitatem realem essentiae inter Patrem et Filium indicavit dicendo: Ego et Pater unum sumus: et propter eamdem causam inquit Patrem idest essentiam Dei Patris, esse in Dei Filio. — Consequenter loca adducta in obiiciendo nobis favent, non vero nocent.

30. C) Reiectis haereticis expositionibus quantum ad naturam divinarum processionum, catholici doctores tenent unanimiter quod praeter processionem transeuntem exsistat formaliter in Deo processio aliqua realis immanens. Hinc statuitur

c) Conclusio IV. Aliqua processio realis immanens exsistit formaliter in divinis.

— Nota. Est Fidei dogma.

Prob. primo indirecte. Adest formaliter in divinis aliqua realis processio inter Patrem, Filium et Spiritum Sanctum: ut supra demonstravimus. Atqui ea processio exponi non potest ad modum alicuius processionis transeuntis: quia in hac hypothesi duae solutiones possibiles, Arianorum scilicet et Sabellianorum, contradicunt evidenter dictis S. Scripturae. Ergo, quia processio realis est vel immanens vel transiens (cfr. n. 22), necesse est fateri, quod processio illa realis, in divinis exsistens, sit immanens.

Prob. deinde directe. 1° Argumento biblico. Ter-

mini processionis realis, in divinis exsistentis, sunt: Pater, Filius et Spiritus Sanctus; ut ex superioribus patet. Jamvero in S. Litteris Filius Dei nominatur etiam Verbum Dei Patris, ut ex Evangelio Joannis cap. I. et inferius Q. XXXIV, art. 2 dicitur: item Spiritus Sanctus nominatur Paracletus, i. e consolator vel amicus, et quandoque Charitas Dei (II. Corint. XIII. v. 13) seu Amor Dei (cfr. Q XXXVII. art. 1.). Unde possumus dicere, quod termini processionum divinarum in Divinis exsistentium, sunt Pater, Verbum Dei Patris, et Amor Dei. – Modo Verbum Dei Patris est aliquid immanens in mente ejusdem Dei Patris, et similiter Amor Dei est aliquid immanens in voluntate Dei amantis. Ergo processio realis, in divinis existens, est talis conditionis ut termini qui procedunt, videlicet Filius seu Verbum et Spiritus Sanctus seu Amor, manent in principio a quo procedunt. Hujusmodi vero est processio realis immanens. Ergo aliqua processio realis immanens exsistit formaliter in Deo.

– Mittimus argumenta Patristica et Conciliaria pro conclusione: quoniam ad hujusmodi argumenta plene capienda multa praerequiruntur cognita: quae adhuc non sunt explicata.

2º Rationibus congruentiae (cfr. Q. XXXII. art. 1 ad 2um) quas indicat Angelicus Doctor. **A)** In Deo exsistit tum operatio immanens secundum quam scilicet intelligit et seipsum amat, tum operatio

transiens secundum quam causat efficienter aliquid ad extra in rebus finitis. Est veritas inconcussa apud omnes theologos. Atqui omnis processio attenditur secundum aliquam operationem (cfr. n. 17, 1°), huic=que attemperatur (cfr. n. 25). Ergo convenienter sicut secundum operationem divinam transeuntem atten=ditur in Deo aliqua processio realis ad extra, ita secundum operationem divinam immanentem atten=ditur in Deo aliqua processio realis ad intra (cfr. hic, o)

Confirmatur et urgetur magis haec ratio. Quia Deus est infinite perfectus, omnes perfectiones, quae in creaturis, praesertim intellectualibus, inveniuntur, convenienter ponuntur, modo quodam eminentiori in Deo (Cfr. Q. IV. art. 2, o). Atqui in omnibus crea=turis intellectualibus invenitur processio aliqua rea=lis ad intra, quae sit earum perfectio. Ergo conve=nienter huiusmodi processio ponitur modo quodam eminenti in ipso Deo. — Prop. maior est evidens ex terminis. Illatio syllogismi est etiam clara. Prob. minor per partes.

— I.ª pars. In omnibus creaturis intellectualibus invenitur processio aliqua realis ad intra. Equi=dem, ut ostendimus supra (Vol. I. n. 601, 5.°) non datur operatio aliqua completa quae sit sterilis, sive quae non producat aliquid operatum. Atqui intellectio naturalis nostra, et similiter intellectio naturalis Angeli, est operatio quaedam completa in proprio ordine: uti per se constat. Ergo homo

et angelus, sive omnis creatura intellectualis, exercendo propriam intellectionem connaturalem, producunt aliquid, videlicet verbum mentale, seu obiectum tamquam actu cognitum ab intellectu (Cfr. n. cit., 1°). Iamvero productio verbi mentalis est emanatio quaedam intelligibilis seu processio aliqua realis, quae manet in intellectu cognoscente (Cfr. loc. cit., 4°). Ergo in omnibus creaturis intellectualibus invenitur processio aliqua realis ad intra (Cfr. hic 9, et Lib. IV. Contra Gentes, cap. 11).

– IIa pars – Emanatio vel processio realis ad intra, quae adest in creaturis intellectualibus, pertinet ad earum perfectionem – declaratur. Emanatio intelligibilis Verbi mentalis in intellectu cognoscente importat praesentiam obiectivam rei ut actualiter cognitae ab ipsa mente cognoscente. – Huiusmodi autem praesentia est maxima perfectio intellectus cognoscentis. Eo namque sapientior fit homo, quo plura obiecta, tamquam actu cognita, habet praesentia obiective in intellectu suo. Ergo absque dubio emanatio etc. (Ibid.).

B) Bonum est diffusivum sui; aliis verbis: Bonum habet naturalem propensionem ad se communicandum aliis. Hinc videmus, quod res perfecta, sive bona (Q. V. art. 1-5), facit aliam sibi similem; et in rebus naturalibus, quanto aliquid invenitur melius, tanto ad remotiora bonitatem suam diffundit (Cfr. Lib. III. Contra Gentes, cap. 24, et P.

III. Q. I, art. 1. o). At Deus est ipsa bonitas infinita. Ergo ipsi condecet infinita sui communicatio. Unde Isai. LXVI. v. 9 ait: « Numquid ego qui aliis parere facio, non pariam? ». At seclusa reali processione trium Personarum ad intra, non est possibilis communicatio infinita Dei tam ex parte actionis divinae quam ex parte termini huius actionis, in operibus divinis ad extra; quoniam nonnisi modo finito ex parte termini (Cfr. loc. cit.) se communicat creaturis. Ergo convenienter ponitur aliqua realis processio ad intra in ipso Deo (Cfr. S. Bonaventura, Itiner. mentis in Deum, cap. 6; et Alex. de Ales, Lib. De Proc. Spir. S.).

31. Processio realis immanens potest esse realis vel ad modum operationis, vel ad modum operati: ut vidimus agendo de partitionibus processionis. Manat inde

Q. I. Processio realis immanens quam in essentialiter divinis confitemur, est ne realis ad modum alicuius operationis immanentis an realis etiam ad modum operati?

Pro solutione sit

Conclusio V. Processiones immanentes, quas in Deo formaliter exsistentes profitemur, sunt reales α) tum ad modum operationis, β) tum ad modum operati

Declar. I.ª pars - Sunt reales ad modum operationis. Revera processio realis ad modum operationis

est emanatio quaedam vel origo operationis realis a reali principio actu operante, vel alicuius termini realis producti ab aliqua actione reali; patet ex dictis n. 21, α. Atqui in divinis adest operatio intellectiva, quae est aliquid reale et principium intelligens quod etiam est reale, et verbum mentale quod operatione intellectiva producitur est etiam reale. Ergo, si in divinis attendamus processionem operationis intellectivae a principio intelligente, vel processionem verbi mentalis ab operatione intellectiva, huiusmodi processiones divinae immanentes sunt evidenter reales ad modum operationis.

Decl. IIª pars. Sunt reales ad modum operati. Et sane processio realis ad modum operati est emanatio vel origo termini realis producti a reali principio actu operante: ut ex dictis patet. Atqui in divinis processionibus immanentibus verbum mentale quod operatione intellectiva Dei producitur, est aliquid reale, quemadmodum reale est etiam principium in Deo intelligens: nam immanenter in Deo nullum est accidens, sed totum est substantia quae realissima est entitas. Ergo, si in divinis processionibus attendamus emanationem verbi mentalis a principio intelligente: huiusmodi processio immanens est realis ad modum operati.

32. Corollaria. 1º Processio realis immanens est ex suo genere perfectio quaedam operantis. Et ideo

nihil perfectionis detrahitur a Deo, ponendo in ipso processiones aliquas reales immanentes; sed potius dogma catholicum de divinis processionibus immanentibus collustrat quammaxime perfectionem ipsius Dei.

2º Processiones reales immanentes attenduntur secundum aliquam operationem immanentem in agente. Atqui in Deo invenitur duplex operatio immanens, intellectio videlicet et volitio: eo quod Deus intelligit et vult. Ergo congruenter Fides catholica de Deo praedicat tum processionem realem immanentem ex parte intellectus, qua processione producit Verbum, tum processionem realem immanentem ex parte voluntatis et per quam processionem emittit Spiritum Sanctum.

3º Processio realis per modum operationis est emanatio operationis ab operante, vel termini operati ab operatione. Processio realis per modum operati est emanatio termini operati ab operante. Si ergo in divinis adest processio immanens et realis tum per modum operationis, tum per modum operati, sequitur in divinis hoc ipso quod processiones reales immanentes existunt, inveniri tria, i. e. operans, operationem et terminum operatum.

33. Obiic. 2º Ubi adest realis processio, ibi invenitur realis mobilitas, i.e. realis egressio procedentis ab eo a quo procedit. At in essentialiter divinis nulla rea

lis mobilitas invenitur (Q. IX. art. 1). Ergo nec realis processio immanens potest in Deo inveniri.
R. Dist. mai. Ubi ... realis mobilitas proprie vel metaphorice dicta: Concedo; semper proprie dicta: Nego. — Dist. min: In Deo nulla invenitur realis mobilitas proprie dicta: Concedo; metaphorice dicta. Nego. — Nego consequens et dico, quod Deus quum sit infinitus essentialiter, et omnino immutabilis (Q. IX. art. 1), non habet intra se aliquam mobilitatem proprie dictam secundum quam scilicet diversae formae essendi in rebus finitis solent succedere; attamen Deo convenit mobilitas, seu mutatio sumpta metaphorice atque improprie, prout scilicet habet operationes intelligendi et volendi quae vocantur motus metaphorici. Unde de Divina Sapientia legitur, quod sit mobilior cunctis mobilibus (Sap. VII., v. 24) videlicet maxime in actu. Quia ergo secundum operationes immanentes attenditur aliqua realis processio ad intra ut expositum est, convenienter in Deo, qui est maxime intelligens et volens, ponimus aliquas reales processiones immanentes.

34. Objic. 3°: Omne procedens est diversum ab eo quod procedit. At in Deo non invenitur ulla diversitas. Ergo in Deo nulla datur realis processio.
R. Dist. maj. Omne procedens est diversum ab eo quod procedit, si sermo sit de processione ad extra; Concedo; si sermo sit de processione ad intra:

Subdistinguo; est diversum quantum ad notiones relativas: Concedo; secus: Nego. — Dist. min. In Deo non invenitur ulla diversitas quantum ad absoluta: Concedo; quantum ad notiones relativas: Nego. — Nego consequens, et dico ad essentiam processionis realis pertinere realem distinctionem inter procedentem et id a quo procedit: quoniam idem ab eodem nequit procedere, uti patet (Cfr. 23,2°). Unde ex eo quod intra Deum affirmamus existere processionem realem, evidenter consequitur inveniri in ipso Deo terminum procedentem et terminum a quo procedit alter, et rursum distinctionem realem inter illos. — Porro realis distinctio viget non solum inter terminos processionis qui sunt diversae naturae, puta inter Architectum et Domum ab eo fabricatam; sed etiam inter terminos processionis qui conveniunt in eadem natura specifica, et non individuali ut patet inter Adam et Abel; et etiam inter duos terminos qui solo respectu relativo opponuntur, ut patet inter Dominationem et Servitutem. — Unde, si daretur Servitutem procedere a Dominatione, inveniretur inter hos terminos sola oppositio relativa. — In Deo autem est maxima simplicitas et summa unitas essentiae. Repugnat e contra summa unitas in relationibus, quoniam relatio ad minus exquirit duos terminos eiusdem relationis. Unde ex eo quod pro-

cessionem ponimus in Deo, non oportet diversitatem naturae, sed sufficere diversitatem relationum in terminos processionum ponere. Et hoc praecise Fides praedicat in Deo: unde in Concilio Florentino, Decreto pro Jacobitis (Cfr. Denzinger, Enchirid. n. 598), dicitur: In divinis omnia sunt unum ubi non obviat relationis oppositio. Hinc solvitur sequens

35. Objic: 4°. Deus, quia infinitus, est maxime unus. At Persona divina est infinita. Ergo est una. Non datur ergo vera Processio intra Deum.

R. Dist. maj. Deus quia infinitus in linea absoluti, est maxime unus: Concedo; quia infinitus est in linea relativi, est maxime unus, Nego. — Dist. min. Persona divina est infinita tum in linea absoluti, tum in linea relativi: Concedo; est infinita in linea absoluti et non in linea relativi: Nego. — Nego consequens, et dico, quod primum ens, quod est Deus, continet eminenter totam realitatem entis absoluti et totam realitatem entis relativi, et est secundum lineam utriusque realitatis vere infinitus. Sed advertendum est, quod aliter est sentiendum de infinitate realitatis absolutae, et de infinitate realitatis relativae. Quia enim realitas absoluta non exposcit multiplicationem, propterea illud quod est infinitum in linea absoluti est maxime unum: E contra relatio expo-

scit necessario duo extrema inter quae viget, importat consequenter quamdam multiplicitatem. Et ideo illud, quod est infinitum in linea relativi, non est maxime unum, sed duale vel plurale. — Quia ergo essentia divina nominat realitatem absolutam et est infinita, non potest esse nisi unica (Cfr. Q. XI. art. 4. o). E contra, quia Persona divina est quidem infinita, sed nominat realitatem relativam videlicet, relationem subsistentem, ut diximus, propterea non est unica; sed sunt tres in Deo Personae Pater, Filius et Spiritus Sanctus.

36. Objic. 5º. Procedere ab alio repugnat enti a se. Atqui quaelibet persona SS. Trinitatis, quia est essentialiter Deus, est ens a se. Ergo ei repugnat procedere ab alio: consequenter nulla inter eas dari potest realis processio.

R. Dist. maj. Procedere ab alio, ut a causâ, repugnat etc. Concedo. Procedere ab alio, tamquam a principio originis, repugnat etc: Nego. — Dist. min. Quaevis Persona SS. Trinitatis est ens a se, idest non causatum ab alio: Concedo; ens a se idest non procedens ab alia persona: Nego. — Nego consequens, et dico, quod τὸ ens a se potest intelligi: 1º pro re non causata ab alia, et hoc modo quaelibet Persona divina est ens a se; 2º potest intelligi quatenus denotat ens non procedens ab alio; et hoc modo secundum catholicam

Itemque sola Persona Patris ens a se: quia Filius procedit a Patre, Spiritus Sanctus autem a Patre et Filio. Et sic patet, quod inter Personas SS. Trinitatis, absque detrimento divinitatis, non repugnet inveniri realem processionem unius ab alio; prout Fides catholica profitetur.

37. Objic. 6° Quaelibet Persona divina est primum principium. At primo principio repugnat procedere ab alio. Ergo in Personis divinis non potest attendi vera processio realis.

R. Dist. maj. Quaelibet Persona est principium primum in omni ordine: Nego; est primum in ordine productionis creaturarum: Concedo; Dist. min. Principio primo in omni ordine repugnat etc: Concedo; secus: Nego. – Nego consequens, et solutio patet. Cum enim in Trinitate omnia sint unum nisi obviet relationis oppositio, operari ad extra, quia non significat relativam aliquam oppositionem existentem inter divinas personas, est attributum commune singulis Personis divinis: ita ut quaelibet Persona habet rationem primi principii quantum ad productionem creaturarum. Attamen quia secundum Fidem catholicam Persona Filii procedit a Patre et Persona Spiritus Sancti a Patre et Filio, dum sola Persona Patris a nullo procedat, propterea solus Pater est primum principium totius

Trinitatis, sive est primum principium tum ad intra tum ad extra.

38. Objic. 1º. Ubi processio, ibi invenitur posterioritas atque dependentia unius ab alio. In Deo nequit poni posterioritas, neque dependentia. Ergo nec processio.

R. Dist. maj. Ubi adest processio, quae sit in diversitate naturae, ibi etc. Concedo; ubi adest processio, quae sit in identitate naturae, ibi etc: Nego. Concedo minorem, nego consequens, et dico, quod, quando procedens est diversae naturae ab eo a quo procedit, sicut contingit in processione effectus a propria causa, verum est procedentem habere dependentiam et posterioritatem relate ad id a quo procedit. Revera effectus dependet et est, saltem naturâ, posterior propriâ causâ.

At, si processio esset in identitate naturae, ita scilicet ut eadem numero natura sit in procedente et eo a quo procedit, non oportet adesse ibi posterioritas neque dependentia in procedente. Revera supponamus Filium procedere a Patre ita ut eadem numero natura sit in Patre et Filio: et in hac hypothesi, Filius non poterit quantum ad propriam naturam dependere a Patre quasi natura Filii dependeat a natura Patris; non potest, inquam, hoc dici, quia supponitur eadem numero natura in

utroque. – Et similiter Filius non poterit quantum ad relationem Filiationis habere dependentiam a Paternitate, quoniam relativa sunt simul naturâ. Sic igitur in hypothesi quod Filius sit Patri consubstantialis, impossibilis est dependentia Filii a Patre.

Pari ratione in hypothesi consubstantialitatis Filii cum Patre, nequit dici Filium, quantum ad propriam naturam, habere quandam posterioritatem relate ad naturam Patris, quia supponitur eadem numero natura in utroque. Alioquin Filius non potest quantum ad Filiationem habere posterioritatem relate ad Paternitatem, quia relativa sunt, ut diximus, simul naturâ.

In summa itaque, quando Filius et Pater, vel universalius Procedens et id a quo procedit, habent invicem consubstantialitatem, tunc non habet locum posterioritas atque dependentia procedentis ab eo à quo procedit: ut obiectio insinuabat.

39. Eorum, quae Deo conveniunt, ratio aliqua sufficiens solet a theologis assignari. Inde apud Scholasticos movetur sequens quaestio, nimirum:

Q. II. Quodnam est principium processionum realium Deo immanentium?

Quaestio haec obscura valde est, atque hinc inde distrahit theologos in longinquas et litigiosas

ticas. Ut has deviteremus, simulque evidenter problematis solutionem prope veritatisimilem indigitemus, ex supra dictis

A) Praenoto 1º Processio realis per modum operationis est (cfr. n. 21)
vel Operationis emanatio ab operante
vel Termini operati emanatio ab operatione.
Processio realis ad modum operati est (cfr. ibid.)
Termini operati emanatio ab operante
Ex quibus definitionibus apparet, quod processio quaelibet realis, considerata formaliter, non est essentialiter, neque operans, neque terminus operatus, neque operatio: quoniam nullum horum in definitionibus processionis realis ponitur in recto; quae est conditio necessaria pro elementis essentialibus alicuius rei: attamen omnis processio realis connotat semper vel τὸ operans et operationem, vel operationem et terminum operatum, vel τὸ operans et terminum operatum; quoniam unum horum binariorum ponitur in casu obliquo in praecitatis definitionibus. — Ipsa vero realis processio est essentialiter emanatio; quoniam haec vox ponitur in casu recto in citatis definitionibus. — Ex alia vero parte nisi detur operatio, impossibile est quod emanatio locum habeat: ut ex terminis patet. Quae veritas manifestat emanationem fundari in aliqua

operatione.

a) Recapitulando igitur habemus quod processio realis (quae est essentialiter realis emanatio) fundatur in operatione aliqua reali quam connotat, at non est essentialiter nec operatio, neque operatum, neque operans (cfr. n. 17, 1°).

Sed quando unum habet naturalem suum fundamentum et radicem in alio, id quod est principium et radix unius, est etiam principium et radix alterius: ita quoniam potentiae animae radicantur naturaliter in ipsius essentia, illud quod est principium essentiae animae est etiam principium potentiarum naturalium eius. Igitur, quia processiones reales Deo immanentes, fundantur naturaliter in operationibus Deo immanentibus, consequitur, quod

β) Principium processionum realium Deo immanentium sit principium ipsum operationum Deo immanentium, videlicet intellectionis et volitionis.

B) Praenoto 2° Ex ontologico tractatu de causa efficiente scimus principium operationis esse multiplex

a) Radicale seu remotum principium actionis est essentia seu natura rei operantis; iuxta illud Aristotelis: (II. Phys., text. 3) « Natura est principium motus in eo, in quo est, per se et non secundum accidens » (cfr. P. III. Q. II. art. 1, c).

β) Proximum sive immediatum operationis principium est potentia activa rei operantis; quia evidenter ab ista fluit immediate operatio. — Item

γ) Principium quod operationis est suppositum vel persona rei operantis: etenim „Actiones sunt suppositorum vel personarum„ — Demum

δ) Principium quo operationis est vel potentia operativa, vel habitus operativus, vel instrumentum quo adiuto suppositum exercet suam operationem.

40. His ad memoriam revocatis, ad solutionem propositi problematis deveniendo, statuo sequentes conclusiones

Conclusio VI. Persona divina est principium quod processionum realium Deo immanentium.

— Nota. Propositio haec est ita certa apud omnes doctores catholicos, ut nonnisi cum magna temeritate negari posset.

Prob. Ratione theologica. Idem est principium operationum Deo immanentium, et processionum realium Deo ipsi immanentium: constat ex primo praenotamine. Atqui Persona divina est principium quod operationum Deo immanentium; persona siquidem est quae intelligit et vult. Ergo eadem persona divina etc.

41. Conclusio VII. Deitas, seu divina essentia, est radicale sive remotum principium processionum realium Deo immanentium.

– Nota. Haec quoque propositio certissima est apud omnes.

Prob. Ratione theologica. Loquimur de Deo analogice ad creaturas. Unde, quemadmodum in creaturis essentia est prima radix omnium eorum quae unicuique creaturae sunt propria, ita et in Deo deitas est fontale et remotum principium omnium quae Deo conveniunt. Et ideo deitas est radicale et remotum principium omnium operationum Deo immanentium. Sed principium operationum Deo immanentium est etiam principium processionum realium Deo ipsi immanentium. Ergo recte etc.

42. Restringitur hinc propositum (cfr. n. 39) problema ad hoc aliud, videlicet:

Quodnam sit principium quo proximum processionum realium Deo immanentium?

Quot capita tot sunt sententiae theologorum circa hoc theologicae catholicae punctum (cfr. Gonet, Diss. cit., art. 3, §. I.).

A) « Durandus in I. Sent. Dist. VI. q. 2 docet essentiam divinam esse nedum radicale sed etiam proximum et immediatum principium divinarum processionum, ob summam foecunditatem quae ipsi convenit ratione infinitatis. – Ex quo, infert processiones esse (iuxta nostrum modum concipiendi) priores actibus intelligendi et volendi, et fore in Deo... quamvis per im-

possibile non esset intelligens. — Hic tamen auctor non sibi constare videtur; nam ibidem, Dist. VII. Q. II, n. 26 asserit solas relationes esse principium quo divinarum processionum » (Gonet, Loc. C.).

Durandi positio coincidit cum ea quam habet Abbas Joachim, quum dixit (cfr. Conc. Later. IV. cap. Damnamus) quod in Sma Trinitate essentia divina est generans seu principium quo proximum processionis divinae immanentis, quae nominatur Generatio; ut art. seq. dicetur.

In idem redit sententia eorum, qui cum Gabriele (I. Sent., Dist. VII., Q Q. 1ª - 3ª) tenent perfectionem aliquam Dei absolutam, puta Bonitatem, Infinitatem, Intellectum, Voluntatem, etc. esse principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium (Cfr. Q. II. De Pot. inter Diffp., art. 2., 0)

Adversus hos ponitur

a) Conclusio VIII. Principium quo proximum et immediatum divinarum processionum non est a) Deitas, β) neque perfectio aliqua absoluta Dei, γ) nec etiam intellectus et voluntas Dei absolute considerata.

— Nota. Prior pars conclusionis proxima Fidei esse videtur: reliquae sunt certae apud theologos.

Prob. Iª pars. 1º Ex definitis in Conc. Later. IV, cap. Damnamus contra Ab. Joachimum; ubi

sic legitur: « Nos sacro approbante Concilio credimus et confitemur cum Petro Lombardo, quod una quaedam summa res est,.... quae veraciter est Pater, Filius et Spiritus Sanctus,.... et illa res (videlicet substantia, essentia, seu natura divina) non est generans, neque genita, nec procedens: sed est Pater qui generat, et Filius qui gignitur, et Spiritus Sanctus qui procedit ». Igitur secundum definitionem Concilii haec propositio: « Essentia divina est generans » est haeretica. Jamvero de principio quo proximo generationis potest dici, quod sit generans. Equidem dicitur in Psal. XLIV. v. 1: « Eructavit cor meum verbum bonum » i. e. Intellectus Dei Patris eructavit Verbum, sive genuit Filium. Ergo iuxta Concilii definitionem Essentia divina non est principium quo proximum et immediatum generationis Filii Dei. – Atqui una processionum realium Deo immanentium est quae consuevit nominari generatio Filii Dei. Ergo Essentia divina non est principium quo proximum et immediatum processionum divinarum.

2º Ratione theologica. Unumquodque nominamus secundum quod illud cognoscimus: verba enim sunt naturalia signa conceptionum nostri intellectus. Jamvero cognoscimus processiones in Deo immanentes per analogiam ad processiones immanentes quae in creaturis intellectualibus

inveniuntur (cfr. n. 30). Et ideo necesse est loqui de divinis processionibus immanentibus analogice ad modum quo loquimur de processionibus immanentibus quae exsistunt in creaturis intellectualibus: patet ex Q. XIII. — Atqui falsum est, quod processio verbi mentalis, quae in nobis est ex parte intellectus, sit proxime ab essentia animae, sed est proxime et immediate ab intellectu foecundato a specie intelligibili impressa. Ergo a pari nequit in bona theologia sustineri, quod divina essentia sit principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium.

Prob. IIª pars. Ratione theologica. Quaevis perfectio Dei absoluta est res communis omnibus tribus Personis Sſmae Trinitatis: quoniam hae Personae non in absolutis sed in relative oppositis differunt. Atqui principium quo proximum et immediatum divinarum processionum non est aliquid commune Patri, Filio et Spiritui; secus quemadmodum Pater, ita et Spiritus Sanctus generarent Filium Dei: quod est haereticum. Ergo nulla perfectio absoluta Dei, est principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium.

Prob. IIIª pars. Ratione theologica. Intellectus divinus et voluntas divina, consideratae absolute sunt aliquid commune omnibus Personis Sſmae Trinitatis; sunt perfectiones quaedam absolutae

Divinae naturae: enimvero quaelibet Persona divina intelligit et vult. At nulla perfectio Dei absoluta est principium quo proximum et immediatum processionum divinarum, ut §. praec. dictum est. Ergo nec intellectus divinus aut voluntas divina, absolute considerata, etc.

B). Expuncta opinione Durandi, sequitur opinio quae tribuitur S. Bonaventurae (I. Sent., Dist. VII. q. I.) affirmans relationes divinas personales, seu proprietates relativas, puta Paternitatem, Filiationem et Spirationem activam, esse principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium.

Adversus hos doctores constituitur

b) **Conclusio IX**. Proprietates Dei relativae, uti Paternitas, etc. non sunt principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium.

Prob. Ratione theologica. Principium quo proximum et immediatum processionum divinarum est principium quo proximum et immediatum operationum realium Deo immanentium; ut dictum est in primo praenotamine. Atqui in divinis relationes personales (puta Paternitas) non sunt principium quo proximum et immediatum operationum realium Deo immanentium, sed se habent tanquam apices constituentes et ultimate distinguentes inter se divinas personas. Ergo

huiusmodi relationes non sunt etc. —
Prob. min. ex Paternitas ... est proprietas personalis (Dei Patris) habens se ad Personam Patris, ut forma individualis ad aliquod individuum particulare (quo modo scilicet Socrateitas se habet ad Socratem). Forma autem individualis constituit personam generantem, non autem est (principium proximum) quo generans generat: alioquin Socrates generaret Socratem (quia in generatione viventium filius est eiusdem formae seu naturae cum patre). Unde neque Paternitas (Dei Patris) potest intelligi (uti principium proximum et immediatum) quo Pater generat, sed ut constituens Personam generantem; alioquin Deus Pater generaret (alium Deum) Patrem ... (Q. XLI. art. 5, 0).

43. Corollarium. In Deo, primo fonte totius realitatis, non existit aliud praeter realitatem absolutam et realitatem relativam. Visum est autem principium quo proximum et immediatum processionum divinarum non esse realitatem pure absolutam (cfr. Concl. VIII) neque realitatem pure relativam (cfr. Concl. praec.). Reliquum est igitur, ut sit realitas aliqua quodammodo mixta ex absoluto et relativo, sive realitas absoluta connotans aliquid relativum; quoniam si id non esset, non restat nisi concludere principium quo proximum et immediatum divinarum processionum esse nihilum: quod est absur-

dum, et in Fide erroneum.

44. Hac veritate constituta, sententia thomistarum de principio quo proximo et immediato divinarum processionum enunciatur, ut sequitur

Conclusio X. Principium quo proximum et immediatum divinarum processionum α) est divinus intellectus et divina voluntas, β.) non quidem absolute considerati, γ.) sed ut connotantes aliquas ex tribus proprietatibus personalibus Divinae Trinitatis.

Conclusio habet tres exponentes.

α) Prima est: Principium quo proximum et immediatum divinarum processionum est divinus intellectus et divina voluntas aliquo modo considerati. – Prob: Ratione theologica. Principium quo proximum divinarum processionum est idem realiter ac principium quo proximum operationum divinarum immanentium, videlicet divini intelligere, et divini velle: constat ex primo praeambulo. Atqui evidenter divinus intellectus est principium quo proximum divinae intellectionis: et divina voluntas est principium quo proximum volitionis divinae. Ergo etc.

β) Altera exponens est: Divinus intellectus et divina voluntas, absolute considerati, non sunt principium quo proximum et immediatum divinarum processionum.

– Prob. Equidem divinus intellectus et divina voluntas, simpliciter consideratae, sunt aliquid absolutum

commune tribus Personis Sanctae Trinitatis. Consequenter prout Concl. VIII. ostendimus, nequeunt esse principium quo proximum divinarum processionum.

d) Tertia exponens est: Principium quo proximum et immediatum processionum divinarum est divinus intellectus et divina voluntas secundum quod connotant aliquas proprietates relativas divinarum Personarum.

Prob: Ratione theologica. — Principium quo proximum alicuius processionis divinae exsistit in ea Persona divina (ideoque connotat proprietatem personalem istius Personae divinae) a qua procedit alia Persona quae terminat talem processionem: quemadmodum principium quo proximum processionis lucis exsistit in corpore lucido (ideoque connotat proprietates individuales talis corporis) a quo procedit illuminatio corporis opaci. Atqui secundum Fidem catholicam una divinarum processionum immanentium est a solo Deo Patre, et haec est ea per quam procedit Filius Dei tamquam Verbum: altera divinarum processionum immanentium est a Patre et Filio tantum; et haec processio est ea per quam procedit Spiritus Sanctus tamquam Amor. Et ideo principium quo proximum processionis Verbi mentalis, seu Filii Dei, connotat Paternitatem quae est proprietas personalis solius Dei Patris: et principium quo proximum processionis Amoris, seu S. Sancti,

connotat simul Paternitatem et Filiationem, quae sunt personales proprietates Dei Patris et Dei Filii. Ex alia parte principium quo proximum producitur Verbum mentale est intellectus: et principium quo proximum Amoris est voluntas. Ergo, loquendo de divinis processionibus, principium quo proximum processionis Verbi, seu Filii Dei, est divinus intellectus connotans Paternitatem, seu intellectus Dei Patris; et similiter principium quo proximum processionis Amoris seu S. Sancti est divina voluntas connotans Paternitatem et Filiationem, seu voluntas divina prout communis Deo Patri et Deo Filio, sive, ut theologi loquuntur, est voluntas Dei Patris et Dei Filii inquantum active spirant, sive emittunt Spiritum Sanctum. Q.E.D.

45. Corollarium. Ex declaratis ratio accipitur, cur in mysterio Sanctae Trinitatis, tametsi Filius et S. Sanctus intelligant aequaliter ac Deus Pater, tamen solus Pater intelligendo emittit Verbum seu Filium: quia scilicet in solo Deo Patre invenitur divinus intellectus cum proprietate relativa Paternitatis. – Et similiter in eodem mysterio ratio reddi potest cur licet S. Sanctus velit et amet aeque intense ac Deus Pater et Deus Filius, tamen S. Sanctus, amando, nullam aliam Personam emittat a se. Hoc, inquam, contingit ex eo quod in S. Sancto invenitur voluntas divina non ornata proprietatibus Paternitatis aut Filiationis.

46. Petes 1° Qui fieri potest ut eadem entitas intellectionis, exercita a Patre parturiat Verbum quod est Dei Filius; dum eadem intellectio, exercita a Filio et a S. Sancto nullum Verbum mentale intra Deum parturiant?

R. Res ista est mysteriosa, et congrue declarari potest ex psychologia Aristotelea. Recolendum est namque, quod quando intellectus intelligendo producit Verbum mentale, habetur « eadem actione (intellectiva) formari et intelligi speciem expressam (seu verbum mentale); sicut eadem actione imaginationis qua formatur phantasma, percipitur obiectum in ea repraesentatum. — Attamen, quia actio illa duo habet munia, duo sortitur nomina: (nimirum) quatenus format et exprimit ac quodammodo dicit interius obiectum, vocatur dictio; quatenus vero, illud dicendo, intelligit ac percipit, vocatur intellectio » (Godin, Philos., IV. P. Phys., Disp. Un., Q. IV art. 2, fin.).

Et hic sedulo perpende, quod dictio intellectiva Verbi mentalis non distinguatur realiter ab ipsa intellectione eiusdem Verbi mentalis; sicut perperam Scotus (I. Sent., Dist. XXVII. Q. I) existimavit. Etenim, ut scite arguit Caietanus (Com. in h. art.) contra Scotum: Si dictio intellectiva Verbi distingueretur realiter ab intellectione eiusdem Verbi, possent tamen per Dei omnipotentiam seorsim inveniri; atque ita fieri ut intellectus dicat in-

telligibiliter Verbum absque eo quod istud intelligat. Id quod plane repugnat. – Tenendum est igitur, quod istae duae functiones operationis intellectivae, videlicet dictio intellectiva Verbi mentalis, et intellectio eiusdem Verbi mentalis differant invicem solâ ratione.

Sed rursum ex eo quod non datur τὸ dicere absque τῷ intelligere, aperte sequitur τὸ dicere includere τὸ intelligere: ita ut quicumque intellectualiter loquatur, vere intelligat. – At non quicumque intelligit, dicit, seu loquitur intelligibiliter, sive profert verbum intellectuale de eo quod intelligit. Etenim Beati, videndo Deum, intelligunt ipsum, attamen non producunt verbum quo videant intuitive Deum ipsum; ut supra Q. XII. art. 2 dictum fuit. Et hoc quidem provenit, ut ibi declaravimus, in quantum intellectui beatorum unitur essentia divina tamquam actu intellecta.

His autem constitutis circa distinctionem τοῦ dicere a τῷ intelligere, affirmamus, quod Pater intelligendo dicit Verbum: Filius autem intelligit quidem, sed, quia eius intellectio non solum unitur cum Verbo tamquam re actualiter intellecta, sed etiam est identica realiter cum ipso Verbo (nam Filius est ipsum Verbum per se subsistens – Cfr. hic ad 2um et art. seq. o) propterea fit in sancta Trinitate, ut Pater intelligendo dicat, seu producat, Verbum intelligi-

bile, Filius vero (et idem dic de S. Sancto) intelligat, quin producat aliud Verbum.

Quo modo explicavimus contingere, ut solus Pater intelligat producendo Verbum: pari modo explicatur quod in Divinis Pater et Filius ament spirando active S. Sanctum, dum Spiritus Sanctus amet quin active spiret alium S. Sanctum (Cfr. art. 5 h. q. ad 3um; et QQ. Disp., Q IV. De Verit. art. 2. ad 4um et 5um). – Ulterius

47. Petes 2° An fieri possit, ut intellectus Filii producat aliquod Verbum?

R. Id esse impossibile. Eternum Verbum emanente Patris exiens, utpote infinitum, est terminus adaequatus intellectui et scientiae divinae, propterea exhaurit totam scientiam Dei. Jamvero, intellectu et scientia Dei totaliter exhausta, non datur locus producendi aliud verbum mentale.

Quia ergo idem intellectus Patris est in Filio, propterea, sicut, intellectus in Deo Patre post productionem aeterni verbi manet exhaustus nec poterit aliud Verbum producere; ita intellectus in Filio, cum sit numerice idem ac intellectus Patris, non potest aliud verbum producere.

Hinc Psal. LXI. v. 12 dicitur « SEMEL locutus est Deus ».

Pari ratione ostenditur impossibile, quod Spiritus Sanctus intelligendo producat aliquod verbum, et amando spiret alium S. Sanctum (Cfr. ibid., et

Q. XXXVII. art. 1 ad 4^m).

48. Scholium. In corpore articuli Angelicus ponit hoc principium: « Quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio (obiectiva) rei intellectae (i. _ verbum mentale) ex vi intellectiva et eius notitia (i. e. specie intelligibili impressa talis rei) procedens ».
Hoc principium, quod a plerisque falsitate insinuatur, quatuor modis ab expositoribus S. Thomae glossatur.

A) Caietanus (Com. in h. a.) opinatur τὸ Quicumque in citato principio supponere pro solis hominibus viatoribus; ita ut sensus sit: « Omnis homo viator in qualibet sua cognitione intellectiva producit verbum mentale ».

a) Et haec propositio est vera. Etenim intellectus noster habet pro obiecto suo connaturali quidditatem rei sensibilis, depuratam a suis materialibus conditionibus: ut in psychologia docetur. Atqui huiusmodi quidditas, ut sic, non invenitur extra nostrum intelligere actuale; uti patet. Adest vero praesentialiter abstractive in nostra intellectione quoties actu aliquid intelligimus; secus daretur intellectio nostra sine aliquo obiecto cognito: quod repugnat. Ergo necesse est, ut, quoties in praesenti vita intellectus noster exercet actualem intellectionem, hoc ipso in intellectione producat interius in eodem intellectu

ipsum obiectum intelligibile ut depuratum a conditionibus materialibus. Et hoc est verbum mentale, de quo loquitur Angelicus in hoc articulo. Ita ut S. Doctor heic intendat ex his, quae apparent in nobis viatoribus, elevare sermonem ad invisibilia et incomprehensibilia Dei; analogice argumentando sic: Homo viator, quoties actu intelligit, producit verbum mentale in quo legit veritatem obiecti proprii intelligibilis: ac ita agendo perficitur. Sed Deus est in vertice naturae intellectualis. Ergo convenienter in Eo ponitur etiam processio Verbi intelligibilis.–

B) Noster P. Ioannes a S. Thoma glossat illud idem principium, ut sit sensus: « Qualibet creatura intellectualis, quae intelligendo producit verbum mentale, istud producit ex eo quod actualiter intelligit obiectum aliquod, et sic quodammodo interius sibipsi colloquatur ».

b) Et haec propositio est etiam vera. Nisi enim creatura haberet vim seu energiam intelligendi, nequaquam posset intelligibiliter sibi manifestare veritatem alicuius obiecti, ideoque nec interius loqui intelligibiliter, nec producere verbum mentale. Et secundum hanc expositionem Angelicus in corp. art. videtur argumentari ita: « Energia virtutis intellectivae est causa, cur creatura actu intelligendo producat interius aliquod verbum mentale in quo videt obiectum intelligibile. Ergo con-

gruum est, ut in Deo, qui habet intellectum infinite perfectum, existat hoc productio et processio Verbi mentalis.

C) Alii theologi explicant illud principium, ita ut sit sensus: « Quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit (i.e. ex eo quod habet naturam substantiae intellectivae) in aliqua sua cognitione connaturali producit verbum mentale ».

c) Et haec propositio habet etiam veritatem, ut alibi dicetur. Quo principio posito, egregie concludit S. Thomas: Ergo convenienter affirmatur Deum in sua intellectione producere Verbum (Cfr. Billuart, Dist. cit., art. 1., fin.).

D) Quarta explicatio datur a Bannezio (Com. in h. a., §. Dubitatur secundo), qui affirmat principium S. Thomae esse universale et debere intelligi de intellectione creata et finita: ita ut sensus sit: « Omnis creatura intelligens, in omni sua intellectione, producit verbum aliquod mentale magis minusve perfectum ».

d) Et haec propositio quantum ad eius universalitatem declaratur. — Est namque vera de hominibus viatoribus, ut paulo ante ostendimus. — Est quoque vera de beatis. « Beatus enim (videndo Deum - Cfr. Vol. I., Q. XII, art. 2. nn. 602-605) verbum partiale non autem adaequatum visioni proferre potest. Plus enim videt, quam dicere possit quocumque creato verbo » (Cajet., loc. cit.)

Et primum vero de cognitione naturali Angelorum. «Quia (cum obiectum intellectus sit universale praescindens ab hic et nunc) Angelus intelligens suam quidditatem (et a fortiori, si videt alia in se), abstrahit eam ab hic et nunc. Sed essentia Angeli secundum esse reale, quod habet, non abstrahit ab hic et nunc; sed est determinata per existentiam actualem distinctam realiter ab essentia. Ergo (essentia Angeli prout est in propria realitate) non poterit immediate esse obiectum intellectionis Angelicae quae cognoscit suam quidditatem. Ac per consequens (ut Angelus cognoscat propriam quidditatem), necessarium est (quod producat) verbum quod terminet talem intellectionem, abstrahendo (essentiam Angelicam) ab existentia actuali» (Cfr. Lib. IV Contra Gentes, Cap. 11; item QQ. Dispp. De Veritate, Q. IV. art. 3.; et Ferrariensis Com. in Lib. I. Contra Gentes, cap. 53). Data autem universalitate principii S. Thomae, facilis apparet convenientia ut haec eadem parturitio Verbi inveniatur in Deo.

Harum quatuor expositionum principii S. Thomae prima est magis soluta a difficultatibus, ut per se patet; attamen postrema, quam Bannes prosequitur, mihi magis videtur consona menti et stylo dicendi S. Thomae. — Eligat quisque quam sibi magis veram videt expositionem. — Et haec plus quam satis de primo articulo tractatus

Smae Trinitatis.

Articulus II. Utrum aliqua processio in divinis Generatio dici possit.

49. Ea, quae supra naturam creatam sunt constituta, per Fidem suscepta, Catholicus Doctor illustrare debet contra haereticos per analogias ex creaturis deductas. Hoc egit Aquinas Art. 1. h. q. ubi, adsertâ exsistentiâ processionum realium Deo immanentium per S. Scripturae inducta testimonia, suasit hoc Fidei dogma per analogiam processionum realium immanentium in creaturis intellectualibus.

Fides vero catholica non indefinitum numerum processionum in Deo praedicat, sicut fabulati olim fuere Gnostici per aeonum series, sed definite docet intra Deum realiter exsistere tantum duas reales processiones, unam ex parte divini intellectus et hanc nominat Generationem Filii Dei; alteram autem ex parte voluntatis divinae et hanc prohibet Generationem dici, sed Spirationem Spiritus Sancti appellat. — Quae doctrina Fidei manifeste quinque postulata includit.

α) Primum est: Una processionum realium in Deo immanentium egreditur ex parte divini intellectus.

β) Alterum: Processio ex parte divini intellectus egrediens est vera Generatio, sive habet characteres verae generationis propriae viventium.

γ) Tertium: Altera processio realis, Deo immanens, egreditur ex parte divinae voluntatis.

δ) Quartum: Et haec posterior processio nequit dici Generatio.

ε) Quintum: Praeter has duas nulla alia processio realis, Deo immanens, datur.

50. Age vero. Quod existat in Deo immanenter una processio realis ex parte divini intellectus, Angelicus suasit in praecedenti articulo per analogiam creaturarum intellectualium cum Deo qui est in vertice totius naturae intellectualis. Ut enim ibidem arguebamus, ex intellectione connaturali, per quam creatura intellectualis intelligit, procedit aliquod verbum mentale quod manet in intellectu eiusdem creaturae intelligentis. Aliis verbis in creatura intellectuali, dum connaturaliter aliquid actu intelligit, existit realis processio ex parte intellectus; quae processio manet in ipsius creaturae intellectu. Ergo convenienter in Deo, ex parte divini intellectus aliqua realis processio existit.

51. Primum ergo Fidei catholicae postulatum quum fuerit illustratum in praec. art., mentem convertit Angelicus ad reliqua quatuor dilucidanda: quod et facit in quatuor qui sequuntur articulos h. a., sicut legenti articulorum titulos apparet.

52. Declarata articulorum connexione, in titulo h. a. perpende τὸ Aliqua processio supponere definite pro processione divina immanente quae attenditur ex parte divini intellectus: in articulo quarto namque demonstrabitur quod processio ex parte

divinae voluntatis nequeat dici Generatio (Cfr. Nazarius, Com. in h. art.).

53. Deinde τὸ possit dici exponendum est proprie et formaliter: ita ut sit sensus articuli:
Utrum processio realis immanens, quae est ex parte divini intellectus, possit nominari vere et proprie Generatio, sive contineat omnes conditiones requisitas ad Generationem proprie dictam?

54. Pro quaesiti solutione praenotat Angelicus quod Generatio potest sumi communiter et proprie.
A) Generatio, communiter dicta, ea est quae se extendit « ad omnia generabilia et corruptibilia; et sic Generatio nihil aliud est (cfr. V. Phys., cap. 1) quam Mutatio de non-esse ad esse » (Hic, o.) substantiale (cfr. Goudin, Phys. P. III., Q. I. art. 1), ut puta quando ex ligno fit cinis.
B) Generatio, proprie dicta, ea est quae invenitur in solis viventibus. « Et sic generatio significat originem alicuius viventis a principio vivente coniuncto (cum genito).... secundum rationem similitudinis in natura eiusdem speciei » (Hic, o.).
Haec definitio colligitur ex Aristotele, qui Lib. VIII. Ethic., cap. 12 dicit: Genitum esse magis coniunctum cum generante quam factum cum faciente; et Lib. VII. Metaphys. text. 28 ait, quod: Genitum debet esse eiusdem naturae cum generante (cfr. etiam Lib. II. De Anima, text. 34).
— Declaratur praecedens notio generationis proprie

dictae, animadvertendo quatuor conditiones cumulative requiri ad hoc ut aliqua origo, seu processio, sit vera et proprie dicta Generatio.

I.ª conditio est, ut id, quod generatione procedit, sit substantia vivens. Etenim pituita, sudor et humores foecales, qui ex animalibus viventibus procedunt non sunt ab eisdem geniti. Haec conditio innuitur per verba: Origo alicuius viventis.

II.ª conditio est, ut haec substantia viva per aliquam actionem vitalem trahat originem ex alia substantia viva. Si namque daretur (ut Darwinistae et antiqui evolutionistae erronee posuerunt) quod una substantia viva procederet per actionem non vitalem, puta per putrefactionem aut per selectionem naturalem ex substantiis inorganicis, processio talis viventis non posset dici generatio. Et similiter Eva non potest dici genita ab Adamo, quoniam non processit ab eo per actionem aliquam vitalem Adami, sed virtute Divina per transformationem costae ab Adamo dissectae (Infra Q. XCII. art. 2 ad 3um – cfr. Lib. IV. cont. Gent., cap. 23, fin.). Conditio ista exprimitur per ea verba: Origo .... a vivente.

III.ª conditio est, quod substantia constitutiva geniti sit desumpta ex substantia generante. Si namque aliqua substantia viva originem traheret ab alia viva, ita tamen, ut non ex eius substantia fierit, non esset genita ab ea.

propter quod Adam non est filius Dei. Hanc condi=tionem innuunt verba: A principio vivente conjuncto.

IV.ª conditio est, ut genitum habeat similitudinem et quidem specificam cum generante: prout ultima verba definitionis exprimunt. Ob defectum hujus conditionis vermes qui nascuntur ex putrefactione carnis humanae, capilli quoque hominis, etc. non sunt filii hominum; quia capillus vivit solâ vitâ vegetali, vermes solâ vitâ animali, dum caro humana vivit vitâ humanâ: videlicet deest identitas specifica et sola identitas generica in illis tribus invenitur.

55. Scholium. Haec postrema conditio, qua dicitur genitum debere assimilari secundum similitudinem in eadem naturâ specificâ cum Generante est intelligendum, ut monuit ipse Aristoteles in cit. loc. Metaphys. de generationibus quae fiunt secundum ordinem et inclinationem naturae. «Contingit enim, quod Genitum non est ejusdem naturae specificae cum Generante, in generationibus monstruosis et quae fiunt praeter ordinem naturae, ut quando generatur mulus ex equo et asina» (Bannes, Com. in h. a. — Cfr. S. Th. Lect. VII in Lib. VII. Metaph., et Q. III. De Verit. inter QQ. Dispp. art. 8 ad 4um).

56. Sciendum est ulterius, circa ortum viventium, quod quaedam accipiunt vitam transeundo de po=

tentialiter vivendo ad actualiter vivere; prouti ap̄pa=ret in creaturis quae incipiunt vivere. Aliud vero vivens invenitur quod accepit ab aeterno ipsam vitam aeternam, non transeundo de potentia vi=vendi ad actu vivere; prouti statim declarabimus circa Dei Filium. — Est autem differentia inter duos hos modos nativitatis, quia et in viventibus quae de potentia in actum vitae procedunt, si=cut sunt homines et animalia, generatio ho=rum viventium utramque generationem includit. Si autem sit aliquod vivens, cuius vita non exeat de potentia in actum, processio, si qua in ta=li vivente invenitur, excludit omnino primam rationem generationis (quae est transitus de po=tentia ad actum vivendi) sed potest habere ra=tionem generationis quae est propria viventium». (Hic, o).

57. Ultimum praenotandum est veteres

A) Gnosticos, multum materialiter processionem Verbi interpretantes, explicasse has processiones modo emanatistico per sectionem substantiae Pa=tris, quo modo scilicet ex aranea procedit bom=byx, et ex Petro generatur proprius filius.

B) Arius vero et Sabellius (Cfr. nn. 27-29) eam=dem processionem Verbi nonnisi metaphorice explicarunt, in quantum scilicet Sabellius veram dualitatem inter Verbum et Patrem, Arius vero veram consubstantialitatem inter utrumque

abnegavit. –
Contra hos errantes sint conclusiones –
Conclusio I. Processio Verbi Dei non est Generatio large accepta.
–Nota. Est certa apud omnes catholicos.
Prob. 1º Ex Concilio Nicaeno-Constantinop., in quo Verbum dicitur genitum non factum a Deo Patre. At quod generatione large accepta procedit a Deo est ab Eo factum. Ergo Dei Verbi processio a Deo Patre non est generatio late dicta. –
2º Ratione theologica. Verbum Dei est verus Deus iuxta illud (Joan. I. v. 1) Deus erat Verbum. At Deus verus excludit omnem mutationem proprie dictam; iuxta illud Malach. III., v. 6: Ego Deus, et non mutor, et aliud Iacob. I., v. 17; Apud quem (i.e. Deum) non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio (Cfr. Q. IX. a. t. 1). Ergo processio Verbi, utpote Dei veri, excludit omnem mutationem proprie dictam. – Sanvero Generatio, large accepta, est vera et proprie dicta mutatio de non-esse ad esse substantiale (Cfr. n. 54, A). Ergo processio Verbi Dei excludit generationem large dictam. (Cfr. hic, o, et ad 1um).
Confirmatur. – In generatione substantiali, accepta communiter, invenitur materia prima transiens ab una in aliam formam substantialem; ut explicatur per systema hylemorphismi. Atqui in Deo non invenitur materia prima (Cfr.

Q. III., artt. 1 et 2; et Vol. I, nn. 186 - 196). Ergo intra Deum non datur Generatio aliqua substantialis large accepta. Atqui processio Verbi invenitur intra ipsum Deum. Ergo haec processio non est Generatio large dicta (Ibid.).

59. Conclusio II. Processio Verbi divini est Generatio propria viventium.

- Nota - Est certa apud omnes orthodoxos.

Prob: 1° ex S. Scriptura - A) Si quis enim recte consideret, facile advertet, quod « his quae pertinent ad generationem viventium, utitur Scriptura ad significandam processionem Divinae Sapientiae, scilicet conceptione et partu. Dicitur enim ex persona Divinae Sapientiae Prov. VIII. v. 24: Nondum erant abyssi, et Ego iam concepta eram. Ante colles Ego parturiebam » (Hic ad 2um). Sed de divinis processionibus loquendum est iuxta S. Scripturam. Ergo processio Verbi aeterni a Deo Patre est vera Conceptio et Parturitio, seu Generatio propria viventium.

B) Praeterea Psal. II. v. 7 David in spiritu loquens inquit: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu. Ego hodie genui te ». Et alio loco dicitur: « Ego ero illi in Patrem et Ipse erit mihi in Filium » (II Reg. VII. v. 14). Quae testimonia S. Paulus Heb. I. v. 5 interpretatus est de aeterna Processione, seu Generatione, Verbi a Deo Patre. Unde et in Psal. CIX. v. 3 de eodem Verbo Dei legitur: « Ex utero

ante luciferum genui te ». Et in Evangelio Joan. cap. I v. 14: «Verbum caro factum est: et vidimus gloriam Ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, etc. ». Ergo &.

2° Ratione theologica. Processioni Verbi divini e mente Dei Patris conveniunt omnes quatuor conditiones Generationis propriae viventium. Ergo processio Verbi est Generatio propria viventium. Illatio est evidens. Prob. antec. percurrendo singulas conditiones requisitas ad Generationem propriam viventium. (cfr. n. 54, B).

α) Equidem prima conditio est quod Genitum sit substantia quaedam viva. Atqui Verbum aeternum, in mente Dei existens, est Deus (nihil enim accidentale in Deo esse potest), proinde vivit vitâ divinâ. Ergo processioni Verbi convenit prima Generationis conditio. Unde Christus dixit: Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita et dedit Filio habere vitam in semetipso (Joan. V, v. 26).

β) Altera conditio est, ut Genitum exoriatur per operationem vitalem ab altera substantia viva. Et haec conditio apptime convenit processioni Verbi Dei; quoniam procedit per operationem intellectivam, quae vitalis est. Unde illud: «Unigenitus Filius, qui est in sinu (i. e. intellectu) Patris, ipse enarravit » (Joan. I, v. 18).

γ) Tertia conditio est, ut genitum substantia sit ex substantia Generantis. Et ista conditio verificatur plenissime in processione Verbi Dei; quo

niam istud non solum est ex substantia Dei Patris, sed etiam est identicum realiter cum substantia Dei Patris. In Deo enim nulla compositio invenitur, sed quidquid ibi invenitur realiter, totum est Deus. Hinc Christus de se ait: Ego et Pater unum sumus (Joan. X, v. 30).

δ) Quarta conditio generationis est, quod adsit specifica similitudo inter naturam Geniti et Generantis. Et haec conditio locum habet in processione Verbi, quoniam adest identitas realis inter substantiam Verbi et Dei Patris. Unde Christus dicitur imago Dei invisibilis (Colos. I, v. 15); item splendor Gloriae et figura substantiae eius (Heb. I. v. 3). Cfr. hic, o.

60. Obiic. 1° Processio Verbi a nostro intellectu intelligente nequit dici vera Generatio. Ergo a pari dicendum de processione Verbi aeterni a mente Patris. R. Nego paritatem. Licet enim verbum nostri intellectus et Verbum intellectus divini procedant per modum intelligibilis actionis quae est operatio vitalis: rursum licet utrumque procedat secundum rationem similitudinis, quia verbum mentale est similitudo rei intellectae; tamen τὸ intelligere (idest operatio intellectiva) in nobis non est ipsa substantia intellectus. Unde verbum quod secundum intelligibilem operationem procedit in nobis, non est eiusdem naturae cum eo a quo procedit. Unde non proprie et complete sibi competit ratio (sive essentia vel definitio) generationis.

— Sed intelligere divinum est ipsa substantia intelligentis, ut supra (Q. XIV., art. 4) ostensum est. Unde Verbum (a divino intellectu) procedens, procedit ut ejusdem (divinae) naturae subsistens: et propter hoc proprie dicitur Genitum et Filius... Sed in intellectu nostro utimur nomine conceptionis, secundum quod in verbo nostri intellectus invenitur similitudo rei intellectae, licet non inveniatur naturae identitas » (Hic ad 2^m).

61. Objic. 2°. Similitudo exigit distinctionem semper inter ipsa res similes. Atqui non adest distinctio inter naturam Verbi et naturam Dei Patris. Ergo Verbum non procedit in similitudinem naturae cum Deo Patre.

R. Dist. maj. Similitudo semper exigit distinctionem inter res similes, quantum ad earum subsistentias aut subiecta: Concedo; quantum ad earum naturam: Nego. Concedo minorem. Nego consequens et dico, quod similitudo est convenientia plurium in eadem forma seu qualitate. Ita dicimus duo alba esse similia, item duo homines, etc. Unde « unitas formae, seu naturae, non tollit similitudinem, dummodo multiplicetur suppositum. Hinc si duo homines eamdem numero albedinem retinerent, per maxime similes dicerentur. Unitas igitur (naturae divinae inter Personas) Genitoris et Geniti fovet, non solvit (eorumdem) similitudinem. — Ex quibus (principiis) ita discurrit Angelicus Praeceptor in (articulo) praesenti: Similitudo fundatur in (quadam, ut vidimus) unitate

Ergo quo perfectior erit similitudo, eo perfectior erit unitas. Ergo, si statuatur similitudo infinita, designanda erit unitas infinita et suprema, qualis est identitas. Titulo igitur infinitatis (quaesitum ad similitudinem inter Verbum et Deum Patrem) processio Verbi exigit identitatem naturae in Genitore et Genito, servata reali distinctione suppositorum utriusque.» (Grandi, Com. in h. a., Dub. 2i arg. 2m).

62. Corollaria. 1° Ergo Verbum Dei est verus Filius Dei: quia omne genitum simile specifice cum generante est vere ipsius Filius. Hinc in baptismate Christi vox Patris insonuit: Hic est Filius meus dilectus (Matth. III. v. 17.); et S. Petrus, caelesti revelatione instructus, inquit ad Jesum: Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. XVI., v. 16); et in I. Joan. IV. v. 15: Quisquis, confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo; et infra cap. V. v. 20 dicitur: Ut simus in vero Filio Ejus (i.e. Patris aeterni). Hic est verus Deus.

– Deinde haec eadem Fides est totius Ecclesiae Catholicae; siquidem juxta symbolum Apostolorum «Credimus in Deum Patrem.... et in Jesum Christum Filium ejus». Et in Nicaena synodo Iª Patres definitive haec sanxerunt: Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα.... Καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.... γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί; videlicet: Credimus

in unum Deum Patrem omnipotentem... Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei... genitum non factum, consubstantialem Patri (Cfr. Denzinger, Enchiridion, n. 17). Hoc idem dogmatice sanxit Synodus Constantinop. I. anno 381 (Cfr. lib. cit. n. 47) In symbolo demum quod vulgo tribuitur S. Athanasio et Romana Ecclesia in Lyturgia adhibet, legitur: Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus, – Cfr. Catechismus Romanus P. I. De secundo symboli articulo, nn. 8-9.

– DICES – Omne acceptum est receptum. Atqui omnis Filius habet esse acceptum a Patre. Ergo omnis Filius habet esse receptum a Patre. Atqui nulla persona divina habet esse receptum ab alio, secus non esset per se infinita. Ergo nulla Persona divina potest dici Filius Dei verus.

R. Nego majorem. Concedo primam minorem. Nego primum consequens. Concedo secundam minorem Nego ultimum consequens et dico quod propositio major est omnino falsa. Quamvis enim omne receptum, recipiatur in aliquo subiecto, consequenter numquam est per se complete et perfecte subsistens; tamen non omne acceptum est receptum; alioquin non posset dici quod tota substantia rei creatae sit accepta a Deo, cum totius substantiae (utpote rei complete subsistentis) non sit aliquod subiectum receptivum. Sic igitur id quod est in divinis, accipit esse a generante; non tamquam

illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto; quod repugnat subsistentiae divini esse: sed secundum hoc dicitur esse acceptum, in quantum procedens ab alio habet esse divinum, non quasi aliud ab esse divino existens. – In ipsa enim perfectione divini esse, continetur et Verbum intelligibiliter procedens, et Principium Verbi, et quaecumque ad eius perfectionem pertinent, ut supra (Q. IV. art. 2, et Q. XIV. art. 4) dictum est ». (Hic ad 3.um). – Ideoque nihil detrahitur divinae subsistentiae Verbi divini per hoc quod ponimus illud accipere esse a Deo Patre, eiusque verum esse Filium.

2°. Ergo Verbum Dei, cum sit verus Filius, non est creatura aliqua, sed est consubstantiale Deo Patri, ὁμοούσιον τῷ πατρί ut in Nicaena et Constantinopolitana Synodo fuit definitum contra Arianorum perfidiam.

– Hanc consubstantialitatem sui cum Patre Christus innuit, dicendo (Ioan. X. v. 30): Ego et Pater unum sumus. Quae verba exponens Augustinus, inquit: « Quod (Christus) dixit UNUM, liberat te ab Ario: quod dixit SUMUS, liberat te a Sabellio ».

Hoc Fidei dogma a Patribus antenicaenis fuerat expresse commemoratum. Extat enim Apologia scripta a S. Dionysio Alexandrino ad Papam Dionysium circa an. 262, ubi haec leguntur: « Ego et in alia epistola scripsi, ubi ostendo crimen, quod

(Samosateni discipuli contra quos stylum acuerat ipse Dionysius) deferunt contra me, falsum esse, quasi dicerem Christum non CONSUBSTANTIALEM esse Deo » (Cfr. S. Athan. Lib. De sententia S. Dionysii Alexandrini).
Refert quoque idem S. Athanasius in Lib. de Nicaenae Synodi Decretis, praeter duos praelaudatos Dionysios etiam Theognostum confitentem: Filium ex Patris substantia productum, et Patri consubstantialem.
Eusebius Caesariensis, prout refert Petavius in Lib. IV. de Trinitate, cap. 5, in quadam Epistola ad Caesarienses missa ex urbe Nicaena, scribit: « Novimus quosdam ex veteribus doctos et illustres episcopos et scriptores, qui de Patris et Filii divinitate disserentes, nomine omousios usi sunt ».
Tandem in Concilio Antiochiae, circa idem tempus celebrato, lecta et adprobata fuit epistola ejusdem Sancti Dionysii Alexandrini contra Paulum Samosatenum, in qua affirmatur de Christo: Quem Sancti Patres ὁμοούσιον Patri vocaverunt (Cfr. Euseb. Lib. VII. Hist. Ecclesiast. capp. 23-36).
3° « Quia... intellectus divinus non exit de potentia in actum sed semper est (in) actu exsistens.... ex necessitate oportet, quod semper seipsum intellexerit. Ex hoc autem quod seipsum intelligit, oportet quod Verbum Ipsius in Eo sit, ut ostensum est. Necesse est igitur semper Verbum ejus in Deo

exstitisse. Est igitur coaeternum Deo Verbum ipsius; nec accedit Ei ex tempore, sicut intellectui nostro accedit ex tempore verbum interius conceptum; quod est intentio intellecta. Hinc est, quod dicitur: (Joan. I.) «In principio erat Verbum» (Lib. IV. Contra Gentes, cap. 11).

4.° Per hanc veritatem excluditur error illorum qui «opinantes Jesum Christum purum hominem esse, et ex Maria Virgine initium sumpsisse, et per beatae vitae meritum divinitatis honorem prae caeteris fuisse adeptum, existimaverunt Eum similiter aliis hominibus per adoptionis spiritum Dei Filium, et per gratiam ab Eo genitum, et per quamdam assimilationem ad Deum dici Deum, non per naturam; sicut et de Sanctis dicitur (II. Petr. I., v. 4) Ut efficiamini divinae consortes naturae, etc. — Hanc autem positionem primo adinvenerunt antiqui haeretici Cerinthus et Ebion, quam postea Paulus Samosatenus instauravit, et (quae) postea a Photino est confirmata ut qui haec dogmatizant, Photiniani nuncupentur» (Lib. cit., cap. 4). Eumdem errorem postea Sociniani renovarunt (Cf. n. 12, A, β, b 3).

5.° Si in Deo adest verus Filius, necessum est et adesse etiam verum Patrem: quoniam nec Filius solus sine Patre, neque Pater solus sine Filio concipi aut esse potest. — Quod, si haec vera sunt, concluditur ulterius in Deo inveniri veram Paternitatem, et veram Filiationem. Patent omnia (Cfr. Q.

seq. art. 4, o).

Articulus III. Utrum sit in divinis alia processio a Generatione Verbi.

63. In titulo particulae « sit in divinis » interpretandae sunt synonime ad τὸ exsistat formaliter in his quae sunt essentialiter verus Deus (cfr. art. 1 h. q.)

64. Rursus τὸ alia denotat alietatem, quae sit cum reali distinctione inter plura. Omnes enim facile concedunt quod in divinis processio Verbi et si quae alia processio in Deo sit, invicem distinguantur saltem ratione.

65. Denique τὸ processio stat pro processione reali Deo immanenti, sicut in art. praec.est disputatum (Cfr. Nazarium, Com. in h. a.).

66. Quare sensus quaesiti est huiusmodi:
Utrum in his quae sunt essentialiter verus Deus exsistat formaliter aliqua realis processio, Deoque immanens, distincta realiter a Generatione Verbi?

67. Ad cuius quaesiti completam solutionem quatuor declaranda sunt, videlicet
1° An in Deo exsistant formaliter duae processiones reales et immanentes, idest Processio Verbi et quae alia? (Cfr. n. 69).
2° Quidnam sit terminus productus in Deo per hanc aliam processionem? (Cfr. n. 72).
3° An istae duae processiones distinguantur realiter

inter se? (Cfr. n. 74).

4.° An termini earumdem processionum distinguantur realiter inter se? (Cfr. n. 75).

68. Praenoto item pro intelligentia articuli, quod haec est differentia inter intellectum et voluntatem, quod intellectus fit in actu per hoc quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem. voluntas autem fit in actu, non per hoc quod aliqua similitudo voliti sit in voluntate, sed ex hoc quod voluntas habet quamdam inclinationem (seu vitalem motionem vel impulsum) in rem volitam (Art. seq., o). Sicut enim ex hoc quod aliquis rem aliquam intelligit, provenit quaedam intellectualis conceptio rei intellectae in intelligente, quae dicitur verbum (mentis); ita ex hoc quod aliquis rem aliquam amat, provenit quaedam impressio (ut ita loquar) rei amatae in affectu amantis, secundum quam (impressionem) amatum dicitur esse in amante, sicut et (verbum) intellectum (ponitur) in intelligente » (Infra Q. XXXVII., Art. 1, o). Aliis verbis, quando voluntas amat bonum aliquod, operatio ista amoris producit quamdam mutuam inhaesionem inter amantem ac rem amatam; ita scilicet ut amans sit in bono amato, et vicissim bonum amatum maneat in amante, iuxta illud I. Joan. IV. v. 16: « Deus charitas (i. e. amor) est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. » — Avera quoties amans amat bonum, actus iste

amoris (ut per conscientiae testimonium quisque advertere potest) non solum movet intellectum amantis ad penitius disquirendum de perfectionibus rei amatae, sed etiam movet et impellit voluntatem amantis erga bonum amatum; unde illud Augustini: Pondus meum amor meus: amore feror quocumque feror (Lib. XIII. Cfs, cap. 9). — Ex alia vero parte, in ipso actu amoris, invenitur quaedam impressio boni amati tum in ipso amantis intellectu inquantum facit intellectum amantis morari in perscrutando intime ipsum bonum amatum, tum in ipso affectu eiusdem amantis, inquantum facit affectum amantis complacere vel quiescere in bono amato, aut desiderare illud (Cfr. P. I-II. Q. XXVIII. art. 2, o, et ad 1um). — Ex quibus apparet, quod actus amoris intus in nobis producit vere aliquem effectum, qui terminat ipsum actum amoris (Cfr. Capreolum in I Sent. Dist. 27, Q. II; Cajet. Bannez et Sylvium, Com. in h. a.; Ferrariensem Lib. IV. Contra Gentes, cap. 19; et generatim Philosoph. scholast.).

69. His constitutis, ad solutionem primi dubii (cfr. n. 67) deveniendo, animadverto exsistentiam alicuius realis processionis Deo immanentis (praeter processionem realem Verbi) specialiter fuisse impugnatam a Sabellio et Socino, qui Spiritum S. profitentur non distingui realiter ab aliis duabus personis Sanctae Trinitatis (cfr. Catechis. Racovien-

sem, QQ. 237 et 271).
Idem cum Sabellio et Socino sentiunt nonnulli Rationalistae, praesertim teutonici, qui Spiritum S. existimant esse simplicem Dei virtutem (Cfr. Knoll, Inst. Theol. Dogm., Vol. I. P. I. Sect. II., B, §. Errores Recent.; item Paquet, Com. in h. a.).
Adversus hos haereticos statuitur

Conclusio I. Praeter processionem Verbi exsistit formaliter in Deo alia processio realis et immanens ex parte voluntatis Divinae.

– Nota. Est Fidei dogma –

Prob. 1° Ex S. Scriptura. Christus in Evangelio mentionem facit de Spiritu Sancto qui mittitur, sive procedit ab Aeterno Patre; ait namque: « Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem Pater mittet in nomine meo, etc. (Joan. XIV., v. 26). Et infra affirmat eumdem Spiritum procedere ab ipso Christo: dicit enim: « Quum venerit Paraclitus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, etc. » (Joan. XV., v. 26). Ecce hic habemus Spiritum Paracletum mitti a Patre et mitti a Filio Dei Patris. – At nemo mittitur sive procedit a se, sed ab alio. Ergo Spiritus Paracletus, quia procedit a Filio, distinguitur ab eo, quia procedit a Patre distinguitur etiam a Patre. Ergo ab ipso aeterno Patre procedit tum Verbum, tum Spiritus Paracletus. Consequenter in Deo praeter processionem Filii adest etiam processio realis

Spiritus Sancti (Hic, Sed contra).
2° Accedit auctoritas omnium Conciliorum et SS. Patrum affirmantium duas in Deo immanere processiones reales, ut inferius magis patebit.
3° Ratione theologica. In creaturis intellectualibus formaliter existunt duae processiones immanentes; quarum una attenditur penes operationem intellectus, per quam scilicet procedit verbum mentale; alia vero attenditur penes operationem voluntatis, secundum quam scilicet amans est in amato, et amatum in amante, eo modo quo explicavimus paulo ante. Et utraque ista processio realis immanens in creatura intellectiva est perfectio aliqua: uti patet. Atqui loquimur de divinis processionibus secundum analogiam ad processiones existentes in creatura intellectuali (art. 1, h. q., c). Ergo convenienter ponuntur in Deo duae processiones; una secundum operationem intelligibilem quae dicitur processio Verbi Dei; et altera secundum operationem amoris quae dicitur processio Spiritus Sancti (Hic c).

70. Objic. 1° Qualibet natura nequit se communicari nisi uno modo. Atqui natura divina est simplicissima. Ergo communicari nequit, nisi unico modo. At processio divina est quaedam communicatio naturae divinae. Ergo nonnisi unica processio adest in Deo.
R. Dist. maj. Qualibet natura finita non potest

etc: Concedo; quaelibet natura infinita non potest etc: Nego. — Contradist. min. Natura divina est simplicissima et infinita: Concedo; est simplicissima et finita: Nego. — Nego primum consequens. — Concedo alteram minorem et nego ultimum consequens. — Dico igitur, quod inter ens finitum et ens infinitum quantum ad vim se communicandi, invenitur duplex differentia.

Prima differentia est, quod in ente infinito quaecumque formalitas consideretur, ea est realiter divina substantia (Q. III. art. 3 et 4); dum in omnibus creaturis inveniuntur multae formalitates accidentales. —

Ex hac prima differentia sequitur altera, videlicet quod substantia creata, si sit communicabilis, nonnisi uno modo, seu per unam specificam actionem, communicari potest. Et quaelibet alia communicatio quae contingit in illa natura, est semper communicatio alicuius accidentis. Reipsa in homine communicatio naturae humanae contingit per unam specificam operationem quae dicitur generatio. Si qua autem alia communicatio contingit inter homines per operationem intellectus, aut voluntatis, aut artis cuiusvis, talis communicatio est prorsus accidentalis, nempe communicatur vel scientia vel aliqua alia virtus. — E contra, quia in Deo nihil est accidentale, per quamlibet operationem divinam et Deo ipsi immanentem

communicatur natura divina. – Hinc fit, ut in Deo tum per intellectionem, tum per actum amoris internum communicetur vere natura divina: et hoc modo ponimus duas in Deo processiones. (cfr. hic, ad 2.um).

71. Instant. Processio Verbi in Deo est infinita. Ergo adaequat et exhaurit totam vim productivam naturae divinae.

R. Concedo antecedens. Distinguo consequens. Ergo exhaurit totam vim productivam naturae divinae ex parte virtutis intellectivae: Concedo; ex parte virtutis voluntatis Dei: Nego. – Solutio ex ipsis verbis nitet. Etenim ex quo in Deo ponitur distinctio virtualis inter intellectum et voluntatem divinam, pariter oportet admittere in Deo duas reales processiones, Deo ipsi immanentes; quarum una est per intelligibilem conceptionem et ista processio vocatur Generatio. Altera vero sit processio quae accipitur per actum amoris, et haec processio vocatur spiratio, ut videbimus.

72. Q. II. Quidnam sit terminus qui per realem processionem Amoris producitur in divinis?

R. Arius et Macedonius terminum hunc fassi sunt esse creaturam quamdam.

Sabellius vero eum dixit esse Deum Patrem prout creaturas intellectuales sanctificat (cfr. art. I h. q.).

Hos contra ponitur.

Conclusio II. Per realem processionem Amo-

ris in divinis α) terminus aliquis realis procedit; β) isque non est creatura sed Deus; γ) distinguitur tamen realiter a Deo Patre.

– Nota. Est conclusio dogmatica.

Prob. I.ª pars. Ratione theologica. Nulla actio realis et completa est vacua et sterilis, ut inductione patet. A fortiori igitur realis processio Amoris, quae fundatur (cfr. n. 17) in operatione reali et infinita divinae voluntatis, potest esse sterilis, sed habere oportet terminum aliquem realem qui sit productus per processionem.

Prob. II.ª pars. Ratione theologica. Terminus, qui realiter procedit per realem processionem in divinis, manet intra ipsum Deum: siquidem processio ista est Deo immanens. At nihil creatum et finitum in Deo esse potest. Ergo etc.

Prob. III.ª pars. Ratione theologica. Terminus qui procedit per realem processionem Amoris in Deo, procedit a Deo Patre iuxta illud: « Paraclitus.... qui a Patre procedit » (Ioan. XV., v. 26). Atqui is, qui per realem processionem ab alio procedit, distinguitur realiter ab eo a quo procedit. Ergo etc. (Cfr. nn. 23-24).

Confirmatur. Si Spiritus Sanctus, qui per processionem realem Amoris a Deo Patre procedit, esset idem realiter cum Deo Patre, non essent tres realiter distinctae personae in Sua Trinitate, et consequenter tota subvertitur Fides catholica,

quod est haereticum (cfr. hic ad 2um, et 3um).

73. Corollarium. Hinc reprehendendus est vehementer Erasmus, qui in Praefatione super Hilarium dixit huius aetatis Christianos nimium esse audaces et temerarios, eo quod Spiritum S. Deum appellent, cum tamen antiqui Patres nunquam ausi fuerint Eum Deum appellare, neque hoc in Scripturis reperiatur expressum.

Quod quidem Erasmi dictum non solum audaciae et temeritatis, sed erroris (quoque) et haeresis censurâ dignissimum est; cum sit manifestum, quod Ecclesia canit in Symbolo: Et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Ergo S. Sanctus est verus et unicus Deus cum Patre et Filio. — Et mirum est quod tam impudenter neget Erasmus antiquos Patres S. Sanctum Deum appellasse, cum sit manifestum in I Concilio Constantinopolitano, capitulo septimo, nihil aliud Patres illic egisse, quam veram Spiritus Sancti divinitatem adversus Macedonium testari, et confirmare: id quod expressissime in Symbolo Athanasii canitur in Ecclesia: «Patris, et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna majestas». Vide etiam D. Cyprianum in Serm. de Spiritu Sancto, ubi per totum Illius Deitatem celebrat, et tandem concludit quod Ipse erit omnium plena sufficientia,

cognoscibilis Deus, et inhabitator Spiritus Sanctus ". Hactenus Bannez, Com. in h. a. (cfr. n. 27, a^{ti}). Monendum denique ex Petavio quosdam ex antiquis Patribus abstinuisse ab appellatione Dei, dum loquebantur de S. Sancto, ne priscos et simpliciores Christianos, ad quos sermones habebant, scandalizarent quasi Religio Evangelii plures Deos admitteret, credendo Patrem esse Deum, Christum esse Deum, et Spiritum Sanctum esse Deum.

74. Q. III. An processio Spiritus Sancti distinguatur realiter a Processione Filii Dei.

Pro solutione huius quaesiti sit

Conclusio III. Processio Spiritus Sancti distinguitur realiter a processione Verbi Dei.

Nota. Est Fidei dogma.

Prob. Processio Amoris originatur vere et realiter a processione Verbi. Nihil enim possumus amare, nisi prius fuerit cognitum. – Atqui quod originatur realiter ab aliquo, necesse est, ut distinguatur realiter ab ipso: uti per se patet. Ergo in Deo processio Amoris distinguitur realiter a processione Verbi. Idem est autem in divinis processio Amoris et processio S. Sancti. Ergo etc. (cfr. hic ad 3^m)

75. Q. IV. An Spiritus Sanctus distinguatur realiter a Dei Filio.

R. Affirmative, et est dogma Fidei.

Prob. Rationibus theologicis. 1°. Dogma Fidei catholicae est in Trinitate esse tres realiter distin-

tas personas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum. Id autem non esset verum, si Spiritus Sanctus non distingueretur realiter a Patre et a Filio. Ergo ab utroque realiter distinguitur.

2: Eadem numero res non producitur a pluribus operationibus invicem realiter distinctis, nisi quando illaemet operationes vel sunt ambae imperfectae, vel sunt ad invicem subordinatae. Ita eadem tractio navis procedit a duobus hominibus, in quantum unius virtus motiva non est nimis valida ad totum opus perficiendum. Et similiter in productione cuiusvis realitatis per mutationem physicam Deus et creatura operantur, non ex aequo, sed creaturae operatio subordinatur operationi Dei. Sic igitur, si duae operationes sint infinite perfectae, impossibile est, quod unus idemque realiter sit terminus utriusque operationis. Atqui quaelibet processio divina ad intra est operatio infinita, imo ipsa Deitas. Ergo terminus, qui producitur ab una processione divina, distinguitur realiter a termino alterius processionis divinae. Iamvero processio divina, per quam producitur S. Spiritus, distinguitur realiter a processione qua producitur Filius Dei, ut dictum est in praec. conclusione. Ergo terminus utriusque processionis distinguitur realiter in Deo. Videlicet alia est Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti; ut legitur in symbolo S. Athanasii. — Ex qua veritate

confunditur haeresis Sabellianorum dicentium eamdem esse realiter Personam Patris, ac Personam Spiritus Sancti (cfr. n. 29).

Articulus IV. Utrum processio Amoris in divinis sit Generatio.

76. Ea quae realiter distinguuntur, vel differunt solo numero, puta Basilius et Antonius; vel differunt specie, uti Petrus et Bos; vel differunt genere, ut puta Petrus et Quercus; vel sunt totaliter diversa, ut Substantia et Accidens. Jamvero in divinis processio Verbi et processio Amoris distinguuntur realiter (cfr. n. praec.) inter se. Ergo aut numero, aut specie, aut genere differunt inter se, vel sunt totaliter diversae. — Sed, si duo entia completa et realiter exsistentia differunt specie, vel genere, differunt etiam numerice inter se; et similiter si duo entia completa et realiter exsistentia sint totaliter diversa, ea differunt quoque numerice: ut per exempla inducta patere potest. Itaque, quum processio divina Verbi et processio divina Amoris sint reales, quocumque alio modo invicem differant, certissime differunt saltem numero inter se. Ex alia autem parte istae duae processiones nequeunt dici totaliter diversae, quia utraque processio est Deo consubstantialis, prouti pluries dictum est. Propterea remanet nunc iuxta praemissa (cfr. n. 45), determinandum: Utrum istae duae processiones differant forma-

liter seu specifice inter se?

77. Hic est sensus praesentis articuli (Cfr. Cajet., Com in h. art.) — Equidem, si processio Verbi et processio Amoris dicantur ejusdem speciei, processio Amoris potest vocari Generatio, quemadmodum processio Verbi. Si autem processio Amoris nequit dici Generatio, nec est ejusdem speciei cum processione Verbi. Est evidens.

78. Scholium — Ne errare autem contingat ex eo quod differentiam genericam aut specificam nominemus in Deo, admoneo ex S. Thoma, quod « licet in divinis non proprie dicatur Genus et Species, vel Universale et Particulare, tamen, ut de divinis secundum quandam similitudinem creaturarum loquamur, Pater et Filius et Spiritus Sanctus distinguuntur sicut plura individua unius speciei, ut etiam Damascenus dicit Lib. III. Orthod. Fidei, cap. 4.... (Ex. gr. Pater et Filius) considerantur ut unum specie..., inquantum conveniunt in una natura Deitatis; sed secundum speciem proprietatis personalis inveniuntur differre: Paternitas enim et Filiatio sunt relationes secundum speciem diversae » (Q. X. De Potentia, inter QQ. Disp. art. 2 ad 12um - Cfr. ibi. ad 1um).

His notatis statuitur

79. Conclusio I. Processio Spiritus Sancti non est Generatio propria viventium.

— Ita: Est dogma Fidei.

Prob. Ex divina Revelatione. Terminus productus per Generationem, dicitur Genitus. Atqui secundum documenta Revelationis divinae Spiritus Sanctus nequit dici Genitus. Ergo processio Spiritus Sancti non est Generatio. — Maior est evidens ex terminis. Illatio etiam patet. Minor probatur —

— A) Ex S. Scriptura, quae manifeste vocat Verbum aeternum Filium Dei Unigenitum. Nam Ioan. I. v. 18 legitur: « Unigenitus (gr. ὁ μονογενής) qui est in sinu Patris (coelestis), ipse enarravit »; et infra: « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum (gr. τὸν μονογενῆ) daret » (Ioan. III. v. 16). Quae nomenclaturae unigeniturae non conveniret Verbo aeterno, si, quemadmodum Ipsum, ita et Spiritus Sanctus esset genitus a Deo Patre: haberemus siquidem in hac absurda hypothesi quod in divinis essent duo geniti sive duo Filii consubstantiales Deo Patri.

— B) Ex traditione Ecclesiae idem habetur.

α) Nam in Symbolo Apostolorum nos confitemur credere « in Iesum Christum Filium eius (i.e. Dei Patris) Unicum » —

β) In Symbolo Nicaeno I°: Πιστεύομεν ... εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, ΜΟΝΟΓΕΝΗ τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, & (Cfr. Enchirid. n. 17) — Eadem habentur in Symbolo Conc. Constantinopolitano I. —

γ) In Concilio demum Florentino in Decreto pro Jacobitis legitur: « Sacrosancta Romana Ecclesia.... firmiter credit et praedicat.... Solus Pater de substantia sua genuit Filium; solus Filius de solo Patre est Genitus; solus Spiritus Sanctus simul de Patre procedit et Filio.... » (Cfr. Enchirid. n. 598).—

δ) Eamdem in Symbolo S. Athanasii legitur: « Spiritus Sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec Genitus, sed procedens ».

80. Objic. Christus a S. Paulo vocatur Primogenitus (gr. τὸν πρωτότοκον) Dei. (Heb. I. v. 6). Ergo datur alius Filius genitus a Deo, qui proinde nolo potest esse nisi Spiritus Sanctus.

R. Nego consequens. Admitto auctoritatem S. Pauli, et verborum ipsius declaro sensum. Christus itaque, vel Dei Verbum dicitur Primogenitus Dei Filius duabus de causis.

α) Primo quidem, quia Processio Verbi aeterni est prima omnium processionum divinarum tum ad intra tum ad extra: siquidem, ut ostensum est n. 74, processio Spiritus Sancti oritur ex processione Filii; et rursum ipsum Dei Verbum ante omnem creaturam, ante ipsum Luciferum, processit a Deo (cfr. Q. XXXIII. art 3, o; et Q. XXXIV. art. 3, o). Unde dicitur de Increata Sapientia: « Nondum erant abyssi, et Ego iam concepta eram. Ante colles Ego parturiebar » (Prov. VIII. vv. 24-25).

β) Vel potest dici, quod Christus vocatus sit Filius Dei

primogenitus per comparationem ad Filios Dei adoptivos, quia per Christum, Filium Dei naturalem, Angeli et Homines consecuti sunt a Deo eius filiationem adoptivam. Unde Rom. VIII, v. 29. Christus dicitur Primogenitus in multis fratribus, et ad Color. I. v. 15 Primogenitus omnis creaturae. – Breviter itaque nos dicimus cum Patribus Conc. Gen. Ephesini, cap. 4: « Filius Dei nuncupatus est Primogenitus et Unigenitus. Primogenitus comparatione ad filios (Dei) adoptivos; et Unigenitus per exclusionem alterius Filii naturalis ». Et S. Augustinus in Lib. De Fide et Symbolo, cap. 4 sic habet: Christus « secundum quod Unigenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post eius primitias in Dei Gratia nascimur per adoptionem filiorum ». Quibus concinit Catechismus Conc. Trid. scribens: P. I, §. De secundo symb. art., n. 10: « Quod ad divinam generationem attinet, nullos fratres aut cohaeredes habet (Christus), cum Ipse Patris unicus Filius, nos vero homines figmentum et opus manuum eius simus. – At si humanum (Christi) ortum consideremus, multos ille non solum fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet..... Quare primogenitus in multis fratribus ab Apostolo (Rom. VIII. v. 29) vocatur ».

81. Corollarium. « In rebus creatis invenimus aliquid, in se subsistens, procedere per modum

naturae: et hoc dicimus generari. Sed non inveni-mus aliquid in creaturis per se subsistens procedere per modum amoris, sicut Spiritus Sanctus procedit. Et ideo istam processionem non potuimus nominare nomine proprio, sed tantum communi » (I. Sent. Dist. XIII. art. 3 ad 2um) nomine Processionis. Nomina enim a creaturis in Divina transferimus (Q. et art. cit. De Pot. ad 16um). Unde « processio, secundum quod sumitur in communi ratione (originis unius ab alio — Cfr. n.16, g), non condividitur (realiter) Generationi; sed, prout sumitur secundum determinatum modum processionis, qui Spiritui Sancto competit » (I. Sent., loc. cit. ad 1um), distinguitur realiter a processione communiter accepta, sicut commune et proprium. (Ibid.).

82. Q. An, supposito Fidei dogmate, quod scilicet Processio S. Sancti non sit Generatio, assignari possit ratio philosophice demonstrans Processionem hanc non esse Generationem?

R. Antonius Günter (Cfr. Breve Pii P.P. IX. die 15 Jun. 1857) Frohschammer (Cfr. Epist. Pii P.P. IX ad Archiep. Monac. et Frising. die 11 Dec. 1862) et generatim Rationalistae omnes, praesertim Pantheistae Transcendentales uti Schelling et Hegel, affirmative respondent plus minusve huic Quaesito; quoniam retinent, omnia indiscriminatim dogmata religionis christianae esse obiectum

naturalis scientiae et philosophiae; et (quod) humana ratio, historice tantum exculta, potest ex suis naturalibus viribus et principiis ad veram de omnibus etiam reconditioribus dogmatibus scientiam pervenire, modo haec dogmata ipsi rationi tamquam objectum proposita fuerint » (cfr. Syllab. Pii P.P. IX., prop. 9).
Praedictis adnumerandus est etiam Abbas Rosminius, quippe qui docuit: « Revelato mysterio Smae Trinitatis, potest ipsius exsistentia demonstrari argumentis mere speculativis, negativis quidem et indirectis, hujusmodi tamen ut per ipsa veritas illa ad philosophicas disciplinas revocetur, atque fiat propositio scientifica sicut ceterae: si enim ipsa negaretur, doctrina theosophica purae rationis non modo incompleta maneret, sed etiam omni ex parte absurditatibus scatens annihilaretur ». Est propositio XXV inter XL. prop. Rosminianas, quas C. S. O. proscripsit die 14 Dec. 1887.
Sententia tamen Doctorum Catholicorum contrarium habet: quibus adhaerendo sit
Conclusio II. Ratione pure naturali nequit demonstrari Processionem Spiritus Sancti non esse Generationem propriam viventium
- Nota. Conclusio, si non Fidei dogma, certe ad Fidem proxime accedit.
Prob: 1º Ex Ss. Patribus. - A) S. Cyrillus Hiero-

solym. (Cateches. XI.) dicit: « Quod Deus quidem Filium habeat, crede. Quomodo autem? ne sis curiosus; quaerens enim non invenies. Non extollas te, ne cadas: quae tibi mandata sunt, haec sola intellige ».

B) S. Joan. Damasc. Lib. I. De Fide Orthod. cap. 8 dicit: « Inter generationem et processionem discrimen intercedere edocti sumus. Ceterum quis sit huius distinctionis modus, prorsus nescimus ».

C) S. Joannes Chrysostomus (Orat. I. De incomprehens. Dei nat.) ait: « Scio ipsum (Patrem) genuisse Filium: quomodo autem? ignoro. Novi Spiritum ex Ipso esse: quomodo autem ex ipso sit? nescio ».

D) Addi potest S. Bernardus qui Serm. I. De Pentecoste aptat processioni Spiritus Sancti illud Psal. XVII. v. 13: Posuit tenebras latibulum suum. — Cfr. S. Athan. (Epist. ad Serap.); S. Cyrillus Alexand. (Lib. II. Thesaur.); S. Fulgentius (ad Object. I. Arian.); S. Gregorius Nazianz. (Orat. 37); etc. — Vide Petavium Lib. VII. De Trinit., cap. 15.

Accedit testimonium Magistri Sententiarum, qui Lib. I. Distin. XIII. haec habuit: « Quid inter nasci et procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens explicare quis potest? Non enim omne quod procedit, nascitur; quamvis omne procedat quod nascitur: sicut non omne quod

bipes est, homo est, quamvis bipes sit omnis qui homo est. Hoc scio. Distinguere autem inter illam Generationem et hanc Processionem, nescio, non valeo, non sufficio »

2°) Ex Concilio Vaticano idem deduci potest. Etenim Sess. III. Can. I. De Fide et Ratione legitur: « Si quis dixerit.... universa Fidei dogmata posse, per rationem rite excultam, e naturalibus principiis intelligi et demonstrari, anathema sit ». Qui canon, si generatim de Fidei dogmatibus verificatur, a fortiori debet verificari de maximo et arcano Trinitatis mysterio.

- Huc quoque spectant superius damnata propositio 9 syllabi, et erronea assertio Dni Güntherii, Froshschamer, et Rosminii -

3°) Ratione. Fidei mysteria demonstrationem pure naturalem prorsus fugiunt. At Generatio Verbi et Processio Spiritus Sancti sunt inter principalia Fidei mysteria. Ergo utraque ineffabilis est. Unde, sicut Propheta de Filio loquens ait: Generationem Eius quis enarrabit? (Isaj. LIII v. 8), ita de Spiritu Sancto verissime dicitur: Processionem Eius quis enarrabit? » (Mag. Sent., loc. cit.).

83. Licet explicatu ineffabilis sit ipsa Processio Spiritus Sancti, tamen tum antiqui Patres tum posteriores Scolastici varias congruentias excogitarunt ad declarandum: Cur Spiritus Sancti processio non sit Generatio. Harum quae-

nario sit probabilior aliis, expendendum est ratione.

A) Quidam animadvertentes per processionem Verbi Deitatem sic communicari Filio, ut a Filio procedat Spiritus Sanctus, dum per processionem Amoris Deitas communicatur Sancto Spiritui quin a Spiritu alia procedat Divina Persona, dixerunt processionem Verbi esse Generationem quia Filius a Patre accipit Deitatem tamquam naturam foecundam ad alterius Personae productionem. E contra Processio Amoris non est Generatio, quia per processionem Amoris Spiritus accipit Deitatem tamquam non amplius foecundam ad productionem alterius divinae personae. – Haec explicatio dicitur sequuta a S. Bonaventura (I. Sent. Dist. XIII., Q. 2.), a Richardo, et paucis aliis. – Verum, salvâ reverentiâ erga hos Doctores, dico

a) Sententia S. Bonaventurae et sequacium non videtur veritate niti.

Prob. Iuxta hos Doctores processio Spiritus Sancti non est vera Generatio, quia Spiritus Sanctus non accipit naturam divinam tamquam foecundam alterius suppositi divi. Unde ipsi supponunt quod loquendo de divinis, Generatio includat essentialiter et necessario quod Genitus accipiat a Generante naturam foecundam alterius suppositi. Atqui hoc suppositum est falsum. Ergo sententia horum Doctorum non videtur veritate niti, seu procedit ex falsis. – Minor prob. Generatio inclu-

dit essentialiter et necessario quod Genitus habeat assimilationem in eadem specifica natura cum Generante: ut ex art. 2. h. q. patet. Atqui loquendo de divinis assimilatio in eadem specifica natura cum Generante non includit necessario quod Genitus habeat naturam foecundam alterius suppositi vivi. Ergo, loquendo de divinis, Generatio non includit essentialiter et necessario, quod Genitus habeat naturam foecundam alterius suppositi vivi. — Minor prob. Assimilatio maxima, quinimo identitas naturae invenitur inter Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Dicitur namque in Symbolo Athanasii: „Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus„ Jamvero in Spiritu Sancto natura divina non est foecunda novi suppositi vivi. Ergo assimilatio in natura non secum fert necessario (dum de divinis loquimur) quod natura illa sit foecunda novi suppositi vivi.

— DICES. Loquimur de divinis ad similitudinem creaturarum viventium. At in viventibus creatis Filius perfectus recipit naturam foecundam, qualis est in Patre. Ergo et a pari sentiendum est de Deo.

R. Nego paritatem. Si enim ista paritas ab adversariis nimis urgeretur, oporteret affirmare quod in divinis, quemadmodum Deitas in Patre habet foecunditatem generandi Filium et spirandi S. Spiritum, ita esset in Filio. Consequenter Filius Dei

non solum spiraret Spiritum Sanctum, sed etiam gigneret alium Filium. Quod esset procedere in infinitum. — Unde dicendum, quod licet in viventibus creaturis per generationem communicetur natura foecunda, qualis est in eorum patre: tamen hoc non verificatur in Deo, quum operatio ejus generativa totam foecunditatem exhauriat naturae divinae quantum ad lineam Filiationis naturalis per productionem Filii Dei.

B) Hac opinione rejecta, Alexander de Ales in I. P. Q. XLIII. membro 2°, cui consentiunt Major (IV. Sent. Dist. XIII. Q. un.) Mastrius (Disp. XXIV. De Trin., §. 9), et plerique alii, tenet in Deo processionem Verbi esse per modum principalem, quia per eam procedit Persona habens vim producendi aliam Personam: Processionem autem S. Spiritus esse per modum minus principalem, quia per hanc procedit Persona non habens vim producendi aliam Personam divinam. Unde infert: Verbum Dei, quia procedit modo principali, est verus Dei Filius; Spiritus Sanctus autem, quia procedit modo minus principali, non est Dei Filius. — At

b) Haec explicatio est rejicienda.

Prob. 1° Non bene sonat in theologia catholica ponere in Divinis processionem unam per modum principalem, et alteram per modum minus principalem: quia in Trinitate nihil... magis aut

minus, sed totae tres Personae coaeternae sibi sunt et coaequales, ut in Symbolo S. Athanasii legitur.

2° Praeterea in sententia Alesii habetur quod Verbum Dei ideo est Filius, quia habet vim producendi aliam Personam seu quia habet naturam foecundam. Unde quantum ad rem positio Alesii nihil differt a sententia quae adscribitur S. Bonaventurae. Unde eodem argumento eadem positio rejicitur.

C) Petrus Aliacensis in I. Sent. Dist. XIII, Q. 8 notat, quod in rebus creatis unum vivens non generatur a duobus viventibus, nisi haec duo se habent tanquam Pater et Mater. At Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio; atque rursum Pater aeternus et Filius Dei in spiratione Spiritus Sancti non se habent tanquam Pater et Mater. Ergo Spiritus S. non procedit tanquam Filius utriusque nec propterea Eius processio est Generatio. Sed etiam

c) Haec explicatio est rejicienda.

Prob. In definitione Generationis non ponitur conditio haec „oportere ut Filius procedat ab uno principio tantum, vel procedat a duobus viventibus tanquam Patre et Matre „; sed solummodo haec ponitur conditio „oportere Filium procedere ab altero vivente in similitudinem eiusdem naturae specificae „. Sed loquendum est de processione Generationis divinae analogice ad de-

finitionem Generationis quae communiter invenitur in animalibus viventibus. Unde ex hoc quod Spiritus Sanctus non procedat ab una sola persona Trinitatis, neque a duabus tamquam a Patre et Matre, non licet concludere Processionem Spiritus Sancti non esse Generationem; sed, ut vere et rigorose possit concludi Spiritus Sancti processionem non esse Generationem, oportet ostendi illum non procedere a Patre et Filio in similitudinem ejusdem naturae specificae.

DICES. S. Augustinus in Lib. XV. De Trinitate, cap. 27, quaerens cur Spiritus Sanctus non dicatur Filius, ait: « Si etiam Ipse, Filius diceretur, amborum (Patris et Filii nempe) utique Filius diceretur: quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi Patris et Matris. Absit autem ut inter Deum Patrem et Deum Filium aliquid tale suspicemur ». — Eamdem solutionem indicat S. Thomas Q. X. De Potentia inter Q.Q. Dispp., art. 2, ad 11um. Ergo etc.

R. Admitto auctoritatem SS. Augustini et Thomae; eas tamen declaro, considerando explicationes quas SS. Patres exhibent de Fidei mysteriis, non omnes aeque recto currere pede. Ipsi enim accommodabant sermones suos quandoque ad sapientes, saepe vero ad simplices christifideles et rudes. Hos itaque alloquens S. Augustinus

ait, Spiritum Sanctum non esse Filium Patris et Verbi aeterni, quia Pater aeternus eiusque Verbum non se habent tanquam Pater et Mater in spiratione Spiritus Sancti. Unde praemiserat Augustinus: « sufficiat interim his qui (per ostentionem) extendi non valent in amplius, idest illi qui ex humanis moventur ad rimanda divina etc. — Explicatio igitur data a S. Augustino de praesenti quaestione valet ad sedanda dubia simplicium et rudium: non autem ad illam sufficienter solvendam. — Quod autem attinet ad S. Thomam, dico illum exhibuisse in citato loco non rationem a priori, sed quamdam congruentiam a posteriori, per quam sufficienter ostenditur processionem Spiritus Sancti non esse Generationem. Recte namque, a posteriori tamen concluditur Spiritum Sanctum non esse Filium, ex eo quod non ab intellectu divino, sed per amorem Patris et Filii a voluntate una amborum procedat. — Nos autem hic quaerimus rationem quasi a priori, ex qua dependeat processionem Spiritus Sancti non esse Generationem.

D) Alii ergo theologi, sequentes S. Augustinum in Lib. V. De Trinitate, cap. 14, dicunt, quod Spiritus Sanctus non sit Filius (neque Eius processio, Generatio) ex eo quod non procedit per modum naturae, sed per modum voluntatis: et propterea Spiritus S. procedit tanquam datus, non autem tanquam natus. Haec opinio, cuius me-

minit Angelicus (I. Sentent., Dist. XIII. art. 2, o); defenditur a P. Hermo, Disp. I. De Deo Trino, q. 6; et ab aliis non ignobilibus theologis. Attamen

d) Horum expositio est etiam rejicienda.

Prob. Haec complexio procedere per modum naturae potest intelligi tripliciter:

primo, ita ut significet procedere per modum necessitatis, secundum quod liberum arbitrium dividitur contra naturam;

secundo, ita ut significet procedere per modum nativitatis, prout scilicet natura sit idem ac nascitura sive nativitas;

tertio, ita ut significet procedere per modum voluntatis, praesupposita scilicet cognitione boni amati, eo modo quo agens per voluntatem distinguitur ab agente caeco.

Atqui quolibet horum trium modorum explicetur rò procedere per modum naturae, nequit dici quod Spiritus S. non sit Dei Filius, quia a Deo non procedit per modum naturae. Ergo opinio theologorum sic dicentium est omnino rejicienda. — Prob. min. per partes.

a) Equidem, 1. si modus naturae accipiatur ut distinguitur contra modum liberum, falsissimum est, quod Spiritus Sanctus non procedat per modum naturae. Est enim naturalissima Eius processio (a Patre et Filio): procedit enim ex naturali (i. e. necessaria) in-

clinatione Dei ad seipsum; ut docet D. Thomas infra Q. XLI., art. 7 ad 3um

β) Si autem sit sensus quod Spiritus Sanctus non procedit per modum naturae, secundum quod dicitur natura a nascendo quasi (contractio vocis) nascitura, tunc dicere, quod Spiritus Sanctus non procedit per modum naturae et ideo processio Eius non est nativitas seu Generatio, est quasi ejusdem (difficultatis) per idem causam reddere » (Bañez, Com. in h. a.), seu ταυτολογία puerilis.

δ) Denique si modus naturae accipiatur pro modo agendi per voluntatem, ita ut intelligatur Spiritum Sanctum non esse Filium, quia procedit a Dei voluntate, praesupposita cognitione divini boni, haec explicatio nihil exponit, quia nihil aliud affirmat, nisi quod Sanctus Spiritus non est Filius Dei, quia procedit non a solo Patre, sed a Patre et Filio. Quae ratio non videtur sufficiens, ut contra Alixcensem dictum est. (Cfr. § c).

E) Alii theologi repudiantes superiores modos dicendi animadvertunt quod Verbum et Spiritus Sanctus sunt vere similes Deo Patri, quia conveniunt in eadem una natura Deitatis. Itaque verbum mentale, hoc ipso quod procedit ab intellectu informato a specie intelligibili impressa, est imago rei ab eadem specie intelligibili impressa repraesentata. Atqui Deitas et species intelligibilis impressa in divino in=

tellectu. Et ideo Verbum Dei, ex hoc quod per processionem intelligibilem procedit ab intellectu divino, est quaedam imago intelligibilis repraesentans Deitatem coram divino intellectu. — E contra mutua inhaesio amantis cum bono amato, quae mutua inhaesio est effectus actus amoris, non causatur a voluntate informata a specie boni amati (quia amamus etiam bona absentia) ac propterea mutua inhaesio quae est terminus amoris, hoc ipso quod ab actu amoris procedit, non habet ut sit imago quaedam boni existentis in voluntate amantis. Atqui Spiritus S. est terminus qui procedit per actum amoris quo Pater et Filius Dei se diligunt. Et ideo S. Sanctus ex ipsâ naturâ processionis secundum quam procedit, non est imago quaedam Deitatis.

Sic igitur Verbum divinum est simile Deo Patri tamquam Ejus imago, Spiritus Sanctus vero est Deo Patri simile, sed non tamquam eius imago. Iamvero Filius habet non solum esse simile suo Patri, sed etiam habet esse eiusdem Patris imaginem. Et ideo ratio Filiationis in divinis convenit Dei Verbo, non autem Spiritui Sancto: quoniam ille, non is, habet ut sit simile Deo Patri et ipsius vivida imago.

Hanc explicationem tradunt Vasquesius (P. I. Disp. CXIII, cap. 4), Alarconius, Torres (Com., in h. a. h. q.) et alii; nec abhorret noster Bañez (Com.

in h. a.). — At

e) Horum explicatio est rejicienda.

Prob: Haec explicatio vid tot contradictoria affirmat. Ergo tanquam inepta non est sequenda. Prob. ant. Ad hoc ut unum sit imago alterius, duo requiruntur, videlicet

primo similitudo, seu convenientia utriusque in quadam unitate formae vel qualitatis. Si enim aliqua duo non conveniunt neque in natura specifica, neque in figura, colore, aut alia qualitate, illa non dicuntur invicem similia. Nullus enim affirmare auderet arborem esse similem soli aut lunae.

Secundum, quod requiritur ad rationem similitudinis, est origo unius ab alio, videlicet rei, quae dicitur imago, a re quae vocatur exemplar vel πρωτότυπος: « quia, ut Augustinus dicit in lib. LXXXIII, QQ; q. 74, unum ovum non est imago alterius, quia non est de illo expressum. — Ad hoc ergo quod vere aliquid sit imago, requiritur quod ex alio procedat simile ei in specie, vel saltem in signo speciei » (Q. XXXV. art. 1, o). Hinc affirmare quod persona, ex vi propriae originis, procedat tanquam alteri similis, simul autem quod non sit alterius imago, est aperta contradictio. — Tamvero adversarii concedunt Spiritum Sanctum, ex vi processionis a Patre

et Filio procedere in similitudinem naturae utriusque; negant autem Spiritum Sanctum habere rationem imaginis. Ergo eorum positio implicatur contradictione – Cfr. Gonet, Disp. II. De Processionibus etc. art. 4, §. III. n. 162; et Ferre, Tract. XIV. de Trin, Q. III, §. III.

F.) Expunctis alienis, ut videtur, a veritate opinionibus, remanet sententia Thomistarum. Thomistae itaque animadvertunt, quod ratio convenientiae vel disconvenientiae praedicati cum subiecto in propositionibus categoricis repetenda sit ex ipso subiecto, inquantum continet vel non continet actualiter praedicatum. Si enim verum sit Homo est Animal, ratio huius veritatis est continentia τοῦ animal in τῷ Homo: vicissim, si verum sit Homo non est Lapis, causa huius veritatis est absentia τοῦ Lapis a τῷ Homo. – Quod, si subiectum propositionis categoricae sit realitas physica simplex, causa affirmationis vel negationis praedicati de subiecto est accipienda ex ipsa essentia subiecti. Cum enim dico: Ens est verum, ratio huius affirmationis ex notione entis unice dependet tanquam a propria causa ontologica. – Iamvero Verbum Dei et Spiritus Sanctus sunt realitates omnino simplices, uti constat. Ergo, cum dico; Verbum est Filius, ipsa ratio Verbi est causa ontologica cur sit Filius; sive Verbum, ex eo quod Verbum est, est

Filius. Unde S. Augustinus Lib. VI. De Trinitate, cap. 2, ait: «Eo (est) Filius, quo Verbum: et eo Verbum quo Filius»; et rursum Tract. XLVIII. in Joan. «Quia Verbum, ideo Filius». (Cfr. S. Athan. Orat. II. et III. contra Arianos, et S. Ambros. Lib. De Incarnatione, cap. 3). – Ergo, inferunt Thomistae, Spiritus Sanctus quia est Spiritus Sanctus, ideo non est Filius. – Aliis verbis: ratio filiationis in Verbo Dei colligitur ex ipsa ratione Verbi; dum ratio Filiationis abest a Spiritu Sancto ex ipsa ratione Spiritus Sancti. – Sed, ut sententia haec nostra, pleniore qua potero luce, appareat, pono sequentes conclusiones.

f) Conclusio III. Ratio, sive causa, proxima, cur Spiritus Sancti processio non sit Generatio, est natura seu indoles processionis amoris, per quam oritur Spiritus Sanctus.

Prob. Absentia alicuius elementi definitionis a re definita, est vera causa proxima, cur tali rei non conveniat illa definitio. Atqui processio amoris ex sua nativa indole non habet omnia elementa essentialia Generationis. Ergo causa proxima, cur in divinis processio Amoris non sit Generatio, est absentia elementi essentialis Generationis a natura amoris. – Iamvero processio Spiritus Sancti attenditur secundum processionem Amoris (Cfr. n. 72). Ergo ratio proxima cur processio Spiritus Sancti non sit

Generatio, est natura processionis Amoris, per quam oritur Spiritus Sanctus. – Prima propositio est ex se evidens. – Tertia propositio, supposita veritate minoris, relinquitur nota: manifestum est namque, quod deficientia rationis in bruto est causa proxima cur brutum non sit homo. – Quarta propositio habetur ex Fide, et declarata fuit art. 2. h. q. – Quinta est conclusio quae erat ostendenda, quaeque vi logicae connexionis remanet demonstrata. – Secunda propositio superest declaranda.

Prob. ergo sic. Termini in definitionibus debent accipi in sensu formali; secus daretur locus aequivocationibus, et consequenter definitio non clarificaret rem definitam. Illa ergo verba origo.... in similitudinem ejusdem naturae specificae (quae verba ponuntur in definitione Generationis) debent accipi in sensu formali: debent videlicet intelligi de similitudine quae ex vi propriae originis conveniat Genito. Si enim pecus, natum de pecore, transformaretur a Deo in camelum, tunc non posset dici: Hic camelus est Filius illius pecoris aut alterius cameli; quoniam similitudo naturae camelinae quam haberet, non conveniret vi originis propriae nativitatis, sed haberet aliò ex capite, nempe ex operatione miraculosa Dei. Ad hoc igitur, quod processio Amoris, idest actus Amo=

ris, esset Generatio, oporteret ut terminus productus per actum amoris, ex vi originis propriae ab actu amoris, haberet similitudinem specificam cum ipso amante. Atqui haec conditio non invenitur in processione amoris. Ergo natura processionis amoris non habet omnia elementa requisita essentialiter ad Generationem. – Ultima minor ostenditur ex differentia cognitionis ab amore. Cognitio enim contingit, secundum quod cognitum est per sui similitudinem seu speciem intelligibilem impressam in cognoscente; et propterea terminus, qui per actum cognitionis producitur in intellectu, est, ex vi propriae productionis, similis cum specie impressa quae est comprincipium a quo ille procedit. E contra voluntas amat, non per hoc quod aliqua similitudo boni amati sit formaliter in voluntate amantis, sed per hoc quod amans propendit et impellitur quodammodo erga bonum amatum. Consequenter actus, seu processio amoris, ex sua propria indole, non habet quod terminus ab amore productus habeat similitudinem naturae specificae cum bono existente in voluntate amantis (Cfr. hic o, et art. 2 h. q. o: item Lib. IV. Contra Gentes, capp. 11 et 19; et Lib. I. Sent. Dist. XIII. Q. I, art. 3 ad 3um; et Dist. XXVIII. Q. II. art. 2, o: et I. Sent. ad Annibald. Q. unic. art. 3, o).

-DICES- Sicut Spiritus Sanctus ita Filius accipit naturam divinam a Patre per processionem. Ergo ipsa processio Amoris debet in Deo dici Generatio.

R. Nego consequens. Enimvero « processio amoris, inquantum huiusmodi, non habet, quod per ipsam natura aliqua communicetur; sed hoc habet, inquantum est in divinis, ubi non potest esse aliquid imperfectum. Et ideo Spiritus Sanctus, secundum rationem processionis (propriae) communiter loquendo, non habet quod communicetur sibi natura (Divina). Et ideo talis processio non potest dici Generatio secundum suam propriam rationem: ex ipsa enim ratione Generationis est quod natura Genito communicetur. - Quamvis enim diversitas rationis non sufficiat ad realem processionem differentiam, sufficit tamen ad differentem nominationem »; (I. Sent., Dist. XIII. art. 3 ad 3um. - Cfr. hic ad 2um). - Ulterius statuitur

84. Conclusio IV. Causa remota, cur processio Spiritus Sancti non sit Generatio, est origo huius processionis a voluntate et non ab intellectu divino.

Prob. In divinis processio Verbi est Generatio, ex eo quod Verbum, ex vi propriae processionis, procedit in similitudinem naturae cum Deo loquente: e contra processio Spiritus Sancti

ideo non est Generatio, quia Spiritus Sanctus, ex vi propriae processionis, non procedit in similitudinem naturae cum Deo amante. Constat utrumque horum ex antedictis. — Atqui processio S. Spiritus habet, quod ex vi propriae processionis non procedat in similitudinem naturae, ex eo quod est processio Amoris, emanans a voluntate Dei amantis: dum processio Verbi habet ex vi propriae processionis quod procedat in similitudinem naturae, ex eo quod est processio cognitionis emanans ab intellectu divino. Ergo, in ultima analysi, causa remota cur processio Spiritus Sancti non sit Generatio, est origo huius processionis a voluntate et non ab intellectu divino: quemadmodum origo processionis Verbi ab intellectu divino est causa remota, cur processio Verbi sit Generatio (Cfr. loc. cit.).

85. Scholium. « In divinis processio quae est per modum intellectus, non distinguitur a processione quae est per modum naturae. Distinguitur autem ab utraque processio quae est per modum voluntatis. — Et hoc propter tria:

Primo quidem, quia sicut processio, quae est per modum naturae, non praeexigit aliam processionem, ita nec processio quae est per modum intellectus: processio autem quae est

per modum voluntatis de necessitate praeexigit processionem quae est per modum intellectus. (Nihil namque possumus amare nisi fuerit praecognitum).
Secundo, quia sicut natura producit aliquid in similitudinem sui, ita et intellectus: tam intra quam extra; intra quidem, sicut verbum est similitudo rei intellectae et intellectus intelligentis ipsum; extra autem, sicut forma intellecta inducitur in artificiatum. – Voluntas autem non producit suam similitudinem nec intra nec extra: Intus quidem non, quia amor, qui est intranea processio voluntatis, non est similitudo aliqua voluntatis vel voliti; sed quaedam impressio relicta in voluntate ex volito, aut quaedam unio unius ad alterum. Extra autem non, quia voluntas exprimit in artificiatum formam intellectam prius quam volitam (prioritate) secundum ordinem rationis: unde principaliter est similitudo intellectus, licet secundario voluntatis.
Tertio, quia processio naturae est tantum ab uno sicut ab agente, si sit perfectum agens..... Similiter autem processio intellectus est ab uno solo. Sed amicitia, quae est amor mutuus, procedit ex duobus ad invicem se amantibus ». (Q. X. De Potentia, inter Q. Q. Dispp., art. 2 ad 11um).

Articulus V. Utrum sint plures processiones in divinis quam duae.

86. Proponitur quaestio de numero processionum realium Deo immanentium. Jamvero duas existere in Deo processiones huiusmodi ostendimus artt. 1 et 4 h. q., videlicet generationem et spirationem. Ergo evidenter huiusmodi relationes, in Deo existentes, non sunt minus quam duae. Superest nunc investigare
1° An de facto exsistant formaliter in Deo aliae processiones reales immanentes praeter generationem Verbi et spirationem Spiritus Sancti?
2° An sint possibiles aliae huiusmodi processiones in Deo praeter generationem et spirationem?
87. Movetur autem ista inquisitio tum ad constabiliendam christianam Fidem, tum ad evertendam insaniam Gnosticorum et petulantiam Socinianorum.
A) Gnostici siquidem a Valentino (saec. II.) orti fabulam processionum aeonum, a Nicolaitis (saec. I.) haustam, in Deum transferentes, innumeras processiones reales etiam in Deo posuerunt.
B) „ Moleste autem sciscitantur adversarii, praesertim Sociniani, cur duae tantum in Deo sint processiones et non plures; cum tamen in Deo omnia infinita sint, et multa in Ipso attributa distinguantur? Cur non etiam tot processiones, relationes et personae quot attributa

distinguantur? » (Knoll, Op. cit., Tom. I, § 107. Cfr. Berti, Op. cit. Lib. VII cap. 6, §. Altercatio).

C) Nec longe distat a Socinianorum cavillationibus opinio Durandi. Quum enim, ut supra (n. 42. A) vidimus, ipse sentiat principium quo proximum et immediatum divinarum processionum esse divinam essentiam praeintellectam operationibus intellectus et voluntatis Dei, videtur inde sequi aut unam tantum, aut multo plures quam duas exsistere reales processiones in Deo (Cfr. Caiet., Com. in h. a.).

D) Nos pro solutione dubiorum sequentes conclusiones ponimus.

88. Conclusio I. Duae solae processiones reales immanentes, videlicet processio Verbi et processio Spiritus Sancti, exsistunt de facto in Deo. — Nota. Est Fidei dogma; quod solo lumine revelationis ostendi potest: etenim « quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei » (I. Cor. II, v. 11).

Prob. 1°. Argumento biblico. Ea, quae ad intimam Dei vitam pertinent, nequeunt certo sciri, nisi per S. Scripturam et Traditionem SS. Patrum. Manifestum est autem processiones reales, Deo immanentes, ex quibus scilicet divinae personae procedunt, pertinere ad intimam vitam Dei. Unde numerus tum divinarum Personarum, tum divinarum processionum Deo immanantium,

qui de facto exsistit in Deo, nonnisi ex fonte divinae revelationis haberi potest. Atqui S. Scriptura et Ss. Patres duas tantum exsistere de facto in Deo reales processiones testantur. Ergo etc.
– Prob. ultima minor. A) S. Scriptura docet de facto in Deo tres tantum exsistere divinas Personas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum. Nam Christus iubens nos baptizari in nomine divinitatis ad remissionem peccatorum, eas solum tres personas commemoravit divinas; ut patet ex illo: « Baptizantes eos in nomine Patris, etc. » (Matth. ult.). Item I. Ioan. V. v. 7 dicitur: « Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt ». Quod Ioannis Evangelistae testimonium etsi a plerisque hypercriticis tamquam commna spurium olim habebatur, hodie « non potest tuto negari, aut saltem in dubium revocari, esse authenticum testimonium S. Ioannis »; sicut C. S. O. declaravit 13 Ian. 1897.
– B) Omnia Fidei catholicae symbola, uti illud quod vulgo Apostolorum dicitur, symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum, symbolum vulgo Athanasianum, quae quidem symbola antiquam Ss. Patrum traditionem referunt, tres tantum divinas Personas in Deo commemorant.
Ergo de facto tres tantum divinae Personae

in Deo realiter exsistunt, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Atqui, S. Scripturâ docente, Filius per unam processionem Generationis a Deo Patre procedit, Spiritus Sanctus per unam processionem Amoris a Deo Patre et Filio procedit. Ergo hae duae tantum processiones reales exsistunt de facto immanenter in Deo (cfr. hic Sed Contr.)

2.° Ex actis Concilii Lat. IV. contra Abbatem Joachimum. Ibidem cap. 2 Damnamus legitur: « Nos, sacro approbante Concilio, credimus et confitemur cum Petro Lombardo, quod..... in Deo solummodo Trinitas est et non Quaternitas, etc. ». At, si in divinis processiones reales essent plures quam duae, tum oporteret affirmare

α.) vel quod, exceptis duabus processionibus, reliquae manerent steriles et sine termino procedente: et hoc nequit sustineri, quoniam operatio divina, cum qua identificatur realiter processio immanens (cfr. n. 39, A, β), est infinita, ideoque (cfr. n. 72, §. Prob. I.ª pars.) aliquid producit intra Deum;

β.) vel quod plures processiones reales, Deo immanentes, producerent unam eamdem personam divinam: et hoc etiam repugnat, quia plures numero operationes producunt unum eumdem terminum solummodo (cfr. n. 75, 2°) quando vel sunt imperfectae vel una se habet

ut principalis et aliae tanquam secundariae: quod in Deo, agente infinito, contingere non potest;

γ) vel denique concedere oportet unamquamque processionem divinam producere distinctum numero terminum; et sic in divinis non Trinitas sed Quaternitas, aut Quinternitas aut aliud cerberum polycephalum esset adorandum. Quod blasphemum esset (cfr. Lacordaire, confér. 48.ª De la vie intime de Dieu).

89. Sit nunc

Conclusio II. Impossibile omnino est, ut in Deo, sint plures processiones quam duae, videlicet Generatio et Processio seu Spiratio passiva Spiritus Sancti.

– Nota. Salvo meliori iudicio, haec conclusio mihi videtur non posse, salva fide denegari.

Prob. Rationibus theologicis. A) Realitas substantiae divinae nihil ut pure possibile in se habet, sed tota est in actu: ac propterea in ipsa realitate divina quodcumque concipitur tamquam possibile, illud iam est in actu; et vice versa quodcumque in realitate divina non exsistit actu, illud iudicandum est ei impossibile absolute. Iamvero processiones divinae immanentes pertinent ad realitatem divinae substantiae, quoniam in Deo quidquid est, est substantia divina. Ergo, quum ostensum sit in Deo non exsistere formaliter de facto processiones reales

immanentes plures quam duae (cfr. concl. praec.) restat ut omnino impossibile sit etc.

B) Praeterea processio omnis realis immanens attenditur in Deo secundum aliquam operationem eius immanentem (cfr. n. 17, 1°) et terminum aliquem realem producit intra ipsum Deum (cfr. n. 72). Unde ad hoc ut essent possibiles in Deo processiones immanentes plures quam duae, oporteret vel α) ponere in Deo aliam operationem immanentem praeter intelligere et velle, vel β) affirmare ab alterutra harum operationum immanentium aut ab utraque procedere intra Deum plures realiter distinctos terminos. — Atqui utrumvis consequens est impossibile omnino. Ergo intrinsece repugnat ut intra Deum formaliter exsistant aliae processiones reales praeter Generationem Verbi, et Processionem Spiritus Sancti. — Illatio est clara. Prob. min. per partes.

— I.ª pars min. Non est possibile intra Deum exsistere realiter alias operationes, vel processiones, reales praeter operationem intelligendi, et operationem volendi. — Audiatur S. Thomas: « Processiones in divinis accipi non possunt, nisi secundum actiones, quae in agente manent (Cfr. art. 1 h. q.). Huiusmodi autem actiones in natura intellectuali et divina, non sunt nisi duae, scilicet intelligere et velle. — Nam

sentire, quod etiam videtur esse operatio (manens) in sentiente, α) est extra naturam intellectualem (quia convenit etiam brutis et non convenit angelis), β) neque totaliter est semotum a genere actionum quae sunt (transeuntes) ad extra. Nam (sicut operatio transiens perficitur per actionem procedentem ab uno in aliud, ita) sentire perficitur per actionem sensibilis in sensum. — Relinquitur igitur quod nulla alia processio possit esse in Deo, nisi Verbi et Amoris » (Hic o).

— IIª pars min. Nec etiam est possibile, ut ab intellectu divino vel divina voluntate procedant plures realiter distincti termini. Etenim « sicut supra (Q. XIVª art. 5, et Q. XIX. art. 5) habitum est, Deus uno simplici actu omnia intelligit, et similiter omnia vult. Unde in Eo non potest esse processio Verbi ex Verbo, neque Amoris ex Amore: sed est in Eo solum unum Verbum perfectum et unus Amor perfectus. Et in hoc Eius perfecta foecunditas manifestatur » (Hic ad 3um).

90. Scholium. Nonnulli theologi (cfr. Knoll, Op. cit., Vol. I, §. 10 4/1, 3) ad calcem tractatus de divinis processionibus, indolem earum explicant, proponendo notas proprias earum. Sunt autem hae notae

α) Immanentia; quoniam termini harum processionum sunt invicem per περιχώρησιν

unus in altero; iuxta illud: « Pater in me est, et Ego in Patre » (Joan. X. v. 38.)
β) Substantialitas; quoniam singuli termini ad quos se protendunt, sunt Personae divinae, ideoque Divina substantia.
γ) Absoluta Necessitas; quoniam termini divinarum processionum ex necessitate naturae divinae procedunt, in tantum scilicet Deus Pater necessario gignit Verbum; et rursum Pater et Filius necessario spirant Spiritum Sanctum, quemadmodum Deus necessario seipsum intelligit, et seipsum amat.
δ) Aeternitas, quoniam operationes secundum quas Deus se intelligit et amat, sunt Deo coaevae: et quoniam secundum has operationes attenduntur divinae processiones immanentes. Hinc illud encomium de divina Sapientia: « Ab aeterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret » (Prov. VIII, v. 23.).
ε) Simplicitas et perfectio metaphysice summa. Etenim istae processiones existunt formaliter in Deo, qui est summe simplex et perfectus.

Q. XXVIII. De Relationibus Divinis

91. Prologus. Ad omnem realem operationem sequitur relatio aliqua realis inter agens et pas-

sum, seu inter procedentem et eum a quo procedit (cfr. art. 4 h. q. o). Quum ergo in Deo exsistant operationes aliquae reales et immanentes, super quas divinae processiones fundantur (cfr. Q. praec. nn. 17 1°, et 20-27), inquirendum superest de relationibus realibus, si quae sint in divinis, inter procedentem et eum a quo procedit.

92. Quaestio sane gravissima et obscurissima:

a) Gravissima quidem, quoniam doctrina de divinis relationibus inservit ad illustranda dogmata catholica de constitutione, distinctione, necnon perfecta aequalitate Personarum Ss. Trinitatis.

β) Obscurissima vero est praesens inquisitio: 1° quoniam relatio, suapte naturâ, est debilissimum ens quod aciem subterfugit contemplantis illud; 2° quia notio relationis, cum in divinam cadit praedicationem, quodammodo naturam mutat, redditurque substantia, ut Boetius in Lib. De Trinit. observat sapienter.

93. Facem tamen in hac difficili controversia praeferente Angelico Doctore, tria de hisce relationibus exponemus nimirum:

1° An sint in Deo aliquae relationes reales (Art. 1. h. q.).

2° Quid sint (Art. 2 h. q.).

3° Quot sint numero (artt. 3-4. h. q.).

Articulus I. Utrum in Deo sint aliquae relationes reales.

93. De relationibus inter creaturas et Creatorem actum est superius Q. XIII. art. 7, heic fit solummodo quaestio de relationibus quae exsistunt inter ipsas divinas Personas. Quare, sicut declaratum est art. 1. Q. praec., τὸ in Deo sint exponi debent ac si diceretur « exsistant formaliter in his quae sunt essentialiter verus Deus » (cfr. Caiet. et Nazarius, Com. in h. a.). Videlicet titulus h. a. hunc sensum habet:

Utrum aliquae relationes reales exsistant formaliter in his quae sunt realiter Deus?

94. Declarare igitur opus est quid et quotuplex sit Relatio. Haec vero ab omnibus philosophis definitur: Ordo seu habitudo unius rei ad aliam. Huiusmodi est Paternitas idest relatio Patris ad Filium, Servitus idest subordinatio unius creaturae ad alium, qui dicitur Dominus, etc. Cfr. Vol. I. nn. 766, seqq.

95. Deduces ex hac notione Relationis 1º quod ipsa ex proprio genere, quum sit ordo quidam, est propterea bonum (cfr. Q. V. art 5, o) et perfectio (Ibid. art. 1, o): sicut recte sensit Gabriel (I. Sent., Dist. VII. q. 3), contradicentibus Capreolo (Ibid. Q. I. ad 3m. contr. 1am concl.) et Caietano (Com. in seq. art., §. Ad tert.). Et propterea nihil mirum, si aliquae relationes intra Deum exsistant de facto.

2º Deducitur Relationem omnem complecti tria

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

elementa essentialiter, videlicet

α) Subiectum, seu Rem ad quam alia refertur,

β) Terminum, seu Rem quae ad Subiectum refertur,

γ) Fundamentum sive Causam propter quam Terminus ad Subiectum refertur.

— Subiectum et Terminus dicuntur extrema relationis; Fundamentum vero medium.

96. Varie distribuitur Relatio, videlicet

A) Alia dicitur creata, et alia increata

α) Creata est a) vel ordo unius creaturae ad aliam creaturam, puta Abelis ad Adam; β) vel ordo unius creaturae ad Deum, puta Adami ad Deum.

β) Increata relatio est ordo unius divinae Personae ad aliam divinam Personam, puta Dei Filii ad Deum Patrem; qualiter Fides catholica docet.

97. B) Item relatio distinguitur in transcendentalem et praedicamentalem.

α) Relatio trascendentalis, quae a veteribus relatio secundum dici nominabatur, est ordo seu relatio imbibita in essentia alicuius rei et hanc referens ad alteram; seu est entitas absoluta, connotans essentialiter aliquid extrinsecum et in ordine ad quod exigit definiri. Huiusmodi est relatio partis ad totum, item potentiae ad actum, item agentis ad passum, etc. Ideo autem ista relatio nominatur transcendentalis quia non constituit unum determinatum prae

dicamentum, sed vagatur per omnia praedicamenta. Qualibet enim res, posita sub praedicamento, aut agit in alteram, aut patitur ab alia, aut est pars essentiae alicuius rei, aut certe pars universi.

β) Relatio praedicamentalis, quae etiam relatio secundum esse nominatur, est ordo ad aliud qui non constituit essentiam alicuius extremi, neque in tali essentia imbibitur, sed advenit accidentaliter essentiae talis extremi ad hoc ut ad aliud referatur. Ex. gr. Paternitas in Socrate est relatio praedicamentalis, quia Paternitas non constituit essentiam Socratis, neque imbibitur necessario in essentia Socratis, sed accidentaliter advenit naturae Socratis, et hunc refert ad filium Socratis. – Ista relatio solet definiri: Accidens reale cuius tota entitas est ad aliud se habere. – Explicatur. Dicitur – α) Accidens; quoniam relatio praedicamentalis invenitur in solis creaturis, et continetur sub genere supremo Accidentis: ut patet de Paternitate creata, de Servitute, de Similitudine, Aequalitate, etc. – β) Additur reale, quoniam sub praedicamento locantur directe non quidem entia rationis sed solum realia.

– γ) Adduntur verba cuius tota entitas etc., ut differentia innuatur relationis praedicamentalis a transcendentali. Quoniam, cum entitas relationis transcendentalis est aliquid absolutum

connotans ordinem ad aliud; e converso in relatione praedicamentali tota essentia eius, per quam scilicet essentiam constituit speciale praedicamentum, consistit in τὸ referre unum extremum ad alterum (cfr. I. Sent. Dist. XXXII, art. 1 ad 1um).
- δ) Reliqua verba: « ad aliud se habere » ponuntur in definitione relationis praedicamentalis, ut indoles propria eius declaretur. (cfr. Q. XIII, art. 7 ad 1um).

98. Scholium I. Relatio praedicamentalis, quoniam est una ex novem categoriis accidentis in quas scilicet analogice dividitur genus supremum accidentis, propterea potest considerari

α) quoad notionem genericam accidentis; et sub hac consideratione dicit τὸ in, seu inhaesionem aptitudinalem in subiecto quod ea relatio ad aliud refert. Deinde potest considerari

β) quoad notionem propriam specificam, per quam scilicet relatio praedicamentalis differt ab aliis octo categoriis accidentis; et sub hac consideratione relatio praedicamentalis dicit τὸ ad, videlicet referentiam seu ordinem subiecti (in quo talis relatio inhaeret) ad aliud. Propter quod huiusmodi relatio ab Aristotele in Lib. de Categoriis intitulatur πρὸς τί, sive ad aliud.

- Relatio sub conceptu IN est igitur relatio praedicamentalis considerata quoad notionem genericam accidentis: relatio sub conceptu AD est eadem relatio praedicamentalis spectata quantum ad elemen=

tum eius specificum vel differentiale (cfr. Caiet., Com. in h. a. et QQ. seqq.).

99. Scholium II. Ad hoc ut aliqua relatio sit vere praedicamentalis, quatuor conditiones debet habere (cfr. S. Th. Op. XLII.).

«Prima est, ut habeat subiectum reale: accidens enim reale exigit etiam subiectum reale.

«Secunda est, ut habeat.... fundamentum reale: fundamentum enim est veluti causa relationis. Unde cum effectus realis exigat causam realem, ut relatio sit realis, eius fundamentum debet esse reale.

«Tertia est, ut habeat etiam terminum realem: Cum enim relatio consistat in ordine ad suum terminum, ut realis ordo realiter resultet, oportet ut realiter ponatur terminus.

«Quarta est, ut extrema, idest subiectum et terminus, realiter distinguantur. Non enim datur eiusdem relatio realis ad seipsum». Hactenus Goudin, Philosoph., Log. Mai., I P. Disp. II, Q. IV. art. 1.

100. C) Alia divisio relationis est in Realem, Logicam et Mixtam.

α) Relatio realis est ordo unius rei ad aliam causatus ex ipsa rerum natura independenter a quailibet operatione nostri intellectus. Huiusmodi est relatio Patris ad Filium, Domini ad Servum, Partis ad totum, etc. (cfr. Q. XIII. art. 7 o; item hic, o; et I. Sent. Dist. XXVI. Q. II., art. 1

o; et Q. VIII. De Pot. inter QQ. Disp. art. 1, o).

β) Relatio logica, seu rationis, est habitudo unius ad alterum attributa ab intellectu ipsis rebus; ut puta, cum dicimus: Idem eidem idem. Nam secundum quod ratio apprehendit bis aliquod unum, statuit illud ut duo, et sic apprehendit quandam habitudinem ipsius ad seipsum. Et similiter est de relationibus quas ratio ponit inter Ens et Non ens inter Genus et Speciem, inter Speciem et Individua, etc. (Ibid.)

γ) Relatio mixta est illa, in qua unum extremum ex sui propriâ naturâ, independenter a quavis consideratione intellectus, refertur ad alterum extremum; ita tamen ut hoc alterum extremum nonnisi dependenter a consideratione nostri intellectus dicit ordinem ad prius. Huiusmodi est relatio nostrae scientiae ad res naturales. Equidem scientia nostra dicit relationem realem ad res naturales: nec enim definiri aut esse potest scientia independenter a rebus: attamen huiusmodi res naturales important solam relationem rationis ad nostram scientiam, inquantum scilicet intellectus apprehendit illas res uti terminus relationis scientiae nostrae (Ibid.)

101. Corollaria 1º Entitas dependens, sive attributa rebus per considerationem nostri intellectus, est ens rationis; dum illa entitas, quae est in rebus independenter a consideratione nostri intellectus,

est ens reale. Si itaque relatio realis non depen-
det a consideratione nostri intellectus; relatio rationis
dependet totaliter a consideratione nostri intellectus;
et relatio mixta dependet partialiter a consideratio-
ne nostri intellectus, sequitur, quod
— in illis extremis idest Subiecto et Termino Rela-
tionis, quae extrema per relationes reales se respi-
ciunt, oportet in utroque extremo esse entitatem
aliquam realem, per quam unum ad aliud refertur;
— in extremis vero, quae per relationes rationis se
respiciunt, non invenitur in utroque extremo nisi
entitas purae rationis, per quam unum conside-
ratur tanquam relatum ad aliud;
— in extremis, tandem illis, quae per relationem
mixtam se respiciunt, hoc invenitur, quod scili-
cet in uno extremo relatio sit realis, in altero
extremo autem relatio sit rationis.
Atqui duo entia realia, vel duo entia rationis
sunt semper eiusdem ordinis, realis scilicet aut
rationis: e contra syntheses, cuius unus ter-
minus est realis, alter rationis, e.s. diversi or-
dinis, uti patet.
Ergo habemus, quod termini relativi per rela-
tionem, ex utraque parte realem aut rationis,
sunt semper in eodem ordine, nimirum aut
ambo in ordine reali, aut ambo in ordine ratio-
nis, seu logico. E contra termini relativi per
relationem mixtam non inveniuntur in eodem

ordine, sed unus eorum est in ordine reali, alter in ordine logico.

2°. Atqui omnes tres Personae Sanctae Trinitatis sunt in eodem ordine tum naturae cum dignitatis. Et ideo non est impossibile ex hoc capite inter eas relationem aliquam realem inveniri.

3°. Rursum Deus multo magis diversi ordinis est a creatura, quam ens reale creatum diversificatur ab ente rationis: quia haec posteriora conveniunt in Genere supremo entis finiti, dum Deus est extra atque supra omne Genus, (Q. III. art. V) Ergo Deus et creatura nequeunt esse termini relativi per relationem utrinque realem aut per relationem utrinque rationis, sed sunt termini relativi per relationem mixtam, inquantum scilicet in creaturis est relatio realis ad Deum; in Deo vero non est aliqua relatio realis ad creaturas sed secundum rationem tantum, inquantum creaturae referuntur ad Ipsum (Ibid.). – Exinde

4°. Novae relationes mixtae possunt exurgere inter Deum et creaturas absque ulla mutatione physica Dei. – Equidem ad hoc, ut nova relatio mixta inter Deum et creaturas contingat, sufficit, quod in creaturis incipiat nova relatio realis relate ad Deum, in Deo autem incipiat nova relatio rationis per ordinem ad illam creaturam. Atqui novae relationes logicae, cogitatae a mente nostra in Deo ipso, non ponunt realem com-

positionem neque physicam mutationem in Ipso. Ergo novae relationes mixtae inter Deum et creaturas possunt exurgere absque detrimento divinae immutabilitatis. — Quod quidem qualiter contingat, apparet exemplo deducto ex relationibus dextri et sinistri, quae contingunt inter columnam et animal. Sicut enim columna fit dextra animali absque ulla mutatione physica exsistente in columna sed solummodo per translationem animalis ex dextero in sinistrum columnae, ita nova relatio exurgit inter Deum et creaturas per solam mutationem physicam creaturae, Deo immobiliter perseverante (Ibid.).

102. Scholium III. Ut aliqua relatio sit realis, quatuor conditiones exposcit.

α) Prima: ut utrumque extremum sit ens reale. Equidem, si unum eorum fuerit ens rationis a sola consideratione mentis nostrae dependens, relatio huius termini ad alterum extremum erit fundata in ente rationis, ideoque dependens ab intellectus nostri consideratione, ac propterea talis relatio esset vel relatio mixta, aut relatio rationis.

β) Altera conditio est: ut fundamentum relationis sit reale (i. e. independens a consideratione nostri intellectus) in utroque extremo. Nam si in uno extremo huiusmodi fundamentum esset ens rationis, relatio inde scaturiens in tali ex=

tremo esset quoque ens rationis. Et sic non haberemus ad summum nisi relatio mixta inter talia extrema: quod est contra hypothesim.

γ) Tertia conditio est: ut extrema relationis sint invicem realiter distincta: secus haberemus relationem ejusdem ad semetipsum, quae relatio non est realis, sed rationis.

δ) Quarta conditio: ut tam in uno quam in altero extremo formalitas, sive ordo, per quem unum extremum refertur ad alterum extremum, sit entitas realis; sicut in n. praec., § 1° deductum est.

103. Scholium IV. Ad hoc ut relatio aliqua sit rationis seu logica

α) non requiritur, ut utrumque extremum sit ens reale, sed ambo possunt esse ens rationis. Cum enim dico: Circulus quadratus est non-ens inter τὸ circulus-quadratus, atque τὸ non-ens pono relationem logicam per modum Subiecti et Praedicati; et constat neutrum extremum esse entitatem realem.

β) non requiritur, ut fundamentum proximum talis relationis in aliquo extremorum sit ens reale, imo necesse est ut sit ens rationis causatum ex intellectus nostri consideratione: siquidem relatio, de qua est sermo, est logica, et non realis, neque mixta.

γ) nec requiritur, ut extrema realiter invicem

distinguantur: etenim relatio rationis vigere potest etiam inter duo, sola ratione invicem distincta: ut quum dico: idem est idem eidem.

δ) requiritur tamen, ut respectus uniuscuiusque extremi ad alterum extremum sit entitas rationis: constat ex notione relationis rationis.

104. Scholium V. Ad hoc ut relatio aliqua sit mixta, necesse est cumulative verificari sequentes conditiones.

α) Prima est; ut in uno extremo sit relatio aliqua realis, dum in altero sit relatio pure logica. Constat ex definitione relationis mixtae.

β) Altera conditio est; ut extrema realiter inter se distinguantur. Quum enim in uno extremo debeat esse relatio realis ad alterum, et non sit possibile dari veram relationem realem unius ad seipsum (cfr. 100, γ), pronum est concludere in relationibus mixtis extrema distingui realiter inter se.

γ) Tertia conditio est; ut fundamentum huius relationis, ex parte unius extremi, sit entitas realis; quoniam ex tali fundamento causatur in eo extremo relatio realis ad alterum. Semper autem causa est realis, quando eius effectus est quoque realis (cfr. 102, β).

δ) Quarta conditio est; ut unum saltem extremorum (illud scilicet in quo invenitur realis relatio ad alterum) sit ens reale. Constat ex

quidem, quod in ente non-reali subiectari nequeat relatio realis.-

105. D) Adhuc etiam relatio realis dividitur in mutuam et non-mutuam

α) Realis mutua vel stricte realis, dicitur relatio, quando in singulis extremis invenitur realis habitudo ad alterum extremum. Huiusmodi est relatio Paternitas-Filiatio, item Dominatio-Servitus, etc.

β) Realis non-mutua est ipsa relatio mixta superius (cfr. 100, γ) in qua scilicet verificatur unum extremum per relationem realem referri ad alterum; hoc vero alterum referri ad prius per relationem logicam (cfr. hic ad 2.um).

106. Scholium VI. Quoniam relatio realis mutua est stricte realis, ideo exposcit quatuor memoratas (cfr. n.102) conditiones necessarias pro relatione reali.- Similiter, quoniam relatio non-mutua coincidit cum relatione mixta, ideo easdem, ut ista, conditiones necessario requirit (cfr. n.104).

107. E) Relatio realis mutua subdistinguitur in relationem aequiparantiae et disquiparantiae.

α) Relatio aequiparantiae adest inter duo extrema, quando eodem nomine appellatur relatio existens tam in uno quam in altero extremo.- Huiusmodi relatio est Aequalitas, Similitudo, etc.

β) Relatio disquiparantiae nominatur habitudo mutua duorum extremorum, ita tamen ut diverso

nomine appelletur relatio in uno extremo ab ea quae in altero est extremo. Huiusmodi relatio est habitudo Patris ad Filium, Domini ad Servum, etc. In his enim habitudinibus verificatur quod dum in uno extremo adest Paternitas vel Dominatio, in altero invenitur Filiatio vel Servitus. Patet.

Post haec ad resolutionem propositi in h. a. problematis deveniendo, praepono

108. Lemma I. Praesupposita existentia processionum realium in Deo, necesse est fateri relationes quasdam existere formaliter intra Deum.

Decl. Semel enim demonstrato quod in divinis existant reales processiones immanentes, necesse est fateri in divinis existere realiter τὸ procedens ac τὸ id a quo procedens, procedit: patet ex terminis. Iamvero procedens ab alio includit relationem, videlicet τὸ ab alio; item id a quo procedens procedit includit aliam relationem, videlicet τὸ a quo alius. Ergo, praesupposita realium processionum immanentium existentia in Deo, necesse est fateri in divinis existere formaliter quasdam relationes, puta τὸ ab alio ac τὸ a quo alius (cfr. hic, o, et n. 111).

109. Hoc assumptum in lucem positum quum sit, Angelicus sapienter non de existentia aliquarum relationum, sed de existentia relationum realium, in Deo, disquirit in h. a.

Et ista inquisitio est necessario facienda quo

niam relatio ex suo genere potest esse vel realis vel logica, ut ostensum est; esset vero supervacanea, si relatio ex suo genere non possit esse nisi realis; tunc enim sufficeret in Deo demonstrare exsistere relationes, ut illico concludatur eas esse reales (Cfr. Cl. P. Janssens, Com. in h. a.).

110. Occurrit tamen hoc in loco praevia controversia. Ex hystoria enim philosophiae compertum habemus veteres Stoicos, Zenonem quoque, Avicennam, (n. 981. m. 1037), Averrhoëm (n. 1126. m. 1198 - Cfr. eius Com. 19 in XI. Metaph.), Loke, Hume, Kant, etc. affirmasse omnem relationem esse ens rationis (Cfr. art. seq. et Q. VII. De Pot., art. 9, 0).

Aureolus autem, et Nominales concessere relationes, quas Fides praedicat in Deo, esse vere reales; at affirmant omnem relationem, in creaturis exsistentem, esse ens rationis.

At communis philosophorum sententia docet oppositum; nimirum sit

Lemma II. Relationes aliquae reales exsistunt formaliter in rebus creatis.

Decl. Paternitas creata, Similitudo, Aequalitas, Ordo, etc. sunt verae relationes. At, nemine cogitante, inter duo latera trigoni aequilateri est aequalitas; inter duos parietes albos est similitudo albedinis; inter Adam et Abel adest Paternitas; tandem inter partes universi exsistit ordo mirus et constans, etc. Ergo huiusmodi relationes non

dependent a mente cogitante, consequenter non sunt entia rationis, sed realia (Ibid. - Cfr. Q. VIII. De Potentia inter QQ. Disp., art. 2.).

II. Hoc errore remoto, haeretici nonnulli, licet concederent in rebus finitis relationes quasdam reales inveniri, negarunt tamen inter Personas divinas relationes aliquas reales existere. Et hi haeretici fuerunt Sabelliani. Quum enim Sabellius unicam Personam realem in Deo posuerit, quae scilicet ob diversa officia, quae exequebatur, diversa nomina, puta Patris, aut Filii aut Spiritus sancti, sortiretur, collegit inde Paternitatem, Filiationem, et Spirationem in divinis Personis non esse tres relationes reales (cfr. hic o, et Q. praec., art. 1, o).

Adversus hos statuitur

Conclusio. Relationes aliquae reales existunt formaliter in Deo.

- Nota. Est Fidei dogma (cfr. I. Sent. Dist. XXVI., Q. II., art. 1, o; et Q. VIII. De Pot. inter Dispp. art. 1, o).

Prob. 1° Argumento biblico - A) S. Paulus (Eph. III. v. 15) scribit: « Flecto genua ad Patrem Domini Nostri J. C., ex quo omnis Paternitas in coelis et in terra nominatur ». Quo testimonio convincitur Paternitatem, quae est in Deo Patre, esse causam primam exemplarem et effectricem, ex qua derivatur omnis Paternitas, quae in creaturis invenitur: ideoque Paternitas in Deo

Patre est perfectior quam in creaturis. In creaturis autem Paternitas est relatio quaedam realis Patris ad Filium. Ergo a fortiori Paternitas divina. Et consequenter in Deo exsistit relatio aliqua realis (cfr. Q. et art. cit. De Pot., §. Sed Cont.).

B) Praeterea in divinis est verus Deus Pater, verus Deus Filius, verus Deus S. Sanctus, ut ex superioribus Scripturae S. testimoniis patet. At « Pater non dicitur nisi a Paternitate, et Filius a Filiatione. Si igitur Paternitas et Filiatio non sunt in Deo realiter, sequitur quod Deus non sit realiter Pater, aut Filius, sed secundum rationem intelligentiae tantum: quod est haeresis Sabelliana » (Hic, Sed Cont.). Ut ergo haeresis Sabellii devitetur, fatendum est quod Paternitas et Filiatio realiter sint in Deo. Hae autem sunt relationes reales. Ergo etc.

2° Ex Ss. Patribus. Hi siquidem constanter affirmant contra ethnicos, Arianos et Sabellianos relationes quasdam in divinis personis realiter exsistere, vel causare realem distinctionem inter divinas personas, vel esse proprietates relativas earumdem divinarum personarum. Stultum est autem existimare relationem rationis, a solo nostro modo intelligendi dependentem, exsistere realiter in divinis Personis, vel esse harum proprietates relativas, aut causare distinctionem realem inter illas: secus autem est dicendum,

de relationibus realibus. Ergo Fides Patrum est relationes aliquas reales existere formaliter in divinis. — Maior ostenditur, dicta Ss. Patrum colligendo.

A) Boethius (Lib. De Trinit. cap. 6) inquit: « Facta quidem est Trinitatis numerositas in eo quod est praedicatio relationis, servata vero unitas in eo quod est indifferentia vel substantiae vel operationis vel omnino eius quae secundum se dicitur praedicationis. Ita igitur substantia continet unitatem; relatio multiplicat trinitatem ». — Nempe solae relationes mutuae Personarum sunt causa realis distinctionis et multiplicitatis inter easdem.

B) S. Augustinus (Lib. V. De Trinit. cap. 4) idem cum Boethio docet, scribens: « Quamvis diversum sit Patrem esse et Filium esse, non est tamen diversa substantia, quia haec non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relationem: quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile ». Eadem habet ibid. capp. 7 et 11; item Lib. XV. De Trin. capp. 3-7; et Tract. XXXIX. in Ioan., n. 4, et alibi contra Arianos.

C) S. Fulgentius (Resp. adv. Arian.) inquit: « Pater et Filius relativa sunt nomina, quae naturam gignentis genitique non separant, sed unam sine dubitatione significant, videlicet

Pater et Filius in divinis differunt solum relative.
D) S. Anselmus (Lib. De Fid. Trin., cap. 3) dicit: « Non sic sunt Pater et Filius duae res, ut in his duabus rebus intelligatur eorum substantia, sed eorum relationes ». Videlicet realis dualitas inter Patrem et Filium non attenditur penes essentiam deitatis, sed penes relationes secundum quas mutuo se respiciunt: et ideo solae relationes hujusmodi, Paternitas et Filiatio ponunt realem distinctionem inter Deum Patrem et Deum Filium. — De mente S. Anselmi copiose disserit Cl. P. Jansens, Com. in h. q.
E) S. Gregorius Nazianzenus (Orat. theol. V. cap. 9) scribit: « Neque Filius est Pater, sed est id quod Pater; neque Spiritus est Filius, sed id quod Filius: tria haec unum, si divinitatem spectes; et unum tria, si proprietatum (i. e. relationum) rationem habeas; ut nec unum Sabellio faveat, nec tria pestiferae divisioni quae hac tempestate (inter Eunomianos) viget ». Vides proin S. Doctorem sentire solas proprietates relativas ponere distinctionem realem inter divinas Personas. — Similia contra Arianos scribit Orat. XXIX, n. 16.
F) S. Gregorius Nyssenus (Epist. ad Abladium) scribit: « Quod, si quis nostram doctrinam (De Filii cum Patre consubstantialitate) calumnietur, ac si eo quod nullum discrimen secundum naturam admittat, permixtionem et confusionem

hypostasum introducat, hoc contra criminatores respondebimus, nos sic naturam diversitatis expertem confiteri, ut non negemus differentiam qua unus principium est, alius a principio, quippe qua solummodo alterum ab altero differre concipimus ». Videlicet relationem mutuam Patris ad Filium tamquam unicum principium realis distinctionis inter utramque Personam retinet.

G) S. Joan. Damascenus (Lib. I. de Fide Orthod, cap. 10) scribit: « Omnia (absoluta) communiter in tota divinitate accipienda sunt, distinctim autem Quod principio caret et Quod a principio est, ac postremo Ingenitum, Genitum et Procedens: quae quidem (notiones) non eiusmodi sunt ut naturam denotent sed mutuam inter se Personarum relationem ac exsistendi modum: Graece: ἅτινα ουχ οὐσίας εἰσὶ δηλωτικά, ἀλλά τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεος, καὶ τοῦ τῆς ὑπάρξεως τρόπου, κ. τ. λ. ». Hoc est. S. D. Relationes reales mutuas divinarum Personarum tenet unicum principium distinctionis realis inter eas.

— Similia docent S. Basilius (Ep. CXLIX. cont. Eunomianos), S. Epiphanius (Lib. adv. Haeres, haer. 76), S. Isidorus Hispalensis (Lib. De Different., diff. 2), etc.

3° Ex Conciliis eodem modo ac ex dictis Ss. Patrum deducitur argumentum pro nostra Conclu-

sione. Verba conciliorum adducam.
A) Toletanum XI. celebratum an. 675 in Symbolo Fidei sic profitetur: « In relativis Personarum nominibus Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad utrosque refertur: quae, cum relative tres Personae dicantur, una tamen natura per substantiam creditur.... In relativis numerus cernitur, in divinitatis vero substantia quid numeratum sit non comprehenditur etc. ». (Enchir. nn. 225-227). Ecce: solae relationes inferunt distinctionem realem Personarum in Deo.
B) Concilium Florentinum in Decreto pro Jacobitis docet: « Tres Personae sunt unus Deus non tres Dii, quia trium est una substantia, una essentia.... omniaque sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio, etc. » (Enchir. n. 598). Nil clarius!!
4° Rationibus S. Thomae. A) Manifeste liquet, quod procedens, et id a quo procedens procedit habeant invicem relationem (cfr. n. 17, 2°) Quod si processio sit realis, idest independens a nostro modo concipiendi; atque rursum procedens et id a quo procedens procedit sint duo termini reales independenter a nostro modo concipiendi, isti termini habent invicem relationem realem, videlicet independentem a consideratione nostri intellectus. « Cum autem ali-

quid procedit a principio eiusdem naturae (i. e. realitatis extra nostram mentem exsistentis), necesse est quod ambo, scilicet procedens et id a quo procedit, in eodem ordine naturae conveniant (i. e. sint duo termini reales processionis non dependentis a nostro modo intelligendi). Et sic oportet quod (hi duo termini) habeant reales respectus (sive relationes) ad invicem. Cum igitur processiones in divinis sint (reales seu) in identitate naturae (divinae), ut ostensum est (Q. praec. artt. 2. et 4), necesse est quod relationes, quae secundum processiones divinas accipiuntur, sint relationes reales » (Hic o). Consequenter etc.

B) Praeterea secundum Fidem catholicam contra Sabellium fateri oportet Personas divinas realiter inter se distingui. At non possunt distingui quantum ad naturam, quia sic sequeretur haeresis Arii; neque quantum ad perfectionem aliquam absolutam divinitatis, quia in absolutis omnia sunt unum et idem in Deo. Ergo Personae divinae distinguuntur realiter quantum ad aliquid relativum. Et sic oportet in divinis ponere relationes aliquas reales (cfr. Q. cit. de Pot., art. 1, o).

12 Corollaria 1º Ratio, ab Angelico adducta in corpore articuli, colligit exsistentiam realium relationum in divinis ex hoc quod

ibidem exsistant formaliter aliquae processiones reales ac Deo immanentes. Sed illud ex quo relatio inter extrema consurgit, vocatur fundamentum proximum relationum realium in Deo exsistentium. Ergo processiones fundant relationes reales in Deo.
2° Quia relationes reales exsistunt formaliter in Deo, evidenter in Eo invenitur entitas relativa. At in ipso adest manifeste entitas absoluta substantiae. Igitur in Ipso invenitur simul ratio entis absoluti et ratio entis relativi. At istae duae rationes nullam in Deitate compositionem inducunt; quia Deus est omnino simplex (Q. III. art. 8). Relinquitur igitur Deitatem esse summam quamdam realitatem continentem modo supereminentiori totam realitatem entis absoluti et totam realitatem entis relativi; ac propterea Deitas vere est πέλαγος οὐσίας: sicut loquitur Nazianzenus in Orat. De Natali Domini (Cfr. Cajet. Com. in Q. 39., art. 1).
3° Eo ipso, quod in Deo nulla compositio neque ullum accidens (Q. III, artt. 6, et 8) inveniri potest, satis evidenter colligitur relationes reales prouti sunt in Deo, videlicet consideratas sub conceptu IN (cfr. n. 98) esse idem realiter cum divina substantia: proinde substantificari in Deo, ut loquuntur Ss. Patres (cfr. hic ad 1um).
113. Objic. 1° Boetius in Lib. de Trinitate ait: Ad aliquid (i.e. relatio - Cfr. n. 98) omnino non

potest praedicari de Deo. Sed quod in Deo invenitur realiter, potest de ipso affirmari. Ergo relatio non invenitur proprie et realiter in Deo.
R. Admitto auct. Boetii et distinguo sensum: Tò ad aliquid, consideratum ex parte elementi specifici, non potest etc. Concedo; tò ad aliquid consideratum quantum ad rationem suam genericam non potest etc. Nego - Conc. min. Neg. consequens, et dico: Quod sicut supra (cfr. n. 98) monuimus, relatio si consideratur generice, importat inhaerentiam in subiecto, consequenter importat ordinem ad subiectum ipsum. At relatio, accepta formaliter, inquantum scilicet refert unum ad aliud, dicit ordinem non ad subiectum sed ad terminum. Ex. gr. Paternitas in Adamo, si consideretur tamquam accidens, dicit ordinem ad Adamum, qui est subiectum Paternitatis: si autem consideretur tamquam relatio Adami ad Abel, dicit ordinem non ad Adamum, sed ad Abel. - Iam vero notio praedicati, formaliter sumpti, semper dicit ordinem ad subiectum de quo affirmatur vel negatur. Si ergo relatio, formaliter accepta, dicit semper ordinem ad terminum, ut paulo ante dixi, manifeste sequitur quod relatio divina, quae est Paternitas, considerata formaliter, nequeat affirmari de Deo Patre. Falsum est enim Deus Pater est Pa=

ternitas formaliter accepta, videlicet ordo Dei Patris ad Filium. Et sub hoc aspectu ait Boetius quod ad aliquid non potest omnino praedicari de Deo (Cfr. hic ad 1um).

114. Objic. 2°. In identicis relatio unius ad seipsum est relatio logica, non autem realis. Atqui Boetius (Loc. cit.) inquit, quod in Trinitate relatio Patris ad Filium est similis relationi eius quod est idem ad id quod est idem. Ergo relationes in Deo exsistentes sunt logicae non vero reales.

R. Dist. mai. In identicis simpliciter, relatio etc. Concedo; in identicis secundum quid, relatio etc: Nego. — Dist. min. Boetius dicit etc., et ibi comparatio fit quantum ad omnia: Nego; et fit ibi comparatio quantum ad aliqua: Concedo. — Nego consequens, et dico quod aliqua duo possunt esse idem vel simpliciter, vel secundum aliquam solam formalitatem. Ego enim sum idem simpliciter cum meipso, quia unus numero sum. At Ego et Paulus sumus idem solum specie non autem numero, uti patet. Et ideo idem simpliciter sunt plura, quando secundum omnem formalitatem tum genericam, tum specificam, tum numericam, tum essentialem, tum accidentalem sunt identica: secus dicuntur idem secundum quid tantum. Haec autem est differentia inter ea quae sunt idem simpliciter, et ea quae sunt idem secundum quid. Nimirum quando duae notiones sunt

idem simpliciter, tunc « relatio, quae importatur per hoc nomen "idem", est relatio rationis tantum, ... : quia huiusmodi relatio non potest consistere nisi in quodam ordine, quem ratio adinvenit, alicuius ad seipsum secundum aliquas eius duas considerationes. — Secus autem est, cum dicuntur aliqua eadem esse non in numero, sed in natura generis sive speciei » (Hic ad 2um)

Modo Pater, Filius et S. Sanctus sunt quidem eadem realis Deitas, at differunt numero quantum ad subsistentias personales. Ergo non sunt idem simpliciter, sed solum quantum ad naturam divinam et Deitatis attributa absoluta. Sed, ut dictum est, quando plura non sunt idem simpliciter, relatio realis potest locum inter illa metu habere. Unde bene cohaerent haec duo, quod Personae Divinae sint idem quantum ad sola absoluta, et tamen invicem realiter referantur quantum ad relationes. « Boetius igitur relationes, quae sunt in divinis, assimilat relationi identitatis non quantum ad omnia, sed quantum ad hoc solum quod per huiusmodi relationes non diversificatur substantia, sicut nec per relationem identitatis (Ibid.).

115\. Objic. 3° Relationes, quae consequuntur operationem intellectus, non sunt reales. Atqui processiones divinae consequuntur operationes

Dei intellectuales (Q. praec. artt. 1 et 5). Ergo relationes quae consequuntur processiones divinas, nequeunt esse reales.

R. Dist. maj. Relationes quae consequuntur operationes intellectuales in ipsis rebus cosmicis etc. Concedo: Relationes quae consequuntur operationes intellectuales et intra ipsum intellectum cogitantem, etc. Nego. – Conc. min. Neg. consequens et dico, quod « relationes, quae consequuntur solam operationem intellectus in ipsis rebus intellectis, sunt relationes rationis tantum: quia scilicet eas ratio adinvenit inter duas res intellectas. Sed relationes quae consequuntur operationem intellectus, quae sunt inter verbum intellectualiter procedens, et illud a quo procedit, non sunt relationes rationis tantum sed rei: quia et ipse intellectus et ratio (i.e. species impressa) est quaedam res, et comparatur realiter ad id quod procedit intelligibiliter, sicut res corporalis ad id quod procedit corporaliter. Et sic Paternitas et Filiatio sunt relationes reales in divinis ». (Hic ad 4um).

116. Q. Quodnam est subiectum proximum relationum realium quae in Deo existunt?

R. Sunt personae divinae. – Etenim subiectum proximum, in quo intelliguntur esse relationes divinae, sunt res illae divinae, quarum una intelligitur referri ad aliam. At, loquendo de divinis, persona quae procedit et persona a qua

alia procedit, sunt res illae, quarum una intelligitur referri ad alteram. Igitur huiusmodi personae sunt subiectum proximum relationum realium quae in Deo exsistunt. — Minor declaratur. Etenim processio, ut vidimus, est fundamentum relationum in Deo exsistentium: quarum relationum extrema sunt persona procedens, et persona a qua procedit. Extrema autem sunt termini, quibus insunt respectus relativi. Ergo personae divinae sunt res quae per divinas relationes intelliguntur mutuo referri.

117. Corollarium. Relatio ergo divina, de qua nunc loquimur, fundatur in aliqua processione Dei ad intra, et subjectatur proxime in persona divina, quae procedit, aut a qua procedit alia. Enimvero persona quae procedit, et persona a qua altera procedit, habent quamdam oppositionem relativam; uti patet per pronomina relativa QUAE et A QUA. Igitur realis relatio, in Deo exsistens, est ordo unius divinae personae ad aliam sibi relative, seu vi originis, oppositam.

Articulus II. Utrum Relatio in Deo sit idem quod sua essentia.

118. Ex philosophia scimus quid sit relatio realis exsistens in creaturis: nunc investigare oportet quid sit relatio realis existens formaliter in Deo, et de qua in praecedenti articulo sermo est habitus. Et quaestio procedit de ipsa relatione

divina secundum quod a parte rei invenitur in Deo, non autem secundum quod adest in nostro modo concipiendi divina.

119. Patitur vero quaestio ista magnas dubietates. Si namque in Deo relatio et essentia dicantur esse identicae realiter, tunc, quia in Deo inveniuntur plures relationes reales, oporteret consequenter profiteri plures divinas essentias: quae est haeresis polytheistica.

Si vero relationes et essentia divina dicantur distingui realiter tamquam duae res, aliqua compositio induceretur in Deo ipso: quod est impossibile, et etiam haereticum (Cfr. Q. III., art. 7).

Denique si relationes et essentia divina ponantur distingui sola ratione, tunc Pater, Filius, et Spiritus Sanctus, qui solis relationibus invicem distinguuntur, distinguerentur unice inter se distinctione rationis: quae est positio Sabellii (cfr. art. 1. h. q.).

Has difficultates solvit praes. art.

120. Circa titulum vero articuli recolendum est ex Q. XIII. art. 12. (cfr. Vol. I, n. 197).

1° quod identitas, considerata positive atque formaliter, est convenientia plurium in quadam essentiae unitate (cfr. S. Th. Lect. XVII, in V. Metaph.) sive ut Aristoteles (loc. cit.) habet: « Identitas unitas quaedam essentiae est, aut plurium; aut cum quis uno ut pluribus utitur,

utputa, quum dicat Ipsum sibi Ipsi idem; ut duobus enim Ipso utitur;;
Duplex distinguitur: una dicitur realis, alia vero rationis sive definitionis.
α) Realis identitas inter duas notiones adest, quando realitas correspondens uni notioni nihil differt a realitate quae alteri notioni correspondet, quamvis definitiones earum inter se aliquam differentiam prae se ferant. Ita ex. gr. adest realis identitas inter Animal τοῦ Hominis atque Rationale ejusdem Hominis; quia unica essentia humana correspondet utrique notioni.
β) Identitas rationis inter duas notiones invenitur, quoties definitio unius aeque convenit alteri. Ita ex. gr. adest rationis identitas inter Adam et Protoparentem nostrum, item inter Christum et Messiam, etc.
2° recolendum est ex Q. III. art. 4 (cfr. Vol. I. n. 213) quod Distinctio est carentia identitatis inter plura; distincta enim vocamus, quorum unum non est aliud.
— A) Distinctio alia dicitur Realis, alia Rationis seu Definitionis.
α.) Si antecedenter ad quamlibet considerationem nostri intellectus unum non est alterum, tunc habetur distinctio realis. Hujusmodi distinctio viget ex. gr. inter Petrum et Paulum, inter Totum

et Pars, inter Substantiam et Accidens etc.

β) Si autem nonnisi dependenter a nostris modis considerationis unum non est aliud, tunc habetur distinctio rationis. Huiusmodi est distinctio inter Animalitatem τοῦ Hominis et Rationalitatem eiusdem Hominis, item inter Hominem et Animal Rationale.

B) Distinctio realis tribuitur in Maiorem et Minorem.—

α) Realis maior habetur, quando vel unum extremorum potest ab altero separari realiter, vel ipsa extrema habent inter se oppositionem relativam. Exemplum prioris habes inter animam et corpus, inter Petrum et Paulum, etc.; exemplum posterioris habes inter Paternitatem et Filiationem, quae utique sunt inseparabiles ab invicem, attamen distinguuntur realiter, quia sunt oppositae relative et relative se excludunt ab eodem subiecto et sub eadem ratione. Non enim est possibile, quod idem, secundum idem sit simul Pater et Filius relate ad eundem terminum.

β) Distinctio realis-minor sive modalis ea est, quae inter rem et proprium accidens modale viget: utputa inter Petrum et eius sessionem, inter lineam et eius curvitatem, etc.

C) Distinctio rationis subdividitur quoque in distinctionem rationis ratiocinantis, et distinctionem rationis ratiocinatae.

α) Distinctio rationis ratiocinantis est illa quae a nostro intellectu ponitur inter duo distinctionis membra absque ullo fundamento proxime exsistente in ipsis rebus. Huiusmodi est distinctio, quam pono inter Petrum tamquam Subiectum, et Petrum tamquam Praedicatum, quando dico: Petrus est Petrus.

β) Distinctio rationis ratiocinatae, quae etiam virtualis nominatur, est illa quae a mente nostra ponitur inter duo distinctionis membra cum aliquo fundamento proxime exsistente in iisdem rebus. Huiusmodi est distinctio quam facimus inter Animal τοῦ Hominis et Rationale eiusdem Hominis.

121. Scholium. Praeter distinctionem realem et rationis Scotus (cfr. Comment. eius in Lib. I. Sent. Dist. 2. Q. I.) aliam quasi mediam introduxit, quam formalem actualem ex natura rei nominavit. Haec consistit inter plura quae invicem non possunt realiter separari, attamen independenter a quavis consideratione nostrae mentis unum eorum exigit diversam definitionem. Hanc distinctionem Scotistae ponunt ex. gr. inter haec duo Animal et Rationale, quae sunt in Homine. Reiicitur tamen positio haec Scoti. — Et sane inter contradictoria, sicut inter affirmationem et negationem, non datur medium: secus Hegelii positio esset vera. Atqui haec duo, identitas duorum antecedenter ad nostrae mentis con-

siderationem, et non-identitas duorum antecedenter ad nostrae mentis considerationem opponuntur per modum affirmationis et negationis. Ergo inter illa non datur aliquod medium. — Modo distinctio realis est non-identitas duorum antecedenter ad mentis considerationem; distinctio rationis est identitas duorum antecedenter ad mentis considerationem (cfr. n. praec., A). Ergo ponere aliquam distinctionem mediam inter realem et rationis est impossibile.

Unde distinctio a Scoto adducta debet reduci vel ad realem, vel ad distinctionem rationis. Reducitur autem commode ad distinctionem rationis ratiocinatae, quam etiam virtualem diximus (cfr. n. praec. D.): ut patet per exemplum ibi positum, et quod Scotistae pro sua distinctione adducunt (cfr. Goudin, IV. P. Philosophiae. Disp. I. Q. III. art. 2.).

122. „Considerandum est, quod in quolibet novem generum accidentis est duo considerare: quorum Unum est (ipsorum elementum quasi genericum, videlicet) esse quod competit unicuique ipsorum secundum quod est accidens. Et hoc (elementum quasi genericum) communiter in omnibus est inesse in subiecto: accidentis enim esse est inesse. Aliud quod potest considerari in unoquoque (genere accidentium) est propria ratio (seu elementum differentiale) uniuscuiusque illorum generum.

– Et (hoc elementum differentiale et quasi specificum variat de uno in alterum accidentium genus, quoniam) in aliis .... generibus a relatione, utpote quantitate et qualitate, etiam ipsa ratio (specifica uniuscuiusque) generis accipitur secundum comparationem ad (eiusdem accidentis) subiectum: nam quantitas dicitur mensura substantiae, qualitas vero dispositio substantiae; sed ratio propria relationis non accipitur secundum comparationem ad illud (subiectum) in quo est, sed secundum comparationem ad aliquid extra, (videlicet per comparationem ad terminum eiusdem relationis. Paternitas siquidem, formaliter seu specifice considerata, est ordo ad Filium.

– Exinde fit consequens, quod si consideremus... in rebus creatis relationes secundum id quod relationes sunt (videlicet secundum earum elementum specificum) sic inveniuntur esse assistentes (ad subiectum) non intrinsecus (in eodem) affixae, quasi significantes respectum quodammodo (osculantem seu) contingentem ipsam rem relatam prout ea tendit in alterum (terminum relationis. – E converso) si... consideretur relatio secundum quod est accidens, sic est inhaerens subiecto (relationis) et (consequenter) habet esse accidentale in ipso ». (Hic, o) – Ex: gr. Paternitas Adami, considerata quatenus accidens, inhaeret in Adamo, et habet esse acciden-

tale in ipso. At eadem Paternitas, considerata formaliter quatenus relatio est ordo non inhaerens in Adamo, sed assistens inter Adam et Abel, contingens tamen solum Adam eumque referens ad Abel.

123. Scholium. Facile deprehenditur relationem generice consideratam, esse ipsam relationem sub conceptu IN; relationem vero consideratam specifice, esse relationem sub conceptu AD (cfr. n. 98). Similiter, quum distinctio inter elementum genericum et elementum specificum, quae componunt essentiam specificam alicuius rei, sit distinctio rationis ratiocinatae (cfr. art. seq.) sequitur quod relatio, spectata generice seu sub conceptu IN, nonnisi ratione ratiocinata distinguatur a relatione considerata specifice (i.e. sub conceptu AD).

124. Fit inde

Q. I. Utrum relatio sub conceptu AD, h. e. ipsa referentia unius extremi ad aliud, sit ens reale aut rationis.

R. Utrumque permissive est concedendum; nimirum est ens reale si relatio est realis, est vero ens rationis quoties est relatio rationis. Quum enim relatio uti AD coincidat realiter (cfr. n. praec.) cum relatione uti IN, simulque constituant unam integram relationem, evidenter qualis est haec integra relatio, talis est relatio sub conceptu AD, et talis quoque relatio sub conceptu IN. (cfr. Q. VIII. De Pot., art. 2, o; et Cajet., Com. in 1. a,

§. Ad has dubitationes) - Exinde solvitur

125.Q. II. Utrum relatio, considerata sub conceptu AD, sit inhaerens, vel potius assistens ad subiectum?

R. Relatio, ut AD, est realiter eadem ac relatio ut IN (cfr. n.123). Iamvero relatio ut IN inhaeret realiter in illo extremo quod refertur ad aliud, quando relatio est realis; intelligitur vero tamquam inhaerens, quando relatio est rationis. Ergo a pari relatio, considerata uti AD, inhaeret realiter quando est sermo de relatione reali; at non inhaeret realiter, sed solum intelligitur inhaerere in extremo quod ad aliud refertur, quando relatio est rationis.

« Nihil prohibet, ait S. Thomas Q. et art. cit. De Potentia, aliquid esse inhaerens, quod tamen non significatur ut inhaerens: sicut etiam Actio non significatur ut in agente sed ut ab agente; et tamen constat Actionem esse in agente. Et similiter, licet ad aliquid non significatur ut inhaerens, tamen oportet ut sit inhaerens. Et hoc, quando relatio est res aliqua (videlicet realis): quando vero est secundum rationem tantum, tunc non est inhaerens » vere, et proprie in aliquo extremo, licet intelligatur tamquam inhaerens in extremo quod se habet ad alterum. (cfr. Cajet., loc. cit.).

Unde non bene inquit Porretanus, affirmando relationes omnes, acceptas formaliter, non inhaerere in subiecto, sed esse illi assistentes, ac veluti

extrinsecus affixas (cfr. n. seq.).

126. His visis circa titulum, monendum est, quod Gilbertus Porretanus, olim (1070-1154) Pictaviensis episcopus advertens relationem, spectatam quantum ad suam specificam formalitatem, significari ut quoddam medium inter substantiam quae refertur et id ad quod refertur, dixit quod relationes in rebus creatis non essent accidentia; accidentis enim esse est inesse. Unde et hanc opinionem usque ad divinas relationes extendens posuit relationes non esse in personis sed eis quasi affixas. Et quia essentia divina est in personis, sequebatur quod relationes non sunt essentia divina eis (Q. VIII. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 2, c. — cfr. hic c), sed quod realis distinctio adesset inter essentiam divinam atque relationes. Unde non sinebat concedi posse Paternitatem aut Filiationem, Dei esse divinam essentiam.

Idem dogma saeculo sequenti professus est Abbas Joachim. — Contra Gilbertum dimicavit S. Bernardus Abbas Claraevallensis, et illius error fuit proscriptus in Conc. Rhemensi celebrato an. 1148 ab Eugenio PP. III. Contra Abbatem Joachimum vero animadvertit Conc. Later. IV. celebr. an. 1215, cap. 2, Damnamus, etc.

Ad remotionem huius erroris sit

Conclusio I. Realis relatio, in Deo existens, puta Paternitas, Filiatio etc, a) est idem rea-

liter cum divina substantia, β) differt tamen ratione seu definitione a substantia divina.
- *Nota*. Prior pars est Fidei dogma; altera theologorum communis sententia.
Prob. Ia pars - 1o *Ex Ss. Patribus*. A) S. Bernardus Lib. V. *De Consideratione*, cap. 8, inquit: « Personarum proprietates (i.e. relationes) non aliud quam Personas, ipsasque non aliud quam unum Deum, unam divinam substantiam, unam divinam naturam, unam et divinam et summam Majestatem Fides Catholica confitetur ». Unde et Lib. IX, cap. 5 dicit: « divinas relationes esse perfectionem, non ut alii complures theologi, perfectiones ». Perpende, prudens lector, profunditatem sententiae!
B) Praeterea S. Isidorus Hispalensis (Lib. *De Differentiis*, diff. 2), S. Anselmus (Lib. *De Fide Trinit.*, cap. 3), Synodus Toletana XI. et Florentina (*Enchir.* nn. 225-227, et 598) profitentur quod in Deo omnia sunt unum nisi obviet relativa oppositio. -- Atqui essentia divina non habet oppositionem relativam, nec cum Paternitate, neque cum Filiatione, neque cum Spiratione passiva S. Sancti, sed amice coniungitur cum unaquaque harum relationum. Ergo essentia divina est realiter identica cum unaquaque relatione divina.
Alia veterum Patrum testimonia lege apud Petavium (*De Deo*. Lib. II., capp. 3-4.)
2o *Ex Conciliis*. A) Concilium Rhemense haec habet in symbolo Fidei: « Credimus et confitemur

solum Deum Patrem, Filium et S. Sanctum aeternum esse, nec aliquas omnino res sive relationes, sive proprietates, sive singularitates vel unitates dicantur, vel alia huiusmodi, adesse Deo quae sint ab aeterno et non sint Deus. » (cfr. Enchir., n. 329). At relationes reales, in Deo exsistentes, sunt ab aeterno in Ipso. Ergo sunt realiter Deus.

B) Conc. Later. IV. in Cap. Damnamus ait: « Nos sacro approbante Concilio, credimus et confitemur, quod.... in Deo solummodo Trinitas est, non Quaternitas, etc. » (cfr. Enchir. n. 358). At si in Deo relatio esset distincta realiter a divinitate, in Deo esset Quaternitas, videlicet divina essentia, Paternitas, Filiatio, atque Processio, quae tres relationes non essent iuxta decretanum Deus. Ergo, quum vetet Concilium Quaternitatem ponere in divinis, oportet quod relationes etc.

3° Ex Lyturgia Eccl. Romanae. A) « Omnis res, quae non est divina essentia, est creatura. Sed relatio realiter competit Deo. Si ergo non est divina essentia, erit creatura et ita non erit ei adoratio latriae exhibenda. Contra quod in Praefatione cantatur: Ut in Personis proprietas (i. e. relatio) et in Essentia unitas, et in Majestate adoretur aequalitas ». (Hic, Sed Contra). Ergo etc.

4° Rationibus S. Thomae. A) Quidquid in rebus creatis habet esse accidentale, secundum quod transfertur in Deum, habet esse substantiale. –

Nihil enim est in Deo, ut accidens in subiecto, sed quidquid est in Deo, est eius essentia. – Sic igitur ex ea parte, qua relatio in rebus creatis habet esse accidentale in subiecto, relatio realiter exsistens in Deo habet esse essentiae divinae idem omnino ei exsistens » (Hic o, Cfr. Q. VIII. De Potentia, art. cit. o).

B) « Praeterea omne suppositum, in quo sunt diversae res, est (realiter) compositum. Sed in Persona (aeterni) Patris est Paternitas et essentia. Si igitur Paternitas et essentia divina sunt duae res (realiter distinctae), sequeretur, quod Persona (aeterni) Patris sit (realiter) composita: quod patet esse falsum (cum Deus sit omnino simplex – cfr. Q. III. art. 7. o). Oportet ergo, quod relatio in divinis sit ipsa (Dei) substantia » (Q. VIII. De Pot. inter QQ. Disp., art. 2, Sed contra. – Cfr. I. Sent. Dist. XXXIII, art. 1, Sed Contra).

Prob. IIa pars. Distinctio rationis viget inter duo, quoties illa, quamvis realiter identica, exhibent tamen distinctas formalitates sive definitiones. Atqui alia formalitas exprimitur, nominando Dei essentiam, et alia formalitas nominando Paternitatem, vel Filiationem. Etenim relationes huiusmodi dicunt respectum ad oppositum terminum; qui sane respectus non includitur quando nomino essentiam divinam. Ergo etc. (Hic, o, et loc. cit.).

127. Corollaria 1°. Eatenus relatio divina differt ratione ab essentia Dei, quatenus in definitione relationis includitur respectus ad terminum oppositum; qui sane respectus non includitur in definitione essentiae divinae. Jamvero respectus ille, inclusus in relatione divina, est realis, independens videlicet a nostrae mentis consideratione (cfr. art. praec.). Ergo distinctio, quam ponimus inter relationem et essentiam Dei, habet fundamentum proximum in ipsis divinis Personis, et non est fabricata ab operatione nostri intellectus. Consequenter distinctio huiusmodi est rationis ratiocinatae, non autem rationis ratiocinantis (cfr. n. 120, 2°, C; et I. Sent., loc. cit., ad 3um.)

2°. Est evidens, quod « quaecumque sunt eadem re et ratione, oportet, quod in quocumque est unum, sit aliud. (Ita ex. gr. quoniam vestis et indumentum sunt idem re et ratione, ubicumque invenitur vestis, invenitur etiam indumentum). Non autem hoc oportet (verificari) de his quae sunt eadem re, sed non ratione: sicut instans est idem (re non autem ratione praesenti) est principium futuri et finis praeteriti, non tamen principium futuri dicitur esse in praeterito, sed id quod est futuri principium (dicitur esse in praeterito) — Et similiter (quia Paternitas et essentia sunt idem re sed non ratione)

non dicitur, quod Paternitas est in Filio, sed (est in Filio) id quod est (Patris) scilicet essentia » (Q. et art. cit. De Pot. ad 10um – Cfr. I. Sent. art. cit., ad 2um).

3° Et ob eamdem causam bene inquit S. August. in Lib. VII. De Trin., cap. 6, quod Deus non eo Deus (est) quo Pater; videlicet « Deus dicitur non eo Deus quo Pater propter diversum modum significandi divinitatis et paternitatis; ut expositum est in corp. art. » (Q. et art. cit. De Pot. ad 14um).

4° Hinc etiam sequitur, quod « sicut in rebus creatis, in illo quod dicitur relative (puta Homo servus) non solum est invenire respectum ad alterum (puta servitutem in nostro casu) sed etiam aliquid absolutum (in nostro casu τὸ Homo); ita et in Deo: sed tamen aliter et aliter. Nam id, quod invenitur in creatura praeter id quod continetur sub significatione nominis relativi, est alia res. in Deo autem non est alia res sed una et eadem (divina substantia) quae non perfecte exprimitur relationis nomine quasi sub significationis nomine comprehensa. – Dictum est enim supra Q. XIII. art. 2. et seqq., cum de divinis nominibus agebatur, quod plus continetur in perfectione divinae essentiae, quam aliquo nomine significari possit. Unde non sequitur, quod in Deo praeter relationem sit aliquid aliud secundum rem sed solum considerata nominum ratione » (Hic ad

2um - Cfr. Cajet. Com. in art. 1. Q. XXXIX. §. Ad evidentiam horum, etc.).

128. Post solemnem damnationem erroris Gilberti Porretani, ab Ecclesia latam in Conciliis Rhemensi et Lateranensi IV., nullus doctorum catholicorum ausus est eum propugnare. Aliqui tamen eorum minus cauti, prurigine novi dicendi in re theologica, in eumdem Porretani errorem inciderunt. Pauca de his adinventionibus theologicis.

A) Durandus (I. Sent. Dist. XXXIII. q. 4) vult in Deo relationes distingui a divina essentia per distinctionem realem minorem seu modalem, quasi relatio divina sit modus quidam entitativus divinae substantiae. At

a) Conclusio II. Durandi sententia omnino rejicienda est.

Prob. 1° Modus ille entitativus, quem juxta Durandum important divinae relationes, aut est aliquid creatum et finitum, aut aliquid increatum et infinitum. Non datur tertium membrum. — At modus ille nequit dici esse quid finitum et creatum, quoniam nihil hujusmodi manet intra Deum; neque est adoratione latriae venerandus (quali adoratione a nobis colitur divina relatio. - cfr. n. 126, 3°). — Erit ergo ille modus aliquid essentialiter infinitum et actus purus: consequenter erit identicus realiter cum divina substantia, et non ab hac modaliter distinctus.

3°. Praeterea qualiscumque modus entis imaginetur positus intra Deum, aut est aliquid adiectum ad divinam essentiam et hanc afficiens, aut est aliquid separatum realiter a divina substantia atque huic adsistens. — Atqui neutra harum fictionum sive hypothesum potest theologice sustineri. Ergo nec Durandi positio potest theologice probari. — Major completa est; nec tertiam patitur hypothesim. Illatio est evidens. Prob. minor per partes.

Prob. Iª pars min. Divina relatio nequit cogitari tamquam modus entis, qui sit aliquid adiectum et afficiens divinam substantiam, 1°. quia tunc oporteret affirmare divinam essentiam esse susceptivam aliquarum affectionum sive modorum: quod est impossibile (Q. III. art. 6); 2°. quia tunc quaelibet Persona divina resultaret ex divina substantia, et ex modo aliquo reali distincto ab ipsa divina substantia, eamque afficiente, et sic esset composita realiter: quod est damnatum in laudatis Conciliis Rhemensi et Lateranensi IV.

Prob. IIª pars min. Nec etiam dici potest relationem divinam esse in Deo modum realiter separatum a Dei essentia. Quia tunc in Deo inveniretur non vera Trinitas sed Quintuplicitas, videlicet Divina essentia, et quatuor relationes reales, ab invicem distinctae, et separatae a divina substantia. Quae positio est haeretica; ut definitum fuit in Conc. Later. IV. cap. Damnamus.

– Relinquitur ergo, quod relationes divinae non sint modi quidam distincti realiter a Dei substantia.

129.B) Sequitur sententia Duns Scoti, qui tum I. Sent. Dist. II. q. 7, et Dist. VIII. q. 4, tum in aliis locis docet relationes, aliaque Dei attributa distingui ab essentia divina per distinctionem actualem formalem ex natura rei: quam scilicet distinctionem ipse tamquam mediam inter distinctionem realem et distinctionem rationis retinuit.

– At

b) Conclusio III. Opinio Scoti est etiam rejicienda

Prob. 1° Distinctio actualis formalis ex natura rei secundum Scoti placitum, viget inter duas formalitates quae ex earum natura actu non sunt idem (cfr. n.121). At relationes et divina essentia sunt ex parte sui actu omnino identica. Ergo inter essentiam divinam et relationes divinas non datur distinctio actualis formalis ex natura rei. Maior et illatio per se constant.

– Prob. minor – A) Conc. Later. IV., cap. Damnamus definivit quod, « qualibet trium (divinarum) Personarum sit.... substantia, essentia seu natura divina » (Enchir. n. 358).

B) S. Augustinus (Lib. VII. De Trinit. cap. 6) dicit: « Non aliud est Deo esse, aliud Personam esse, sed idem omnino ». Si ergo idem omnino ex parte sui sunt essentia et Persona

divina, a fortiori sunt in ipso idem omnino essentia et relatio personalis.
2º Compositio est distinctorum unio. Si ergo a-ctu ante omnem operationem mentis essentia et relatio in Deo distinguerentur vere et formaliter, in Deo et ex parte eiusdem Dei independenter ab operatione nostri intellectus adesset aliqua vera et formalis compositio. At haec illatio est haeretica, quia Concilia, Ss. Patres et Theologi uno ore confitentur, Deum esse omnino simplicem, actum omnino purum (cfr. Q. III. art. 7.) Ergo non datur inter essentiam Dei eiusque relationes distinctio actualis formalis ex natura rei, quam Scotus voluit.
3º Addi potest, quod positio haec procedat ex falso supposito, videlicet ex eo quod falso Scotus existimavit dari distinctionem mediam inter realem et rationis (cfr. n. 121.) Et ideo haec positio destituitur omni veritate.
130. Objic. 1º Nulla substantia potest esse relatio; sicut nec quantitas aut qualitas. Repugnat ergo ponere identitatem inter relationes et substantiam in Deo.
R. Dist. antec. Nulla substantia finita potest etc. Concedo; nulla substantia infinita potest etc: Nego. — Nego consequens et dico substantiam finitam coarctari sub una categoria substantiae, et propterea non posse esse acci-

dens. At divina substantia est posita extra et supra omnes categorias tanquam omnium categoriarum primum principium; et propter hanc eminentem sui transcendentalitatem absorbere in se totam perfectionem entis absoluti et entis relativi. Et secundum hoc realitas absoluta et realitas relativa in Deo sunt unum et idem realiter: sed differunt ratione.

131. Objic. 2° Secundum Boethium (l. c.) Substantia in divinis continet unitatem, Relatio multiplicat Trinitatem. At principium unitatis nequit esse realiter principium multiplicitatis. Ergo in Deo relatio et substantia nequeunt esse realiter idem.

R. Conc. maj. Dist. min. Principium unitatis qua tale nequit etc: Concedo; Principium unitatis quatenus virtualiter multiplex nequit etc: Nego. Nego consequens et dico, quod una eademque realitas potest secundum diversas formalitates esse principium unitatis simulque principium distinctionis seu multiplicitatis: praesertim si ea realitas sit ens simpliciter infinitum comprehendens totam perfectionem entis absoluti et totam perfectionem entis relativi. Et propter hoc Deitas est realiter identica cum divina substantia, et cum divinis relationibus, in Deo manentibus (cfr. Q. VIII. De Pot. inter Q.Q. Dispp. artt. 2 ad 8^{m} et 9^{m}).

132. Objic. 3° Ante omnem operationem intellectus nostri divina substantia Patris communicatur Filio, at non Paternitas. Ergo ante omnem opera-

tionem nostri intellectus Paternitas actualiter formaliter distinguitur ab Essentia divina. – Ita Scotistae. R. Conc. antecedens, et nego consequens cum consequentia. Enimvero, ut Fides docet catholica, per processionem intellectus divini ea essentia communicatur entitative Filio, et Paternitas entitative negatur de illo et non solum formaliter: alias Pater et Filius formaliter solum et non entitative distinguerentur. – Ergo, si ex hoc quod essentia divina communicatur Filio et non Paternitas, aliqua realis distinctio colligitur, debet colligi non solum formalis sed etiam entitativa. – Unde ut supra vidimus, Gilbertus Porretanus eodem fundamento ductus asseruit relationes divinas realiter entitative distingui a divina essentia, eisque esse solum assistentes, sive extrinsecus affixas » (Goret, Disp. II. De Relat. Divinis, art. 1, §. III. n. 29). – Quae conclusio non potest admitti, cum laedat unitatem divinae substantiae. – Unde ad oppositionem Scotistarum respondemus quod in Deo essentia et relationes distinguuntur solummodo virtualiter; et quod haec distinctio virtualis sufficit: ut Deitas, quatenus essentia, communicetur Filio: et Deitas, quatenus Paternitas, non communicetur Dei Filio. Eo modo, quo propter virtualem distinctionem intellectus Divini ab eius voluntate, processio Filii distinguitur sufficientissime realiter a processione Spiritus Sancti (Cfr. infra Q. XXXIX. art 1.

ad 2um; et Q. VII. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 1, ad 5um).

133. Corollarie deducitur Relationes reales divinas, utpote realiter identicas cum divina substantia, esse aliquid per se subsistens, quemadmodum per se subsistens est divina substantia, cum qua identificantur. – Hinc solvitur

134. Q. Quid est relatio divina, prouti a parte rei exsistit in Deo?

R. Ex art. 1. h. q. scimus hanc relationem esse realem respectum unius divinae personae ad aliam personam sibi relative, seu ai originis, oppositam. In praesenti autem articulo ostendimus hanc ipsam relationem esse identicam realiter cum divina substantia (cfr. n. 126). Cum ergo divina substantia sit realiter ipsa substantia uniuscuiusque Personae divinae, possumus relationem realem, in Deo exsistentem, definire hoc modo: substantia unius divinae personae, secundum quod habet oppositionem relativam ad aliam divinam personam, sive secundum quod est quae ab alia, vel ai qua alia, persona procedit.

Articulus III. Utrum relationes, quae sunt in Deo realiter ab invicem distinguantur.

135. Cognita exsistentia et quidditate relationis realis exsistentis in Deo, exponendum est: Quot numero sint huiusmodi relationes?

136. Ad cuius quaesiti solutionem adverte, quod numerus supponit distinctionem realem inter partes numeratas. Unde prius ostendendum est dari realem distinctionem in relationibus, postea colligendae sunt in numerum hae distinctae unitates. Primum fit ab Angelico in praesenti articulo: alterum in sequenti.

137. Circa titulum adverte rò relationes nullo signo syncategorematico affici: ideoque non esse accipiendum universaliter, quia de distinctione Spirationis activae tam a Paternitate quam a Filiatione tractatur a S. Thoma infra Q. XXXII art. 2° sed intelligendum esse indefinite; ita ut sit sensus quaesiti:

An relationum realium in Deo existentium nonnullae sint realiter ab invicem distinctae. (Cfr. Caiet., Nazarius, Sylv., Molina, Vasquez, Sylvester, etc. Com. in h. a.).

138. Huic quaesito negative respondent

A) Sabelliani et omnes Unitarii, qui realem distinctionem inter Personas SS. Trinitatis proterve negant. Quum enim divinae Personae solis relationibus mutuo oppositis possint realiter distingui, haeretici negantes realem distinctionem inter Personas divinas, coguntur logice dicere relationes reales, in Deo formaliter existentes, nec etiam realiter invicem distingui.

B) Similiter omnes illi, qui negant dari in

divinis relationes aliquas reales, negant consequenter distinctionem realem inter easdem relationes. Finge namque relationes omnes, in Deo immanentes, esse lusum rationis nostrae, et in hac hypothesi etiam distinctio inter easdem relationes erit lusus nostrae rationis, non autem realis.

C) Contrarium autem tenent omnes catholici doctores cum Ecclesia catholica, ut mox videbimus.

139. Prius tamen quam dogma Fidei constituamus, nonnulla philosophica problemata, ad hanc quaestionem pertinentia praeponimus. — Sit ergo

Q. I. Undenam sumitur distinctio specifica relationum?

R. In relatione adest notio τοῦ IN et haec est elementum quasi genericum eius: adest quoque notio τοῦ AD quae est elementum quasi specificum (cfr. n. 98) relationis. Unde distinctio specifica relationis accipienda est ex specifica distinctione τοῦ AD. — Iamvero τὸ AD videlicet referentia sive tendentia ad terminum distinguitur specifice ex diversa formalitate termini. Re vera tendentia ad Bonum differt specifice a tendentia ad Verum, eo quod formalitas Boni diversa est a formalitate Veri. Ergo distinctio specifica relationum desumenda est ex diversa formalitate termini, ad quem relatio tendentiam seu ordinem dicit. Ita, quoniam mensura quantitatis est diversa ab animа, scientia Geometriae

est distincta specifice a Scientia Psycologiae.

140. Corollarium. Quoniam notio τοῦ IN est elementum quasi genericum in relatione, facile colligitur relationes accipere distinctionem quasi genericam ex parte τοῦ IN, videlicet ex diversa natura subiecti in quo relatio inhaeret. Unde omnes relationes inhaerentes in homine sunt eiusdem generis, quia in una humanitate inhaerent. E contra scientia Geometriae, quae inest in Euclide, est diversa quasi generice a scientia Geometriae quae inest in Angelo, quia natura humana est diversa a natura angelica.

141. Q. II. Undenam desumitur unitas numerica relationum.

R̄. Ea quae differunt genere, ut Homo et Angelus, item ea quae differunt specifice, uti Homo et Bos, differunt semper numero inter se. Unde, si duae relationes differant inter se generice vel specifice, ipsae a fortiori differunt numerice.

Si autem relationes sint eiusdem generis, utputa Paternitas Adami, Servitus Pauli, Dominatus Pharaonis et aliae relationes quae in individuis humanis inesse possunt, istae relationes differunt numerice ex distinctione numerica subiectorum in quibus insunt. Equidem accidentia desumunt unitatem numericam ab unitate numerica subiecti inhaesionis.

Et similiter si relationes sint eiusdem speciei, ipsae differant numerice, ex numerica distinctione subiectorum in quibus inhaerent. Ratio est eadam ut antea. Unde ex. gr. Paternitas quae fuit in Adamo, et Paternitas quae fuit in Davide, sunt evidenter eiusdem speciei, quia referentia uniuscuiusque earum est ad eumdem specifice terminum, nempe Filium, at distinguuntur numerice ex eo quod Adam differt numerice a Davide.

Sic, igitur, recapitulando, habetur quod relationes distinguuntur numerice quando sunt diversi generis, vel diversae speciei, vel quando insunt diversis numero subiectis.

142. Corollarium. Exinde fit manifestum, quod si plures relationes insint uni numero subiecto, multitudo numerica earum nonnisi ex diversa formalitate terminorum ad quos referuntur, desumi potest. Ac quidem vere in Isaac erant Paternitas respectu Iacob, et Filiatio relate ad Abraham, et illae duae relationes differebant numero, ex quod Abraham et Iacob sunt distincti numero termini.

143. His praenotatis, sit

Conclusio. Relationes reales, exsistentes formaliter in Deo, distinguuntur invicem realiter.

— Nota. Est Fidei dogma.

Prob. 1° Argumento Biblico. Ex omnibus enim,

quae supra Q. praec. art. 1 contra Sabellianos attulimus, S. Scripturae testimoniis, evidenter apparet divinas Personas esse realiter ab invicem distinctas. Ea igitur, secundum quae huiusmodi Personae realiter distinguuntur, oportet esse realiter distincta. Atqui nonnisi per relationes oppositas, Personae divinae distinguuntur realiter inter se. Ergo huiusmodi relationes sunt realiter inter se distinctae.

2.° Ex Conciliis eadem veritas nitet. A) Concilium siquidem Toletanum XI. in symbolo Fidei docet de SS. Trinitate: « In relatione Personarum numerus cernitur, in divinitatis vero substantia quid numeratum sit non comprehenditur » (Enchir. n. 227).

B) Lateranense IV. in cap. Firmiter ait: « Haec Sancta Trinitas secundum communem essentiam individua, et secundum personales proprietates (i. e. relationes est) discreta », videlicet numero distincta.

C) Florentinum in Sess. XVIII. in solemni decreto (quod a nostro Ioanne de Monte Nigro fuit compositum) haec verba habet: « Sola relatio apud omnes tam Graecos, quam Latinos Doctores.... Personas multiplicat ».

—Ex quibus auctoritatibus fit argumentum: Concilia Generalia agnoscunt distinctionem numericam in relationibus divinis; siquidem

eas dicunt esse numero distinctas vel numero multiplicare divinas personas. Atqui vero relationes, quando sunt inter se distinctae numero, realiter inter se distinguuntur. Ergo etc.

2° Ex auctoritate Boetii qui dicit: « in Lib. De Trinit., cap. 6, quod Substantia in divinis continet unitatem; Relatio multiplicat Trinitatem. Si ergo relationes non distinguuntur ab invicem realiter, non erit in divinis Trinitas realis, sed rationis tantum. Quod est Sabelliani erroris » (Hic sed contra).

3° Ratione S. Th. Ea, secundum quae aliqua duo realiter distinguuntur, oportet esse etiam realiter distincta. Atqui extrema, inter quae viget realis relatio in Deo existens, distinguuntur realiter secundum relationes. Ergo necesse est etiam, ut ipsae relationes divinae sint invicem realiter distinctae. — Major et illatio sunt evidentes ex terminis. — Prob. min. « Ex eo quod aliquid alicui attribuitur, oportet, quod attribuantur ei omnia quae sunt de ratione illius: sicut cuicumque attribuitur homo, oportet, quod attribuatur ei esse rationale. (Atqui de ratione relationis realis est quod termini inter quos iacet, sint realiter ab invicem distincti). Cum igitur in Deo realiter sit relatio, ut dictum est (art. 1. h. q.), oportet.... quod in Deo sit realis distinctio (inter extrema talis relationis. Haec vero distin-

ctio extremorum relationis realis, in Deo exsistentis, accipi debet) non quidem secundum rem absolutam quae est essentia in qua est summa unitas et simplicitas, sed secundum rem relativam »» (Hic, 0). Consequenter termini, inter quos viget realis relatio divina, debent distingui realiter secundum relationes.

144. Objic. Illa quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Atqui quaelibet relatio divina est realiter identica cum divina substantia (Cfr. n. 126). Ergo unaquaeque relatio divina est identica realiter cum quavis alia.

R. Illa quae sunt eadem cum uno tertio, sunt inter se eadem quantum ad illud elementum secundum quod identificantur cum illo tertio: Concedo; quantum ad illud elementum secundum quod non identificantur cum illo tertio: Nego. - Dist. min. Quaelibet relatio divina est identica realiter, sed differt ratione a divina substantia: Concedo; aliter; Nego. - Dist. conseq. Ergo unaquaeque relatio divina est identica realiter cum quavis alia relatione quantum ad illud elementum secundum quod utraque relatio identificatur cum divina substantia: Concedo; quantum ad illud elementum secundum quod utraque relatio non identificatur cum essentia divina: Nego. - Solutio est facilis. Nam si duae res quantum unum solum ipsarum elementum

fuerint identicae, non possunt dici totaliter vel simpliciter identicae. Sic ex. gr. ex eo quod Homo quantum ad aliquid sui, et Bos similiter quantum ad aliquid sui sit idem cum τῷ Animal, non licet inferre: Ergo Homo est idem ac Bos, sed debet inferri cum restrictione, dicendo: Ergo Homo, quantum ad partem Animalem, est idem ac Bos, quantum ad partem Animalem. Potest tamen dici simpliciter: Homo et Bos distinguuntur realiter ab invicem, quia Homo et Bos in propriis rationibus formalibus important notas oppositas, videlicet Rationale et Irrationale. « Et similiter, licet Paternitas sit idem secundum rem cum essentia divina, et similiter Filiatio: tamen haec duo (Paternitas et Filiatio) in suis propriis rationibus (ut ita dicam formalibus) important oppositos respectus (nempe τὸ a quo alius procedit atque τὸ qui ab alio procedit). Unde distinguuntur realiter ab invicem » (Hic ad 1um. – Cfr. Cajet., Com. in h. a.).

145. Corollarium. Relationes divinae immanentes intantum distinguuntur realiter inter se, inquantum habent invicem oppositos mutuo respectus, inquantum scilicet una dicit qui ab alio, et altera a quo alius. Ex quo infertur, quod, si plures relationes reales divinae non habeant invicem mutuam oppositionem, inter eas adest sola distinctio rationis, non vero realis.

Articulus IV. Utrum in Deo sint tantum quatuor relationes reales, scilicet, Paternitas, Filiatio, Spiratio et Processio.

146. Art. 1. h. q. demonstravimus existere formaliter in Deo aliquas relationes reales fundatas super processiones divinas immanentes. Has relationes (art. 2. h. q.) vidimus identificari realiter cum divina substantia, distingui tamen ratione seu ex propria formalitate ab eadem divina substantia, inquantum scilicet relatio formaliter importat ordinem ad terminum correlativum. Et propter hunc ordinem ad terminum correlativum (quem ordinem importat relatio formaliter sumpta) vidimus (art. praec.) nonnullas relationes reales divinas distingui realiter inter sese, inquantum scilicet aliae ac earum habent respectus invicem oppositos. Remanet nunc investigandum

1° Quot numero sint huiusmodi relationes reales, formaliter in Deo existentes?

2° Quibus nominibus vocentur?

3° An omnes illae sint invicem realiter distinctae?

Haec omnia resolvit compendiose h. a.

147. Sit igitur

Q. I. Quot numero sint in Deo relationes reales?

Huic quaesito satisfacit

Conclusio I. Relationes reales in Deo for-

realiter exsistentes, non sunt nisi quatuor.
- Nota - Est certa omnium doctorum sententia.
Prob. Relationes reales, in Deo exsistentes, accipiuntur secundum processiones Deo immanentes: ut in prologo h. q. indicavimus. Atqui processiones immanentes in Deo, sunt duae tantum, scilicet processio secundum operationem intelligendi, et processio secundum operationem amoris. Ergo tot numeratim sunt reales relationes in Deo, quot exigunt processiones secundum operationem intelligendi et volendi - Iamvero unaquaeque harum processionum exigit duas oppositas relationes reales; quarum una est Procedentis a principio; et alia est Principii a quo alius procedit. Ergo in Deo non possunt esse nisi quatuor relationes reales: duae fundatae super actionem divini intellectus, et duae aliae fundatae supra operationem divinae voluntatis. (Cfr. hic o). Sequitur.

148 Q. II. Quomodo nominantur istae quatuor relationes reales, exsistentes formaliter in Deo? Et quaesito huic satisfacit

Conclusio II. Istae quatuor relationes reales, exsistentes formaliter in Deo, sunt Paternitas, Filiatio, Spiratio et Processio.
- Nota - Est etiam certa doctrina catholicorum omnium.
Prob. Iuxta definita in praec. conclusione

in divinis existunt formaliter duae relationes reales ex parte processionis seu operationis intelligibilis Dei. Iamvero processio divina, quae est secundum operationem intelligibilem, nominatur Generatio (Q. praec. art. 2.): item « relatio Principii Generationis in viventibus perfectis dicitur Paternitas; relatio vero Procedentis a principio (generationis) dicitur Filiatio » (Hic, o). Ergo duae relationes reales divinae, quae accipiuntur secundum processionem intelligibilem, sunt Paternitas et Filiatio.
Aliae duae relationes divinae accipiuntur secundum processionem amoris a divina voluntate. « Processio vero Amoris non habet nomen proprium, ut supra (Q. praec. art. 4) dictum est. Unde neque relationes, quae secundum ipsam accipiuntur (nomen speciale possident): sed vocatur relatio Principii huius processionis, Spiratio; relatio autem Procedentis (per processionem Amoris divini dicitur) Processio; quamvis haec duo nomina ad ipsas processiones vel origines pertineant, et non ad relationes » (Hic o). Ergo etc.
149. Q. III. Utrum unaquaeque quatuor relationum realium in Deo existentium distinguatur realiter ab alia?
R. Negative – Prob. Iuxta probatum proverbium scholae: « In Deo omnia sunt unum, nisi obviet relativa oppositio ». At Spirati non

habet oppositionem ad Paternitatem; quia Spiratio significat Principium actus amoris; Paternitas Principium a quo procedit Filius: nulla autem oppositio adest inter principium actus amoris, et principium processionis Filii; sed eadem persona potest esse principium actus amoris et principium processionis Filii, i.e. generare et amare. — Similiter Spiratio non habet ullam oppositionem ad Filiationem; eadem siquidem persona potest simul esse genita et amans. — E contra Paternitas habet oppositionem ad Filiationem: Spiratio habet oppositionem relative ad Processionem. Igitur Spiratio distinguitur realiter a Processione, at non distinguitur realiter a Paternitate et Filiatione. — Consequenter in Deo non existunt realiter, nisi tres relationes reales ab invicem distinctae, nimirum Paternitas, Filiatio et Spiratio Passiva seu Processio (Cfr. Q. XXX. art. 2. ad 1um; Q. XXXII, art. 4; et I. Sent, Dist. XXVII, Q. I, art. 1, o).

150. Corollarium. Quia Spiratio non distinguitur realiter in divinis a Paternitate et Filiatione, sequitur tres tantum esse relationes reales invicem distinctas, videlicet Paternitatem, Filiationem, et Processionem. Et, quia relationes, realiter distinctae, multiplicant vere Personas in divinis, propterea in Deo sunt tantum tres Personae, Pater, Filius et Spiritus Sanctus.

151. Objic. 1° Idem est medium positum inter duo

extrema, sicut eadem est via de Athenis ad Thebas, et de Thebis ad Athenas. Sed relatio est medium quoddam positum inter duo extrema. Ergo eadem est relatio de Patre ad Filium ac relatio de Filio ad Patrem, videlicet Paternitas et Filiatio sunt idem realiter

R. Dist. maj: Idem est medium, absolute consideratum, inter duo extrema: Concedo; idem est medium consideratum relative inter etc. Nego. — Contradist. min. ad sensum majoris. Nego consequens et dico, quod medium positum inter duo extrema, puta linea recta posita inter Solem et Lunam, potest considerari, uno modo absolute secundum quod scilicet est quaedam Quantitas: et hoc modo habet ex sese speciem naturalem independenter ab extremis. Unde medium, sic absolute consideratum, manet semper sibimet realiter identicum sive ab uno sive ab altero extremo consideretur.

At, si medium positum inter duo extrema consideretur relate ad unum extremorum, tunc speciem trahit a tali extremo. Unde, quia extrema haec non coincidunt realiter, propterea medium, consideratum per ordinem ad unum extremum non coincidit sed habet oppositionem cum eodem medio, considerato relate ad aliud extremum, Ex. gr. Linea a Sole ducta versum Lunam habet oppositionem relativam cum

lineae ductae a Luna versus Solem. –
Atqui Paternitas et Filiatio sunt quidem respectus medii inter duo extrema scilicet Patrem et Filium; attamen Paternitas exprimit ordinem ad unum extremum idest Filium, dum Filiatio exprimit ordinem ad alterum extremum nempe Patrem. Et ideo Paternitas et Filiatio non sunt realiter unum et idem, sed distinguuntur realiter (cfr. hic ad 5.um).

152. Manifeste Divinus intellectus dicit relationem ad veritatem, et divina voluntas importat relationem ad bonitatem, hinc

Q. Relatio intellectus divini ad veritatem et divinae voluntatis ad bonum estne relatio realis?

R. Negative. Etenim relatio realis requirit distinctionem realem inter duo extrema, ut supra demonstratum fuit (cfr. n. 102, f.). Atqui in Deo realiter omnino idem sunt divinus intellectus et res intellecta; item voluntas et res volita: nam Deus non intelligit neque amat nisi seipsum, et creaturas secundum quod sunt participationes divinae naturae (cfr. Q. XIV, artt. 2 et 5; et Q. XIX. artt. 1 et 2.): in nobis autem et Angelis intellectus et intellectum, voluntas et volitum non sunt realiter identica. Ergo ec in his, in quibus differt (realiter) intellectus et intellectum, volens et volitum, potest

esse realis relatio et scientiae ad rem scitam, et voluntatis ad rem volitam. Sed (ut monuimus) in Deo est idem omnino intellectus et intellectum quia, intelligendo se, intelligit omnia alia; et eadem ratione (idem omnino in Deo sunt) voluntas et volitum. Unde in Deo hujusmodi relationes non sunt reales, sicut nec relatio ejusdem ad idem ». (Hic ad 1um).

153. Objic. 2°. Verbum est res intellecta a Patre. Si ergo res intellecta a Deo Patre non habet relationem realem ad Deum Patrem, sequitur quod Verbum non distingueretur realiter a Patre, sed solum ratione. Quae est haeresis Sabellii.

R. Dist. ant. Verbum est res intellecta, i.e. formaliter ut intellecta: Nego; est res intellecta sed formaliter ut procedens ab intellectu: Concedo. — Nego consequens et dico quod « etsi Deus intelligat Verbum suum, atque ita Verbum sit res intellecta (a Deo Patre), aliquid tamen importatur in Verbo, quod res intellecta, inquantum hujusmodi, non importat. In hoc enim quod dicitur res intellecta non denotatur aliqua processio ab intellectu, cum res intellecta (ut sit vere talis) non debeat procedere ab intellectu. In hoc autem quod dicitur Verbum semper denotatur processio ab intelligente, cum Verbum non sit (idest non exsistat actua-

liter) nisi quatenus ab intelligente procedit. – Et quia inter procedens, et principium a quo realiter procedit, oportet esse distinctionem ac etiam relationem realem, ideo inter Verbum et Patrem est relatio realis, non autem inter Patrem intelligentem et rem quam intelligit » (Sylvius, Com. in h. a. – Cfr. hic ad 1um).

154. Scholium I. Ex eadem causa, quia idea Hominis, in Deo existens, non distinguitur realiter ab idea Equi quae in Deo ipso exsistit; propterea relationes inter ideas, quae exsistunt in intellectu divino, non sunt reales, sed illi « respectus ideales sunt respectus intellecti a Deo. Unde ex eorum pluralitate non sequitur quod sint plures relationes (reales) in Deo, sed quod Deus cognoscat plures relationes » (Hic ad 3um) imitabilitatis essentiae suae a creaturis: in qua quidem imitabilitate Dei a creaturis consistit formalis ratio Ideae (cfr. Q. XV. artt. 1 et 2.)

155. Scholium II. In responsione ad 4um Angelicus quaestionem movet: Utrum scilicet relatio aequalitatis et relatio similitudinis, quae viget inter divinas personas, sint reales an rationis. At has quaestiones cum ipso S. Thoma relinquimus examinandas infra Q. XLI. art. 1 ad 4um; ubi et negative resolventur.

Q. XXIX. De Personis Divinis

56. Prologus. Quia Personae divinae secundum relationes originis ... sumuntur (Prol. Q. XXVII.), ideo ... praemissis ... his quae de processionibus et relationibus praecognoscenda videbantur, necessarium est aggredi (tractatum) de Personis.
— Et primo (dicendum est de Personis) secundum considerationem (earum) absolutam (QQ. XXIX – XXXVIII):
deinde (de eisdem) secundum comparativam considerationem (Q.Q. XXXIX. – XLIII.).
Oportet autem (tractantes) absolute de Personis (eas)
primo quidem in communi considerare (Q.Q. XXIX – XXXII):
Deinde de singulis Personis (specialiter disputare QQ. XXXIII – XXXVIII.).
Ad communem autem considerationem Personarum quatuor pertinere videntur
Primo quidem significatio huius nominis Persona (in divinis – Q. praes.).
Secundo vero numerum Personarum (divinarum – Q. seq.).
Tertio ea quae consequuntur numerum Personarum (divinarum – Q. XXXI).
Quarto vero ea (declaranda sunt) quae pertinent ad notitiam Personarum (Q. XXXII.), secun-

dum quod scilicet in praesenti vita nobis innotescunt divinae Personae.

157. Cupiens vero Angelicus, quid significet nomen PERSONA in divinis exponere, synthetica methodo procedit, ita ut prius in communi exponat

Quid sit Persona (Art. I. h. q.), et

Qua ratione differat ab hypostasi, subsistentia et essentia (Art. II. h. q.).

Deinde specialiter statuit:

An exsistat Persona in divinis (Art. III. h. q.), et

Quidnam significet Persona in divinis (Art. IV. h. q.).

158. Praeclaram videlicet methodum prosequitur Aquinas. Etenim sapienter animadvertit Theodorus Abucara, saec. IX. scriptor, « iis, qui verorum dogmatum amatores defensoresque sunt, necessarium esse vocabulorum distinctionem et explanationem. Nam accuratâ illorum notitiâ destituti complures qui sapientes habebantur, a veritate aberraverunt, et ad absurda quaedam et blasphema delapsi sunt, atque ab recta in Deum Fide ceciderunt » (cfr. Petavius, Op. cit., Lib. IV, cap. I). Unde S. Hilarius exagitans Arianos in Libris de Trinitate, primum librum concludit hac oratione ad Deum: « Tribue nobis (Domine) verborum significationem, intelligentiae lumen, dictorum honorem, veritatis fidem, et praesta ut quod credimus et loquamur ». Hactenus Pictaviensis praesul et Doctor. — Sit igitur

Articulus I. De Definitione Personae.

159. Hic quaeritur definitio Personae secundum quod de ea est usus in humano sermone. Eo vero tendit articuli littera, ut optima appareat definitio quam de Persona assignat Boethius, quum in Lib. De duabus Naturis (al. Lib. IV. De Trinit.), cap. 2 ait: « Persona est naturae rationabilis individua substantia ».

160. Quod nos Latini Personam, Graeci πρόσωπον vocant. Eadem tamen est origo, sive ἔτυμον utriusque vocis. Nam « secundum Boethium Lib. cit., cap. 3. sumptum est nomen Personae a personando, eo quod in tragoediis et comoediis recitatores sibi ponebant quamdam larvam ad repraesentandum illum cuius gesta narrabant decantando. Et inde est, quod tractum est in usu, ut quodlibet individuum hominis, de quo potest talis narratio fieri, Persona dicatur. — Et ex hoc dicitur πρόσωπον in graeco a πρός quod est ante, et ὤπος quod est facies; quia huiusmodi larvas ante faciem ponebant (I. Sent. Dist. XXIII, Q. I. art. 1, c). Hactenus de origine utriusque vocis.

161. Nunc ad rem per nomen designatam, deveniendo, prius removendae sunt falsae neotericorum notiones de Persona.

A) Laurentius Valla Lib. VI. Elegantiarum, cap. 34 Boethii definitionem de Persona car-

pit, contendens nomen Personae non denotare substantiam sed qualitatem aliquam animae vel corporis. Solemus namque dicere Titium vel Caium gerere personam regis, aut iudicis, aut actoris, aut divitis vel sapientis, etc. — At

α) Valla opinio est rejicienda.

Prob. A) Tullius (Lib. De Oratore) ait: Hominum esse innumerabiles personas, ubi vides individua humanae naturae appellari personas.

B) In jure tum civili tum canonico frequens est usus nominis Personae ad significandum humana individua; ut patet in ff. De statu hominum, legg. 1 et 2, et in tit. Per quas Personas, etc.

C) In Act. X. v. 34 legitur: « Non est personarum acceptor Deus: Οὐκ ἔστιν προσωπολήπτης ὁ Θεός ». Ubi manifeste Persona designat non qualitatem individualem alicuius, sed ipsum individuum naturae humanae.

D) Tandem Conc. Later. IV., Cap. Firmiter sanxit: « Pater, et Filius, et S. Sanctus tres quidem Personae (sunt) sed una essentia ». Videlicet in divinis invenitur realitas designata per nomen Personae; quae tamen realitas non est Qualitas sed est substantia intellectualis et individua, uti per se patet.

E) Eadem vox eodemque sensu usurpata invenitur a Conc. Tolet. XI., in symbolo Fidei, ab Hispalensi II., cap. 23, a S. Athanasio, quum in symbolo

inquit: « Alia est Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti »; item a S. Hieronymo in Epist. ad Damasum, quae incipit Quoniam vetusto errore; a S. Augustino Lib. V. De Trinit., cap 9, et lib. VII, cap. 6; et a S. Hilario in Lib. De synodis (Cfr. Suarez, Lib. I De Trinit., cap. 1.).
Unde non minus arroganter atque temerarie quam inscite Ludimagister Valla reprehendit Boethium circa significationem vocis Personae, dum constat eum locutum fuisse more Conciliorum, S. Scripturae, et jurisperitorum.
B) Molitus est quoque impugnare indirecte definitionem Personae a Boethio traditae, Joannes Lockius, qui advertens quamlibet personam frui unitate propriae conscientiae per totum vitae suae tempus, intulit humanam personam constitui ab unitate propriae conscientiae. Unde iuxta Lockium Persona definiri debet: Substantia habens unitatem propriae conscientiae (cfr. Locke, Essai philosophique concern. l'entendem. humain, Lib. II, cap. 27, §. 9).
Eamdem erroneam opinionem secuti sunt postmodum Jakobi, Kuhn, Maine de Biran Dieringer et plerique alii e rationalistarum castris.
b) Lockii tamen opinio est omnino rejicienda.
Prob. Conscientia intellectiva non nominat, nisi vel potentiam vel actum quo substantia

intellectiva cognoscit actuales suas affectiones. — Jamvero actus quo Deus seipsum perfecte cognoscit, item potentia intellectiva qua Deus se cognoscit, est aliquid unum cum essentia divina, et est aliquid absolutum, non involvens videlicet realem relationem ad alium terminum realiter distinctum. Ecquis namque terminus, realiter distinctus, ab actu vel facultate conscitiva habetur, quum dico Deus conscit seipsum? Nullus videlicet est talis terminus. Colligitur inde quod in Deo conscientia suipsius est aliqua perfectio absoluta. Absoluta in Deo sunt communia omnibus tribus Personis. Pater igitur, Filius et S. Sanctus habent unam eamdemque conscientiam. Si ergo Persona esset Substantia habens unitatem propriae conscientiae, cum huiusmodi substantia habeat in Deo summam unitatem, in Deo inveniretur una tantum Persona, et non vera Trinitas Personarum: Quod est haeresis Sabelliana (Cfr. Cousin Philosophie de Locke, Lect. VI.; Zigliara, Sum. Phil., Ontol., Lib. III., Cap. I, art. 4, n. X et XI.)

C) Non dissimiliter a Lockio egit Ab. Antonius Günther, qui in sua Propaedeut. Theol. Specul. Vol. I, p. 155, p. 284 - 285 et p. 585, definivit Personam hoc modo: Est Natura sui conscia. — At

c) Haec definitio est etiam perniciosa.

Prob. 1° Offendit enim in primis eadem incommo-

da circa Trinitatem Personarum, quae notavimus contra Lockium. Patet. Consequenter est rejicienda.

2° Praeterea τὸ conscientia vel designat operationem substantiae intellectivae considerantis actuales suas affectiones, vel designat aptitudinem substantiae intellectivae ad illam operationem exercendam. Atqui vero humana natura in Christo, quia fuit perfecta et integra, habuit suum actum conscientiae, suam aptitudinem ad hunc actum. Consequenter, sit humana Christi natura: Nempe esse conscia sui. Si ergo Persona sit idem ac Natura conscia sui, oportet confiteri, quod humana Christi natura sit Persona. Et sic in Christo adesset duplex persona, videlicet Verbi et humanae naturae. Quod est haeresis Nestoriana.

D) Abbas Rosminius non dissimiliter a Güntherianis definivit Personam dicendo: Est natura praedita libera voluntate. – Sed

d) Rosminii definitio est etiam falsa.

Prob. 1°. Quia offendit inconvenientia quae pro definitione Lockiana fuerunt notata: uti patet.

2° Praeterea positio Rosminii est periculosa in Fide. « Nam vel conceditur duplex libera voluntas in Christo, divina scilicet et humana; prout docet catholica Fides: et tunc ex praefata doctrina Rosminiana de personalitate sequerentur duae personalitates in Ipso; quod est haeresis Nestoriana; vel

conceditur una tantum personalitas, nempe divina secundum quod tradit catholica doctrina, et tunc ex eodem errore Rosminiano sequeretur negatio voluntatis humanae in Christo; quod est haeresis Monothelitica » (Lorenzelli, Metaph. Gen. P. III, Lect. I, n. VI.).

162. Reliquum est, ut declaremus notionem quam de Persona tradit Boethius. Qua de causa nota 1° quod, licet universale et particulare inveniantur in omnibus generibus, tamen speciali (idest digniori – Cfr. Cajet. Com. in h. a.) quodam modo inveniuntur in genere substantiae. (Quae quidem dignitas apparet animadvertendo quod quaelibet) substantia individuatur sive (habet unitatem numericam) per seipsam (i.e. per elementum aliquod constitutionum essentiae substantiae), sed accidentia individuantur (semper proxime aut remote) per subiectum inhaesionis quod est substantia. Dicitur enim haec albedo, inquantum est in hoc subiecto (Cfr. Goudin, Philos. IV. P., Disp. I. Q. III. art. 1; et nost. Com. in I. P. Q. III. artt. 2 et 3, nn. 196, 202 et seqq.) – Unde etiam convenienter individua substantiae habent aliquod speciale nomen prae aliis (individuis). Dicuntur enim hypostases vel primae substantiae » (Hic, o), dum reliqua individua accidentalia retinent nomen commune τοῦ individuum vel singulare.

2º adverte quod « adhuc quodam specialiori et perfectiori modo invenitur particulare et individuum in substantiis rationalibus (Ibid.). Sicut (enim) substantia individua proprium habet quod per se existat, ita proprium habet quod per se agat: nihil enim agit nisi ens actu. — Et propter hoc calor, sicut non per se est, ita non per se agit; sed calidum per calorem calefacit. — Hoc autem quod est per se agere, excellentiori modo convenit substantiis rationalis naturae, quam aliis. Nam solae substantiae rationales habent dominium sui actus: ita quod in eis est agere et non agere; aliae vero substantiae magis aguntur quam agant. Et ideo conveniens fuit, ut substantia individua rationalis naturae speciale nomen haberet (Q. IX. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 1, ad 3um). Et hoc nomen est Persona » (Hic, o,).

3º nota, quod τὸ individuum vel singulare est magis extensum quam individuum substantiale; et similiter τὸ individuum substantiale est magis extensum quam Persona, quae est individuum rationalis naturae. — Et rursum, sicut individuum substantiale differt ab individuis accidentalibus per hoc quod individuum substantiale habet ex se quamdam completionem quoniam per aliquid suae essentiae habet individualitatem; ita individuum rationalis na-

turae seu persona differt ab aliis individuis substantiis per hoc persona habet naturam intellectualem quod non convenit aliis substantiis individuis quae non sunt Persona. Consequenter Persona habet super omnes alias notiones triplicem dignitatem seu perfectionem; quarum

α) prima est quod sit in genere substantiae;
β) secunda, quod sit particularis et individua ita ut nec dicatur nec dici possit de pluribus;
γ) tertia perfectio personae est, quod sit naturae rationalis sive intellectivae. Et propter hoc nonnulli, tempore S. Thomae, solebant definire Personam, dicendo: Persona est hypostasis distincta proprietate ad nobilitatem pertinente (Cfr. I. Sent., Dist. XXV. Q. I. art. I., ad 8um; et hic art. 3., ad 2um).

163. His notatis, statuitur sequens
Conclusio. Conveniens est definitio Personae tradita a Boetio.
Prob. Persona, ut dictum est (n. praec., 3°), habet triplicem perfectionem, substantiae scilicet, individualitatis seu singularitatis perfectae, et naturam sive essentiam intelligentem. Atqui haec tria complectuntur in definitione Böetiana cum dicitur: Persona est substantia individua rationalis naturae. Ergo definitio Personae tradita a Böetio est conveniens (Hic o).
Confirmatur. Hoc nomen Persona secun=

dum « suam communitatem (i.e. in tota sua latitudine) acceptum (cfr. hic ad 1um) non est nomen intentionis (logicae) sicut hoc nomen singulare vel Genus et Species; sed est nomen rei cui accidit aliqua intentio, scilicet intentio Particularis, et in natura determinata scilicet intellectuali vel rationali. Et ideo in definitione Personae ponuntur tria, scilicet

a) Genus illius rei quod significatur nomine Personae, dum dicitur Substantia; et

β) Differentia per quam contrahitur ad naturam determinatam in qua ponitur res quae est Persona, in hoc quod dicitur Rationalis Naturae; et

γ) ponitur etiam aliquid pertinens ad intentionem illam sub qua significat nomen Personae rem suam: non enim significat substantiam rationalem absolute, sed secundum quod subintelligitur intentio particularis, et ideo additur Individua » (I. Sent., Dist. XXV. Q. I. Art. 1, o; et Q. IX. De Pot. inter QQ. Dispp. art 1, o).

164. Scholium. Nomen « Substantia (quod in definitione Personae ponitur) accipitur communiter prout dividitur per primam et secundam. Et per hoc quod (ibidem) additur Individua trahitur ad standum pro Substantia prima (Hic ad 2^m^). Et sic hoc nomen Individuum ponitur in definitione Personae ad designandum

modum subsistendi (omnino incommunicabiliter) qui convenit substantiis particularibus » (Hic ad 3.um)

Tò Rationalis autem, quod in definitione Personae habetur non accipitur rigorose et stricte, sed large prout idem valet ac intellectualis (Cfr. I. Sent. loc. cit. ad 4.um).

Nomen tandem naturae, quod invenitur in praedicta definitione, accipitur pro essentia specifice completa. « Convenientius (autem) fuit, quod in definitione Personae, quae est singulare alicuius generis determinati (Boëtius) uteretur nomine Naturae quam Essentiae quae sumitur ab Esse quod est communissimum » (Hic ad 4.um).

165. Corollaria. 1° « Triplex incommunicabilitas est de ratione personae: scilicet

α) partis, secundum quod (Persona) est (ens specifice) completum; et

β) universalis, secundum quod (Persona) est (realitas per se) subsistens; et

γ) assumptibilis, secundum quod id quod assumitur, transit in personalitatem alterius et non habet personalitatem propriam (III. Sent. Dist. V, Q. II, art. 1, ad 2.um).

Atqui rationalis « anima est pars humanae naturae. Et ideo, licet sit separata, quia tamen retinet naturam unibilitatis, non potest dici substantia individua quae est hypostasis vel

substantia prima, sicut nec manus nec quaecumque alia partium hominis. Et sic non competit ei neque definitio personae, neque nomen » (Hic ad 5um).

2° Evidens est, quod natura intellectualis culmen dignitatis possideat inter alias naturas. Item modus essendi per se absque subiecto inhaesionis vel comparte essentiae propriae est perfectio. Ergo, quia haec duo, natura scilicet intellectualis, et modus essendi per se comprehenduntur in ratione Personae, in communi loquendo, « Persona significat id quod est perfectissimum in tota natura. » (Cfr. art. 3. h. q., c). – Ubi observa, quod, quando « B. Thomas hic dicit personam significare id quod est perfectissimum in tota natura non ita est accipiendum, quasi personalitas sit perfectior quam natura; sed, quia (natura) intellectualis tunc dicitur esse modo perfectiori, cum per se et incommunicabiliter subsistit: nam persona et naturam ipsam includit, et quae complementum naturae est, personalitatem ». Hactenus Sylvius, Com. in art. 3. h. q. (Cfr. Cajet. Bannez, Nazarium etc. Com. in l. cit.).

Articulus II. Utrum Persona sit idem quod hypostasis, subsistentia et essentia.

165 Hic agit S. D. de ratione huius nominis Persona in comparatione ad sex alia nomina, quae sunt Hypostasis, Subsistentia, Essentia, Substan-

tia, Suppositum, et Res naturae. De solis tamen primis tribus, ut praecipuis ac magis usitatis, propositum est quaesitum.
In quo adverte primo sermonem hic esse de Persona, communiter sumpta, prout extenditur ad personam creatam et increatam: atque ideo caetera, ad quae fit comparatio, accipienda esse in eadem communitate.
Secundo scito dictionem illam idem non significare tantum identitatem realem sed etiam formalem inter dictorum nominum significata; ut patet ex discursu litterae (corporis articuli), et ex I. Sent. (Dist. XXIII. Art. 1,) ubi sic proponit (hoc idem) quaesitum: Videtur quod dicta nomina nullam distinctionem habeant, sed sint quasi synonima ›› (Nazarius, Com. in h. a.).
167. Videtur autem prima fronte articulus iste ad contentiosam pertinere theologiam, non ad eam quae Fidem aedificat. — Verum non est ita, sed juvat ad catholice exponendum contra haereticos testimonia Patrum antenicaenorum vel qui circa tempora Arii vixerunt.
Ariana siquidem face exorta, lites gravissimae coeperunt exagitare Latinos et Graecos. Latini siquidem persendentes vocem ὑπόστασιν significare substantiam, nolebant profiteri in Divinis esse tres hypostases, ne scilicet viderentur cum Ario tres substantias facere Patrem, Filium

et Spiritum Sanctum. (Cfr. S. Greg. Nazianz. Orat. XXI., n. 35). Et hac de causa S. Hieronymus in Ep. XV. (al. 57) ad Damasum PP., n. 4 scribit sub voce hypostasis latere venenum, eo quod tota saecularium litterarum schola nihil aliud ὑπόστασιν nisi οὐσίαν novit. – Ex adverso Graeci considerantes vocem Persona apud eorum Latinos Scriptores significare larvam, qua mimi et hystriones in theatris suam faciem ad varios homines repraesentandos velabant, nolebant in divinis profiteri esse tres personas, ne inde viderentur sentire in Deo adesse unicum suppositum gerens vices trium aliorum propter diversas larvas seu exteriores habitudines assumptas, atque ideo in Sabellianam perfidiam declinare (cfr. art. seq. ad 3um).

168. Refert Socrates (Lib. V. Hist., cap. 5) ad sedandas has turbas inter Latinos et Graecos Hosium fuisse a Constantino M. missum Alexandriae, ubi, cum pervenit, tamquam ex cathedra loquens sanxit ut in posterum vox οὐσία pro essentia et vox ὑπόστασις ab omnibus pro persona adhiberetur. – Sed iste usus, nonnisi serius post tempora Conc. Chalcedonensis, an. 451 celebrati, evasit communis (Cfr. Kleutgen, Tract. De Deo, n. 740, §. Scholion.).

169. Ostensa utilitate praes. articuli, ad eius solutionem deveniendo, noto

A) nomen Substantiae tripliciter sumi.

α) Uno modo large, secundum quod scilicet substantia significat essentiam cuiusvis rei, tam si haec res pertineat ad categoriam Substantiae tum si pertineat ad categoriam Accidentium. Quo modo solemus dicere quod alia sit substantia lucis, alia quantitatis, alia hominis et alia equi. Substantiam, sic large acceptam, Graeci οὐσίαν, nos Latini essentiam vocamus.

β) Alio modo vox Substantiae accipitur minus large, et hoc modo designat essentiam cuiusvis substantiae consideratae tantum quoad principia eius specifica, ut quando dicimus: Substantiam Petri esse τὸ Animal Rationale. Substantiam, hoc modo acceptam, Peripatetici substantiam secundam nominant.

γ) Tertio modo vox Substantiae accipitur strictissime et magis concrete, et hoc modo significat essentiam substantialem consideratam cum omnibus suis principiis individualibus; ut puta cum dicimus: τὸ Homo, vestitum principiis individualibus Petri, esse substantiam ipsius Petri. Substantia, individualiter considerata, dicitur in scholis substantia prima sive individua, a Graecis autem nominatur ὑπόστασις (Hic, o.- Cfr. Q. IX. De Potentia, art. 1, o; et I. Sent. Dist. XXIII, art. 1, o).

B) Adhuc substantia haec individualis potest considerari:

tripliciter:

α) Primo quidem, secundum quod per se exsistit et non in alio tanquam in subiecto inhaesionis. Et substantia individualis, spectata quatenus ens non indigens subiecto inhaesionis vocatur a Graecis οὐσίωσις a Latinis vero subsistentia seu res subsistens. Illa enim subsistere dicimus, quae non in alio sed in se exsistunt.

β) Secundo eadem substantia individualis potest considerari quatenus supponitur, idest continetur, sub categoria alicuius substantiae naturalis: et sub hoc adspectu vocatur res naturae. Ita Petrus, Paulus, etc. dicuntur res naturae.

γ) Tertio eadem substantia individua potest considerari quatenus realitas sustentans omnia accidentia quae illimet substantiae inhaerent: et hoc modo considerata ipsa substantia individualis vocatur ὑπόστασις vel simpliciter substantia (Ibid.). « Hypostasis, inquit Damascenus (Lib. III. Orthod. Fid., cap. 6), definitur essentia cum accidentibus. Quocirca hypostasis est illud quod habet id quod commune est cum propria nota, et insuper ut per se exsistat ».

170. Scholium. Ne ex aequivocatione contingat errare, adverte quod subsistentia, accepta pro οὐσίωσει, vel re subsistente differt toto coelo a subsistentia accepta pro modo sive actu illo essendi, quo substantia jam individua fit sui juris,

et non indigens aliquo subiecto ad hoc ut sit et operetur. Nam haec subsistentia est modus quidam entitativus superadditus substantiae individuae; e contra subsistentia quam in hoc articulo memoravimus, est ipsa substantia individua (cfr. dicta in Vol. I. Q. III. art. 3, nn. 205, et seqq.). Unde, ne error contingat, voco subsistentiam formalem perfectionem illam, qua substantia individua fit sui juris quoad esse et operari; aliam vero subsistentiam, de qua fit sermo in hoc articulo, appello adiective aut concrete dictam.

171. Corollarium. Si igitur substantia individua potest sub triplici aspectu considerari, quatenus subsistens, quatenus res naturae et quatenus hypostasis, sequitur quod substantia individua seu prima est realiter identica cum subsistentia adiective dicta, cum re naturae et cum ὑπόστασι: differunt autem invicem ratione modo prius dicto (cfr. loc. cit.). — Statuitur inde

172. Conclusio. Persona est realiter idem cum hypostasi naturae intellectualis, item cum re naturae intellectualis, item cum subsistente in natura intellectuali, seu cum subsistentia, adiective dicta, naturae intellectualis.

Prob. Persona est substantia individua rationalis, seu intellectualis, naturae (cfr. art. praec.). Atqui subsistentia, adiective dicta, res naturae,

et ὑπόστασις sunt realiter idem ac substantia individua. Ergo Persona potest definiri subsistentia, aut res naturae aut ὑπόστασις rationalis naturae. Consequenter Persona, ὑπόστασις, res naturae, et subsistentia non differunt realiter; sed quod haec tria nomina (subsistentia, res naturae, et ὑπόστασις) significant communiter in toto genere substantiarum, hoc nomen Persona significat in genere rationalium substantiarum » (Hic o – Cfr. loc. cit.).

Et ob hanc eamdem [illegible] [illegible] [illegible] ponunt tres subsistentias in SS. Trinitate. Unde in Conc. Later. sub Martino I. celebrato, an. 649, Can. I. legitur: « Si quis secundum Sanctos Patres non confitetur proprie et veraciter....... unum Deum in Tribus Subsistentiis consubstantialibus et aequalis gloriae..... condemnatus sit » (cfr. Denzinger, Enchir., n. 202). Et iam antea in Conc. Constantinop. (Gen. V.) celebrato an. 553, Can. I definit: « Si quis non confitetur Patris et Filii, et Spiritus Sancti...... unam deitatem in tribus subsistentiis, sive personis adorandam, talis anathema sit. – Graece: Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ πατρὸς, καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος... μίαν θεότητα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἤγουν προσώποις προσκυνουμένην· ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω».

173. Reminiscendum est autem ex dictis in art. 3. Q. III. (cfr. Vol. I, nn. 199 et seqq.), quod

a) In nulla re essentia et natura distinguuntur realiter, sed solum ratione ratiocinata, in-

quantum scilicet res, prouti refert synthesim proprii generis, et differentiae ultimae, vocatur essentia: eadem vero res prouti radix virium agendi nominatur natura (Ibid., n. 200). – Item

β) In substantiis corporalibus essentia earum et individualitas earum distinguuntur realiter. Ut puta natura humana distinguitur realiter a principiis individualibus quibus eadem natura afficitur in Petro, aut Paulo, etc. — Et hoc est evidens, quoniam, si illa duo essent realiter identica, quemadmodum diversa sunt principia individualia in Petro, in Paulo, etc., ita quoque natura humana esset in iis diversa: et sic Petrus et Paulus non convenirent in eadem specie: quod est absurdum. (Ibid., n. 203). – E contra

γ) Omnes substantiae spirituales ex propria natura habent individualitatem et naturam specificam. Unde in ipsis individualitas et natura specifica differunt sola ratione (Ibid., n. 204).

Fit ergo evidens ex mox memoratis, quod

A) In omni substantia materiali, actu exsistente in mundo, earum natura specifice sumpta, differat realiter a natura earum individualiter considerata, sicut pars a toto; quia natura earum individualis complectitur etiam principia individuationis praeter principia specifica (Ibid., n. 202 et hic, α).

B) In Angelis autem natura specifica et

natura eorum individualis differunt sola ratione, quia scilicet solum ratione distinguitur essentia specifica Gabrielis ab individualitate Gabrielis (cfr., loc. cit.).

174. Iterum fuit ostensum (loc. cit., n. 208) in omni substantia creata modum sive perfectionem illam entitativam, qua ipsa est suppositum aliquod vel persona, aliis verbis subsistentiam formaliter sumptam (cfr. n. 170) differre realiter a natura substantiae individuatae, sive a subsistentia adiective accepta (Ibid.). — Atqui tam in supposito quam in persona includitur perfectio entitativa subsistentiae formaliter acceptae. Ergo in omni substantia creata suppositum vel persona differt realiter ab eorum substantia individua; quoniam suppositum vel persona est quoddam totum, cuius substantia individua est eorum quaedam pars. (Ibid., n. 210).

Articulus III. Utrum nomen Personae sit ponendum in Divinis.

175. Nota hic fieri sermonem de Persona considerata quantum ad eius reale et formale significatum, demptis imperfectionibus quas secum habet, quando invenitur in creaturis intellectualibus. Et rursum τὸ sit debet accipi pro exsistat realiter, et non solummodo iuxta nostrum modum intelligendi.

176. In corpore art. solvuntur duo quaesita, videlicet
1° Utrum ratio Personae exsistat realiter in Deo?
2° An ratio Personae dicatur univoce de Deo et de creaturis?

177. In art. 1. h. q. memoravimus Laurentii Valla errorem dicentis Personam non significare substantiam quandam, sed qualitatem animi aut corporis humani. Unde infert rationem Personae convenire Deo non proprie sed improprie et metaphorice, quo modo scilicet dici solet Deum induere personam irati, aut liberalis, aut misericordis &c. Nonnulli Protestantes, videntes inveniri vocem persona nonnisi semel, videlicet II. Cor. II. v. 10, et quidem ibidem in sensu repraesentationis moralis, dici de divinis, horrent ponere veras et proprie dictas personas in divinis (cfr. hic, argum 1um; et S. August. Lib. VII. De Trin., cap. 4, n. 8). Contra hos omnes

Conclusio I. Ratio Personae invenitur realiter et proprie in Divinis.

Nota. Est dogma Fidei.

Prob. 1° Argumento Biblico. S. Scriptura de divinis loquens utitur nominibus, vel praenominibus personalibus. Christus revera dicit « Ego et Pater unum sumus » (Joan. X. v. 30). Item: « Clarifica me tu Pater apud temetipsum, etc. » (Ibid. XVII., v. 5); tandem: « Cum venerit Paraclitus.... ille testimonium

perhibebit de me » (Ibid. XV. v. 26). Atqui verba S. Scripturae sunt interpretanda in sensu litterali et proprio nisi sequatur absurditas: aliunde nulla absurditas sequitur, si pronomina Ego, Tu, Ille intelligantur proprie de personis. Ergo reipsa ex testimonio S. Scripturae revincitur in divinis exsistere vere et proprie Personas. — Major et I.ª pars minoris non indigent probatione. —

Prob. II.ª pars min. Etenim nihil absurdi habetur ponendo aliquid per se subsistens in natura divina, quoniam subsistere per se est summa perfectio. Subsistens in natura divina denotat Dei personam. Ergo nulla absurditas resultat ponendo in divinis personas proprie dictas: consequenter nec si intelligantur in sensu proprio pronomina Ego, Tu, Ille aliquid absurdi sequitur. Q. E. D.

2.º Ex Auctoritate Ss. Patrum et Conciliorum. Et sane sermones Ss. Patrum et Conciliorum Generalium, quum dogmaticam sententiam ferunt, debent proprie intelligi et non solummodo metaphorice; secus per eorum sententias quaestiones haereticorum non manerent peremptae sed magis augerentur. Jamvero Ss. Patres et omnia Concilia Generalia a Nicaeno usque ad Vaticanum docent nos in divinis exsistere tres Personas, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum. Ergo ratio Personae exsistit vere et proprie

in divinis.

Prob. min. — Et de Conciliis Generalibus res evidens est, legendo symbola Fidei quae in eisdem Conciliis composita leguntur.

— Similiter de Ss. Patribus res certa est. Etenim ut alios omittam, S. Athanasius in suo symbolo iubet nos fateri, quod « Alia est Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti ».

— Et S. Fulgentius in Lib. De Trinit., cap. 3 inquit: « Cum quaeretur a Patribus (circa mysterium SS. Trinitatis) et diceretur quid tria?... dixerunt Tres Personas, unam essentiam; ut una essentia declararet Deum (singulariter), tres autem Personae SS. Trinitatem (personarum) ostenderent ».

3° Ratione theologica. Notio Personae includit notionem substantiae, notionem naturae intellectualis, et notionem subsistentiae: quae notiones sic involvunt perfectionem ut nullam redolent imperfectionem. Unde rectissime dicimus, quod « Persona significat id quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura. Unde, cum omne illud quod est perfectionis, Deo sit attribuendum, eo quod eius essentia continet in se omnem perfectionem, conveniens est, ut hoc nomen Persona de Deo (veraciter et proprie) dicatur » (Hic, o, et ad 2um;

item Q. et art. cit. De Pot., o; item I. Sent. Dist. XXIII., Q. I. art. 2, o).

178. Objic. 1° „ Universaliter non est audendum aliquid dicere nec cogitare de supersubstantiali occulta divinitate praeter ea quae divinitus nobis ex sanctis eloquiis sunt expressa „, prouti (pseudo) S. Dionysius inquit in Lib. De Divin. Nomin., cap. 1. Atqui nomen Personae non exprimitur nobis in Scriptura N. vel V. Testamenti. Ergo non est utendum nomine Personae in divinis.

R. Omisso ant., Distin. min. Nomen i.e. vox Personae etc. Concedo; Nomen i.e. res significata per nomen, Personae etc. Nego. – Nego Conseq., et dico, „ quod, licet, in Scriptura veteris vel novi Testamenti non inveniatur dictum de Deo; tamen id quod nomen significat, multipliciter in S. Scriptura invenitur assertum de Deo, scilicet quod est maxime per se ens (i.e. existens), et perfectissime intelligens. – Si autem oporteret de Deo dici solum illa secundum vocem quae S. Scriptura de Deo tradit, sequeretur quod nunquam in alia lingua posset aliquis loqui de Deo, nisi in illa in qua primo tradita est Scriptura veteris vel novi Testamenti. Ad inveniendum autem nova nomina antiquam Fidem de Deo significantia coëgit necessitas disputandi cum haereticis. – Nec haec novitas vitanda est, cum non sit prophana

utpote a Scripturarum sensu non discordans. Docet autem Apostolus prophanas vocum novitates vitare I. Tim. VI, v. 20 ss (Hic ad 1um).

179. Objic. 2°. In Deo ponitur realis identitas inter essentiam et Personam hoc est relationem realem subsistentem. (cfr. art. seq.). At in Deo est una essentia. Ergo fateri oporteret, quod in ipso esset unica persona videlicet relatio realis per se subsistens. Hoc autem est absurdum: quia relatio requirit duos terminos. Ergo absurde ponitur Personalitas in divinis: Melius dicitur Deus impersonalis.

R. Dist. maj: Identitas realis.... Personam quantum ad rationem in. Concedo: Quantum ad rationem ad: Nego. Nego Conseq. cum consequentia, et explico, animadvertendo quod relatio quaelibet complectitur (cfr. n. 98) elementum in et elementum ad. Relatio igitur quoad tò in in creaturis est accidens, in Deo autem substantia. At relatio quoad tò ad est ordo unius extremi ad alterum extremum relative oppositum, et sic inducit distinctionem inter extrema. Et relatio realis in Deo existens considerata quantum ad tò ad non est idem cum divina essentia, sed est respectus seu referentia unius Personae ad aliam divinam Personam, et sic inducit veram distinctionem realem et realem trinitatem divinarum Personarum.

180. Satis est de primo quaesito. Pro solutione alterius (cfr. n. 176) sit conclusio.

Conclusio II. α) Ratio Personae non dicitur univoce de Deo et de creaturis, β) sed excellentiori modo convenit Deo prae creaturis.

Prob. Iª pars. « Quaecumque non conveniunt in uno genere generalissimo, non potest de eis aliquid univoce (i. e. secundum eamdem rationem genericam aut specificam – Cfr. Q. XIII. art. 3, o) dici. Sed Deus, cum non sit in Genere (cfr. Q. III, art. 5), non convenit cum creatura nec in Genere, nec in Specie; nec in Accidente cum subiectum (alicuius formae accidentalis) esse non possit: ut Boetius probat (Lib. I. De Trinit. cap. 3); et sic de aliis. Ergo nec persona, nec aliquid (aliud nomen) de Deo univoce et creaturis dicitur » (I. Sent., Dist. XXV. Q. I. art. 2., argm 4um – Cfr. hic o).

Prob. IIª pars – Ea, quae clauduntur in definitione Personae modo quodam transcendentali et perfectiori convenit Deo prae omnibus creaturis. Ergo ratio tota Personae dicitur de Deo excellentiori modo quam de creaturis. Illatio est evidens. Prob. ant. discurrendo per singula elementa definitionis Personae.

Et imprimis quantum ad τὸ Rationalis naturae adverte « quod Deus potest dici rationalis naturae, secundum quod ratio non im-

portat discursum, sed communiter intelligibilem naturam » (Hic ad 4.um): videlicet hoc elementum Rationalis natura invenitur quantum ad id quod perfectionis habet; non autem quantum ad progressionem de ignoto ad notum, quae sane progressio esset imperfectio in Deo.
Item τὸ « individuum Deo competere non potest quantum ad hoc quod individuationis principium est materia (hoc enim esset ponere Deum esse corporeum), sed solum secundum quod importat incommunicabilitatem » (Ibid.). Tandem τὸ « Substantia convenit Deo secundum quod significat exsistere per se » (Ibid.), non autem quatenus denotat subiectum positum sub accidentibus quibusvis.
Sic igitur elementa omnia posita in definitione quam dedit Boëtius de persona, solummodo quantum ad ea quae perfectionis habent, conveniunt Deo (cfr. hic o, et loc. cit.). Unde Paulus attendens excellentiam Paternitatis divinae super Paternitatem creatam ait: « Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis Paternitas in coelis et in terra nominatur » (Ephes. III vv. 14 et 15).

131. Corollarium. Si attendatur modus significandi, importatus in verbis definitionis Personae a Boëtio traditae (cfr. n.° 152) notio

Personae convenit proprie solis hominibus. Unde, licet ratio sive perfectio designata per nomen Personae convenit Deo principalius quam creaturis; tamen nomen Personae, consideratum quantum ad modum significandi, convenit principalius et familiarius (I. Sent., loc. cit. ad 3^{m}) hominibus quam Deo (Hic o).
Unde « quidam dicunt quod definitio superius (art. 1. h. q.) a Boëtio data, non est definitio Personae secundum quod personas in Deo dicimus. Propter quod Richardus de Sancto Victore (Lib. IV. De Trinit., capp. 18 et 23) corrigere volens hanc definitionem, dixit, quod Persona, secundum quod de Deo dicitur, est Divinae naturae incommunicabilis existentia » (Hic ad 4^{m}). Melius tamen diceretur, quod Persona divina sit divinae naturae substantia quatenus alteri divinae Personae incommunicabilis, vel ipsum esse divinum secundum quod est alteri incommunicabile.

Articulus IV. Utrum hoc nomen Personae significet relationem.

182. Artic. praec. demonstravimus ex fontibus divinae revelationis rationem Personae inveniri proprie et formaliter in divinis. Remanet ut explicetur Quid sit Persona divina? – Hoc obiectum praesentis articuli –

183. Sed mirabitur forte quispiam pinguedinem et tar-
ditatem mentis S. Thomae qui talem attexuerit
articulum in hac Summa theologica. — Enimvero
satis leste aristarcus huiusmodi respondere posset
quaesito h. a, argumentando analogice in hunc mo-
dum: « Iuxta celebrem Boëthii definitionem Per-
sona est Rationalis sive intellectualis, naturae in-
dividua substantia. Ergo a pari Persona divina
est divinae naturae individua substantia ».
Sed huic aristarcho nos respondemus propo-
sitam ab eo notionem personae divinae esse, ni-
si congrua accedat explificatio, valde obscuram,
Ac quidem vera, in Deo eius natura est ex sese
realiter substantia et etiam individua: ut pa-
tuit Q. III. art. 3. Unde, dicendo divinae natu-
rae individua substantia, videtur esse ταυτο-
λογία puerilis, nisi congrua accedat explicatio;
et rursum, iis verbis expressa notione Personae, vi-
detur sequi quod ipsa Deitas sit Persona divina:
absurdum. Et ideo vere si diceretur Persona
divina est Divinae naturae individua substan-
tia, nihil ultra addendo, per hoc dictum non
satis nobis innotesceret: Quid sit persona divi-
na: ac propterea definitio proposita obscuri-
tate laborat et non est bona, sed indiget expo-
sitione. Recte igitur Quid sit persona divina
specialiter Angelicus in h. a. determinat.
184. Adserta inde necessitate praes. art., antequam

propositam quaestionem resolvamus, in memoriam revocanda sunt nonnulla ex dictis superius Q. XIII. Sunt enim necessaria ad articuli intelligentiam.

1° igitur nota terminos humani sermonis aliquos dici absolutos, seu denotare rem quae non dicit ordinem ad alterum. Huiusmodi sunt Homo, Angelus, essentia etc. — Alii vero termini humani sermonis dicuntur relativi, quia scilicet significant rem habentem ordinem ad alium terminum. Huiusmodi sunt Paternitas, Filiatio, Servitus, Aequalitas, etc.

2° nota terminos eiusdem humani sermonis
α) aliquos exprimi in recto sive casu nominativo, ut cum dico Homo, Angelus, lucidus, rigidus:
β) alios exprimi in obliquo, i.e. in casu diverso a nominativo, puta cum dico Hominis, Angelo, lucidi, etc.

— Differentia inter hos duos modos terminorum est, quod ille, qui est in casu obliquo, dicitur semper de altero, seu habet relationem realem aut logicam ad alterum terminum, videlicet est terminus relativus: dum terminus, qui in casu recto ponitur, potest quandoque habere relationem ad alterum videlicet esse terminum relativum, quandoque vero non, et esse terminum absolutum. Id patet ex adductis exemplis.

3° nota ex terminis positis in casu recto quosdam esse substantivos, sive nomina, puta

Homo, Lux, Angelus, etc; alios vero esse adiectivos, puta humanus, lucidus, Angelicus, etc.

- Differunt vero haec duo genera terminorum, quoniam terminus adiectivus significat semper aliquid adveniens alteri, ideoque est semper terminus aliquo modo relativus: dum terminus substantivus in casu recto positus significat quandoque aliquid absolutum, ut cum dico Homo, Petrus, Deus; quandoque autem significat aliquid relativum, ut cum dico Creatura, Servus, Relatio, etc.

4° nota nomina substantiva casus recti accipi

α) quandoque formaliter seu quidditative, quando scilicet assumuntur ad significandam essentiam specificam rei per tale nomen designatae. Ita accipitur formaliter τὸ Homo quando hoc nomine denoto Animal-Rationale, seu compositum ex anima rationali et corpore organico -

β) quandoque vero sumi materialiter seu individualiter, quando scilicet tale nomen accipitur ad significandum individuum, in quo scilicet invenitur quidditas eo nomine designata. Ita accipitur materialiter τὸ Homo, quando denotat aliquod individuum humanae naturae (cfr. Q. IX. De Pot. inter QQ. Dispp., art. 4, o).

5° praenoto ex praec. Qu. in Deo, πέλαγω οὐσίας, inveniri realitatem perfectionis absolutae, et realitatem perfectionis relativae. Quare nomen quodcumque divinum debet de Deo significare

α) vel realitatem pure absolutam,
β) vel realitatem pure relativam,
γ) vel realitatem simul absolutam et relativam Dei; non quidem confusim, sed distinctim, ita ut tale nomen exprimat—
– γ') vel realitatem absolutam in recto, et realitatem relativam in obliquo, aut e contra
– γ'') exprimat realitatem relativam in recto et realitatem absolutam in obliquo (cfr. hic o).
Fit inde manifestum, quod hoc nomen Persona, quum de Deo dicatur realiter et proprie (art. praec.) non potest nisi unum ex illis quatuor significare.
6° recolito relationem posse accipi dupliciter, videlicet
α) vel quantum ad elementum eius genericum idest sub conceptu IN.
β) vel quantum ad elementum eius formale, idest sub conceptu AD.
7° Sed cum de divinis relationibus fit sermo, nota diligenter « relationem originis in Deo esse adeo eminentem et perfectam (realitatem), ut ratione suae perfectionis et eminentiae aequivaleat non solum omnibus (homonymis) relationibus sed etiam subsistentiis et personalitatibus creatis. Ex quo fit, quod (unaquaeque divinarum relationum) ita exerceat munera relationis et personalitatis, ac si in ea ratio personalitatis et relationis realiter distinguerentur.

Huius ratio est, quia relatio divina non est a... et inhaerens subiecto sicut relatio creata, sed ... tificata cum substantia divina, atque ita ex ... propriae lineae (divinae) est quid substanti... et subsistens. – Unde theologi in divinis relatio... bus duos conceptus, seu duo munia inadaequata distinguunt, scilicet formae referentis seu pur... spectus ad terminum (correlative oppositum) ... formae hypostatice subsistentis: ut latius ... mus quando agemus de Divinarum Persona... constitutione ». (Gonet, Disp. IV. De Personis Divinis, art. 2, notand. 3° – Cfr. infra Q. XL, art. 2, o).

185. His praemissis, nunc ad propositam quaest... devenientdo, theologi in tam varias et opposi... abierunt sententias, ut, monente nostro Gonet, (Disp. IV, De Pers. Div. art. 2°, §. not. 3°. – cfr. infra Q. XL. art. 3, o), illorum opiniones vix in ordine poni possint. Claritatis tamen gra... nos insistentes his, quae Angelicus variis in lo... cis (cfr. hic, o; Q. et art. cit. De Pot.; et I. Sent. Dist. XXIII, art. 3, ad Dist. XXVI art. 1) ... sequentes referemus theologorum hac super re sententias; studiosiores lectores remittendo ad veteres commentatores h. a., uti Ferre, Nazarius, Zumel, Torres, etc.

A) Prima ergo opinio propugnata a Durando (I. Sent. Dist. XXIII. q. 1), arbitratur hoc nomen...

Persona, si formaliter sumatur, significare quoddam ens rationis, si vero accipiatur materialiter (cfr. n.184, 4°.), supponere pro individuis constitutis ex proprietatibus personalibus. – Hanc sententiam uti probabilem retinet Torres (Com. in h. a.). – At

α) Durandi opinio rejicienda est.

Prob. 1°. Ut vidimus art. 1. h. q., juxta Boëthii et S. Thomae sapientes animadversiones, τὸ Persona denotat formaliter, seu ex vi propriae naturae, id quod est perfectissimum in universa categoria entis, videlicet substantiam individuam naturae intellectualis. Huiusmodi autem non est ens rationis: ut evidens est ex terminis. A fortiori ipsa τὸ persona divina, apex et culmen totius realitatis, non potest formaliter significare ens quoddam rationis.

2°. Praeterea, ut in ontologia docetur, ens rationis dependet quoad fieri et esse a cogitatione nostri intellectus. Si ergo τὸ Persona divina esset quoddam ens rationis, sequitur evidenter quod in divinis non existeret realiter et independenter a cogitatione nostri intellectus, Persona, sed universa Trinitas divina esset partus nostrae rationis ratiocinatitis: quod est haeresis Sabelliana.

B) Sequitur opinio Scoti (I. Sent. Dist. cit, qu. un.) qui tenet τὸ Persona divina considera-

tam formaliter), significare puram rationem incommunicabilitatis seu simplicem negationem communicabilitatis ad alteram personam divinam. Scoti opinionem amplexati sunt Molina (Hic, Disp. II.) et Torres (Com. in h. a.). – Sed

b) Scoti opinio non videtur sequenda.

Prob. Persona divina, formaliter considerata, est principium quo singulae personae divinae constituuntur in proprio esse personali (quemadmodum in natura humana persona Petri est principium quo Petrus constituitur in suo esse personali), ideoque est aliqua realitas positiva et divina. Iamvero simplex negatio communicabilitatis ad alteram Personam non est realitas aliqua positiva et divina; siquidem convenit evidenter τῷ nihilo puro, τῷ puncto geometrico, solitarie inspecto. Ergo impossibile est, ut huiusmodi simplex negatio communicabilitatis ad aliam personam divinam sit τὸ Persona divina formaliter considerata.

C) Escatologicis hisce opinionibus sepositis, S. Aug. (Lib. VII. De Trinit., capp. 4 et 5), Petrus Lombardus (I. Sent. Dist. XXV.) et plerique alii theologi dixerunt « quod hoc nomen Persona simpliciter ex virtute vocabuli essentiam significet in divinis, sicut hoc nomen Deus et hoc nomen Sapiens; sed propter instantiam haereticorum (Hic o, et) propter insufficientiam no-

nimium ad loquendum de Deo accomodatum est hoc nomen Persona a Ss. Patribus in Nicaeno Concilio ut quandoque possit sumi pro relativo; et praecipue in plurali cum dicimus quod Pater, et Filius, et S. Sanctus sunt tres personae; vel cum termino partitivo adiuncto, ut cum dicitur: Alia est Persona Patris, alia Filii; vel cum dicitur Filius est alius a Patre in Persona. - In singulari autem, cum absolute praedicatur, potest indifferenter significare essentiam vel personam; ut, cum dicitur Pater est Persona, vel Filius est Persona » (Q. IX. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 4, c). - Sed

c) Horum opinio non est vera, neque verosimilis.

Prob. 1° « Si Essentia et Persona omnino idem (in divinis) significant et quantum ad modum significandi et quantum ad rem significatam, oportet (quod) sicut dicimus Tres Personas, ita (liceret nobis) dicere Tres Essentias; aut si hoc est falsum, et illud. - Sicut enim (ipsi) exponunt Tres Personas idest Tres id habentes commune quod est Persona, ita possunt exponere Tres Essentias, idest Tres id habentes commune quod est essentia.

« - Nec potest dici, quod hoc dictum est propter instantiam haereticorum; α) quia ad id, quod falsum est, concedendum nulla necessitas cogere debet; et β) praeterea, cessante necessitate

(*Defendendi Fidem contra haereticos*), debuit ille modus loquendi cessare » (I. *Sent*. Dist. cit., §. *Expositio textus* — Cfr. ibid. Dist. XXIII. Q. I, art 3. o).

2.° Patres in Concilio congregati diriguntur in definitionibus Fidei et Morum a Spiritu Sancto qui est Spiritus Veritatis et Sapientiae. Unde credibile « non (*est*, *quod*) absque ratione, ex propria significatione nominis (*Persona*) sumpta, Sancti Patres divinitus inspirati hoc nomen invenerunt ad confessionem verae fidei exprimendam; et praecipue, quia dedissent (*aliis*) occasionem erroris, dicendo *Tres Personas*, si hoc nomen *Persona* significat essentiam absolute » (Q. et art. cit. *De Pot*. — Cfr. hic o) ex nativa indole sui nominis.

— DICES. « *Quid?* *quaerit de essentia*. Sed sicut dicit Augustinus in eodem loco: (*i.e.* *Lib*. VII. *De Trinit*. *capp*. 4, *et seq*.) Cum dicitur: *Tres sunt qui testimonium dant in caelo*, *Pater*, *Verbum et Spiritus Sanctus* (I. Joan. V. v. 7), et quaeritur: *Quid tres?* respondetur *Tres Personae*. Ergo hoc nomen *Persona* *significat essentiam* ».

R. Dist. maj: *Quid?* *quaerit semper etc*: *Nego*; *quandoque etc*: *Concedo*. — Conc. min. et nego consequens et dico « quod *Quid?* quandoque quaerit *de natura* quam significat definitio, ut, cum quaeritur: *Quid est homo?*, et respondetur: *Animal Rationale mortale*. — Quandoque vero quaerit *suppositum*: ut, cum quaeritur: *Quid natat*

in mari? et respondetur: Piscis. — Et sic (i. e. hoc ultimo modo) quaerentibus Quid tres? responsum est: Tres Personae » (Hic ad 2um). —

D) Fuere alii qui opinati sunt hoc nomen Personam simpliciter et ex indole nominis significare aliquid pure relativum. Et, quia in Divinis, solae relationes, formaliter acceptae, habent esse pure relativum, dixerunt consequenter, quod Persona divina significet relationem realem, formaliter sumptam, quae in divinis invenitur. Unde isti [illegible] tres Personas divinas, idest tres relationes reales formaliter sumptas (cfr. hic, o). — At

d) Horum opinio procedit ex falsis; ideoque est rejicienda.

Prob. 1º Relatio, considerata formaliter ut relatio, seu sub conceptu AD, involvit essentialiter ordinem ad alterum extremum relationis: ut ex terminis patet. At Persona, formaliter accepta, non includit essentialiter ordinem ad alterum extremum, sed dicit aliquid per se unum sive individuum substantiam intellectualis naturae. Ergo falso dicitur, quod Personam formaliter et ex indole sui nominis significet aliquid pure relativum.

2º Illud, quod est pure, vel simpliciter, relativum, non potest reduci nisi sub categoria accidentis. Atqui persona et suppositum

non venit nisi sub categoria substantiae: ut in art. 1. h. q. dictum fuit. Non est igitur verum, quod isti dicunt, quod Persona, simpliciter et ex indole sui nominis, significet pure relativum.

E) « Et ideo alii dixerunt, quod hoc nomen Persona in divinis significat simul essentiam et relationem; sed non aequaliter, sed unum in recto et aliud in obliquo (Q. et art. cit. De Pot.). — Quorum quidam dixerunt, quod significat essentiam in recto, et relationem in obliquo.

(Et hanc opinionem ipsi suadere conantur ex hoc quod) Persona dicitur quasi per se una (includit videlicet unitatem in recto, atque perseitatem in obliquo). Unitas autem (in Deo) pertinet ad essentiam. Quod autem dicit per se implicat relationem oblique: intelligitur enim Pater per se esse quasi relatione (se ipsum quae est) distinctus a Filio » (Hic, - cfr. I. Sent., Dist. XXV. Q. I, art. 3, c). — Nominatim contra eos dico

e) Nomen Persona in divinis α) significat quidem divinam substantiam, β) sed non ad instar alicuius absoluti et in recto.

— Nota. Prima pars est certum Fidei dogma: altera est communis theologorum sententia.

Prob. Iª pars. 1º Ex auctoritate tum Evangelii in quo legitur D. us erat Verbum (Ioan. I, v.1): ponitur videlicet identitas inter Personam Filii

et divinam substantiam; tum quoque probatur ex Conc. Later. IV. cap. Damnamus, in quo haec leguntur: « Nos sacro approbante Concilio credimus et confitemur.... quod.... quaelibet trium (Divinarum) Personarum est.... substantia, essentia seu natura divina » (Enchir. n. 358). Nihil clarius!

2° Ratione theologica. Quidquid in Deo realiter exsistit, est realiter identicum cum divina substantia: in Deo siquidem nullum accidens esse potest (Q. III. art. 6). Notio Personae invenitur vere et proprie in Deo (art. praec.). Ergo significat in Deo essentiam seu substantiam Divinam (cfr. hic, o).

Prob. IIa pars. 1° Si Persona in divinis significaret essentiam divinam in recto, et formaliter ut essentia est; tunc dicendo Persona Patris est alia a Persona Filii, esset sensus, quod divina essentia (sumpta in recto et formaliter ut essentia) quae est in Deo Patre sit alia sive numero distincta, ab essentia divina (formaliter ut essentia) quae est in Dei Filio. Et sic Filius non esset ὁμοούσιος cum Patre. Quae est haeresis Arianorum (cfr. I. Sent. Dist. XXIII. Q. I. art. 3. Sed Contra).

2° Praeterea Persona divina solet vulgo definiri Divinae naturae individua substantia (cfr. n. 183). Sed in hac definitione τὸ natura non

ponitur in recto sed in obliquo. Ergo τò Persona Divina non significat in recto sed in obliquo naturam divinam (cfr. hic, o).

F) Propter haec inconvenientia «« quidam (alii theologi) dixerunt e converso, quod (Persona in divinis) significat Relationem in recto, et Essentiam in obliquo.

(Quam quidem opinionem ostendebant esse veram ex eo quod cum Persona divina sit: Divinae naturae individua substantia – Cfr. n. cit. – evidenter) in definitione Personae Natura ponitur in obliquo »» (Hic, o – Cfr. loc. cit.), Relatio vero, importata per τò Individua, ponitur in recto. – Sed contra hos Doctores dico, quod

f) Persona in divinis α) significat quidem relationem, β) attamen non significat relationem formaliter ut relatio est et in recto.

Prob. Iª pars. 1° «« Dicit Boëtius in Lib. cit. De Trinit. cap. 6, quod Omne nomen, ad Personas pertinens, relationem significat (in divinis). Sed nullum nomen magis pertinet ad Personam, quam hoc nomen Persona. Ergo hoc nomen Persona relationem significat »» (Hic, Sed Contra) in divinis.

2° «« Praeterea in nullo absoluto distinguitur Pater a Filio, sed solum Relatione. Distinguitur autem Personâ. Ergo Persona non significat aliquid absolutum sed Relationem. – Prima (si-

vi maior propositio) probatur ex simplicitate divina, et perfectione totius Trinitatis » (I. Sent. Dist. XXIII., Q. I. art. 3, Sed Contra).

3.° « Item ad quodcumque Genus reducitur inferius reducitur et summum superius. (Ita ex. gr. quia τὸ Animal est superius τῷ Homine, tam Homo quam Animal reducuntur ad Genus substantiae vivae, vel substantiae corporeae, etc). Sed sub hoc nomine, quod est Persona, continetur Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Ergo cum Pater significet ad aliud (i. e. relationem ad Filium), et Persona similiter » (Ibid.) relationem significat.

Prob. II.ª pars. Relatio, considerata ad modum relationis, est relatio secundum conceptum AD (cfr. n. 98) et est purus ordo unius divinae Personae ad aliam Personam. Consequenter in divinis relatio, considerata ad modum relationis, praesupponit personas divinas iam constitutas et solummodo refert unam ad alteram. Iamvero τὸ Persona in divinis constituit ipsas Personas divinas: ut evidens est ex terminis. Ergo etc.

G) Sic itaque ex hucusque dictis habetur, quod τὸ Persona in divinis, si formaliter spectetur, non sit entitas rationis (cfr. A), neque simplex negatio communicabilitatis ad aliam (cfr. B.); item quod sit realiter essentia divina, sed non ad modum essentiae (cfr. D); item quod sit realiter rela-

tio divina, sed non ad modum relationis (cfr. F). At quum in Deo non sint nisi substantia, i. e. absolutum, et relatio, quodcumque invenitur in Deo, debet significari vel ad modum absoluti seu substantiae, vel ad modum relativi. Si igitur Persona in divinis sit realiter substantia divina, sed non ad modum substantiae, oportet quod sit realiter divina substantia ad modum relationis, quae invenitur in Deo. — Et similiter si Persona in divinis sit realiter relatio divina sed non ad modum relationis, oportet quod sit realiter relatio divina ad modum substantiae in natura divina. Recte igitur S. Thomas, cui praeter thomistas adhaeret cohors reliqua theologorum, docet ut sequitur.

186. Conclusio. Persona divina significat α) relationem divinam β) subsistentem et γ) ad modum hypostasis, sive ut Quod.

Prob. Iª pars conclusionis. « Persona in communi significat substantiam individuam rationalis (sive intellectualis — cfr. n. 164) naturae ut dictum est art. I. h. q. Individuum autem est quod est in se indistinctum, ab aliis vero distinctum. Persona igitur in quacumque natura significat id quod est distinctum (i. e. incommunicabiliter subsistens — cfr. hic ad 3um) in natura illa: sicut in humana natura significat has carnes, haec ossa et hanc animam, quae sunt principia individuantia hominem,

quae quidem, licet non sint de significatione Personae, sunt tamen de significatione personae humanae (Hic o). Distinctum vero, incommunicabile in natura divina, non potest esse nisi relatio: quia omne absolutum est commune et indistinctum in divinis » (Q. & art. cit. De Pot., o). Ergo etc.

Prob. II.ª pars. « Relatio in divinis non est sicut accidens inhaerens subiecto, sed est ipsa divina essentia. Unde est subsistens, sicut essentia divina. Sicut ergo Deitas est Deus (i. e. subsistens in natura divina — Cfr. Q. III. art. 3, o), ita (relatio divina ex. gr.) Paternitas divina est Deus Pater, qui est Persona divina » (Hic o) sive subsistens distincte in natura divina.

Prob. III.ª pars. Subsistens in natura divina, est realiter idem cum ipsa divina natura propter maximam Dei simplicitatem; attamen differt ratione ab ipsa divina natura, inquantum subsistens in divina natura dicit explicite proprietates individuales, quae non exprimuntur explicite, dicendo naturam divinam; aliis verbis relatio divina se habet formaliter uti quod, divina natura vero se habet ut quo. Iamvero Persona significat rem subsistentem in natura; non quatenus res subsistens in tali natura dicit explicite naturam (secus Persona nec etiam ratione differret a natura), sed quatenus res subsistens in tali natura significat ὑπόστασιν, sive substantiam individualiter exsistentem in natura illa. Ergo Persona divina significat rem subsistentem in na-

tura divina per modum ὑπόστασεως. At res subsistens importata in Persona divina, est relatio subsistens, ut visum est. Ergo, recapitulando omnia, Persona divina significat relationem subsistentem per modum ὑπόστασεως in natura divina; sive, ut vulgo dicitur, significat relationem ut subsistentem vel relationem ad modum ὑπόστασεως in natura divina (cfr. hic, o, et ad 1^m).

187. Objic. Persona tum communiter accepta, tum spectata in Hominibus et Angelis, non significat relationem ut subsistentem. Ergo nec etiam in Deo.

R. Distinguo antecedens. Persona, spectata in communi non significat relationem ut subsistentem: Nego; Persona, considerata in Hominibus et in Angelis, non significat relationem ut subsistentem, Concedo. Nego consequens. — Ad cuius distinctionis evidentiam, considerandum est, quod aliquid est de significatione (termini) minus communis quod tamen non est de significatione termini magis communis — Rationale enim includitur in significatione Hominis, quod tamen non est de significatione Animalis. — Unde aliud est quaerere de significatione huius nominis Persona in communi, et aliud de significatione Personae divinae. Persona enim in communi significat substantiam individuam rationalis (sive intellectualis) naturae ut dictum est art. 1. h. q. — (Atqui) in in-

tellectu (i.e. notione) substantiae individuae, idest distinctae vel incommunicabilis, intelligitur in divinis relatio, ut dictum est (Hic ad 3um). Persona igitur divina significat relationem ut subsistentem (Hic, o). Si ergo τὸ Persona in Deo significat relationem ut subsistentem, in Angelis autem subsistentem incommunicabiliter in tali natura, falsum est, quod Persona in communi, videlicet prouti abstrahit a creata et increata, non significet relationem per modum ὑπόστασεως. Verum tamen est, « quod haec significatio nominis Personae (prout scilicet significat relationem per modum hypostasis) non erat percepta ante haereticorum calumniam. Unde (ante illa tempora) non erat in usu hoc nomen Persona, nisi sicut unum aliorum absolutorum (Cfr. n.184,1º); sed postmodum accomodatum est hoc nomen Persona ad standum pro relativo ex congruentia suae significationis, ut scilicet hoc, quod stat (sive supponat nunc) pro (nomine) relativo (cfr. n. cit.), non solum habeat ex usu ut prima opinio (Augustini Cfr. C.) dicebat, sed etiam ex significatione sua » (Hic, o - Cfr. loc. cit.).

188. Instant. Si τὸ Persona quando praedicatur de Deo significet relationem ut subsistentem; quando autem praedicatur de Homine et de Angelo, significat substantiam individuam; tunc nomen Personae diceretur aequivoce de Deo et de creaturis. Quod est inconveniens.

R. Nego antec. Ad hoc enim ut nomen aliquod dicatur aequivoce de pluribus, non sufficit ut illud nomen secundum diversas particulares rationes dicatur de unoquoque illorum plurium: Secus, quum τὸ Animal dicatur secundum diversas rationes formales de Homine, de Equo et de Leone (alia est enim definitio animalis quod est Homo, alia animalis quod est Equus, et alia animalis quod est Leo) oporteret affirmare quod Homo, Equus et Leo non dicerentur univoce Animal. Quod est falsum. Sed ad hoc ut nomen aliquod dicitur univoce de pluribus, oportet non solum quod tale nomen secundum diversas formales rationes dicatur de iis, sed etiam oportet quod istae formales rationes particulares non conveniant, nec generice neque specifice nec analogice in aliqua una formalitate superiori ad illa plura subiecta. Propter hanc causam ex. gr. τὸ Canis nomini aequivoce dicitur de cane domestico et de sydere quodam coelesti. — At ratio designata per nomen Persona, videlicet τὸ subsistens incommunicabiliter in natura intellectuali, convenit analogice Deo et creaturis. Ergo, licet sit diversa ratio designata per τὸ Persona quando affirmatur de Deo, et quando affirmatur de Angelo et de Homine, tamen non aequivoce sed analogice de Deo, Angelo et Homine dicitur. Audiatur Angelicus: « Diversa ratio (nominum) minus communium non facit aequivocationem in magis com-

muni. Licet enim sit alia propria definitio equi et asini, tamen univocantur in nomine animalis, quia communis definitio animalis convenit utrique. Unde non sequitur, quod, licet in significatione personae divinae contineatur relatio, non autem in significatione angelicae personae vel humanae, quod nomen Personae aequivoce dicatur. Licet nec etiam dicatur univoce (Cfr. art. praec.) cum nihil univoce de Deo dici possit et de creaturis, ut supra (Q. XIII, art. 5) ostensum est » (Hic ad 4um).

Q. XXX. De Pluralitate Personarum in Divinis.

189. Cognita significatione hujus nominis Persona secundum quod in Deo ponitur, « quaeritur de pluralitate Personarum » (Prol. h. q. – Cfr. n. 56) in ipso Deo. Circa quam quaestionem tria ordinate exponit Angelicus, nempe

Art. I statuit pluralitatem Personarum in Deo,
Art. II determinat, quot sint numerandae Personae in divinis. Demum
Art. III et IV deducit quaedam corollaria.

Articulus I. Utrum sit ponere plures Personas in Divinis.

190. Est quaestio de pluralitate reali divinarum Personarum, non autem de pluralitate logica et ex modo nostro intelligendi divina.

191. Moderni Judaei non intelligentes carmina Prophe-

tarum (cfr. n. 3) nec fidem Evangelio praebentes Deum sicut in essentia, ita in Personis unum numero confitentur.

Sub finem saec. II. Praxeas, ex Asia oriundus, primus fuit inter Christianos qui pluralitatem realem divinarum Personarum impugnavit. Etenim, docuit Deum Patrem Omnipotentem esse Jesum Christum, illumque crucifixum, passum ac mortuum, praeterea seipsum sibi sedere ad dexteram Patris. Hinc ejus asseclae Patripassiani sunt nuncupati » (Van Rast, Hist. haeret. et haeres., §. saec. II.).

Saec. III. Noëtus ex urbe Smyrna, vel (ut alii volunt) Ephesi natus, haeresim Praxeae vehementer propugnavit (Ibid. §. Saec. III.).

Sed hanc haeresim suo nomine, patrocinio et propagatione celebriorem fecit eodem saec. III. Sabellius Ptolemaide in Lydia natus. Sabellius igitur posuit in divinis non veram et proprie dictam Trinitatem Personarum, sed ternarium numerum Personarum fassus est solummodo nomine tenus et quantum ad modum significandi. Dicebat namque, quod unica sit realitas Personae in Deo: quae tamen quatenus creatrix dicebatur Pater; quatenus redemptrix hominum dicebatur Filius Dei; quatenus vero sanctificatrix hominum dicebatur Spiritus Sanctus (cfr. Q. XXVII, art. 1, o; et S. Hieron. in Epist. ad Damas. RP.).

Hanc Sabellianam haeresim professi sunt saec. IV.

Priscillianistae, prout colligitur ex cap. 1° epist. XV. S. Leonis I. ad Turribium Asturicensem Episcopum (Enchir. n. 98).
Idem cum Judaeis et Sabellianis sentiunt tum Mahumetani (cfr. n.12, A) tum illi Protestantes qui Michaëlis Serveti et Socini errores profitentur.
Rationalistae quoque, uti Strauss, Hegelius, Schellingius, etc. quia explicant Personas divinas tamquam facies varias et multiplices adspectus divinitatis, omnem veram pluralitatem personarum in Divinis negant (cfr. ibid.).
Contra hos omnes statuitur
Conclusio. In divinis exsistunt realiter plures Personae.
- Nota. Est Fidei dogma.
Prob. 1° Ex S. Scriptura. A) In V. T. invenitur adumbrate revelata pluralitas Divinarum Personarum multis in locis. Ita Gen. I. v. 26, cum agitur de creatione Hominis, legimus Deum dixisse: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram». Hic habemus plures personas connumeratas: hoc enim indicant pronomina nos et nostram, atque verbum Faciamus. Nunc vero quaenam sunt huiusmodi personae?
- Respondent quidam Rabbini Deum more humanae majestatis ad significandum varia divina attributa, quibus est usus in creatione hominis, adhibuisse plurale pronomen pro singulari.-

At haec responsio est omnino voluntarie conficta. Etenim nullibi in S. Scriptura invenitur Deum hoc humano more esse loquutum.
- Respondent alii Rabbini in cit. cap. I. Gen. Deum loquutum fuisse sub forma plurali instar hominis seipsum cohortantis ad opus ineundum. -
Sed haec etiam solutio est arbitraria. 1° quidem quia non est hominis gravis sed levis loqui pluraliter ut se cohortetur ad opus aggrediendum. 2° quia S. Scriptura aperte insinuat in creatione hominis revera plures realiter distinctas personas adfuisse. Nam cap. III. v. 22. post lapsum Adami Deus, ironice eum alloquens, inquit: « Ecce Adam quasi unus ex Nobis factus est, sciens bonum et malum! ».
- Respondent alii Rabbini Deum invitasse Angelos ad secum producendum hominem: et ideo loquutum fuisse nomine plurali. -
At haec responsio est etiam captiosa. Eâ siquidem datâ, sequeretur dicendum hominem fuisse creatum ad imaginem tum Dei, tum Angelorum. Quod est contra id quod eodem cap. I. Gen. v. 27 legitur, videlicet: « Et creavit Deus hominem, ad imaginem Suam, ad imaginem Dei creavit illum ». - Accedit, quod cap. I. Gen. nullibi occurrit explicita mentio de Angelis; unde expositio rabbinica est omnino destituta fundamento hermeneutico.

Sic igitur pronomina et verbum formae pluralis, quibus Deus utitur in productione hominis, nequeunt nisi catholice exponi, dicendo plures exsistere realiter distinctas Personas in divinis, easque cooperatas fuisse in productione hominis (cfr. Cl. Corluy Spicilegium I. pp. 165-167; item Knoll, Op. cit., P. I. Sect. II. cap. 1. art. 1., §. 70; et Tanquerey, De Deo Trino, cap. I. n. 31, etc. Ita enim explicant hunc locum Tertullianus (Lib. De Carne Christi, cap. 5), Basilius (Hom. IX. in Hexaem.), Cyrillus (Catechesi X.), Athanasius (Orat. IV. cont. Arian.), Ambrosius (Lib. VI. Hexaem. cap. 7), Crysostomus (Hom. VIII. in Genes.) Augustinus (Lib. I. De Trinit. cap. 7), etc. — Egregie Faustinus, Praesbyter Ecclesiae Romanae, in citatum locum ait: « Non est unius Personae dicere Faciamus ad imaginem et similitudinem nostram, sed neque diversae deitatis. Nam pluralitas horum verborum: Faciamus et nostram, Patris et Filii personas significant. Quod autem singulariter imaginem dicit, una deitas, una virtus utriusque Personae manifestatur ».

— A') Ad idem facit trisagium quod ex ore Angelorum, Deum laudantium, refert Isaias VI. v. 3. videlicet: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Ubi Trinitas Personarum divinarum adumbratur, tribus vicibus repetito verbo « Sanctus »; Unitas vero Deitatis indicatur per illa singularis casus « Dominus Deus Sabaoth ».

B) Ex N. T. praeclarum est illud testimonium « Cum venerit Paraclitus quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me » (Joan. XV. v. 27); ubi nominantur distincte Paraclitus, τὸ Ego (i.e. Dei Filius), et Pater, plures personae in Deo. — Alia loca afferentur art. seq.

2° Ex Patribus paucos referam. A) S. Ignatius M. in Epist. ad Magnesianos, n. 13, haec habet: « Studete et confirmamini in dogmatibus Domini et Apostolorum, ut omnia quae facitis, prospere vobis succedant, carne et spiritu, fide et charitate in Filio et Patre, et Spiritu Sancto, etc. ».

B) S. Justinus M. (Apolog. I, n. 6): « Confitemur, ait, Patrem nullâ admixtum vitiositate Deum; sed et Filium qui ab Eo venit; .... et Spiritum propheticum (i.e. Sanctum) colimus et adoramus ».

C) Athenagoras (Legat. pro Christianis, n. 10) haec habet: « Quis non miretur, cum audiat nos qui Deum Patrem praedicamus, et Deum Filium et Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem et in ordine distinctionem explicantes, Atheos vocari? ».

D) Tertullianus (Lib. De Pudicit., cap. 21) dicit: « Est Trinitas unius Divinitatis, Pater et Filius et Spiritus Sanctus ».

E) S. Hyppolitus (Lib. cont. Noëtum) ait: « Necesse est, ut quamvis nolit, confiteatur Deum Patrem omnipotentem, et Christum Jesum Filium Dei, ...

et Spiritum Sanctum; et hos esse vere tres ».

F) In symbolo, quod vulgo tribuitur S. Athanasio, legitur: « Alia est Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti ». In quibus verbis pronomen partitivum alia designat distinctionem numericam divinarum Personarum, consequenter harum pluralitatem realem. —

Ex quorum Patrum Anti-Nicaenorum auctoritate non solum realis pluralitas Personarum in divinis confirmatur, sed etiam apparet falsitas assertionis Dni Wegscheider, qui temerarie et ignoranter asserit doctrinam de Trinitate Personarum in divinis originem sumpsisse in Conc. I Nicaeno. (cfr. Perrone Tract. De Trinit., cap. 2, n. 80; Knoll, loc. cit. §. 73, nota 1a; etc.).

3° Ex Conciliis eadem veritas invenitur, quoniam in symbolo Fidei a Patribus conciliariter congregatis emisso, fit semper mentio de tribus divinis Personis, videlicet Patre, Filio et S. Sancto.

4° Ratione S. Thomae. « Ostensum est supra (Q. praec. art. 4, o) quod hoc nomen Persona significat in divinis relationem ut rem subsistentem in natura divina. Supra autem (Q. XXVII. artt. 1, 3 et 4) habitum est, quod sint plures relationes reales in divinis. Unde sequitur, quod sint plures res subsistentes in divina natura. Et hoc est esse plures Personas in divinis » (Hic, o).

192 Objic. 1°. Persona est individua substantia.

Atqui in Deo non inveniuntur realiter tres substantiae. Ergo neque tres Personae.

R. Conc. maj. Dist. min. In Deo non inveniuntur tres substantiae, i.e. tres essentiae: Concedo; Non inveniuntur tres substantiae, idest, tres subsistentes, sive hypostases: Nego. — Nego consequens et dico «« quod Substantia non ponitur in definitione Personae secundum quod significat essentiam, sed secundum quod significat subjectum (i.e. subsistens in natura). Quod patet ex hoc, quod additur individua »» (Hic, ad 1um) in definitione Personae. Unde ex eo quod ponimus in Deo plures Personas, non licet inferre nisi quod exsistant realiter plures subsistentes in divina natura. «« Ad significandum autem substantiam sic dictam (subsistentem) habent Graeci nomen ὑπόστασις. — Unde, sicut nos dicimus tres Personas, ita ipsi dicunt tres hypostases. Nos autem consuevimus dicere tres substantias ne intelligerentur tres essentiae propter nominis (ὑπόστασις) aequivocationem »» (Ibid. — Cfr. Q. praec. art. 2).

193. Objic. 2º. Proprietas relativa est debilior quam proprietas absoluta. At propter multitudinem proprietatum absolutarum, puta Bonitatis, Sapientiae, Fortitudinis, Potentiae, etc. non ponitur pluralitas realis Personarum in divina natura. Ergo a fortiori multitudo proprietatum relativarum facere nequit pluralitatem realem Personarum in natura divina.

R. Dist. maj. Proprietas relativa est debilior, et habet eapdem characteres etc: Nego; est debilior, et habet characterem oppositionis qui non convenit proprietati absolutae: Concedo. — Concedo min. et nego consequens — Dico igitur quod realitas aliquid, ut possit esse Persona, oportet habere duas conditiones: quarum α) una est subsistere per se, β) altera habere esse distinctum individualiter a ceteris aliis. Est enim Persona substantia per se individualiter subsistens. Unde vicissim, si res aliqua careat una vel altera harum conditionum nequit dici Persona. — Age vero. In divinis principium distinctionis realis est sola oppositio relativa; quoniam quantum ad rem absolutam est maxima unitas in Deo. Et ideo ad hoc ut plures proprietates in divinis possint plures reales personas constituere, oportet omnino eas proprietates habere inter se oppositionem relativam. Modo ... Proprietates absolutae in divinis, ut Bonitas et Sapientia, non opponuntur (relative) ad invicem: unde (carent principio realis distinctionis) neque realiter distinguuntur. Quamvis ergo eis convenit subsistere, non tamen sunt plures res subsistentes; quod est esse plures personas. Proprietates autem absolutae in rebus creatis non subsistunt (per se, quoniam sunt accidentia inhaerentia in substantia vel hypostasi. Unde), licet realiter ab invicem distinguantur, ut albedo et dul-

cedo» (Hic ad 2m), quae sunt in saccaro, nequeunt tamen esse supposita vel personae.
«Sed proprietates relativae in Deo et subsistunt, et realiter ab invicem distinguuntur, ut supra (Q. XXVIII. art. 3) dictum est. Unde pluralitas talium proprietatum sufficit ad pluralitatem Personarum in divinis» (Ibid.).

194. Objic. 3°. Deus est maxime simplex (Q. III. art. 7) et maxime unus (Q. XI. art. 4). Atqui pluralitas realis Personarum divinarum destruit unitatem Dei, et inducit compositionem in ipso. Ergo non exsistunt plures Personae in divinis.

R. Ad maj. Deus est maxime simplex: Concedo; Item Deus est maxime unus in substantia sive in absolutis: Concedo: in relativis vero: Nego: — Ad min. Pluralitas realis Personarum divinarum destruit unitatem Dei quantum ad rem absolutam: Nego; quantum ad rem relativam: Concedo. Item Pluralitas realis divinarum Personarum inducit compositionem in Deo: Nego. — Nego consequens, et dico quod ut alibi exposuimus (Cfr. n. 34-35) res absoluta non petit ullam multiplicitatem ex sese; e converso, quia relativa dicuntur ad aliud, ipsa petunt aliquam multiplicitatem, nimirum dualitatem extremorum. Deus autem, etsi gaudeat maxima simplicitate, tamen tamquam plenitudo totius realitatis, continet totam realitatem tum absolutam tum relativam. Consequenter

« a Deo propter summam unitatem et simplicitatem excluditur omnis pluralitas absolute dictorum; non autem pluralitas relationum (realium) quae relationes praedicantur de aliquo ut ad alterum » (Hic ad 3.um). Secundum has relationes reales attenditur pluralitas Personarum in divinis. Ergo haec pluralitas Personarum non officit unitati divinae naturae.

Nec etiam destruit Dei simplicitatem. Etenim compositio vere talis, quae scilicet destruit unitatem, est unio, vel mutua adunatio plurium. At relativa, ut huiusmodi, mutuo se excludunt; consequenter sunt incapacia alicuius compositionis proprie dictae. Personae divinae itaque, quum invicem relative opponantur, compositionem in Deo non inducunt; prouti notat Boëtius in cit. Lib. De Trinit., cap. 3. (Ibid.).

195. Objic. 4.° Ubi est numerus, ibi totum et pars. At in Deo non invenitur totum et pars. Ergo nec verus numerus personarum.

R. Dist. maj. Ubi est numerus.... pars vel secundum rem, vel iuxta nostrum modum intelligendi: Concedo; semper secundum rem: Nego. Dist. min. In Deo non invenitur totum et pars secundum numerum absolutum: Nego; secundum numerum concretum: Concedo. — Nego consequens; et explico. « Numerus est duplex, scilicet numerus simplex vel absolutus, ut duo et tria, et quatuor. Et est

numerus (concretus) qui est in rebus numeratis, ut duo homines et duo equi » (Hic ad 4um).
Et adest differentia inter has duas species numerorum, quia numerus, absolutus, vel abstractus ab omni realitate naturali, exsistit tantummodo in cogitatione nostri intellectus. E contra numerus, concretus realitati rerum, exsistit in ipsis rebus numeratis: ex: gr: cum dico Centum Equi, numerus Centum exsistit extra me in ipsa multitudine Equorum.
Et ex hac prima differentia sequitur altera, quod scilicet numerus abstractus non ponit aliquam compositionem realem, sed tantum secundum nostrum modum concipiendi: e contra numerus concretus ponit compositionem realem in ipsis rebus numeratis. Et ideo quoties habetur numerus concretus, totum et pars inveniuntur realiter in ipsis rebus numeratis: dum si habeatur numerus abstractus, totum et pars non inveniuntur in rebus, sed solum in cogitatione nostra.
Quibus differentiis perceptis, dico quod in divinis, hoc ipso quod vera pluralitas et numerositas exsistit, locum habet numerus tum abstractus tum concretus: differenter tamen, habitâ scilicet conditione numeri abstracte vel concrete considerati.
« Si igitur in divinis accipiatur numerus absolute sive abstracte, nihil prohibet in Eo esse totum et partem: Et (numerus) sic (consideratus)

non est nisi in acceptione intellectus nostri: non enim (ut monuimus) numerus, absolutus a rebus numeratis, est nisi in intellectu. — Si autem accipiamus numerum, prout est in rebus numeratis, sic in rebus quidem creatis unum est pars duorum, et duo, trium; ut unus homo duorum, et duo trium. Et sic non est in Deo; quia tantus est Pater, quanta tota Trinitas; ut infra (Q. XLII. artt. 1 et 4) patebit„ (Ibid.)

Articulus II. Utrum in Deo sint plures Personae quam tres.

196. „ In titulo adverte, quod intentio litterae est non solum discutere: An sint plures Personae quam tres? sed etiam: An sint pauciores, puta duae tantum? — Et hoc patet —

α) tum ex propositione quaesitorum in principio huius quaestionis. Dicit enim littera ibi, quod secundo quaerendum: Quot sint?

β) tum ex conclusione responsiva in corpore articuli proposita et illata. Est enim una (propositio) exclusiva, scilicet; Personae divinae sunt tantum tres. Ad cuius (propositionis) veritatem patet oportere verificari quod nec sunt plures nec pauciores „ (Cajet., Com. in h. a.), quam tres.

197. „ Secundum positionem haereticorum nullo modo potest poni certus personarum numerus in divinis. —

A) „ Intellexit enim Arius Personarum Trinitatem

hoc modo, quod Filius et Spiritus Sanctus essent quaedam creaturae: quod etiam Macedonius de S. Sancto sensit. — Processio autem creaturarum a Deo non ex necessitate certo numero terminatur, cum divina virtus ex sua infinitate hoc habeat quod omnem creaturae modum, speciem et numerum excedat. Unde, si Deus Pater omnipotens creavit duas excellentissimas creaturas, quas Arius dicit Filium et S. Sanctum, non est remotum quin alias aequales, vel etiam majores creare potuerit. —

B) « Sabellius autem posuit quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus non distinguuntur nisi nomine et ratione. Quae (quidem duo) patet in infinitum posse multiplicari, secundum quod (scilicet) ratio nostra infinitis modis de Deo cogitare potest ex variis effectibus, et Eum diversimode nominare » (Q. IX. De Pot. inter QQ. Dispp., art. 7, 0).

C) Historia ecclesiastica etiam refert veteres Gnosticos multiplicasse in infinitum Aeones a Deo procedentes, quosque tamquam Deos venerabantur.

D) Adversarii demum ternarii numeri Personarum in Trinitate fuere polytheistae, qui ad libitum confingebant numerum Deorum.

E) Et similiter anti-Trinitarii sunt quotquot negant simpliciter pluralitatem Personarum in divinis.

F) « Sola autem Catholica Fides, quae ponit unitatem divinae naturae in Personis, realiter distinctis, ternarii numeri potest rationem in divinis assignare » (Q. et art. cit. De Pot.). Ad cuius evidentiam sit

198. **Conclusio** - Necesse est ponere in divinis tres tantum Personas.

- Nota. Est Fidei dogma.

Prob. 1°: Ex S. Scriptura. A) Matth. XXVIII. v. 19. Christus ad Apostolos ait: « Euntes, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Quibus verbis innuitur Trinitas Personarum per voces Patris, Filii et Spiritus Sancti, et simul innuitur unitas divinae naturae, quum singulariter dicitur in nomine, i. e. virtute et potestate

a) Opponunt. Sociniani dicendo τὸ in nomine Filii et S. Sancti significare in baptismo Filii et S. Sancti ita ut verba Christi debeant exponi: Baptizantes eos in nomine (i. e. virtute) Patris, et in baptismate vel doctrina vel discipulatu Filii et Spiritus Sancti: quasi solus Pater, auctoritative Deus, efficaciam dat baptismo. - Sed

- R. Nugatoria et valde contorta est haec expositio Socinianorum, quoniam omnino ad libitum propriae voluntatis scindunt pericopem in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti in duas partes, nempe in nomine Patris, et in nomine Filii et S. Sancti: atque dum primam partem recte intelligunt, alteram depravant in proprium sensum. Unde nihil

conficiunt (Cfr. Petav. Lib. II. De Trinit. cap. 12., §. 8).

a') Instant. I. Cor. X. v. 2. Israëlitae dicuntur baptizati in Moyse, in nube et in mari. Et tamen ex istis verbis nullus interpretari auderet Moysen, Nubem et Mare esse tres Personas divinas. Ergo a pari formula in nomine Patris, et Filii et S. Sancti, quae habetur Matth. ultimo, non evincit Trinitatem divinarum Personarum.

R. Conc. maj. et min. Nego consequens et paritatem. Etenim Israëlitae dicuntur quidem baptizati in Moyse, in nube et in mari, sed non in nomine Moysis, Nubis et Maris, ut habetur in formula Baptismatis Christi. Porro aliquid majus est baptizari vel operari aliquid in nomine Patris etc. quam baptizari in Moyse. Nam cum Paulus vetet baptizare aliquem in nomine alicuius creaturae iuxta illud: Numquid.... in nomine Pauli baptizati estis? (I. Cor. I. v. 13), profecto cum jubemur baptizare in nomine Patris, et Filii et S. Sancti, recte colligimus Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse tres divinas Personas (cfr. nn. 1-2).

a'') Instant. Ecclesia in commendatione animae orat in nomine Patris, in nomine Filii, in nomine Spiritus Sancti, et in nomine Ss. Angelorum, etc. At nequit dici Angelos esse divinas Personas. Ergo a pari etc.

R. Nego paritatem. Eo ipso namque quod Ecclesia distinctim proferat in nomine Patris, in

nomine Filii, in nomine S. Sancti, in nomine Angelorum et Archangelorum, evidens est quod τὸ nomen heic varios sensus habet. Si enim haberet eumdem sensum, tunc Ecclesia compendio dixisset: In nomine Patris et Filii et S. Sancti et Angelorum, etc. sicut Christus praecepit pro formula Baptismi. Ergo, cum aliter Ecclesia agit, colligimus logice τὸ nomen varias significationes sibi habere, ut puta in nomine Patris, i.e. per Deum omnipotentem. in nomine Filii, i.e. per Jesu Christi merita; in nomine S. Sancti, i.e. per viscera misericordiae Dei nostri; in nomine Ss. Angelorum etc., i.e. intercedentibus Sanctis Angelis, etc.

B) Aliud pro Trinitatis mysterio testimonium habetur I. Joan. V. v. 7: Tres sunt qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt. Quaerentibus autem quid tres? respondit Ecclesia: Tres Personae; ut S. Augustinus inquit Lib. VII. De Trinit. cap. 6. Ergo verissime tres tantum sunt personae Ss. Trinitatis, Pater, Filius et Spiritus Sanctus.

– Ab eruditis tam Catholicis tum maxime Protestantibus dubitatum est et adhuc dubitatur de authenticitate et canonicitate huius textus Joannitici, ex eo quod apud aliquot Codices antiquos non invenitur, et ab aliquibus Ss. Patribus reticitus fuit in causa Arianismi. – Verum huiusmodi querelae nihili valent tum quia ex perfi=

dia Arianorum, aut ex incuria amanuensium potuerit praetermitti in citata Epistola S. Ioannis; tum quia nulla est causa praeferendi quantum ad omnia codices in quibus illud testimonium reticetur super codices in quibus illud testimonium habetur, imo debent praeferri hi posteriores codices super alios in praesenti controversia, cum plane constet lectionem posteriorum codicum fuisse ab Ecclesia Romana in Editione authentica Vulgata adprobatam.

Nec facessat silentium quorundam Ss. Patrum circa praecitata verba; quoniam habemus longam seriem aliorum Ss. Patrum qui illa verba tamquam genuinum testimonium S. Ioannis habent. Unde hos, quibuscum Ecclesia sentit, sequi oportet. — Accedit demum (quod meo iudicio rem plane conficit) responsum S. C. S. O. latum die 13 Ianuarii 1897. Cum enim ab ea quaesitum fuerit: « Utrum tuto negari aut saltem in dubium revocari possit esse authenticum textum S. Ioannis in Epistola prima cap. V. vers. 7, quod sic se habet: Quoniam tres sunt etc. », S. Congregatio respondit: « Negative ». — Ergo authenticus est textus laudatus S. Ioannis: ac propterea argumentum pro nostra conclusione ex hoc testimonio deductum, manet in suo robore.

C) Tertium testimonium habetur Ioan. XV. v. 26, ubi Christus ait: « Cum venerit Paraclitus, quem

Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me ». At hoc testimonium declaratum fuit art. praec. Unde ne actum agamus, lege ibidem dicta.

2° Ex Ss. Patribus, veritas conclusionis innotescit evidentissime. Qua super re plura retulimus eorum testimonia in art. praec. Ibidem ea reléges.

3° Ex Conciliis. Praestat inter coetera attendere ad Lateran. IV., Cap. Damnamus, ubi sic legitur: « Nos, sacro approbante Concilio, credimus et confitemur cum Petro Lombardo, quod.... in Deo solummodo Trinitas est, non Quaternitas etc. ». Ergo in Deo tres tantum sunt Personae.

4° Ratione S. Thomae. Sola oppositio relativa facit distinctionem realem in divinis; quoniam iuxta famosum dictum Conc. Florent. « in Divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio (Cfr. Enchirid., n. 598). Ex alia parte Persona divina est relatio ut subsistens in divina natura (Q. praec. art. 4, c). Ergo quot sunt relationes subsistentes in Deo, atque ad invicem relative oppositae, tot numerandae sunt Personae divinae realiter inter se distinctae. Jamvero relationes in Deo subsistentes sunt quatuor tantum (cfr. n. 147) videlicet Paternitas, Filiatio, Spiratio et Processio; item harum relationum tres tantum, videlicet, Paternitas, Filiatio et Processio habent inter se relativam oppositionem. Ergo

tres tantum Personae exsistunt realiter in Deo.
Illatio, praesupposita veritate minoris, est clara. –
Quod attinet ad primam partem minoris, quae affirmat quatuor tantum relationes reales esse in Deo relinquitur nota ex dictis. Remanet itaque ostendenda solummodo altera minoris pars, quae sic se habet.

– Harum relationum Paternitas, Filiatio, Spiratio et Processio, tres tantum, videlicet Paternitas, Filiatio et Processio, habent oppositionem relativam inter se. – Porro res ita vere est.

α) Nam 1°. Paternitas et Filiatio opponuntur evidenter relative inter se: consequenter constituunt duas Personas divinas inter se realiter distinctas, Patrem videlicet et Filium.

β) 2°. Spiratio et Processio opponuntur etiam relative inter se, consequenter debent convenire Personis realiter distinctis. – At istae duae relationes nequeunt sic imaginarie dispositae, ut ponatur Spiratio in Filio et Processio in Patre; quia tunc oportebit dicere Patrem, qui Filium genuit, procedere a Filio: quod est impossibile.

Nec possunt disponi ita ut Spiratio sit in Patre et Processio in Filio, quoniam tunc oportebit vel ponere quod Filius procedat a duabus realiter distinctis processionibus intellectus et voluntatis (cfr. Q. XXVII. artt. 2 et 3), ex quibus

provenit Paternitas et Spiratio in Patre (cfr. Q. XXVIII. art. 4); et haec positio manifeste repugnat quia eadem simplex Persona non potest in divinis procedere per duas realiter distinctas processiones (cfr. nn. 74-75); vel oportebit affirmare quod Processio quae est per modum Generationis sit eadem realiter cum Processione quae est per modum Amoris. Quod improbatum fuit supra (Ibid.) - Sic ergo oportet praeter Patrem et Filium ponere tertiam Personam in Deo et huic Personae adscribere Processionem.

γ) 3° Sed huic tertiae Personae nequit convenire Spiratio quoniam haec relative opponitur Processioni. Ergo relatio Spirationis attribuenda aliis Personis divinis quibus non habet oppositionem relativam. Atqui nullam oppositionem relativam habet Spiratio (sive esse principium a quo procedit actus amoris) cum Paternitate, neque cum Filiatione, quoniam bene Pater et Filius possunt fungi hoc munere. Ergo pro Spiratione non est constituenda in divinis alia Persona realiter distincta a Patre et a Filio

δ) Sic igitur ex quatuor relationibus in Deo subsistentibus tres tantum habent inter se relativam oppositionem, videlicet Paternitas, Filiatio et Processio. Consequenter tres tantum sunt Personae divinae: Pater, Filius et Spiritus Sanctus. (Hic o).

199. Objic. 1° Omne quod numero determinato conti-

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

netur, est mensuratum. At personae divinae non sunt mensuratae sed immensae. Ergo personae sunt numero indefinitae, ut Gnostici posuerunt in Deo.
R. Dist. maj. Omne quod continetur determinato numero, et in abstracto, est etc. Concedo; determinato numero, concrete accepto; Subdist: si sermo sit de creaturis; Concedo; si sermo sit de divinis; Nego - Concedo minorem. Nego consequens et dico, quod numerus, uti supra vidimus (cfr. n. 195) alius est simplex et abstractus a rebus, uti 2, 3, 4, etc: et iste numerus exsistit formaliter in sola cogitatione nostri animi. Et certissime omnis huiusmodi numerus, si fuerit determinatus, est semper mensuratus. Est alius numerus concretus, ut duo equi, tres boves, etc. Et iste numerus, si sit in rebus creatis, arguit diversitatem, seu divisionem, [illegible] in essentiis rerum numeratarum. Cum enim dico quatuor equi, ponitur quaternitas in ipsa essentia individua equorum. Et sic numerus concretus in rebus creatis ponit mensuram in substantia, sive essentia individuali ipsarum creaturarum. E contra quum in divinis unica sit essentia, per hoc quod dico Duae Personae, vel Tres Personae, non ponitur aliqua multiplicitas in essentia individuali Dei, consequenter neque mensura circa Deum ponitur. Unde potest Deo competere definitus aliquis numerus absque eo quod mensuram in divinis ponamus. Breviter S. Thomas: « Numerus determinatus (si accipia-

tur numerus simplex qui est tantum in acceptione intellectus) per unum mensuratur. Si vero accipiatur numerus rerum in divinis, sic non competit ibi ratio mensurati, quia eadem est magnitudo trium personarum: ut infra (Q. XLII. artt. 1 et 4.) patebit. Idem autem non mensuratur per idem» (Hic ad 5^{m}).

200. Scholium. Occurrit hoc loco notanda distinctio inter Relationem, Relationem Personalem et Proprietatem Personalem, prouti de divinis dicuntur.

α) Relatio simpliciter est ordo unius divinae Personae ad aliam.

β) Relatio Personalis est ea relatio quae subsistens ad modum hypostasis in divina natura constituit unam determinatam Personam divinam. Ex. gr. Paternitas est relatio personalis, quoniam ea, ut subsistens in divina natura, constituit solam Dei Patris Personam: et ita de aliis tribus.

γ) Proprietas Personalis, ut voces indicant, est id quod est proprium unius tantum Personae divinae. Ita ex. gr. Paternitas, quatenus proprie convenit uni Deo Patri, est proprietas personalis Dei Patris; etc.

δ) Atqui visum est, quod « licet sint quatuor relationes in divinis, tamen una earum, scilicet Spiratio, non separatur a Persona Patris et Filii, sed convenit utrique. Et sic, licet sit relatio non tamen dicitur proprietas, quia non convenit

uni tantum Personae; neque (dicitur) Relatio Personalis, idest constituens Personam.
Sed hae tres relationes Paternitas, Filiatio et Processio dicuntur proprietates personales, quasi personas constituentes; nam Paternitas est Persona Patris, Filiatio Persona Filii, Processio Persona S. Sancti procedentis» (Hic ad 1.um). – Occurrit nunc scholastica

201. Q. I. Utrum in Deo dantur tres subsistentiae, formaliter (cfr. n. 170) dictae sicut tres Personae?

A) Durandus (I. Sent. Dist. XIII, q. 2) perpendens Personam divinam importare τὸ subsistere incommunicabiliter in divina natura, atque rursum τὸ subsistere in divina natura importare dictam subsistentiam absolutam, dum τὸ incommunicabiliter importare distinctionem realem quae est in Deo per relationes oppositas, intulit Personam divinam esse subsistentiam Dei absolutam prout modificatam a relationibus oppositis. Unde in Deo non agnoscit aliquas subsistentias relativas sed unicam absolutam subsistentiam. – Sententia Durandi a Scoto (Ibid.), Marsilio (Ibid.) et aliis sequitur: nec videtur displicuisse Capreolo (I. Sent. Dist. XXVI. Q. I. art. 1, § concl. 3) et Ferrariensi (Lib. I. cont. Gent., cap. 26).

B) Oppositum tenent Thomistae; pro quibus sit

b) Conclusio II. In Deo sunt tres subsistentiae relativae sive personales.

Prob. 1° Ex auctoritate. - A) Conc. Constantinop. III. (Gen. VI.) act. 11. inquit: « Sanctissima Trinitas numerabilis facta est Personalibus subsistentiis ». Videlicet in Trinitate subsistentiae personales sunt tot numero, quot numerantur Personae, nimirum tres.

B) S. Athanasius in Serm. De Deipara inquit: « Unum Deum in tribus subsistentiis praedicamus, in quibus una sit substantia ».

C) Damascenus (lib. I. De Fide Orthod., cap. 9) inquit: « Filius propriam habet subsistentiam praeter eam quae Patris est ».

D) S. Cyrillus Alexand. (Dial. De Trinit. Lib. 3) scribit: « Omnis Fidei nostrae ratio huc tendit, ut unam videamus naturam quae in tribus subsistentiis proprie subsistit ».

E) S. Ambrosius (Symb. Apost., cap. 2): « Catholicum est, inquit, et ut unum Deum secundum unitatem substantiae fateamur: et ut Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum in sua quemque subsistentia sentiamus ».

2° Ratione theologica. Personalitas est subsistentia incommunicabilis in natura intellectuali. At in Deo inveniuntur sicut tres Personae ita tres personalitates, videlicet, tres subsistentiae incommunicabiles in natura divina. — At in Deo redditur

aliquid incommunicabile per oppositionem relativam: ut fert proverbium theologicum. Igitur in divina natura sunt tres subsistentiae oppositae relative, seu tres subsistentiae relativae. — Hinc Angelicus monet, quod, « sicut nos (Latini) dicimus in divinis pluraliter tres personas et tres subsistentias (profecto personales seu relativas!!), ita Graeci dicunt tres hypostases » (Q. praec., art. 2 ad 2um. — Cfr. infra Q. XL. art. 3. ad 2um).

202. Hac autem veritate constituta, exoritur inter theologos scholasticos dubium aliud, videlicet

Utrum Deus consideratus in seipso et ut praeintellectus divinis relationibus, habeat aliquam subsistentiam absolutam? —

Sed quum idem significet τὸ Deus consideratus in seipso et ut praeintellectus divinis relationibus, ac τὸ Deus consideratus in linea realitatis absolutae, praecedens quaestio potest proponi ut sequitur, videlicet:

Q. II. Utrum Deus, consideratus in linea entitatis absolutae, habeat subsistentiam aliquam absolutam?

A) Vasquez (hic, Disp. CXXV., cap. 3), Aravius (Metaphys. Tom. II. Lib. VII. Q. II., art. 3), Arrubal, Meratius, noster P. Nicolai (Cfr. eius notas super III. P., Q. III, art. 3. ad 1um) et plerique alii theologi affirmant in Deo, considerato seorsim a divinis relationibus personalibus, non adesse subsisten-

tiam aliquam absolutam, et propterea tenent divinam naturam nonnisi per subsistentias relativas subsistere in tribus divinis personis.

B) Alii theologi e contra cum Cajetano (Com. in Q. III, art. 3, et Q. praec. art. 4, et infra Q. XXXIX. art. 4; et III. P. Q. II. art. 2. ad 3ᵐ, et Q. seq., art. 2), Molina, Suarezio, Granado et multis aliis tum thomistis tum extraneis docent Divinam naturam, etiam praeintellectam relationibus et personis, habere subsistentiam aliquam absolutam.

C) Discordia tamen horum nititur, ut optime notant Gonet (Disp. V. De Plural. Person., art. 1) et Billuart (Dissert. IV. De Trinit., art. 3), in quadam aequivocatione. Ut igitur aequivocatio evitetur et vera quaestionis solutio appareat,

« Nota, subsistentiam quatuor importare,

1° Singularitatem: res enim in universali non subsistunt.

2° Modum exsistendi per se independenter ab alio sustentante, qui (modus) dicitur Perseitas (vel potius Inseitas — Cfr. Vol. I. n. 205, A, α)

3° Modum exsistendi incommunicabiliter.... alteri termino et supposito; qui (modus) dicitur Perseitas incommunicabilitatis

4° Ipsum concretum naturae per modum habentis ipsam, et (per modum) principii QUOD actionum..... (seu aliis verbis substantia completa substantialiter, specifice, et individualiter).

Unde communiter dicitur: Actiones esse suppositorum subsistentium » (Billuart., loc. cit.).

α) Porro, si subsistentia accipiatur in quantum includit singularitatem, certum est, quod Deus, consideratus secundum lineam rei absolutae, habet huiusmodi subsistentiam, idest singularitatem naturae; quoniam Deus quantum ad rem absolutam non est aliquid universale (Q. III. art. 8), sed maxime unus et simplex (Q. XI. art. 4, et Q. III. art. 7).

β) Certum est quoque, quod, si subsistentia accipiatur quatenus exprimit incommunicabilitatem alteri supposito vel Personae, Deus consideratus secundum lineam rei absolutae non habet huiusmodi subsistentiam, quinimo est realiter communicabilis, sive communis, tribus Personis Divinis. Enimvero in divina Trinitate adest unitas quantum ad absolutum, distinctio quoad relative opposita; sicut pluries dictum est.

203. His praesuppositis, sit ulterius

Conclusio III. Deus consideratus in linea rei absolutae, habet subsistentiam absolutam, idest α) perseitatem independentiae ab alio sustentante, et β) perseitatem per modum principii QUOD operationum divinarum.

Prob. Iª pars - 1º Ex auctoritate. A) Agatho Papa (Epistola ad Caesarem Augustum et ad Patres VI. Synodi Generalis) ita loquitur: « Confitemur..... trium personarum unam subsisten-

tiam » videlicet absolutam (Cfr. Carranza O.P., Sum. Conc. in act. 4, Conc. VI Constantinop.).

B) S. Augustinus (Lib. VII. De Trinit., cap. 4) ait: « Omnis res ad seipsam (videlicet substantia) subsistit: quanto magis Deus? »

C) S. Thomas in I. Sent. Dist. XXI, Q. II, art. 1, ait: « Natura divina est in se habens esse subsistens, nulla intellecta Personarum distinctione ». Et in III. Sent., Dist. VI, Q. II, art. 2 ad 2um: « In Deo ipsa essentia subsistens est: unde ei secundum se debetur esse; imo ipsa est summum esse subsistens » (Cfr. Lib. IV. Contra Gentes, cap. 14).

2° Ratione theologica. Deus, consideratus in linea rei absolutae, continet modo transcendentali omnem perfectionem absolutam, quae est simpliciter simplex (Cfr. Q. IV. art. 2.). Iamvero perseitas exsistendi independenter ab alio tamquam subiecto sustentante est summa perfectio et quidem in linea absoluti, ut patet per verba independenter ab alio sustentante. Ergo Deo, considerato in linea rei absolutae, talis perseitas subsistentiae veraciter convenit.

Confirmatur. Prout alibi (cfr. Vol. I, n. 236) exposuimus, haec tria essentia, subsistentia et exsistentia sic invicem coordinantur in substantiis exsistentibus, ut subsistentia perficiat essentiam hanc reddendo independentem a subiecto sustentante; exsistentia vero coronat

proxime subsistentiam et remote essentiam, dicitur namque exsistentia actus ultimus entis in linea entis. Exinde apparet, quod, nisi essentia habeat subsistentiam videlicet independentiam a quolibet subiecto sustentante, non potest naturaliter possidere exsistentiam. Si ergo Deus, consideratus in linea realitatis absolutae, antecedenter ad relationes personales, non haberet formalitatem subsistentiae, non haberet neque formalitatem exsistentiae realis... Et sic oportebit dicere, quod Deus, secundum suam naturam absolutam consideratus, non includat formalitatem realis exsistentiae: sed hanc formalitatem intelligatur Deum habere vi processionum divinarum. At processiones divinae fundantur in operationibus divini intellectus et divinae voluntatis (Cfr. Q. XXVII, art. 1.). Unde, si Deus consideratus in linea entis absoluti haberet propriam subsistentiam et exsistentiam vi processionum divinarum, tunc Deus concipiendus est, tanquam res causans propriam exsistentiam, sive Deus causa sui: qui est error Schellii, supra (Vol. I. n.293,F) expunctus.

Prob. IIª pars - Deus consideratus in sola linea realitatis absolutae, sive praecisive a relationibus divinis, est infinitus essentialiter et in linea absoluti, consequenter continet omnes perfectiones absolutas et simpliciter simplices. Iamvero esse principium quod operandi est perfectio quaedam non includens ullam imperfectionem, quia unumquodque agit secundum quod est perfectum in actu; item est perfe-

ctio quaedam absoluta, quia esse principium quod operandi tum ad intra tum ad extra est quid commune tribus Personis Smae Trinitatis. Ergo Deus, spectatus in sola linea absoluti, habet subsistentiam quatenus haec significat principium quod operandi.

Confirmatur. Deus non intelligitur habere a relationibus nisi distinctionem in tribus Personis. Si enim per impossibile non existerent in Deo relationes reales, Deus per suum esse per se subsisteret sufficientissime independenter a quolibet alio subiecto. Sed operari proportionatur ad esse. Igitur etiamsi per impossibile in Deo non darentur relationes, distinguentes ipsum in Personis, in Deo inveniretur sufficienter ratio principii quod operandi. Consequenter Deus, consideratus in sola linea absoluti, possidet subsistentiam secundum quod haec exprimit principium quod operandi.

204. Objic. 2°: Si Deus consideratus praecisive a suis relationibus divinis haberet subsistentiam, secundum quod haec significat principium quod operandi, Deus praeintellectus relationibus esset Persona, et sic in Deo essent tres Personae relativae et una Persona absoluta, videlicet Quaternitas et non Trinitas. Quod est haereticum ut cap. Damnamus Conc. Later. IV. habetur.

R. Nego illationem, et consequens argumenti. Etenim subsistentia, considerata tanquam principium quod operationum denotat, ut diximus (Cfr. n. 170),

substantiam completam, tum substantialiter, tum specifice, tum individualiter, orbatam tamen incommunicabilitate: huiusmodi est natura humana in Christo si consideretur separatim a Persona Divini Verbi. E contra Persona, praeter substantiam completam individualiter, importat incommunicabilitatem ad alia supposita vel alias personas. At natura divina, praeintellecta relationibus, habet communicabilitatem ad tres Personas. Et ideo, licet habeat subsistentiam prout exprimit principium quod operandi, non tamen dicenda est Persona. « Advertendum tamen est, quod sicut non dicimus absolute tres substantias, ne detur occasio erroris, sed solum cum addito, scilicet tres substantias individuas, ut supra art. 1 ex S. Thoma observavimus: ita etiam, ne detur occasio erroris, absolute dicendum non est dari in Deo unam subsistentiam, sed solum cum addito, addendo scilicet absolutam vel aliquid aliud denotans nos loqui de absoluta subsistentia » (Gonet, loc. cit. § IV. in resp. ad 1^m^ obj.).

205. Ostendimus in Deo exsistere unam subsistentiam absolutam, et tres subsistentias relativas. Nunc sit

Q. III. Quo modo in Deo se habent subsistentiae relativae per respectum ad subsistentiam absolutam?

A) Durandus in I. Sent. Dist. XIII. Q. II. sentit subsistentias relativas in Deo non distingui virtualiter a subsistentia eius absoluta, tanquam expli-

cite significantes aliquid reale praeter subsistentiam absolutam, sed vult in Deo subsistentias relativas esse ipsam subsistentiam absolutam, modificatam per relationes personales. Unde non admittit in Deo tres subsistentias relativas, sed unicam subsistentiam absolutam modificatam a tribus relationibus personalibus.

B) Alii theologi docent communiter, ut sequens habet

b) Conclusio IV. Subsistentia relativa distinguitur virtualiter a subsistentia absoluta Dei.

Prob. 1° Virtualis distinctio, sive distinctio rationis ratiocinatae (Cfr. n. 120, 2° C), adest inter duo quae, licet realiter sint identica, tamen non exprimunt explicite easdem formalitates. — Jamvero in Deo subsistentia relativa est Persona divina, consequenter importat explicite perfectionem entitativam quae est perseitas incommunicabilitatis ad alias divinas Personas: e contra subsistentia absoluta importat explicite deitatem ut substantiam perfecte individuam sed nondum habentem perseitatem incommunicabilitatis ad alias divinas Personas. — Ergo, quamvis propter maximam Dei simplicitatem subsistentia absoluta et subsistentiae relativae non distinguantur in Deo realiter, differunt tamen virtualiter inter se.

2° Praeterea. Natura humana, in mysterio Incarnationis, non fuit unita cum subsistentia absoluta Dei (secus non una Trium Personarum sed omnes tres fuissent unitae hypostatice cum

humana natura in Christo), sed unica fuit subsistentia relativa Filii Dei. Ergo in Filio Dei datur subsistentia relativa, quae est virtualiter distincta a subsistentia absoluta quae convenit tribus Personis SSmae Trinitatis. Et quod dicimus de Filio existimandum est pariter de Patre et de Spiritu Sancto, ut evidens est ex terminis. Et ideo generatim loquendo, etc.

Articulus III. Utrum termini numerales ponant aliquid in divinis.

206. Ostenso quod secundum christianam fidem in divinis inveniantur tres Personae, sequitur quod termini numerales unus vel una, duo vel duae, tres vel tria possint vere affirmari de divinis Personis ut patet dicendo Persona Dei Patris est una; [illegible] sunt duae Personae; Pater, Filius et [illegible] tres Personae. Atqui in omni vera affirmatione notio praedicati denotat aliquid positum seu inclusum in notione subiecti. Et ideo, quia illae propositiones affirmativae de Deo sunt verae, rectissime sequitur quod notio designata per terminum numeralem qui est ex parte praedicati denotet aliquid positum in notione Dei aut divinae personae quae est ex parte subiecti. Id est evidens ex dialectica.

207. Verum, quia nomina, quae dicuntur de Deo, sunt quandoque positiva, quandoque negativa, propterea inquiritur:

Utrum id quod a termino numerali denotatur posi-
tum in Deo sit aliquid positivum an vero aliquid
negativum?
Solutio huius quaestionis est praesentis articuli ob-
iectum.
208. In titulo « adverte terminos numerales dupliciter
sumi posse: uno modo determinate ut duo, tria
etc: alio modo indeterminate ut multa, plura, etc.
Et utroque modo de terminis numeralibus quae-
ritur in titulo et disputatur in corpore » (Naza-
rius, Com. in h. a.) articuli ut patebit ex dicendis
209. Rursum in eodem titulo τό « ponere aliquid
est significare aliquid positivum (nihil curando u-
trum hoc aliquid positivum sit res absoluta, aut
res relativa - Cfr. Nazarius, loc. cit). Ita quod sen-
sus (articuli) est:
Cum dicimus quod Pater et Filius sunt duo, an
duo praedicet aliquid positive ut sapiens, aut
Pater, an solam negationem ut ly incorporeus »
(Caiet., Com. in h. a.).
210. De hac quaestione tres sunt opiniones; una Ma-
gistri Sententiarum in I. Lib. Dist. XXIV.; altera alio-
rum Doctorum, tertia S. Thomae cum sua scho-
la.
A) Sensit ergo Magister, quod termini numerales
non ponant aliquid positivum in divinis, sed
negationem tantum. Quam opinionem declara-
vit hoc modo, dicendo « Termini numerales si-

gnificant aliquid contentum in genere quantitatis praedicamentalis: quoniam significant multitudinem quae est species quantitatis discretae. At quantitas discreta non invenitur proprie sed solum metaphorice in divinis (cfr. Q. III. art. 1, et Q. VII. art. 1). Ergo termini numerales non ponunt aliquid positivum in Deo, sed removent tantum aliquid a Deo. Ita ex. gr. quando dicimus Deus est unus, unitas removet a Deo multitudinem deitatis; et, quando dicimus Personae divinae sunt tres, seu plures, pluralitas excludit solitudinem, sive monachismum et inducit consortium Personarum (Hic Sed Contra, o, et ad 3um).

B) Alii theologi e contra tuentur, quod termini numerales ponant aliquid positivum in Deo et argumentantur analogice in hunc modum: « Idem existimandum est circa attributionem Numeri ad Deum atque circa attributionem Scientiae ad Ipsum Deum; eo quod quidquid dicitur de Deo et de creaturis, dicitur analogice tantum (Cfr. Q. XIII art. 5, o). Jamvero Scientia potest considerari dupliciter: uno modo strictissime i.e. prout est habitus quidam, seu qualitas praedicamentalis; et hoc modo non ponitur in Deo: alio modo Scientia potest spectari latissime quatenus exprimit certam et evidentem cognitionem intellectivam de rebus; et hoc modo Scientia abstrahit a genere qualitatis praedicamentalis, et proprissime poni

tur in Deo (cfr. Vol. I., nn. 808, et seqq.). Ergo a pari Numerus potest considerari dupliciter: uno modo categorice secundum quod est species alicuius quantitatis praedicamentalis, et hoc modo non invenitur proprie in divinis: alio modo numerus potest considerari latissime secundum quod est adunatio plurium unitatum; et hoc modo numerus non est quantitas aliqua sed abstrahit a genere quantitatis, et sic ponitur propriissime in Deo » (Hic o, ad 2.um et ad 3.um).

C) Tertia sententia, media inter duas praecedentes, est quam tuetur S. Thomas (hic o), videlicet quod termini numerales in Deo denotant aliquid positivum mixtum aliqua negatione.

211. Ad cuius sententiae declarationem perpende: 1.° quod Divisio est Resolutio totius in suas partes. — Et est duplex:

α) Una est materialis; et haec contingit super quantitatem geometrice extensam, separando videlicet partes quae in ipsa extensione geometrica actualiter exsistunt.

β) Alia divisio est formalis; et haec contingit super aliquid ulterius determinabile secundum oppositas differentias: quo modo dividimus Animal divisione formali, apponendo ei differentias Rationale aut Irrationale; et quo modo dividimus Ens in Substantiam et Accidens, superaddendo rationi e.tis formalitates essendi in se, vel non essendi

in se sed in alio. (Hic, o).
— Nota differentiam inter divisionem materialem, et divisionem formalem in hoc consistere quod divisio materialis invenitur solummodo in categoria quantitatis praedicamentalis, in qua scilicet invenitur extensio geometrica. Divisio vero formalis est aliquid transcendentale et invenitur diffusa in omnibus speciebus, generibus et transcendentibus (Ibid.).

212. Advertendum est 2.°, quod omnis pluralitas oritur ex divisione alicuius totius. Unde quot sunt modi dividendi totum aliquod, tot sunt genera pluralitatis. Sed divisio, ut ostendimus, est duplex, videlicet materialis et formalis. Ergo et similiter adest duplex pluralitas

α) Una est pluralitas sive multitudo materialis quae arithmetica dici potest. Et haec consurgit ex divisione totius quod est quantitas continua, sive extensio geometrica. Si enim scindamus lineam in tres vel quatuor partes aequales, fiunt tres vel quatuor lineolae materialiter sive individualiter tantum distinctae.

β) Alia est pluralitas, seu multitudo formalis quae solet etiam dici pluralitas transcendentalis. Et haec consurgit ex divisione formali alicuius totius, quod intelligitur tamquam ulterius determinabile. — Ita, si τὸ Substantia contrahatur per Differentias Corporea et Incorporea, emerget pluralitas formalis substantiarum... sive substantiae

plures transcendentaliter. (Ibid.).

213. Atqui multitudo est adunatio quaedam unitatum, seu est: Id quod est ex unis quorum unum non est alterum (cfr. Q. IX. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 7); Unde, quemadmodum multitudo alia est transcendentalis, et alia arithmetica, ita unitas, ex cuius repetitione fit multitudo, alia est arithmetica seu quantitativa, et alia est unitas transcendentalis

α) Unitas transcendentalis est indivisio entis in plura. – Unum autem transcendentale est ens indivisum in seipso,

β) Unitas vero quantitativa vel geometrica est indivisio extensionis in plures partes.

– Unum autem quantitativum vel geometricum, est extensum indivisum in semetipso.

213. Hinc multitudo materialis, sive arithmetica, est id quod resultat ex unitatibus quantitativis seu geometrice extensis quarum unaquaeque est ab aliis separata.

Multitudo vero formalis, vel transcendentalis est illud quod resultat ex unitatibus transcendentalibus quarum unaquaeque est ab aliis separata.

– Nota. Evidens est differentia inter unum geometrice et unum transcendentaliter; quoniam

α) Unum geometrice, utpote extensum indivisum in semetipso, includit extensionem geometricam, tamquam aliquid positivum, et indivisionem tamquam aliquid negativum.

At vero extensio geometrica convenit solis rebus materialibus et corporalibus. Ergo unitas geometrica convenit solis rebus materialibus.

β) E contra unum transcendentaliter, utpote ens indivisum in semetipso, includit rationem entis quae est aliquid positivum et indivisionem quae est aliquid negativum.

Unde, cum ratio entis, et indivisio conveniat non solum rebus materialibus sed multo perfectius rebus spiritualibus, propterea unum transcendentale convenit etiam rebus incorporeis.

γ) Et similiter, quia multitudo geometrica constat ex unitatibus geometricis, quemadmodum unum geometrice ita multitudo geometrica convenit solis rebus materialibus seu geometrice extensis.

δ) E converso, quemadmodum unum transcendentaliter ita multitudo transcendentalis convenit etiam rebus omnino incorporalibus, puta Angelis &.

214. Quaelibet tamen multitudo ponit duas negationes in his, de quibus dicitur:

α) Una negatio est indivisio uniuscuiusque unitatum, ex quibus coalescit multitudo.

β) Altera negatio est negatio identitatis inter illas unitates, ex quibus coagmentatur multitudo.

- Revera multitudo definitur: Id quod resultat ex unis (hic importatur una negatio) quorum unum non est (en altera negatio) aliud. (cfr. Q. et art. cit. De Potentia).

215. Corollaria 1° Si ergo alicui obiecto X attribuatur unitas geometrica, puta dicendo X est unum unitate geometrica, tunc ponitur in τῷ X extensio geometrica (quae est quoddam accidens) tamquam aliquid positivum, et indivisio tamquam aliquid negativum, atque innuitur X esse aliquid corporeum.

E contra, si alicui obiecto X attribueretur unitas transcendentalis, dicendo X est unum unitate transcendentali, tunc in τῷ X ponitur aliquid negativum videlicet indivisio; attamen in eo non ponitur aliquid novum positivum (quia ratio entis imbibitur intime in toto X) sed significatur positive tota realitas τοῦ X; non innuitur tamen sufficienter quod τὸ X sit aliquid corporeum vel incorporeum. Aeque enim vere dicitur Equus est unus unitate transcendentali, et Gabriel est unus unitate transcendentali. Patet.

2° Pari modo, quum multitudo geometrica constet ex unis geometrice, ista multitudo geometrica

A) primo innuit, quod res numeratae habeant omnes geometricam extensionem,

B) deinde ponit circa unitates (i.e. singulas res numeratas), ex quibus coalescit, duas negationes videlicet

- α) negationem divisionis in plura et
- β) negationem identitatis inter easdem unitates ex quibus componitur multitudo (cfr. 214): ac

C) tandem ex eo quod talis multitudo supponitur geometrica, ponit in qualibet unitate, quae illam componunt,
-γ) aliquid positivum videlicet geometricam extensionem:

A') E contra multitudo transcendentalis, qua multitudo est, ponit duas negationes circa unitates transcendentales (i.e. singulas res numeratas) ex quibus coalescit, nempe
-α') negationem divisionis in plura, et
-β') negationem identitatis inter easdem unitates ex quibus componitur multitudo;

B') ex eo autem quod est transcendentalis multitudo
-γ') non ponit aliquid novi et positivi super unitates ex quibus coalescit, et

C') potest convenire etiam rebus pure spiritualibus.

3° Sic igitur si obiecto X attribuatur unitas transcendentalis vel unum transcendentale, per hanc praedicationem nihil aliud significatur nisi entitas tota τοῦ X cum eius indivisione in se. Et pariter, si de X, Y, Z, etc. praedicatur numerus aliquis transcendentalis, per hanc praedicationem nihil aliud significatur quam entitates τῶν X, Y, Z, etc. et unamquamque harum cum indivisione in semetipsa, et divisione seu distinctione ab aliis (cfr. hic, o).

216. His positis, sit

Conclusio. Termini numerales in divinis

significant entitatem totam eorum de quibus dicuntur, addendo tantum negationem. — « Ut, cum dicimus: Essentia est una, unum significat essentiam (formaliter) indivisam. Cum dicimus: Persona est una (τὸ una) significat Personam (formaliter) indivisam. Cum dicimus: Personae sunt plures, significantur illae personae, et indivisio circa unamquamque earum, quia de ratione multitudinis est quod ex unitatibus constat » (Hic o - Cfr. n. 214).

Prob: 1º Ex Conciliis. A) Concil. Tolet. XI. in symbolo Fidei ita loquitur: « Sancta Trinitas.... nec recedit a numero nec capitur numero.. In relatione enim personarum numerus cernitur, in divinitatis vero substantia quid numeratum sit non comprehenditur. Ergo in hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt: et in hoc numero carent quod ad se sunt » (Enchir. n. 227).

B) Conc. VI. Constantinop. Act. 11, habet: « Sancta Trinitas numerabilis personalibus facta est subsistentiis, sive Sª Unitas extra omnem numerum est, et haec quidem indivisibilem habet divisionem, et inconfusam gerit conjunctionem » (Caranza, Op. cit.).

2º Prob. Ratione theologica S. Thomae. Cum in Deo nulla sit quantitas geometrica (Q. III. art. 1, et Q. VII. art. 1), nonnisi numerus transcendentalis potest de ipso veraciter praedicari. At numerus transcendentalis, de quocumque dicitur, significat

entitatem *totam* eius addendo negationes a tali numero importatas: eo scilicet modo quo explicatum est n. praec. Ergo etc. (Hic o, et ad 2um).

217. *Scholium*. In responsione ad 1um advertit Angelicus, quod « Unum cum sit de transcendentalibus est *communius* quam *Substantia* et *Relatio*: et similiter (*Transcendentalis*) multitudo (*est quid communius quam Substantia et Relatio*). Unde potest stare (*i. e. supponere*) in divinis et pro *Substantia* et pro *Relatione* secundum quod competit his quibus adjungitur (*Cum enim dico Deus est unus, τὸ unus significat essentiam divinam; et quum dico Pater est unus, τὸ unus significat Relationem Paternitatis et subsistentem; item quum dico Pater et Filius sunt unum, τὸ unum denotat essentiam divinam. tandem quum dico: Pater et Filius sunt duo, τὸ duo significat Personas Patris et Filii, etc.*). Et tamen per huiusmodi nomina supra *essentiam* vel *relationem* additur, ex eorum significatione propria, *negatio* quaedam *divisionis*; ut dictum est in corp. art. ». Et quantum ad hoc veritatem dixit *Magister* in Sententiis (*Loc. cit.*) ». Hic o.

Articulus IV. Utrum hoc nomen PERSONA *possit esse commune tribus Personis*

218. Respondeo dicendum, quod ipse modus loquendi (*circa divina*) ostendit hoc nomen *Persona* tribus esse *commune*, cum dicimus *tres Personas*: sicut cum dicimus *tres Homines*, ostendimus

hominem esse communem tribus » (Hic, o). Cum ergo evidens sit omnibus nomen Persona esse commune pluribus in divinis, de hac veritate non discurrit Aquinas noster in h. a., sed vult determinare unice modum secundum quem hoc nomen Persona sit tribus personis divinis commune (cfr. Nazarium, Com. in h. a.). Et inde est quod in titulo articuli ponitur expressio « potest esse ».

219. Atqui scientia theologica non est de vocibus quemadmodum Grammatica, sed de rebus per voces significatis. Unde in eodem titulo τὸ hoc nomen Persona debet intelligi synonyme ad rem significatam per nomen Persona. Memento autem ex Q. praec. quod Persona in communi definitur Substantia individua intellectualis naturae; Persona divina vero significat Relationem divinam subsistentem ad modum hypostasis, sive Divinae naturae individuam seu incommunicabilem substantiam (cfr. hic, o, et loc. cit.).

220. Notare autem hoc loco juvat differentiam inter substantias expressas per nomen Genericum, Specificum, Particulare, Singulare, et per nomen Persona, vel Suppositum.

a) Substantia, expressa nomine Generico, significat rem substantialem uti specifice incompletam, et praecisive a subsistentia formali (cfr. n. 170), quia potest gaudere. Ex. gr. τὸ Animal denotat substantiam corpoream, viventem, sensitivam

at non exprimit num ista substantia possideat nec-ne formalem subsistentiam.

β) Substantia, expressa nomine Specifico, deno at rem substantialem, uti completam in linea speciei, et etiam praecisive a formali subsistentia. Ita ex. gr. τὸ Homo exprimit unice τὸ Animal-Rationale, nihil definiendo num haec realitas sit necne ornata formali subsistentia.

γ) Similiter substantia expressa nomine individui vagi designat entitatem substantialem, completam specifice, et ornatam principiis individualibus, at praescindit tum a determinatione haecceitatis horum principiorum tum a formali subsistentia quâ gaudere potest. Cum enim dicimus Aliquis Homo, significamus naturam humanam affectam principiis aliquibus (non his aut illis) individuantibus talem naturam, praescindendo a formali subsistentia si quam forte habet.

δ) Item substantia, expressa nomine individui signati seu, quod idem est, individui singularis, designat realitatem substantialem completam specifice, et ornatam certis ac determinatis principiis individualibus, nil innuendo aut affirmando de formali subsistentia si quam habet. Ita, cum nomino singulare individuum quod est Plato, significo naturam humanam ornatam determinatis principiis individualibus, puta his carnibus, hac anima, hac formositate, etc., sed non signi-

fico hanc naturam ut actu subsistentem in semetipsa per propriam formalem subsistentiam. Etenim individuum signatum seu singulare, orbatum propria formali subsistentia dari potest; uti patet consideranti humanam Christi naturam, quae gaudet subsistentia divini Verbi, non autem propria et finita.

ε) Denique Suppositum, seu Persona significat realitatem substantialem specifice completam, ornatam determinatis (his) principiis individualibus, et ulterius propria formali subsistentia. Ita τὸ Ego denotat substantiam meipsius habentem hanc animam, haec ossa, has carnes etc., et suam propriam formalem subsistentiam.

221. Facile autem animadvertitur quod realitas substantiae constituens Personam possit duobus modis exprimi seu nominari;

α) Uno quidem modo, ita ut primo et explicite denotetur individua natura intellectualis, deinde implicite atque confuse modus subsistendi individualiter. Et hoc modo designat individuum vaguum. Nomen [illegible] aliquis Homo denotat explicite naturam humanam ut individuam, et nonnisi confuse subsistentiam formalem quâ gaudet.

β) Alio modo realitas substantiae constituens Personam potest significari, ita ut prius et explicite denotetur eius modus subsistendi individualiter, deinde vero exprimitur individua natura intellectualis

in qua ille modus subsistendi invenitur. Et hoc modo designat Personam: equidem Persona significat res subsistens in natura intellectuali.

γ) Habes hinc, quod veraciter nomen Personae significat eandem realitatem individui vagi in natura intellectuali, sed modo differenti.

222. Notandum est praeterea, quod communitas, quasi cum unitas, sive plurium unitas (cfr. infra Q. LXXXV, art. 2 ad 2um), est una res conveniens pluribus.

- Et « est duplex communitas, scilicet rei et rationis.

α) « Dico communitatem rei (inter plura), quando aliquid unum et idem numero convenit pluribus. Et talis communitas naturae non est nisi in divinis personis. nec aliqua talis communitas est in Trinitate, nisi essentiae, et eorum quae ad essentiam (directe) pertinent, ut attributorum, et operationum, et negationum, et relationum essentialium » (I. Sent. Dist. XXV. art. 3, o) quia in absolutis omnia sunt unum in Deo (cfr. Cajet., Com. in Opus. De Ente et Essentia, Cap. 4).

β) Communitas rationis inter plura tunc invenitur, quando non una eadem numero entitas sed eadem una notio seu definitio convenit ipsis pluribus. Ita ex. gr. τὸ Animal Rationale habet communitatem rationis, seu definitionis, relate ad individua humana.

223. Communitas iterum rationis est duplex.

α) Quaedam habet fundamentum in negatione

aut aliqua intentione sive respectu logico, qui includitur in tali definitione quae pluribus convenit. Et haec communitas rationis invenitur, quando illa una notio, quae convenit pluribus, exprimit quamdam negationem, ut puta, quum dico Incommunicabile, indefinibile, etc.

β) Alia habet fundamentum in ipsa re significata per notionem communem communitate rationis. Huiusmodi communitas rationis cernitur in τῷ Animali, quatenus est genus logicum ad hominem et ursum.

224. Communitas rationis, fundata supra rem importatam in notione communi, est duplex.

a) Una, est per modum universalis logici, et ista communitas contingit, quando res, designata per notionem seu definitionem communem, convenit pluribus differentibus quantum ad esse. Etenim « Genus, et Species et quodlibet universale (in essendo) praedicatur de pluribus secundum esse differentibus » (Hic ad 3m).

β) Alia communitas rationis, fundata supra rem importatam in notione communi, est communitas per modum individui vagi; quae contingit, quando ratio individui vagi convenit pluribus, non differentibus, sed identicis, quantum ad esse (cfr. loc. cit.; et hic, o, et ad 3m).

225. Cognitis variis speciebus communitatis, patet quid significetur per nomen commune commu-

nitate rei, aut communitate rationis; item per nomen commune communitate rationis fundata in negatione aut intentione logica, vel fundata in re, item per nomen commune communitate rationis fundata in re per modum universalis logici, vel per modum individui vagi.

226. His positis deveniendo ad quaestionem: quonam modo nomen Persona sit commune in divinis? sit sequens

Conclusio I. Nomen Persona non est commune communitate rei in Divinis.

Prob. Nomen pluribus commune, tunc est commune secundum communitatem rei, quando res, ab eo nomine designata, accepta una eademque numerice, exsistit in illis pluribus. Atqui Persona divina significat subsistens incommunicabiliter in natura Divina. (cfr. Q. praec., art. 4). Ergo, si nomen Persona in divinis esset commune communitate rei, oporteret quod unum idemque numero subsistens incommunicabiliter inveniretur realiter in tribus divinis. Quod apparet ex ipsis terminis contradictorium (Hic i, et loc. cit.).

Confirmatur. Communis communitate rei inter tres Personas est essentia et alia absoluta. Unde, si nomen Persona esset commune communitate rei tribus divinis personis, tunc quemadmodum verum est quod tres Personae divinae sunt una eademque numero essentia, ita

verum esset quod tres divinae Personae sint una eademque numero Persona. Quae est professio Sabellianorum (Ibid.).

227. Dicunt autem quidam, quod nomen Persona sit in divinis commune communitate rationis fundata in negatione importata in nomine Persona. Ajunt namque in notione Personae divinae quam exhibet Richardus de S. Victore (cfr. Q. XXIX. art. 3 ad 4m) ponitur τὸ incommunicabile quae est negatio quaedam. Porro τὸ incommunicabile quod invenitur in notione Personae est quid commune tribus Personis divinis. Ergo nomen « Persona » est commune communitate rationis, fundata in negatione, tribus divinis Personis.

Sed contra hos doctores sit

Conclusio II. Nomen Persona non est commune divinis Personis communitate rationis quae fundatur in negatione.

Prob. Nomina supponunt pro rebus significatis per illud nomen: unde communitas alicuius nominis dijudicatur, attendendo ad significatum eiusdem nominis, sive proportionalis est rei significatae per illud nomen. At nomen Persona non significat solummodo negationem, sed significat rem naturae cum adjuncta negatione: definitur ~~Persona~~ intellectualis naturae substantia individua seu incommunicabilis, ut alibi diximus. Ergo etc. (Hic, o, et ad 2m).

228. Alii ergo attendentes, quod in definitione Personae quam tradit Boëtius, ponitur τὸ Individuum; et quod intentio, sive respectus, Individui ad speciem sub qua continetur individuum, sit intentio logica; dixerunt, quod nomen Persona est commune tribus divinis Personis secundum communitatem rationis, quae fundatur in aliquo respectu logico.

Contra istos statuitur.

Conclusio III. Nomen Persona in divinis non est commune sola communitate intentionis logicae.

Prob. Communitas alicuius nominis attenditur penes significatum illius nominis. At res significata per nomen Persona non est pura intentio logica individui ad propriam speciem, sed est res naturae cui accedit illa intentio. Ergo etc. (Hic, o).

229. Alii autem dixerunt, quod nomen Persona sit commune tribus Personis secundum communitatem rationis, fundatam in re aliqua, quae sit universalis in essendo. - Sed contra eos statuitur

Conclusio IV. Nomen Persona in divinis non est commune secundum communitatem rationis fundatam in re quae sit universalis in essendo.

Prob. 1° Prouti notatum est supra (n. 224, a) illa ratio quae communis est pluribus secundum uni-

versalitatem in essendo, invenitur in pluribus differentibus quoad esse. At divinae personae non differunt quoad esse, sed sunt identicae. Ergo etc. (cfr. hic, o, ad 3m, et loc. cit.).

2° In Deo non invenitur aliqua ratio communis per modum Generis, aut Speciei, aut alterius universalis in essendo: prouti late ostensum fuit Q. III., art. 5. Ergo impossibile est, quod nomen Persona sit in divinis commune secundum communitatem Generis, vel Speciei, aut alterius universalis in essendo. (Ibid.).

3° Nomen Persona in creaturis non habet communitatem per modum Generis, aut Speciei aut alterius universalis in essendo. Ergo nec in divinis. Illatio patet per legem analogiae, qua utimur in divinis. — Prob. antec. Nomen Persona non differt nisi modaliter (cfr. n. 221) a nomine „Individuum vagum". At nomen „Individuum vagum" non habet communitatem universalis in essendo; quia individuum non est nec Genus, nec Species, nec Differentia, nec Proprium nec Accidens. Ergo nec nomen Persona etc. (Ibid.).

230. Melius ergo cum S. Thoma dicendum est, ut sequitur.

Conclusio V. Nomen Persona in divinis est commune secundum communitatem individui vagi naturae intellectivae.

Prob. 1° Communitas est quintuplex, ut ostendimus

nn. 222-224, nempe α) rei, β) rationis, quae sit per modum negationis, γ) rationis, quae sit per modum intentionis logicae, δ) rationis quae sit modus quodam universalitatis in essendo, vel ε) rationis quae sit per modum individui vagi. - At nomen Persona in divinis non habet communitatem nec secundum rem (cfr. n. 226), neque secundum puram negationem (cfr. n. 227), neque secundum intentionem aliquam logicam (cfr. n. 228) neque secundum modum universalis in essendo. (cfr. n. praec.). Ergo oportet, quod sit commune per modum individui vagi etc. (Hic, o, et ad 3^m).

2° Nomen Persona non differt a nomine Individui vagi naturae intellectivae nisi penes diversum modum significandi eamdem rem, ut notatum est supra (cfr. n. 221, γ). Ergo non habet nisi communitatem individui vagi naturae intellectivae. Consequenter in divinis nomen Persona est commune secundum communitatem individui vagi etc. (Hic, o, et ad 3^m).

Q. XXXI. De his quae ad unitatem vel pluralitatem pertinent in divinis.

231. Prologus - „Quia ex verbis inordinate prolatis incurritur haeresis, ut Hieronymus dicit, ideo, cum de Trinitate loquimur, cum cautela et modestia est agendum, quia, ut Augustinus dicit in I. De Trinit. cap. 3, nec periculosius alicubi erratur, nec

laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid invenitur »; (Cfr. art. 2. h. q., o). Unde, agnito per Fidem Dei unitate in essentia, atque trinitate in personis, determinare oportet modum temperate loquendi circa divina, ne scilicet vel laedatur cum Arianis unitas essentiae inter divinas personas, vel pessumdetur more Sabellianorum pluralitas atque distinctio realis Personarum divinarum.

232. « Tota haec (igitur) quaestio, in qua S. Thomas agit de his quae ad unitatem vel pluralitatem pertinent in divinis, est de modo loquendi per terminos et propositiones; quatuor habens articulos optimo ordine dispositos. Nam incipiens quasi a communioribus agit de modo loquendi

primo quoad hoc nomen Trinitas: An scilicet convenienter dicatur in divinis (Art. 1. h. q.);

secundo quoad nomina significantia distinctionem unius Personae ab alia (Art. 2. h. q.);

tertio quoad dictionem vel dictiones exclusivas, adjunctas terminis essentialibus... (Art. 3. h. q.);

quarto et ultimo agit de modo loquendi quoad dictionem exclusivam, adiunctam termino personali... »

(Art. 4. h. q.). _ Hactenus. Nazarius, Com. in h. q.

Articulus I. Utrum sit Trinitas in divinis.

233. Adverte circa titulum heic non inquiri utrum sint tres Personae in divinis? Hoc namque fuit determinatum art. 2. q. praec. Sed quod vertitur in

dubium est: An hoc nomen Trinitas convenienter enuncietur de divinis?

234. Quamvis autem de Trinitatis vocabulo fiat sermo in titulo, in toto articulo eadem quaestio agitatur etiam quantum ad vocabula Triplex, Multiplex, etc. ut patebit ex dicendis.

235. In eodem titulo adverte rursum τὸ in divinis posse intelligi vel de Deo, vel de una Persona divina, vel de pluribus divinis Personis.

236. Usus nominum Unitas et Trinitas in divinis antiquus est in Ecclesia Catholica.

α) Nomen Τριάς videtur primitus inductum in Ecclesia Orientali a S. Theophylo Antiocheno Episcopo (fl. a. 166), ut habetur in eius Lib. II ad Autolycum, n. 15: evasit autem commune illud nomen penes Graecos post synodum Alexandrinam an. 317.

β) Similiter nomen Trinitas a Tertulliano videtur saec. II derivasse per Ecclesiam Latinam (cfr. Klée, Storia dei Dogmi, P. II, cap. 2). In Lib. adv. Praxeam cap. 2 sic ait: « Unitas ex seipsa derivans Trinitatem »; et ibid. cap. 21: « Trinitas unius divinitatis Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus ». Sed praeter Tertullianum adsunt quoque alia testimonia apud Patres Latinos Tertulliano posteriores

A) S. Leo PP. I, in Epist. XV. dogmatica ad Turribium, Episcopum Asturicensem, approbans capitula XVI eiusdem Turribii scribit: « Primo itaque capitulo demonstratur quam impie (Priscillianistae)

de Trinitate sentiant etc. (Enchir., n. 98).

B) Symbolum Fidei Conc. Tolet. XI. ita loquitur: « Confitemur, et credimus sanctam atque ineffabilem Trinitatem, etc. » (Enchir., n. 222.).

C) Conc. Later. IV. in Cap. Damnamus ait: « Credimus et confitemur... quod... in Deo solummodo Trinitas est, non Quaternitas, etc. » (Enchir. n. 358).

D) S. Augustinus Lib. XII. Confes. cap. 7 ita Deum alloquitur: « Aliud praeter te non erat unde faceres ea Deus, una Trinitas, et trina Unitas ».

E) S. Anselmus in Monologio cap. 78 dicit: « Expedit ut credat omnis homo in quandam ineffabilem trinam Unitatem et unam Trinitatem ».

237. In pacifica possessione vocum Unitas et Trinitas fuit Ecclesia Catholica usque ad initia saec. XVI, quum scilicet Lutherus, Calvinus (Epist. ad Polon.) et horum asseclae has voces tamquam incautas et barbaras damnarunt (Cfr. Knoll, op. cit. P. II. Sect. II. cap. 5, art. 2, I, § 121, nota 3). Et quidem Calvinus tamquam barbaram rejecit (Loc. cit.) vetustam formulam deprecationis qua dicitur: S. Trinitas unus Deus, miserere nobis!

Nec praetereunda est hoc loco foetida blasphemia Lucae Sternberger, dicentis Trinitatem esse foeminam quae tres habeat maritos! (Cfr. Seraph. Capponi, App. in h. a.).

Erravit similiter Hincmarus, qui saeculo IX, contra Gotheschalcum, et Ratramnum Monachum Corbe-

iensem damnavit tamquam heterodoxam expressionem trina Deitas (Cfr. Hincmarus, Tract. De non Trina Deitate adv. Gotteschalcum): unde et vetuit ne amplius in hymno Martyrum deinceps caneretur versus: Te trina Deitas unaque poscimus etc. (Cfr. Nat. Alex. Histr. Ecclesiast. saecc. IX. et X. Disp. V. § 14, et Mabillonius Praef. in saec. IV., cap. II. n. 147). Omnes demum, qui tres personas in divinis exsistere negant, damnant consequenter usum vocis Trinitas in divinis.

238. Ad ostensionem Fidei Catholicae scire praestat quod α) « hoc nomen Trinitas (Graece ἡ Τριὰς – Cfr. Petavium, Op. cit. Lib. VIII. cap. 9, n. 1), secundum etymologiam vocabuli videtur significare unam essentiam trium personarum, secundum quod dicitur Trinitas, quasi trium unitas.

β) « Sed secundum proprietatem vocabuli (sive considerando id ad quod significandum fuit impositum nomen Trinitatis) significat magis numerum (certum et determinatum nempe ternarium) Personarum unius (divinae) essentiae (Hic ad 1.um); quia hoc idem quod significat Pluralitas indeterminate, significat hoc nomen Trinitas determinate (Hic o). Unde quantum ad veram nominis significationem idem significatur cum dicitur Trinitas, ac si diceretur Tres Personae unius essentiae » (I. Sent. Dist. XXIV. art. 2 ad 2.um), seu Tres in uno, vel in unitate.

- Hic accipimus nomen *Trinitas* in sua significatione *propria*. Unde si fiat

239. Q. I. Utrum nomen Trinitas *significet essentiam aut relationem in divinis*?

R. α) Si *Trinitas* accipiatur synonime ad *Trinunitas* (vel *una essentia*), tunc designat essentiam *in recto* et relationem *in obliquo* (cfr. n. 184, 2°).

β) Si autem vox *Trinitas* interpretatur quasi *Tres personae unam essentiam habentes*, tunc exprimit personas divinas (i. e. *relationes* - Cfr. Q. XXIX. art. 4) *in recto*, et essentiam *in obliquo*.

γ) Et quia posterior explicatio vocis *Trinitatis* est magis consentanea usui theologorum, propterea *melius* dicitur quod Trinitas in divinis importat relationes *in recto*, et essentiam *in obliquo* (Cfr. I. *Sent.* art. cit. o).

δ) Complete tamen accepta vox *Trinitas*, significat numerum ternarium divinarum Personarum. (cfr. hic ad 3^m^, et ad 5^m^).

240. Sit nunc

Conclusio. *Dum loquimur de Deo, convenienter utimur nomine Trinitatis.*

Prob. 1°. Ex auctoritate. De divinis mysteriis convenientius nemo loquitur quam sermonibus Ss. Patrum et Ecclesiae Catholicae. Cum ergo Ecclesia Catholica et Ss. Patres (cfr. n. 236) usi sint nomine Trinitatis in divinis, convenienter etc.

2° Ratione theologica. Quoties loquimur de certo et determinato numero Personarum, convenienter utimur nomine talem numerum significante. At in Deo adest ternarius numerus Personarum: et rursum hunc numerum significat Trinitas. Ergo loquendo etc. (Hic, o, et loc. cit.).

Confirmatur. « Sicut ponitur Pluralitas in divinis (ex eo quod ibi sunt plures Personae) ita utendum est nomine Trinitatis; quia hoc idem quod significat pluralitas indeterminate, significat hoc nomen Trinitas determinate » (Hic, o).

241. Corollaria 1° Si igitur hoc nomen Trinitas secundum proprietatem vocabuli significat determinatum, videlicet ternarium numerum Personarum unius essentiae divinae, « propter hoc non possumus dicere quod Pater sit Trinitas, quia (Pater) non est tres personae » (Hic ad 1um). Et ex eadem causa neque potest dici quod Verbum Dei sit Trinitas, aut quod S. Sanctus sit Trinitas.

2° E contra recte dici potest Deus est Trinitas, aut Deus unus est Trinitas, ut patet ex symbolo Fidei quod habetur in Conc. Toletano XI. (cfr. Enchir. n. 225): quia sensus harum propositionum est iste Deus est tres Personae: quod verissimum est (cfr. Q. XXXIX. artt. 2-3).

242. Movetur autem hoc loco

Q. II. Utrum vere possit dici: Deitas est Trinitas?

R. α) Ex Q. III. art. 3. scimus, quod Deus est realiter idem ac sua Deitas. Unde, quemadmodum vera est haec Deus est Trinitas, ita etiam haec est vera Deitas est Trinitas, quia significat essentiam deitatis esse identicam cum tribus Personis divinis.

β) At, si propositio Deitas est Trinitas intelligatur ad mentem Arianorum et Polytheistarum quasi scilicet in Divinis sit realis distinctio in essentialibus, quemadmodum et realis distinctio invenitur inter tres divinas Personas, rejicienda est tamquam haeretica. Unde in Conc. I. Bracarensi, can. I. legitur: « Si quis extra Sanctam Trinitatem alia (nescio quae) et Divinitatis nomina introducit, dicens, quod Divinitas est Trinitas, sicut Gnostici et Priscillianus dixerunt, anathema sit. » (Carranza, Op. cit. in art. huius Conc.). — Pari modo solvitur

243. Q. III. An dici possit in Deo est Trinitas?

R. α) Haec propositio: In Deo est Trinitas, si intelligatur hoc modo: In Deo sunt tres Personae, procul dubio, catholica veritas est.

β) Si autem intelligatur, ita ut sit sensus In Deitate est Trinitas, quasi in Deo sint tres essentiae, tunc rejicienda est tamquam haeresis Ariana. Et propter Conc. Tolet. XI in laudato symbolo Fidei dicitur: « Nec recte dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas ». Exinde

244. Inferes. « Cum ergo dicimus Trinitatem in Unitate, non ponimus numerum in unitate essen-

quasi sit ter una, sed Personas numeratas ponimus in unitate naturae, sicut supposita alicuius naturae dicuntur esse in natura illa.
«E converso autem dicimus Unitatem in Trinitate, sicut natura dicitur esse in suis suppositis». (Hic ad 4um).

245. Q. IV. Utrum dici possit Trinitas est Trina, aut Deitas est Trina?
R. In Deo abstractum et concretum sunt realiter identica (cfr. Q. III. art. 3): unde Deus est Deitas, Deus est Paternitas, Pater est sua Paternitas, etc. sunt propositiones verae.
α) Sciendum est tamen, quod vox Trina seu Trinitas non significat complete et proprie nec essentiam neque relationem in Deo, sed ternarium numerum Personarum (cfr. n. 239). Si ergo dicatur quod Trinitas sit Trina, sensus est quod Tres divinae Personae sunt Trinae, sive quod quaelibet divina Persona habeat tria supposita in quibus subsistat (quemadmodum ex eo quod dicitur Deus est Trinus, significatur quod Deus habeat tres Personas in quibus subsistat). Quod esset haeresis inducens in Deo novem personas.
β) At, quia, ut dictum est, Deus idem est ac Deitas, quemadmodum verum est Deus est Trinus, ita haec est vera Deitas est trina (cfr. hic ad 5um).

246. Q. V. An dici possit: Deus est multiplex, vel triplex?

R. Negative. α) Etenim in laudato Conc. Tolet. XI. loc. cit. ita legitur: « Haec est Sanctae Trinitatis relata narratio, quae non triplex, sed Trinitas dici et credi debet » (Enchir., n. 225).

β) Et suadetur haec veritas ratione « Trinitas absolute (i. e. absque ulla comparatione per modum aequalitatis vel inaequalitatis) dicitur: significat enim ternarium numerum personarum. Sed Triplicitas significat proportionem inaequalitatis (quia, ut dicit Durandus in I. Sent. Dist. XIX, in illis rebus adest triplicitas, in quibus tria excedunt unum in magnitudine): est enim species proportionis inaequalis, sicut patet per Boëtium in arithmetica (Lib. I, cap. 3). Et ideo (cum in Deo nec compositio - Cfr. Q. III, art. 7 - nec aliqua inaequalitas - Cfr. Q. XLII - quantum ad magnitudinem inveniatur) non est in Deo Triplicitas sed Trinitas » (Hic ad 3m - Cfr. S. Bonav. in I. Sent. Dist. XXIV). Quare S. Augustinus Lib. VI. De Trinit. cap. 1. inquit: « Nec quoniam Trinitas est, ideo triplex putandus est: alioquin minor erit Pater solus aut Filius solus, quam simul Pater et Filius ». Breviter Trinus importat solummodo ternarium numerum, nulla mentione facta de horum trium compositione, vel non compositione in aliquod unum. E contra Triplex, quasi triplicatum, idest terplicatum in seipsum, importat compositionem plurium in unum. Unde « cum in Divinitate

sint tres numero hypostases, dicitur jure merito: Deus Trinus: et e contra cum inter divinitatem et personas nulla sit compositio, nefas est dicere: Deus triplex» (Berti, Lib. IX, cap. ult., n. 12. — Cfr. Petavius, Lib. VIII. De Trin., cap 9. et Thomas ex Charmes, De Deo Trino, Diss. III, capp. 1-3).

j) Patet autem ex dictis, quod, quemadmodum dici nequit Deus Triplex, ita nec Deus multiplex.

247. Haec sint dicta quantum ad castigatiorem modum loquendi in theologia. « Si qui vero ex Scriptoribus Ecclesiasticis subinde inveniantur usi isto nomine triplex, cum de divinis sermo erat, commode exponi possunt, ut triplex pro trino dixerint. Quod tamen vocabulum Trinus etiam Scholae Christianae proprium est, significatque idem quod habens tria supposita unius essentiae» (Sylvius Com. in h. a.).

Articulus II. Utrum Filius sit alius a Patre.

248. « Quaeritur hic num vera sit et congrua haec propositio Filius est alius a Patre, secundum proprium illius dictionis « alius » intelligentiam: ut hic etiam observat Cajetanus. —
« Adverte tamen intentionem S. D. esse quaerere de aliis etiam vocibus Distinctionem vel Unitatem bene aut male significantibus in divinis; ut patet ex littera» (Nazarius, Com. in h. a.) totius articuli.

249. Est autem τὸ alius pronomen partitionum designans distinctionem realem unius ab aliis ejusdem naturae: ita in humanis Petrus est alius a Paulo, a Francisco, etc.

250. Pronomen vero τὸ alter designat distinctionem realem unius ab aliis diversae naturae; unde valet idem ac diversus. Et propter hoc hortulanus non dicitur alius ab asino quem possidet, sed alter, quasi ab isto diversus in natura.

251. Resolvit Angelicus quaesitum h. a. uberius exhibendo regulas generales secundum quas uti debemus nominibus, pronominibus et adjectivis, quoties loquimur de una persona SSmae Trinitatis per comparationem ad alias. « Oportet (enim) in his quae de Trinitate loquimur, duos errores oppositos cavere, temperate inter utrumque procedentes, scilicet errorem Arii qui posuit cum Trinitate Personarum trinitatem substantiarum, et errorem Sabellii qui posuit cum unitate essentiae unitatem personae » (Hic, o).

252. Ea propter circa voces Nomen, Pronomen et Adjectivum debemus considerare tria, videlicet

1° Genus Grammaticale,

2° Majorem vel minorem amplitudinem significationis istarum vocum; et

3° Ipsam rem significatam per voces easdem.

253. Considerando voces quantum ad Genus grammaticale, advertendum est apud nos Latinos

(cfr. Janssens, Com. in h. a., §. Quaeres 1°) „quod neutrum genus est informe, (i.e. indeterminatum, et confusum), masculinum autem est formatum et distinctum, et similiter foemininum. (Tamdem in divinis essentia se habet tanquam elementum commune tribus Personis; dum unaquaeque istarum se habet ut res per proprietatem relativam distincta a duabus aliis). Et ideo

REG. I. In divinis „convenienter per neutrum Genus significatur essentia (divina, quae tribus personis est) communis: per masculinum autem (genus) et foemininum (significatur convenienter) aliquod suppositum (seu Persona divina, quae est aliquid distinctum et) determinatum in communi natura (Deitatis). — Unde etiam in rebus humanis, si quaeratur Quis est iste?, respondetur: Socrates. Si autem quaeratur: Quid est iste? respondetur: Animal rationale et mortale. — Et ideo, quia in divinis distinctio est secundum personas, non autem secundum essentiam, dicimus, quod Pater est alius (i.e. distinctus quoad personam) a Filio, sed non (dicimus quod Pater est) aliud (idest distinctum quantum ad essentiam a Filio): et e converso dicimus, quod (Pater et Filius) sunt unum (quantum ad essentiam) sed non unus (quantum ad personas)". — Hic ad 4um.

Simili modo, quia vox idem est ancipitis generis,

si τὸ *idem* accipiatur *masculine*, haec propositio *Filius est idem (masculine) cum Patre*, quia ponit *identitatem* inter personas *Patris et Filii*, rejicienda est tamquam Sabelliana lues: e contra vera est haec: *Filius non est idem (masculine) cum Patre*. — Si autem τὸ *idem* accipiatur *neutraliter*, haec propositio *Filius est idem (neutraliter) cum Patre*, est vera, quia significat *identitatem naturae* inter Patrem et Filium. Haec vero *Filius non est idem (neutraliter) cum Patre*, rejicienda est tamquam Ariana perfidia.

254. Quod attinet ad *nomina*, *pronomina* et *adiectiva*, considerando unumquodque horum quantum ad *amplitudinem propriae significationis*; secundum quam amplitudinem *nomina* (et idem dicito de *pronomine* et *adjectivo*) quaedam sunt *transcendentia* ut *Ens*, *Verum*, *Bonum* etc; alia *Communia* ut *Substantia*, *Vivens*, *Sapiens* etc; alia demum sunt magis *particularia*, uti *Paternitas*, *Relatio* etc. haec adhibenda est

REG. II. Loquendo de divinis, nomina *communia*, et a fortiori *transcendentalia*, adhibentur *convenienter* ad significandum *divinam essentiam*: quae veraciter, *eadem numero existens*, est *communis* tribus divinis personis, et *transcendit* omnem distinctionis notam, nec capitur aliquo numero (Cfr. Conc. Tol. XI. apud Denzin-

ger, Enchir. n. 227). E contra nomina particularia, et multo magis singularia, sunt caeteris aliis aptiora ad significandas Personas divinas, quae invicem realiter distinguuntur per proprietates relativas et personales. Unde loquendo de distinctione mutua divinarum Personarum dici non potest Pater et Filius distinguuntur Bonitate, aut Sapientia, aut Deitate, quia haec tria, Bonitas, Sapientia, et Deitas sunt nomina communia in SS. Trinitate.
E contra quia Relatio, Paternitas, etc. sunt nomina magis personalia, ideo potest dici Pater et Filius distinguuntur Relatione, aut Paternitate etc.

255. Quod, si considerentur nomina ex parte rei quam significant, usus eorum est moderandus ita, ut vitetur omnis error tum Arii, qui unitatem essentiae negavit inter tres divinas Personas, tum Sabellii qui realem pluralitatem inter tres divinas Personas abiecit.

A) Jamvero errores Arii ad quatuor capita reduci commode possunt. Equidem Arius negavit

1° unitatem essentiae inter divinas Personas; indeque

2° simplicitatem ejusdem essentiae; exinde

3° aequalitatem divinarum Personarum; et

4° similitudinem demum earumdem Personarum in attributis absolutis.

«Unde contra Arium quatuor ponit Ecclesia (in Deo).

« Primo scilicet essentiae unitatem; et ex hoc confitetur Deum unum, et negat diversitatem.-(Ob hanc causam) vitare debemus in divinis nomen diversitatis et differentiae, ne tollatur unitas essentiae. Possumus autem uti nomine distinctionis propter oppositionem relativam.- Hic o).

« Secundo (ponit Ecclesia in Deo) essentiae divinae simplicitatem: et ideo confitetur (Deum) simplicem, et negat multiplicitatem vel divisionem quae ponit rationem totius et partis quae simplicitati adversatur; et similiter (negat in Deo) separationem. [Ne (igitur a Deo) tollatur simplicitas divinae (essentiae) vitandum est nomen separationis, et divisionis (proprie dictae) quae est totius in partes.- Hic, o].

« Tertio ponit similitudinem (inter divinas Personas) in natura Deitatis, prout (haec) significatur ut forma quaedam: et ideo praedicat Filium similem Patri et negat alienum; quia alienum dicitur quod est extraneum a natura alicuius. [(Propterea) ne tollatur similitudo (inter Personas divinas) vitandum est nomen alieni et discrepantis. Dicit enim Ambrosius in Lib. I. De Fide, cap. 2., quod in Patre et Filio non est discrepans, sed una divinitas. Et secundum Hilarium, ut dictum est, in Lib. VII. De Trinitate, n. 39, in divinis nihil est separabile.- Hic o].

« Quarto ponit indivisam virtutem et magnitudinem trium Personarum et ideo ponit aequalem et negat

disparem vel inaequalem » (I. Sent. Distin. XXIV. Q. II. art. 1, o). Unde « ne tollatur aequalitas inter divin: Personas, vitandum est nomen disparitatis ». (Hic, o), et multo magis nomina inaequalitatis, aut inferioritatis, etc.

B) Similiter ad quatuor suprema capita reducuntur haeretica dogmata Sabellianorum, quoniam negabant inter divinas Personas

1º communicabilitatem divinae essentiae,
2º numerum realem Personarum,
3º ordinem naturae et processionem inter ipsas, et
4º consortium Personarum in divinis.

Et ad hos errores evitandos, Ecclesia « similiter contra Sabellium quatuor ponit

« Primo naturae (Divinae) communicationem pluribus suppositis: et ideo praedicat pluralitatem (Personarum) et excludit singularitatem [(Personae in Deo. Et propter hoc) ad vitandum errorem Sabellii vitare debemus singularitatem.... Unde Hilarius dicit Lib. VII. De Trinit., n. 39: « Patrem et Filium singularem Deum praedicare, sacrilegum est. - Hic o]

« Secundo ponit (Ecclesia loquendo de Deo) quod ista pluralitas (divinarum Personarum) non est tantum rationis, sed etiam rei; quia sunt tres res. Et ideo praedicat discretionem et excludit unicum. [Debemus (proinde) vitare nomen unici, ne tollatur numerus Personarum. Unde Hilarius in eodem libro,

n. 38 dicit quod a Deo excluditur singularitas, atque unici intelligentia.
—« Dicimus tamen unicum Filium, quia non sunt plures filii in divinis. Neque tamen dicimus unicum Deum, quia pluribus Deitas est communis.— Hic, o].
« Tertio ponit in istis rebus personalibus esse ordinem originis.– Et ideo praedicat discretionem quae ordinem quendam importat et excludit confusionem ['(Unde) vitamus etiam nomen Confusi, ne tollatur ordo naturae a Personis. Unde Ambrosius dicit Lib. I. De Fide, cap. 2: « Neque confusum est quod unum est, neque multiplex esse potest quod indifferens est.— Hic, o].
« Quarto (Ecclesia) ponit tres Personas unitas societate quadam Amoris qui est S. Sanctus. Et ideo praedicat consonantiam (consortium !?!).... et excludit solitudinem »(I. Sent., art. cit., o). Unde circa divina « vitandum est etiam nomen Solitarii, ne tollatur consortium trium personarum. Dicit enim Hilarius in Lib. IV. De Trinitate, n. 18: « Nobis neque solitarius neque diversus Deus est confitendus » (Hic, o – Cfr. Q. IX. De Potentia inter QQ. Dispp. art. 8, o).
256. Scholia 1: Hae sunt regulae respicientes usum terminorum praedictorum quando nullo alio termino adiuncto determinantur. Potest tamen contingere, quod terminus aliquis ex praedictis per

adiuncta mutet significationem, reddatque propositionem ex catholicâ haereticam, aut viceversa. Ex. gr. « Etsi absque nullo addito, recte (ut mox ostendemus) dicamus quod Filius est alius a Patre, si tamen quidpiam addatur (ad τὸ alius) trahens significationem (τοῦ alius) ad diversitatem essentialem, propositio erit falsa: veluti si dicatur quod Filius sit alius Deus, alius Creator, alius Gubernator, a Patre. Et vice-versa, quamvis non possit dici quod Pater et Filius sunt unus, si tamen aliquid addatur trahens significationem (τοῦ unus) ad unitatem essentiae, propositio erit vera; veluti si dicatur Pater et Filius sunt unus Deus, unus Creator, unus Gubernator » (Sylv., Com. in h. a.).

2° Praedictae item regulae debent intelligi, quoties est sermo de vocibus in rigorosa significatione acceptis. Sed recedendum est nonnumquam ab hac rigorosa interpretatione, ne incusetur aliquis, Sanctus de haeresi. « Unde sicubi in aliqua scriptura authentica (i.e. auctoritatem faciente) diversitas vel differentia Personarum invenitur (memorata), sumitur diversitas vel differentia pro distinctione » (Hic o. - Cfr. ad 2um). Et similiter, quum Ecclesia in hymno Dedicationis Ecclesiae canit de Deo

Trinum Deum unicum-que cum fervore praedicat, « improprie accipitur unicus pro uno: et ita glossandae sunt omnes auctoritates tales in

quibus aliquod praedictorum ponitur » (I. Sent., loc. cit. ad 5um).

257 His igitur praenotatis, statuitur

Conclusio. Convenienter dicimus: Filius est alius a Patre; negamus autem: Filius est aliud a Patre. — Nota. Est Fidei dogma.

Prob. 1°. Ex Evangelio. Christus siquidem (Joan. XIV. v. 16) inquit: « Rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis ». Et ibid. X. v. 30: « Ego et Pater unum sumus ». Ergo in Deo est alius et alius; non autem aliud et aliud sed unum (cfr. S. August. Lib. V. De Trin., cap. 9; et S. Hilarius, Lib. VII. De Trin., n. 25).

2°. Ex Fidei Catholicae symbolis. A) Athanasianum symbolum sic praedicat de Deo: « Alia est Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti: sed Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas, etc. ».
B) Praeterea Conc. Tolet. XVI. in professione Fidei ita loquitur: « Alius est Pater qui refertur ad Filium; alius Filius qui refertur ad Patrem; alius Spiritus S. qui pro eo quod de Patre Filioque procedit, ad Patrem Filiumque refertur; non aliud sed alius; quia quibus est unum esse in Deitatis natura, his est in Personarum distinctione specialis proprietas. » (Enchir., n. 242.)
C) Conc. Later. IV. in Cap. Damnamus ita definivit: « Licet alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus, non tamen aliud; sed id

quod est Pater, est Filius et Spiritus Sanctus, idem omnino, ut secundum orthodoxam et catholicam Fidem consubstantiales esse credantur ». (Denzinger, Op. cit. n. 358)

3º Ratione theologica. α) Tò alius, quia est generis masculini, significat Personam (cfr. n. 253); et quia est pronomen partitivum, est aptissimum ad ponendam distinctionem circa divinas Personas: unde, in summa, tò alius est aptissimum ad significandum Personam ab aliis distinctam. Atqui Filius est persona a Patre distincta realiter. Ergo recte dicitur: Filius est alius a Patre. –

β) E contra tò aliud, quia est neutri generis, significat essentiam vel substantiam; et quia est pronomen partitivum, significat distinctionem: unde in summa tò aliud ponit distinctionem vel separationem quantum ad essentiam. Atqui in divinis essentia vel substantia est communis. Ergo falsa et Ariana haeresis est ista affirmatio: Pater est aliud a Filio, etc. [Hic, o – Cfr. Opusc. XXIV (al. 19), et loc. cit.].

Articulus III. Utrum dictio exclusiva SOLUS sit addenda termino essentiali in divinis.

258. Pro intelligentia tituli recolendum ex art. 4. Q. XXIX. terminum essentialem in divinis vocari illum qui significat essentiam vel attributum aliquod absolutum Dei, utputa Deus, Deitas, Vivens, Sapiens, Bonum etc.

259. Consideratur autem heic terminus essentialis du-

pliciter

α) primo secundum se i.e. seorsim a propositione

β) secundo quatenus est subiectum alicuius propositionis.

260. Praeterea, quamvis in titulo fiat sermo de particula solus, in corpore tamen articuli fit quaestio etiam de particulis exceptivis, puta tantum, solummodo, duntaxat, etc.

261. Rursum, monente Aristotele (Lib. II. Elench, cap. 3), SOLUS est ille qui cum alio eiusdem naturae non est. « Non enim tollitur solitudo per associationem alicuius, quod est extraneae naturae. Dicitur enim aliquis solus esse in horto, quamvis sint ibi multae plantae et animalia. – Et similiter diceretur Deus esse solus vel solitarius, angelis et hominibus cum eo exsistentibus, si non sint in divinis personae plures ». (Hic ad 1um).

262. Recolendum est ulterius ex dialectica, quod unus terminus potest alteri adjungi duplici modo, videlicet categorematice (i.e. significative a graeco verbo κατηγορέω) et syncategorematice (i.e. consignificative a τῷ σὺν = cum, et κατηγορέω = significo).

α) Unus terminus adjungitur categorematice ad alium terminum, quando applicat propriam significationem super hunc alium tamquam eius immediatum subiectum. Ita, quoniam dicendo Homo albus, τὸ albus applicat propriam significationem super τὸ Homo, propterea adiungitur categorematice

ad τὸ Homo.—

β) Unus terminus adjungitur syncategorematice ad alios terminos, quando applicat propriam significationem supra connexionem istorum terminorum (quorum unus alteri subjicitur) et veluti qualificat non significationem unius aut alterius termini, sed ipsam unionem eorumdem terminorum. Ex. gr. quando dico: Petrus est per se animal, τὸ per se applicat propriam significationem, non quidem supra Petrum seorsim a τῷ Animal, neque supra Animal seorsim a τῷ Petro, sed supra convenientiam et connexionem praedicati quod est Animal cum subiecto quod est Petrus; et propter hanc causam τὸ per se adjungitur syncategorematice in illa propositione (cfr. hic, o).

263. Applicando hucusque dicta ad terminum solus, haec vox potest accipi vel ut dictio categorematica, vel ut dictio syncategorematica.

α) Si τὸ solus = solitarius accipiatur categorematice, ponit solitudinem circa terminum quem immediate afficit. Ita, cum dico solus Adam, vel Adam solus, significatur Adam tanquam solitarius, seu sine consortio alicuius hominis.

β) Si autem τὸ solus accipiatur syncategorematice, tunc qualificat connexionem terminorum quam afficit, ponendo videlicet solitudinem et exclusivitatem circa talem connexionem; aliis verbis enuntiat unum terminorum ita connecti cum altero, ut

cum nullo alio tertio termino possit connecti. Ex: gr. quando dico Solus Adam est sapiens, significo sapientiam convenire Adamo, et nulli alteri.

264. His praesuppositis, statuo sequentes conclusiones.

Conclusio I. Tò solus nequit adjungi tamquam dictio categorematica alicui termino essentiali in divinis.

Prob. Particula solus, quum accipitur categorematice, ponit solitudinem seu excludit consortium aliorum ejusdem naturae, a termino cui applicatur. Ponamus ergo quod τò solus, sic acceptum, adjungatur termino essentiali; et tunc si iste terminus est Deus, ponit solitudinem circa Deum, quasi non haberet consortium divinarum Personarum; si autem terminus, cui adjungitur τò solus, sit Sapientia Dei, vel ejus Bonitas aut aliud attributum absolutum (cfr. n. 258), puta dicendo Bonitas Dei sola, tunc significaretur quod Bonitas Dei sit dissociata ab aliis attributis ejusdem naturae divinae. — Atqui nec Deus exsistit sine consortio divinarum personarum, neque unumquodvis attributum Dei exsistit dissociatum ab aliis. Hinc particula solus nequit etc. (Hic o).

265. Conclusio II. Particula solus potest adjungi tamquam dictio syncategorematica termino essentiali in divinis.

Prob. I°. Ex auctoritate. A) In S. Scriptura

habentur hae propositiones: « Dominus solus dux eius (i.e. Moysis) fuit » (Deuter. XXXII, v. 12); item: « Deus solus iustificabitur » (Eccl. XVIII, v. 1); item: « Soli Deo honor et gloria » (I. Tim. I. v. 17).

B) In Conc. Later. IV. Cap. Firmiter legitur: « Firmiter credimus, et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, etc: » (Enchir. n. 355).

C) Tandem Conc. Vat. Sess. III., cap. 1. §. De Deo, Rerum omnium creatore, inquit: « Hic solus verus Deus..... liberrimo consilio.... utramque de nihilo condidit creaturam, etc. » (Denzinger, Op. cit., n. 1632). - Ex quibus auctoritatibus apparet posse nos uti particula solus instar dictionis syncategorematicae in etc.

2° Ex ratione theologica. Quando particula solus adjungitur tamquam dictio syncategorematica termino essentiali in divinis, enuntiatur quod praedicatum propositionis non convenit alteri subiecto diversae naturae; utputa, quando dico: Solus Deus est infinitus, significo infinitatem convenire quidem Deo, et disconvenire subiectis diversis a Deo. Atqui huiusmodi affirmationes possunt esse verae: ut in exemplo inducto apparet. Ergo particula solus etc. (Hic o).

266. Scholium. Adverte quod in conclusione dicitur potest. Hoc verbum denotat propositionem in qua termino essentiali in divinis conjungitur

τò solus tamquam particula syncategorematica, quandoque esse veram, quandoque autem falsa. Ad sciendum autem practice, quando est vera et quando est falsa, notandum est quod « haec dictio solus, cum sit nomen privans consortium, est determinatio eius cum quo consortium potest haberi. Habetur autem consortium cum eo cui aliquid convenit. Et hoc significatur ut subiectum. Unde (dictio solus) proprie est dispositio subiecti (idest termini qui se habet tamquam subiectum)..... Quamvis enim ly solus sit dispositio subiecti, non tamen oportet, quod addatur semper ad subiectum (propositionis); quia illud etiam, quod in praedicato ponitur, potest significari (tamquam subiectum) suppositum alicui naturae vel proprietati; ratione cuius potest ab eo privari consortium; ut si diceretur: Socrates est solus Homo sedens » (I Sent. Dist. XXI. Q. II. art. 1, o — cfr. hic ad 2um). — Breviter itaque τò solus potest poni semper ex parte subiecti propositionis, quia in propositionibus subiectum supponit materialiter. E converso, quia praedicatum in propositionibus supponit formaliter, τò solus nequit adjungi cum praedicato propositionis, nisi forte praedicatum hoc possit fungi munere subiecti, seu significetur nomine concreto et tamquam subsistente.

2° notato en regulae ad discernendum quando

nam huiusmodi propositiones sint verae, et quandonam sint falsae.

Reg. I^a: Si τὸ solus junctus cum termino essentiali in divinis stet loco subiecti, et praedicatum propositionis convenit quidem illi termino, sed non aliis, propositio est vera; secus, erit falsa. Ex: gr. haec propositio: Solus Deus est Pater, est propositio falsa, quia Paternitas convenit Deo et etiam hominibus. E contra haec: Solus Deus est Pater aeternus; est vera, quia Paternitas aeterna non convenit nisi divinae Personae.

Reg. II^a. Si autem τὸ solus stet loco praedicati affirmativae propositionis et terminus essentialis stet loco subiecti, propositio est falsa. Ita haec: Deus est solus, rejicienda est tanquam Sabelliana.

Reg. III^a. Si autem τὸ solus, junctus cum aliquo termino communi, stet loco praedicati in propositione affirmativa, atque ex parte subiecti stet terminus essentialis in divinis, tunc propositio erit falsa.

Ex. gr. haec: Deus est sola veritas, vel Deus est solus Sapiens, sunt falsæ, quia faciunt hunc sensum: Deus est veritas solitaria, vel Deus est Sapiens solitarius.

Reg. IV^a. Si τὸ solus, junctus cum termino essentiali Deus, stet loco praedicati in propositione affirmativa, propositio erit falsa.

Ex: gr. Pater est solus Deus, sive Deus solus, quia enunciat Patrem non habere consortium aliarum divinarum Personarum, est haeresis Sabelliana.-

Articulus IV. Utrum dictio exclusiva possit adjungi termino personali.

267. Ex memorato art. 4. Q. XXIX. scimus quod in divinis terminus personalis est ille qui significat personam unam aut plures divinas; puta Pater, Filius, Spiritus Sanctus; Genitor, Genitus, Procedens, etc.

268. Nomine autem dictionis seu particulae exclusivae intelliguntur particulae solus, solummodo, tantum etc.

269. Et hae possunt accipi categorematice vel syncategorematice; prouti art. praec. expositum fuit.

270. Sensus quaesiti est iste: Utrum vera sit propositio affirmativa, in qua loco subiecti stet τὸ solus cum uno praedictorum nominum personalium, et ex parte praedicati stet aliud nomen absolutum sive essentiale Dei? Ex: gr. quaeritur: An hae propositiones: solus Pater est Deus, vel solus Filius Dei est Creator, vel solus Pater et solus Filius sunt Sapientes, etc. sint verae.

271. Reminiscendum est ex Logica, quod propositio, cuius subiectum afficitur particula exclusiva solus vocatur exclusivi subiecti, et habet duas propositiones exponentes: Ex: gr. haec solus Socrates currit exponitur in duas alias, nempe Socrates currit, et nullus alius a Socrate currit.

272. Iterum est recolendum, quod subiectum in propositione affirmativa sumitur, in rigore logico, materialiter, videlicet tamquam suppositum; minus autem proprie potest accipi pro natura quae invenitur in illo supposito.

273. His positis, sumamus hanc propositionem Solus Pater est Deus.

A) In hac propositione τὸ solus potest accipi categorematice, et tunc illa propositio est falsa, quia significat quod Pater solitarius est Deus: qui sensus tollit trinitatem personarum divinarum.

B) Si autem τὸ solus in illa propositione accipiatur syncategorematice tamquam particula exclusivi subiecti, tunc vel subiectum accipiatur in rigore logico et materialiter, vel accipiatur formaliter atque improprie.

α)- Si subiectum accipiatur formaliter et in rigore logico, tamquam suppositum habens formam designatam a nomine subiecti, propositio erit falsa, quoniam facit hunc sensum Persona habens Paternitatem divinam est Deus et omnis alia Persona quae non habet Paternitatem divinam non est Deus: quae complexio propositionum est Ariana haeresis.

β)- Si vero subiectum propositionis affectum particulâ solus accipiatur improprie et formaliter, tunc propositio illa affirmativa erit vera: Ita ex: gr: propositio Solus Pater coelestis est

Deus (quando τὸ Pater sumitur formaliter pro divina natura) habet hunc sensum: Natura Patris coelestis est Deus, et omnis alia natura diversa a natura Patris coelestis non est Deus; quae propositionum complexio procul dubio verissima est.

274. Corollarium. Sic igitur τὸ solus adjunctum termino personali, in propositionibus affirmativis de Deo, has reddit per se falsas, et nonnisi quando terminus personalis accipiatur improprie vel formaliter salvat veritatem propositionis.—

275. Hinc

Conclusio. Loquendo de divinis Personis, dictio exclusiva non debet addi terminis personalibus nisi cum magna cautela.

Decl. Abstinendum est in sermone de Trinitate ab omni modo loquendi improprio, ne detur locus haeresibus. Atqui τὸ solus adiectum terminis personalibus in propositionibus affirmativis de Deo, has reddit, per se loquendo, falsas, et nonnisi per accidens veras: ut coroll. praec. deduximus. Ergo nonnisi cum magna cautela, uti possumus in divinis τῷ solus coniuncto cum termino personali: ut est in illo Ecclesiae: « Tu solus altissimus J. Christe cum S. Spiritu in gloriâ Dei Patris » (cfr. hic o, et ad 4um).

Q. XXXII. De Divinarum Personarum cognitione.

276. Sicut in tractatu de Deo Uno Angelicus consideravit prius modum secundum quem Deus se habet in seipso (QQ. III - XI.) deinde modum secundum quem Deus se habet ad cognitionem nostram in praesenti vita (QQ. XII. - XIII.); ita quoque hic, in tractatu de Trinitate determinavit prius quae attinent ad divinas Personas secundum se spectatas (QQ. XXIX. - XXXI.), nunc vero considerat ea quae pertinent ad notitiam Personarum, exponit scilicet, modum secundum quem ipsae divinae Personae cognoscuntur a nobis in praesenti vita. De cognitione namque earumdem divinarum Personarum in vita beata dictum fuit satis supra Q. XII. art. 8. Require ibi.

277. Et quia in hac vita inest nobis cognitio tum naturalis, tum supernaturalis de Deo, propterea in istâ quaestione Angelicus determinat

α) primo, qualiter Trinitas divinarum Personarum se habeat ad nostram cognitionem naturalem (Art. 1 h. q.);

β) secundo, qualiter dogma idem Trinitatis se habeat ad cognitionem supernaturalem quam in praesenti vita de Deo habemus (Art. II - IV h. q.) per Fidem et Christianam theologiam.

Articulus I. Utrum Trinitas Divinarum Personarum possit per naturalem rationem cognosci?

278. Quoniam potest res aliqua cognosci vel quoad

existentiam (An est?), vel quantum ad essentiam (Quid est?); et rursum vel omnino certo vel solum probabiliter, propterea „ in hoc quaesito observandum est primo dictionem illam cognosci, teneri amplissime, ut extenditur ad
α) cognitionem An est?, et
β) (ad) cognitionem Quid est?;
γ) ad cognitionem certam et evidentem, quae habetur per demonstrationem et dicitur Scientia, et
δ) ad cognitionem probabilem, quae est opinio „ (Nazarius, Com. in h. a.)

279. Cum autem demonstrationem audis, recole ex Philosophia demonstrationem multifariam dici.
α) Alia namque dicitur directa seu ostensiva; et haec est ea quae ex principiis positivis manifestat rem esse vel non esse talem, qualis asseritur a demonstrante.
β) Alia vocatur indirecta seu ad impossibile; et haec est ea, quae convincit rem esse prout enuntiatur in conclusione, ex eo quod, si secus esset, absurdum haberetur.
γ) Item demonstratio dicitur procedere a priori, quando vel per principia magis universalia, ostendit conclusionem minus universalem; vel per causam ostendit effectum.
δ) Demum demonstratio dicitur procedere a posteriori, quando vel per effectus manifestat

eius causam, vel ex principiis minus universalibus colligit conclusionem magis universalem.

280. Circa eumdem articuli titulum adverte, quod « Trinitas Personarum dupliciter cognoscitur

α) « Uno modo quantum ad propria (idest relationes), quibus distinguuntur (realiter inter sese) Personae....

β) « Alio modo per essentialia (attributa), quae Personis (divinis) appropriantur: sicut potentia Patri, etc. » (Q. X. De Verit. int. QQ. Dispp. art. 13, o).

– Nota. Adest magna differentia inter hunc duplicem modum cognoscendi Trinitatem Personarum. Nam, qui cognoscit Trinitatem per Paternitatem, Filiationem et Processionem, habet distinctam Trinitatis cognitionem; quia his relationibus divinis cognitis, distincte Trinitatem Personarum cognoscitur adesse in divinis. – E contra ille, qui cognoscit Trinitatem per attributa essentialia quaeque solent appropriari Personis divinis, « Trinitas perfecte cognosci non potest; quia etiam Trinitate remota per intellectum (a Deo, attributa) ista (potentia, sapientia, et bonitas, adhuc) remanent in divinis » (Ibid.).

281. Adhuc etiam cognoscere Trinitatem per attributa essentialia, quae divinis Personis appropriari solent, dupliciter contingit.

α) Uno modo scilicet, ita ut quis cognoscat ea attributa reduplicative secundum quod uni tantum divinae Personae specialiter conveniunt seu appropriantur.

β) Alio modo vero ita, ut quis attributa divinis personis appropriata cognoscat in communi tamquam attributa convenientia Deo personaliter existenti.

– Nota vero, quod ille, qui Trinitatem cognoscit per attributa essentialia quidem, sed reduplicative inquantum sunt appropriata uni divinarum Personarum cognoscit vere et proprie divinas Personas; quia non possunt cognosci haec attributa reduplicative tamquam propria uni tantum divinae Personae, nisi praeintellecta hac Persona: quemadmodum non potest cognosci fortitudo, reduplicative ut est propria uni Petro, nisi praeintelligatur ipsa Persona Petri... E contra, qui attributa appropriata divinis personis, cognoscit solummodo in communi secundum quod sunt attributa divinitatis, non cognoscit vere et proprie Personas divinas, sed solummodo cognoscit Deum personalem cui talia attributa conveniunt. (cfr. I. Sent. Dist. III. Q. I., art. 4. ad 4um; et hic ad 1um).

282. Rursum considerandum est, quod radius divinae revelationis supernaturalis potest collucere in ratione humana dupliciter, videlicet vel

α) modo supernaturali, sicuti accidit in viro fideli

qui voluntarie assentit veritati revelatae, propter auctoritatem Dei revelantis; vel

β) modo pure naturali, sive historico, prouti accidit in homine infideli aut haeretico qui veritates divinitus revelatas cognoscit ope lectionis librorum sacrorum, aut per oralem traditionem, aut per colloquium cum homine fideli.

283. Ratio humana, cui veritas supernaturalis revelationis non est nota neque modo supernaturali, neque modo naturali, sive historico, nominatur Ratio naturalis. Et de huiusmodi ratione naturali fit sermo in titulo huius articuli.

284. Et quia ratio humana, destituta omni luce divinae revelationis, viguit in Philosophis ethnicis qua talibus, ideo indiscriminatim hos pro illa nominabimus, secundum quod scilicet sermoni expedire videbimus.

285. Atqui ratio humana, orbata omni lumine revelationis, nonnisi ex rebus creatis et naturalis ordinis potest ascendere ad divina consideranda, hinc sensus praesentis articuli enunciatio proponitur ita. Utrum ratio humana, orbata omni lumine revelationis divinae, possit ex rebus creatis et naturalis ordinis, cognoscere probabiliter aut demonstrative exsistentiam aut quidditatem Trinitatis Personarum per notiones proprias aut saltem appropriatas eisdem Personis? - Pro cuius solutione

286. Dico 1º. Gentiles Philosophos, lumine revela-

tionis supernaturalis forte ex toto destitutos cognovisse quaedam essentialia attributa quae appropriantur divinis Personis, sicut potentia quae appropriatur Patri, sapientia quae appropriatur Filio, bonitas quae appropriatur Spiritui Sancto (Cfr. hic ad 1um et loc. cit.).

Prob. 1° Haec veritas colligitur aperte ex S. Paulo, ita scribente de philosophis ethnicis: « Quod notum est Dei (sive quod cognoscibile naturaliter est de Deo) manifestum est in illis (sive evidenter cognitum fuit ab ipsis philosophis).... Invisibilia enim Ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque Eius virtus et divinitas » (I. Rom., vv. 19-20). Super quae verba glossa interlin. ait: « Invisibilia refertur ad Personam Patris; sempiterna virtus ad Personam Filii, divinitas ad Personam Spiritus Sancti » (Cfr. hic o, et ad 1um; item Q. et art. cit. De Verit. argum 1um).

2° Praeterea ex libris ethnicorum, Ciceronis scilicet, Socratis, Platonis, Aristotelis, etc; luculenter apparet istos certo cognovisse unum Deum optimum maximum et sapienter mundum propria virtute gubernantem existere realiter in mundo.

287. Dico 2° Praedicti philosophi non cognoverunt de facto illa attributa, reduplicative secundum quod solent appropriari uni tantum divinarum Personarum.

Prob. Etenim, ut paulo ante monuimus, ille qui cognoscit attributa absoluta Deitatis, secundum quod solent appropriari uni tantum Personae divinae, cognoscit etiam distincte eam Personam divinam. Atqui Gentiles philosophi, ut mox dicemus, non cognoverunt de facto Divinas Personas cognitione distincta, aliis verbis non cognoverunt in Deo esse vere atque realiter Personam Patris, aut Personam Filii, etc. Ergo de facto Gentiles philosophi non cognoverunt attributa quae appropriari solent divinis Personis, reduplicative secundum quod specialiter conveniunt uni tantum earumdem Personarum, sed unice inquantum sunt attributa divinae naturae (Cfr. I. Sent. loc. cit. et S. Bonaventura, I. Sent. Dist. III. P. I, art. 1, q. 4).

288. Dico 3º - Memorati ethnici Philosophi non cognoverunt de facto mysterium Trinitatis per propria (i.e. personales proprietates) quae sunt Paternitas, Filiatio et Processio

Prob. Ex illo « Apostoli I. Cor. II. vv. 7-8: Loquimur Dei sapientiam in mysterio (videlicet Fidei dogmata quorum caput est Trinitas Dei) quam nemo principum huius saeculi cognovit idest Philosophorum secundum Glossam Hieronymi in dictum locum » (Hic ad 1um - Cfr. loc. cit.)

289. Objic. 1º Praeclari ex ethnicis agnoverunt in Deo Trinitatem Personarum. Etenim

A) Mercurius Trismegistus (Lib. qui dicitur Ποιμάν-
δρης, Dialog. 4) ait: « Monas genuit Monadem et in
se suum reflexit Ardorem »:
B) Zoroaster in Oraculis magicis haec habet: «
In toto mundo resplendet Trinitas, cuius Unitas
est principium »:
C) Pytagorici numerum Ternarium tamquam
sacrum et mysteriosum retinebant:
D) Plato, prout narrat S. Augustinus Lib. VII.
Confes., cap. 9, saepe in suis operibus mentionem
facit de Mente Dei Patris omnium et de Verbo
divinae Mentis:
E) Aristoteles (?) quoque in Lib. De Coelo, cap. 1,
dicit, quod « per hunc (idest ternarium) nume-
rum adhibuimus nos ipsos magnificare Deum
unum, eminentem proprietatibus eorum quae
creata sunt »:
F) In neo-platonicis Plotino (Cfr. S. August.
Lib. X. De Civ. Dei, cap. 29) Porphyrio, Proclo,
Iamblico, et Chalcidio evidentiora sunt testimo-
nia de Trinitate divina. Ita Chalcidius (in
Com. super Tim. Platon.) ait: « Summus
Deus jubet, Secundus ordinat; Tertius intimat,
etc ».
Ergo falsa nostra assertio in praec. conclusione.
R. 1° Nego antecedens. Potest siquidem dici
antiquos philosophos cognovisse triplicem pro-
prietatem unius divinitatis, quas proprietates

nos imbuti Fide Christiana possumus aptare tribus divinis Personis; attamen nequit, salva veritate, dici illos Philosophos agnovisse Trinitatem Personarum in una divina essentia existentium, qualiter Fides praedicat; quoniam verba, supra recitata ex ore talium philosophorum, non probant id quod adversarii intendunt. — Etenim „quod Trismegistus dixit Monas genuit Monadem et in se suum reflexit ardorem, non est referendum ad generationem Filii, vel ad processionem S. Sancti, sed ad productionem mundi. — Nam unus Deus produxit mundum propter suipsius amorem „ (Hic ad 1um). — Accedit quod libri, qui Trismegisto adscribuntur, supposititii sunt prout late exponit Huetius in Quaest. Alnetanis, Lib. II. cap. 3.

Verba Zoroastris autem aperte loquuntur de mundo. Et dicit in mundo splendescere Trinitatem; quoniam in mundo tres gradus entium inveniuntur, esse, vivere atque intelligere; item triplex est principium entium naturalium, videlicet materia, forma et privatio; tres quoque sunt partes temporis, praeteritum, praesens et futurum; tres dimensiones corporis, longitudo, latitudo, profunditas; item in homine triplex facultas, sensus, intellectus et voluntas; item in Angelis sunt tres hierarchiae, quaelibet hierarchia continet tres choros, et in unoquoque choro adest principium, medium et finis; tandem in qualibet creatura adest unitas, species, et ordo; et ita porro de multis aliis.

Ob hanc causam Pytagorici existimarunt numerum ternarium esse sacrum atque mysticum. Est sacer, quoniam adunat omnes perfectiones, initium videlicet, medium et finem; est etiam mysticus, quoniam invenitur ubique diffusus, ut dictum est.

" In libris etiam Platonicorum invenitur: In principio erat Verbum, non secundum quod Verbum significat Personam genitam in divinis, sed secundum quod per Verbum intelligitur ratio idealis per quam Deus omnia condidit, quae Filio appropriatur. — (Considerandum est quoque quod) ponebant Platonici unum primum ens quod etiam dicebant esse Patrem totius universitatis rerum; consequenter ponebant aliam substantiam sub eo, quam vocabant mentem, vel paternum intellectum, in qua erant rationes omnium rerum, sicut Macrobius recitat (Lib. I.) super somnium Scipionis. Non autem ponebant (Platonici) aliquam substantiam tertiam separatam, quae videretur Spiritui Sancto respondere. Sic autem nos non ponimus Patrem et Filium secundum substantias differentes: sed (iste) fuit error Origenis (Com. in Ev. Joan. cap. I. – Cfr. S. Hieron. in Epist. ad Pammachium et Oceanum) et Arii sequentium Platonicos.

" Quod (vero) Aristoteles dicit Per hunc numerum adhibuimus nosipsos etc. non est sic intelligendum quod ipse poneret ternarium numerum in divinis: sed vult dicere, quod antiqui utebantur ternario

numero in sacrificiis et orationibus propter quandam ternarii numeri perfectionem » (Hic ad 1um): ut dictum est (cfr. Monsabré, Carême 1874, IIe Confer. P. II., n. 1,).

De philosophis neo-platonicis, quum ipsi scripserint post evulgatum Evangelium, iure loquutos dicimus esse de Trinitate divina, ex eo quod hanc noverint ex Apostolica praedicatione. Adde quoad hos philosophos, quod ipsimet non recte senserunt de hac divina Trinitate, sed eius notionem corrumpentes aptare moliti sunt falsis dogmatibus propriae sectae, ut Augustinus demonstrat loc. cit.

R. 2a Dist. ant. Philosophi ethnici agnoverunt Trinitatem Personarum in Deo, utendo sola naturali ratione: Nego; instructi aliquâ luce supernaturalis revelationis: Concedo; Nego consequens, et dico quod, dato et non concesso quod illi philosophi cognoverint exsistentiam quamdam Trinitatis Personarum in Deitate, nihil officit nobis, quum potuerint ipsi hanc Trinitatem cognoscere vel ex lectione Librorum Sacrorum, vel ex carminibus Sybillinis, vel ex primaeva revelatione transmissa a majoribus per traditionem popularem. Et rem ita contigisse affirmant S. Iustinus M. in Apolog. II., S. Cyrillus Alex. Lib. I. et II. contra Julian., Eusebius Lib. XI. Praepar. Evang. cap. 10, S. August. Lib. XVIII. De Civit. Dei, cap. 37., et S. Thomas in I. Sent. loc. cit. ad 1um

290. Factum consideravimus, nunc oportet juridice ut

ita dicam eandem quaestionem pertractare, investigando nimirum:

Num ratio humana, orbata omni lumine supernaturalis revelationis possit in praesenti vita a creaturis solius ordinis naturalis, demonstrare directe aut indirecte exsistentiam Trinitatis divinarum Personarum secundum proprias illarum formalitates?

A) Anomaei (saec. IV) totum Deum, unum trinumque, tam perfecte, imo perfectius, quam semetipsos, cognoscere dictitarunt.

B) A medio aevo usque ad nostra tempora non defuere, qui, vel rationalismi petulantiâ imbuti vel caliginosis sophismatibus detenti, partem problematis affirmativam professi sunt.

Hanc viam ingressus est circa an. 1120 in suo Tractatu de Trinitate famosus Petrus Abailardus, de quo S. Bernardus in Ep. CXC ad Innoc. P.P. II. haec habet: Abaelardus «ut Platonem faciat Christianum, se probat ethnicum.... Dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quae sunt supra rationem, et contra rationem praesumit, et contra Fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? Et quid magis contra Fidem, quam credere nolle quidquid non possit ratione attingi?»

C) Richardus de S. Victore, quamvis benigne exponatur a S. Thoma (hic ad 2um) videtur idem cum Abaelardo sentire (cfr. Claud. Mamertum

De statu animae, cap. 8). Dicit namque « Credo sine dubitatione quod ad quamcumque explanationem veritatis non modo probabilia, imo etiam necessaria argumenta non desint » (Lib. I. De Trinit., cap. 4. Cfr. ibid. Lib. III, cap. 5).

D) Henricus Gandavensis videtur etiam idem sensisse (Cfr. Durand. I. Sent. Dist. II., q. 4; et Klée, Storia dei dogmi, P. II. cap. 2).

E) Raymundus Lullus (fl. circa ann. 1314) tum in Lib. De artic. Fidei sacrosanctae, capp. 7-12, tum in Lib. De Demonstratione aequiparantiae fatetur se invenisse tam evidentes demonstrationes SS. Trinitatis, ut quilibet Gentilis et Mahumetanus, si vellet illas pacato animo examinare, non posset de Trinitatis veritate dubitare. (Cfr. Card. Aguirre, Theol. S. Anselmi, Tom. II. Disp. 51; et Natal. Alexander, Histor. Eccles. saec. XIII., cap. 3 art. 20). Ferunt Lullum retractasse sententiam (cfr. Grandi, Com. in h. a.); sed certo eius sententia fuit damnata a Gregorio XI., 7, Kal. Feb. 1376.

F) Hegelius putavit sua theoria absurda posita in τῷ Fieri transcendentali, demonstrari evidenter Trinitatem Personarum in Deo. Ait namque τὸ Fieri habere tres status: prior ante evolutionem sui est absolutum; et τὸ Fieri in hoc primo statu constituit Deum Patrem. — Alter status est in quo τὸ Fieri evolvitur, ponit se extra se, et constituit Naturam; atque τὸ Fieri, consideratum

in hoc altero statu, est Persona Filii Dei. — Tertius est status, in quo τò Fieri post sui evolutionem redit ad se, acquirit conscientiam sui, et fit Spiritus, exhibet videlicet Personam Spiritus Sancti (Cfr. Zigliara, Propaedeut., etc., Lib. 1, cap. 7, a).

G) Dr Antonius Günther quoque (Cfr. Pii PP. IX. Brevia ad Episc. Coloniensem die 15 Jun. 1857. et ad Episc. Wratislaviensem die 30 Martii 1857), et Dr Iacobus Frohschammer (Cfr. eiusdem Pontif. Epist. ad Archiep. Monacensem et Frisingensem die 11 Decem. 1862) pessime iudicarunt mysterium Trinitatis per rationes philosophicas demonstrari posse

H) Rosminius demum sentit, quod nunc temporis « revelato mysterio SS. Trinitatis potest ipsius existentia demonstrari argumentis mere speculativis, negativis quidem et indirectis: huiusmodi tamen, ut per ipsa veritas illa ad philosophicas disciplinas revocetur, atque fiat propositio scientifica sicut ceterae: etc. ». Est propositio XXV. inter damnatas (Cfr. Denzinger, Enchir., n. 1760).

I) Eadem sententia dicitur defensa ab Abbate Marco Mastrofini in suo opere de Trinitate cui titulus Metaphysica sublimior.

291. Contra hos omnes sit

Conclusio I. Impossibile absolute est humanam rationem in praesenti vita (Cfr. n. 276) per

argumenta pure philosophica demonstrare a) directe, vel β) indirecte exsistentiam Trinitatis divinarum Personarum, secundum proprias formalitates earum.

— Nota. Est Fidei dogma.

Prob. Iª pars conclusionis quantum ad demonstrationem directam. — 1º argumentis Biblicis. A) Illud quod solius divinae revelationis lumine supernaturali sciri potest, nemo per argumenta pure philosophica demonstrare directe potest. Atqui nonnisi per supernaturale lumen revelationis homo viator in praesenti vita potest cognoscere Personas divinas secundum proprias illarum formalitates. Ergo etc. Prob. minor ex Evangelio Matthaei; nam cap. XI, v. 27, Christus absolute pronuntiat: « Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare ». Item cap. XVI. v. 17: « Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit Tibi: sed Pater meus qui in coelis est ».

B) Praeterea qui directe demonstrare potest exsistentiam Trinitatis per proprias earum formalitates, is poterit de Paternitate, Generatione et Filiatione divina competenter tractare. At hoc nemo mortalium sine speciali supernaturali auxilio facere potest, monente S. Scriptura « Generationem Eius quis enarrabit? » (Isai. LIII, v. 8).

Ergo, etc.

2° Ex Ss. Patribus. – A) S. Athanasius in Epist. I ad Serap. n. 18, ita contra Arianos invehit: « O stulti atque ad omnia audaces et praecipites! Quare non potius SS. Trinitatem curiose scrutari desinitis, eamque esse duntaxat creditis? »

B) Hormisdas R. P. (Epist. ad Justinum Imperatorem, cap. 2) haec habet: « Secretum Trinitatis, neque ulla visibilium, vel invisibilium naturarum potuit investigare natura ».

C) Hilarius (Lib. I, De Trinit. n. 18) incipiens de Trinitatis sacramento edisserere ait quantum ad istud credendum esse Deo ipsi: « Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus est ».

D) S. Joannes Damascenus (Lib. I. De Fide Orthodoxa, cap. 2) dicit: « Quomodo Deus ex Deo genitus sit, vel processerit, aut qua ratione Unigenitus Filius ac Deus sese exinaniens ex virgineis sanguinibus homo factus sit.... haec sane Nec scimus nec dicere possumus ».

E) S. Ambrosius (Lib. I. De Fide ad Gratianum cap. 10) inquit: « Impossibile est Generationis (Divinae) scire secretum. Mens deficit, vox silet, non mea tantum sed et Angelorum ».

F) S. Augustinus (Lib. XV. De Trinitate, cap. 16, n. 9) haec habet: « Quis disputandi modus, quaenam tandem vis intelligendi atque potentia, quae vivacitas cogitationis ostendet: Quomodo

sit Trinitas?

G) S. Fulgentius (Lib. II. ad Trasimundum, cap. 1) scribit: « Sola immutabilis illa sempiternitas Trinitatis reperietur incomprehensibilis digna miraculo, quae sic excedit omne quod cogitare vel sapere possumus, sicut superat omne quod sumus ».

H) S. Bernardus (Lib. V. De Considerat., cap. 8) inquit de Trinitate: « Sacramentum hoc magnum est, et quidem venerandum non scrutandum: Quomodo pluralitas in unitate, aut ipsa in pluralitate? Scrutari hoc temeritas est; credere pietas; nosse via et vita aeterna ».

I) Beda denique commentans verba illa: « Quod est nomen Eius, et quod nomen Filii eius, si nosti? » (Prov. XXX, v. 4) scribit: « De Dei Patris et Filii nomine dicit, cuius mysterium saecularis sapientia naturaliter scire non potest ».

3.° Ex Conciliis. A) In Concilio Provinciali Antiocheno, circa an. 268 celebrato, Patres in Epist. ad S. Dionysium PP. et Episcopos alios orthodoxos directa, contra errores Pauli Samosateni, ita loquuti sunt, (sicut narrat Eusebius, Lib. VII, Histor. Eccles., cap. 36): « Quoniam Deus est ingenitus, unus.... quem nullus hominum vidit nec videre potest; cuius gloriam seu magnitudinem, sicuti est, digne veritate cogitare vel enarrare humanae naturae est impos-

sibile (ἀνθρωπικῇ φύσει ἀνέφικτον); notionem vero eius utcumque mediocrem revelante Filio haberi nobis sufficiat, oportet; sicut ipse (Christus) dicit: Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit, etc.».

B) Concilium Provinciale Coloniae Agrippinae, celebratum an. 1860 atque a Pio P.P. IX approbatum, (P.I. Tit. I, cap. 9), ita docuit: «Augustissimum hoc Trinitatis mysterium quamvis Ss. Patres, Ecclesiaeque Doctores similitudinibus ad fidelium eruditionem illustrare conati sunt, tamen uno ore ineffabile et incomprehensibile esse proclamant».

C) Item Conc. Vaticanum Sess. III., §. De Fide et Ratione, can. I: «Si quis dixerit in revelatione divina nulla vera et proprie dicta mysteria contineri; sed universa Fidei dogmata posse per rationem rite excultam e naturalibus principiis intelligi et demonstrari: anathema sit». Dantur ergo Fidei mysteria, quorum demonstratio per principia pure philosophica est omnino impossibilis. At primum et profundissimum mysterium nostrae Fidei est Trinitas divinarum Personarum; iuxta illud S. Pauli ad Hebr. XI., v. 6: «Credere enim oportet accedentem ad Deum: quia est», videlicet, unus et trinus.— Ergo hoc mysterium directe demonstrari per philosophica principia est omnino impossibile!

—Huc faciunt decreta Gregorii XI. contra Lullum

(cfr. Denzinger. n. 474); item decreta Pii PP. IX. lata contra Günther et Frohschammer (Cfr. Denzinger, Opus. cit. nn. 1509 et 1527); necnon sententia lata a C. S. O. ex iussu Leonis PP. XIII. contra Rosminium (Ibid. n. 1760).

- DICES -: Verba Concilii sunt interpretanda de impossibilitate demonstrandi quam habet philosophus in hypothesi quod nulla facta fuisset a Deo huius mysterii revelatio supernaturalis, non autem hoc idem existimandum est post revelationem iam lucentem per orbem. Ergo etc.

R. Nego antecedens. Est namque interpretatio ista contra mentem Patrum Synodi Vaticani qui de hac re ita loquuntur Sess. cit. cap. 4: « Ratio Fide illustrata, cum sedulo, pie, et sobrie quaerit aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam, eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum quae naturaliter cognoscit analogia, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo; numquam tamen idonea redditur ad ea perspicienda instar veritatum quae proprium ipsius obiectum constituunt. Divina enim mysteria suapte natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et Fide suscepta, ipsius tamen Fidei velamine contecta, et quadam quasi caligine obvoluta maneant quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino: per Fidem enim ambulamus et non per speci...

4º *Ratione theologica.* « Ostensum est enim supra (Q. XII. art. 4. et 12.) quod homo per rationem naturalem in cognitionem Dei pervenire non potest nisi (argumentando) ex creaturis. Creaturae autem (quia non univoce sed solummodo analogice conveniunt cum Deo. (Cfr. Q. XIII. art. 5.) ducunt in cognitionem Dei, sicut effectus in causam. Hoc igitur solum ratione naturali de Deo cognosci potest, quod competere ei necesse est secundum quod est omnium entium (efficiens) principium. (Et hoc fundamento usi sumus supra Q. XII. art. 12. in consideratione Dei). Virtus autem creativa Dei est communis toti Trinitati: unde pertinet ad unitatem essentiae non ad distinctionem Personarum. Per rationem igitur naturalem cognosci possunt de Deo ea quae pertinent ad unitatem essentiae, non autem ea quae pertinent ad distinctionem Personarum » (hic o), qualis est Divinarum Personarum Trinitas. (Cfr. Conc. Colon., loc. cit.)

Confirmatur. Omnes rationes, a Doctoribus Catholicis inventae ad suadendam Trinitatem divinarum Personarum, insufficienter probant hanc Trinitatem. Ergo absolute impossibile est rationem humanam in praesenti vita per argumenta pure philosophica demonstrare directe Trinitatem Personarum. Illatio non patitur difficultatem. Cum ergo Doctores Ecclesiae, etiam humanitus inspecti, habuerint magnam sapientiae

copiam, quod ab ipsis perfectum non est in Theologia, a posterioribus superari non est credibile. — Proi. autem: descendendo ad quasdam Doctorum argumentationes ab eisdem Doctoribus de hac re allatis.

α) Et primo Alexander Halensis et S. Bonaventura (cfr. n. 30) conantur demonstrare existentiam Trinitatis hoc fere modo. « Deus est infinite bonus. Ergo infinite se communicat. Non potest infinite se communicare ad extra. Ergo per processiones ad intra. Ergo dantur processiones reales in Deo; dantur relationes reales in ipso; dantur in Deo plures Personae ».

— Sed haec ratio non cogit; quia minor propositio est falsa. « Bonitas enim infinita Dei manifestatur etiam in productione creaturae, quia infinitae virtutis est ex nihilo producere. — Non enim oportet, si infinita bonitate (Deus) se communicat, quod aliquid (essentialiter) infinitum a Deo procedat, sed (sufficit ut illud quod a Deo procedit) secundum modum suum recipiat divinam bonitatem » (Hic ad 2^{m}). — Vide, si lubet Cl. P. De Régnon, Études sur la Sainte Trinité (Vol. II, étude X.).

β) Alii cum Richardo de S. Victore (Lib. I. de Trinit. cap. 4) nituntur confirmare Trinitatem Personarum hac aliâ viâ: « Perfecta Beatitudo non datur sine consortio amicorum. Deus est summe beatus independenter a creaturis. Er-

go habet consortium amicorum, qui sunt Personae increatae. Existunt ergo hujusmodi divinae Personae...».
– At hoc quoque argumentum est vanum. Major enim propositio non est vera universaliter. Revera « quod sine consortio (alicujus amici) non potest esse jucunda possessio alicujus boni, locum habet quando in una persona non invenitur (plena et) perfecta bonitas: unde indiget ad plenam jucunditatis bonitatem bono alicujus alterius consociati (amicabiliter) sibi » (Ibid.) Deus autem habet ex sese plenam perfectamque bonitatem. Ergo non videtur indigere aliis Personis creatis vel increatis. (Cfr. De Régnon, Op. cit., études XI. et XII.)
γ) S. Augustinus autem et post illum S. Thomas et communiter Thomistae (cfr. Monsabré, op. cit. et Lacordaire, Confér. de N.-D., Conf. 48.e De la vie intime de Dieu) conati sunt ostendere Trinitatem hoc modo: « In creaturâ intellectuali invenitur processio Verbi, et processio Amoris. Ergo a pari concedendum est Deo.... »
– Sed haec quoque argumentatio non omnino convincit. – Equidem « similitudo intellectus nostri non sufficienter probat aliquid de Deo, propter hoc quod intellectus non univoce invenitur in Deo et in nobis. – Et inde est, quod Augustinus super Joann., Tract. 27, dicit, quod Per Fidem venitur ad cognitionem, et non e converso » (Ibid.)
– Fallacias argumentorum Lulli, Mastrofini, etc.

lege si lubet apud Vasquesium (Hic, Disp. CXXXIII.), Suaresium (Lib. I, De Trinit., cap. 11., n. 3), Knoll (Opus. cit., §. 114), Janssens (Introd. in h. q.), etc.

Prob. IIam partem conclusionis, in qua loquimur de demonstratione indirecta. — Equidem demonstratio indirecta, sive ducens ad impossibile, est illa, in qua concludimus rem esse aut non esse, quia, si non esset prout affirmamus, sequitur aliquid absurdi sive falsum. Hoc patet ex dialectica. — Consequenter demonstratio indirecta Trinitatis debet disponi secundum hoc schema, nempe:

A) Impossibile est, quod Deus habeat attributum X, et non sit Trinus in Personis.

B) Atqui Deus habet attributum X.

C) Ergo est Trinus in Personis.

— Porro, ut hoc argumentum demonstrationis vim habeat, duo debent esse certo cognita per philosophiam naturalem et ex creaturis mundi, nimirum majorem et minorem, sive

Ium Deum habere attributum X

IIum Connexionem necessariam in Deo attributi X cum Trinitate Personarum divinarum.

— Jamvero per philosophiam naturalem et ex creaturis mundi non possumus de Deo certo cognoscere nisi attributa absoluta et quae pertinent ad unitatem essentiae: ut paulo ante ostendimus ex Angelico Doctore. Unde attributum X, quod affirmatur ab adversariis iam cognitum certo

de Deo per philosophiam naturalem ex rebus creatis est attributum quoddam essentiale Ipsius. Consequenter adversariorum propositum argumentum potest claritatis gratiâ in hanc formam novam proponi:

α) Impossibile est quod Deus habeat attributum essentiale, sive absolutum, X, simulque non sit Trinus in Personis.

β) Atqui per philosophiam naturalem et ex creaturis certo constat Deum habere attributum essentiale, seu absolutum, X.

γ) Ergo per philosophiam naturalem et ex creaturis certo constat Deum esse Trinum in Personis.

- Modo in hoc syllogismo licet propositio minor concedi possit tamquam vera, propositio tamen major rejicienda est tamquam nondum philosophice probata. Consequenter adversarii debent demonstrare per naturalem philosophiam et ex creaturis connexionem necessariam inter attributa Dei absoluta et Trinitatem divinarum Personarum, seu, quod idem est, debent demonstrare directe, per naturalem philosophiam, ipsam Trinitatem Personarum ex cognitione attributi essentialis ipsius Dei. Quod in I^a^ parte conclusionis improbatum est.

292. Corollaria 1°. Facilius est scire rem exsistere de facto, quam scire quidnam intime ea res in se est, sicut facilius demonstratur animam

exsistere quam quod scire quid sit anima. Si ergo humana ratio, orbata omni lumine divinae revelationis supernaturalis, nequit directe vel indirecte demonstrare per argumenta pure philosophica ordinis naturalis, quod exsistat realiter in Deo Personarum Trinitas, a fortiori eadem humana ratio, iisdem circumstantiis constituta, et per eamdem viam non poterit explicare directe aut indirecte Quidditatem Trinitatis divinae. Patet.
2º. Sicut per philosophiam naturalem et ex creaturis mundi demonstrari nequit nec directe, neque indirecte Trinitas Personarum Divinarum, ita quoque per eamdem philosophiam nec potest demonstrari directe vel indirecte: Deum non esse Trinum in Personis. — Equidem omnis demonstratio, vere talis, est progressio recta a primis principiis ad conclusiones veras. Atqui haec propositio Deus non est Trinus in Personis, est falsa et haeretica. Ergo ipsa non potest demonstrari directe vel indirecte per philosophiam naturalem ex rebus creatis.
Propterea quaecumque a Rationalistis opponuntur contra hoc mysterium, non sunt demonstrationes, sed solubilia argumenta (Cfr. Conc. Vat. Sess. III, cap. 4; item hic o; Q. I, art. 8. et Lib. I. Contra Gentes, cap. 7; Card. Aguirre. Op. cit. Disp. 60; Hermann, C. Ss. R., Instit. Theol. Dogm. T. I., nn. 614-620, etc.).

293. Q. I. An ratio humana, lumine supernaturalis revelationis omnino orbata, posset per argumenta pure philosophica demonstrare directe aut indirecte Possibilitatem Trinitatis Personarum in Deo?

R. Negative. Decl. Deus non solum est cumulus omnium perfectionum, sive πέλαγος οὐσίας, ut S. Gregorius Nazianzenus dicit; seu ipsum esse τὸ ὄν, ut Exodi III, v. 14 legitur; sed etiam quidquid habet, totum in actu habet. Unde, si demonstretur aliquid posse inveniri IN Deo, existit actualiter et de facto in ipso. — Et ob hanc causam a quibusdam dicitur, quod in Deo esse et possibile esse convertuntur, vel ut aliis placet « Esse et posse in perpetuis sunt idem; perpetua enim non patiuntur aliquam transmutationem » (Bannez, Com. in h. a.). Si igitur demonstrari utcumque philosophice posset Deum unum posse subsistere in tribus realiter distinctis Personis, poterit quoque demonstrari philosophice Deum esse Trinum in Personis. — Atqui ostendimus non posse nec directe neque indirecte demonstrari per philosophiam pure naturalem Deum esse trinum in Personis (cfr. n. praec.) Ergo, etc.

294. Q. II. An per rationem pure naturalem possit demonstrari Mysterium Trinitatis non esse impossibile?

R. Negative. Et revera τὸ non esse impossibile aequivalet τῷ esse possibile. At per rationem pure naturalem nequit demonstrari mysterium Trinitatis esse possibile (Cfr n. praec.). Ergo per rationem pure naturalem nequit demonstrari Mysterium Trinitatis non esse impossibile.

295. Objic. 2º: Doctor Catholicus potest per argumenta pure philosophica defendere contra ethnicos, Non esse impossibile Mysterium Trinitatis, quod Fides Catholica praedicat (Cfr. hic, o.). Ergo per rationem pure naturalem potest demonstrari Mysterium Trinitatis non esse impossibile.

R. Dist. antec. Doctor Catholicus potest.... defendere et modo positivo etc: Nego; potest... defendere modo negativo etc.: Concedo. Nego consequens, et dico defensionem, quae tamquam possibilis relinquitur Doctori Catholico contra ethnicos pro Fide Catholica, non esse aliam, nisi hanc, videlicet solvere argumenta ethnicorum contra Fidem, „ non quidem hoc sensu, quasi possit evidenter probari veritas aut evidenter ostendi opposita falsitas: sed quia potest sufficiens ratio adferri, cur non sit admittendum id quod in contrarium adsertum „ (Cfr. Sylvium, Com. in h. a.): quia scilicet omnia argumenta contra Fidem catholicam, quam supponant idem iudicium esse de divinis, et

de creaturis esse ferendum, procedunt ex falsis et sic sunt vere paralogismi.

296 Q. III. An possit ex rebus creatis per philosophiam pure naturalem suaderi tamquam probabile SS. Trinitatis mysterium?

R. 1°. Supposita revelatione supernaturali hujus mysterii hoc potest declarari tamquam valde probabile ex argumentis deductis a rebus naturalibus.

Prob. A) Nam per exemplum desumptum ab intellectu humano nos devenimus ad declarandum hoc mysterium, prouti hucusque fecimus cum S. Thoma (Cfr. hic o, et ad 2um).

B) Utuntur vero ad hoc idem mysterium pie exponendum S. Athanasius et Lactantius exemplo solis, lucis a sole procedentis et splendoris ab utroque emicantis; Tertullianus vero rem declarat exemplo radicis, trunci e radice, atque rami ab utrisque procedentis; S. Gregorius Natianzenus per ignem, splendorem, et calorem quae unum lumen sunt, etc. (Cfr. Bossuet, Élévations sur les mystères, 2e Semaine; Monsabré, Carême 1874, IIe Confér., not. 1; item Contenson, Theolog. Mentis et Cordis, Lib. III, Disp. II., cap. 1; etc.).

C) Suadetur autem eadem veritas ratione sequenti. Etenim omnis effectus repraesentat propriam causam, magis minusve perfecte. At Deus, qui creaturarum est prima causa, est unus

in essentia atque trinus in Personis. Ergo indubitanter huius suae physicae constitutionis vestigium aliquod et imaginem in unaquaque creatura impressit (Cfr. infra Q. XLV, art. 7.).

R. 2° Si autem nulla de hoc mysterio facta fuisset homini supernaturalis revelatio, homo per naturalem cognitionem, credo, quod nullo modo posset suspicari aut probabiliter cognoscere existentiam Trinitatis in Deo.

Prob. Etenim, seposito lumine revelationis supernaturalis, mens nostra nonnisi ex his quae in creaturis apparent potest analogice scire ea quae in Deo existunt. Atqui in rebus creatis non invenitur una numero realitas, existens in tribus realiter distinctis suppositis; sed e contra invenitur unumquodque suppositum possidere propriam substantiam, ut realiter distinctam a substantia alterius suppositi. Ergo per analogiam ex creaturis non possumus suspicari quod in Deo inveniatur unica realitas essentiae Divinae subsistens simultanee in tribus realiter distinctis personis. Hoc autem praecise importat Trinitatis mysterium: uti ex se patet. Ergo si nulla supernaturalis de Trinitate extitisset revelatio, mens nostra ex consideratione creaturarum non posset suspicari existentiam Trinitatis in Deo: consequenter nec istam tanquam probabilem ostendere.

(Cfr. loc. cit.).

297. Inferes 1° Si igitur existentia Trinitatis in Deo sic excedit humanam rationem, ut per argumenta pure philosophica ex creaturis non possit nec demonstrari, neque probabiliter ostendi, sequitur omnino indisciplinatos atque vanos esse conatus illorum theologorum (Cfr. n. 290) qui argumenta pure philosophica quaerunt aut conficiunt ad demonstrandam Trinitatem Personarum contra incredulos.

Quinimo ille, « qui probare nititur Trinitatem Personarum naturali ratione, Fidei dupliciter derogat.

α) « Primo quidem quantum ad dignitatem ipsius Fidei: quae est ut sit de rebus invisibilibus quae rationem humanam excedunt. Unde Apostolus dicit ad Hebraeos XI., v. 1, quod Fides est de non apparentibus; et (idem) Apostolus dicit I. Cor. II, v. 6: Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam vero non huius saeculi neque principum huius saeculi (i. e. Philosophorum); sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quae abscondita est.

β) « Secundo quantum ad utilitatem trahendi alios ad Fidem. Cum enim aliquis ad probandam Fidem inducit rationes quae non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium. Credunt enim, quod huiusmodi rationibus innitamur,

et propter eas credamus » (Ibid., o). Et revera ethnicus qui postquam audisset ex. gr. ab Abbate Rosminio dogma Trinitatis saltem indirecte posse demonstrari, ex ore eiusdem viri acciperet hanc Trinitatis demonstrationem: « Tres supremae formae esse, nempe subiectivitas, obiectivitas, sanctitas, seu realitas, idealitas, moralitas, si transferantur ad esse absolutum, non possunt aliter concipi nisi ut personae subsistentes et viventes » (Est propositio XXVI. inter damnatas) irrideret manifeste Fidem; quum sit illa puerilis argutia (Cfr. Zigliara, Propaedeutica etc, Lib. I., cap. XII., n. III., ε).

2.º Ex eadem radice sequitur quod hoc Trinitatis mysterium, sicut reliqua dogmata « quae Fidei sunt, non sunt tentanda probare nisi per auctoritates (divinae revelationis) his qui (has) auctoritates suscipiunt. — Apud alios vero (qui revelationem nullam recipiunt) sufficit (cfr. n. 295) defendere: Non esse impossibile quod praedicat Fides. — Unde Dionysius dicit 2. cap. De Divin. Nomin.: Si aliquis est qui totaliter eloquiis (Divinis) resistit, longe erit a nostra philosophia. Si autem ad veritatem eloquiorum (scilicet sacrorum) respicit, hoc et nos canone utimur » (Ibid.)

298. Q. IV. An Deus de sua potentia extraordinaria possit facere, ut homo extra visionem bea

tificam habeat cognitionem intuitivam huius mysterii?

R. A) Capreolus in II. Sent. Distin. XXIII, Q. unica asserit homini pure viatori posse a Deo concedi videre intuitive mysterium Trinitatis: atque in favorem propriae opinionis citat Scotum.

B) Durandus in I Sent. Prol. Q. III, et in II. Sent. Dist. XXIII, q. 2. tenet id esse impossibile. –

C) Sententiae Durandi accredit sententia Cajetani (Cfr. Bannez Com. in h. a.) et quorumdam aliorum Thomistarum: – Pro solutione sit

c) Conclusio II.. Etiam secundum Dei potentiam extraordinariam videtur impossibile, quod homo viator, extra visionem Dei beatificam, cognoscat evidenter mysterium SSmae Trinitatis, seu evidenter videat Deum ut in se est unus et trinus. Prob. Cognitio, quam homo habet extra visionem Dei beatificam, fit per speciem aliquam creatam. Atqui per nullam speciem creatam potest repraesentari Deus secundum quod est in se unus et trinus (Cfr. Q. XII, artt. 2-4-5 et 8): item per nullam speciem creatam potest evidenter demonstrari (consequenter cognosci) hoc idem mysterium SSmae Trinitatis: ut supra (cfr. n. 291) ostensum fuit. Ergo nec de potentia Dei absoluta videtur possibile, quod homo extra visionem beatificam cognoscat evidenter mysterium SSmae Trinitatis (Cfr. hic o).

299. Scholium. In responsione ad 3um Angelicus no-

tat, quod licet cognitio evidens et distincta mysterii Ssmae Trinitatis excedat vim naturalem nostri intellectus, tamen conveniens (i. e. necessarium ad melius esse) fuit ut eius aliqualis notitia a Deo nobis communicaretur per Fidei lumen, duplici ex causa.

α) « Uno modo ad recte sentiendum de creatione rerum. Per hoc enim, quod dicimus Deum omnia fecisse Verbo suo, excluditur error ponentium Deum produxisse res ex necessitate naturae. Per hoc autem quod ponimus in eo processionem Amoris ostenditur quod Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, neque propter aliquam aliam causam extrinsecam, sed propter amorem suae bonitatis. Unde et Moyses postquam dixerat: In principio creavit Deus coelum et terram (Gen. I, v. 1) subdit: Dixit Deus: Fiat lux (Ibid. v. 3) ad manifestationem divini Verbi; et postea dixit: Vidit Deus lucem quod esset bona (Ibid. v. 4) ad ostendendum probationem divini Amoris. — Et similiter in aliis operibus (sex dierum legitur).

β) « Alio modo et principalius (convenienter facta est nobis revelatio mysterii Trinitatis) ad recte sentiendum de salute generis humani quae perficitur per Filium incarnatum et per donum Spiritus Sancti » (Hic ad 3um — Cfr. supra n. 6; et Molina, Com. in h. a.).

Articulus II. Utrum sint ponendae notiones

in Divinis.

300. Ex praec. art. habemus, quod per solam revelationem supernaturalem possumus cognoscere Trinitatem divinarum Personarum secundum propriam uniuscuiusque Personae formalitatem. Remanet nunc, ut, mentem admovendo ad lucem hanc evangelicam, indigitemus theologiae tyronibus has formalitates divinarum Personarum proprias, seu notiones divinas quibus scilicet unaquaeque Persona Smae Trinitatis distincte nobis viatoribus manifestatur.

301. Et haec investigatio est theologo valde utilis ad explanationem et defensionem mysterii Smae Trinitatis contra rationalistas. Consistit namque hoc mysterium in profitendo tres divinas Personas esse unum Deum. Ponamus ergo, quod rationalista a theologo quaerat: Quo principio Personae divinae sunt unum?, theologus respondebit: Deitate. Sed si rationalista ulterius instet, quaerendo: Quo principio Personae divinae sint tres? theologus nequit aliter respondere, nisi proferendo notiones divinas, quibus scilicet unaquaeque divina Persona nobis apparet distincta a caeteris aliis; utputa dicendo Personae Divinae sunt tres, quia totidem sunt Paternitas, Filiatio et Processio (Cfr. hic. o).

302. De his vero notionibus tria occurrunt declaranda, nimirum

α) An sint? (Art. praes.)

β) Quot sint? (Art. seq.)

γ) De earum certitudine quoad nos (Art. 4. h. q.).

303. A primo igitur quaesito incipientes disputare, animadverte in titulo

1° τὸ sint ponendae in divinis valet idem ac τὸ exsistant realiter - formaliter in divinis Personis. Haec explicatio deducitur ex dictis in explanatione tituli art. 1, Q. XXVII.

2° perpende in eodem titulo τὸ notio esse contractionem vocis Nominatio (cfr. pseudo-Dionysium Lib. De Div. Nom., cap. 1,), aut vocis Notificatio (cfr. art. 3. h. q. ad 2um); et propterea saepissime a Tullio (Lib. III. De Officiis) et a philosophis notio usurpatur pro definitione aut cognitione rei; ut cum dicimus alia est notio hominis, alia bovis, etc. Sed a theologis in tractatu de SSma Trinitate τὸ notio accipitur ad significandum «id quod est propria ratio cognoscendi divinam Personam» (art. seq., o; Cfr. hic o, et ad 2um). - Ad cuius definitionis intelligentiam adverte, quod in Deo licet unica sit realitas simplicissima, tamen, quum illa realitas sit infinita, neque possit in sua totalitate a nostro intellectu comprehendi (Cfr. Q. XII., art. 7), propterea possumus tum in divina natura tum in personis divinis distinguere virtualiter per mentis operationem varias earumdem formalitates.

A) Illa formalitas, seu nota, exsistens specialiter in aliqua divina persona et per quam notam

cognoscimus personam illam eamque distinguimus ab aliis vocatur Notio divina.
Et sub hac postrema acceptione fit sermo de divinis notionibus in hoc et segg. articulis.
304. Scholium. Nomen notio in sensu theologico occurrit in traslatione latina Epistolae quam Patres Synodi Antiochenae miserunt contra errores Pauli Samosateni ad S. Dionysium PP.; et in versione latina Epist. XLIII. S. Basilii Magni, agentis de distinctione Personarum divinarum; item in S. Augustino Lib. V. De Trinit., cap. 6, ubi ait: « Alia notio est qua intelligitur Ingenitus, et alia qua intelligitur Genitor »; et deinceps in aliis Patribus, Augustino posterioribus; quorum testimonia congerit Suarez (Lib. VII. De Trinit. cap. 1) et Vasquez (Hic, Disp. CXXXVI, cap. 2.). – At
305. Q. Quo indicio, seu criterio, dignoscere poterimus nomina vere exprimentia divinas notiones?
R. Ut nomen vere exprimat divinam notionem, oportet
1.° ut significet realitatem non communem tribus divinis Personis, sed propriam uni aut, ad summum, duabus divinis Personis. – Si namque significaret aliquid commune tribus divinis Personis, per tale nomen non innotesceret nobis distincte unam aut alteram divinam Personam, sed solam realitatem divinam tribus Personis communem (Ibid. – Cfr. I. Sent. Dist. XXVI., Q.

II, art. 3, et Dist. XXXIII, art. 2,).

2° quod exprimat formalitatem pertinentem ad dignitatem. - Etenim Persona designat id quod est dignissimum in tota natura (Cfr. Q. XXIX. art. 3, ad 2um); unde si notio sit vere nomen proprium Personae divinae, oportet, quod designet formalitatem pertinentem ad quamdam divinae naturae dignitatem (Ibid.).

3° quod designet formalitatem pertinentem ad originem vel relationes divinas. Etenim notio denotat formalitatem propriam divinae Personae, idest formalitatem, quâ vel Persona distinguitur ab essentia divina, vel una divinarum Personarum distinguitur ab alia. Huiusmodi autem sunt nomina, quae vel relationes divinas, vel origines Personarum divinarum significant. Ergo etc. (Ibid.).

4° quod tale nomen non sit aliquod nomen concretum, sed nomen abstractum. Equidem differentia inter nomen abstractum et nomen concretum est, quod nomen abstractum designet rem per modum formae quâ aliquid est tale; sicut humanitas est id quo homo est homo; e contra nomen concretum designat rem per modum suppositi seu subsistentis; homo enim denotat quod subsistit in natura humana. - Jamvero notiones sunt principia, quibus Personae divinae manifestantur nobis tamquam constitutae in proprio esse et distinctae ab aliis.

Ergo recte notio debet exprimi per nomen abstractum (Cajet., Com. in h. a.).

5.° quod tale nomen exprimat formalitatem propriam alicui divinae Personae non solummodo per ordinem ad eamdem vel alias Personas divinas, sed etiam et praecipue per ordinem ad nostrum intellectum cognoscentem; quoniam notio est formale principium distincte a nobis cognoscendi personas divinas (Ibid.).

A) Recapitulando omnes has quinque conditiones, habetur, quod Notio definiri etiam potest dicendo: Est nota sive formalitas divina, qua distincte cognoscitur a nobis aliqua divina Persona, quaeque ad eiusdem Personae originem et dignitatem pertinet.

306. His praenotatis, sensus praesentis articuli est huiusmodi:

Utrum notio aliqua divina exsistat formaliter in Personis divinis?

A) Petrus Praepositivus, natione Longobardus, Doctor et Cancellarius Sorbonicus, qui saeculo XIII. vitam finivit, negative respondit quaesito, hac ductus ratiuncula. — In quocumque, aiebat ipse, invenitur abstractum et concretum, in eo invenitur compositio quaedam. In divinis nulla compositio inveniri potest. Ergo nomina abstracta non sunt ponenda in Personis divinis. Iamvero notiones sunt formalitates quaedam significatae in abstracto, utputa Paternitas.

Ergo huiusmodi notiones non sunt ponendae vere proprie que in divinis Personis (cfr. hic ad 3um).
Verum, quum animadvertisset Praepositivus S. Scripturam uti nominibus abstractis circa Personas divinas, puta in illo S. Pauli: « Flecto genua mea ad Patrem Domini Nostri Jesu Christi, ex quo omnis Paternitas in coelis et in terra nominatur » (Ephes. III, vv. 14-15), existimavit, quod, quando huiusmodi nomina abstracta inveniuntur in divinis eloquiis, illa sunt interpretanda pro concretis. Sicut enim, ipse addebat, quando dicimus: Rogo benignitatem tuam, est sensus Rogo te benignum, ita quando S. Scriptura nominat Paternitatem, intelligendus est Deus Pater - (Hic o, et loc. cit.).

α) Haec sententia Petri Praepositivi coincidit quasi in idem cum errore Gilberti Porretani (Cfr. Q. III. art. 3, o) et ex eadem falsa radice procedit. Quemadmodum enim Gilbertus, ne videretur laedere Dei simplicitatem, noluit admittere nomina essentialia et in abstracto, puta Deitatem, Sapientiam Vitam, etc., posse praedicari proprie de Deo, sed explicabat illa in sensu concreto; quasi Deus est vita significaret idem ac Deus est vivens: pari modo Praepositivus ob timorem laedendi Dei simplicitatem erravit dicendo nomina personalia in abstracto non posse dici proprie de Deo.

β) Gregorius Ariminensis (I. Sent. Dist. XXVI, Q. unica art. 2) et Gabriel Biel (Ibid. Dist. XVIII.

Q. I, art. 3, Sub. 1°) Praepositivum sequuntur in hac parte (Cfr. Capreolum, Ibid. Dist. XXVI). – Sed contra hos doctores statuitur propositio sequens:

a) Praepositivi sententia rejicienda est.

Prob. 1° Tota ratio, propter quam Praepositivus noluit admittere usum nominum abstractorum et concretorum, quando loquimur de divinis Personis, est timor laedendi simplicitatem Personae Divinae. Atqui vanus est iste timor. Ergo omnino vana est positio Praepositivi. – Prob. min. Non minoris simplicitatis est τὸ Deus, vel quodvis attributum Dei absolutum, quam Divina Persona, ut evidens est apud omnes theologos. Atqui, quando loquimur de Deo, vel de attributo Dei absoluto, utimur tum nominibus abstractis, tum nominibus concretis: siquidem dicimus Deus est sua Deitas, sua vita, etc. Ergo a pari, loquendo de Persona divina, iure utimur tum nominibus concretis, videlicet Pater, vel Genitor, Filius seu genitus etc. tum etiam nominibus abstractis ad Personam unam attinentibus, seu divinis notionibus (cfr. n. 305, A); puta nominando Paternitatem vel Filiationem, etc.

2° Praeterea in praesenti (cfr. hic o et ad 3um) vita intellectus noster non cognoscit Deum secundum quod ipse in semetipso exsistit, sed Deum cognoscit per analogiam ad creaturas, praecipue sensibiles (Cfr. Q. III, art. 3, ad 1um; et Q. XIII, art. 1).

Unumquodque autem, secundum quod cognoscimus, ita quoque nominamus: eo quod nomina sunt signa conceptionum mentalium. Et ideo in praesenti vita nos loquimur ea quae in Deo realiter exsistunt nominare non secundum modum quo in Deo sunt sed analogice ad modum secundum quem similes formalitates inveniuntur in creaturis, praesertim sensibilibus. (Hic canon est jugiter theologo prae mente habendus, ne inde contingat confundere ordinem ontologicum cum ordine logico praesentis nostrae vitae intellectivae). Age vero, quando loquimur de corporalibus rebus nos distinguimus abstractas formalitates a concretis formalitatibus, atque utimur nominibus abstractis ad significandum earum simplicitatem; utimur e contra nominibus concretis ad significandum earumdem subsistentiam. Ergo a pari circa divinas Personas nos in praesenti vita convenienter distinguimus formalitates abstractas a concretis, atque utimur nominibus abstractis ad significandum divinas Personas tamquam res simplices; utimur vero nominibus concretis ad significandum divinas Personas per modum rei subsistentis. Consequenter usus horum nominum circa divinas Personas non praejudicat simplicitati earum (Hic o, et loc. cit.).

B) Sententiâ Praepositivi rejectâ, sequitur

b) Conclusio. Necesse est ponere in divinis

Personis notiones quasdam.

Nota - Conclusio docetur unanimiter a Scholae theologis contra Praepositivum. At contradicere unanimi Theologorum sensui in re tam gravi, qualis est praesens Trinitatis mysterium, est temerarium, atque haeresi proximum (Cfr. M. Canum, Lib. VIII. De Locis Theolog., cap. 4). Unde conclusio haec, tanquam certa, atque Fidei proxima, est retinenda. Videlicet, quemadmodum Gilberti positio, nolens in Deo inveniri distinctionem inter abstractum et concretum quantum ad nomina essentialia, damnata fuit in Conc. Rhemensi an. 1148 ab Eugenio III; pari jure poterit error Praepositivi damnari tanquam haeresis per Ecclesiae publicum judicium (Cfr. hic ad 1um, et art. 4 h. q., o; item Bannez, Com. in h. a.).

Prob. 1° Catholici Doctores debent habere nomina apta ad recte loquendum circa mysterium SSmae Trinitatis. Unde, cum confitentur Patrem, Filium et Spiritum Sanctum esse unum Deum et tres Personas, debent habere nomina opportuna tum ad explicandam formalitatem quâ tres Personae unum sint, tum ad explicandam formalitatem secundum quam unaquaeque Persona ab aliis secernitur. Videlicet debent habere nomina essentialia abstracta ad hoc ut per ea possint respondere

haereticis quaerentibus: Quo principio Pater, Filius et Spiritus Sanctus sunt unus Deus? Et similiter debent habere nomina abstracta et personalia, per quae respondeant iisdem infidelibus quando quaerunt: Quo principio Pater distinguitur a Filio, vel a Spiritu Sancto?— Jamvero notiones nihil aliud sunt, quam principia seu formalitates obiectivae quibus nobis manifestatur distinctio unius divinae Personae a caeteris aliis. Ergo in divinis ponendae sunt notiones (Hic, i. et loc. cit.).

2º Necessarium est Doctori Catholico habere nomina apta ad exponendum ea quae Fides praedicat de Sma Trinitate. Atqui profitemur in una Persona Dei Patris inveniri duas relationes specifice distinctas, videlicet Paternitatem per quam Deus Pater refertur ad solum Filium, et Spirationem Activam per quam Ipsemet refertur ad solum Spiritumsanctum. Ergo Doctori Catholico sunt necessaria nomina apta ad exprimendum pluralitatem relationum specificarum in una Dei Patris exsistentium Persona: patet. Jamvero notiones divinae obiective consideratae et ab his nominibus significatae, nihil aliud sunt quam divinae notiones manifestantes nobis ea quae Fide credimus in divinis Personis esse. Ergo necesse est in divinis ponere notiones. Omnia sunt per se clara, excepta veritate primae propositionis minoris, in qua asseritur quod relatio Paternitatis et relatio Spirationis activae quae sunt in Deo Patre, sint duae specifice distinctae

relationes. Probatur ergo sic. Relativa, utpote ad aliud se habentia, concipiuntur et distinguuntur, quemadmodum motiones, videlicet speciem recipiunt a termino relativo quem essentialiter respiciunt. Unde impossibile est, quod una eademque specifice relatio terminet ad duas vel plures relationes specifice inter se distinctas. - At relatio divina quae dicitur Spiratio passiva, seu Processio, quaeque correlative respondet ad Spirationem activam, distinguitur specifice a Filiatione quae correlative respondet ad Paternitatem: (quia, ut diximus Q. XXVII, art. 4, Processio Spiritus Sancti non potest dici Generatio in divinis). Ergo est impossibile, quod Paternitas divina, et Spiratio activa, quae in Deo Patre inveniuntur, sint una eademque specifice relatio, sed debent esse duae relationes specifice distinctae inter se (Hic, o - Cfr. Cajet., Com. in h. a.; et Bannez, Com. in a. seg.).

307. Corollaria. 1° In divinis invenitur terminus qui, idest divina Persona, et terminus quod seu essentia divina, et terminus quo videlicet proprietas personalis seu Notio (Hic, o).

2° Sicut dictum est (Cfr. n. 305, 4°), α) „Notiones significantur in divinis non ut res (subsistentes) sed ut rationes quaedam (abstractae) quibus cognoscuntur Personae; licet ipsae notiones, vel relationes, realiter sint in Deo ut supra in Q. XXVIII. art. 1 dictum est. (Jamvero formalitas

abstracte accepta, aliis verbis relatio abstracte considerata nequit concipi tanquam reale principium agendi, neque ut suppositum quod agit, sicut neque illas concipimus uti terminos per se actionis. - Bannez, Com. in h. a.). Et ideo ea quae habent ordinem aliquem ad actum essentialem vel personalem non possunt dici de notionibus quia hoc repugnat modo significandi ipsarum. Unde non possumus dicere quod Paternitas generet, vel creet, sit sapiens vel intelligens.

β) « Essentialia vero (attributa) quae non habent ordinem ad aliquem actum, sed removent conditiones creaturae a Deo, possunt praedicari de notionibus. Possumus enim dicere, quod Paternitas est aeterna vel immensa vel quodcumque huiusmodi.

γ) « Et similiter propter identitatem rei (i.e. realem inter notiones atque nomina substantiva personalia), possunt substantiva personalia et essentialia praedicari de notionibus. Possumus enim dicere quod Paternitas est Deus, et Paternitas est Pater » (Hic ad 2um - cfr. Q. XXXIX, artt. 1, 4, 5, et 6).

Articulus III. Utrum sint quinque notiones.

308. « Titulus intendit de numero quinario adaequate; ita quod neque plures, neque pauciores sint notiones quam quinque » (Cajet., Com. in h. a.).

309. Quinque notiones divinae, de quibus heic habetur

sermo, sunt Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Communis Spiratio, et Processio.

310. In hac quaestione Scotus in I. Sent. Dist. XXVII, Q. II. valde dubitat: An inspirabilitas debeat poni notio Filii ?; non tamen audet id diffinire, ne a communi Sanctorum sententia discedat ;; (Bannez, Com. in h. a.). – Equidem communis sententia Ss. Patrum et Theologorum est, ut sequitur

Conclusio. Notiones divinae non sunt nisi quinque, Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Communis Spiratio, et Processio.

– Nota. Non nisi cum magna temeritate conclusio negari posset (Bannez, ibid.).

Prob. Notio, de qua nunc loquimur, est formalitas divina, connotans ordinem originis qui est inter divinas Personas, pertinens ad quamdam dignitatem seu perfectionem personalem, ideoque specialem Personam Sanae Trinitatis denotans (cfr. n. 305, A). Quocirca tot sunt in Deo ponendae notiones, quot numerari possint huiusmodi formalitates divinae exprimentes α) ordinem originis unius ab alio, β) dignitatem Personae, et γ) capaces specialem Personam divinam nostro intellectui manifestandi in praesenti vita. Sed huiusmodi formalitates sunt solummodo quinque. Ergo etc. – Minor prob. Ordo originis con-

notat quasdam divinas formalitates personales in sensu positivo; et quamdam aliam divinam formalitatem personalem connotat in sensu negativo et indirecto. In sensu positivo connotat has duas formalitates personales, scilicet τὸ qui ab alio, et τὸ a quo alius; enimvero per originem una Persona Sanctae Trinitatis oritur sive procedit ab alia. Rursum origo, considerata in sensu negativo, potest connotare aliam formalitatem personalem, videlicet τὸ qui non ab alio: datur revera una Persona Sanctae Trinitatis quae a nulla alia procedit, videlicet Pater aeternus. Origo autem, considerata in sensu negativo, nequit connotare formalitatem personalem, nempe τὸ a quo nullus alius procedit; etenim huiusmodi formalitas videtur exprimere quamdam foecunditatis deficientiam, consequenter non pertinet ad aliquam dignitatem personalem. Sic igitur generales et communes formalitates divinae, quas connotare potest ordo originis qui est inter divinas Personas, et secundum quas formalitates possunt nobis manifestari Personae divinae, non sunt nisi τὸ qui ab alio, τὸ qui a nullo, atque τὸ a quo alius.

α'') Ergo vero Pater aeternus non potest manifestari per τὸ qui ab alio, quia ipse non procedit ab alia Persona Trinitatis, sed est primum principium totius Trinitatis.

Potest tamen Pater nobis manifestari per τὸ qui

a nullo; quoniam vere a nullo procedit neque ab ullo fuit genitus. Notio personalis haec in Patre vocatur Innascibilitas.
Similiter quia a Patre per processionem intellectus procedit Filius, et per processionem voluntatis procedit Spiritus Sanctus, ideo considerando Patrem secundum ordinem originis qui dicitur τò a quo alius, habetur notio Paternitatis secundum quam notificatur per ordinem ad Filium, et notio Spirationis activae secundum quam ipse notificatur per ordinem ad Spiritum Sanctum.
(β') Considerando nunc Filium Dei, ipse non potest notificari nobis per τò qui a nullo; quoniam ipse procedit a Patre per emanationem intelligibilem.
Potest tamen notificari per τò qui ab alio. Et, cum iste alius, a quo est Filius, sit solus Pater, hinc considerando in Filio hunc ordinem originis, ipse notificatur per Filiationem.
Tandem potest in Filio attendi ordo originis, secundum quem alius, i.e. Spiritus Sanctus, ab ipso procedit, et secundum hunc ordinem notificatur per Spirationem activam.
γ') Considerando Spiritum Sanctum, in ipso non invenitur ordo originis qui dicitur τò qui a nullo, quia vere procedit a Patre Filioque; nec invenitur ordo originis, qui dicitur τò a quo alius, quoniam nulla Persona divina procedit a Spiritu Sancto: attamen invenitur in eo ordo originis qui dicitur τò qui ab alio, quia Spiritus Sanctus a Patre Fi-

lioque procedit, Et secundum hunc ordinem accipitur notio quae dicitur Processio.

– Ulterius caute adverte quod Spiratio activa quae est in Deo Patre et Spiratio activa quae est in Deo Filio, non habent invicem oppositionem relativam; quinimo utravis requirit necessario Deum Patrem et Deum Filium tamquam unicum principium a quo fluat, quia Spiratio activa, idest actus amoris personae intellectualis, procedit essentialiter a persona intelligente et ab ipso bono intelligibiliter cognito. Atqui in divinis Deus Pater se habet tamquam notionaliter intelligens, Filius, se habet tamquam Verbum, sive Bonum intelligibiliter cognitum. Ergo quum Spiratio activa quae est in Deo Patre, non habeat oppositionem relativam ad Spirationem activam quae est in Deo Filio, hae duae spirationes activae non distinguntur invicem realiter, sed sunt una eademque realitas. Et ob hanc causam Spiratio activa quae est in Deo Patre Deique Filio vocitatur Spiratio Communis.

Sunt ergo in summa quinque notiones in divinis, videlicet Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Communis Spiratio, et Processio (Hic, o).

311. Objic. Filius Dei non spiratur a Patre, item S. Spiritus non generatur a Patre aut Filio. Tandem esse ab alio, quod convenit tum Filio tum Spiritui Sancto, videtur esse eorum notio. Ergo videtur in Filio ponenda notio nova Non Spirabilitas, et similiter in Spiritu Sancto notio nova Ingenerabilitas.

et in utrisque notio τοῦ esse ab alio.
R. Nego consequens - Triplici ex causa Ingenerabilitas relate ad Spiritum Sanctum, atque Non-Spirabilitas relate ad Filium dici non possunt Notiones.
I^a. causa est, quam dedimus ex Angelico, videlicet quia Non-Spirabilitas seu non esse spiratum a Patre, non dicit dignitatem, i.e. perfectionem specialem et personalem in Filio Dei; similiter Ingenerabilitas, i.e. non procedere per modum generationis a Patre, aut a Filio non exprimit quamdam specialem dignitatem personalem in Spiritu Sancto: sed specialis dignitas in Filio habetur per Filiationem Dei, et specialis dignitas in Spiritu Sancto invenitur per Processionem a Deo Patre eiusque Filio. - Omnis autem notio explicat semper aliquid pertinens ad specialem Personae dignitatem (cfr. n. 305, A). Unde merito non-Spirabilitas non ponitur notio Filii, et non Generabilitas non computatur tamquam notio Spiritus Sancti.
II^a. causa est, quia non-Spirabilitas, et non-Generabilitas non exprimunt formalitatem aliquam seu perfectionem, essentialiter divinam, sed possunt aeque convenire creaturis. Adamo revera convenit non-Spirabilitas, quia creatura fuit; convenit quoque ei non-Generabilitas, quoniam non fuit genitus, ab alio homine ut fabulatus est Pereyra circa Praeadamitas,

sed creatus fuit immediate a Deo; ut Gen. I, v. 27, legitur. — E contra innascibilitas seu non ab alio genitus, denotat in Deo Patre maximam dignitatem; quoniam recognoscit in ipso fontem omnium quae tum in aliis Personis divinis tum in creaturis inveniuntur. — Sumitur haec ratio ex s. Augustino Lib. V. De Trinit. cap. 8.

III^a. causa assignatur a S. Hilario in Lib. De Synodis (super can. 26), videlicet « ad commendandam divinae naturae unitatem. Ponendo siquidem innascibilem unam personam, ponitur unum principium et caput in natura divina. (Inquit enim Hilarius, quod ponere duos innascibiles (in divinis) est ponere plures Deos, et plures naturas divinas; ac per hoc ponere unum innascibilem commendat unitatem divinae naturae). Propter quod sacri Doctores non qualitercumque ponunt innascibilitatem esse notionem, sed ut propria est Patri, ita quod (ut sic) nec essentiae, nec Spiritui Sancto convenit » (Cajet. Com. in h. a.).

a) Denique τὸ esse ab alio non exprimit aliquid speciale pertinens ad dignitatem Personae divinae, sed est aliquid commune tam Personis divinis quam creaturis: ut per se patet. Et ideo, quia notio debet esse aliquid essentialiter pertinens ad divinas Personas, τὸ esse ab alio nequit connumerari inter

notiones divinas. Cfr. Suarez (Lib. VIII De Trin. cap. 2); Vasquez (Hic, Dispp. 137 et 140); etc

312. Corollarium. Exinde colligitur actus notionales i. e. operationes procedentes a Persona divina, non esse notiones. Revera huiusmodi actus notionales non significantur, tamquam formalitates manifestantes nobis Personas divinas, sed potius tamquam aliquid emanans a Persona divina, vel terminans ad Personam aliquam divinam. E contra se habet notio divina, ut dictum est (cfr. n. 305, 5°). Ergo etc.

313 Scholium. A) „ Harum quinque (notionum) tantum quatuor (videlicet Paternitas, Filiatio, Spiratio et Processio) sunt relationes: nam innascibilitas (quum non exprimat formaliter ordinem ad terminum aliquem positivum) non est relatio (realis – Cfr. n. 102.) nisi per reductionem (ad ipsam Paternitatem); ut infra Q. seq. art. 4 ad 3um dicetur „ (Hic, o).

B) Praeterea „ si hoc in proprietatis ratione observetur, ut proprium esse dicatur quod convenit uni soli (Op: II, cap. 59), quatuor tantum (ex suprapositis notionibus) proprietates sunt: nam Communis Spiratio non est proprietas, quia convenit duabus Personis „ (Ibid.) Patri videlicet Filioque.

C) Rursus ex quinque notionibus „ tres sunt notiones personales, idest constituentes Perso-

nas, scilicet, Paternitas, Filiatio et Processio; nam communis Spiratio et innascibilitas dicuntur notiones Personarum, non autem Personales; ut infra Q. XL., art. 1, magis patebit » (Ibid.).

314. Propter hoc quod Deo est una essentia, ipse dicitur unus; propter hoc quod in Deo sunt tres Personae, ipse dicitur trinus. Fit inde

Q. I. Nonne ergo poterit Deus dici quinus, ex eo quod in ipso sunt quinque notiones; aut quatrinus ex eo quod in ipso inveniantur quatuor proprietates?

R. Negative. Enimvero unumquodque nominatur tale ex his quae ei conveniunt prout est in seipso, non autem ex his quae ei conveniunt per ordinem ad nostrum modum cognoscendi illud. Per se patet. — Tamvero « essentia in divinis significatur ut res quaedam (singularis in natura), et similiter personae significantur ut res quaedam (subsistentes individualiter in Deo): sed notiones significantur ut rationes (abstractae ab ipsis Divinis Personis atque nobis in praesenti vita) notificantes Personas. Et ideo, licet dicatur Deus unus propter unitatem essentiae; et trinus propter Trinitatem Personarum; non tamen dicitur quinus propter quinque notiones » (Hic ad 2.um); et similiter, quia proprietates significantur tanquam formae non quidem concrete subsistentes, sed potius uti formae differentiantes divinas Personas

propterea, ex quaternitate proprietatum Deus nequit dici quatrinus. – Sit nunc

315\. Q. II. An Paternitas et Communis Spiratio quae sunt in Deo Patre sint relationes realiter invicem distinctae?

R. Negative. Et sane relationes mutuo oppositae nequeunt coadunari in eadem divina Persona, prout exposuimus supra (Q. XXX, art. 2); secus cum Sabellio dici posset quod Persona Patris et Persona Filii sint una eademque Persona divina. Unde, « cum sola oppositio relativa faciat pluralitatem (i.e. distinctionem realem) in divinis, plures proprietates unius Personae, cum non opponantur ad invicem relative (secus essent in duabus Personis) non differunt realiter » (Hic ad 3um). Et ideo Paternitas et Communis Spiratio, quae sunt in Deo Patre (et similiter Filiatio et Communis Spiratio, quae sunt in Deo Filio), non distinguuntur invicem realiter; sed sola ratione ratiocinata, seu virtualiter.

α) « Nec tamen (et hoc nota!!) de se invicem praedicantur (Paternitas et Communis Spiratio): quia significantur, ut diversae rationes personarum. Sicut etiam non dicimus quod Attributum potentiae sit Attributum scientiae, licet dicamus quod Scientia sit Potentia » (Ibid.) in Deo.

Articulus IV. Utrum liceat contrarie opinari de notionibus.

316. In titulo ad τὸ liceat supple absque periculo aut crimine haereseos: agitur siquidem de liceitate in rebus Fidei, sicut ex corporis articulo apparet.

317. Item τὸ de notionibus interpretandum est amplissime secundum quod comprehendit doctrinam superius traditam tum circa existentiam tum circa numerum notionum divinarum: iste namque articulus complet quodammodo doctrinam duorum immediate praecedentium (cfr. Nazarium, Com. in h. a).

318. Est autem opinio assensus, sive adhaesio intellectus uni parti contradictionis cum formidine partis oppositae (cfr. I. IIª IIªe, Q. I, art. 4, o). Statuitur Angelicus vere opinari, quoniam omnis assertio contra doctrinam catholicae Ecclesiae, quae est columna et firmamentum veritatis (I. Tim. III, v. 15) nequit esse vera; et rursum omnis adhaesio intellectus in propositionem non veram non potest esse, ad summum, nisi opinio.

319. Atqui in duobus articulis praecedentibus constituimus ex Ss. Patrum et Ecclesiae Catholicae doctrina principaliter duo, videlicet

A) Notiones aliquas esse ponendas realiter in divinis; et

B) Has notiones esse tantum quinque.

Modo propositio contraria τῇ A est haec:

α) Nullae notiones existunt realiter in divinis.

Contra B autem militat sequens affirmatio:

β) Notiones divinae sunt pauciores vel nume-

rosiores quam quinque.
De propositionibus igitur α) et β) est intelligendum τὸ contrarie opinari, positum in titulo.
320. Unde sensus articuli praesentis est huiusmodi:
Utrum absque periculo, aut crimine haereseos sit licitum opinari α) vel quod nullae exsistant realiter notiones in divinis, β) vel quod istae notiones sint plures aut pauciores quam quinque?
321. Verum S. Thomas, suo more, uberius quaestionem resolvit, regulas subministrando, generales quantum ad liceitatem opinandi circa veritates divinitus revelatas. Ea propter
Praenota 1º « quod ad Fidem pertinet aliquid dupliciter
A) « Uno modo directe, sicut ea quae nobis sunt principaliter divinitus tradita (idest publice ac solemniter nobis proposita ad credendum per Ecclesiae auctoritatem), ut Deum esse trinum et unum, Filium Dei esse incarnatum, et huiusmodi.....
B) « (Alio modo) indirecte.... ad Fidem pertinent ea, ex quibus (negatis) consequitur aliquid contrarium Fidei; sicut, si quis diceret Samuelem non fuisse filium Elchanae; ex hoc enim sequitur Scripturam divinam (Cfr. I. Reg. I. v. 20) esse falsam » (Hic, o. - Cfr. IIª-IIae P., Q. I, art. 6, ad 1um; et Q. II, art. 5;

et Q. XI, art. 2, c). Quae conclusio est evidenter contra solemnem Ecclesiae definitionem (Cfr. Conc. Vat. Sess. III. § 2. De Revel., can. 4).

– Sed haec, quae indirecte ad Fidem pertinent, sunt in triplici differentia.

α) Aliqua enim ex indirecte pertinentibus ad Fidem fuerunt, processu temporis, ab Ecclesia dogmatice definita et proposita nobis ad credendum: uti haec: « B.ª M.ª Virgo fuit sine labe originali concepta »;

β) Alia ex indirecte ad Fidem pertinentibus nondum ab Ecclesia dogmatice fuerunt definita, attamen ab omnibus Christifidelibus unanimi consensione Fide divina creduntur; uti haec: « Deipara Virgo post mortem fuit corpore et animo assumpta in coelum »;

γ) Alia demum ex indirecte ad Fidem pertinentibus nondum sunt per Ecclesiae iudicium infallibiliter determinata, sed hinc inde permittuntur disputationi theologorum; uti haec: « Character sacramentalis manet indelebiliter in anima hominis defuncti ».

322. Exinde accipiuntur variae qualificationes propositionum, obiective unice consideratarum, videlicet

A) Propositio enuntians A) aut α), idest (Cfr. n. praec.) veritatem directe pertinentem ad Fidem, aut licet indirecte pertinentem ad Fidem, ta-

men solemniter ab Ecclesiae iudicio definitam, nominatur *propositio dogmatica*; et vicissim

a) Ei contradictorie *opposita propositio* nominatur *propositio* obiective *haeretica*.

B) Propositio enuntians β) idest (cfr. n. praec.) propositionem indirecte pertinentem ad Fidem, ab universali Ecclesia *publice* retentam sed *nondum dogmatice* definitam, nominatur *propositio catholicae Fidei*, seu Fidei *proxima*; et vicissim

b) Ei contradictorie *opposita propositio* nominatur *propositio acatholica*, vel *haeresi* obiective *proxima*.

C) Propositio enuntians γ), idest (cfr. n. praec.) propositionem *indirecte* ad Fidem pertinentem et de qua adhuc hinc inde theologi *libere* disputant, appellatur *propositio adiaphora* obiective in *Fide catholica*; et similiter

c) Ei contradictorie *opposita propositio* nuncupatur etiam *propositio* obiective *adiaphora* in *Fide catholica*.

– *Nota* propositiones C) et c), etsi *obiective adiaphoras in Fide*, posse mereri nonnunquam qualificationem *temeritatis*, aut *erroris*, aut *offensivae piarum* aurium etc.

323. *Praenota* 2ª. In homine qui opinatur aliquid contra ea quae *directe* pertinent ad Fidem *aut* contra ea quae pertinent ad Fidem *indirecte*, sed iam fuere per Ecclesiae iudicium *solemniter definita*, aliis

verbis in homine qui opinatur contra propositionem A), n: praec. declaratam, attendenda est tum dispositio ex parte intellectus eius, tum dispositio ex parte voluntatis eiusdem.

α) Ex parte intellectus eius qui contrarium Fidei τοῦ A) opinatur, considerandum est: utrum id faciat sciens propriam opinionem esse contra Fidem τοῦ A) ab Ecclesia solemniter determinati, an e contra id faciat ignorans, idest non advertens, propriam opinionem esse contrariam Fidei τοῦ A) ab Ecclesia solemniter determinati

β) Ex parte voluntatis eius qui contrarium Fidei τοῦ A) opinatur, oportet considerare, an hoc faciat cum pertinacia, volens scilicet sentire contra id quod Ecclesia determinavit; an e contra faciat hoc absque pertinacia, videlicet cum animo parato ad propriam opinionem deponendam, semel cognito hanc suam opinionem esse contra solemnem Ecclesiae definitionem (cfr. hic, o et. loc. cit.). – Exinde deducimus

γ) Si quis scienter et pertinaciter opinaverit contra propositionem A), n: praec. declaratam, est formaliter haereticus; et

γ') Huius hominis opinio est dicenda haeresis formalis (Ibid.).

δ) Si quis autem ignoranter et absque pertinacia opinaverit contra propositionem A), n: praec. declaratam, est haereticus materialiter; et

δ') Eius opinio est dicenda haeresis materialis.

non autem formalis (Ibid.).

ε) Pari modo si quis scienter et pertinaciter opinaverit contra propositionem B), n.º praec. declaratam, non est formaliter haereticus, sed est sapiens haeresim aut errans; quoniam implicite sentit totam Ecclesiam in credendo errare posse: unde

ε') Eius opinio contraria τῷ B), n.º praec. declarato, est haeresi proxima, aut error in Fide.

ζ) Demum si quis scienter ac pertinaciter opinaverit contra propositionem C), n.º praec. declaratam, nullum haereseos crimen incurrit, sed forte temeritatis, etc.: unde

ζ') Eius opinio contra τὸ C) non est dicenda ullo modo haeresis, sed forte temeritas aut error, etc. (Ibid.).

324. Praenota 3º quod etsi licet de notionibus non fiat (explicita) mentio in sacra Scriptura (nec in aliquo Concilio), fit tamen (utrobique) mentio de personis, in quibus intelliguntur (implicite) notiones, sicut abstractum in concreto » (Cfr. art. 2. h. q. ad 1.um). Etenim notiones divinae sunt formalitates quaedam personales abstractae ab eisdem. Si ergo doctrina de notionibus invenitur implicite contenta tum in Scriptura tum in Conciliorum actis, nulli dubium esse poterit, quod doctrina de notionibus pertineat indirecte et implicite ad Fidem seu contineatur virtualiter in dogmate catholico de tribus divinis Personis (Cfr. Bañ. in h. a.).

325. His praesuppositis, sequitur

Conclusio. Si quis falsum opinaretur circa notiones divinas absque voluntatis pertinacia, vel non advertens ex sua falsa opinione sequi aliquid contra dogmatice definita ab Ecclesia circa Fidem Trinitatis, talis homo non incurreret crimen haeresis formalis, sed est solummodo errans circa Fidem. — At si id retineret, advertens ex sua falsa opinione sequi aliquid contra dogmatice definita ab Ecclesia circa Fidem Trinitatis, praecipue si hoc faciat cum pertinacia voluntatis, incurreret crimen haereseos formalis quoniam in isto casu talis homo pertinaciter ac scienter discredit implicite ea quae ab Ecclesia sunt dogmatice definita de Sua Trinitate.

Constat ex dictis (Hic o).

Q. XXXIII. De Persona Patris.

326. Prologus. Expleto tractatu de divinis Personis in communi, disserendum est, iuxta promissa in prol. Q. XXIX, de eisdem Personis divinis in speciali, videlicet de notionibus, quibus unaquaeque Persona Trinitatis consuevit a nobis nominari seu designari.

327. Et, quoniam Deus Pater est prima Persona a qua aliae duae procedunt, ideo considerandae primo loco sunt illae notiones quae ad Personam Dei Patris spectant.

328. Et quoniam ad hoc duo facit S. Thomas: nimirum considerat
prius notiones Dei Patris quae nominibus positivis exprimuntur (Art. I - III, h. q.);
deinde notionem innascibilitatis, quae voce negativa exprimitur (Art. IV, h. q.).

329. Notiones autem, quae sub vocibus positivis Deo Patri attribuuntur, sunt praecipue duae, τὸ principium ac τὸ Pater. Et quia nomen principium. Et nomen "Principium" est magis commune quam "Pater" ideo Angelicus synthetice procedens disserit
primo de notione "Principium" secundum quod Deo Patri solet attribui (art. 1 h. q.)
deinde de notione "Pater" (artt. 2 et 3 h. q.).
– Lucidus ordo et facilis.

Articulus I. Utrum competat Patri esse principium.

330. In titulo τὸ Pater denotat primam personam Trinitatis, et accipitur formaliter secundum quod scilicet distinguitur realiter a Deo Filio et a Deo Spiritu Sancto.

331. Rursum in eodem titulo τὸ competat significat idem ac sit proprium, seu praedicetur cum omni proprietate sermonis.

332. Tandem circa τὸ principium adverte istud nomen etymologiam trahere a τῷ prius, ideoque importare praecedentiam unius supra al-

terum: unde etymologice τὸ principium describi potest illud quod habet praecedentiam super alterum: quod vocatur principiatum (cfr. argm 3um).

Transumptum vero est hoc nomen "principium" ad significandum illud a quo aliud procedit quocumque modo; tum si adsit, tum si absit praecedentia unius super aliud. Ut enim scribit S. Thomas: « Licet hoc nomen Principium, quantum ad id a quo imponitur ad significandum, videatur a prioritate sumptum, non tamen significat prioritatem sed originem. Non enim idem est quod significat nomen, et a quo nomen imponitur: ut supra Q. XIII. art. 8 dictum est » (Hic ad 3um).

A) Igitur in praesenti quaestione « hoc nomen principium nihil aliud significat, quam id a quo aliquid procedit. Omne enim a quo aliquid procedit quocumque modo, dicimus esse Principium, et e converso » (Hic o).

333. Scholium. Adverte autem hoc in loco differentiam inter Graecos et Latinos. Apud Graecos namque idem prorsus valent vox αἰτία, et vox ἀρχή. — E contra apud nos Latinos nomen causae habet significationem diversam a nomine principii; quia « nomen causae videtur importare diversitatem (saltem numericam) substantiae et dependentiam unius (videlicet effectus) ab altero (nempe causâ); quam (diversitatem et dependentiam) non impor-

tat nomen principii. In omnibus enim causae generibus semper invenitur distantia inter causam et id cuius est causa secundum aliquam perfectionem aut virtutem. Sed nomine principii utimur etiam in his quae nullam differentiam habent, sed solum differunt secundum quemdam ordinem: sicut cum dicimus punctum esse principium lineae, vel etiam cum dicimus primam partem lineae esse principium lineae. - (Unde) principium communius (sive universalius) est quam causa; sicut causa communius est quam elementum. Primus enim terminus, vel etiam prima pars, rei dicitur principium sed non causa ». (Hic ad 1um).

A) Aliis verbis τὸ principium, communiter acceptum, includit semper et exclusive DUO, videlicet

α) realem distinctionem inter principium et principiatum, saltem quantum ad relationes oppositas invicem; deinde

β) ordinem inter principium ac principiatum; qui ordo

- a) quandoque sumitur ex parte situs: ita punctum est principium lineae;
- b) quandoque sumitur ex parte integrationis: ita pars est principium totius;
- c) quandoque sumitur ex parte potentialitatis: ita totum est principium partis, per divisionem scilicet;
- d) quandoque sumitur ex parte originis, seu

emanationis unius ab alio: ita ignis est principium caloris.

— e) quandoque sumitur ex parte influxus causalis; ut puta quum dico: Artifex vel marmor est principium statuae.

B) E contra τὸ causa, proprie dicta, includit quatuor; nempe

α) realem distinctionem causae a proprio causato: patet; item includit

β) influxum causalem τοῦ causae super τὸ esse effectus; quia effectus a causa habet esse; proinde

γ) dualitatem realem inter τὸ esse causae atque τὸ esse effectus; atque

δ) dependentiam realem effectus a propria causa: constat.

334 Varie distinguitur τὸ principium, communiter acceptum; nimirum

α) Quoddam nominatur principium primum sive ἄναρχον; et hoc est illud quod a nullo alio procedit, sed ab ipso omnia alia aliquo modo procedunt.

β) Aliud nominatur principium secundum, et hoc est illud quod sic ab alio procedit ut tamen aliquid aliud ab ipso procedat (cfr. art. 4, h. q., o).

335. Adhuc etiam τὸ principium, acceptum in sua communi significatione, a theologis sumitur essentialiter vel personaliter.

α) Tò principium, acceptum essentialiter, denotat in Deo illud a quo procedit omnis realitas finita, actu exsistens in hoc mundo, seu denotat Dei omnipotentiam.

β) Tò principium, acceptum personaliter, significat illud a quo alia Persona Ssmae Trinitatis procedit.

336. His praenotatis, pro solutione quaesiti articuli statuuntur duae conclusiones.

Conclusio I. Si τὸ principium accipiatur essentialiter, hoc nomen non soli Deo Patri, sed omnibus tribus Personis Ssmae Trinitatis convenit.

– Nota. Est Fidei dogma.

Prob: 1º Ex S. Scriptura. Enimvero Christus fatetur eandem omnipotentiam habere Patrem aeternum, quam habet Filius Dei; ait enim: «Pater meus usque modo operatur et ego operor.... Quaecumque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit... Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius quos vult, vivificat» (Joan. V. vv. 17-21). At nomen principii, essentialiter accepti, denotat omnipotentiam divinam. Ergo hoc nomen essentialiter dictum, convenit tum Patri, tum Filio, unde quum Christus a Judaeis interrogatus fuit: «Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium (τὴν ἈΡΧΗΝ), qui et loquor vobis» (Joan. 8, v. 25).

Parique ratione quia omnipotens est Spiritus Sanctus,

iuxta illud: « Spiritus, ubi vult, spirat » (Joan. III. v. 8); et aliud « Verbo Domini coeli firmati sunt et Spiritu oris eius omnis virtus eorum » (Psal. XXXII, v. 6); evidenter τὸ principium, essentialiter acceptum, convenit quoque Spiritui sancto, sicut Patri et Filio.

2° Ex Ss. Patribus. A). S. Athanasius in suo Symbolo unum Ecclesia Catholica confitetur: « Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus; et tamen non tres omnipotentes, sed unus (Deus) omnipotens » B) S. Augustinus (Lib. V. De Trinit. cap. 14) scribit: « Relative... ad creaturam... Pater et Filius, et Spiritus Sanctus unum principium sunt, sicut unus Creator et unus Dominus » (Cfr. ibid. Lib. I. De Trin. cap. 1, et Enchiridii cap. 38)

3° Ex Conc. Later. IV in Cap. Firmiter, ubi Patres sic definiunt: « Pater generans, Filius nascens et Spiritus Sanctus procedens, consubstantiales (sunt) et coaequales, et coomnipotentes et coaeterni; unum universorum principium, creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium » (Cfr. Enchirid., n. 355).

4° Ratione theologica. In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat oppositio relativa: sicut alibi explicavimus. Atqui omnipotentia non dicitur relative neque ad Filiationem Dei, neque ad Processionem Spiritus Sancti, sed dicitur per ordinem ad solas creaturas: consequenter habet

oppositionem non ad Filiationem Dei, neque ad Processionem Spiritus Sancti, sed ad solas creaturas. Et ideo omnipotentia divina aeque convenit tribus Personis Sanctae Trinitatis. Sed principium, dictum essentialiter, est divina omnipotentia. Ergo etc. (cfr. hic, o).

337. Tota igitur huius articuli quaestio est de notione „Principium", sumpta personaliter. Num scilicet conveniat Deo Patri, formaliter ut Pater est?

Pro responsione sit.

Conclusio II. Principium, sumptum personaliter, convenit Patri ut Pater est.

- Nota. Est Fidei dogma.

Prob. 1° Ex Ss. Patribus. A) S. Athanasius (Lib. contra greg. Sabellii) dicit: « Pater radix et fons (est) Filii et Spiritus Sancti ». Porro radix et fons significant idem ac Principium.

B) S. Augustinus (Lib. IV. De Trinit., cap. 29), declarans illud Christi: Spiritum veritatis, quem Ego mittam vobis a Patre (Joan. XV. v. 26), dicit: « Totius Trinitatis principium Pater est ».

Super quae verba advertite, quod Pater dicitur principium totius Trinitatis non quatenus sit principium suipsius (hic namque sensus ut vidimus contra Schellinum - Cfr. Vol. I, n. 293 F - est omnino absurdus), sed quia est prima

persona Trinitatis a qua aliae duae procedunt. eo ferme modo quo Adam dicitur principium Generis Humani, inquantum est prima persona a qua processerunt omnia humana individua (Cfr. I. Sent. Dist. XXIX. Q. I, §. Expositio textus).

2° Ex Conciliis. A) Syrmiense Concilium in Can. 24. (Cfr. Carranza, N.C.P., Sum. Concil.) anathemate ferit illum qui dixerit: Filium esse sine principio. Ergo habuit principium ab alio, qui certe est Pater aeternus. Consequenter hic est vere Principium Filii sui.

B) Conc. Tolet. XI. in Symbolo Fidei haec habet: «Ipse (Pater) a nullo originem ducit: ex quo et Filius nativitatem, et Spiritus Sanctus processionem accepit. Fons ergo Ipse et origo est totius Divinitatis» (Enchir., n. 222).

C) In Conc. Lugdunensi II. celebrato sub B. Gregorio X. legitur: «Fideli ac devota professione fatemur, quod Spiritus Sanctus aeternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis sed tamquam ex uno principio ... procedit» (Cfr. Enchir. n. 382.). Ergo verissime Pater est principium Spiritus Sancti; et similiter Dei Filius (cf. n. seq., 2°).

3° Ratione S. Thomae. Principium, sumptum personaliter, denotat Personam divinam a qua procedit alia. Atqui a Deo Patre vere procedunt persona Filii, et persona Spiritus Sancti; ut Fides

Catholica docet. Ergo Principium, sumptum personaliter, convenit vere et proprie Deo Patri (Hic o).

338. Corollaria. 1° Sicut a Patre, ita quoque a Filio procedit Spiritus Sanctus (Cfr. n. praec., 2°, B). Ergo principium acceptum personaliter, convenit etiam Dei Filio.

2°. Notio, vere talis, est proprietas personalis, quae specialiter uni soli Personae Trinitatis convenit (cfr. Q. praec., art. 2). Atqui principium, acceptum personaliter, convenit tum Patri relate ad alias duas Personas, tum Filio Dei relate ad Spiritum Sanctum. Ergo vox principium, solitarie dicta, nequit dici, in rigore theologico, Dei Patris, aut Filii Dei, notio.

— Si tamen illa vox intelligatur cum adjectione, potest fieri notio. Enimvero, cum dico Principium sine principio ("ΑΝΑΡΧΟΝ), utique intelligitur solus Pater. Si autem dicatur Principium de principio, erit notio Filii Dei. Si autem dicatur Principium de utroque erit notio Spiritus Sancti. Sed in hac ultima loquendi formula τὸ principium intelligitur essentialiter (Cfr. n. 336) Notio autem Principium non de principio coincidit cum Innascibilitate seu Improcessibilitate. notio vero Principium de principio coincidit cum Filiatione (cfr. Mag. Sent., Lib. I. Dist. XXIX, S. primo). — Nunc responsio ad quaedam dubia.

339. Q. I. An Pater possit dici causa Filii in di-

vinis?

R. A) Apud Graecos potest; quoniam apud eos ἀρχή significat idem ac αἰτία: unde Graeci Doctores, uti S. Joan. Chrysostomus (Hom. II. super Joan.), S. Joan. Damascenus (Lib. I. De Fide Orthod., cap. 10), & indifferenter utuntur in divinis nomine Causae sicut et nomine Principii (cfr. n. 333).

B) Apud nos Latinos vero non licet Patrem vocare causam Filii.

Prob. 1º «Eteniam in hoc invenimus in origine Divinarum Personarum, quod tota essentia unius accipitur in alia: ita quod una numero est essentia trium (Personarum)..... Omnis (autem) causa vel est extra essentiam rei, sicut efficiens et finis; vel pars (est) essentiae, sicut materia et forma» (I. Sent. Dist. cit. art. 1, c). Ergo Pater dici nequit causa Filii in divinis.

2º «Omnis causa habet ordinem principii ad esse (i. e. exsistere) sui causati quod per ipsam constituitur (in rerum natura). Pater autem non habet aliquem ordinem principii ad esse Filii, sicut nec ad esse suum, cum unum et idem sit esse utriusque (Personae). Unde Pater non est causa Filii sed principium» (Ibid. - Cfr. hic ad 1um; et n. 333, B, f).

β) Et ob eamdem rationem neque Pater, neque Filius dici potest causa Spiritus sancti (Cfr. hic ad 1um).

340. Q. II. An Pater possit dici auctor Filii in divinis?

R. A) Iuxta S. Thomam in I. Sent. loc. cit. « nomen Auctoris addit super rationem Principii hoc quod est non esse ab alio », unde videtur significare Principium non de principio, sive illum qui principaliter producit. Atqui in Trinitate solus Pater est principium non de principio. Ergo iuxta Angelicum et S. Augustinum (Lib. II cont. Maxim. cap. 14, n. 6) Pater potest dici auctor Filii et auctor Spiritus Sancti: Filius Dei vero nequit vocari auctor Spiritus Sancti, sed principium tantum.

B) Iuxta alios autem Scholae Doctores nomen Auctoris valet idem ac nomen principii. Et iuxta hanc interpretationem aeque dici potest Pater aeternus auctor Filii et Spiritus Sancti; et similiter Filius auctor S. Spiritus. (Cfr. infra Q. XXXVI, art. 4, ad 7m; item Bannez, Molina, Vasquez etc. Com. in h. a.).

341. Q. III. Utrum Filius Dei possit dici causatus vel principiatus a Patre?

R. A) Graeci Doctores absque Fidei periculo libere usi sunt in divinis tum nominibus causae (αἰτία) et causati (αἰτιατόν), tum nominibus principii et principiati: eo quod in eorum lingua haec nomina non male sonant, neque arguunt aliquam minorationem in Filio respectu Patris.

B) Apud nos Latinos vero, sicut nomen causae ne-

quit dici de Patre per ordinem ad Filium aut ad Spiritum Sanctum, ita vicissim Filius nequit dici causatus a Patre, et similiter nequit dici S. Sanctum esse causatum a Filio, aut a Patre (Cfr. Billot, Tract. De Trinit. Thes. 29).

β) Quod vero attinet ad vocem principiatum, dico quod «si ad rem ipsam attendamus, sicut conceditur Patrem esse principium Filii, ita debet concedi quod Filius est principiatus a Patre; quoniam nequit intelligi principium sine principiato. At, quoniam principiatum videtur denotare quamdam subjectionem et minorationem respectu principii, idcirco D. Thomas secutus gravissimos auctores Latinos (cfr. S. Greg. Nyssen., Lib. I, cont. Eunom.) non vult admittere Filium esse principiatum: sicut Magister in I. Sent. Dist. 29 concedit Filium esse ex principio, negat tamen inde sequi quod Filius habeat principium, quia habere, inquit, principium videtur denotare quod aliquo modo inceperit. Et tamen secundum rem negari non potest, quod Filius habeat principium; nam esset negare illum habere Patrem» (Bannez, loc. cit.)

γ) Simili modo non est dicendum, quod Sanctus Spiritus sit principiatus a Patre aut a Filio, aut ab utroque.

Articulus II. Utrum hoc nomen PATER sit nomen proprium divinae Personae.

342. Alterum nomen positivum, conveniens primae Personae Trinitatis, est Pater. Hoc tamen nomen, monente Cajet. (Com. in a. seq.), dupliciter dictum invenitur in S. Scriptura; nempe
α) quandoque personaliter, ut in illo: Pater Domini Nostri Jesu Christi (II. Cor. I., v. 3);
β) quandoque vero essentialiter, ut in illo: Pater Misericordiarum (Ibid.); et alibi: Pater noster, qui es in coelis (Matth. VI., v. 9).
343. Non est autem hic sermo de Patre, prouti est nomen essentiale. Evidens est namque nomen essentiale convenire aequaliter unicuique divinarum Personarum. Fit ergo quaestio de Patre prout in divinis dicitur personaliter.
345. De hoc nomine autem occurrunt duo explicanda, videlicet
1.° Utrum τὸ Pater personaliter dictus, conveniat primae Personae Sumae Trinitatis? (art. praes.); et
2.° Quem ordinem prioritatis invicem in Deo habeant, Pater personaliter dictus, et Pater dictus essentialiter? (art. seq.).
346. In titulo (igitur praes. art.) ly pater, ut in „solutione dubii patebit, sumitur prout in divina Trinitate admittitur » (Cajet. Com. in h. a.), idest personaliter.
347. Unde τὸ proprium quod in titulo habetur, debet de nomine stricte proprio uni tantum

divinarum Personarum.

347. Quia vero τὸ Persona denotat substantiam individualiter subsistentem in natura intellectuali: propterea ad hoc ut aliquod nomen sit stricte personale alicuius, requiruntur tres conditiones.

I^a^ est, quod designet non quidem aliquod accidens vel aliquam circumstantiam extrinsecam illius Personae, sed significet substantiam seu naturam propriam illius personae. Hinc nomina Medicus, Geometra, Gallus, Senex, etc., quia connotant qualitatem quandam accidentalem hominis, nequeunt dici stricte personalia, sed potius communia, alicuius Personae humanae.

II^a^ conditio est, quod illud nomen designet naturam vel substantiam alicuius Personae, non solummodo specifice vel sub individualitate vaga, sed debet significare eius substantiam individuam in atomo. Unde haec nomina Persona, Suppositum, ὑπόστασις, Quidam Homo etc. non sunt stricte personalia, sed individui vagi.

III^a^ conditio est, quod nomen, denotans naturam substantiae individuae in atomo, non sit nomen arbitrarium aut pluribus commune, sed veluti discretivum unius Personae ab omnibus aliis. Hinc ex. gr. Petrus, Paulus, Henricus, Thomas etc. non sunt nomina stricte personalia. Inveniuntur siquidem multi Petrus, multi Paulus, etc. (Cfr. Cajet. ibid. et Billot, De Trinit., Thes. XX, §. I). – Hinc

A) Definitio – Nomen, stricte proprium alicuius Per-

sonae, est nomen significans, sive manifestans nobis, id quo talis Persona constituitur formaliter in suo esse personali, et distinguitur a caeteris aliis. (Cfr. hic, o.).

348. Itaque sensus quaestionis praesentis est iste: « An Pater sit nomen significans propriam substantiam, seu proprium (esse) substantiale alicuius divinae Personae: an (e contra) significet aliquid adjacens (aut extrinsecum) illi?

« Unde ly divinae Personae supponit pro ipsa hypostasi, ut sic », (Cajet., Ibid.).

349. In corpore articuli unica ponitur

Conclusio. Pater est nomen stricte proprium Personae primae Smae Trinitatis.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. Quum nomen, stricte personale alicuius personae, haud discriminet ab omnibus aliis personis, evidenter illud dicendum est nomen stricte proprium primae Personae Smae Trinitatis, quo nomine vocatur ista Persona, quoties de ea in S. Scriptura fit mentio per ordinem ad alias divinas Personas. Atqui ubicumque in Scriptura Sacra de prima Persona fit mentio per ordinem ad alias divinas Personas, semper sub nomine Patris designatur. Ergo etc. Major satis est clara ex terminis. Nisi enim velimus falso supponere S. Scripturam, nominando divinas Personas, numquam eas nomine stricte proprio designare, fatendum est nominibus propriis fuisse usam, praecipue quando eas simul nominat. Minor

autem declaratur. Extat namque illud Ps. LXXXVIII, v. 27: Ipse (i.e. Christus) invocabit me: Pater meus es tu. Item Joan. XIV, v. 16: Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis. Tandem Christus absque additione jussit gentes esse baptizandas: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti (Matth. ult.): quo praecepto satis aperte indicavit quod τὸ Pater sit nomen ex sua propria ratione significans personam primam Ssmae Trinitatis (Cfr. Cajet., ibid.).

2° Ratione theologica. « Nomen (stricte) proprium cuiuslibet Personae est id per quod illa Persona (constituitur in proprio esse personali, et) distinguitur a coeteris aliis (Cfr. n. 347)... Id autem per quod (constituitur in proprio esse personali, et) distinguitur ab omnibus aliis Persona Patris, est Paternitas. Unde (stricte) proprium nomen Personae Patris est hoc nomen Pater, quod significat Paternitatem » (Hic, o) per se subsistentem (hic ad 1um). Maior et illatio, relinquuntur notae ex dictis. Minor vero declaratur ex eo quod, dum apud nos Paternitas est quaedam circumstantia, quoddam accidens Personale, e contra quum divinae Personae constituantur relationibus (Q. XXIX. art. 4, o), Paternitas divina constituit ipsum esse personale primae Personae Trinitatis reduplicative prouti distinguitur in proprio esse personali ab aliis duabus Personis divinis. Consequenter nomen hoc Pater, quod proprissime

Paternitatem significat, est nomen stricte proprium primae divinarum Personarum (Cfr. hic ad 1.um).

350. Ex sacra liturgia evidens est Primam Personam Smae Trinitatis nominari saepe: Genitorem vel Generantem. Fit igitur

Q. I. Utrum nomen Pater sit nomen magis proprium primae Personae Smae Trinitatis, quam nomina Genitor aut Generans?

R. Affirmative. Dect. 1.o Genitor seu Generans denominatur a Generatione, dum Pater denominatur a Paternitate. Jamvero Generatio exprimit quoddam fieri, nempe viam ad habendum Filium; e contra Paternitas exprimit complementum et finem Generationis, videlicet actualem Filii processionem. Sic itaque, quando Persona prima Trinitatis vocatur Pater, nominatur ab aliqua perfectione completa; dum, si nominetur Genitor vel Generans, vocatur a perfectione incohata. Atqui, monente Aristotele, (Lib. II. De Anima, text. 49), denominatio perfecta alicuius rei sumitur ab eius forma, et sequitur conditionem eiusdem formae. Ergo denominatio primae Personae Smae Trinitatis fit magis perfecte per nomen Patris, quam per nomen Genitoris vel Generantis (Hic ad 2.um).

2.o « Hoc nomen Pater non solum significat proprietatem sed etiam hypostasim (primae Personae Trinitatis); sed hoc nomen Genitor vel Generans significat tantum proprietatem (eiusdem

primae Personae Trinitatis); quia hoc nomen Pater significat relationem (Paternitatis) quae est distinctiva et constitutiva hypostasis; hoc autem nomen Generans (vel Genitor) significat originem (sive Generationem egredientem a Persona Patris), quae (quidem actio) non est distinctiva et constitutiva Personae" (Q. XL. art. 2, o), sed magis praesupponit Personam iam constitutam. Est igitur nomen Pater perfectius designans Personam primam Trinitatis, quam nomina Genitor, vel Generans.

351. Manifestum est nomen Pater dici tam de Deo quam de creaturis. – Porro unumquodque a nobis nominatur quo modo a nobis cognoscitur. Unde, quum nos cognoscamus Patrem terrenum prius prioritate temporis quam Patrem coelestem (quia in hac vita cognoscimus prius creaturas deinde Deum) sequitur nos nomen Pater imposuisse Patri terreno prius, quam Patri coelesti, seu transtulisse nomen Pater a Patre terreno ad Patrem coelestem. – Consequenter nomen Pater, in nostro sermone, si consideretur quantum ad modum significandi, convenit proprie Patri terreno, convenit autem per quamdam translationem, sive minus proprie, Patri coelesti (Hic ad 4^m^). Hoc tamen concesso, fit Q. II: Res designata per nomen Pater, convenit principalius perfectiusque Patri terreno, an Patri coelesti?
R. Convenit principalius perfectiusque Deo Patri, quam Patri terreno.

– Decl. Generatio invenitur perfectius in Deo quam in humana creatura. Paternitas fundatur in Generatione. Ergo Paternitas invenitur perfectius principaliusque in Deo quam in humana creatura. At res designata per nomen Pater est. Persona habens Paternitatem. Ergo huiusmodi res invenitur perfectius principaliusque in Deo Patre, quam in humana creatura. – Omnia sunt clara, dummodo prima propositio major probetur. Probatur autem sic: Omne generans facit sibi simile, communicando propriam naturam ipsi genito. Unde de ratione generationis sunt duo, videlicet distinctio suppositorum (generantis nempe et geniti) et unitas specifica formae, seu naturae, quae a Generante communicatur Genito. Quanto ergo magis servatur dualitas suppositorum, et unitas naturae specificae inter Generantem atque Genitum, tanto magis perfecta erit Generatio. At nulla major unitas, quam unitas numerica. Ergo illa generatio, in qua inter Generantem atque Genitum invenitur dualitas personae, et ulterius adest unitas naturae numerica, est omnium perfectissima. – Hoc autem verificatur in Ss. Trinitate; quoniam cum distinctione Personarum Patris et Filii adest ibi unitas numerica essentiae divinae: dum in creaturis non invenitur nisi sola unitas specifica, vel generica aut analogica inter substantiam Generantis atque Geniti. Ergo verissime Genera-

tio, consequenter *Paternitas* et res designata per nomen Pater, exsistit principalius in divinis quam in creaturis (Ibid. - Cfr. Cajet. in h. a.).

α) Et propter hanc causam Apostolus Ephes. III. vv. 14-15 ait: « Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis Paternitas in coelis et in terra nominatur ».

Articulus III. Utrum hoc nomen Pater dicatur in divinis per prius secundum quod personaliter sumitur.

352. Adverte circa titulum nomen Pater, cum dicitur de Deo, quandoque sumi personaliter et designare divinam personam a qua per generationem oritur alia: quandoque vero sumi essentialiter, et sic designare Deum secundum quod ab eo processerunt creaturae. Cum ergo duae formalitates divinae designentur a τῷ Pater cum de Deo dicitur, in praesenti articulo comparantur invicem istae duae formalitates quantum ad earum prioritatem et posterioritatem: ita ut sensus quaesiti sit:

Utrum formalitas divina, qua Deus est Pater ad intra, affirmetur de Deo per prius quam formalitas divina, qua Deus est Pater ad extra?

353. Ubi nota τὸ prius non significare prioritatem durationis seu temporis. Evidens est namque quod, loquendo de prioritate durationis, aeternum est prius temporali. Ab aeterno autem Deus est

Pater Filii; ex tempore autem Pater est creaturae. Ergo (si consideretur prioritas durationis, evidenter) per prius dicitur Paternitas in Deo respectu Filii, quam respectu creaturae » (Hic, Sed contra).

354. Quaestio ergo de qua titulus inquirit, respicit prioritatem naturae inter Paternitatem qua Deus dicitur Pater ad intra, et Paternitatem qua dicitur Pater ad extra: ita ut sensus quaestionis praesentis sit iste:

Utrum Paternitas, secundum quam Deus dicitur Pater ad intra, habeat naturae prioritatem super Paternitate, secundum quam Deus dicitur Pater ad extra?

355. Memento autem ex Dialectica, quod prioritas naturae est praecedentia unius ad alterum, orta ex eo quod unum dat esse alteri seu est principium exemplare alterius; quamvis unum et alterum simul exsistant in eodem momento durationis. Ita ex. gr. Sol est naturâ prior quam radius; quoniam, etsi eodem instanti exsistant Sol et radius, tamen radius accipit esse a Sole.

356. Statuto puncto quaestionis, sit

Conclusio. Paternitas - Filiatio, quae intra Deum invenitur habet naturae prioritatem super Paternitatem - Filiationem quae viget inter Deum et creaturas.

Prob. Omnia imperfecta derivantur secundum quamdam deficientiam a perfectis: quemadmodum ens

per participationem, sive finitum, est derivatio quaedam entis infiniti sive per essentiam. Iamvero ratio Paternitatis et Filiationis, sicut ratio Generationis, super quam fundantur Paternitas et Filiatio, inveniuntur modo perfectissimo inter divinas Personas quoniam ipsarum una eademque est substantia; e contra ratio Paternitatis et Filiationis invenitur solum modo imperfecto inter Deum et creaturas, quoniam Deus et creaturae non conveniunt in eadem natura. Ergo Paternitas et Filiatio quae inveniuntur inter divinas personas se habent tamquam causa exemplaris cuiusvis Paternitatis et Filiationis quae inveniuntur inter Deum et creaturas: aliis verbis Paternitas-Filiatio inter divinas personas habet naturae prioritatem super Paternitate-Filiatione quae adest inter Deum et creaturas (Ibic, o).

357. Corollarium. Nomina stant loco rerum in humano sermone; propterea sequuntur conditionem rerum pro quibus supponunt. Ergo, si Paternitas-Filiatio inter divinas Personas habet prioritatem naturae super Paternitate-Filiatione inter Deum et creaturas, nomina, Pater et Filius, secundum naturae prioritatem, dicuntur prius de divinis Personis, quam de Deo per ordinem ad creaturam (Ibid.).

358. Scholium. Creatura dicitur filia Dei Patris inquantum habet similitudinem quandam cum Deo. Et haec similitudo creaturae ad Deum, super quam similitudinem fundatur ratio filiationis in creatu-

ra relate ad Deum, habet varios gradus.

α) « Dicitur enim Deus alicuius creaturae Pater propter similitudinem vestigii tantum, utpote irrationalium creaturarum; secundum illud Iob. XXXVIII. v. 28: Quis est pluviae Pater? aut quis genuit stillas roris?

β) « Alicuius vero creaturae, scilicet rationalis (est Pater) secundum similitudinem imaginis, secundum illud Deut. XXXII., v. 6: Numquid ipse est Pater tuus, qui possedit, et fecit, et creavit te?

γ) « Aliquorum vero est Pater secundum similitudinem gratiae; qui etiam dicuntur filii adoptivi, secundum quod ordinantur ad haereditatem aeternae gloriae per munus gratiae acceptum; secundum illud (Rom. VIII, v. 16): Ipse Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, et haeredes.

δ) « Aliquorum vero (est Pater) secundum similitudinem gloriae, prout iam gloriae haereditatem possident; secundum illud (Rom. V., v. 2) Gloriamur in spe gloriae filiorum Dei ». (Hic, c).

Articulus IV Utrum esse ingenitum sit Patri proprium.

359. In titulo τὸ Pater sumitur personaliter, videlicet pro prima Persona Sanctae Trinitatis secundum quod ab aliis duabus realiter distinguitur.

360. Item in eodem titulo τὸ proprium accipitur stri-

ae, secundum quod scilicet distinguitur contra commune; unde significat idem ac personale, sicut in art. 2° h. qu. diximus.

361. Art. 2 Q. XXVII monuimus quod vox *Generatio* nonnunquam accipitur *latissime* et sic denotat τὸ *fieri* novi compositi ex materia praeexsistente; nonnunquam vero accipitur *stricte*, secundum quod scilicet est *propria viventium*, et hoc modo significat *originem viventis a principio vivente conjuncto secundum similitudinem in eadem specifica naturâ*. Est vero τὸ *ingenitum* (gr. ἀγέννητον) idem ac *non genitum*. Et ideo τὸ *ingenitum* potest exponi multis modis, uti notat Angelicus hic in responsionibus ad argumenta, et ante eum S. Joannes Damascenus (Lib. I. *De Fide Orthod.*, cap. 5) et S. Cyrillus Alexandrinus in *Thesauro*, Ass. I., II., III.; videlicet *large*, *stricte* et *strictissime*.

A) Τὸ ingenitum, *large* sumptum, potest exponi

α) ut significet idem ac *non factum* sed *factibile*: ita dicimus *Synagoga Antichristi est ingenita*, i. e. nondum aedificata.

β) ut significet idem ac *non factum nec factibile*, tum si *actu per se exsistat*, tum si *non actu exsistat*: ita dicimus: *Circulus quadratus est ingenitus*; item *Deitas est ingenita*.

B) Τὸ *ingenitum*, acceptum *stricte*, potest exponi dupliciter, videlicet vel

α) ita ut significet *non generatum generabile tamen*

per generationem propriam viventium; et hoc modo dicimus: Antichristus est ingenitus; vel
β) ita ut significet rem existentem non generatam nec generabilem per generationem propriam viventium: aliis verbis secundum quod significat existens ingenerabile per generationem propriam viventium; et hoc modo dicimus: Angelus est ingenitus.
-b) Tò ingenitum, sumptum pro ingenerabile, accipitur
α') quandoque negative; et in hac acceptione significat rem existentem et non capacem ab alio originem per generationem sumere, ut dictum est de Angelo:
β') quandoque sumitur privative, et tunc denotat rem actu existentem habentem tamen formalitatem privative oppositam formalitati filiationis quae innascitur in eo qui originem ab alio utcumque capere potuit. Huiusmodi ingenitum est protoparens humani generis relate ad homines: constat.
C) Tò ingenitum, acceptum strictissime, potest exponi dupliciter, videlicet vel
α) ita ut significet idem ac non processum, processibile tamen ab alio; et hoc modo dicimus: A puncto X huius chartae linea est ingenita, i. e. nondum ducta; vel
β) ita ut significet rem existentem et quae a nullo principio processibilis fuit aut processit; seu tò existens et a nullo principio processibile nec processum

sive τὸ exsistens et a nullo principio habens originem.

– c) Adhuc τὸ ingenitum, acceptum ultimo sensu, potest intelligi vel negative, vel privative.

α') Negative sumptum, significat τὸ exsistens a nullo habens originem quia incapax esse terminum alicuius originis.

β') Privative vero sumptum, significat τὸ exsistens a nullo habens originem, etsi capax potuerit esse terminandi aliquam originem.

Ex. gr. quia Persona vel suppositum est capax esse terminum originis ab alio si Persona a nullo principio originem habens exsistat realiter, ea vere esset τὸ ingenitum privative dictum sed strictissime. – E contra, quia Essentia non est capax esse terminum originis aliquo principio, si essentia non habens originem ab alio principio realiter exsistat, ea esset τὸ ingenitum strictissime et negative dictum (cfr. hic ad 2um).

– Nota. Τά ingenitum, strictissime et privative aut negative dicta, quamvis per negationem aut privationem definiantur, tamen nullam imperfectionem in re definita ponunt, sed magis in tali re perfectionem subaudiunt: quoniam non esse ab alio est evidenter maxima perfectio (cfr. hic ad 2um, et I. Sent., Dist. XIII, art. 4, o).

262. Post haec monendum est, quod

A) Sabelliani, quum considerassent neque Patrem neque Spiritum Sanctum unquam fuisse incarna-

tos, sicut audivimus de Filio Dei, affirmarunt quidem Dei Filium non esse ingenitum, attamen non solum Deum Patrem sed etiam Spiritum Sanctum professi sunt esse ingenitum. Unde in Concilio Syrmiensi can. 16 definitum est: « Si quis Spiritum Paraclitum dicens ingenitum asserit Deum anathema sit » (Cfr. Carranza, Sum. Conc.).

B) Ariani e converso pro eodem reputantes τὸ ingenitum ac τὸ increatum, ac similiter τὸ genitum et τὸ creatum, concesserunt solum Deum Patrem esse ingenitum, ut inde affirmarent Dei Filium, utpote genitum a Deo Patre, esse creaturam (cfr. S. Cyril. Alexand., loc. cit. et S. Ambrosium, Lib. De Dominicae Incarnat. Sacramento, cap. 8).

363. His praemissis, pro resolutione articuli pono sequentes conclusiones.

Conclusio I. Si τὸ ingenitum significet non factum sed factibile, nulli divinae Personae neque essentiae divinae convenit.

– Nota. Est Fidei dogma.

Declaratione non indiget conclusio; quia omne factibile est aliquid finitum; cuiusmodi non est neque deitas, neque ulla divina Persona.

364. Conclusio II. Si τὸ ingenitum significet non factum neque factibile, τὸ ingenitum est attributum commune tum essentiae divinae, tum singulis Personis divinis.

– Nota. Est certum Fidei dogma.

Decl. Siquidem tum deitas tum unaquaeque divina Persona est essentialiter infinita, causa absolute prima omnium entium. Huiusmodi vero est omnino non factibilis, neque facta, ab alio. Ergo etc. – Et ob hanc causam, quod scilicet τὸ ingenitum supponatur valere idem ac τὸ increatum et aeternum, S. Athanasius (Lib. II. contr. Arian.) inquit « Ingeniti vox ab Ethnicis qui (in divinis) Filium ignorant, instituta est ». – Cfr. S. Thom. Opusc. I. (Edit. P.) cap. 8.

365 Conclusio III. Si τὸ ingenitum significet non genitum sed generabile per generationem propriam viventium, τὸ ingenitum nec divinae essentiae nec ulli divinae Personae convenit.

– Nota – Est Fidei dogma.

Decl. Nec deitas nec ulla divina Persona potest esse subiectum τοῦ fieri; quia quodvis illorum est actus purus et ab aeterno existens. Atqui τὸ generabile est subiectum τοῦ fieri, uti constat ex terminis. Ergo etc.

366 Conclusio IV. Si τὸ ingenitum denotet τὸ ingenerabile, tunc in divinis hoc attributum α) est commune toti Trinitati si negative sumatur, β) est vero proprium solius Patris si intelligatur privative.

– Nota – Prior (pars) est certum Fidei dogma: altera certa doctrina catholica.

Prob. Iª pars conclusionis. Siquidem τὸ generabile

acceptum negative (cfr. n.361, b, α) est subiectum capax τοῦ fieri per actionem generativam; ut ex terminis constat. Atqui nec deitas nec ulla divina Persona est subiectum capax τοῦ fieri. Ergo nec deitas nec ulla divina Persona est generabilis seu est ingenerabilis negative: consequenter etc. (cfr. hic ad 2um et ad 3um).

Prob. IIa pars conclusionis. Illi subiecto convenit propriissime attributum connotans privationem, quod subiectum habet formam contrariam privationi. Atqui forma contraria generabilitati est Paternitas; quoniam generatio hanc formam subaudit et proprie causat Filiationem (cfr. ibid., β). Ergo in divinis τὸ ingenitum, privative sumptum, convenit soli Patri, in quo solo invenitur prima et fontalis Paternitas opposita privative cuidis generabilitati et Filiationi (cfr. ibid. et ad 1um).

367. Conclusio V. Si τὸ ingenitum significet non processum sed processibile ab alio, τὸ ingenitum neque deitati neque ulli divinae Personae convenit. - Nota - Est certa doctrina catholica.

Prob. Τὸ processibile ab alio exprimit processionem quae in futuro est complenda; ut desinentia vocis processibilis indicat: consequenter implicat quoddam fieri. Atqui nullum fieri potest poni intra Deum, neque in deitate, neque in ulla divina Persona. Ergo τὸ ingenitum dum significat non processum sed processibile ab alio, neque deitati

neque ulli divinae Personae convenit.

368 Conclusio VI. Tò ingenitum acceptum pro τῷ exsistens NON habens originem ab alio principio, α) si intelligatur privative, soli Deo Patri competit, β) si vero negative, convenit etiam divinae essentiae.

– Nota. Prior pars videtur esse Fidei dogma: utraque tamen pars est certa doctrina Catholica

Prob. Iª pars conclusionis. 1° Ex Ss. Patribus. – A) S. Athanasius (Epist. ad Serap.) haec habet: « Non est ingenitus Spiritus Sanctus, quia inprincipiatum esse et ingenitum soli Deo Patri Catholica Ecclesia, congregata apud Nicaenam, recte et fideliter attribuit, et de solo Patre esse credendum et praedicandum toti Mundo sub anathemate mandavit ». – Eadem habet S. Doctor in Lib. de Synod., n. 47, et in suo Symbolo, v. 20.

B) S. Basilius (Lib. I. adv. Eunom., n. 15) scribit. « Qui verus et solus (Deus) Pater est, ex nullo alio est: hoc autem ex nullo esse idem est atque ingenitum esse ».

C) S. Hilarius (Lib. De Synodis, can. 25, n. 60) perpendens qualiter, si duae Personae ingenitae seu innascibiles privative, ponerentur in divinis, essent in Divinis duae Personae realiter distinctae et non relativae oppositae (quod esset idem ac ponere duos Deos et non unum Deum) infert. « Cum unus Deus sit, duo innascibiles (i.e. ingeniti privative) esse non possunt: cum ideir-

eo Deus unus sit quia innascibilitas sola penes unum sit. Filius autem idcirco Deus, quia ex innascibili (i. e. Deo Patre) natus exsistat ». Videlicet τὸ innascibile, seu ingenitum privative sumptum, attribuit S. Doctor soli Deo Patri.

D) S. Augustinus (Lib. V. De Trinit., cap. 6, n. 7) ait: « Cum ingenitus dicitur Pater, non quid sit sed quid non sit, dicitur ». Videlicet τὸ ingenitus privative sumptum, convenit Deo Patri.

Posset adduci afferri testimonium ex Epist. I. quae Sixto PP. I. (119-128) adscribitur, directa ad universos Christifideles (Cfr. Carranza, Op. cit.) et in qua ostendit secundum Fidem « Patrem esse Deum et ingenitum, Filium vero (in quo Pater visus est) esse genitum unumque cum Patre Deum etc. ». — At haec epistola videtur apocrypha: unde seponimus eam.

Aliorum Patrum auctoritates brevitatis causâ omittimus.

2: Ex Conciliis. A) Ut audivimus ex S. Athanasio Concilium Nicaenum definivit Patrem esse ingenitum.

B) Conc. Toletanum I. in assertione Fidei contra Priscillianistas, facta ad normam Epistolae S. Leonis PP. I., haec habet: « Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paraclitus sed a Patre Filioque procedens » (Enchir. n. 113)

C) Toletanum XI. item « Spiritus Sanctus

nec ingenitus nec genitus creditur, ne aut si ingenitum dixerimus, duos Patres, aut si genitum duos Filios, praedicare monstremus » (Ibid., n. 223) in divinis.

D) In symbolo Fidei quod nunc temporis Episcopi in propria ordinatione emittunt, sic dicitur: « Ita credo et confiteor ut Patrem ingenitum, Filium unigenitum, Spiritum Sanctum nec genitum nec ingenitum sed a Patre et Filio procedentem veraciter praedicem » (Ibid., n. 294).

– Alias auctoritates lege apud eumdem Denzinger, Op. cit., nn. 136, 224, 293 et 355.

3º Huc quoque spectat argumentum ex Lythurgia Ecclesiae Romanae deductum, quoniam necesse est sicut Coelestinus I. (Epist. XXI, cap. 11) recte docuit ut « obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus quae ab Apostolis tradita in toto mundo atque in omni Ecclesia catholica uniformiter celebrantur, ut legem credendi statuat lex supplicandi » (Enchir., n. 95). Age vero in Officio Smae Trinitatis Ana ad Magnificat pro II Vesp. legitur: « Te Deum Patrem ingenitum, te Filium Unigenitum, te Spiritum Sanctum Paraclitum.... toto corde et ore confitemur, etc. ». Ergo recte rò ingenitum soli Deo Patri attribuimus in sensu quod a nullo originem ducat.

4º Ratione theologica. In divinis solus Deus

Pater est Persona quae a nullo alio principio procedit: est enim, sicut vidimus (cfr. n. 337), ipse Θεαρχικός, iuxta expressionem pseudo-Dionysii in Lib. Coel. Hierarch., cap. 1. Modo τὸ ingenitum, sumptum strictissime atque privative, nihil aliud exprimit quam Persona non habens originem ab alio principio (cfr. n. 361, c, β). Ergo etc. (cfr. hic o, et ad 1um, 2um, et ad 3um).

Prob. II^a^ pars conclusionis. Omne realiter existens et incapax habendi originem ab alio principio est τὸ ingenitum strictissime et negative acceptum prout diximus (n. 261, C, c, a). Iamvero non solum Persona Dei Patris, sed etiam divina essentia non solum est aliquid realiter existens sed etiam non sunt capaces trahendi ex alio principio originem: patet ex terminis. Ergo etc. (Ibid.).

369. Corollarium. Hinc apparet τὸ ingenitum strictissime acceptum, tam negative quam privative, convenire Deo Patri in tota Trinitate et ipsi soli. — Et huiusmodi ingenitum solet alio vocabulo nominari Innascibilitas. (Ibid.).

370. Quum innascibilitas et Paternitas uni eidem Deo Patri, qui simplicissimus actus purus est, conveniant, satis evidens est eas non differre inter se realiter; secus aliquam compositionem inducerent in Deo Patre: absurdum. Verum

Q. An Paternitas distinguatur virtualiter ab innascibilitate seu τῷ ingenito?

R. Affirmative. Videlicet, Paternitas et Inna-

scibilitas sunt duae notiones virtualiter distinctae unius Personae Dei Patris.

Prob. Ratione S. Thomae. Loquimur de divinis secundum analogiam ad creaturas: quoniam, « sicut in creaturis invenitur principium primum et principium secundum; ita in personis divinis, in quibus non est prius et posterius, invenitur principium non de principio quod est Pater, et principium a principio quod est Filius. - In rebus autem creatis aliquod principium primum innotescit dupliciter (i.e. duobus virtualiter distinctis notionibus).

-« Uno quidem modo inquantum est principium primum per hoc quod habet relationem ad ea quae ab ipso sunt.

-« Alio modo, inquantum est primum principium per hoc quod non est ab alio.

« Sic igitur et Pater innotescit quidem Paternitate et Communi Spiratione per respectum ad Personas ab eo procedentes. Inquantum autem est principium non de principio, innotescit per hoc quod non est ab alio: quod pertinet ad proprietatem Innascibilitatis, quam significat hoc nomen Ingenitus » (Hic, o). Et ideo Innascibilitas et Paternitas sunt duo aspectus eiusdem notionis τοῦ principii primi dicti personaliter de Deo, ac consequenter sunt duae notiones inter se virtualiter distinctae.

371. Petes - Proprietas Dei Patris, secundum quam non est ab alio, cur exprimitur per nomen significans remotionem generationis, i. e. per τὸ Ingenitus, et non potius per nomen significans remotionem processionis i. e. per τὸ Improcessibilis?

R. « Proprietas Patris, prout non est ab alio, potius significatur per remotionem nativitatis Filii quam per remotionem processionis Spiritus Sancti -

« Tum quia processio Spiritus Sancti non habet nomen speciale, ut supra dictum est (Q. XXVII. art. 4 ad 3um).

« Tum quia ordine naturae (Processio Spiritus Sancti) praesupponit generationem Filii... Unde remoto a Patre quod non sit genitus, cum tamen sit principium (quod) generationis, sequitur consequenter quod non sit procedens processione Spiritus Sancti; quia Spiritus Sanctus non est generationis principium (quod) sed a genito procedens » (Hic ad 5um).

Q. XXXIV. De Persona Filii.

372. Prologus. Sicut in Q. praec. declaravimus nomina proprie, et non metaphorice dicta, per quae nobis innotescit prima Persona Sanctae Trinitatis, ita propositum nostrae intentionis in sequenti quaestione est declarare nomina propria et non metaphorica, per quae nobis innotescit secunda Persona Sanctae Trinitatis.

373. Quia vero secunda Persona Sanctae Trinitatis potest considerari α) veluti sola divina natura, β) velut homo factus, propterea α) quaedam nomina attribuuntur Dei Filio considerato in sola divina natura et β) quaedam alia attribuuntur Ipsi ut incarnato.
De posterioribus nominibus, qualia sunt Christus, Salvator, Redemptor, Rex Gentium, Mediator Dei et hominum etc. nihil ad praesens institutum attinet, sed ad tractatum de Incarnatione Dominica. Prosequimur hic nomina, quae de Filio Dei ut in sola divina natura subsistit, conveniunt.

374. S. Ambrosius (Lib. II. De Fide, prol.) ex variis locis Novi et Veteris Testamenti collegit duodecim nomina quibus secunda Persona Sanctae Trinitatis designatur, atque assimilat ea duodecim pretiosis lapillis assutis in vestimento Aaronis, qui ejus figuram gessit. Nomina haec sunt: 1) Filius Dei, 2) Verbum, 3) Imago, 4) Idea, 5) Principium, 6) Sapientia, 7) Lux, 8) Candor lucis aeternae,

9) Character, 10) Figura substantiae, 11) Speculum, 12) Veritas.

Declaratur. Secunda Persona SSmae Trinitatis nominatur

α) Dei Filius, quia per naturalem generationem a Deo Patre procedit (cfr. art. 2, h. q. ad 3um);

β) Verbum, quia per intelligibilem processionem immaterialiter est a Deo Patre genitus (Ibid.);

γ) Imago, quia perfecte repraesentat Deum Patrem a quo processit per generationem (Ibid.);

δ) Idea, quoniam intelligibiliter repraesentat omnia quaecumque Deus Pater intelligit;

ε) Principium, quia a Dei Filio procedunt tam Spiritus Sanctus quam creaturae (cfr. Q. praec. art. 1, c);

ζ) Sapientia Dei, quia est altissima conceptio a divina mente possessa (Prov. IX. v. 1);

η) Lux, quia illuminat non solum mentem Dei Patris, sed etiam omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I, v. 9);

θ) Candor lucis aeternae, quia est lux de luce, perfecta irradiatio mentis Dei Patris (Sap. VII. v. 26) et beatorum;

ι) Character, quia personali differentia discernitur a Deo Patre, et manet in Eius possessione;

κ) Figura substantiae Patris, quia in semetipso accepit a Deo Patre totam eius substantiam (Hebr. I, v. 3);

λ) Speculum sine macula Dei majestatis, quia perfecte aequalis est Deo Patri in majestate (Sap. VII, v. 26); demum nominatur

μ) Veritas, quia Verbum intelligibile a Dei mente procedens (cujusmodi est Dei Filius) adaequat perfecte totum esse divinitatis; in qua adaequatione veritas consistit: sicut in ontologia docetur.

375. Ex his autem duodecim nominibus principaliorum, quaeque proprie attribuuntur Dei Filio, sunt tria haec, Filius, Verbum et Imago; quoniam exprimunt varios aspectus nativitatis, per quam Filius personaliter procedit a Deo Patre distinctus. « Ipsa enim nativitas Filii (Dei), quae est proprietas personalis Ejus, diversis nominibus significatur (quae Filio attribuuntur) ad exprimendum diversimode perfectionem ejus. Nam, ut ostendatur (Filius) connaturalis Patri, dicitur Filius, ut ostendatur coaeternus, dicitur Splendor; ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum» (art. 2, h. q. ad 3um); dicitur tandem Imago, quia perfecte repraesentat intellectui Dei Patris omnes perfectiones divinitatis ejus (Cfr. Q. seq.).

376. Ut ergo propositae (Cfr. Vol. I, n. 13) brevitati morem gereret, Angelicus, omissis aliis nominibus, tractat solum de tribus praedictis.

α) « Sed ratio Filii ex ratione Patris consideratur » (Ibid.) facillime; ut scilicet quemadmodum Pater essentialiter dictus, denotet totam Trinitatem qua-

tenus causam effectricem et exemplarem creaturarum, pari modo Filius, essentialiter dictus, significat creaturam, praesertim intellectualem quatenus per divinam gratiam trahi potest in filiationem Dei adoptivam et in consortium divinae naturae; juxta illud: « Maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per haec efficiamini divinae consortes naturae. Graece: γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες, κ.τ.λ. (II. Pet. I, v. 4).

β) Et similiter ex hoc quod sic se habet Paternitas in Patre, sicut Filiatio in Filio, sequitur quod, sicut τὸ Pater, personaliter acceptum, est nomen stricte proprium primae Personae Sanctae Trinitatis, ita τὸ Filius, personaliter acceptum, est nomen stricte proprium secundae Personae Trinitatis (cfr. n. 349).

γ) Item, sicut ratio Paternitatis personaliter sumpta, invenitur primo, principaliter et fontaliter (cfr. nn. 349-351) in prima Persona Trinitatis, ita ratio Filiationis personaliter accepta, invenitur primo, principaliter et fontaliter in secunda Persona Sanctae Trinitatis, derivative autem in creaturis, praesertim rationalibus.

δ) Tandem sicut divina Paternitas personaliter accepta habet naturae prioritatem super Paternitate divina, accepta essentialiter (cfr. n. 356), ita Filiatio Dei, personaliter considerata, est prior, prioritate naturae, quam divina Filiatio, sumpta essentialiter, idest quae convenit creaturis per ordi-

nem ad Deum:

377. Ratio igitur *Filii*, quae convenit secundae Personae Smae Trinitatis, satis cognita est ex dictis circa nomen Patris; « Unde restat considerandum de Verbo et Imagine » (Ibid.), prout sunt nomina propria Filii Dei.

378. Dicemus autem primo loco de nomine Verbum, quia « in nomine *Verbi* eadem (*personalis*) proprietas importatur, quae in nomine *Filii*. Unde dicit Augustinus (Lib. VII. De Trinit. cap. 2): *Eo dicitur Verbum, quo Filius* » (art. 2. h. q. ad 3um).

379. Sunt vero tres articuli in hac quaestione, quorum ordo satis per se patet.

Articulus I. Utrum Verbum in divinis sit nomen personale.

380. Circa titulum memento ex dictis supra (Cfr. n. 305) nomen *personale* in tractatu de Trinitate, vocari illud quod *sive intrinsece* sive *ex consequenti* importat *originem* sive *processionem unius ab alio*, eo quod divinae Personae per *originem* et *relationem* distinguuntur. – Nomen autem *essentiale* est illud quod *nec intrinsece* neque ex consequenti importat *originem* et processionem unius divinae Personae ab alia.

381. In eodem titulo considerandae sunt illae voces *in divinis*, quoniam hic non inquiritur de Verbo *universim* considerato, sed tantum de Verbo, quatenus *de Deo praedicatur*; ut in illo: *Et Deus erat*

Verbum (Ioan. I, v. 1).

382\. Rursum adverte particulam sit, quae habetur in titulo. Ea namque innuit non quaeri hoc in loco: Utrum Verbum possit supponere pro Persona in divinis?, nec inquiri: An Verbum, ex accommodatione loquentium, sit nomen Personale in divinis? sed quaeritur: Utrum Verbum, ex sua propria significatione, sit nomen Personale in divinis?
Quae sane quaestio, quum implexas multas habet quaestiunculas, has seriatim exponere aggredimur. Sit igitur

383\. Q. I. Utrum Verbum dicatur proprie aut metaphorice in divinis?
R. Ad aliqualem notitiam Verbi divini ducit cognitio verbi humani intellectus. Dicit namque Augustinus Lib. XV. De Trinit. cap. 10: « Quisquis potest intelligere verbum non solum antequam sonet, verum et antequam sonorum eius imagines cogitatione volvantur, iam potest videre per hoc speculum atque in aenigmate aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum est: In principio erat Verbum (Ioan. I, v. 1) ».

384\. Unde variae significationes huius vocis „Verbum" sunt praenotandae.
A) Priscillianus Caesariensis, grammaticus saec. V, in Lib. I. De Part. orat., cap. De Verbo ait τὸ Verbum etymologiam trahere a verberatione aëris et sic videtur significare [illegible] motionem sonoram ab

ore animalium emissam. At, hac etymologiâ seposi-tâ, penes theologos et philosophos τὸ Verbum solet acci-pi quandoque proprie, quandoque metaphorice.

α) Verbum, proprie acceptum, denotat ideam, seu signum illud quod potentia cognoscitiva efformat in-tra se dum actu cognoscit rem aliquam, et in qua idea, seu signo, contemplatur rem quam cognoscit (cfr. hic l. c., et ad 1um; item I. Sent. Dist. XXVII, Q. II, art. 1, c).

β) Verbum, metaphorice sumptum, denotat operatio-nem aliquam exteriorem, vel rem forinsecam operatam, quatenus huiusmodi operatio aut res exterior assumitur ab una persona ad proprias conceptiones alteri manifestandas; sicut, epistolam manu Regis conscriptam demonstrando, solemus dicere: « Hoc est verbum quod dixit vel mandavit Rex » (Ibid.).

B) Adhuc etiam τὸ Verbum, proprie acceptum, so-let tripliciter sumi, videlicet propriissime, minus proprie, et improprie. — Sumitur

α) propriissime, quatenus designat notionem ob-iectivam, quam mens producit intra se dum in-telligit. Et sub hoc aspectu Verbum a quibusdam Doctoribus nominatur verbum cordis; a S. Ioan. Damasceno (Lib. I. Orthod. Fidei, cap. 18) lux vel splendor intellectus; a S. Augustino (Lib. IX, De Trinit. cap. 10) verbum impressum sive manens in anima.

β) minus proprie, et tunc significat vocem, qua

quas manifestat foris ea quae mente intelligit. Et sic hoc aspectu Verbum vocis nominatur; vel cum S. Augustino verbum cum syllabismis prolatum, vel cum S. Damasceno Angelus sive nuntius, intelligentiae, i.e. verbi mentalis.

γ) improprie, et tunc significat vocem imaginatione conceptam, etsi nondum exterius prolatam. Et hoc verbum nominatur verbum quod habet imaginem vocis, a S. Augustino verbum (orale!) animi sonum cogitatum, et a S. Damasceno verbum (orale!) in corde enuntiatum (Ibid.).

385. His praenotatis, sit

Conclusio I. α) Tam verbum vocis, β) quam verbum imaginatione conceptum nonnisi metaphorice exsistunt in Deo.

- Nota. Est certa apud omnes Theologos.

Prob. Etenim utrumque verbum est aliquid sensibile et corporeum: uti ex terminis constat. Consequenter nequeunt exsistere formaliter et proprie, sed solum improprie ac metaphorice in Deo: eo scilicet modo quo in Deo ponitur ira, tristitia, etc... Ad rem S. Thomas: « Verbum vocis, quia corporaliter expletur, de Deo dici non potest nisi metaphorice; prout ipsae scilicet creaturae a Deo productae etiam verbum eius dicuntur; aut motus ipsarum (Dicuntur verbum Dei) inquantum designant intellectum divinum, sicut effectus causam.

« Unde eadem ratione nec Verbum, quod imaginem

habet vocis, poterit dici de Deo proprie sed metaphorice tantum, ut sic dicantur Verbum Dei ideae rerum faciendarum » (Q. IV. De Verit. inter QQ. Dispp. art. 1, c – Cfr. I. Sent., loc. cit., et hic, c).

386\. Unde tota quaestio ab initio proposita, huc reducitur ut sciamus:

Utrum in divinis exsistat realiter Verbum proprissime dictum; an e converso omnia quae de Dei Verbo in Scripturis dicantur, debeant intelligi metaphorice pro dicto vel facto, quod per verbum orale Deus aliquibus hominibus revelavit?

A) « Ariani, quorum fons Origenes invenitur, posuerunt Filium alium a Patre esse in diversitate substantiae. Unde conati sunt, cum Filius Dei Verbum dicitur, astruere (Verbum ibidem) non esse proprie dictum, ne sub ratione Verbi procedentis cogerentur fateri Filium Dei non esse extra substantiam Patris » (Hic ad 1um).

B) Ad positionem Arianorum accessit Rosminius tum docendo Verbum Dei esse formam quamdam idealem τοῦ esse initialis quod Deo et creaturis univoce conveniat (Cfr. Denzinger, Enchir., n. 1761), tum addendo quod « Verbum (Dei) est materia illa invisa (sic!!..), ex qua, ut dicitur Sap. XI. v. 18, creatae fuerunt res omnes universi » (Ibid. n. 1754).

Contra horum dicta ponitur

Conclusio II. Arianorum positio est omnino

rejicienda.

I Nota. Est Fidei dogma.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. Nam in Evangelio legitur, quod Verbum sit apud Deum et sit Deus (Joan. I, vv. 1-2). Atqui Verbum Dei, metaphorice dictum, est aliquid finitum et creatum, non autem Deus: ut etiam Ariani concedunt. Ergo, eo ipso quod in Deo sit Verbum quod sit Deus, hujusmodi Verbum Dei non est Verbum metaphorice dictum.

2° Ex Conc. Syrmiensi idem habetur. Revera in decreto Fidei, can. 7 definitur: « Si quis affectivum aut prolativum Verbum Dei dixerit, anathema sit ». (Cfr. art. seq. ad 2um).

– Aliorum Conciliorum auctoritates, lege conclusione sequenti.

3° Ratione S. Thomae. Non datur verbum, metaphorice aut minus proprie dictum, nisi praesupponatur Verbum proprissime dictum. Si ergo, fatentibus Arianis, exsistit realiter in divinis verbum metaphorice aut minus proprie dictum, debet quoque in divinis realiter exsistere Verbum proprissime acceptum. – Illatio patet. – Prob. antecedens. Verbum, metaphorice aut minus proprie dictum, nonnisi haec duo potest significare: videlicet,

vel vocem, nutum aut aliud signum ideographicum, manifestans conceptionem nostri intellectus,

vel ipsas res exteriores, quae factae sunt iuxta ideas praeconceptas ab intellectu (Cf. n. 384, A, α, B, β).

Porro manifestum est ex ipsis terminis, quod verbum metaphoricum tum si intelligatur in priori sensu, tum si intelligatur in altero sensu, habet correlationem necessariam ad verbum mente conceptum quod proprissime dicitur. Et ideo illogice (ut haereticorum omnium mos est) agunt Ariani volentes in Deo invenire verbum dictum metaphorice, non autem verbum sumptum proprissime (Ibid.).

— « Etsi ergo Verbum aliquando dicatur metaphorice in divinis, tamen oportet ponere Verbum proprie dictum (Hic ad 1um). Dicitur autem proprie Verbum in Deo, secundum quod significat conceptum intellectus » (Hic o. — Cfr. loc. cit.).

387. Q. II. Verbum mentale, proprissime dictum, quidnam significat in divinis?

R. In omni eo qui actualiter intelligit, possunt considerari tria, videlicet

α) Operatio ipsa intelligendi;

β) Elementum obiectivo-ontologicum, videlicet res quae tamquam cognita objicitur menti intelligenti;

γ) Elementum obiectivo-psycologicum, idest terminus ille, qui producitur ab operatione intellectiva intus intra intellectum actu intelligentem. « Quicumque enim intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum; quod est conceptio rei intellectae ex vi intellectiva, et eius notitia, (i.e. specie impressa eiusdem rei) pro-

eadem » (Q. XXVII, art. 1, c.- Cfr. n. 48).
Horum autem trium postremum est illud quod dicitur *proprissime* Verbum mentis, sive Verbum cordis. Unde, loquendo de divinis, Verbum mentis *proprissime* dictum est ille terminus qui per actionem intellectus Dei Patris vitaliter procedit et manet in eodem intellectu, manifestando intellectui ejusdem Dei Patris, omnia quaecumque intelligit ipsemet.

388. *Corollaria* 1°. Facile est advertere, quod in omni intellectione verbum mentale distinguitur, *saltem virtualiter*, ab operatione intellectiva, quoniam operatio intellectiva se habet tanquam principium *per quod* procedit verbum mentis: quod proinde se habet tanquam illius *terminus*. Modo constat principium et terminum, *saltem* virtualiter, invicem distingui.

2° Rursum verbum mentale, in quocumque agente intellectuali, distinguitur *saltem virtualiter* ab elemento *pure ontologico* quod manifestatur intelligibiliter in verbo mentali.- Etenim verbum hoc mentale, *nonnisi* in actuali cognitione, invenitur. At res *obiective* manifestata intellectui adest quoque *sub alia forma* extra intellectum. Ergo unum non est aliud *formaliter*.

- Praeterea in visione beatifica Sanctorum adest *Deitas*, tanquam res *obiective* cognita ab intellectu beatorum, at non invenitur ibidem *verbum*

mentale repraesentans quidditative Deum. Ergo etc.

3° Sic igitur etiam in divinis, ubi virtualis distinctio praecipuum locum obtinet, Verbum mentale propriissime dictum, non est nec operatio intellectus divini, nec res quae per istam operationem manifestatur divino intellectui, sed est terminus vitaliter procedens per operationem divini intellectus atque continens intelligibiliter omnia quaecumque Deus intelligit.

389. His praesuppositis, movetur

Q. III. Verbum mentale, propriissime acceptum in divinis, est nomen essentiale an vero personale?

R. α) Rabbi Moyses (Cfr. P. Nicol. Eymericus, O. P., Direct. Inquis. P. II, q. 4) docuit Verbum in divinis dici tantummodo essentialiter (Cfr. Porrecta, Append. in h. a.).

β) Durandus vero sensit in I. Sent. Dist. XXVII, q. 2, quod Verbum secundum propriam significationem, dicitur in Deo essentialiter, sed secundum quamdam appropriationem tribuitur personaliter soli Dei Filio.

γ) Angelicus demum junior cum esset, sensit in I. Sent. Dist. cit. Q. II, art. 2, o, Verbum, proprie dictum, in Divinis posse tum essentialiter tum personaliter intelligi; procedente aetate autem in Q. IV. De Verit. art. 2, o inter QQ. Dispp. docuit Verbum in divinis dici magis personaliter quam essentialiter, sive esse nomen potius personale quam essentiale; in Summa Theologica tandem, art. praes., absolute pronuntiat ut sequitur

Conclusio III. Nomen « Verbum » acceptum

propriissime, in Deo est nomen personale.
- Nota. Conclusio est communis inter Theologos; ita ut eam negare sit plus quam temerarium (cfr. Bañez, Com. in h. a.).
Prob. 1º Ex S. Scriptura. A) I, Ioan. V, v. 7 dicitur: « Tres sunt qui testimonium dant in coelo Pater, Verbum et Spiritus Sanctus ». Ubi τὸ Verbum non solum connumeratur cum aliis duabus Personis divinis, sed etiam exhibetur tamquam testimonium faciens idest operans. Iamvero operari est proprie suppositorum, et Personarum. Ergo Verbum in citato testimonio est Persona divina. Consequenter nomen Verbum etc.
B) In Evangelio Ioan. I, vv. 1-14 « Et Deus erat Verbum.... Et Verbum caro factum est ». Videlicet Verbum, quod dicitur propriissime in Deo, humanam suscepit naturam. At non divina natura sed Persona divina incarnata est. Ergo Verbum in divinis propriissime acceptum, est nomen personale, et non essentiale.
2º Ex Ss. Patribus. A) S. Cyrillus Alexandr. (Lib. VII Thesaur., cap. 1) dicit: « Verum Patris Verbum Filius est; neque est aliud verum Verbum Patris quam Filius ».
B) S. Augustinus (Lib. VI. De Trinit. cap. 2) dicit: « Verbum quidem solus Filius accipitur ». Idem repetit Lib. VII. De Trinit. cap. 3 dicendo: « Eo dicitur Verbum quo Filius ».

C) S. Ioan. Damascenus (Lib. I. De Fide Orthod., cap. 18) ait: « Verbum Dei est substantiale et in hypostasi ens » sive personaliter (cfr. Q. XXIX, art. 2, o) subsistens.
3°) Ex Conciliis Oecumenicis. A) Ephesinum Conc. celebr. an. 431 inter anathematismos Cyrilli ultimo loco haec habet: « Si quis non confitetur Dei Verbum passum carne et crucifixum carne etc... anathema sit » (cfr. Enchirid. n. 84).
B) Synodus Generalis V. in decreto de tribus Capitulis Act. I, can. 2 « Si quis non confitetur Dei Verbi esse duas nativitates.... talis anathema sit » (cfr. Enchir., n. 173). Et idem in can. 8 contra Origenem dicitur: « Si quis non dixerit Deum Verbum...., unum ex Sancta Trinitate, proprie Christum esse sed abusive... anathema sit ». (Enchir. n. 194). Porro nasci, pati, esse unum de Sancta Trinitate, etc. conveniunt non essentiae sed Personae divinae. Ergo Verbum etc. est nomen personale.
– Similia habentur in Conc. Tolet. XI, saepe nominando Dei Filium Verbum (cfr. Enchir. nn. 222-234).
4°) Ratione S. Thomae « Verbum, secundum quod proprie dicitur in divinis, significat aliquid ab alio procedens (cfr. n....): quod pertinet ad rationem nominum personalium in divinis; eo quod Personae divinae distinguuntur secundum originem ut dictum est (Q. XXVII. art. 3). Unde oportet, quod nomen Verbi, secundum quod proprie in divinis accipitur, non sumatur essentialiter, sed personaliter

tantum » (Hic, o).

390. Objic. Sicut Verbum significat emanationem ab intellectu, ita Amor significat emanationem a voluntate. Atqui in divinis Amor, quando accipitur proprie, dicitur essentialiter; dum dicitur personaliter, quando sumitur per quandam appropriationem. Ergo a pari Verbum proprie dicitur essentialiter, per appropriationem vero dicitur in Deo personaliter.

R. Concedo majorem, et minorem: nego autem consequens cum sua paritate. Disparitas est quod ob inopiam nostrorum vocabulorum circa processionem voluntatis, per idem nomen Amoris solemus indicare indifferenter tum operationem sive actum amoris, tum terminum qui per talem actum procedit ab ipsa voluntate (Cfr. Q. XXVII., art. 3). E contra circa processionem intelligibilem habemus vocabula specialia ad significandum tum operationem intelligibilem, tum terminum procedentem in intellectu per huius operationem. Nomen huius termini est Verbum. Et, quia quod procedit per modum termini in Deo est Persona. Ergo Verbum proprissime dictum est nomen personale in divinis (cfr. S. Th. I. Sent., Dist. XXVII. Q. II. art. 1 ad 2m; item Q. IV. De Veritate inter QQ. Disp. art. 2, ad 7m; et Cajet., Com. in h. a.).

391. Scholium Im. In responsione ad 2m S. D. monet, quod « Cogitationis nomen Dei Verbo proprie non convenit. Dicit enim Augustinus Lib. XV.

De Trinitate, cap. 16: Ita Pater (seu profertur ex ore Altissimi) illud Verbum Dei, ut Cogitatio non dicatur, ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat formam ut Verbum sit eamque dimittere possit, atque informiter quodammodo volutari. Cogitatio enim (quasi coagitatio (RR. Cum et agitatio) proprie in inquisitione veritatis consistit; quae (inquisitio) in Deo (qui omnia perfecte cognoscit. Cfr. Q. XIV, art. 7) locum non habet. Cum vero intellectus iam ad formam veritatis pertingit, non cogitat, sed perfecte veritatem contemplatur. Unde Anselmus (quando in Monologio, cap. 60 ait: Dicere summo spiritui nihil aliud est quam cogitando intueri) improprie accipit cogitationem pro contemplatione „.

392 Scholium IIum. Operatio, qua verbum profertur, nominatur dictio, vel dicere. Porro, cum dicere relative dicitur ad verbum, „ sicut, proprie loquendo, Verbum dicitur personaliter in divinis et non essentialiter, ita et dicere. Unde, sicut Verbum non est commune Patri et Filio et Spiritui Sancto, ita non est verum quod Pater, Filius et Spiritus Sanctus sint unus dicens. Unde Augustinus dicit Lib. VII. De Trinit. cap. 1 Dicens illo coaeterno Verbo non singulis intelligitur in divinis, sed cum ipso Verbo sine quo non est utique dicens.

„ Sed dici convenit cuilibet Personae. Dicitur enim non solum Verbum, sed etiam res, quae Verbo

intelligitur vel significatur.
« Sic ergo uni soli Personae in divinis convenit dici eo modo quo dicitur Verbum: eo vero modo quo dicitur res in Verbo intellecta, cuilibet Personae (divinae) convenit dici. Pater enim, intelligendo se et Filium et Spiritum Sanctum et omnia alia quae eius scientia continentur, concipit Verbum: ut sic tota Trinitas Verbo dicatur, et etiam omnis creatura. Sicut intellectus hominis verbo (totum) quod concipit intelligendo lapidem, dicit »; (Hic ad 3um).
– Quid autem intersit inter duas istas functiones operationis intellectivae, videlicet inter dicere atque intelligere; item qua ratione operatio divini intellectus, quantum ad functionem, quae est intelligere, conveniat singulis Personis Smae Trinitatis; quantum vero ad functionem quae est dicere, propria sit uni Personae divinae; haec duo exposita supra (Q. XXVII art. 1.- cfr: nn. 46-47) fuere (cfr. hic ad 3um, et art. seq. ad 4um).

Articulus II. Utrum Verbum sit proprium nomen Filii.

393. Dictum est nomen Verbi, secundum quod proprissime dicitur in Deo, esse nomen personale, videlicet uni tantum divinae convenire Personae. Quaenam sit haec Persona? hoc determinandum est in praesenti articulo.

394. Ceterum circa titulum nota τò nomen proprium

heic accipi pro nomine significante formalitatem, secundum quam Filius Dei a Patre et Spiritu Sancto distinguitur.

395. Quidam haeretici, Ἄλογοι dicti, negarunt Filium Dei esse Verbum: propter quod omnes libri S. Scripturae, videlicet Evangelium, Epistolae, et Apocalypsis S. Joannis Apostoli, in quibus mentio fit de Verbo, tamquam Dei Filio, expunxerunt, tamquam spurii, ex S. Scriptura. (Cfr. S. August. Haer. 30; et S. Epiphanius, Haer. 51).

a) Huc quoque spectat haeresis Arianorum dicentium Verbum in divinis esse alienum, peregrinum, segregatum a substantia Dei Patris, neque posse dici, nisi abusive, Filium Dei. De qua haeresi legi possunt speciatim acta in Concilio Ephesino (Gen. III.) et in Constantinopolitano (Gen. V.). Cfr. etiam Nicephorum Lib. II. Hist. Eccles. cap. 8.

β) Contra hos ponitur

396. Conclusio I. Verbum, propriissime dictum in divinis, est nomen proprium Filii Dei.

- Nota - Ad Fidei dogma videtur spectare.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. Haec enim quoties de Filio Dei mentionem facit, saepe vocat illum Verbum, dum nullam aliam Personam Trinitatis hoc nomine designat. Ergo Verbi nomen, prouti personaliter dicitur in divinis, est proprium solius Filii Dei. - Illatio est evidens.

Prob. antec. Nota sunt testimonia illa: « In

principio erat Verbum, ... et Deus erat Verbum... et Verbum caro factum est. Et vidimus gloriam Eius quasi Unigeniti a Patre etc: » (Joan. I, vv. 1-14); item I. Joan. V. v. 7: « Pater Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt ». Item Apoc. XIX, v. 19 de Christo dicit idem Joannes: « Et vocatur nomen Eius Verbum Dei ».

2º Ex Ss. Patribus idem deducitur; quorum testimonia dedimus Concl. II art. praec.

3º Ex Conciliis idem deducitur (Cfr. loc. cit.).

4º Ratione S. Thomae. « Verbum proprie dictum in divinis personaliter accipitur (cfr. art. praec. concl. III, et) significat quamdam emanationem intellectus (i.e. terminum qui per intellectionem procedit intra intellectum). Persona autem, quae procedit in divinis secundum emanationem intelligibilem, dicitur Filius; et huiusmodi processio dicitur Generatio; ut supra Q. XXVII, art. 2. ostensum est. Unde relinquitur, quod solus Filius proprie dicatur Verbum in divinis » (Ibi, c).

397. Objic. S. Basilius, Lib. V, contra Eunomium, cap. 11 exponens illa: Portans omnia Verbo Virtutis suae Graece: φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῬΗΜΑΤΙ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ (Heb. I, v. 3), et: Sumentes gladium Spiritus quod est Verbum Dei Graece: ὅ ἐστιν ῬΗΜΑ ΘΕΟΥ (Ephes. VI, v. 17) dicit: « Spiritum Sanctum esse Verbum Filii ». Ergo ratio Verbi in divinis non convenit uni Filio Dei.

R. Nego consequens. Etenim « quod Basilius interpretatur Verbum pro Spiritu Sancto, improprie et figurate locutus est, prout Verbum alicuius dici potest omne illud quod est manifestativum eius; ut sic ex ratione dicatur Spiritus Sanctus Verbum Filii, quia manifestat Filium » (Hic ad 5ᵘᵐ). Vel potest dici S. Basilium vocare Spiritum Sanctum Verbum Filii, quasi tubicinem et praeconem Filii, iuxta illud Christi de S. Spiritu: « Non loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet loquetur » (Joan. XVI, v. 13). Omnia enim quae Sancti de Christo locuti sunt, per inspirationem S. Spiritus acceperunt. Et « quod hic sit intellectus Basilii, patet ex eo quod subdit Eloquium Filii per Apostolum dici gladium Spiritus quod est Verbum Dei: ipsum enim Verbum Dei, a Sanctis prolatum, gladius Spiritus manifeste dicitur » S. Th. Opusc. I, cap. 12 (cfr. Q. IV. De Verit. inter Disp., art. 3).

a) Ceterum advertendum est quod in locis adductis in obiectione Scriptura Sacra non utitur voce Λόγος sicut cum agit de Filio Dei, sed voce Ῥῆμα, quae sermo vel praedicatio exponitur (cfr. Suarez Lib. IX De Trinit., cap. I, n. 11, et Vasquez, Com. in h. a.).

398. In libris canonicis et Ss. Patribus secunda Persona SSmae Trinitatis nominatur quandoque Filius quandoque Verbum, ut ex dictis patet. Fieri ergo potest

Q. I. Utrum secunda Persona Trinitatis vocetur magis proprie et exactius Filius, quam Verbum?

R. Famosa Synodus Pistoriensis, agens de augustissimo Smae Trinitatis mysterio, § 2. Decreti de Fide, docuit « tres divinas Personas, secundum earum proprietates personales et incommunicabiles, exactius loquendo, exprimi seu appellari Patrem, Verbum et Spiritum Sanctum, quasi minus propria et exacta foret appellatio Filii » (Cfr. Constit. Auctorem Fidei a Pio PP. VI. lata die 28 Aug. 1764, apud Denzinger, Enchir. n. 1460).

At haec assertio improbata fuit a laudato R. P. tamquam imprudens et fraudis plena (Cfr. Op. cit., n. 1458). Unde melius dicendum est quod

Conclusio II. Persona secunda Smae Trinitatis non vocatur Filius Dei minus proprie vel minus exacte quam Verbum Dei.

Prob. 1° Argumento Biblico, ex quo videlicet habemus Sacras Litteras indifferenter alterutro nomine denotare secundam Smae Trinitatis Personam.

2° Ratione S. Thomae. « In nomine Verbi eadem proprietas (personalis) importatur, quae in nomine Filii. Unde dicit Augustinus (Lib. VII De Trinit. cap. 2): Eo dicitur Verbum quo Filius. Ipsa enim nativitas Filii, quae est proprietas personalis Eius, diversis nominibus significatur, quae Filio attribuuntur, ad exprimendum diverse=

modo perfectionem Eius. Nam ut ostendatur connaturalis Patri, dicitur Filius...; ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum. Non autem potuit unum nomen inveniri per quod omnia ista designarentur » (Hic ad 2^m^).
Sic igitur quia utraque vox, Filius et Verbum, denotant eandem proprietatem Personae secundae Trinitatis sub varia perfectione, neutra vox est dicenda prae altera magis propria, aut magis exacta.

399. Q. II. Utrum Persona secunda Trinitatis perfectius per Verbum Dei quam per Filium Dei significetur?

R. Probabiliter affirmative. Decl. Nomen Verbum Dei, ex sua propria significatione, includit totum id quod perfectionis inest in nomine Filii Dei; et superaddit aliquid aliud. Ergo Persona secunda Trinitatis, quae est infinita, perfectius per nomen Verbi Dei quam per nomen Filii Dei significatur. — Prob. antec. « Filius (ex vi proprii nominis) importat relationem tantum alicuius ad principium a quo oritur. Sed Verbum importat relationem et ad principium a quo dicitur, et ad id quod est quasi terminus (obiectivus), scilicet id quod secundum Verbum manifestatur; quod quidem principaliter est Pater, sed ex consequenti est creatura » (Q. IV. De Verit. inter QQ. Disp., Sed cont. 4, et ad 7^m^). Unde, quamvis proprietas personalis Filii eadem realiter sit, tam si secundum eam dicatur

Filius, quam vocatur Verbum, aut Imago, attamen «quantum ad modum significandi non est eadem ratio trium nominum praedictorum. Verbum enim non solum importat rationem originis (sicut Filius) et (rationem) imitationis (quomodo Imago), sed etiam (rationem) manifestationis» (Ibid. art. 4 ad 6um) Dei et creaturae, ut mox dicetur. Videlicet perfectius significatur secunda Persona Sanctae Trinitatis per Verbum quam per Filium.

a) Fatendum tamen est nomine Filii magis notam esse penes Christianos eamdem secundam Personam quam sub nomine Verbi.

400. Penes eosdem Patres, ut Hilarius (Lib. II De Trinit.), Tertullianus (Lib. contra Praxeam cap. 8), Ciprianus (Lib. II, adv. Iudaeos, cap. 3), Augustinus (Tract. X, super Ioan. cap. 8), etc. Filius Dei appellatur quandoque Sermo, hoc modo interpretando vocem λόγος, quam habet Scriptura, dum nominat Verbum. Fit consequenter

Q. III. An Filius Dei vocetur magis recte Verbum, quam Sermonem?

R. Affirmative, «Sermo enim non unam dictionem significat, sed orationem conflatam ex pluribus dictionibus: Verbum autem est dictio simplex. Et propterea (haec vox) Verbum magis quadrat significando Dei Verbo quod est simplicissimum. «Et quamvis apud veteres pro Verbo sermonem aliquando legamus, hoc tamen est rarius; ideoque

minus (a nobis) frequentandum, Confer. August. Q. 63, inter QQ. LXXXIII » Hactenus Sylvius, Com. in h. a. – Vide art. seq. Sed cont.
Unde omnino improbanda praxis Joannis Diodati, ministelli Protestantium, qui in Bibliae Sacrae versione italica loco vocis Verbo utitur vocibus La Parola.

Articulus III. Utrum in nomine Verbi importetur respectus ad creaturam.

401. Quoad titulum adverte
1° τὸ in nomine Verbi non significare nomen seu vocem « Verbum » sed realitatem divinae Personae quae nominatur proprie Dei Verbum.
2° respectus significare idem ac relationem; ita ut sensus sit: Utrum realitas divinae Personae quae proprie dicitur Dei Verbum, includat relationem ad creaturas?

402. Ad cuius difficultatis intelligentiam adverte
3° Verbum mentale importare manifestationem intelligibilem alicuius obiecti deductô ex idea impressa, quaeque manifestatio intelligibilis sistit in et coram intellectu qui eructat tale verbum mentale (Cfr. QQ. Dispp., Q. IV. De Verit. art. 5, o). Quando enim intellectus actuatus ab idea impressa trigoni concipit et interius parturit verbum mentale repraesentans formulam quamdam trigonometricam, in tali intellectu habetur manifestatio intelligibilis huius formulae deductae

ȝ idea impressa illius trigoni. Proinde verbum mentale importat essentialiter duas relationes; quarum α) una est ad intellectum qui concipit seu eructat tale verbum quia omne quod procedit ab alio, ad hunc relationem dicit, sicut ex superioribus patet. β) Altera relatio verbi mentalis est proxime ad ideam impressam actuantem intellectum quaeque est comprincipium verbi mentalis; remote vero ea relatio est ad obiectum reale sive extramentale (puta triangulum in pariete depictum) ex quo obiecto fuit assumpta ab intellectu idea impressa. Id ex psycologia notum relinquitur.
Jamvero in divinis solus Pater est dicens sive eructans Verbum (cfr. art. 1 h. q. ad 3um). Evidens est ergo, quod ipsum Verbum Dei, formaliter uti Verbum, importet relationem ad Deum Patrem formaliter uti eructantem ipsum. De hac ergo relatione nulla fit quaestio.

403. Sed quia idea impressa in intellectu Dei Patris est divina essentia quae est etiam exemplar fundamentale omnis entis finiti; et quia tota virtualitas divinae essentiae manifestatur comprehensive in Dei Verbo quod procedit ab intellectu Dei Patris, manat inde quaestio:
Utrum realitas quae intelligibiliter Deo Patri manifestatur in Verbo suae mentis, dicat relationem ad creaturas, sive ad entia finita quae in mundo realiter exsistunt, vel exsistere possunt?

Hoc est punctum resolvendum in praes. art.

404\. Ad cuius solutionem gradatim attendentes, sit:

Q. I. Quaenam res manifestantur intelligibiliter in Verbo divini intellectus?

R. Variae sunt hac super re sententiae theologorum.

A) Scotus in I. Sent., Dist. XXII, q. 1 et alibi tenet in Verbo Dei manifestari intelligibiliter essentiam divinam et eius perfectiones absolutas, non autem proprietates et relationes divinarum Personarum.

B) Puteanus (Com. in h. a, Dub. II, concl. ultima) cum aliis paucis quos citat Arrubal (Hic, Disp. CXXIII, cap. 5) docent in Verbo Dei exprimi intelligibiliter essentiam, proprietates absolutas, et Personam Dei Patris, non autem Personam Filii neque Personam Spiritus Sancti.

C) Vasquez (Hic, Disp. CXLII, cap. 4), Alarcon (Hic, Disp. VII., cap. 8), Turrianus (Hic, Disp. XXVIII, Dubb. 1-3), Aegidius Lusitanus, et quidam alii volunt in Verbo Dei manifestari intelligibiliter essentiam, proprietates absolutas, Personas item Patris et Filii, non autem Personam Spiritus Sancti.

D) Omnes autem praecitati doctores una cum Arrubal (Hic, Disp. CXXIII. cap. 5 et 6), et Pesantio (Hic, Disp. 2) tenent creaturas non manifestari intelligibiliter in Verbo Dei

E) Thomistae ex opposito, uti Cajetanus (Com.

in h. a.), Salmanticenses (Hic, Disp. XII.), Ioannes a S. Thoma (Hic, Disp. XV. art. 2), Gonet (Hic, Disp. IX., artt. 1 et 2), etc. tenent in Verbo Dei intelligibiliter manifestari essentiam Dei, eiusque perfectiones tam absolutas quam relativas, et omnes creaturas etiam pure possibiles. – His adhaerendo, sit

e) Conclusio I. In Verbo Dei manifestantur intelligibiliter Deo Patri tum essentia tum proprietates absolutae, tum Personae omnes divinae tum demum omnes creaturae etiam pure possibiles.

Prob. 1° Argumento Biblico. – Et primo quod Dei Verbum manifestet intelligibiliter semetipsum intellectui Dei Patris, patet ex terminis.

Item quod intellectui Dei Patris manifestet intelligibiliter divinam essentiam, constat ex hoc quod Verbum Dei est realiter identicum cum divina essentia.

Rursum quod ipsum Dei Verbum manifestet intellectui Dei Patris hanc Dei Patris Personam, eruitur ex eo quod totus Pater est in Filio, iuxta illud Christi ad Philippum: « Philippe, qui videt me videt et Patrem.... Non creditis, quia Ego in Patre et Pater in me est » (Ioan. XIV, vv. 9-10); unde et Dei Filius a S. Paulo dicitur figura substantiae Dei Patris, graece: Χαρακτὴρ τῆς ὑπόστασεως αὐτοῦ (Heb. I. v. 3).

Intantum vero totus Filius est in Deo Patre, in-

quantum procedit a Deo Patre. Atqui a Dei Verbo procedit Spiritus Sanctus, iuxta illud: « Paracletus, quem Ego mittam vobis a Patre, etc: » (Joan. XV, v. 26.). Ergo Spiritus Sanctus repraesentatur in Dei Verbo, ac propterea manifestatur intelligibiliter intellectui Dei Patris conluentis Verbum suum.

Denique omnes creaturae, etiam pure possibiles, continentur intelligibiliter in Dei Verbo; iuxta illud: « Omnia per Ipsum facta sunt, et sine Ipso factum est nihil quod factum est » (Joan. I, vv. 3-4). Habes hinc, quod certissime in Verbo Dei etc.

2º Ratione theologica. Ex ideologia habetur quod Verbum mentale manifestat intelligibiliter obiecta omnia, quae repraesentantur in idea impressa intellectus, quaeque obiecta actualiter considerantur ab ipso intellectu. Atqui idea divini intellectus est divina essentia cum qua identificantur omnes divinae Personae; quaeque divina essentia est prima fons et causa omnis entis finiti. Ergo, quia actus divini intellectus unicus est, et comprehendit perfectissime suam essentiam, per hunc actum exprimuntur intelligibiliter in Verbo Dei tum essentia tum Personae Trinitatis, tum creaturae quarum Trinitas est causa prima (Q. cit. De Verit. art. 4, o et hic o). « Pater ergo, intelligendo se, et Filium, et Spiritum Sanctum, et omnia alia quae eius scientia continentur, concipit Verbum, ut sic tota Trinitas Verbo dicatur, et etiam omnis

creatura » (Art. 1, h. q. ad 3um).

405. Objic. Cum producitur Verbum Divinum, nondum est productus Spiritus Sanctus. Ergo cum producitur Verbum divinum, Spiritus Sanctus non est cognoscibilis a Deo Patre. Consequenter in Verbo divino non manifestatur Deo Patri Persona Spiritus Sancti.

R. Nego antecedens eiusque suppositum cum consequentiis. Si enim hoc argumentum quidquam valeret, eo demonstraretur quod Deus Pater, producendo Verbum, non cognoscat neque Spiritum Sanctum neque creaturas omnes: siquidem, cum produxit Verbum, nondum exsistebant creaturae omnes. – Quae assertio si vera esset, ostenderet, quod neque nunc Deus Pater illa met novit: etenim omnis volubilitas cognitionis a Deo Patre est ablegando. Quum ergo absurdum sit ponere Deum Patrem ignorare nunc Spiritum Sanctum, et universam creaturam, tenendum est quod, quum Verbum producitur, Spiritus Sanctus et omnis creatura est non solum cognoscibilis, sed etiam cognoscatur actualiter a Deo Patre. Qualiter autem contingat Deum Patrem, cognoscendo Filium, cognoscere etiam Spiritum Sanctum, mysteriosum est. Potest tamen declarari dicendo quod « Pater divinus cognitione foecunda quâ generat Verbum divinum, cognoscit seipsum. Sed, quoniam relativa sunt simul cognitione (cum Pater referatur ad Filium) oportet, ut eâdem foecundâ cognitione Pater divinus cognoscat se et Filium. Sed (ut

terius) quoniam Pater divinus summe perfecte se et Filium cognoscit, oportet ut comprehendat se et Filium. Inde attingit omnes imaginabiles perfectiones actu pro illo priori exsistentes in se et in Filio. Inter has perfectiones enumeratur virtus spirativa. Inde Pater cognitione foecunda qua generat Filium, cognoscit et summe perfecte, idest comprehensive virtutem spirativam: ergo necessario cognoscit et terminum huius virtutis videlicet Spiritum Sanctum.

« Ex quo igitur Verbum divinum procedit a Patre aeterno ex cognitione comprehensiva ipsiusmet Patris, evidenter deducitur, quod procedat ex cognitione omnium quae formaliter exsistunt in Deo....

« Itaque in divinis nullum datur prius in quo sit et intelligatur Pater, et non sint Filius et Spiritus Sanctus, et non intelligantur Filius et Spiritus Sanctus. Inde nullum datur prius, in quo Pater cognoscat se et non cognoscat Filium et Spiritum Sanctum » (Grandi, Com. in h. a. Dub. I).

– Hanc rationem paucis complexus est S. Thomas dicendo: « quod Verbum manifestat non solum quod est in intellectu, sed etiam quod est in voluntate quia ipsa voluntas est etiam intellecta » (Q. IV. De Verit. inter Dispp. art. 3 ad 4.um) a Deo. Similiter, quia essentia divina perfecte comprehenditur a Deo, quum producitur Verbum, propterea Deus cognoscit omnes modos imitabilitatis sui ad extra, et sic manifestat in Verbo omnes

creaturas. Insuper, quia comprehendit omnipotentiam suam, cum Verbum gignit, propterea cognoscit distincte creaturas quatenus terminus omnipotentiae divinae.

406. Corollarium. Si Verbum Dei intantum manifestat divino intellectui ipsam Dei essentiam, proprietates, Personas divinas, et omnes creaturas, inquantum haec omnia in unico actu et unica specie expressa intellectus Dei continentur, aperte sequitur, quod huiusmodi omnia eo modo sunt manifestata in Verbo, quo modo continentur in actu divini intellectus, per quem producitur Verbum. Atqui Deitas, eius proprietates absolutae, et Personae divinae sunt obiectum principale divinae scientiae, dum creaturae sunt obiectum secundarium divinae scientiae (Cfr. Q. XIV. art. II – V). Ergo Verbum Dei manifestat principaliter, sive immediate (Ibid. art. 5, o) essentiam et Personas divinas, secundario autem sive mediate (Ibid.) creaturas omnes (Hic o, et loc. cit.).

407. Sit nunc pro solutione dubii primi (cfr. n. 403) positi

Conclusio II. Verbum Dei quatenus manifestatio intelligibilis divini intellectus importat α) relationem ad creaturas actuales et possibiles, β) secundario tamen.

Prob. utraque pars ex Ss. Patribus. A) Pseudo-Dionysius (VII cap. De Divin. Nomin.) dicit Deus lau

datur ut Ratio et Verbum, quia est sapientiae et rationis largitor. Et sic patet quod Verbum, de Deo dictum importat rationem causae. Sed causa dicitur ad effectum. Ergo Verbum importat respectum ad creaturas » (Q. IV. cit. De Verit. art. 5, Sed Contra 5
-B) S. Augustinus in Lib. LXXXIII QQ. q. 63 scribit: « Quod graece Λόγος dicitur, latine rationem et Verbum significat: sed hoc loco melius Verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam, quae per Verbum facta sunt operativa potentia » (Ibid.).

Prob. speciatim Iª pars concl. Rationibus theologicis. A) Signum repraesentativum dicit relationem ad rem signatam. At Verbum Dei, prout manifestatio intelligibilis divini intellectus, est signum repraesentativum omnium eorum quae actualiter cognoscuntur a Divino intellectu. Ergo, quia non solum Deus, sed etiam omnes creaturae sunt in Verbo manifestatae divino intellectui, sequitur, quod Verbum Dei, quatenus intelligibilis manifestatio, dicat relationem etiam ad creaturas omnes &. (Hic o, - Cfr. Q. et art. cit. De Verit., o).
-B) « Praeterea omne verbum importat respectum ad id quod per verbum dicitur. Sed sicut dicit Anselmus (in Monol. capp. 32-33), Deus dicendo se, dicit omnem creaturam. Ergo Verbum (Dei) importat respectum non solum ad Patrem sed etiam ad creaturam » (Q. et art. cit. De Verit.

Sed contra 3).
-C) « Praeterea intellectus practicus refertur ad ea quae operata sunt per ipsum. Sed Verbum divinum est verbum intellectus practici; quia est operationum verbum, ut Damascenus dicit. Ergo Verbum (divinum) dicit respectum ad creaturam » (Ibid; Sed contra 6).
Prob. speciatim II.a pars concl. Ratione theologica. Creaturae repraesentantur secundario et mediate in Verbo divino sicut in corollario praec. ostendimus. Igitur relatio quam Verbum divinum habet ad essentiam, attributa et Personas divinas est immediata et principalis: relatio autem ejusdem Verbi ad creaturas actuales et possibiles, est secundaria et mediata. (Ibid.).

408. In Persona divina duas formalitates distinguimus, unam in recto videlicet divinam personalitatem, seu relationem realem qua constituitur in proprio esse personali; et aliam formalitatem in obliquo nimirum divinam essentiam. Nam persona est rationalis, sive intellectualis naturae individua substantia (Cfr. Q. XXIX art. 1.) Si ergo Verbum Dei dicit respectum, seu relationem ad omnia ea quae intelligibiliter repraesentantur atque manifestantur in eodem Verbo Dei manat quaestio de fundamento horum respectuum qui sunt intelligibiliter in Dei Verbo. Aliis verbis statuitur

Q. II. Quaenam est formalitas quâ Dei Verbum

dicit respectum ad divinam essentiam, ad divinas Personas, et ad omnia entia finita a Dei Verbo repraesentata?

R. 1° Verbum Dei per formalitatem Filiationis dicit respectum α) primario ad solum Deum Patrem β) secundario autem ad solas creaturas.

Decl. Iª pars. Equidem Filiatio divina, qua Verbum constituitur secunda Persona Ssmae Trinitatis, includit primario et necessario ordinem ad divinam Paternitatem. Haec vero in solo Deo Patre formaliter invenitur: ut evidens est. Ergo Verbum Dei per formalitatem Filiationis includit primario et necessario ordinem ad solum Deum Patrem. (cfr. hic ad 1um).

Decl. IIª pars. Filiatio, qua Dei Verbum constituitur in suo esse personali, est causa exemplaris filiationis similitudinariae quae formaliter exsistit, licet diversimode, in solis creaturis (cfr. Q. praec. art. 3, 0). Exemplar autem dicit ordinem ad exemplata ab ipso. Et ideo sub hoc adspectu Verbum per formalitatem Filiationis naturalis Dei dicit respectum ad easdem creaturas. – Hic tamen respectus est prorsus secundarius, non autem aeque principalis cum respectu quem Dei Filius habet ad Deum Patrem (cfr. loc. cit.) Et ideo etc.

R. 2° Essentia divina, quae in Dei Verbo subsistit, est formalitas qua Dei Verbum dicit ordinem ad omnia illa quae ab ipso Verbo

intelligibiliter repraesentantur.
Decl. 1.° Indirecte. In Dei Verbo nonnisi duae formalitates inveniuntur videlicet Filiatio et Essentia divina. At ex priori formalitate Verbum Dei non habet respectum nisi primario ad solum Deum Patrem et secundario ad totas res creatas seu finitas. Hic ergo relinquitur, quod divina essentia subsistens in Dei Verbo sit formalitas qua ipsum dicit respectum intelligibilem ad omnia quae repraesentat et manifestat Deo Patri (cfr. hic ad 1.um).
2.° Directe. Divina essentia est realiter identica cum qualibet divina Persona Smae Trinitatis, et ulterius est prima causa exemplaris omnis entis finiti. Ergo, quum haec divina essentia sit realiter in Dei Verbo, ea est principium sufficiens omnium respectuum quos Dei Verbum habet ad omnia quae intelligibiliter in Dei Verbo repraesentantur. (Ibid. et Q. XXXVII. art. 2 ad 3.um)
409. Q. III. Relatio inter essentiam divinam realiter existentem, atque essentiam divinam idealiter repraesentatam in Verbo; item inter Spiritum Sanctum realiter existentem et Spiritum Sanctum idealiter repraesentatum in Verbo; item inter creaturas realiter existentes et creaturas idealiter repraesentatas in Verbo, estne relatio realis an rationis?
R. Est rationis tantum.
Prob. « Relationes reales in Deo sunt illae tantummodo, quibus Personae sic invicem distinguuntur »

(Q. IV. De Verit. inter QQ. Dispp. art. 5, o). Atqui Deus Pater, idealiter repraesentatus in Dei Verbo, et Deus Pater, realiter exsistens, non sunt duae Personae realiter ad invicem distinctae; et idem dicito de Spiritu Sancto, realiter exsistente, atque Spiritu sancto, idealiter repraesentato in Dei Verbo; item de creaturis, realiter exsistentibus et creaturis idealiter in Dei Verbo repraesentatis. Ergo relatio quam Dei Verbum habet ad omnia quae ab ipso sunt idealiter repraesentata atque manifestata intellectui Dei Patris, est relatio rationis, et non realis (cfr. ibid. ad 2^m; et Q. XXVIII. art. 4 ad 1^m).

410. Q. IV. Relatio illa rationis inter res repraesentatas in Dei Verbo, atque realitates rerum earundem estne aeterna an temporalis?

R. Est aeterna. Prob. 1° Ratione generali. Enimvero relatio illa habet fundamentum in realitate divini Verbi; uti dictum est n. 408. Ergo quemadmodum Dei Verbum, ita ea relatio aeternitate vera gaudet.

2° Ratione speciali. Praeterea sicut ostendimus Q. XXVIII. art. 4, o omnis relatio, quae sive in Deo sive inter Deum et creaturas invenitur, fundatur super actionem aliquam divinam. Unde qualis est huiusmodi operatio divina, talis est relatio consequens illam operationem. Iamvero operatio, ex qua innascitur relatio inter res idealiter repraesentatas in Verbo, atque res easdem prouti inveniun

tur vel possunt inveniri extra Verbum, est operatio qua producitur Verbum divinum, quae evidenter aeterna est. Ergo relatio, de qua nunc agimus, est aeterna. (Hic ad 2um, et loc. cit.).

411. Animadvertendum nunc est, quod Relatio dicitur se habere per modum actualis referentiae, quando uterque terminus, inter quos viget, exsistit actu; si vero unus terminus relationis actu exsistit, alter vero solummodo possibiliter, relatio inter illos terminos dicitur esse per modum habitualem referentiam. Ex. gr. relatio pueri ad Patrem suum est relatio per modum actus; relatio autem eiusdem Patris ad suum nepotem est solummodo per modum habitus. Qua distinctione posita, proponitur

Q. V. Relatio, quam Dei Verbum importat ad omnia ea quae ab Ipso repraesentantur est per modum actualis aut per modum habitualis referentiae?

R. Sub distinctione. Et sane essentia Divina, proprietates eius absolutae ac Personae quoque Trinitatis exsistunt realiter a tota aeternitate, creaturae vero non exsistunt a tota aeternitate sed solummodo ab initio temporis, ut in Cap. Firmiter in Conc. Later. IV. definitum fuit. Ergo quia relatio inter divinam essentiam realiter repraesentatam a Verbo, atque divinam essentiam realiter exsistentem; item relatio inter essentiam divinam, realiter repraesentatam a Dei Verbo

atque unamquamvis Personam vel proprietatem realiter in Deo existentem; ac tandem relatio inter divinam essentiam idealiter repraesentatam in Dei Verbo atque res finitas realiter existentes in mundo non habent ex aequo utrumque extremum realiter existens a tota aeternitate, sequitur quod relatio inter divinam essentiam idealiter repraesentatam in Dei Verbo, atque essentiam Dei physicam, item inter Personas divinas idealiter repraesentatas a Verbo Dei et Personas divinas realiter existentes, etc. se habeant ad modum actualis referentiae a tota aeternitate: dum relatio inter essentiam divinam idealiter repraesentatam in Dei Verbo, atque creaturas omnes non se habet ad modum actus sed ad modum habitus a tota aeternitate (I. Sent. Dist. XXVII, Q. II. art. 3, ad 5um). — Sit demum

412. Q. VI. In quo essentialiter consistit unaquaeque relatio existens inter res idealiter cognitas in Verbo, atque res existentes extra Verbum?

R. Relatio inter Verbum, prout est res intellecta, atque ea quae realiter existunt in Deo, est relatio imaginis sive repraesentativa. — E contra relatio inter Verbum prout est res idealiter cognita, atque creaturas est relatio exemplaris. —

Decl. 1o « Verbum omne ad id quod per Verbum dicitur, habet habitudinem vel exemplaris, vel imaginis:

α) « Exemplaris quidem, quando Verbum est causa

rei (quae dicitur in Verbo) sicut accidit (in verbo mentali quod est) in intellectu practico (artificis):

β) « Imaginis autem, quando (Verbum mentale) causatur a re (quae idealiter dicitur in ipso Verbo) sicut accidit (in verbo mentali quod invenitur) in nostro intellectu speculativo.

« Sed (essentia divina, Personae divinae ceteraque in Deo realiter existentia, se habent tamquam causam seu principium sufficiens, ut illa eadem repraesententur idealiter in Verbo divino: e contra ipsae creaturae entitative consideratae non se habent ut sufficiens principium ad hoc ut ipsae repraesententur idealiter in Verbo divino, sed potius haec quae idealiter sunt in Verbo divino, se habent tamquam principium sufficiens entitatis creaturarum.

Ergo Verbum divinum omnium, quae sunt in Deo habet rationem imaginis: at) in Deo non potest esse Verbum quod sit creaturae imago. Ergo oportet, quod Verbum (quatenus repraesentativum) creaturae in Deo sit creaturae exemplar » (Q. cit. De Verit. art. 4, argᵐ 4ᵐ).

2: « Verbum ...., in mente conceptum, est repraesentativum omnis eius quod actu intelligitur..... Et sicut Dei scientia, Dei quidem est cognoscitiva tantum, creaturarum autem cognoscitiva et factiva: ita Verbum Dei eius quod in Deo Patre est, est expressivum tantum, creaturarum vero est expressivum et operativum. Et propter hoc dicitur in Psal.

XXXII, v. 9: *Dixit et facta sunt*, quia importatur in Verbo (Dei) ratio factiva eorum quae Deus facit» (Hic o- cfr. ad 5um).

413. Petes 1°: In quo differt Verbum divinum, prout creaturam refert, ab idea creaturae in Deo exsistente?

R. Ex duobus accipitur differentia inter Verbum et ideam.

α) «Idea enim nominat formam exemplarem absolute. sed Verbum creaturae in Deo nominat formam exemplarem ab alio deductam (unde videtur importare quamdam relationem. Nomina absoluta autem in Deo pertinent ad essentiam, nomina relativa ad Personas). Et ideo idea in Deo ad essentiam pertinet. sed verbum ad personam» (Q. cit. De Verit. art. 4 ad 4um).

β) Deinde considerandum est, «quod quamvis Deus maxime distet a creatura, considerata proprietate naturae, tamen Deus est creaturae (omnis) exemplar; non autem una creatura est exemplar alterius. Et ideo Verbo quo exprimitur Deus, exprimitur omnis creatura: non autem idea qua exprimitur creatura una, exprimitur alia. — Ex quo apparet alia differentia inter ideam et Verbum; quia idea directe respicit creaturam; et ideo plurium creaturarum sunt plures ideae. Sed Verbum respicit directe Deum qui primo (i. e. principaliter) per Verbum exprimitur et ex consequenti creatura. Et quia creaturae, secundum quod in Deo sunt, unum sunt, creaturarum omnium est unum Verbum» (Ibid. ad 5m — Cfr.

hic ad 4um).

414. Petes 2°. An Verbum importet respectum ad non-entia?

Respondeo « dicendum quod eo modo quo scientia Dei est non-entium (Cfr. Vol. I., nn. 866-874), et Verbum Dei est non-entium; quia non est aliquid minus in Verbo Dei quam in scientia Dei, ut Augustinus dicit Lib. XV. De Trinit. cap. 14. - Sed tamen Verbum est entium (i. e. actu exsistentium) ut expressivum (exemplar ab alio deductum) et factivum: non-entium autem, ut expressivum et manifestativum » (Hic ad 5um).

Q XXXV. De Imagine.

415. Prologus. Tertium nomen, quo principaliter (cfr. prol. q. p.) apud agiographos et Patres consuevit nominari secunda Persona Ssmae Trinitatis, est Imago. Equidem Divina Sapientia dicitur « Splendor.... lucis aeternae, Speculum sine macula et IMAGO bonitatis illius » (Sap. VII. v. 26); quae verba S. Ambrosius (Lib. I. De Fide, cap. 4) et S. Hilarius (Lib. VII. De Trinit.), et S. Augustinus (Lib. VII. De Trinit. cap. 2.) explicant De Sapientia genita, i. e. de Verbo divino. Item ad Colos. I. v. 15 Filius Dei dicitur Imago Dei (supple: Patris) invisibilis. Et ad Heb. I., v. 3 vocatur Splendor Gloriae et Figura substantiae (graece Χαρα=

χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως = personae) eius (i.e. Patris).

416. Hac Fidei veritate habita, quum duas formalitates concipiamus in Verbo, videlicet essentiam et rationem personae, duo supersunt discutienda: nempe
1°. Utrum Imago, cum de Deo dicitur, sit nomen essentiale, vel personale? (Art. 1, h. q.)
2°. Cuinam Divinarum Personarum hoc nomen sit stricte proprium (art. seq.).

Articulus I. Utrum Imago in divinis dicatur personaliter.

417. Articulus iste militat contra Semiarianos (cfr. n. 12. A. b) qui ad impugnandam doctrinam de consubstantialitate Filii cum Patre, dixerunt nomen imaginis, quod affirmatur de Filio Dei (Coloss. I, v. 15,), esse nomen essentiale, et designare Filium quantum ad essentiam suam habere solam similitudinem cum Deo Patre, sive esse ὁμοιούσιον Patri, non autem ὁμοούσιον. Unde praesens articulus dignus est speciali consideratione et meditatione mentis theologicae.

418. In titulo vero non occurrit specialiter declarandum nisi quid sit Imago: etenim quodnam sit in divina Trinitate nomen essentiale et quodnam nomen personale declaravimus Q. praec. art. 1.

419. Quid est imago? Analysi opus est. Equidem α) «ratio (sive quidditas) imaginis consistit in imitatione, unde et nomen sumitur. Dicitur enim imago quasi (contractio vocis) Imitago» (I. Sent.

Dist. XXVIII. Q. II. art. 1, o). Imitatio autem in quadam assimilatione exemplati ad exemplar consistit. Unde 2° de ratione imaginis est similitudo.

β) « Non tamen quaecumque similitudo sufficit ad rationem imaginis, sed similitudo quae est in specie (i. e. natura specifica) rei, vel saltem in aliquo signo speciei. Signum autem speciei est Figura. - Videmus enim quod diversorum animalium secundum speciem sunt diversae figurae, non autem diversi colores. Unde, si depingatur color alicuius rei in pariete, non dicitur esse imago, nisi depingatur Figura (illius rei).

γ) « Sed neque ipsa similitudo speciei sufficit vel figurae, sed requiritur ad rationem imaginis origo: quia, ut Augustinus dicit in Lib. LXXXIII. QQ., q. 74 unum ovum non est imago alterius, quia non est de illo expressum (i. e. originatum).

« Ad hoc ergo, quod vere (idest proprie) aliquid sit imago (alterius), requiritur (triplex conditio, nimirum) α') quod ex alio procedat, β') simile ei, γ') in specie vel saltem in signo speciei » (Hic, o. - Cfr. I. Sent. loc. cit., et Opusc. I. contra error. Graec. cap. 10). Unde

A) Imago proprie dicta, secundum quod in creaturis dicitur, definitur Res derivata, seu expressa, ab aliquo exemplari seu prototypo et habens, ex vi originis, similitudinem cum exemplari, seu prototypo quantum ad essentiam specificam vel saltem

signum speciei. -

420\. Corollarium 1um. Realis origo importat realem distinctionem inter id quod oritur, atque id a quo oritur. In ratione imaginis includitur realis origo eius ab exemplari, ut ex definitione imaginis habetur. Ergo imago, proprie dicta, distinguitur realiter ab exemplari (Cfr. hic Sed contra, et ad 1um).

421\. Imago distinguitur in

A) propriam, impropriam, et analogicam.

α) Imago, proprie dicta, ea est quam paulo ante definivimus.

β) Imago, improprie dicta, est exemplar ad cuius similitudinem aliquid procedit (Hic ad 1um). Unde Boëtius mundum archetypum, in divina mente existentem, appellat imaginem mundi realiter existentis: dicit enim in Lib. III. De Consol. Met. IX « Mundum mente gerens, similique ab imagine formans ». (Cfr. Q. XCIII. art. 2, ad 4um).

γ) Imago tandem analogice sumpta est res quae procedit ab alia absque similitudine in specie vel signo speciei, sed cum sola similitudine generica, vel etiam analogica entis. Et hoc modo quaelibet creatura potest dici imago Dei. -

\- δ) Et haec est imago imperfecte sumpta, ut ex imaginis definitione apparet. Et hoc modo dicitur Homo factus ad imaginem Dei (Gen. I, v. 27). « Et ideo, ad designandam in homine imperfectionem imaginis, Homo non solum dicitur Imago (I. Cor.

XI, v. 7), sed ad imaginem: per quod motus quidam tendentis in perfectionem designatur » (art. seq. ad 3um).

422. Distinguitur praeterea imago in

B) naturalem, intentionalem, et artificialem.

α) Imago artificialis est res procedens ab alia, atque habens similitudinem cum illa non quidem in natura, sed in signo vel lineamentis accidentalibus eius: ita photographica expressio Petri dicitur eius imago artificialis.

β) Imago intentionalis, seu logica, seu idealis, est idea procedens a re atque habens cum re illa similitudinem quantum ad naturam specificam sed sub diverso modo essendi. Ita ex. gr. idea Bovis est imago intentionalis, seu logica, Bovis; quia eadem natura bovina adest in Bove et huius idea. at in Bove adest secundum esse physicum, in idea autem Bovis secundum esse intentionale.

γ) Imago naturalis demum est res procedens ab alia et habens cum hac similitudinem in natura specifica et in modo essendi physico. Huiusmodi similitudo est in Filio relate ad Patrem suum; et propterea filius dicitur patris sui imago (Cfr. Gonet, Disp. IX. De Trinit. art. 4. §. I. n. 97, et Suarez, Lib. IX. De Trinit, cap. 8, et Billot, Com. in h. q. thes. 24 etc.).

423. Corollarium II. Conferendo mutuo hasce species imaginis, apparet, quod quanto perfectior est

similitudo inter rem quae procedit ab alia, et rem aliud a quo illa res procedit, tanto perfectior est illa imago.

α) Unde sola imago artificialis importat solam similitudinem in aliqua figura accidentali, est omnium imperfectissima.

β) E contra imago intentionalis, quoniam importat similitudinem in natura specifica sed sub modo essendi diverso, est tanto perfectior prima.

γ) Magis perfecta autem est imago naturalis, quoniam in ea invenitur similitudo in natura specifica et secundum idem esse physicum.

424. His praejactis fundamentis, sit

Conclusio I. In divinis non invenitur imago α) analogice dicta, β) neque artificialis, sed adest imago γ) tum proprie dicta, δ) tum improprie dicta, ε) tum quoque naturalis, ζ) et intentionalis.

Prob. I.ª et II.ª pars conclusionis. Imago tam analogice dicta, quam artificialis sunt res habentes similitudinem accidentalem cum re a qua procedunt. At nullum accidens est in divinis. Ergo etc.

Prob. III.ª pars conclusionis. Imago, proprie dicta, est res quae ex vi suae originis ab alia habet cum hac alia similitudinem quantum ad eius specificam naturam. At Filius Dei est vere habens ex vi originis similitudinem naturae

cum Deo Patre. Ergo in divinis adest imago proprie dicta.

Prob. IVª pars conclusionis. Imago improprie dicta est exemplaris idea ad cujus similitudinem res aliae procedunt. Hujusmodi exemplar est in divina mente. Ergo etc.

Prob. Vª pars conclusionis. Omnis Filius est naturalis imago sui Patris, ut ex definitione patet. In divinis ergo, eo ipso quod invenitur verus Dei Filius, adest quoque imago quae naturalis nuncupatur.

Prob. VIª pars conclusionis. Omnis idea in mente exsistens est imago intentionalis illius rei ex qua talis idea processit; sicut ex superioribus patet. In divinis autem adest Verbum quod est idea in Dei Patris mente exsistens. Sic ergo in divinis datur imago intentionaliter dicta.

425. Pro solutione autem dubii, principalis moti in h. a., statuitur

Conclusio. Nomen Imaginis, secundum quod proprie de Deo dicitur, est semper nomen personale.

Prob. 1° Ex S. Augustino dicente, in Lib. VII. De Trinit., cap. 1: Quid est absurdius quam imaginem ad se dici? Ergo imago in divinis semper relative ad alium dicitur. Ea quae relationem in Deo dicunt, denotant Personas divinas, quia ut Boëtius dicit, relatio multiplicat Trinitatem, ut ex supe-

rioribus patet. Ergo nomen Imaginis, secundum quod proprie in Deo ponitur, significat aliquid personale (Hic Sed Contra), seu est nomen personale.
2.° Ratione S. Thomae. Prouti latius ostendimus, « ad hoc.... quod vere aliquid sit imago, requiritur, quod ex alio procedat, simile ei in specie vel saltem in signo speciei. Ea vero, quae processionem sive originem important in divinis, sunt personalia. Unde hoc nomen Imago (secundum quod proprie in divinis accipitur) est nomen personale » (Hic, o. - Cfr. I. Sent., Q. cit. art. 2, o).
426. Scholium. Conclusio praecedens loquitur de Imagine proprie dicta: nam, si sermo habeatur de imagine improprie accepta, videlicet de exemplari ad cuius similitudinem res omnes processere, tunc imago in divinis dicitur essentialiter, seu denotat Divinam essentiam tamquam exemplar omnis creaturae. « Sic (autem in Lib. De Fide ad Pet., cap. 1) Augustinus (Fulgentius) utitur nomine imaginis, cum dicit divinitatem Sanctae Trinitatis esse imaginem, ad quam factus est Homo (Hic ad 1.um). Unde (et ibidem) ex ratione imaginis non probavit nisi unitatem essentiae » (I. Sent., loc. cit., o).
« Hilarius etiam in Lib. V. De Trinit. ait: Homo fit ad communem imaginem. Nomen non discrepat: natura non differt: una est enim, ad quam homo creatus est, species. Ex his verbis

ostenditur, quod imago aliquando essentiae intelligentiam facit, et tunc ad se dicitur, et non relative". Magister Sententiarum Lib. I. Dist. XXVIII. fin.

Articulus II. Utrum nomen Imaginis sit proprium Filio.

427. Nomen imaginis heic non accipitur improprie pro exemplari alterius. Dictum est namque n. praec., quod imago, improprie dicta in divinis, denotat essentiam divinam, tamquam exemplar creaturarum omnium: et consequenter est nomen essentiale et non personale.

428. Item nomen imaginis nec etiam accipitur analogice, secundum quod significat creaturam quae oritur a Deo cum quadam similitudine imperfectissima cum divina natura. Secundum hanc namque acceptionem tam homo quam quaevis alia creatura vocari potest imago Dei. Videlicet nomen imaginis, analogice dictum, non convenit soli Filio Dei (Cfr. hic ad 3um et I. Sent., Dist. et Q. cit. art. 3, et supra n. 421).

429. Est ergo sensus articuli. Utrum Imago, secundum quod personaliter dicitur in Deo, conveniat soli Deo Filio?

430. Huic quaestioni materiam subministrat diversus modus loquendi inter Doctores Graecos et Latinos. Nam "Doctores Graecorum communiter dicunt Spiritum Sanctum esse imaginem Patris et Filii; sed Doctores Latini soli Filio attribuunt nomen

imaginis » (Hic, o). Placet nonnullorum dicta referre.
A) Ex graecis - α) S. Athanasius (Epist. ad Serap.) scribit: « Imago Filii dicitur et est Spiritus ».
β) S. Basilius (Lib. V. adv. Eunom., cap. 3) dicit: « quod imago vera ac naturalis Dei (Patris) ac Filii Spiritus est ».
γ) S. Cyrillus Alexandrinus (Lib. Thesaur. Assert. XXXIII) ait: « Quemadmodum igitur, quoniam exactissima imago Patris est Filius, qui ipsum recipit Patrem etiam habet; ita, servata eadem analogiae ratione, qui imaginem Filii recipit, nempe Spiritum Sanctum, omnino per ipsum habet Filium et Patrem qui est in eo.... Quod, si imago Filii Spiritus vocatur, Deus itaque est et non aliter ».
B) Ex Doctoribus Latinis occurrit - α) S. Ambrosius (Lib. De Incar., cap. X, n. 110) dicens: « Cum solus Filius imago invisibilis Dei dicitur..., ratio, quia in Eo naturae eiusdem (Dei Patris) unitas et eius majestatis expressio est » ex vi scilicet atque indole processionis intelligibilis.
β) S. Augustinus item (Lib. VI De Trinit. cap. 2): « Verbum quidem solus Filius accipitur, non simul Pater et Filius..., sic enim Verbum, quomodo imago; non autem Pater et Filius simul ambo imago, sed Filius solus imago Patris, quemadmodum Filius: non ambo enim Filius ».
Quae quidem ratio, neque urgeri potest contra tenentes Spiritum Sanctum esse imaginem Patris

aut Filii aut utriusque, quoniam neutrius neque amborum Filius est Spiritus Sanctus.
– Alias auctoritates Ss. Patrum lege apud Petavium Op. cit. Lib. II, cap. XI; et Lib. VI., capp. 5-7. Interim pro Latinis statuitur

431. Conclusio. Nomen Imaginis, personaliter acceptae, convenit propriissime soli Dei Filio in divinis.
– Nota. Est sententia magis conformis S. Scripturae atque theologiae revelatae.
Prob. 1°. Argumento Biblico. Nomen siquidem illud, quod a Scriptura Sacra numquam Deo Patri, neque Spiritui Sancto sed semper soli Dei Filio attribuitur, dicendum est nomen propriissime conveniens soli Dei Filio. Id patet: non enim est putandum agiographos casu et fortuito ita peregisse. At vero nomen Imaginis personaliter acceptae « non invenitur in canonica scriptura, nisi de Filio. Dicitur enim Coloss. I, v. 15: Qui est imago (εἰκὼν) Dei invisibilis, primogenitus creaturae; et ad Hebr. I., v. 3: Qui cum sit splendor gloriae, et figura (Χαρακτὴρ) substantiae eius » (Hic o), et Rom. VIII. v. 29: Quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui etc.; seu graece: Οὓς προέγνω καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκονος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, κ.τ.λ.
Ergo Imago, secundum quod personaliter dicitur in divinis, est propriissimum Filii Dei nomen.

2° Ratione theologica. Secunda Persona Trinitatis dicitur proprie tam Filius quam Verbum; ut ex praecedentibus patet. Atqui Filius est imago naturalis Patris: Verbum est imago intentionalis obiecti quod manifestat. Ergo ratio imaginis plenissime convenit secundae Personae Trinitatis (Cfr. Opusc. I. contr. error. Graec., cap. 10).
- Ex alia vero parte Patri non convenit ratio imaginis quia ipse non oritur ab alio (cfr. n.419,γ)
- Tandem Spiritus Sanctus non potest personaliter imago dici. Etenim triplex est imago (cfr. n.422). Naturalis, quae oritur per generationem; et ratio huius imaginis non convenit Spiritui Sancto, quoniam iste non procedit per generationem (Cfr. Q. XXVII. art. 4). Alia imago dicitur artificialis, quae adest in productione artefactorum: et haec imago nec etiam competit Spiritui Sancto, quoniam non est creatura aliqua, ut contra Arium et Macedonium Fides praedicat. Tertia dicitur imago intentionalis quae adest in idea exsistente in intellectu: et nec ratio huius imaginis convenit Spiritui Sancto, quia non per emanationem ab intellectu, sed per emanationem a voluntate ipse procedit (Cfr. Q. XXVII. art. 3.).
Sic igitur imago personaliter dicta, convenit proprie Filio Dei, non autem Patri, neque Spiritui Sancto. (cfr. hic, o).

432. Corollarium. Ergo hoc nomen Imago, proprie

et personaliter acceptum convenit soli Filio Dei: consequenter est nomen stricte personale (Cfr. n.380) Filii Dei.

433. Objic. 1°. Rom. VIII. v. 29 legitur, quod Deus praedestinavit (homines) conformes fieri imaginis Filii sui. Jamvero haec Imago Filii Dei nequit esse nisi Spiritus Sanctus, ut recte exponunt Ss. Patres Athanasius, Cyrillus, Basilius et Damascenus (Lib. I. Orthod. Fid. cap. 18). Ergo nomen Imaginis, in divinis, non est nomen proprium Filii.

R. Concedo maj. Nego min. et consequens; et dico quod τὸ imago Filii Dei in verbis Paulinis debet intelligi, non quidem in sensu transitivo, quasi alia sit imago, et alius sit ipse Filius Dei: etenim per praedestinationem homines destinantur ad hoc ut fiant similes Filio Dei qui est imago Dei Patris, non autem ut fiant similes alicui exemplari distincto realiter a Verbo Dei; siquidem omnia per Ipsum facta sunt et sine Ipso factum est nihil (Joan. I. v. 3.). Unde τὸ imago Filii Dei, in citato loco, debet modo intransitivo explicari de imagine nempe quae formaliter est ipsum Verbum Dei, Filius Dei Patris.

Caeterum, tantisper condescendendo modo loquendi Patrum Graecorum, possumus quidem dicere Spiritum Sanctum esse imaginem Patris et Filii, ita quod per imaginem nihil aliud intelligatur, quam (imago analogice dicta - Cfr. n.421,) vi-

delicet) exsistens ab alio, et eius similitudinem gerens» (Op. I. contr. error. Graec., cap. 10) nihil curando quod haec perfecta similitudo Spiritus Sancti ad Patrem et Filium non conveniat ipsi ex vi originis, sed propter identitatem naturae divinae (cfr. hic ad 1um).

434. Objic. 2º. Spiritus Sanctus est infinite similior Deo quam Homo. At homo dicitur imago Dei (I. Cor. XI. v. 7.). Ergo a fortiori Spiritus Sanctus debet dici proprie imago Dei Patris et Filii.

R. Dist. maj. Spiritus Sanctus ex vi processionis est etc. Nego; aliter: Concedo. – Conc. min. Nego consequens cum sua paritate, et « respondeo dicendum, quod in artificiato (ex vi propriae processionis) invenitur species artis etiam apud nos; non autem in amore artificis (invenitur ex vi processionis amoris aliqua similitudo artificis. Atqui creaturae comparantur ad Deum, sicut artefactum ad artificem. Spiritus Sanctus autem amor est Patris et Filii). Et ideo creatura, inquantum habet speciem artis aeternae, quae est Filius Dei, dicitur Imago (loc. cit.) et ad Imaginem (Gen. I, v. 27. – Cfr. n. 421, 5): non autem Spiritus Sanctus, qui est Amor » (I. Sent. ad Annibald., Dist. XXVIII. Q. II, art. 2, ad 3um). – Pro pleniori tamen huiusce difficultatis solutione sit

435. Q. I. Ob quam causam Spiritus Sanctus dici nequeat proprie Imago Dei?

A) « Huius rationem assignant quidam ex hoc, quod Filius convenit cum Patre non solum in natura, sed etiam (in quodam quasi exteriori eius signo. Cfr. I. Sent. Dist. XXVIII. Q. II, art. 3, o — videlicet) in notione Principii; quoniam a Filio procedit tertia Persona Sanctae Trinitatis): Spiritus autem Sanctus non convenit cum Filio nec cum Patre in aliqua notione » (Hic, o), quoniam nulla Persona divina procedit a Spiritu Sancto. Atqui ad rationem imaginis est necesse quod ea conveniat saltem in aliquo signo exteriori cum prototypo (Cfr. n. 419, β). Ergo Filius Dei potest dici imago Patris, non autem Spiritus Sanctus potest dici imago Patris aut Filii Dei.

Haec opinio defenditur a Richardo de S. Victore (Lib. VI. De Trinit. capp. 19-21), a S. Bonaventura (I. Sent. Dist. XXXI., P. II. Art. I, q. 2), et ab Aureolo. — At

a) Horum explicatio est insufficiens.

— Prob. Ad rationem imaginis requiritur similitudo (Cfr. n. 419, α). Atqui similitudo inter divinas Personas non attenditur secundum relationes personales: nam secundum relationes Personae divinae habent invicem oppositionem non autem convenientiam et similitudinem. Ergo ratio imaginis non attenditur in divinis penes relationes personales. — Jamvero notio communis Spirationis, quae convenit Patri et Filio, est relatio quaedam personalis (Q. XXXII, art. 3, o). Ergo convenien-

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

tia Patris et Filii in notione, quae dicitur communis spiratio, nequit esse causa cur Filius sit imago Patris, et Spiritus Sanctus non sit imago Patris et Filii (Hic, o; et I. Sent., loc. cit. - Cfr. etiam Suarez, Lib. XI. De Trinit., cap. 6; et passim omnes Thomistas). - Unde, hac solutione rejecta,

B) « Alii dicunt quod Spiritus Sanctus non potest dici imago Filii, quia imaginis non datur imago: neque etiam (est) imago Patris; quia.... imago refertur immediate ad id cuius est imago, Spiritus Sanctus autem refertur ad Patrem per Filium: neque etiam est imago Patris et Filii, quia sic esset una imago duorum, quod videtur impossibile. Unde (quia Spiritus Sanctus nequit esse nec imago solius Filii, nec imago solius Patris, nec imago utriusque) relinquitur quod Spiritus Sanctus nullo modo sit imago » (Hic, o. - Cfr. I. Sent. loc. cit.).

Haec opinio Ruperto Abati (Lib. VI. De Glorif. Trinit. cap. 14) placuit et paucis aliis. - Attamen.

b) Horum ratio est nullius valoris

Prob. Equidem Pater et Filius et Spiritus Sanctus habent, omnes simul, unam eamdem imaginem, videlicet hominem; inquantum scilicet tota Trinitas se habuit tanquam unicum principium in hominis productionem, iuxta illud: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram

(Gen. I. v. 26) Jamvero « Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, ut infra (Q. seq. art. 4) dicitur. Unde (posito quod adesset aliqua communis imago Patris Filiique) nihil prohibet sic Patris et Filii, inquantum sunt unum, esse unam imaginem » (Hic, o; et loc. cit.). – Hac quoque opinione rejecta, sequitur

C) Sententia Angelici Doctoris (et in quam descendit fere tota cohors posteriorum theologorum), qui retinet causam, quare Filius sit imago Patris, Spiritus Sanctus e contra nullius Personae sit imago, esse hanc, quia scilicet Filius, ex vi suae processionis, est similis Deo Patri, dum Spiritus Sanctus ex vi suae processionis non est similis Patri neque Filio. – Et dico, quod

c) Causa assignata a S. Thoma est optima. Prob. Ut una res dicatur imago alterius non sufficit, quod res habeat perfectam similitudinem in specie aut in aliquo specici signo, cum alia re; sed omnino oportet, quod ista res, ex vi propriae originis, habeat similitudinem specificam aut quasi specificam cum illa (cfr. n. 121, β). Si enim vermis, originatus ab homine, transformaretur a Deo in hominem, non esset nec filius neque imago talis hominis (Cfr. ibid.). Consequenter, nonnisi absentia alterutrius conditionis, poterit esse causa cur una res non sit imago alterius. Atqui Pater, Filius et Spiritus Sanctus

habent invicem perfectissimam similitudinem, quoniam una identica est natura trium divinarum Personarum. Quia ergo, ut ostendimus, Filius est imago Patris, dum Spiritus Sanctus non potest proprie dici imago nec Patris, nec Filii, nec utriusque, relinquitur quod, tota causa, cur Filius sit imago Patris, Spiritus Sanctus autem non sit imago alicuius divinae Personae, sit haec quod scilicet Filius, ex vi nativitatis, habeat perfectam similitudinem cum Patre, Spiritus Sanctus autem ex vi processionis amoris non habeat hanc perfectam similitudinem cum Patre et Filio. Unde optima est causa etc. (Hic, o, et loc. cit.).

Urgetur magis haec ratio S. Thomae: « De ratione enim Filii est quod (ex vi nativitatis suae) similitudinem Patris habeat, in quacumque natura (inveniatur Pater et Filius). Et similiter de ratione Verbi (intelligibilis) est, quod (ex vi originis idealis) sit similitudo eius quod Verbo exprimitur; cuiuscumque sit verbum. — Sed non est de ratione Spiritus vel Amoris, quod (ex vi propriae processionis a voluntate) sit similitudo eius (personae volentis) cuius est (talis amoris actus, secus haec similitudo invenitur) in omnibus » (Opusc. cit. cap. 10) effectibus causatis ex vi actus amoris ab amantibus: quod patet esse falsum. Et ideo, licet Spiritus Sanctus habeat perfectam similitudinem cum Patre et

Filio propter identitatem eiusdem naturae cum utroque, tamen quia hanc similitudinem non habeat ex indole processionis Amoris (quamvis id habeat ex natura processionis Amoris divini), nequit dici imago Patris atque Filii (Cfr. Nazarius, Com. in h. a.).

436. Emergit inde

Q. IV. Cuius rei imago est Dei Filius?

R. 1°. Est imago Dei Patris vera et naturalis. — Decl. Filius Dei, ex vi nativitatis ab intellectione divina, procedit tamquam perfecte similis ipsi in identitate eiusdem naturae divinae. Imago autem vera et naturalis est origo unius rei ab alia in similitudine eiusdem naturae specificae et secundum esse naturale (Cfr. n. 422, γ) Ergo etc.

2° Non est imago proprie dicta, neque essentiae divinae, neque attributorum essentialium Dei.

Decl. Ut supra (cfr. n. 420) diximus, imago distinguitur realiter ab eo cuius est imago. At Filius Dei non distinguitur realiter nec a divina essentia, neque ab eius attributis absolutis, ut ex praedictis (Q. XXVIII, art. 3, c) constat. Ergo etc.

3° Filius non est imago proprie dicta suipsius, neque Spiritus Sancti, neque creaturarum.

Decl. Ad rationem imaginis proprie dictae requiritur quod procedat ab alio tamquam ab exemplari sive prototypo. At Filius non procedit

a Spiritu Sancto, tamquam a suo exemplari, quia ut ostendimus (Cfr. q. praec. art. 3, o), Spiritus Sanctus nonnisi secundario et ex consequenti, exprimitur in Verbo. Ergo Verbum dici nequit imago proprie dicta Spiritus Sancti. – Et ob eandem causam Filius Dei nequit dici proprie imago suipsius vel creaturarum.

437 Scholia. 1º α) Si Filius nequeat dici imago proprie dicta Deitatis, sequitur, quod non sit imago Patris, quatenus Pater dicit exclusive formalitatem essentiae divinae.

β) Rursum relatio Paternitatis non se habet ut principium a quo oritur Filiatio in Filio; quoniam Paternitas et Filiatio sunt simul naturâ sive ex eodem principio simul oriuntur. Ergo, quia imago procedit ab alio ut exemplari, habemus, quod Filius, secundum Filiationem, non sit imago Paternitatis.

γ) Ex eadem ratione apparet, quod Filius, secundum formalitatem Filiationis, non sit imago Divinae essentiae, quae est in Patre.

δ) Relinquitur ergo quod totus Filius sit imago totius Patris, inquantum Filius totus, ex vi nativitatis, habet perfectam similitudinem totius quod est in Patre; quo modo totum primum principium exsistit in toto principio secundo (cfr. Nazarius, Com. in h. a.)

2º Alia ratione Filius Dei dicitur imago Dei invisibilis (Coloss. I. v. 15), et alia ratione Homo–

dicitur Dei imago (I. Cor. XI. v. 7). Et sane « imago alicuius dupliciter in aliquo invenitur
« Uno modo, in re eiusdem naturae secundum speciem,
« ut imago Regis invenitur in filio suo,
« Alio modo, in re alterius naturae, sicut imago Regis invenitur in denario.
« Primo autem modo Filius est imago Patris: secundo autem modo dicitur Homo imago Dei.
« Et ideo ad designandam in homine imperfectionem imaginis homo non solum dicitur imago (loc. cit.), sed etiam ad imaginem (Gen. I, v. 26), per quod motus quidam tendentis in perfectionem designatur. Sed de Filio Dei non potest dici quod sit ad imaginem, quia est perfecta Patris imago » (Hic ad 3um).

Q. XXXVI. De Persona Spiritus Sancti.

438. Prologus. Consideravimus in QQ. XXXIII-XXXV. nomina principaliora tum Patris, tum Filii Dei, nunc « considerandum est de his quae pertinent ad Personam Spiritus Sancti (Prol. h. q.).

439. Solet autem haec tertia Persona Trinitatis nominari nedum
A) Spiritus Sanctus, ut habetur Matth. XXVIII. v. 19; sed etiam
B) Amor, sive Dilectio, vel Charitas, Patris et Filii; secundum illud S. Gregorii M.: « Ipse Spiritus

Sanctus Amor est » (Hom. XXX in Pentec.); item
C). Donum Dei; iuxta illud Act. II, v. 38: « Accipietis donum Spiritus Sancti »; item
D) Nexus Patris et Filii; quia Spiritus Sanctus tamquam Amor Patris Filiique, habet vim unitivam Patris Filiique invicem se amantium (cfr. n. 68, item pseudo-Dionysius, Lib. De Div. Nom. cap. 4). Et ob hanc etiam causam nominatur
E) Osculum suavissimum Patris et Filii; quia, ut inquit S. Bernardus Serm. VIII, in Cantic: « Si recte Pater osculans, Filius osculatus accipitur, non erit abs re osculum Spiritum Sanctum intelligi; utpote qui Patris Filiique imperturbabilis pax sit, gluten firmum, individuus amor, indivisibilis unitas »; itidem et nuncupatur
F) Patris Filiique gaudium. Sicut enim ex Apostolo (Galat. V, v. 22) gaudium est fructus Spiritus Sancti, ita ipse Spiritus Sanctus, procedens ex complacentia mutua Patris et Filii, merito dicitur gaudium et laetitia Patris et Filii; item dicitur
G) Paracletus idest Consolator. Nam, ut discurrit S. Thomas Lib. IV, Contra Gentes, cap. 22, proprium amicitiae est, quod aliquis in praesentia amici delectetur, in eius verbis et factis gaudeat, ac in eo consolationem contra omnes anxietates inveniat. Unde in tristitiis maxime ad amicos, consolationis causa, confugimus. Quia

igitur Spiritus Sanctus Dei nos amicos constituit, et Eum in nobis habitare facit et nos in Ipso, consequens est, ut per Spiritum Sanctum gaudium de Deo et consolationem habeamus contra omnes mundi adversitates et impugnationes. Unde in Psal. L, v. 14, dicitur: Redde mihi laetitiam salutaris tui et Spiritu principali confirma me ». Adhuc

H) Spiritualis Unctio ab Ecclesia nominatur ipse Spiritus Sanctus; eo quod ipse instar olei divini fovet virtutes in anima sancta, pascit eam spiritualibus charismatum donis, et ungit eam bene mobilem reddendo ad omne opus virtutis. Lege, quae de donis Spiritus Sancti habet Angelicus P. I.ª–II.ªᵉ Q. LXVIII, atque praeclare evolvit D.ᵒʳ Carolus Weiss, Op. De Sept. donis Sp. Sancti, Viennae 1895, – Indicatur praeterea haec tertia Persona Trinitatis sub nomine

I) Virtus Altissimi, iuxta illud Christi ad Apostolos: « Ego mitto Promissum (idest donum) Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto » (Luc. XXIV, v. 49); et in Actibus Apost. cap. I, v. 8, dicitur: « Accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, et eritis mihi testes in Ierusalem, etc. ». Et Angelus loquens ad B. Virginem de Conceptione Christi futura ex opere Spiritus ait illi: « Spiritus Sanctus superveniet in te et Virtus Altissimi obumbrabit tibi ».

(Luc. I, v. 35).–
–Ratio huius nominis ea videtur esse potissima quod Spiritus Sanctus est notionalis (Cfr. Q. seq. art. 1) Amor Patris et Filii. Amoris autem est maxima virtus: nihil enim tam durum tamque ferreum est, inquit Augustinus, quod non Amoris igne vincatur! – Tum denique, quia Sacer Dei Spiritus est praepotens aura, cui movendi et impellendi innata vis est. Quare Isaj. XXV, v. 4, Spiritus robustorum dicitur esse quasi turbo impellens parietem. Et Actorum II, v. 2 Spiritus Sancti adventus ad modum turbinis seu Spiritus vehementis ab Evangelista describitur. Item apud Ezechielem cap. I., v. 4 coelestis currus animalia velocissime huc atque illuc ferebantur, quia Spiritus vitae erat in rotis (Ibid. v. 20) illasque sacri Pneumatis praepotens afflatus movebat». Hactenus noster Gonet, Disp. X. De Trinit. Digressio II, n. 117. (Cfr. S. Gregor. M. Hom. XXX, De Pentecoste).

K) Sunt denique multa alia encomia S. Spiritus in Divinis Litteris. Ita, ut reliqua sileam, Sap. VII, vv. 22-23 appellatur «Spiritus intelligentiae, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia perspiciens, et qui ca-

capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis».

440. Ut autem ex connexione mutua variorum nominum, quibus tertia Persona Smae Trinitatis ab Ecclesiae Doctoribus honoratur, patere potest, tria sunt eius nomina principaliora, videlicet, Spiritus Sanctus, Amor Dei, et Donum Dei. Brevitati propterea studentes, solum de hisce tribus nominibus sermonem cum Angelico praeceptore agemus.

441. Nisi quod investigatio ista superat humanae intelligentiae angustias, imo et cuiusvis Angelorum, monente Paulo: «Quis.... hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quae Dei (vel Sancti Spiritus) sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei. — Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei» (I. Cor. II, vv. 10-11).

442. Quod si mente attingere plenam S. Spiritus notitiam non possumus, disserere adhuc difficilius est. Hinc et processio Ipsius innominata relinquitur (cfr. art. 1, h. q., o) seu «neque nomen ipsius est, neque sermo; sed in inviis segregatur» (Pseudo-Dionysius, Lib. De Div. Nom. cap. ult.).

443. Quia vero theologis «de Spiritu Sancto nec tacere oportet, nec multum loqui» (S. Hilarius Lib. II, De Trinit.), maxime ab ipsis hac super re expetenda est superna illuminatio eius

dem Paracliti atque adventus in corde: quoniam « in missione invisibili Spiritus S. ex plenitudine divini amoris redundat gratia in mentem, et per illum effectum gratiae accipitur cognitio illius personae divinae experimentalis ab ipso cui fit missio » (I. Sent. Dist. XVI, Q. I, art. 2, o).

444\. Advocato igitur coelitus divino Paracleto, de nomine Spiritus Sancti tractandum est prius quam de aliis duobus, tamquam communiori et magis noto apud Ecclesiae fideles. « Nam Spiritus Sancti nomen est in Sacris Litteris vulgatissimum, et coeteris omnibus, prima sui significatione, communius, non solum quia tribus convenit, ut ex Augustino (Lib. V. De Trin. cap. 11, et Lib. XV. cap. 9) dicit auctor in textu (art. 1 h. q.); sed etiam quia nomen Spiritus, ex propria significatione, impulsionem et rem nihil aut parum habentem de materia, significat: quae (notio) longe communior est quam Amor et Donum »: (Nazarius, Com. in prol. h. q.).

445\. Quatuor habet haec quaestio articulos, quorum I^us^ determinat: An hoc nomen Spiritussanctus sit personale aut essentiale in divinis.
Reliqui vero declarant modum quo utendum sit hoc nomine Spiritus Sancti, quando accipitur personaliter et loquimur de SS. Trinitate (Cfr. art. 2 h. q.).

Articulus I. Utrum hoc nomen Spiritussan-

ctus sit proprium nomen alicuius divinae Personae.

446. Ex QQ. praecc. recole α) nomen proprium in Sma Trinitate esse illud quod sive ex se sive ex consequenti significat relationem in divinis et propterea denotat illam solam personam Trinitatis in qua scilicet ea relatio realiter subsistit.

β) Nomen essentiale vero dicitur illud quod nec ex se nec ex consequenti significat relationem sed tantum attributum aliquod essentiale divinitatis.

γ) Nomen appropriatum in Sma Trinitate dicitur illud quod significat proprietatem Deitatis specialiter uni divinae Personae convenientem, ideoque est accomodatius ad significandam eam divinam Personam. – Sed de huiusmodi nominibus infra Q. 39, art. 7.

447. In titulo igitur τὸ proprium stat primo vel tertio modo: videlicet nomen proprium denotat illud quod non est nomen essentiale in divinis.

448. In eodem titulo adverte τὸ Spiritus posse accipi tripliciter, nimirum

α) vel in vi nominis, et sic denotat substantiam incorpoream et maximae energiae sive impulsionis.

β) vel in vi participii praeteriti, quasi idem sit ac Spiratus, seu procedens per modum Spirationis (cfr. hic ad 2um).

γ) vel in vi participii praesentis indicativi, quasi idem sit ac Spirans, seu movens, aut impellens ad spiritualem vitam. (Cfr. hic ad 3um).

— Verum posteriores duae acceptiones τοῦ Spiritus parum usitatae sunt, ut evidens est ex terminis.
449. Item « in (eodem) titulo adverte, quod ly Spiritus Sanctus dupliciter sumi potest.
« Primo in vi duarum dictionum, ut scilicet ly Spiritus sit substantivum, et ly Sanctus adiectivum.
« Alio modo in vi unius nominis, sicut si alicui imponeretur nomen proprium Homo-Bonus.
« In proposito, hoc secundo modo, quaeritur: ad quod denotandum dicitur in titulo: Utrum hoc nomen Spiritussanctus etc.» (Cajet., Com. in h. a. - Cfr. hic ad 1um).
450. His positis, fit
Q. I. Utrum τὸ Spiritus sit nomen personale in divinis?
Cui quaestioni satisfacit sequens
Conclusio I. α) Si τὸ Spiritus accipiatur in vi nominis est nomen essentiale in divinis: β) si accipiatur uti participium praeteriti temporis est nomen proprium tertiae Personae Trinitatis; γ) si vero sumatur in vi participii praesentis indicativi, est nomen appropriatum eidem tertiae Personae Trinitatis.
— Nota. Est certa doctrina theologica.
Prob. Ia pars. 1° Ex auctoritate S. Hilarii, qui «ostendit (Lib. VIII. De Trinit., nn. 23 et 25) in Spiritu Dei aliquando significari Patrem; ut cum dicitur (Isaj: LXI. v. 1): Spiritus Domini super

me; aliquando significari Filium; ut cum dicit Filius (Matth. XII, v. 28): in Spiritu Dei ejicio daemonia, naturae suae potestate ejicere se daemonia demonstrans; aliquando (significari) Spiritum Sanctum; ut ibi (Joël. II, v. 28): Effundam de Spiritu meo super omnem carnem » (Hic arg.m 1.m). Ergo hoc nomen Spiritus non est nomen personale sed essentiale in divinis.

Prob. 2.° Ratione theologica. Tò Spiritus, nominaliter acceptum, denotat substantiam immaterialem et actuosam. Hujusmodi est tota Trinitas et ipsa Deitas. Ergo τò Spiritus, nominaliter acceptum, est nomen essentiale in divinis (cfr. hic, o, ad 1.m et 2.m).

Prob. II.a pars. Ratione theologica. Tò Spiritus, quando accipitur tamquam participium temporis praeteriti, valet idem ac τò Spiratus, terminus seu procedens per modum Spirationis. Hujusmodi autem terminus in divinis est tertia Trinitatis Persona. Ergo τò Spiritus, sumptum synonime ad τò Spiratus, est nomen proprium tertiae Personae Sunae Trinitatis (cfr. hic ad 2.m).

Prob. III.a pars. Ratione theologica. Equidem τò Spiratus quando accipitur in vi participii praesentis indicativi, denotat principium movens creaturam, praesertim intellectivam, ad spiritualem vitam (cfr. n. 448, f). Atqui tertiae

Personae Trinitatis, quae per modum Amoris procedit, tribuitur cum quadam appropriatione (cfr. n. 446, 7) movere creaturam intellectivam et vitam spiritualem (cfr. infra Q. 39, art. 8, c). Ergo τὸ Spiritus, acceptum in vi participii praesentis indicativi, est nomen appropriatum tertiae Trinitatis Personae. – Unde in symbolo Nicaeno-Constantinop. profitemur: Πιστεύομεν . . . εἰς τὸ Πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιὸν, κ. τ. λ. (Enchir. n. 47; cfr. hic ad 3um).

451. Proponitur nunc

Q. II. Utrum τὸ Spiritus Sanctus, acceptum in vi duarum dictionum sit nomen personale aut essentiale in divinis?

Cui quaesito resolvendo satisfacit sequens

Conclusio II. Τὸ Spiritus Sanctus acceptum in vi duarum dictionum est nomen essentiale in divinis.

Prob. Ratione theologica. In « nomine Spiritus significatur immaterialitas divinae substantiae. Spiritus enim corporeus invisibilis est, et parum habet de materia: unde omnibus substantiis immaterialibus et invisibilibus hoc nomen attribuimus. – Per hoc vero quod dicitur Sanctus (Graece: Ἅγιος a RR. Ἀ = sine, et Γῆ = terra) significatur puritas divinae bonitatis » (Hic ad 1um).

Sic igitur τὸ Spiritus Sanctus, acceptus in vi duarum dictionum, denotat substantiam immaterialem et actum purum. Huiusmodi vero substantia est unaquaeque Persona SSmae Trinitatis, imo et deitas ipsa. Ergo τὸ Spiritus Sanctus, acceptum in vi duarum dictionum, non est nomen personale sed essentiale in divinis (cfr. Catechis. Conc. Trid. P. I, cap. IX, § 2).

452. Non remanet ergo quaestio nisi de τῷ Spiritus Sanctus

accepto in vi unius dictionis, secundum quam scilicet acceptionem designatur in divinis quaedam vitalis motio sive impulsio (Q. 27 art. 4, o), per quam, bonum amatum manet in amante (Ibid. art. 3, o). Unde proponitur

Q. III. Utrum τὸ Spiritussanctus, acceptum in vi unius nominis, sit nomen personale vel essentiale in divinis?

Ad cuius quaesiti solutionem rememorare juvat placita haereticorum.

A) Simon Magus, primus omnium divinitatem Spiritus Sancti impugnavit, dicendo Helenam, Meretriculam suam, habendam esse tanquam Spiritum Sanctum.

B) Paulus Samosatenus inde saec. III sensit Spiritum Sanctum esse motionem spiritualis vitae a Deo in rebus, praecipue in hominibus, causatam. Hanc haeresim fertur fuisse renovatam a Guillelmo Farel (n. 1489, m. 1565).

C) Saeculo IV. Arius, et Macedonius aperte fassi sunt Spiritum Sanctum esse creaturam Dei.

D) Petrus Abaelardus saec. XII. docuit: Spiritum Sanctum esse mundi animam (cfr. Enchir. n. 312).

E) Michaël Servetus, urgente Calvino, vivus addictus flammis Genevae 27 Octob. 1553, docuit pertinaciter Spiritum Sanctum non esse Deum.

– At omnium horum haeresis expuncta fuit supra art. 1, Q. XXVII, ubi divinitas et consubstantialitas Spiritus Sancti cum Patre et Filio multiplici testimonio S. Scripturae et SS. Patrum confirmata fuit.

453\. Hoc Fidei dogmate praesupposito,

Dico 1°. Tertia Persona Trinitatis, non habet nomen aliquod sibi stricte proprium.

Prob. « Cum sint duae processiones in divinis, altera earum quae est per modum amoris non habet proprium nomen, ut supra (Q. XXVII. art. 4, ad 3um) dictum est. Unde et relationes, quae secundum hujusmodi processionem accipiuntur, innominatae sunt, ut etiam supra (Q. XXVIII. art. 4) dictum est. (Atqui Persona in divinis est relatio realis orta per processionem divinam, ut supra Q. XXIX, art. 4 demonstratum fuit.). Propter quod et nomen Personae, hoc modo procedentis (per processionem scilicet voluntatis), eadem ratione non habet (sibi stricte) proprium nomen » (Hic o). Atqui Tertia Trinitatis Persona est ea quae procedit per processionem divinae voluntatis. Ergo etc.

454\. Verum quia necessarium est theologo catholico habere nomina distincte designantia unamquamque Personam Trinitatis, quum contingat saepissime de his loqui ad instructionem Fidelium et contra haereticos (Q. XXXII. art. 2, o): ideo propter instantem necessitatem, « sicut sunt accomodata aliqua nomina ex usu loquentium ad significandum praedictas relationes, cum nominamus eas nomine Processionis, et Spirationis, quae secundum proprie-

tatem significationis magis videntur significare actus notionales, quam relationes; ita ad significandum divinam Personam, quae procedit per modum Amoris, accomodatum est ex usu Scripturae hoc nomen Spiritussanctus (Hic o) in vi unius dictionis » (Hic ad 1um) acceptum. Dicitur namque Matth. ult. v. 19: « Baptizate eos (i.e. Fideles) in nomine Patris, et Filii, et Spiritussancti »; et I. Ioan. V. v. 7: « Tres sunt qui testimonium dant in coelo Pater, Verbum et Spiritussanctus ». In quibus testimoniis aperte connumeratur Spiritussanctus, tamquam tertia Persona Trinitatis (Cfr. hic Sed Contra).

455. Qua veritate constituta,

Dico 2º. Convenienter ex usu S. Scripturae et Ss. Patrum, hoc nomen Spiritussanctus, in vi unius dictionis acceptum, accomodatum est ad significandam tertiam Personam Sanctae Trinitatis.

– Nota. Haec propositio nonnisi cum magna temeritate negari potest.

Prob. 1: Ex Ss. Patribus. A) S. Ambrosius (Lib. In Symb. Apost., cap. 1) inquit: « Licet Pater Spiritus sit et Filius Spiritus sit; et Pater sit Sanctus et Filius sit Sanctus, sola tamen tertia Persona proprie Spiritussanctus nuncupatur. Quia ergo coaeterna et communis est ambobus, id Ipsa vocatur quod ambo sunt ».

B) S. Augustinus (Lib. V. De Trinit. cap. 11) ait: « Spiritussanctus ineffabilis est quaedam Patris Filiique communio; et ideo fortasse sic appellatur, quia Patri et Filio potest eadem appellatio convenire. Nam hoc Ipse proprie dicitur quod Illi communiter: quia et Pater Spiritus et Filius Spiritus, et Pater Sanctus et Filius Sanctus ».

C) S. Anselmus (Lib. De Fide Trinit. cap. 3) scribit: « Nomen Spiritussanctus non est alienus a Patre et Filio, quia uterque est Spiritus et Sanctus ».

– Eadem habentur in Catechismo Conc. Trid. P. I., cap. IX. § 3.

2° Rationibus S. Thomae quae sunt expositiones allatarum auctoritatum Patrum. –

A) Tertia Persona Smae Trinitatis, quoniam nomen sibi stricte proprium non habet (cfr. n. 453), et quoniam, ut statim art. seq. ex Fide colligemus, procedit a Patre et Filio, nominatur convenientissime nomine illius duplicis dictionis quae communis est tam Patri quam Filio. At tum nomen Spiritus convenit tam Patri tam Filio: item eisdem convenit quoque dictio Sanctus. Ergo convenienter Tertia Persona Trinitatis, quae a Patre procedit et a Filio, nominatur Spiritussanctus (Hic o).

B) Conveniunt rebus, ait poëta, nomina saepe suis. Atqui tertia Trinitatis Persona procedit per modum Amoris, quo Deus seipsum amat. Ergo convenienter nominatur nomine quod designat modum Amoris, quo Deus seipsum amat. Iamvero huiusmodi vitalis motio qua Deus semetipsum amat, exprimitur convenienter per nomen Spiritussancti. Ergo convenienter hoc nomine designatur tertia Trinitatis Persona. – Prob. ultima min. « Ex propria significatione .... nomen Spiritus in rebus corporeis impulsionem quamdam et motionem significare videtur: nam flatum et ventum Spiritum nominamus. Est autem proprium Amoris, quod moveat et impellat voluntatem amantis in amatum. (Ergo energia amoris potest recte nominari Spiritus). Sanctitas vero illis rebus attribuitur, quae in Deum ordinantur. ... Igitur Persona divina (quae) procedit per modum amoris, quo Deus amatur, convenienter Spiritussanctus nominatur » (Hic o, – Cfr. Compend. Theol. capp. 45 et seqq., et I. Sent. Dist. X, Q. I., art. 4, o). Hinc

436. Conclusio. Nomen Spiritussancti, in vi unius dictionis acceptum, ex usu S. Scripturae et Patrum accomodatum est ad significandum tertiam Personam Sanctae Trinitatis.

Constat ex dictis (Cfr. Commentatores S. Th. in h. a.).

Articulus II. Utrum Spiritus Sanctus procedat a Filio.

457. Ex Q. XXXII, art. 2, scimus tractatum de divinis notionibus esse theologo perutile tum ad Fidei dogmata dilucidanda simplicibus Christianis, tum ad eadem dogmata contra haereticos tuendos. Quare expedit scire qualiter Spiritus Sanctus ad alias duas Personas Trinitatis se habeat, ut perfecta de Eo fiat mentio in nostris theologicis sermonibus.

Hoc obiectum trium posteriorum h. q. articulorum: quorum

1us declarat modum secundum quem Spiritus Sanctus se habet ad Filium (art. praec.),

2us modum, secundum quem idem Spiritus Sanctus se habeat ad Patrem (art. seq.)

3us modum, secundum quem Pater et Filius se habeant ad Spiritum Sanctum (art. 4, h. q.)

458. In titulo adverte, quod articulus iste continet in se duas quaestiones, scilicet

α) An Spiritus Sanctus procedat a Filio? et

β) An Spiritus Sanctus sic procedat a Filio, quod si non procederet ab eo, non distingueretur personaliter ab ipso?

«Et prima quidem quaestio inter Graecos et Latinos versatur: secunda autem inter (Theologos) Latinos inter se» (Cajet., Com. in h. a).

459. Ad primam quaestionem quod attinet, scien-

dum est, licet omnes, divinitatem Spiritus Sancti impugnantes, deberent quoque logice denegare S.um Sanctum a Deo Patre eiusque Filio procedere, tamen ea Spiritum Sanctum non procedere a Filio primo fuit a Nestorianis introductum, ut patet in quodam symbolo Nestorianorum damnato in Ephesina Synodo.

A) « Et hunc errorem sequutus fuit Theodoricus (seu Theodoretus - qui fl. circa an. 434 -) Nestorianus, et plures post ipsum » (Hic ad 3.um), inter quos fuere Monothelitae.

B) Saec. VIII. hic error renovatus fuit ab Iconoclastis, atque in variis Conciliis Galliae et Hispaniae damnatus.

C) At error iste altius coepit radices ponere circa an. 863 tempore Nicolai PP. I. ex opera Photii. Cum enim Spado iste, S. Ignatio e sede Constantinopolitana expulso, patriarchalem usurpaverit dignitatem, ob idque severe, ut jus erat, punitus fuerit a R. P. per depositionem ab omni officio et honore, irâ inde exaestuans contra Latinos immerito addidisse in symbolo Nicaeno-Constantinopolitano particulam Filioque: atque sic factum est, ut in haeresim ipse descenderit, secum universam Ecclesiam Graecam trahens, docendo Spiritum a solo Patre, non autem a Filio procedere.

D) Saec. XI. eadem haeresis denuo defensa atque divulgata fuit in Ecclesiam Orientis per illi-

chäelem Caerularium, Patriarcham Constantinopolitanum.

E) Plures quaerimoniae Graecorum contra Latinos examinatae fuere atque damnatae in Conciliis tam Provincialibus (qualia fuere Synodus habita in Villa Gentiliaco prope Parisios an. 767 sub Pipino Rege Francorum, item Synodus Barensis tempore Urbani II an. 1097, et in qua S. Anselmus, Epus Cantuariensis pro Latinis dimicavit) tum in plurimis Conciliis Generalibus, inter quae memorare juvat Ephesinum (an. 431), Chalcedonense (an. 451), Synodus VIII Generalis sub Adriano PP. II in urbe Constantinopolitana celebrata an. 869, item Lateranense IV (an. 1215), Lugdunense II (an. 1274), atque tandem in Florentina Synodo (an. 1439), in qua, consentientibus Graecis cum Latinis, uno excepto Marco Ephesi Episcopo, solemniter definitum est Spiritum Sanctum a Patre Filioque procedere.

G) Sed cum unus Marcus Ephesinus, ut notatum est, se opposuisset decreto Concilii Florentini, dissoluto concilio, in patriam reversus haeresim, quam non abjuraverat, respersit in propriam Ecclesiam atque pene totas Orientis Ecclesias iterum in schisma et in haeresim induxit. — Graecorum caecitatem omnes RR. Pontifices serio deflentes, charitative semper hortati sunt illos ad Fidem Catholicam profitendam incorrupte. At non adhuc.

plene consecuta est concordia (Cfr. S. Alph. De Ligorio, *Hist. Haeres.* cap. IX). Faxit Deus, ut haec cito fiat post paterna atque recentia incitamenta Leonis PP. XIII.....!....

- Nobis animus est defendere Fidem catholicam contra haereticos: unde sit

460. Conclusio I. Spiritus Sanctus procedit non solum a Patre sed etiam a Filio.

- Nota. Est dogma Fidei.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. - A) Joan. XV, v. 26. Christus ait: « Cum venerit Paracletus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum Veritatis, qui a Patre procedit ». In hoc testimonio non solum dicitur Spiritum Sanctum a Patre procedere, sed etiam Spiritum Sanctum mitti a Filio. Jamvero in divinis una Persona ab ea tantum potest mitti, a qua procedit (cfr. n. 1): - Et sane omnis missio importat influxum quemdam mittentis in missum: id est evidens ex terminis. Sed rursum, quum Personae aequales sint in dignitate, sapientia et bonitate, missio unius Personae ab alia nequit imaginari quod fiat per consilium, neque per imperium, aut alio modo proprio creaturarum, sed tantummodo secundum originem et processionem unius Personae ab alia. Ergo Spiritus Sanctus, eo ipso quod a Filio mittitur, procedit ab Eo (Cfr. S. Augustinus, Libr.

IV *De Trinit.*, cap. 19; item S. Thomas, Opusc. I contr. error. Graec., cap. 32).

B) Item Joan. XVI, v. 14 Christus de Paraclito ait: « Ille me clarificabit, quia de meo accipiet ». Unde Spiritus Sanctus accipit aliquid a Filio Dei. Sed quaecumque sunt in Dei Filio, sunt ipsa Deitatis substantia. Igitur in citatis verbis τὸ de meo accipiet significat accipere Deitatis naturam (quoniam Filiatio, quae utique invenitur in Dei Filio, est intransitiva sive incommunicabilis). – Jam vero nonnisi per processionem communicatur divina natura inter divinas Personas. Igitur, si Spiritus Sanctus accipit a Filio Deitatem, ab eo procedit (Cfr. Lib. IV, Contr. Gent., cap. 23, n. 2).

C) Praeterea Joan. XX, v. 22. habetur quod Christus in faciem Apostolorum; « Insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum ». Quibus verbis Christus manifestavit se esse datorem Spiritus Sancti. At nemo potest dare nisi quod vel suum est, vel ab eo procedit. Si ergo Christus dat Spiritum Sanctum, hic ab eo procedit. « Non enim aliter ad nos Spiritus transit, quam ex Patre per Filium » ut exponit S. Cyrillus Lib. XII in Joan. cap. 56; et S. Augustinus, Tract. CXXI. in Joan.

D) Spiritus Sanctus in Scripturis vocatur quandoque Spiritus Patris ut in illo: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri,

qui loquitur in vobis » (Matth. X, v. 20); quandoque autem dicitur Spiritum Filii, ut in illo: « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem Abba: Pater » (Galat. IV. v. 6). Ergo eodem modo Spiritus Sanctus est Spiritus Filii ac est Patris. At non aliter Spiritus Sanctus dicitur Spiritus Patris nisi quia procedit a Patre. Ergo a pari, cum dictum sit etiam Spiritus Filii, verissime Spiritus Sanctus procedit a Filio (Cfr. S. Aug. Tract. XCIX. in Joan.).

a) Objic. 1.° Nihil de Trinitate est sentiendum, nisi quod S. Scriptura tradit: ut etiam Dionysius Lib. De Div. Nom. cap. 1, dicit. Atqui in S. Scriptura non exprimitur quod Spiritus Sanctus procedat quoque a Filio, sed solum a Deo Patre juxta illud: Spiritum Veritatis, qui a Patre procedit (Joan. XV. v. 26). Ergo Spiritus Sanctus non procedit a Filio. Hoc argumentum a Graecis acutum telum Christi contra Latinos dici solet.

R. Dist. maj: Nihil de Trinitate est.... tradit vel per verba vel per sensum: Concedo; per verba tantum: Nego. – Contradistinguo minorem ad sensum majoris: et nego consequens. Dico igitur « quod de Deo dicere non debemus quod in S. Scriptura non invenitur (expressum) vel per verba vel per sensum. Licet autem per verba non inveniatur in S. Scriptura quod Spiritus Sanctus procedit a Filio; invenitur tamen quan-

tum ad sensum: et praecipue ubi dicit Filius (Joan. XVI, v. 14) de Spiritussancto loquens: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet* » (Hic ad 1um).

α) « Nec est mirum si Dominus Spiritumsanctum a Patre procedere dixit, de se mentione non facta, quia omnia ad Patrem referre solet, a quo habet quidquid habet; sicut quum dicit: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me Patris* (Joan. VII. v. 16), et multa in verbis Domini inveniuntur ad commendandam in Patre *auctoritatem* principii.

β) « Nec tamen in auctoritate praemissa (*in objiciendo Christus*) omnino obticuit Se esse Spiritussancti *principium*; quum dixit Eum Spiritum Veritatis, Se autem prius dixerat *Veritatem* » (Lib. IV. *contra Gentes*, cap. 25),

γ) « Regulariter etiam in S. Scriptura tenendum est, quod id quod de *Patre* dicitur, oportet de *Filio* intelligi, etiamsi dictio *exclusiva* addatur, nisi *solum* in illis in quibus *Pater* et *Filius* secundum *oppositas relationes* distinguuntur. Cum enim Dominus Matth. XI. v. 27 dicit: *Nemo novit Filium nisi Pater*, non excluditur quin Filius seipsum cognoscat. Sic igitur cum dicitur, quod Spiritussanctus *a Patre procedit*, etiamsi adderetur quod *a solo Patre procedit*, non excluderetur inde Filius; quia quantum ad hoc quod est esse principium Spiritussancti, non opponuntur Pater et Filius, sed solum quantum ad hoc quod *hic* est Pater, et *ille* Filius » (Hic ad 1um)

idest quantum ad proprietates personales.
δ) Ceterum, ut nervose Graecis reponit cel. Bezeus, « non alia ratione Latinus eidem reddens verba sua, dicet: Si ex solo Patre procedit Spiritus, quid impedimento fuit Christo, ne diceret qui ex solo Patre procedit? Et cum Theophylactus exprobat Italo non sequi quod superaddat ex Filio, iisdem et ipse exprobationibus obnoxius erit quod superaddat ex solo » (Cfr. Knoll, Op. cit. P. I, sectio II, n. 102, in respons. ad objic. I.).
b) Instant. Quando in S. Scriptura Paraclitus vocatur Spiritus Veritatis vel Spiritus Filii, hae locutiones accipi debent non eo sensu quod Spiritus Sanctus procedat a Filio, sed vel eo sensu quod Ipse sit intime conjunctus cum Filio utpote consubstantialis cum eodem, vel quia Spiritus Sanctus specialiter inhabitat in Christo, vel quia per Filium datur hominibus, sicut Teophylactus exponit super v. 34 cap. III. Ev. S. Joannis. Ergo, ex hoc quod Spiritus Sanctus nominatur Spiritus Filii, perperam deducitur Eum a Filio procedere.
R. Nego antecedens, et consequens. Etenim si Paraclitus dicitur Spiritus Patris, et Spiritus Filii, praecise quia tres Personae Trinitatis sunt invicem consubstantiales, ob hanc eamdem causam dicere possemus Verbum divinum esse Filium Spiritus Sancti, et Deum Patrem esse Patrem divini Parocleti. Quae sunt haereticorum fraudes (Cfr. S. Aug. Loc.

cit.).

α) Deinde Doctores Graeci in paraphrasim vertentes laudata verba S. Pauli, dicunt Spiritum Sanctum esse naturalem Spiritum Filii Dei. Ponamus nunc Paraclitum vocari Spiritum Filii, quia specialiter in Christo inhabitat, tunc, quia idem Paraclitus vocatur naturalis Spiritus Christi, oportebit concludere quod Spiritus Sanctus inhabitet in Christo, non tantum ex gratuito beneficio Dei, sed ex ipso ordine naturali. Quod est haereticum (Cfr. S. Thom. cap. cit. Op. I.).

β) Nec expositio Theophylacti quidquam conficit contra catholicum dogma. Si enim Filius donator est nobis Spiritus Sancti, donat aperte de suo, et non de alieno. Et sic oportebit, ut paulo ante monuimus, affirmare Spiritum Sanctum procedere a Filio, et non a solo Patre sicut Graeci sentiunt.

2° Ex Ss. Patribus. – Graecos afferemus, quoniam adversarii ultro fatentur Latinos Doctores docuisse processionem Spiritus S. a Filio (Cfr. Catechism. Conc. Trid. P. I., Cap. IX. n. 6.).

A) S. Epiphanius in Sermone De Incarn. Verbi dicit: « Pater siquidem erat semper, et Filius erat semper, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio erat semper » – Et in Lib. De Haeresibus, Haeres. 62, n. 4, ait: « Non alienus est a Patre et Filio Spiritus Sanctus, sed eadem substantia, ex eadem divinitate, ex Patre et Filio, subsistens semper Spiritus Sanctus ». (Cfr. etiam ibid. haeres. 74.).

B) S. Athanasius (Orat. III. contra Arianos) dicit: « Quaecumque Spiritus habet, haec a Verbo habet, » nimirum per processionem ab Ipso. Et in Epist. ad Serapionem haec scribit: « Filius, de Patre genitus, de sua immensa essentia non extra se, sed intra se immensum Deum spirat Spiritum Sanctum ».

C) S. Basilius in Lib. De Spiritu Sancto, cap. 17 ait: « Quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita ad Filium se habet Spiritus ». At Filius a Patre procedit. Ergo et Spiritus S. a Filio.

D) S. Cyrillus Alexandrinus (Lib. Thesauri, ass. 34) inquit: « Cum .... Spiritus Sanctus, in nobis inhabitans, conformes nos Deo reddat, procedat vero is ex Patre et Filio, manifestum est divinae essentiae Eum esse essentialiter in ipsa et ex ipsa procedentem » etc. – Similia habet in Epist. ad Nestorium, et anathematismo IX contra istum haereticum vocat Spiritumsanctum « Eius (i. e. Christi) proprium Spiritum:

E) S. Gregorius Nazianzenus in Sermone a se habito in Concilio Constantinopolitano, ait: « Necessarium est credere SS. Trinitatem: Patrem scilicet sine Principio; Filium vero Principium a Patre Principio; Spiritum Sanctum autem non-Principium a Patre et Filio ». In quo testimonio apparet quod in divinis sicut Pater est principium, ita Filius est principium. At Pater dicitur Principium in divinis, inquantum

ab Eo procedit Filius. Ergo et Filius est Principium in divinis, inquantum ab Eo procedit Spiritus Sanctus.

F) S. Chrysostomus (Hom. I, De Symbolo) inquit: « Iste est Spiritus procedens de Patre et Filio, qui dividit singulis prout vult ». Et in Hom. De Incarn. quam ipse Photius S. Chrysostomo attribuit, ita loquitur: « Venit ad nos Christus, dedit nobis Spiritum, qui est ex Ipso, et assumpsit nostrum corpus ».

2) Objic. 2°. S. Dionysius in III. cap. De Divin. Nom. dicit Filium et Spiritum Sanctum esse duos flores divinitatis. Atqui flos non procedit a flore. Ergo a Filio non procedit Spiritus Sanctus.

R. Conc. maj. et min. Nego consequens et consequentiam, et dico, quod comparationes tenent quantum ad aliquid et non sunt extendendae ab uno aspectu ad alios. Porro fieri potest 1° comparatio Filii et Spiritus sancti per ordinem ad Patrem; 2° comparatio Spiritus Sancti relate ad Filium. α) Dionysius itaque, loc. cit, dicit « quod Filius et Spiritus Sanctus dicuntur flores deigenae divinitatis idest paternae, prout uterque a Patre est.

β) « Sed (si fiat comparatio secundo modo videlicet) quantum ad hoc quod Spiritus Sanctus a Filio est, potest dici Filius esse radix, et Spiritussanctus flos. Non enim oportet ut similitudo rerum corporalium observetur quantum ad omnia in divinis » (Q. X. De Pot. inter QQ.

Dispp. art. 4. ad 1um).

b) Instant 1°: S. Basilius in Epist. 43 ait: Filium nullam prorsus notionum communicationem habere cum Patre. – Item S. Gregorius Nazianzenus Orat. 24 dicit: quidquid habet Pater, esse quoque Filii, excepta causalitatis (i.e. principii) notione. – Ergo ratio Activae Spirationis et ratio principii non conveniunt Filio relate ad S. Spiritum.

R. Nego consequens. Admitto autem Patrum auctoritatem, at distinguo sensum. α) Et quantum ad S. Basilium dico ipsum in cit. ep. nihil aliud velle significare, nisi quod Filius non conveniat in notione cum Patre, quia nec Filius est Pater nec Pater est Filius; unde et ibidem subdit secundum suam proprietatem: non autem negat S. Spiritum procedere a Filio; paulo namque ante in cit. epist. dicit expresse Spiritum dependere a Filio, tanquam a sua causa, idest tanquam a suo principio (cfr. n. 333).

β) Ad S. Nazianzenum autem quod attinet, dico eum negasse Filium esse causam Spiritus Sancti, accipiendo τὸ causa pro principio primo; et sic vere dixit, quod fons prima totius Trinitatis est solus Pater: ut supra Q. XXXIII. art. 1. ostendimus.

c) Instant 2°. S. Joan. Damascenus Lib. I. Orthod. Fidei, cap. 11 ait: Spiritum Sanctum et ex Patre esse dicimus et Patris Spiritum nominamus.

at vero eum ex Filio esse non dicimus, Filii tamen Spiritum vocitamus. Ergo ipse sentit Spiritum Sanctum procedere a Patre, non autem a Filio.

R. Nego consequens, et consequentiam. α) Etenim, ut eruditi ostenderunt, particula ex, Graece ἐξ, videtur importare rationem primi principii, seu principii fontalis non ab alio principiati. Porro haec ratio primi principii Spiritussancti convenit soli Patri, inquantum Filius habeat vim spirativam sibi a Patre communicatam (Cfr. Jungmann, De Deo Trino, nn. 80-82).

β) Sunt autem alii theologi qui dicunt Damascenum secutum fuisse ex ignorantia errorem Nestorii et Theodori Mopsuesteni (Cfr. hic ad 3um). Unde eius sententiae non est standum.

γ) « A quibusdam (aliis theologis vero) dicitur, quod Damascenus sicut non confitetur Spiritum Sanctum esse a Filio, ita non negat ex vi illorum verborum » (Ibid.), sed se accomodaverit modo loquendi aliorum Patrum, dicentium Patrem per Filium spirare Spiritum Sanctum (Cfr. Berti, Op. cit., Lib. VII, cap. 18).

3º Ex Conciliis Generalibus. - A) Later. IV. in Cap. Firmiter haec habet: « Pater a nullo (est), Filius a Patre solo, ac Spiritus Sanctus pariter ab utroque, absque initio, semper ac sine fine ». Et in Cap. Damnamus definitur: « Eadem res est Pater et Filius, necnon et

Spiritus Sanctus ab utroque procedens » (Enchir, nn. 355 et 358).

B) Concilium Lugdunense II ita loquitur: « Fideli ac devota professione fatemur, quod Spiritus Sanctus aeternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus sed unica spiratione procedit ». (Enchir. n. 382).

C) Concilium Florentinum sub Eugenio PP. IV. in Decreto unionis Graecorum inquit: « Diffinimus, ut haec Fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio aeternaliter est.... et ex utroque aeternaliter, tamquam ab uno principio, et unica spiratione procedit » (Enchir. n. 586).

2) Objic. 3°. Concilium Ephesinum (Act. VI.) et Concilium Chalcedonense (Act. V.) sub poena anathematis prohibuere quamlibet additionem fieri ad Symbolum Fidei Nicaeno-Constantinopolitanum. Atqui in illo symbolo non invenitur quod Spiritus Sanctus procedat a Filio, sed quod procedat a Patre. Ergo Spiritum Sanctum a Filio procedere non debet confiteri nec a Latinis nec a Graecis.

R. Dist. maj. Concilium .... additionem fieri.... quae doctrinam Fidei pervertat; Concedo; quae doctrinam Fidei explicet contra hae-

reses: Subdistinguo: si fiat per Ecclesiae potestatem: Nego; si fiat absque hac potestate: Transeat. – Dist. min. Atqui in Symbolo Nicaeno-Constantinopolitano non invenitur explicite etc: Concedo; sed etiam implicite: Nego. – Nego consequens et solutio patet ex ipsis terminis. Tenemus siquidem, „quod doctrina Catholicae Fidei sufficienter tradita fuit in symbolo Nicaeno: unde Sancti Patres in sequentibus Synodis non intenderunt aliquid addere, sed propter insurgentes haereses id, quod implicite continebatur, explicare studuerunt.... Et per hunc modum dicendum est, quod processio Spiritussancti a Filio implicite in synodo Constantinopolitano continetur, inquantum continetur ibi quod procedit a Patre; quia quod de Patre intelligitur, oportet et de Filio intelligi cum in nullo differant, nisi quia hic est Filius et ille Pater. Sed propter insurgentes errores eorum qui Spiritum a Filio esse negabant, conveniens fuit ut in symbolo poneretur, non quasi aliquid additum, sed explicite interpretatum quod implicite continebatur. Sicut, si insurgeret haeresis quae negaret Spiritum Sanctum esse factorem coeli et terrae, oporteret hoc explicite poni cum in praedicto symbolo hoc non dicatur nisi de Patre.

α) „Sicut autem posterior Synodus potestatem habet interpretandi symbolum a priore Synodo con-

dicum ac ponendi aliqua ad eius explanationem, ut ex praedictis patet: ita etiam Romanus Pontifex hoc suâ auctoritate potest, cuius auctoritate solâ synodus congregatur, et a quo sententia Synodi confirmatur, et ad ipsum a Synodo appellatur: Quae omnia patent ex gestibus Chalcedonensis Synodi » (Q. X. De Pot. art. 4 ad 13^{m}. - Cfr. hic ad 2^{m}, et Lib IV, Contra Gentes, cap. 25).

4º Rationibus S. Thomae. A) « Dictum est supra (Q. XXVII. art. 2 et 4; et Q. XXVIII, art. 4), quod Filius procedit per modum intellectus ut Verbum: Spiritus Sanctus autem per modum voluntatis ut Amor. - Necesse est autem, quod Amor a Verbo procedat: non enim aliquid amatur nisi secundum quod conceptione mentis apprehendimus. - Unde (spectatâ naturâ processionum, per quas procedunt Filius et Spiritus Sanctus), secundum hoc manifestum est, quod Spiritus Sanctus procedit a Filio » (Hic o).

12) Objicies 3º In visione beatifica verificatur, quod in mente beatorum non adsit processio Verbi mentalis, et tamen adest processio Amoris quo Beati Deum amant. Ergo processio Amoris non requirit necessario Verbum a quo procedat.

R. Dist. antec. In visione beatifica.... non adest processio Verbi mentalis, nec aliquid supplens vices hujusce processionis, Nego; aliter: Concedo. - Nego consequens, et dico Beatos intantum non pro=

ducere Verbum, Deitatem quidditative repraesentans videndo Deitatem, in quantum non explent totaliter cognoscibilitatem Deitatis: attamen adest in visione beatifica aliquid vicem gerens verbi mentalis, videlicet essentia divina, quae tamquam species intellecta objicitur menti beatorum. — Et ex hac visione clara divinitatis praecise provenit, quod beati amant necessario ipsum Deum. — Jam vero haec imperfectio cognitionis non invenitur in Deo. Ergo in Deo, ex hoc quod perfecte comprehendit se, oritur quod necessario se amat: videlicet processio Spiritus Sancti oritur ex processione Verbi; seu S. Spiritus procedit etiam a Verbo divino.

b) Instant. Operatio intellectus dependet ab operatione voluntatis. Filius procedit in divinis per operationem intellectus: Spiritus Sanctus per operationem voluntatis. Ergo Filius a Spiritu Sancto procedit: non e contra a Filio Paraclitus Spiritus.

R. Dist. maj. Operatio libera intellectus dependet etc: Concedo; Operatio naturalis intellectus etc. Nego — Contradistinguo minorem; nego consequens, et dico, quod in intellectu considerari potest operatio naturalis, et operatio libera. — Naturalis operatio intellectus nostri est ea quae ab ipso exercetur quoties actuatur ab aliqua specie impressa omnino independenter, et antecedenter, ab imperio humanae libertatis. E contra operatio libera

intellectus est ea quam intellectus exercet ex imperio liberae voluntatis, ut puta operatio qua meditor articulum S. Thomae. — Operatio ergo aliqua naturalis potest esse in intellectu, quae non sit imperata a voluntate. — Ex opposito quia non possumus amare ignota: aliis verbis, quia obiectum voluntatis est res cognita uti bona, nulla dari potest operatio voluntatis independens ab operatione intellectus quâ cognoscitur bonum (cfr. Q. LXXXII. art. 4. ad 3um). Atqui Filius per intellectionem naturalem procedit a Deo Patre: Spiritus quoque naturali amore procedit a Patre. Sic igitur oportet omnino, attentâ naturâ operationis voluntatis, ut Spiritus a Patre Filioque procedat. Et propter hoc impossibile est, ut Filius dicatur a Spiritu Sancto procedere (Q. et art. cit. De Pot. ad 17.um).

B) Ordinem rerum considerando, apparet evidenter, quod „ nusquam.... ab uno procedant plura absque ordine, nisi in illis solum quae materialiter differunt; sicut unus faber producit multos cultellos materialiter ab invicem distinctos, nullum ordinem habentes ad invicem. Sed in rebus, in quibus non est sola materialis distinctio, semper invenitur in multitudine productorum aliquis ordo. Unde etiam in ordine creaturarum productarum decor divinae sapientiae manifestatur. — Si ergo ab una Persona Patris procedunt duae Personae, scilicet

Filius et Spiritus Sanctus, oportet esse aliquem ordinem eorum adinvicem. (Ordo autem super influxum unius in alio fundatur): nec potest aliquis ordo (seu influxus) alius assignari (inter divinas personas), nisi ordo naturae, quo alius est ex alio. Non est igitur possibile dicere, quod Filius et Spiritus Sanctus sic procedant a Patre, quod neuter eorum procedat ab alio, nisi quis poneret in eis materialem distinctionem; quod est impossibile. – Relinquitur ergo, quod necesse est dicere vel Filium esse a Spiritu Sancto, quod nullus dicit; vel Spiritum Sanctum esse a Filio; quod nos confitemur» (Hic, o).

C) Excepta relatione Paternitatis, quae est incompossibilis cum Filiatione omnia quaecumque habet Pater, habet etiam Filius; iuxta illud quod Joan. XVI. v. 15 Christus ait: Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt; et rursum: Mea omnia tua sunt, et tua mea sunt (Joan: XVII, v. 10). At Patri convenit esse Principium Spiritus Sancti. Ergo hoc idem convenit Filio (Cfr. hic o, et ad 1um).

Confirmatur. Nomen magis commune includitur in significatione nominis minus communis: unde cui convenit nomen minus commune, convenit a fortiori nomen magis commune. At «si quis recte consideret, inveniet processionis verbum inter omnia (nomina) quae ad originem qualemcumque pertinent, communissimum esse. Utimur enim

eo ad designandum qualemcumque originem: sicut quod linea procedit a puncto, radius a sole, rivus a fonte, et similiter in quibuscumque aliis » (Hic, o). Unde, si quis referat Spiritum Sanctum ad Filium per nomen originem qualitercumque attinens, potest rectissime concludi quod Spiritus S. procedat a Filio. — Modo « ipsi Graeci processionem Spiritus Sancti aliquem ordinem habere ad Filium intelligunt. Concedunt enim Spiritum Sanctum esse Spiritum Filii, et esse a Patre per Filium: et quidam eorum dicuntur concedere, quod sit a Filio, vel profluat a Filio » (Hic, o, Cfr. Op. I. Cont. Err. Graec. cap. 32). Utuntur videlicet nominibus ad originem pertinentibus in referendo Spiritum Sanctum ad Filium. Ergo ex necessitate confiteri debent, quod Spiritus Sanctus procedat a Filio etiam et non a solo Deo Patre.

461. Corollarium. Hinc Graeci nonnisi ex ignorantia aut protervia moventur, quum concedunt Spiritum Sanctum esse vel profluere a Filio, nolunt autem affirmare quod a Filio procedat. (Hic, o).

462. Objic. 4º Quod procedit ab aliquo, non quiescit in eo. At Spiritus Sanctus quiescit in Christo; ut in quadam legenda B. Andreae Apostoli habetur. Ergo Spiritus Sanctus non procedit a Filio.

R. Dist. maj. Quod procedit ab aliquo, non quiescit in eo, secundum quod ab illo procedit, Concedo; aliter: Nego. — Transeat min. Nego consequens, et dico quod eadem res secundum aliquid potest al-

teri communicari, et secundum aliud non communicari. Ita Pater aeternus communicat omnia sua, excepta Paternitate Filio suo; sed, quia sic propriam dei tatem communicat Filio, ut eâ non expolietur, inde provenit, quod Pater secundum aliquid (ut ita dicam) sui procedat in Filium et secundum aliquid aliud non. Et hoc idem tenendum est de Filio Dei quantum ad processionem Spiritus Sancti ab eo. Considerandum est ulterius quod in Christo duae naturae completae inveniuntur, divina et humana, et utraque distincta et inconfusa. Porro, « Spiritus Sanctus potest dici quiescere in Filio tripliciter.

α) « Uno modo, secundum humanam naturam; secundum illud Isai. II, v. 1. Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice eius ascendet, et requiescet super Eum Spiritus Domini.

β) « Alio modo, ut intelligatur Spiritus in Filio requiescere, quia virtus spirativa a Patre datur Filio et ultra non profunditur.

γ) « Tertio modo, secundum quod Amor dicitur requiescere in amato in quo quietatur amantis affectus.

– « Nullo autem istorum modorum excluditur processio Spiritus Sancti a Filio (Q. X art. De Pot. ad 9.um); quia et Filius in Patre manere dicitur, cum tamen a Patre procedat » (Hic ad 4.um) iuxta illud: Non creditis quia Ego in Patre et Pater in me est? (Ioan. XIV. v. 10.).

463. Objic. 5°. Quod procedit a Filio, vocatur nepos relate ad Patrem Filii. Si ergo Spiritus Sanctus procederet a Filio, esset nepos aeterni Patris. Quod a nullo potest sustineri.
R. Dist. antec. Quod procedit generatione a Filio etc. Concedo; aliter: Nego. – Nego consequens, et dico, « quod in humana origine dicitur nepos, qui eodem modo procedit a Filio, sicut Filius a Patre (videlicet per generationem univocam). Spiritus autem Sanctus non procedit in divinis a Filio, sicut Filius a Patre (quoniam processio Amoris in divinis nequit dici Generatio - Cfr. Q. XXVII, art. 4, c). Et ideo ratio non sequitur » (Q. et art. cit. De Pot. ad 5um)
464. Objic. 6°. Quod perfecte procedit ab uno superflue ponitur procedere ab alio. Atqui Spiritus Sanctus perfecte procedit a Deo Patre. Ergo superflue ponitur procedere etiam a Filio.
R. Dist. maj. Quod perfecte etc. si distincta virtus intelligatur in uno et in altero: Concedo; si eadem numero sit virtus in uno et in altero: Nego. – Conc. min. Nego consequens; et dico, quod ad perfectionem processionis unius Personae ab alia pertinet, ut totum id quod una habet (excepta relatione personali quae termino correlativo incommunicabilis est) communicetur alteri. Unde per processionem Generationis Filius accipit totum quod Pater habet

praeter proprietatem Paternitatis. Unde „ per hoc quod Spiritus Sanctus perfecte procedat a Patre, non solum non superfluum est dicere quod Spiritus Sanctus procedat a Filio, sed omnino necessarium, quia una (numero) virtus est Patris et Filii. Et quidquid est a Patre, necesse est esse a Filio, nisi proprietati Filiationis repugnet. Non enim Filius est, a seipso, licet sit a Patre „ (Hic ad 6um): alioquin sequeretur quod creatura non creetur a Filio cum perfecte creetur a Patre„ (Q. et art. cit. De Pot. ad 20um). Sequeretur vero Spiritum Sanctum perfecte procedentem a Patre, non procedere a Filio, si virtus spirativa non esset communis Patri, Filioque: quod quidem nos non confitemur.

465. Fidei dogmate de Spiritus Sancti a Patre Filioque processione constituto, Theologi inquirunt ulterius:

Utrum Spiritus Sanctus distingueretur realiter a Filio, supposito per impossibile quod non procederet a Filio?

A) Quae sane inquisitio non otiose, ut alicui videri posset, suscipitur a nobis tractanda.

Iuvat enim 1° ad refellendum efficacius Graecos de propria impietate, sicut victoriose in Florentina synodo egit venerandae memoriae Fr. Ioannes a Montenigro, Epus ex ordine nostro assumptus. Cum enim, ut mox videbimus,

facta hypothesi de non processione Spiritus Sancti a Filio, nulla realis manent distinctio inter utrumque personam, evidenter de proprio errore arguuntur Graeci, quatenus per eorum positionem non Trinitas sed Dualitas sola asseritur in divinis exstare: quod evidens est haeresis.
Sequitur 2° processus nostra inquisitio ad hoc ut in certo aperiatur vera radix distinctionis realis inter Filium et Spiritum Sanctum.

B) Hoc notato, sciendum est Scotum in I. Sent. Dist. XI. q. 2 docuisse Spiritum Sanctum non futurum realiter distinctum a Filio, etiamsi per impossibile a Filio non procederet. Scoto adhaeret universa eius schola. Henricus Gandavensis (Quodlibeto V. q. 9) idem cum Scoto sentit. Idemque cum his omnes Nominales (Cfr. Bannez, Com. in h. a.).

C) S. Thomas e contra (hic, a; Q. cit. De Pot. art. 5; I. Sent. Dist. XI, art. 1; et lib. IV Contra Gentes, cap. 24) cum universis Thomistis; item S. Bonaventura (I. Sent. Dist. cit. art. 1, q. 1), B. Alb. Magnus (Ibid. art. 6), et Durandus (Ibid. qq. 1 et 2) docent Spiritumsanctum non permansurum distinctum personaliter a Dei Filio si ab hoc non procederet realiter.

D) Pro solutione huius controversiae nota, quod

α) Relationes quaedam ad invicem se respiciunt uti Paternitas et Filiatio; Spiratio Activa et Spiratio Passiva; Dominatio et Servitus, etc.

β) Aliae autem relationes sunt invicem disparatae, et hae sunt illae quae ad invicem non se respiciunt. Huiusmodi sunt Paternitas et Scrvitus; Paternitas et Spiratio activa, etc.

E) Rursum solent discipuli Doctoris Subtilis distinguere inter oppositionem relativam relationis, et oppositionem disparatam relationis

α) « Oppositio relationis relativa, inquit doctissimus P. Henno (Scotista) Disp. 1, q. 10, est repugnantia quae reperitur inter duas relationes quae sese invicem respiciunt, ut inter Paternitatem et Filiationem, Spirationem Activam et Passivam.

β) « Oppositio relationis disparata est repugnantia quae reperitur inter duas relationes, quarum una (ex) sua ratione formali non est realiter altera; licet non se respiciant, nisi praecise in quantum unum distinctum respicit aliud a quo distinguitur; et tales (.... ?!) sunt Filiatio et Spiratio passiva ». Billuart, Diss. V. De Trin. art. 5, §. Respondent Scotistae.

- Pro veritate sit

466. Conclusio II. Si per impossibile Spiritus Sanctus non procederet a Filio, non distingueretur realiter a Filio.

- Nota. Est, nunc temporis, sententia communis inter Theologos.

Prob. Ratione theologica. In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis opposi-

tio. At si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, non esset relationis oppositio inter Filium et Spiritum Sanctum. Ergo, si per impossibile Spiritus Sanctus non procederet a Filio, non distingueretur realiter a Filio.

Evolvitur magis praecedens argumentum. Et quidem propositio major docetur a S. Gregorio Nysseno (Lib. cont. Eunomium), a Concilio Toletano XI in Symb. Fidei (Enchir., n. 227), a Concilio Florentino in Decreto pro Armenis (Enchir. n. 598), et a S. Anselmo (n. 1033, m. 1109), Archiepo Cantuariensi, in tractatu qui inscribitur De Process. Spirit. S., cap. 3 ubi et verba Conc. Toletani referuntur. S. Augustinus denique Tract. XXXIX. in Ioannem scribit: « Hoc solo (tres Personae) numerum insinuant, quod ad invicem sunt ». — Videlicet Patres tam Graeci quam Latini unanimiter affirmant Personas divinas per solam relationis oppositionem distingui ad invicem: ita ut, si per impossibile una ad alteram Personam non haberet oppositionem relativam, cessaret inter illas omnis realis distinctio.

– Prop. minor principalis argumenti constat ex dictis in QQ. XXVII et XXVIII. Etenim omnis relativa oppositio in divinis fundatur in ipsis relationibus realibus Personarum. Relationes reales in divinis fundantur in processionibus. Ergo de primo ad ultimum concluditur, quod in divinis oppositio

relativa inter personas fundetur in ipsa processione Personarum: inquantum scilicet una eademque Persona non potest esse quae procedit ab alia, et a qua haec alia procedit. Consequenter, nisi Spiritus Sanctus procederet a Filio non haberet relativam oppositionem ad Filium, et consequenter ab eo non esset realiter distinctus (Cfr. S. Thom., loc. cit).

A) Confirmatur. Omnis distinctio fundatur in aliqua oppositione exsistente inter partes distinctionis; atque proportionalis est indoli oppositionis quae viget inter partes distinctionis. Ad hoc igitur quod distinctio realis vera exsistat inter Personas Filii Dei atque Spiritus Sancti, est omnino necessarium ut exsistat aliqua oppositio realis inter Personam Filii et Personam Spiritussancti. Jamvero realis oppositio inter Filium et Spiritum Sanctum

α) non potest esse per modum affirmationis et negationis; quasi in uno sit aliquid et non in altero, quoniam coaequales sunt:

β) nec explicari potest per modum perfecti et imperfecti in eadem formalitate; quoniam nulla imperfectio est in alterutro;

γ) similiter nec explicari potest per modum formae et privationis formae; quia nulla privatio potest in Persona divina assignari.

δ) Relinquitur ergo quod haec realis oppositio inter Filium et Spiritum Sanctum explicetur per

oppositionem relativam et realem unius ad alterum. At oppositio relativa realis inter Divinas Personas fundatur in origine atque processione unius Personae ab altera; prout supra Q. XXVIII, artt. 1 et 4, ostensum fuit. Ergo verissime, nisi Spiritus Sanctus procederet a Filio, nullo modo opponeretur oppositione reali ad Filium, nec ab eo distingueretur realiter (Cfr. Bannez, Com. in h. a.).

2ª Hoc est proprium relativi, ut distinguatur realiter solummodo a proprio correlativo: sic Pater quatenus Pater, solum a Filio; Dominus inquantum Dominus, solummodo a Servo; Duplum inquantum Duplum, tantum a dimidio aut simplo, etc. distinguitur realiter. At Personae divinae sunt relationes subsistentes in Divina substantia, ut (Q. XXX, art 3) fuit supra expositum. Ergo Filiatio Divina, inquantum Filiatio distinguitur realiter solummodo a Divina Paternitate, quae illi opponitur relative. Si ergo Filius Dei non haberet aliam relationem realem per quam opponeretur Spirituisancto, Dei Filius ex vi Filiationis distingueretur quidem realiter a Deo Patre, sed non haberet aliquid quo distingueretur realiter a Spiritusancto, et sic nullo modo ab eo distingueretur realiter: sicut recte inquit S. Thomas (Cfr. Bannez, loc. cit.).

467. Objic. 1º Ad hoc ut Spiritus Sanctus distinguatur realiter a Filio, sufficit ut inter eos vigeat

oppositio relationis disparata (cfr. n. 465, E, β): per hoc scilicet quod in Filio adsit Filiatio, et in Spiritu Sancto adsit Spiratio passiva. Ergo etiamsi Spiritus Sanctus non procederet a Filio, maneret ab Eo realiter distinctus. Ita Scotistae (Ibid. B et E).

R. Nego antecedens, et eius suppositum; indeque nego consequens. Etenim duae relationes disparatae possunt simul coexsistere in una eademque Persona divina. Ita in Deo Patre coexsistunt simul Paternitas et Spiratio Activa, quae sunt duae relationes disparatae. Ponamus igitur (ut gratis supponunt sequaces Doctoris Subtilis) quod Filiatio et Spiratio Passiva essent duae relationes solummodo disparatae: et in hac hypothesi poterunt simul coexsistere in una eademque Persona Trinitatis, et sic fieri ut una eademque Persona Sanae Trinitatis sit simul Filius et Spiritus Sanctus. Aliis verbis, ad hoc ut sarta tectaque sit distinctio realis inter Personas Filii et Spiritussancti, non sufficit affirmare quod Filiatio et Spiratio Passiva habeant oppositionem relationis disparatae: sed est omnino necessarium, ut inter Filiationem et Spirationem Passivam vigeat oppositio relationis relativa, (cfr. n. cit. E, α), seu quod Filius et Spiritussanctus invicem habeant oppositionem relativam. Ita ut, nisi Dei Filius relative opponeretur Spirituisancto, non distingueretur

realiter a Spiritusancto. Atqui impossibile est quod Spiritussanctus opponatur relative Filio Dei nisi ab hoc procederet, ut superius demonstravimus. Ergo verissime, nisi Spiritussanctus a Dei Filio procederet, ab eo non distingueretur realiter: quae est thesis thomistarum.

468 Instant. Dato per impossibile quod Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Spiritus Sanctus et Filius essent duae productiones totales foecunditatis divinae. Atqui implicat in terminis quod una eademque Persona producatur per duas productiones totales. Ergo dato per impossibile, quod Spiritus Sanctus non procederet a Filio, distingueretur realiter ab eo.

R. Dist. maj. Dato per impossibile .... essent duae productiones totales et realiter distinctae foecunditatis divinae: Nego; virtualiter distinctae etc: Concedo. – Contradistinguo minorem ad sensum majoris, et nego consequens. Dico itaque quod in hypothesi quod Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Filius esset productio totalis exhauriens foecunditatem divini intellectus, et similiter Spiritus Sanctus esset productio totalis exhauriens energiam totam divinae voluntatis; attamen istae duae productiones non essent realiter sed solummodo virtualiter inter se distinctae. Etenim, quemadmodum in Deo intellectus et voluntas non distinguuntur realiter

sed solummodo virtualiter, eo quod non opponuntur relative inter se; et similiter, quemadmodum intellectio et volitio distinguuntur in Deo solummodo virtualiter ex eo quod relative inter se non opponantur, ita et similiter terminus intellectionis Dei Patris, i. e. Verbum, et terminus volitionis Dei Patris, i. e. Spiritussanctus distinguerentur invicem solummodo virtualiter si non haberent inter se oppositionem relativam. Sed constat ex dictis, quod nequeat Filio Dei opponi relative Spiritus Sanctus nisi Spiritus S. a Filio Dei procedat, quia in divinis relativa oppositio fundatur in origine seu processione unius divinae Personae ab alia. Ergo verissime, si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, non distingueretur realiter ab eo, sed solummodo virtualiter, inquantum scilicet una et eadem divina Persona, quatenus procedit per intellectionem Dei, esset Filius, et quatenus procedit per volitionem divinam vocaretur Spiritus Sanctus.

469. Instant. Constitutivum unius Personae distinguit realiter illam ab aliis divinis Personis. Atqui Filiatio est constitutivum Personae Filii. Ergo distinguit realiter Filium tam a Patre quam a Spiritu Sancto. Atqui in hypothesi quod Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Filius haberet Filiationem. Ergo Filius distingueretur realiter tam a Patre quam a Spiritu Sancto, etiam in hypothesi quod Spiritus Sanctus procederet a solo Patre.

R. Dist. maj: Constitutivum unius Personae, acceptum adaequate seu complete, distinguit realiter eam ab aliis divinis Personis: Concedo; acceptum autem inadaequate sive incomplete etc: Nego. — Dist. min. Filiatio complete et adaequate sumpta etc: Concedo; accepta vero incomplete et inadaequate: Nego. Pari modo distinguo primum consequens. — Dist. min. subsumptam. Atqui in hypothesi.... Filiationem prouti nunc eam possidet: Nego, diverso modo: Concedo. — Nego ultimum consequens et dico Scotistas in hoc argumento loqui eodem modo de Filio spirante Spiritum Sanctum ac de ipso Filio in hypothesi quod non spiraret Spiritum Sanctum, et ex hac confusione in fallaciam incidere. — Quod ut intelligatur, adverte quod in praesenti rei veritate tum Pater, tum Filius spirant Paraclitum Spiritum. Unde, quemadmodum in Deo Patre Paternitas et Spiratio Activa distinguuntur solummodo virtualiter, ita in Dei Filio, Filiatio et Spiratio Activa differunt solum virtualiter. Consequenter in praesenti rei veritate Paternitas divina, quatenus constitutiva Personae Patris, includit virtualiter Spirationem Activam; et similiter Filiatio, quatenus constitutiva Personae Filii, includit virtualiter Spirationem Activam. — Unde in praesenti rei veritate Filiatio, quatenus constitutiva Personae Filii, potest sumi vel formaliter et inadaequate secundum quod scilicet dicit oppositionem ad solam

Paternitatem: et secundum hunc adspectum Filiatio distinguit Filium Dei a solo Patre, cui opponitur relative. Si autem in eadem praesenti rei veritate Filiatio consideretur secundum quod virtualiter includit Spirationem Activam, tunc Filiatio distinguit Personam Filii explicite et directe a Deo Patre; implicite vero et indirecte a Spiritu Sancto, mediante Spiratione Activa quae in Filiatione virtualiter includitur. Sic igitur in praesenti rei veritate Filiatio, constitutiva secundae Personae Trinitatis, accepta in sua totalitate et adaequate, distinguit sufficienter Filium Dei tum a Patre, tum a divino Paraclito.

E contra in hypothesi, quod solus Pater spiraret Spiritum Sanctum, Paternitas divina, uti constitutiva Personae Patris, includeret implicite etiam Activam Spirationem, a qua solum virtualiter distinguitur. At in ista hypothesi Filiatio nullo modo includeret Activam Spirationem, quae in solo Patre, ut supponitur, inveniretur. Et ideo in hypothesi, quod Spiritus Sanctus a solo Patre procederet, Deus Pater per Paternitatem distingueretur sufficienter tam a Filio, quam a Spiritu Sancto. At Filius Dei per Filiationem qua constitueretur (quum haec non includeret, ne virtualiter quidem, Spirationem Activam, vi cuius habetur relativa oppositio Processionem qua constituitur Spiritus Sanctus) distingueretur realiter a Patre, at non distingueretur

realiter a Spiritu Sancto, sed solum virtualiter.

470. Objicies 2º: Si Spiritus Sanctus procederet a solo Filio, distingueretur adhuc realiter a Patre. Ergo a pari, si a solo Patre procederet, distingueretur adhuc a Filio Dei realiter.

R. 1º: Nego antecedens et ipsum consequens; quoniam iuxta quosdam Theologos non apparet quomodo Pater esset realiter distinctus a Spiritu Sancto, in hypothesi quod Paraclitus iste a solo Filio procederet; quinimo videtur in tali absurda hypothesi quod Pater et Spiritus Sanctus forent una eademque Persona. - Ac quidem vere, data ista absurda hypothesi, in Filio adesset Filiatio et Spiratio Activa tamquam duae formalitates, virtualiter tantum distinctae inter se; in Patre adesset sola Paternitas non continens ne virtualiter quidem ipsam Spirationem Activam; in Spiritusancto demum adesset sola Spiratio Passiva quae ne virtualiter quidem contineret Paternitatem aut Filiationem aut Activam Spirationem. Quare quum sola oppositio relativa ponat distinctionem realem inter Personas divinas, sequitur in hypothesi facta

α) quod propter relationes, Paternitatem, Filiationem, quae occurrunt inter Patrem et Filium, hae duae Personae Trinitatis sunt realiter invicem distinctae

β) item quod propter relationes, Spirationem Acti-

vam et Spirationem Passivam, exsistentes inter Filium et Spiritumsanctum hae duae Personae Trinitatis sint etiam inter se realiter distinctae;
γ) sed, quia inter Patrem et Spiritumsanctum non exsisterent nisi sola Paternitas non continens virtualiter Spirationem Activam, et sola Spiratio Passiva non continens ne virtualiter quidem Filiationem (quae duae relationes propterea non opponerentur relative inter se) non adesset vera et realis distinctio inter Patrem et Spiritumsanctum.
δ) Nec quispiam dicat, quod in ficta hypothesi processionis Spiritus Sancti a solo Filio, debeat omnino poni distinctio realis inter Patrem et Paracletum, ex eo quod, si secus esset, oporteret affirmare Patrem, a quo Filius directe procedit, procedere ab ipso Filio a quo procedit Spiritus S. cum quo identificaretur ipse Pater... Enimvero nihil mirum, si uno absurdo concesso, multa alia absurda concedere oporteat.
R. 2° Conc. antecedens; nego consequens cum sua paritate; et dico, quod in hypothesi iam conficta, quum totum id quod habet Filius Dei acceperit a Patre; iuxta illud Ioan. XVII. v. 10: Mea omnia tua sunt, virtus Spirativa quae asseritur in Dei Filio (ex eo quod ponitur a Filio solo procedere Spiritum Sanctum) pertinet fontaliter et modo quodam radicali ad Deum Patrem. Et propterea

Spiritus Sanctus, qui huic virtuti spirativae habet oppositionem relativam, haberet oppositionem relativam et directam ad Filium a quo immediate procederet, haberet autem mediatam et indirectam oppositionem ad Patrem in quo fontaliter exsistit virtus spirativa. Videlicet dato quod Spiritus S. procederet a solo Filio, adhuc maneret distinctio realis inter Personas Sanctae Trinitatis. E converso in hypothesi quod Spiritus Sanctus procederet a solo Patre, non apparet ratio sufficiens distinguendi realiter Filium a Spiritu Sancto; eo quod, ut vidimus, sola origo unius ab alia ponit realem distinctionem inter Personas divinas.

471\. Objic. 3º S. Thomas, sequens dicta Ss. Patrum superius in Q. XXVII, art. 3 ad 3um et art. 4, non aliter distinguit Personam Filii a Persona Spiritus Sancti, nisi per hoc quod Persona Filii procedat per modum emanationis intelligibilis, Persona vero Spiritus Sancti procedat per modum amoris. At iste modus procedendi maneret si Spiritus Sanctus non procederet a Filio. Ergo in via S. Thomae, nonnisi paralogizando, dicitur quod si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, ab eo non distingueretur realiter.

R. Conc. maj. neg. min. et nego pariter consequens. Etenim „ex hoc ipso quod dicitur quod Spiritus Sanctus procedit per modum voluntatis, et Filius per modum intellectus, sequitur quod

Spiritus Sanctus sit a Filio: nam amor procedit a Verbo; eo quod nihil amare possumus, nisi verbo cordis illud concipiamus » (Lib. IV, Contra Gentes, cap. 24). — « Unde videtur impossibile, quod Spiritus Sanctus procedat per modum Amoris et non procedat a Filio. — Et haec est secunda ratio D. Thomae in corpore articuli: quam etiam adducit ad solvendum hoc argumentum Marsilius, in I. Sent. Dist. XI. Q. XV. ad tertium » (Bannez, Com. in h. a.).

α) Bene ergo dicitur, « quod Spiritus Sanctus distinguitur personaliter a Filio in hoc quod origo unius distinguitur ab origine alterius; sed ipsa differentia originis est per hoc quod Filius est solum a Patre, Spiritus Sanctus vero a Patre et Filio. Non enim aliter Processiones distinguerentur sicut supra (Hic o, et Q. XXVII) ostensum est ». (Hic ad 7um — Cfr. Cajet., Com. in h. a.).

472. Corollarium. α) Ex hucusque disputatis infertur jure meritoque adiectam fuisse particulam Filioque in symbolo Nicaeno-Constantinopolitano per potestatem Ecclesiae. — Vere namque Spiritus Paraclitus procedit a Patre et a Filio, prouti Scriptura Sacra atque Patrum antiqua traditio commemorat. (Cfr. n. 460). Quinimo, ut mox vidimus contra Scotistarum placita, Trinitas vera atque realis divinarum Personarum non salvatur, nisi confitendo Spiritum Sanctum procedere a Patre simul et a Filio tamquam ...

horum mutuam amorem. Hinc Concilium Florentinum, in Decreto Unionis Graecorum, ait: « Diffinimus.... explicationem verborum illorum Filioque veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam » (Enchir. n. 586). Legi possunt Petav. Lib. VII. De Trinit., cap. 2; Franzelin, Tract. De Trinit., thes. XLI. etc.

β) Quod vero spectat ad historiam huiusce additamenti, conveniunt eruditi in affirmando hoc additamentum iampridem ab anno circiter 445 approbatum a S. Leone Magno per epistolam dogmaticam (XV, cap. 1) missam ad S. Turribium Asturicensem Episcopum, fuisse publice receptum prius in Ecclesiis Hispaniarum ut ex Conciliis Toletanis II (an. 675), III (an. 589), IV (an. 633), et XI (an. 675) constat. Ex Hispania deinde mos iste demigravit ad Lusitanos ut habetur in actis Conc. Emeritensis (an. 663); postmodum ad Anglos, Gallos, et Germanos, ut ex Concilio Herfeldensi (an. 680) ex opera Ven. Beda, et ex Conciliis Gentiliacensi (an. 767), Forojuliensi (an. 791), Francofurtensi (an. 794) et Aquisgranensi celebrato an. 789 habetur. (Cfr. Mgr. Héfélé, Histoire des Conciles d'apres les documents originaux, tomm. II.- V.)

γ) Nihilominus, quum nondum auctoritate Ecclesiae Romanae illud additamentum fuisset insertum.

in Symbolo Nicaeno-Constantinopolitano usque ad saec. VIII, propterea Leo PP. III (fl. an. 795-816) reprehendit Episcopos Galliae, quod vocem Filioque addiderint canendam in Missa solemni. Sed ut Syrmundus, Tom. II. Conciliorum Galliae, notat, Leo III numquam dubitavit de processione Spiritus Sancti etiam a Filio, sed coram Legatis ad se missis a Concilio Aquisgranensi professus est sentire omnino cum S. Scriptura Spiritum Sanctum a Filio quoque procedere (cfr. Natal. Alexand. Hist. Eccles., Dissert. XXXVII. in Saec. IV, art. 3, et Diss. XXXVIII, in Saec. IX et X, Assert. 5; item Baluzium, Tom. II. Miscellan; item P. De Rubeis, O. P., Diss. II, Hist. Dogm. de addit. vocis Filioque etc.).

5) Cum autem post Leonis III fata coeperint haeretici denegare pertinaciter processionem Spiritus Sancti a Filio, ideo coepit usus canendi symbolum Fidei cum particula Filioque etiam hic Romae, atque ita a saeculo IX talis usus penes Latinam Ecclesiam universim fuit acceptus; indeque in Conciliis Generalibus, Lugdunensi sub B. Gregorio X, et Florentino sub Eugenio IV, solemniter definitus contra Graecorum errores.

Articulus III. Utrum Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium.

473. Formula haec Spiritus Sanctus a Patre per Filium procedit, vel, quod idem est, Pater per Filium spirat, seu mittit, Spiritum Sanctum,

usitata est tum apud Graecos, tum apud Latinos Doctores. - Quosdam refero

α) Ex Graecis A) S. Athanasius in Epist. III ad Serap. n. 1 scribit: « Quemadmodum Filius dicit: Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt (Joan. XVI. v. 15), ita haec omnia per Filium in Spiritu esse deprehendimus ».

B) S. Basilius Lib. V. contra Eunom. quaerens: « Cur Spiritus Sanctus non dicatur Filius Filii? respondet: Non, quod ex Deo (Patre) non sit per Filium; sed ne Trinitas putetur esse infinita multitudo, si quis eam suspicaretur ut fit in hominibus filios ex filiis habere ».

C) S. Cyrillus Alexandr. Lib. XII. in Ev. S. Joan. inquit: Christus (Joan. XX, v. 22) « statim eos (i. e. Apostolos) sanctificat, manifesto insufflatu Spiritum eis largiens, ut et nos firmiter credere mus alienum non esse a Filio Spiritum sed ei consubstantialem, et per ipsum ex Patre procedentem ». Idem repetit L. II, in eumdem Joan.

D) S. Joan. Damascenus demum, quem Graeci sibi faventem existimant, in Lib. I. De Fide Orthod. cap. 12, dicit, quod Pater sit « Per Filium producens manifestantem Spiritum », et in Ep. ad Jordanum scribit: « Spiritus Sanctus est ex Patre, siquidem per Filium procedit: non tamen filiationis more » (Cfr. Le - Quien, O. P. in not. ult. ad cap. 8 Lib. I. De Fide Orthod. S. Joan. Damasc.)

β) Ex Latinis. A) Tertullianus in Lib. adv. Praxeam, cap. 4 dicit: « Spiritum (Sanctum) non aliunde puto quam a Patre per Filium ».
B) S. Hilarius in Lib. XII. De Trinit. n. 57 loquens ad Deum Patrem ait: « Conserva hanc, oro, Fidei meae religionem, ut semper obtineam Patrem, scilicet te, et Filium tuum una tecum adorem, et Spiritum Sanctum tuum, qui est per Unigenitum tuum, promerear » (Cfr. Vasquez, P.I. Disp. CXLVI. cap. 6).

474. Petavius Lib. VIII. De Trinit. cap. 17. § 2, multis accitis exemplis ex sacris et prophanis auctoribus ostendit apud Graecos voces ἐξ = ex et διὰ = per, promiscue accipi, et propterea in idem recidit Spiritumsanctum procedere a Patre et a Filio, ac affirmare Spiritum Sanctum a Patre per Filium procedere. Petavium sequuntur Perrone Tract. De Trinit. cap. 5. n. 362, et pauci alii

α) At communiter theologi cum S. Thoma particulam per, in praecitatis locutionibus Ss. Patrum, intelligunt in sensu proprio, secundum quod scilicet distinguuntur τὸ PER a praepositione A, « maxime, cum haec praepositio A apud Graecos notet relationem ad primam originem. Unde apud eos non dicitur quod lacus sit a rivo, sed quod est a fonte — Et inde est, quod non concedunt quod Spiritus Sanctus sit A Filio, sed A Patre » (I. Sent. Dist. XII. art. 2, ad 3um).

475. Moventur autem theologi ad definiendum sensum catholicum propositionis *Spiritus Sanctus a Patre PER Filium procedit*, quia simul cum sensu catholico habet propositio multos haereticos sensus. – Sicut enim in *Prologo* (n. 12, A, β) monuimus, Arius benedicebat Deum dicendo: *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto*; et tamen Arius neque Filium, neque Spiritum Sanctum Deum verum esse confitebatur.

476. Pro discretione igitur sensus genuini et catholici praecitatae formulae confessionis Fidei, perpende „ quod in omnibus locutionibus, in quibus dicitur *aliquis per aliquem operari*, haec praepositio PER designat in *causali* (= *termino casus accusativi quem afficit*). *causam* seu principium illius actus ” (Hic, o) – Revera quando dico: *Ignis per calorem calefacit lignum*, τὸ PER designat adesse in *calore* quandam *vim causalem* et *operationis principium* ex cuius influxu lignum fit calidum. – Et similiter quando dicimus: *Faber per martellum facit scamnum*, significatur adesse in *martello principium aliquod operationis* vi cuius conficitur scamnum.

477. Sed cum actio sit *media* inter *faciens* et *factum*,

α) „ quandoque illud (*principium*) causale, cui adiungitur haec praepositio PER est causa (*sive principium*) actionis secundum quod (*actio*

haec) exit ab agente.... (utputa cum dico: Artifex operatur per artem).

β) «Quandoque vero dictio causalis cui adjungitur haec praepositio PER, est causa (sive principium) actionis secundum quod (actio ista) terminatur ad factum, ut cum dicimus: Artifex operatur per martellum» (Hic, o).

478. Est autem magna differentia inter haec duo principia, sive causas, actionis. A) Nam principium actionis, secundum quod haec exit ab agente «est causa agenti quod agat, sive sit causa finalis, sive formalis (vel ideale exemplar) sive effectiva vel motiva;

α) «Finalis quidem (causa importatur in dictione affecta a praepositione PER), ut si dicamus: quod Artifex operatur per cupiditatem lucri.

β) «Formalis vero, ut si dicamus, quod (artifex) operatur per artem suam.

γ) «Motiva vero, si dicamus quod (artifex) operatur per imperium alterius» (Ibid.).

B) Sed principium actionis, secundum quod actio terminat ad effectum, non est causa artifici ut agat, sed est causa artificiati, ut ab agente efficiatur. Ita «cum dicimus: Artifex operatur per martellum, non.... significatur quod martellus sit causa artifici quod agat, sed quod sit causa artificiato ut ab artifice procedat, et

quod hoc ipsum habeat ab artifice » (Ibid.).

c) Recapitulando itaque hucusque dicta, habemus quod dictio, affecta a praepositione PER, designat vel

α) causam finalem operationis, quae ab agente procedit; vel

β) causam formalem, qua agens emittit operationem suam; vel

γ) causam motivam agentis ad operationem; vel

δ) designat, quod in tali dictione vis productiva effectus derivata sit ab alio agente.

– ε) vel simpliciter, ut cum dicitur: Petrus per Filium trahit navim

– ζ) vel ad modum instrumenti, ut cum dico: Artifex per martellum facit scamnum.

479\. His distinctionibus praenotatis, pro solutione quaesiti, statuitur

Conclusio: Quando dicitur Spiritussanctus spiratur, seu procedit a Patre per Filium, haec locutionis formula non debet intelligi quasi τὸ Filius sit spirationis, quae est a Deo Patre, causa α) finalis, vel β) formalis, vel γ) motiva, vel δ) instrumentalis, sed ε) significat vim spirandi Spiritumsanctum esse simpliciter communicatam Filio a Deo Patre.

– Nota. Hic sensus docetur a Concilio Florentino in Decreto Unionis Graecorum, in haec ver-

ba: « Diffinimus.... declarantes quod id quod Sancti Doctores et Patres dicunt ex Patre PER Filium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse secundum Graecos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiae Spiritus Sancti, sicut et Patrem » (Enchir., n. 586).

Prob. I^a^ pars. Causa finalis allicit quidem agens ad operandum, attamen non est principium a quo immediate fluit operatio causae agentis: secus causa efficiens et causa finalis esset una eademque realitas: quod est absurdum. Atqui operatio Spirativa Spiritussancti est aeque immediate a Deo Patre et a Deo Filio; quia una eademque numero est virtus Spirativa in Deo Patre atque in Deo Filio, sicut art. praec. ostendimus. Ergo τὸ Filius non significat causam Finalem propter quam Pater spirat Paraclitum, quando dicitur: Spiritussanctus etc. (Hic, o).

Prob. II^a^ pars. Causa formalis non differt suppositaliter ab agente cuius est. Ita anima, vel idea, qua loquor theologice, non differt suppositaliter a meipso. At Filius distinguitur personaliter a Patre. Ergo in praecitata locutione τὸ Filius non significat causam formalem qua Pater spirat Spiritum Sanctum (Ibid.).

Prob. III^a pars. Causa movens, seu motiva agentis ad actionem, est perfectior tali agente. Et propter hoc consuevit dici quod Finis est prima et nobilissima inter omnes causarum species. At Filius non est Patre perfectior, sed ei aequalis. Ergo in citata locutione τὸ Filius non significat erga Deum Patrem aliquam causam motivam eius ad spirandum Spiritum Sanctum (Ibid.).

Prob. IV^a pars. Causa instrumentalis non habet unam eandemque numero virtutem effectivam, ac est virtus effectiva agentis principalis; secus pictor posset pingere indifferenter tam per penicillum, quam per martellum; sed virtus causae instrumentalis est quaedam participatio transiens, sive, ut loquitur alibi Angelicus, est quaedam intentionalis energia communicata instrumento at agente principali. Quum ergo una eademque numero sit virtus spirativa in Filio et in Patre (sicut ex superioribus patet) Filius nequit dici causa instrumentalis per quam Pater spirat Paraclitum. Ideoque in citata locutione τὸ Filius non potest denotare causam instrumentalem (Hic ad 2^m - cfr. ad 1^m et 3^m).

Prob. V^a pars. Nonnisi quinque modis potest intelligi quod, Spiritus Sanctus a Patre procedit per Filium „ sicut ex n. 478 patet. At in illa propositione τὸ Filius nequit denotare causam finalem, nec causam formalem, nec causam motivam, neque causam instrumentalem, qua Pater spirat

Spiritum Sanctum. Ergo denotat simpliciter vim spirandi Spiritumsanctum esse Filio communicatam a Patre (Hic o, et loc. cit.).

480. Corollaria 1º « Quia igitur Filius habet a Patre, quod ab eo procedat Spiritus Sanctus, potest dici quod Pater PER Filium spirat Spiritum Sanctum; vel quod Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium, quod idem est ». (Hic o).

2º Eatenus dici potest Pater per Filium spirat Spiritum Sanctum, quatenus virtus spirandi communicata fuerit a Deo Patre proprio Filio: ita ut haec virtus spirativa sit fontaliter in Deo Patre, atque derivative in Filio Dei. Atqui haereticum est affirmare Patrem accepisse a Filio suo vim spirandi Spiritum Sanctum. Ideo haereticum est dicere Filius Dei per Patrem spirat Spiritum Sanctum (Hic ad 4um).

481. Objic. 1º Quod procedit a Patre per Filium, non procedit immediate a Patre. Atqui Spiritus S. procedit immediate a Patre: dicitur enim absolute in Evangelio de Spiritu Sancto: Qui a Patre procedit (Joan. XV. v. 26). Ergo Spiritus Sanctus non procedit a Patre per Filium.

R. Dist. maj. Quod procedit a Patre per Filium, non procedit immediate a Patre, immediatione virtutis: Nego; immediatione suppositi: Transeat. Contradistinguo minorem ad sensum majoris: nego consequens, et dico, quod universim loquendo,

α) quoties virtus vel actio, per quam Persona aut Suppositum operatur, non mutuata sit ab alio agente, talis Persona dicitur operari immediatione virtutis; quoties autem actio vel virtus operativa participata sit in una Persona ab alia, talis persona dicitur operari mediatione virtutis. Hinc, quando Deus et creatura operantur eumdem effectum, Deus per immediationem virtutis causat effectum illum, creatura vero per mediationem virtutis; quoniam virtus operandi et actio convenit creaturae per participationem a Deo, convenit autem Deo fontaliter.

β) Simili modo, quando inter causam agentem et effectum ipsum, non invenitur aliud suppositum coëfficiens effectum illum, tunc causa dicitur agens immediatione suppositi. Si vero inter causam agentem et effectum inveniatur alia causa coëfficiens, tunc haec causa coëfficiens dicitur agere immediatione suppositi, prior autem mediatione suppositi. Ex. gr. cum pictor per pennicillum format immaginem, pictor agit mediatione suppositi, h. e. mediante pennicillo; pennicillus autem causat immediatione suppositi, quoniam immediate extendit lineas et colores quibus resultat figura (Cfr. Vol. I, n. 407, nota 2.).

– Atqui virtus spirativa et ipsa operatio spirandi Spiritum Sanctum non possidetur per participationem sed plene a Filio, quia una eadem

et operatio spirativa, adesset in Patre atque in Filio. Ergo dici non potest quod Spiritus procedat a Patre, vel a Filio mediatione virtutis, sed dici debet quod Spiritus Sanctus procedat tum a Patre tum a Filio immediate immediatione virtutis (I. Sent. Dist. XII. art. 3, o et ad 4^{m}).

γ) Sed rursum, si consideretur suppositum spirans Spiritum Sanctum, tunc quia Pater et Filius per eamdem operationem simul spirant Spiritum Sanctum, vere dicitur quod Pater immediate immediatione suppositi, spiret Spiritum Sanctum, et quod Filius immediate immediatione suppositi spirat Spiritum Sanctum. – Verum, quoniam Pater communicavit Filio suo vim et operationem spirativam a qua procedit Spiritus Sanctus, sub hoc adspectu dici potest quod Pater mediate, mediatione suppositi proprii Filii, spiret Spiritum S. (I. Sent. loc. cit. o, et ad 1^{m}), sicut etiam Abel processit immediate ab Adam, inquantum Adam fuit pater eius; et mediate, inquantum Eva fuit mater eius quae processit ab Adam. – Licet hoc exemplum materialis processionis ineptum videatur ad significandam immaterialem processionem divinarum Personarum » (Hic ad 1^{m}).

482. Infertur 1°. Hinc sub vario aspectu verum simul est, quod Pater immediate spirat Spiritum Paraclitum, et quod Pater non immediate sed mediate, sive mediante Filio suo, spirat Pa-

ractitum. « Et ideo littera (corp. art.) dicit, quod potest dici Patrem spirare PER Filium Spiritumsanctum, et non dixit quod oportet omnino sic dici: secundum unam enim acceptionem tantum verificatur » (Cajet., Com. in h. a.).

α) Haereticum tamen semper est affirmare quod Pater aut Filius mediate, mediatione virtutis, spirat Spiritum Sanctum; quum virtus spirativa neque in Patre neque in Filio exsistat per participationem.

2º Nequit dici cum toto rigore theologico, quod Spiritus Sanctus procedat principaliter a Patre, et secundario a Filio.—

Decl. Quoties enim adest causa principalis et causa secundaria alicuius productionis, intelligitur semper, quod virtus productiva exsistat in causa principali modo quodam magis perfecto in causa autem secundaria modo quodam minus perfecto, et consequenter numquam eadem numero virtus operativa adest in causa principali et causa secundaria secundum quod ambae causae producunt eumdem effectum.— Unde « si Filius (Dei) acciperet a Patre aliam virtutem numero ad spirandum Spiritumsanctum, sequeretur, quod esset sicut causa secunda et instrumentalis (quantum ad productionem Spiritus Sancti), et sic (Spiritus Paraclitus vere) magis procederet a Patre quam a Filio.— Sed una

et eadem numero virtus spirativa est in Patre et Filio. Et ideo aequaliter procedit ab utroque» (Hic ad 2um).

α) Et generalius loquendo, «Spiritus Sanctus nec prius nec plenius, nec magis procedit a Patre quam a Filio. Et ratio huius tota est, quia Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti: et ubi est unitas, non potest esse distinctio plenitudinis» (cf. I. Sent. Dist. XII. art. 2, o).

β) Haec tamen loquutio Spiritus Sanctus procedit proprie vel principaliter a Patre potest exponi benigne, ita ut «dicatur principaliter vel proprie procedere de Patre, propter hoc quod (virtus spirandi Spiritum Sanctum exsistat in Patre non ab alia persona ei communicata, dum ex opposito) Filius habet hanc virtutem a Patre» (Hic ad 2um. – Cfr. I. Sent., loc. cit. ad 3um).

483. Objic. 2º Persona cuius processio est aeterna, non procedit a Patre per Filium. At processio Spiritus Sancti est aeterna. Ergo Spiritus Sanctus non procedit a Patre per Filium.

R. Dist. maj. Persona.... per Filium, si Filius non processerit quoque ab aeterno: Concedo; aliter: Nego. Conc. min. nego consequens, et dico quod, si Generatio Filii Dei, non esset coaeterna ipsi Patri, tunc manifeste ad hoc ut haberetur processio Spiritus Sancti per Filium oporteret supponere, quod prius procederet Filius

a Patre, et postea procederet ab utroque Spiritus Sanctus: et sic verissime processio Spiritus non posset esse, ut Fides docet, aeterna. Attamen si Generatio Filii ponatur coaeterna Deo Patri, ita ut numquam Pater sine Filio fuerit, tunc evidenter coaeterna quoque erit virtus spirativa atque operatio spirativa in Patre et in Filio. Quod, si virtus et operatio spirativa sit coaeterna in Patre et in Filio, ipsa processio Spiritus Sancti est dicenda coaeterna Patri et Filio. Et propterea, de primo ad ultimum concludendo, habemus, quod « sicut Generatio (ipsa) Filii est coaeterna Generanti (unde non prius fuit Pater, quam gigneret Filium), ita processio Spiritus Sancti est coaeterna suo principio (i. e. Patri et Filio a quibus procedit). Unde non fuit prius Filius genitus, quam Spiritus sanctus procederet; sed utrumque aeternum est » (Hic ad 3um): ita, ut quemadmodum Sol noster, licet emittat calorem mediante luce, non tamen emittit prius lucem et postea calorem, sed utrumque, lucem nempe et calorem, simul emittit; pari modo Pater coelestis aeterna actione generat Filium et generando Filium spirat simul Spiritum Sanctum (Cfr. I. Sent. Dist. XII, art. 1, o et ad 1um).

Articulus IV. Utrum Pater et Filius sint unum principium Spiritussancti.

84\. Superius Q. XXXIII. art. 1, monuimus τὸ prin-

cipium esse id omne, a quo aliquid procedit, quocumque modo procedat:
485. Distinguitur vero τὸ principium in Quod et Quo
α) Principium Quod significat Suppositum vel Personam, prouti connotat vim agendi.
β) Principium Quo denotat Vim operativam qua Persona vel Suppositum agit.
Ex. gr. in Petro scribente, Persona eius est Principium quod scribit; facultas vero artificiose delineandi litteras humani sermonis dicitur principium quo Petrus scribit.
De utroque principio proponitur quaestio in praesenti articulo (Hic, o).
486. Τὸ unum vero sumitur pro uno unitate numerica, qualis in divinis esse potest.
487. Memento vero ex alibi dictis quod plura possunt esse unum variis modis, puta
α) Unum naturâ, vel essentiâ: et hoc modo tres Personae Trinitatis sunt unum naturâ. — Vel possunt esse
β) Unum Personâ: et hoc modo in me anima et corpus sunt unum personâ. — Vel possunt esse
γ) Unum quoad virtutem agendi: quando scilicet una numero virtus operativa est in utrisque. Et hoc modo anima et corpus sunt unum in sentiendo. — Vel possunt esse
δ) Unum in proprietate, quando scilicet

una numero proprietas adest in duobus habentibus unam numero naturam. Ita tres Personae Trinitatis sunt unum omnipotentiâ.

488. Sunt igitur in titulo duae quaestiones implexae
Iª Utrum haec propositio: «Pater et Filius sint unum principium Spiritus Sancti» sit vera?
IIª Quo sensu haec propositio sit concedenda uti vera? (Cfr. Nazarius, Bannez, Valentia, etc, Com: in h. a.).

489. Ad intelligentiam dicendorum demum juvat reminisci ex Dialectica, quod nomen substantivum significat formam per se stantem, dum nomen adiectivum significat formam ut inhaerentem in subiecto. Revera Homo significat naturam humanam ut per se stantem: e contra Humanus significat humanam naturam stantem in subiecto aliquo.

490. Exinde habetur, quod nomen substantivum desumit propriam unitatem a forma significata, ita ut haec si una sit numero, nomen quoque substantivum nequit affirmari nisi singulariter; secus, affirmatur pluraliter. Unde ex: gr. quia Deitas una numero est in Tribus divinis Personis propterea propria est haec propositio Pater, Filius et Spiritus Sanctus sunt unus numero Deus. E contra, quia non eadem una numero humanitas adest in me et in unoquoque vestrum non nisi improprie diceretur Ego et vos sumus unus numero homo.

491. E contra nomen adiectivum accipit unitatem vel pluralitatem numericam ab unitate vel pluralitate numerica subiecti vel personae de qua dicitur illud adiectivum: ita ut, si adiectivum praedicetur de una persona, debeat esse in numero singulari; si autem praedicetur de pluribus personis, simul collectis, tunc adjectivum debet poni in plurali numero. Unde hae propositiones Petrus est bonus, item Petrus et Andreas sunt duo boni sunt verissimae: e contra haec Petrus et Andreas sunt unus justus, est propositio impropria (Cfr. hic e, et ad 7^{m}).

492. Praeterea ex eadem Logica nota, quod suppositio, sive acceptio vocis pro re significata, solet dici confusa duobus modis.

α) Uno modo dicitur confusa proprie; et huiusmodi suppositio confusa est acceptio vocis pro suis significatis disjunctim enumerandis. Sub hac confusa suppositione accipitur rò Animal quando dico: Omnis Homo est animal.

β) Alio modo suppositio confusa accipitur improprie et tunc denotat acceptionem vocis pro omnibus suis significatis collectim acceptis (Hic ad 6^{m}).

493. His praemissis, sit

Conclusio I. Pater et Filius sunt revera unum principium Spiritus Sancti.

- Nota. Est Fidei dogma -

Prob. 1° Ex Ss. Patribus. – A) S. Augustinus Lib. V. De Trinit. cap. 14 ait: « Fatendum est Patrem et Filium principium esse Spiritus Sancti: non duo principia; sed sicut Pater et Filius unus Deus et ad creaturas relative unus Creator et unus Dominus, sic relative ad Spiritum Sanctum unum principium ».
B) S. Anselmus (Lib. De Process. Spiritus Sancti, cap. 10) inquit: « Sicut non credimus Spiritum Sanctum esse de hoc unde duo sunt Pater et Filius, sed de hoc in quo unum sunt, ita non dicimus duo Eius principia, sed unum ».
2° Ex Conciliis. – A) Lugdunense II sub Gregorio X inquit: « Nos... hoc sacro approbante Concilio, damnamus et reprobamus omnes qui... praesumpserint... temerario ausu asserere, quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio tamquam ex duobus principiis, et non tamquam ex uno procedat » (Enchir. n. 382)
B) Florentinum sub Eugenio IV in Decreto Unionis Graecorum dicit: « Hoc sacro approbante Florentino Concilio, diffinimus, ut.... Spiritus Sanctus.... essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque aeternaliter tamquam ab uno principio et unica spiratione procedit » (Enchir. n. 586).
– Eadem expositio habetur in professione Fidei a Graecis facienda ex praescripto Gregorii XIII,

per Constitutionem Sanctissimi D.ni Nostri. (Enchir. n. 868).

3.° Ratione S. Thomae. Prouti colligitur ex verbis Christi dicentis (Joan. XVI. v. 15) Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt, « Pater et Filius in omnibus unum sunt, in quibus non distinguit inter eos relationis oppositio. Unde, cum in hoc quod est esse principium Spiritus Sancti non opponantur relative (habent siquidem Pater et Filius eamdem numero virtutem spirativam et eamdem numero actionem spirativam), sequitur quod Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti » (Hic, o).

494. Objic. 1.° Virtus spirativa aut significat naturam divinam, aut proprietatem aliquam personalem. Non significat divinam naturam, secus conveniret tribus Personis. Ergo significat proprietatem personalem. Conveniit consequenter uni tantum divinae Personae.

R. Dist. ant. Virtus Spirativa.... aut essentiam.... aut proprietatem, aut essentiam connotatam notione aliqua: Concedo; aliter: Nego. — Conc. min. et nego illata.

α) Dico itaque virtutem spirativam non designare naturam divinam ut sic sed praecisive sumptam; quoniam in hac hypothesi, ut dictum ab arguente, huiusmodi virtus spirativa conveniret omnibus et singulis divinis Per-

sonis.

β) Nec etiam virtus spirativa significat proprietatem stricte personalem idest uni tantum Personae convenientem; quoniam haec virtus convenit tum Patri tum Filio.

γ) Sed significat essentiam divinam prouti modificatam sive connotatam ab una relatione reali, per ordinem ad Spiritum Paraclitum, significat videlicet divinam essentiam secundum quod in Patre et Filio est terminus qui respicitur a Spiratione Passiva quae est in Spiritusancto.

- Et quia essentia divina prouti connotata hac relatione reali, invenitur simul in Patre et in Filio, propterea Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio inquantum sunt unum in virtute spirativa (Hic ad 1um et 7m).

495. Sed, quoniam, ut notatum est supra, adest principium Quod et principium Quo, fit

Q. Quando dicitur Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, τὸ Principium sumitur pro Principio Quod, an pro Principio Quo?

A) Molina (Hic Disp. II.) Nazarius (Hic Controv. II), Becanus (Tract. De Trinit. cap. 6) Grandi (Hic Dub. I) cum paucis aliis tenent τὸ Principium in praedicta locutione sumi tam de Principio Quo, quam de Principio Quod spirationis

Spiritussancti. — Haec opinio, si rem spectes, profitetur ab Ockam (I. Sent. Dist. XII, q. 1) quem sequitur ibidem Gabriel.

B) Bannez (Com. in h. a.) e contra, Goriet (Disp. X, De Trinit., art. 2), et alii docent τὸ Principium in praecitata locutione designare principium Quo, non autem principium Quod.

C) Mihi autem videtur dissidium hoc theologorum posse componi, ut sequitur.

c) Conclusio II. Pater et Filius α) sunt unum principium quo spirationis Spiritussancti, β) non autem unum principium quod ipsius, γ) nisi forte improprie.

Prob. Iª pars. Nulla oppositio relativa adest inter Patrem et Filium ex una parte atque virtutem spirativam ex altera parte; quia haec virtus spirativa adest tum in Patre tum in Filio, cum ab utroque Spiritus Sanctus procedit. At in divinis omnia sunt unum, nisi obstet oppositio relativa. Ergo haec: „Pater et Filius sunt una virtus spirativa" est propositio vera. — Sed Principium Quo spirationis Spiritussancti est ipsa virtus spirativa. Ergo haec propositio Pater et Filius sunt unum principium Quo spirationis Spiritussancti est propositio vera. (Cfr. Suárez, Lib. X. De Trinit. cap. 5.)

Prob. IIª pars. In hac propositione Pater et Filius sunt unum Principium Quod spirationis

Paracliti, τὸ principium quod si accipiatur proprie, designare potest vel Personam divinam, vel Subsisten- tem in natura divina et habentem vim spirativam.

α) At, si in illa propositione loco τοῦ principium quod, substituatur Persona divina, tunc resulta- bit haec propositio « Pater et Filius sunt una Persona divina spirans Paraclitum »; quae pro- positio est falsa.—

β) Si autem loco τοῦ principii quod in eadem propositio- ne ponatur τὸ Subsistens in divina natura habens- que vim spirandi, tunc illamet propositio faciet hunc sensum: Pater et Filius sunt unum Subsi- stens in divina natura, atque habens vim spiran- di Paraclitum.— At haec propositio, in rigore theologico, est falsa. Ergo propositio Pater et Filius sunt unum principium quod spirationis Paracliti est in rigore theologico falsa.—

—Prob. ultima minor.— Nomen adiectivum nequit in casu singulari dici de pluribus Personis colle- ctive acceptis, nisi forte in sensu improprio.— Ex. gr. nonnisi improprie loquerer dicendo: Petrus, Paulus et Andreas sunt unus studens theologiae. Jamvero τὸ Subsistens est adjectivum nomen: Pater et Filius sunt duae Personae divinae. Ergo, nonnisi improprie dici potest: Pater et Filius sunt unum subsistens in divina natura atque habens vim spirandi Paraclitum. Q.E. D. (Cfr. hic, o).

Prob. III^a pars. Nomine principii quod spirationis potest intelligi in sensu minus proprio et benigno τò Spirator. Unde praeposita propositio potest benigne exponi hoc modo: Pater et Filius sunt unus Spirator Paracliti. At haec propositio in rigore theologico est vera — Etenim Spirator est nomen substantivum designans formam quae est virtus spirativa. Quia ergo in Patre et in Filio una eademque numero est virtus spirativa; propterea, sicut ex eo quod Deitas una eademque numero est in Patre, Filio et Spiritu Sancto, vera est propositio: Pater, Filius, et Spiritus Sanctus sunt unus Deus, ita ex eo quod una eademque numero virtus spirativa est in Patre et in Filio, verissime Pater et Filius Spirator sunt unus. — Sic itaque propositio Pater et Filius sunt unum principium quod spirationis Paracliti, accipiendo principium quod Spirationis, prouti est idem ac Spirator; potest concedi (Cfr. o, et ad 7um).

496. Corollarium 1um Ergo propositio haec Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti est propria, videlicet habet veritatem in sua propria et nativa significatione.

- Est contra Durandum (I. Sent. Dist. I, q. I, et Dist. XXIX, q. 2), Gregorium Ariminensem (I. Sent. Dist. XII. q. 1), Altissiodorensem in Summa, cap. 30) et Petrum Alliacensem (I., Sent. Dist. cit. q. 8).

Decl. Nomen substantivum significat rem tamquam formam per se stantem et rursum tale nomen suscipit unitatem numericam, secundum quod res, significata per nomen, habet unitatem vel pluralitatem numericam. At τὸ principium est nomen substantivum et in nostro casu significat virtutem spirativam Spiritus Sancti: rursum haec virtus est eadem una numero in Patre et Filio, Ergo haec propositio « Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti » est in rigore vera propositio (Cfr. Zumel, heic Disp. I.).
Confirmatur. Sacra Concilia, quum dogmatice definiunt Fidei quaestiones, non utuntur sermone improprio, secus augerentur aequivocationes et controversiae nullus esset finis. Atqui in Conciliis Lugdunensi et Florentino post varias discussiones sancitum dogmatice fuit (Cfr. n. 493, 2° B), quod Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio tamquam ab uno principio et ab unica spiratione. Ergo propositio haec Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, est propria.

497. Objic. 2° Concilium Lugdunense II in laudato Fidei symbolo non dixit absolute Spiritum procedere ab uno principio spirationis exsistente in Patre et Filio, sed ait procedere a Patre et Filio tamquam ab uno principio. Modo particula tamquam videtur importare quamdam

diminutionem proprietatis in dictione. Ergo praedicta propositio est impropria. — Ita arguunt Durandus, Ariminensis et sequaces contra thomistas.
R. Conc. maj. Neg. min. et consequens, et dico vocem tamquam significare quandoque proprietatis diminutionem in humano sermone, quandoque vero habere vim particulae reduplicativae. Revera, quando dico: Joannes, tamquam vir religiosus, nemini nocet, particula tamquam non habet vim diminutivam sed magis causam reddit convenientiae praedicati «nulli nocere» cum subiecto «Joannes». Item quando legimus de Christo «Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre (Joan. I, v. 14), τὸ quasi non aufert nec debilitat utcumque rationem primogeniturae in Christo, sed causam huiusce primogeniturae declarat. — Quia ergo propositio, Pater et Filius sunt unum principium spirationis Sancti Spiritus habet veritatem, si τὸ unum principium accipitur secundum rigorem theologicum, propterea particula tamquam, quae in definitione Conciliorum Lugdunensis et Florentini ponitur, habet vim explicativam non diminutivam.

498. Corollarium IIum. Pari modo ostenditur rigorose veras esse huiusmodi propositiones Pater et Filius sunt duo spirantes Spiritum Sanctum

cum; et Pater et Filius sunt unus Spirator Spiritussancti.

Decl. α) Nomen adiectivum desumit pluralitatem numericam a pluralitate numerica suppositorum de quibus veraciter praedicatur. Atqui τὸ Spirans est nomen adiectivum: quod veraciter praedicatur de Patre et Filio qui sunt duae Personae. Ergo in rigore theologico haec est vera: Pater et Filius sunt duo spirantes Paraclitum; haec autem: Pater et Filius sunt unus spirans Paraclitum, est falsa.

β) Item dictum est, nomen substantivum accipere pluralitatem numericam a pluralitate numerica formae designatae per tale nomen. Atqui τὸ Spirator est nomen substantivum, significans ipsam virtutem spirativam: quae quidem una eadem numero est in Patre atque Filio. Ergo haec propositio: Pater et Filius sunt unus Spirator Paracliti est rigorose vera; haec autem: Pater et Filius sunt duo Spiratores Paracliti, est rigorose falsa (Hic ad 7^m).

499. Corollarium III^m. Haec propositio: Pater et Filius sunt unum principians Spiritum Sanctum, videtur falsa.

Decl. Etenim τὸ unum, utpote generis neutralis significat essentiam divinam (Cfr. Q. XXXI, art. 2. ad 4^m). Item τὸ principians in praecitata propositione significare non potest, nisi spirans. Unde illa propositio hunc habet sensum: Pater

et Filius sunt una divina essentia spirans Spiritumsanctum: ubi clare apparet attribui operationem spirandi Spiritumsanctum non Personae divinae sed naturae divinae. Iamvero, quemadmodum in Conc. Later. IV. Cap. Damnamus (Enchir. n. 358), docetur essentia divina non est Generans Dei Filium, ita nec dici potest veraciter quod Pater et Filius sint una Dei essentia spirans Spiritumsanctum. Sic igitur etc.

500. Post haec Scholastici dubium movent nimirum Q. II. An Spiritus Sanctus requirat per se ac necessario duas personas a quibus procedat.

R. A) Scotus (I. Sent. Dist. XII, q. 1) cum asseclis, quos sequitur P. Vasquez (Hic Disp. CL. capp. 2-3) quamvis teneant Spiritum S. a Patre Filioque procedere, docent tamen non requiri necessario duas personas ad spirandum Spiritum Sanctum, sed hic, sicut fluit a duabus Personis, ita posset spirari ab unica persona Divina (Cfr. Hada in cit. loc., Controv. XVI, art. 1, Concll. 1-3).

B) S. Thomas e contra (cfr. hic ad 1um; Q. X, De Pot. inter QQ. Dispp. art. 2 ad 15um; et I. Sent. Dist. XI, Q. I, art. 2, et 4 ad 2um) cum omnibus thomistis, quibus adjungitur Suarez (Lib. X. De Trinit. cap. 6, nn. 6 et 7) et alii theologi S. J. docent oppositum.

– His adhaerendo, sit

b) Conclusio III. Spiritus Sancti processio ex necessitate requirit ut sit sive emanet a duabus Personis, Patre videlicet et Filio.

Prob. Rationibus theologicis. 1° Spiritus Sanctus non quidem per accidens, sed per se et ex vi suae personalis proprietatis distinguitur realiter a Patre et a Filio. At in divinis distinctio realis postulat necessario oppositionem relativam, ut pluries dictum est: item oppositio relativa expostulat necessario originem unius personae ab alia. Ergo de primo ad ultimum Spiritus Sanctus ex vi suae proprietatis personalis secundum quam distinguitur realiter a Patre et Filio, expostulat per se ac necessario ut procedat realiter a Patre et a Filio (cf. S. Thom., loc. cit.).

2° Inter omnes amoris species amor amicitiae est omnium nobilissimus. Spiritus Sanctus procedit per modum perfectissimi amoris, quoniam est Deus. Ergo ipse ex vi suae processionis petit procedere tamquam amor amicitiae divinae. Jamvero amicitiae amor est amor mutuus: unde requirit necessario ut procedat a duabus personis mutuo se amantibus. Ergo Spiritus Sanctus ex sua personali proprietate, secundum quam est amor amicitiae divinae, petit necessario quod procedat a duabus personis divinis, Patre nempe et Filio (Cfr. S. Thom., loc. cit.).

501. Objic. 3°. Virtus spirativa exsistit tota et adaequate tam in solo Patre, quam in Patre et Filio. Ergo Spiritus S. posset procedere a solo Patre. Consequenter ad sui productionem non requirit necessario processionem a duabus personis.
R. Dist. antec. Virtus spirativa exsistit tota et adaequate quantum ad perfectionem absolutam quam importat etc. Concedo; quantum ad perfectionem notionalem etc. Nego. - Nego utrumque consequens; et dico virtutem spirativam amoris mutui exquirere necessario hanc conditionem ut scilicet exsistat in utroque termino invicem se amante. Est autem Spiritus Sanctus amor mutuus Patris et Filii. Et ideo virtus spirativa Sancti Spiritus exigit necessario, ut exsistat simul in Patre et in Filio. - Si igitur ista virtus spirativa inveniretur in alterutra tantum Persona Patris aut Filii, non possideret omnem perfectionalem et essentialiter illi debitam; quod est inconveniens. Quum ergo non possit in divinis processionibus immanentibus aliquod inconveniens reperiri, non potest a solo Filio, neque a solo Patre procedere Spiritus Sanctus tanquam amor mutuus Patris ac Filii: sed huiusmodi amor postulat necessario ut sit a Patre et Filio simultanee.
502. Instant. Si Pater aeternus non haberet Filium, posset adhuc spirare Spiritum Sanctum. Ergo

hic non exquirit necessario, ut a Patre Filioque procedat.

R. Dist. antec. Si Pater.... posset adhuc spirare Spiritum Sanctum qui sit eiusdem rationis cum Spiritu Sancto, qui nunc procedit a Patre et Filio: Nego; qui sit diversae rationis: Concedo. - Dist. conseq. Ergo Spiritus qualis nunc est non postulat etc: Nego; aliter: Concedo. - Dico igitur, quod si Spiritus Sanctus procederet a solo Patre, careret distinctione et oppositione reali ad Filium: consequenter non esset eiusdem rationis cum Spiritu Sancto qui nunc a Patre Filioque procedit. Quia igitur Spiritus Sanctus, si a solo Patre procederet, non esset eiusdem rationis cum Spiritu Sancto qui nunc habetur, propterea manet semper verum, quod noster Spiritus Sanctus postulat necessario, ut procedat a duabus personis realiter distinctis, Patre scilicet et Filio.

503. Petes. Ex quarum rerum amore procedit Spiritus Sanctus?

R. 1° Procedit primario et necessario ex amore essentiae divinae, Personarum divinarum, et omnium Dei proprietatum tum absolutarum tum relativarum.

Prob. Spiritus Sanctus procedit tanquam amor necessarius et infinitus Patris et Filii Dei. Sed amor infinitus Patris et Filii est amor diligens primario et ex necessitate omnia quae sunt formaliter in

Patre et Filio. Consequenter S. Spiritus ex amore essentiae divinae, divinarum Personarum, et omnium attributorum tum absolutorum tum relativorum Dei procedit primario et necessario.

R. 2: Spiritus Sanctus α) non procedit ex amore quo Deus creaturas diligit, β) nisi secundario et concomitanter.

Prob. Iª pars. Spiritus Sanctus procedit ex amore Dei necessario. At amor Dei, quo creaturas diligit, non est necessarius, sed liber. Ergo Spiritus S. non procedit ex amore quo Deus creaturas diligit.

Prob. IIª pars. Deus unicum habet actum Amoris, quo amat quaecumque amat. Ergo eodem actu quo spirat Spiritum Sanctum, amat non primario sed secundario et concomitanter etiam creaturas (cfr. n. 408).

A) «Unde, quando S. Thomas hic ad 2um et 3um ait: Sicut Pater dicit se et omnem creaturam Verbo quod genuit, ita diligit se et omnem creaturam Spiritu Sancto", solum intendit, quod sicut Cognitio productiva Verbi concomitanter se extendit ad creaturas exsistentes et futuras, ita Amor, quo Spiritus Sanctus producitur, concomitanter ad illas terminatur. – Quod etiam significare voluit S. Bernardus, cum in tractatu de vita solitaria docuit, quod in osculo Patris et Filii, ex quo Spiritus Sanctus procedit, mediam se quodammodo invenit anima sancta. Per hoc enim solam inten-

dit, quod eodem amore et osculo quo Pater et Filius Spiritum Sanctum producunt, electos suos secundario vel concomitanter diligunt et veluti osculantur." Gonet, Disp. X, De Trinit. art. 3. n. 98.

Q. XXXVII. De nomine Spiritus Sancti qui est amor.

504. Prologus. Iuxta promissa in prologo Q. praec. edisserendum est de nomine Amoris, quo solet appellari nonnumquam Sanctus Spiritus.

505. Duos autem haec quaestio articulos habet, quorum
Ius explicat: Qualiter Spiritui Sancto conveniat nomen Amoris?
IIus explicat propositionem, quam habet S. Augustinus in Lib. VI. De Trinit. cap. 5, ubi exponit modum secundum quem Spiritus Sanctus sub nomine Amoris se habet ad Patrem et Filium.

Articulus I. Utrum Amor sit proprium nomen Spiritus Sancti.

506. Circa titulum articuli animadverte in praesenti tractatu de Sma Trinitate nomen proprium denotare nomen stricte proprium idest conveniens uni tantum Personae Trinitatis. Quod sane nomen est illud quod sive per se sive concomitanter connotat vel exprimit originem unius divinae Personae ab alia (cfr. nn. 346, et 347, A).

507. Sunt vero in corp. articuli varia quaesita, pro quorum solutione admoneo nomen istud Amoris

triplicitér accipi in divinis, videlicet essentialiter, notionaliter, et personaliter.

α) Amor, essentialiter dictus, significat actum voluntatis divinae quo Deus diligit rem aliquam eique vult bonum (Hic, o, ad 1.m et ad 4.m).

β) Amor, notionaliter sumptus, significat actum divinae voluntatis secundum quod ab ipso procedit Spiritus Sanctus (Hic o, et ad 4.m).

γ) Amor personaliter acceptus, est terminus actus divinae voluntatis quique immanens est in Deo, sive est ipse Amor procedens a voluntate divina. « Sicut enim ex hoc quod aliquis rem aliquam intelligit, provenit quaedam intellectualis conceptio rei intellectae in intelligente, ita ex hoc quod aliquis rem aliquam amat, provenit quaedam impressio (ut ita loquar) rei amatae in affectu amantis, secundum quam (impressionem bonum) amatum dicitur esse in amante, sicut et (obiectum) intellectum (manet) in intelligente. Ita quod, cum aliquis seipsum intelligit et amat, est in seipso non solum per identitatem rei sed etiam ut intellectum in intelligente et amatum in amante » (Hic, o, ad 2.m et 3.m).

508. Scholium. Sedulo adverte, hos tres amores non distingui realiter inter se, quasi tres res, sed esse tres formalitates distinctas, secundum quas actus divinae voluntatis potest considerari (cfr. Cajet., Com. in h. a.).

α) Nec mirandum, si per eandem vocem amoris signi-
ficentur tres distinctae formalitates unius eiusdemque
actus voluntatis divinae. Hoc enim provenit ex pau-
pertina quam habemus cognitione, et ex vocabulo-
rum quam patimur inopia circa processionem a-
moris a nostra voluntate. Licet namque „in divinis,
ut supra (Q. XXVII, artt. 2 - 3 - 4. et 5) ostensum
est, sint duae processiones (una per modum intel-
lectus quae est processio Verbi, alia per modum vo-
luntatis quae est processio Amoris) quia (tamen)
prima est nobis magis nota (quam altera, ideo)
ad singula significanda quae in ea considerari
possunt, sunt magis propria nomina adinventa,
non autem (hoc accidit) in processione volun-
tatis. Unde et quibusdam circumlocutionibus
utimur ad significandam personam procedentem (per
processionem voluntatis); et relationes etiam, quae
accipiuntur secundum hanc processionem, et proces-
sionis et spirationis nominibus nominantur; ut
supra Q. XXVII. art. 4 ad 3m dictum est: quae ta-
men sunt magis nomina originis quam relationis
secundum proprietatem vocabuli » (Hic, o).

509. His praesuppositis sciendum est Durandum (I.
Sent. Dist. XXXII, q. 1) negare nomen Amoris in
Deo dici unquam proprie personaliter aut notio-
naliter. Hanc sententiam sequutus est postmodum
Aureolus, cuius argumenta refert et solvit Capreo-
lus Dist. cit. Q. I, art. 1 (Cfr. Zumell, Com. in h. a.).

Hos contra sit
Conclusio I. Sententia Durandi est rejicienda.
Prob. Ex Ss. Patribus. A) S. Gregorius (Hom. XXX De Pentec.) inquit: « Ipse Spiritus Sanctus Amor est ».
B) S. Augustinus in Lib. XV. De Trinit. cap. 19 dicit: « Si Charitas (= Amor) qua Pater diligit Filium et Patrem diligit Filius, ineffabiliter communionem demonstrat: quid convenientius quam ut ille dicatur proprie Charitas, qui Spiritus communis est amborum? ».
- Et rursum in eodem Lib. cap. 17 idem S. Doctor, exponens verba S. Joannis Evang. Epist. I. cap. IV. vv. 7, 8, et 16 ostendit « quod in Trinitate Charitas aliquando refertur ad substantiam quae communis est trium Personarum et tota est in singulis (earum), aliquando specialiter ad Personam Spiritussancti: sicut Sapientia Dei aliquando pro substantia divina, aliquando pro Filio proprie accipitur. Et hoc in multis fieri reperitur » Haec sunt verba Petri Lombardi I. Sent. Dist. X. §. Joannes.
C) S. Hieronymus super Psal. XVII inquit: « Spiritus Sanctus nec Pater est, nec Filius, sed Dilectio quam habet Pater in Filium, et Filius in Patrem » (Cfr. Mag. Sentent., loc. cit.).
510. Nunc autem sit
Conclusio II. In divinis Amor α) essentia=

liter acceptus, convenit tribus divinis Personis, β) acceptus notionaliter convenit Patri simul et Filio, γ) sumptus demum personaliter est nomen stricte proprium Spiritussancti.

– Nota. Est sententia communis inter theologos.

Prob. Iª pars. Quidquid in divinis non connotat, vel significat, neque relationem neque originem, est realitas absoluta, proinde communis tribus Personis divinis. Jamvero amor, essentialiter dictus videlicet actus, quo Deus amat rem eique vult aliquid bonum, non importat aliquam relationem realem, puta Paternitatem, vel Filiationem, vel Processionem: nam qualibet divinarum Personarum tali actu amat et est amata. Ergo amor, essentialiter dictus, est aliquid commune tribus divinis Personis (I. Sent. Dist. X, Q. I, art. 1 ad 4um).

Prob. IIª pars. Amor, acceptus notionaliter significat actum divinae voluntatis, prouti ab eo procedit formaliter aliquid intra ipsum Deum: unde exprimit actum divinae voluntatis sub hac formalitate realis relationis « a quo est alius ». At actus divinae voluntatis sub formalitate « a quo est alius » est spiratio ipsa activa, quae communis est Patri Filioque. Ergo amor, notionaliter sumptus nonnisi duabus Personis Trinitatis est communis (Ibid.).

Prob. IIIª pars. Amor, personaliter acceptus est

est ipse Amor, ut procedens a voluntate Dei: consequenter est terminus productus ab actu divinae voluntatis. Hujusmodi est sola Persona Spiritus Sancti, ut ex Q. XXVII. art. 3 constat. Ergo Amor, personaliter acceptus, est nomen stricte proprium Spiritussancti (Hic o et loc. cit.).

511. Q. I.. Utrum Spiritussanctus sit Amor Patris in Filium et vicissim Amor Filii in Patrem?

R. Distinctione est opus. Enimvero Spiritus Sanctus considerari potest dupliciter

1° in semetipso secundum suam proprietatem personalem. Et hoc modo Spiritus Sanctus dicit aliquid in semetipso subsistens, non autem exprimit formaliter tendentiam in aliud. At, cum dicitur amor Patris in Filium, vel amor Filii in Patrem exprimitur quaedam tendentia unius Personae divinae in alteram divinam Personam. Ergo Spiritussanctus in semetipso consideratus nequit dici amor Patris in Filium, aut Filii in Patrem.

2° Potest Spiritussanctus considerari quantum ad modum secundum quem procedit a Patre et Filio: et sub hac consideratione ipse est amor Patris in Filium, atque vicissim Filii in Patrem. Equidem omnis amor procedit ab amante in amatum et vicissim ab amato in amantem. Spiritus Sanctus procedit per modum divini amoris ut dictum est (cfr. n. praec.). Ergo, quia Pater a-

mat Filium, amor iste Patris in Filium potest dici Spiritussanctus: et similiter, quia Filius amat Patrem, Spiritussanctus potest dici amor Filii in Patrem (Hic ad 2um – Cfr. I. Sent. Dist. cit. art. 2).

512. Corollarium I. « Cum ergo dicitur, quod Spiritus Sanctus est Amor Patris in Filium, vel in quicquam aliud (cfr. art. seq.) non significatur aliquid transiens in aliud, sed solum habitudo amoris ad rem amatam: sicut et in Verbo importatur habitudo Verbi ad rem Verbo expressam » (Hic ad 2um – Cfr. Q. XXXIV. art. 3).

513. Q. II. An Spiritus Sanctus sit unio vel nexus Patris et Filii?

R. Causa difficultatis est ex eo quod nexus vel unio habet quasi rationem medii inter ea quae connectuntur sive uniuntur. At Spiritussanctus non est media sed tertia Persona Sanctae Trinitatis. Ergo videtur, quod dici nequeat nexus nec unio.

In contrarium vero est auctoritas pseudo-Dionysii et S. Bernardi superius (n. 439, D, E) posita.

Pro dubii resolutione eadem distinctione, ut antea, utendum est; nimirum

a) Dico 1°. Si Spiritus Sanctus consideretur in semetipso, nequit dici nexus vel unio Patris et Filii.

Prob. Nulla res potest esse unitiva aliquorum, secundum quod est discreta atque realiter distincta ab iis. At Spiritus Sanctus, consideratus in

semetipso, habet esse in se subsistens, distinctum realiter a Patre et a Filio. Ergo secundum hunc aspectum nequit dici unio vel nexus Patris et Filii (I. Sent. Dist. X. art. 3. argum Ium – Cfr. hic ad 3um et Opus. I., cap. 10).

β) Dico 2°. Si Spiritussanctus consideretur ex parte modi secundum quem a Patre Filioque procedit, potest dici unio aut nexus Patris et Filii.

Prob. Sane « Amor semper ponit complacentiam amantis in amato. Quando autem aliquis placet sibi in aliquo, trahit se in illud, et coniungit se illi quantum potest, ita ut illud efficiatur suum. Et inde est, quod Amor habet rationem uniendi amantem et amatum. – Et quia Spiritussanctus procedit ut Amor, ex modo procedendi habet, ut sit unio Patris et Filii » (I. Sent. Dist. cit., art. 3, o).

« Secundum igitur originem (consideratus) Spiritussanctus non est medius sed tertia in Trinitate persona. – Secundum vero praedictam habitudinem (mutui amoris Patris et Filii) est medius nexus duorum (Patris scilicet et Filii utpote) ab utroque procedens » (Hic ad 3um).

514. Corollarium II. « Possunt (igitur) Pater et Filius considerari vel inquantum conveniunt in essentia, et sic uniuntur in essentia; vel inquantum distinguuntur in personis, et sic uniuntur per consonantiam amoris. Quia et si per impossi-

bile poneretur quod Pater et Filius non essent unum per essentiam, ad perfectam jucunditatem oporteret in eis intelligi unionem amoris » (I. Sent., loc. cit.)

515. Scholium. « Sicut Filio licet intelligat, non tamen Sibi competit producere Verbum, quia intelligere convenit Ei (non notionaliter - Cfr. n. 47 - sed essentialiter) ut Verbo procedenti: ita licet Spiritussanctus amet, essentialiter accipiendo (amorem - Cfr. n. cit.), non tamen convenit Ei quod spiret amorem: quod est diligere notionaliter sumptum; quia sic diligit essentialiter ut Amor procedens, non ut a quo procedit Amor » (Hic ad 4um).

Articulus II. Utrum Pater et Filius diligant se mutuo Spiritu Sancto.

516. « Hic oritur quaestio ex praedictis deducta. Dictum est enim (cfr. art. praec.) atque Sanctorum auctoritatibus (Ibid. n. 513) ostensum, quod Spiritussanctus est communio Patris et Filii, (Ibid. n. 511) et amor quo Pater et Filius se invicem diligunt. Ideo quaeritur:

« Utrum Pater et Filius per Spiritum Sanctum diligant.

α) « Quod utique videtur oportere dici secundum auctoritates supra positas, quibus ostenditur Spiritumsanctum esse quo Genitus a Gignente diligatur, Genitoremque suum diligat (Cfr. S. August. Lib. VI. De Trinit. cap. 5).

β) «Sed e contra: si Pater vel Filius dicatur diligere per Spiritumsanctum, videtur esse per Spiritumsanctum. quia non est aliud Deo esse et aliud diligere, sed idem» (Hactenus venerabilis memoriae Episcopus Petrus Lombardus, I. Sent. Dist. XXXII. §. I.)

γ) Hanc quaestionem, cum altitudinem nimiae profunditatis contineat, insolutam (Ibid. §. II, et ult.) reliquit Magister: eamdem vero hic resolvit Angelicus. En scopus praesentis articuli.

517. Sciendum est itaque, quod circa has locutiones Pater diligit Filium Spiritusancto, et vicissim Filius diligit Patrem Spiritusancto sunt plurimae opiniones Doctorum Scholae.

A) «Quidam dixerunt hanc (propositionem) esse falsam: Pater et Filius diligunt se Spiritusancto. Et dicunt hanc (propositionem) esse retractatam ab Augustino (qui eam protulit Lib. VI. De Trinit. cap. 5) in suo simili; cum scilicet (in Lib. I. Retractationis, cap. 26) retractavit istam: Pater est sapiens Sapientiâ Genitâ» (Hic o, Cfr. I Sent., loc. cit.). Sed

a) «Hoc non videtur conveniens.

Prob. 1° «quia Augustinus ea quae retractare voluit, specialiter expressit (At nullibi expressit se retractare quod dixerit: Pater et Filius mutuo se diligunt Spiritu Sancto. Ergo vera est horum Theologorum responsio).

2° «Et praeterea ipse (Augustinus) non retracta

vit suâ aliorum Doctorum vel Ecclesiae Patrum) sed tantum sua: Unde cum ipse et omnes alii (Cfr. art. praec. n. 503,A) communiter talibus locutionibus utantur, praesumptuosum videtur eas (tanquam falsas) negare » (I. Sent. loc. cit.).

B) Priore opinione itaque remota, « alii dicunt eas (propositiones) veras esse, sed improprias et sic exponendas: Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto, idest amore essentiali qui Spiritui Sancto appropriatur (Sed)

b) « Hoc etiam non videtur conveniens.

Prob. Quia, (si dici posset, Pater et Filius diligunt se Spiritusancto, idest amore essentiali, qui Spiritui Sancto appropriatur), sic etiam (cum omni veritate) Pater diceretur sapiens Filio idest Sapientia essentiali, quae Filio appropriatur, et diceretur Bonus Spiritu Sancto propter eandem rationem » (I. Sent. loc. cit.). Atqui, ut infra dicetur, propositiones istae: Pater est sapiens Sapientiâ Genitâ vel est Bonus Spiritu Sancto, non sunt verae. Ergo nec vera dicenda est: Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto, idest amore essentiali, qui Spiritusancto appropriatur).

C) « Ideo alii (Doctores) dixerunt, quod (praedicta propositio) est vera et propria... Et horum multiplex est opinio

« Quidam enim dicunt quod ablativus (qui invenitur in illâ propositione) resolvendus est

in praepositionem (PER); ut sit sensus Pater diligit Filium Spiritusancto; idest per Spiritum sanctum. Et tunc ly per denotat subauctoritatem in Spiritu Sancto, et auctoritatem in Patre et Filio; sicut cum dicitur quod Pater operatur per Filium. – Sed

c) « Hoc non videtur conveniens. –
Prob. « Quia per praepositionem PER designatur habitudo causae in causali, cui adjungitur, quamvis non respectu operantis, sed respectu operati. (Ut enim vidimus Q. praec. art. 3. quando dicimus Pater per Filium creaturas producit, designatur in Filio quamdam causalitatem non relate ad Patrem sed respectu creaturarum quas producit). Filius enim habet causalitatem in creatura, quamvis non sit principium operationis in Patre. – Sed, cum dicitur Pater diligit Filium per Spiritumsanctum, non denotatur aliquis effectus in creatura, nec aliquid aliud cuius principium Spiritussanctus sit. – Et ideo (quamvis verum sit Pater per Filium operatur quidquam, tamen non est similis ratio dicendi » (I. Sent., loc. cit.). Pater per Spiritum Sanctum diligit Filium.

D) « Et ideo quidam (alii) dicunt, quod ablativus construitur in habitudine signi et quasi effectus; quia sicut Generatio terminatur ad Filium; ita Spiratio, quae designatur in dilectione, terminatur ad Spiritum Sanctum. Un-

de exponunt sic: Pater et Filius diligunt se Spiritu sancto, id est Spiritus sanctus est signum quod Pater et Filius diligunt se. — Sed

a) „Hoc non videtur conveniens.
Prob. 1° „Quia etiam amor creatus (ex. gr. actus quo Mater diligit suum Filium, vel actus quo Virgo diligit Deum &c.) est signum dilectionis qua Pater et Filius diligunt se; et tamen per hoc non dicetur quod Pater et Filius diligunt se amore creato: quod falsum est.
2° „Praeterea Spiritus sanctus est amor Patris. Et amore formaliter aliquid amatur. Et ideo Spiritus sanctus non solummodo per modum signi, sed etiam formaliter dicitur, Pater diligit &c. (Ibid.). Et ideo illa propositio non explicatur sufficienter, dicendo Spiritus sanctus est signum dilectionis mutuae Patris et Filii.
E) „Et ideo alii dixerunt, quod ablativus iste construitur in habitudine formae, quia Pater et Filius formaliter Amore diligunt, qui est Spiritus sanctus. — Sed
a) „Hoc etiam ex toto non videtur sufficiens.
Prob. 1° „Quia forma non denominat aliquid, nisi inhaereat vel informet illud. Et ideo, cum Spiritus sanctus non se habeat ad Patrem ut inhaerens sed ut ab eo spiratus, non potest esse quod sit veluti forma eliciens actum dilectionis.

2° Et praeterea Forma habet rationem principii respectu eius cuius dicitur forma, quaecumque forma sit vel quantum ad esse substantiale vel (quantum ad esse) accidentale et (= vel quantum ad) operationem consequentem. Revera, Forma et Subiectum vel Materia sunt duo principia ex quibus constituitur Compositum; et similiter Operatio habet tanquam sui principium potentiam operantem et habitum vel qualitatem operativam; Et ita (secundum hanc expositionem) tenendum esset quod Spiritus Sanctus esset principium alicuius in Patre. Quod falsum est ». (Ibid.)

F) « Et ideo alii dixerunt [quorum videtur esse Hugo (vel potius Richardus ut opinatur Peter S. Nicolai in annot. marg. huius loci) de S. Victore ubi supra (i.e. Lib. VII. De Eruditionibus Didascalicis, cap. 25) quod (ille ablativus) construitur in habitudine quasi effectus formalis, ut dicatur effectus largo modo omne id quod a principio est: quia proprie in divinis non est efficiens et effectum; et formale dicitur quia habet actum formae in denominando. Et est sensus (illius propositionis) A Patre et Filio procedit Amor qui est Spiritus Sanctus quo diligit se. –

f) « Unde haec opinio simul concludit duas ultimas praedictarum opinionum, unde perfectius continet veritatem et sibi consentiendum videtur » (Ibid.

518. Ad cuius veritatis ostensionem nota

1º Omne quod denominat aliquid, habet rationem et habitudinem formae. Equidem res quaelibet denominatur a sua forma, ut album ab albedine, homo ab humanitate, Doctor a doctrina in eo haerente, etc.

2º Principium denominans aliquid

α) quandoque est vere forma eius; ut patet in exemplis positis.

β) quandoque se habet ad modum formae. Ita, cum dicimus aliquem vestitum proprio vestimento, vestimentum non est forma hominis vestiti, sed se habet ad modum formae, quia ab eo denominatur homo vestitus.

3º Hoc autem principium denominans subjectum, et quod se habeat ad modum formae,

α) quandoque est actio quaedam procedens ab illo subiecto, sicut quando dicimus. Ignis calefacit calefactione, Pater generat Generatione, etc.

β) quandoque est effectus seu terminus productus ab actione illius subiecti. Ita dicimus: Ignis comburens domum, videlicet denominamus ignem a combustione domus, quae tamen domus combustio non est forma ignis, sed effectus operationis ignis. Similiter dicimus Arbor floret floribus, quamvis flores non sint forma arboris sed quidam eius effectus (Ibid.)

4º Ut ex art. praec. habetur diligere potest accipi

α) primo essentialiter; et hoc modo significat ipsum actum voluntatis divinae reduplicative secundum quod est realiter idem cum divina essentia. Omnia enim in Deo sunt realiter substantia ipsius.
β) secundo; potest accipi notionaliter, et hoc diligere notionaliter sumptum, nihil aliud dicit, quam esse principium Amoris personalis, qui est Spiritus sanctus » (I. Sent. Dist. cit. art. 2, c).
γ) tertio potest accipi personaliter seu terminative; et hoc modo τὸ diligere denotat Personam Spiritussancti quae scilicet est terminus procedens ab actu divinae voluntatis (cfr. n. 510).
– δ) Nota. Facile est advertere τὸ diligere, hoc tertio modo sumptum, esse potius nomen quam verbum grammaticale, atque significare idem ac dilectio: ac propterea esse incapax flexionum verbalium. – Unde quoties τὸ diligere sub aliqua flexione verbali coniugationis ponitur, non accipitur nisi primo (α) aut secundo (β) modo.
5° Nomen casus ablativi importat vel
A) habitudinem alicuius causae influentis in propositionis subiecto; causae inquam vel
– α) efficientis, ut cum dicitur: Ab artifice constituitur domus; vel
– β) finalis, ut cum dico: Ex lucri cupiditate artifex confecit domum; vel
– γ) formalis, ut cum dico: Arte sua fecit artifex domum; vel

B) importat denominationem subjecti: aut
α) ab actione procedente a subjecto; ut contingit cum dico: Pater generat generatione, ignis calefaciendo calefacit; aut
β) ab effectu seu termino illius actionis; ut patet dum dico: Arbor florens floribus, Petrus dicit verbo, etc. (Ibid.)

519. His praemissis, sententia S. Thomae sequentibus proponitur conclusionibus.
Conclusio I. Si diligere sumatur essentialiter non potest dici: Pater et Filius diligunt se Spiritu sancto.
Prob. Si diligere accipiatur essentialiter, tunc significat actum divinae voluntatis prouti realiter identificatur cum essentia divina (Cfr. n. praec. 518, α). Unde praecedens propositio, accipiendo essentialiter τὸ diligere non potest significare nisi unam ex istis; videlicet vel hanc: Pater et Filius diligunt se dilectione essentialiter accepta, quae est Spiritussanctus: vel hanc alteram: Pater et Filius diligunt se, dilectione essentialiter dicta, qua procedit Spiritussanctus. — Modo hic posterior sensus est haereticus, quoniam Spiritus sanctus non procedit a proprio actu amoris: ambo autem sensus sunt falsi quia confundunt varias acceptiones τοῦ diligere declaratas n. cit. — Ergo etc.
α) Et haec est causa, cur S. Augustinus (Lib. XV.

De Trinit., cap. 7) inquit: Qui audeat dicere Patrem nec se nec Filium nec spiritum Sanctum diligere, nisi per spiritum Sanctum? » Quia scilicet, quando accipiatur essentialiter τὸ diligere, oportet confiteri, quod Pater et Filius se diligunt summa essentia (Ibid.).

520. Conclusio II. Si τὸ diligere intelligatur notionaliter, haec: Pater et Filius diligunt se Spiritusancto est vera.

Prob. Accipiendo τὸ diligere notionaliter, haec propositio Pater et Filius diligunt se Spiritusancto, hunc habet sensum, videlicet Pater et Filius diligunt se per dilectionem notionaliter acceptam, qua procedit Spiritussanctus. Qui sensus est evidenter verus. Nam, quemadmodum est verum, quod Arbor floret floribus quos producit, item Pater intelligit se et omnia Verbo quod per intellectionem producit, ita verissime Pater et Filius diligunt se per actum voluntatis quo producitur Amor personalis seu Spiritus Sanctus (Ibid.).

521. Q. I. An possit dici: Pater diligit se Spiritu Sancto?

R. 1° Si τὸ diligere accipiatur essentialiter, ea propositio est falsa: quoniam faceret hunc sensum Pater diligit se amore essentiali qui est, vel quo procedit, Spiritussanctus: qui sensus est falsus (Cfr. n. 510).

R. 2° Si τὸ diligere accipiatur notionaliter, tunc

illa propositio faceret hunc sensum: Pater diligit notionaliter se per actum, quo procedit Spiritus Sanctus. - Et hic sensus est verus. Etenim unicus actus amoris exsistit in Deo. Unde, sicut Pater diligit notionaliter Filium per actum quo procedit Spiritus Sanctus, ita hoc eodem actu diligit se (I. Sent. Dist. cit. art. 2, c).

522. Corollaria 1º: Pari modo ostenditur, quod haec propositio Filius diligit se Spiritu Sancto, est vera si τὸ diligere accipiatur notionaliter: est autem falsa si accipiatur essentialiter (cfr. n. 510).
2º Simili modo accipiendo τὸ diligere notionaliter haec Pater diligit Sm Spiritum Spiritu Sancto, vel Filius Spiritu Sancto diligit Spiritum Sanctum sunt verissimae: sunt autem falsae, accipiendo essentialiter τὸ diligere (Ibid.).

523. Q. II. An haec sit vera: Spiritus Sanctus diligit se Spiritu Sancto?
R. 1º Si τὸ diligere accipiatur essentialiter in illa propositione, tunc significat actum divinae voluntatis secundum quod identificatur realiter cum essentia divina. Et ideo praeposita propositio habet hunc sensum: Spiritus Sanctus diligit se per actum suae voluntatis qui est realiter ipse Spiritus Sanctus. Quae propositio est verissima; quoniam Spiritussanctus proprius actus suae voluntatis et divina essentia identificantur realiter.

R. 2ª Si vero τὸ diligere accipiatur notionaliter tunc facit hunc sensum: Spiritussanctus diligit se per actum voluntatis quo ipsemet Spiritus Sanctus procedit. Qua loquendi formula innuitur, quod Spiritus Sanctus sit principium actus voluntatis quo ipse procedit a Patre et Filio; videlicet significatur quod Spiritus Sanctus sit principium sui. — Atqui hoc est falsum dogma Schellii, quod alibi (Cfr. Vol. I. n. 293, F) improbavimus. Ergo dici non potest Spiritus Sanctus dilectione notionali diligit se Spiritu Sancto. (I. Sent., Dist. cit. art. 2ª ad 4um).

524. Q. III. An dici possit quod Pater et Filius diligant nos Spiritusancto?

R. Affirmative tum si agatur de dilectione essentiali, tum si agatur de dilectione notionaliter dicta.

Declar. 1ª p. Quoad dilectionem notionalem. Illa namque propositio in hoc casu habet hunc sensum: Eodem actu quo Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum, diligunt nos. Quod verum est quum in Deo unicus existat actus voluntatis, per quem se et omnia alia amat, quemadmodum unicus est actus intellectus per quem intelligit se et omnia alia in Verbo quod genuit (Hic ad 3um et I. Sent. Dist. cit. art. 3, o).

Declar. 2ª p. de dilectione essentiali ex eo quod actus,

qua Trinitas nos amat, est re identicum cum Spiritusancto.

Q. XXXVIII. De nomine Spiritus Sancti quod est Donum.

525. Prologus. Tertium nomen, quo consuevit in S. Scriptura, in Liturgia Romanae Ecclesiae et apud SS. Patres nominari Spiritus Sanctus est Donum Dei, ut statim videbimus. Remanent ergo pauca de hoc nomine dicenda. Unde quaeremus duo, videlicet

1° Utrum in divinis Donum sit nomen personale (Art. 1. h. q.).

2° Utrum hoc nomen sit proprium Spiritus Sancti (Art. 2. h. q.).

Articulus I. Utrum Donum sit nomen Personale.

526. Quid sit nomen personale in tractatu Trinitatis plures explicavimus. Unde circa titulum non remanet praeter exponendum nisi

1° Quidnam sit Donum?

2° Quidnam Donum Dei?

Deinde varia quaesita in corpore propositi articuli sunt examinanda seorsim.

527. Solent nonnunquam hi duo termini Donum et Datum promiscue accipi; verum adest inter eos duplex differentia

A) Prima differentia est ista.

a) Tò Datum 1°) quoniam evidenter consignificat

tempus denotat semper rem jam actualiter donatam alteri concessam: at 2º non denotat aliquam specialem causam ex qua illa datio rei processit, quia datio vero talis potuit accidere ex diversis titulis puta titulo restitutionis, aut titulo promissionis, aut titulo depositi, etc.

β) Tò Donum vero 1º non includit necessario ut res sit actu donata, sed sufficit quod res sit nostra (et parata) ad hoc ut alteri conferatur (Retinemus quippe nonnunquam apud nos rem quam animo statuimus alteri in proximo donare). 2º connotat specialem causam (seu titulum) ex qua provenit ut res aliqua donetur alteri a donante, videlicet liberalitatem ejusdem donantis. Etenim ille vere donat rem qui ex pura liberalitate absque ulla retributionis spe dat rem suam alteri.

B) Altera differentia est hujusmodi

α) Tò Donum terminat semper ad personam, idest suppositum intellectualis naturae, proprie loquendo; dum

β) Tò Datum potest terminare indifferenter ad personam aliquam, vel ad creaturas brutas — Proprie namque loquendo, non dicimus quod panis donetur Asino, sed datur ei: e contra panis donatur vel datur pauperi.

528 Donum igitur definitur: Res propria donatoris quam jam gratiose alteri confert aut potest.

conferre, ita ut hic alter dati re uti et frui libere valeat.

Evolvitur definitio. A) Est res donatoris: nam si aliquis daret rem non suam alteri, non faceret donum sed furtum. — Additur

B) Qui eam alteri confert vel conferre potest. His verbis innuitur quod « Donum non dicitur ex eo quod actu datur, sed inquantum habet aptitudinem ut possit dari. Unde ab aeterno divina persona dicitur Donum, licet ex tempore detur » (Hic ad 3m).

C) Additur deinde particula gratiose, videlicet liberaliter et non ex debito. Nam « donum proprie est datio irredibilis secundum Philosophum (IV. Top., cap. 4), idest quod non datur intentione retributionis, et sic importat gratuitam donationem » (Art. seq., c).

D) Adduntur alia verba, ut is eâ libere uti vel frui possit, ut indicetur solam creaturam intellectualem esse capacem recipiendi donum. Enimvero, ut Angelicus optime animadvertit, res datur alicui ut eius sit in arbitrio et potestate utendi et fruendi. Et ideo, quia sola natura intellectualis est liberi arbitrii, donum proprie ad suppositum naturae intellectualis pertinet (Cfr. P. I.-II. QQ. XV et XVI).

529. Corollarium Im. Tres igitur conditiones cumulative requiruntur ad hoc ut res aliqua sit

Donum, nempe
α) quod sit alicuius Personae tamquam Donatoris,
β) quod possit haberi ab eo cui est donabilis,
γ) quod superet eius vires, sive non sit ei debitum (Cfr. hic, o). —

530. Hinc Donum Dei definitur: Bonum a Deo gratiose concessum vel concessibile alteri personae, ad hoc ut illa Persona eo bono libere uti et frui possit (cfr. hic, o).

531. His positis sit
Q. I. Quae personae sint capaces accipiendi Dei donum?
Pro huius quaestiunculae sequentia dicta statuo.
Dico 1°. Divina Persona non est capax recipiendi ab alia divina Persona donum aliquod.
Prob. Donum est bonum quod a donante conceditur omnino gratiose donatario: id patet ex tertia conditione inclusa in notione doni (Cfr. n. 529, γ). Iamvero in divinis totum id quod una persona alteri communicat, id facit non gratiose et ex libito suae libertatis sed ex necessitate naturae. Unde Christus, loquens de acceptione divinae essentiae a Patre coelesti, non nomine Doni sed Dati usus est, dicendo: „Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est.... Ego et Pater unum sumus„ (Ioan. X: vv. 29-30). Ergo etc. Propter

hoc S. Hilarius improprie accepit vocem doni quum ait in Lib. IX De Trinit. n. 54: « Donantis aucto ritate Pater major (Cfr. infra Q. XLII art. 4) est. sed minor jam non est cui unum esse donatur: ait enim (Joan. X, v. 30) Ego et Pater unum sumus »

532. Dico II°: Personae creatae sunt capaces recipiendi donum Dei.

Prob. Equidem relate ad personas creatas multa bona non debentur iis a Deo dari. Et rursum tales personae creatae sunt capaces utendi et fruendi libere beneficus a Deo acceptis: patet. Et ideo Personae etc. Unde S. Augustinus (Lib. XV De Trinit. cap. 19) dicit « Spiritus Sanctus in tantum Donum Dei est, in quantum datur eis quibus datur apud se autem Deus est, etsi nemini datur » (Cfr. hic ad 4 - item Petrum Lombard. I. Sent. Dist XVIII. S. II).

533. « Colligitur .... non bene dixisse Gabrielem et Ockam quod Spiritus Sanctus ab aeterno est donatus. - Nam quod non sit donatus creaturis patet.— Quod vero non donetur Patri et (aut ?) Filio, probatur: quia Filius nihil donat Patri. - Quod vero Pater non donaverit Spiritum Sanctum Filio, ex definitione donationis (Cfr. n. 528) patet, quae debet esse gratiosa et liberalis. At omnia quae confert Pater Filio, necessario non libere confert. Ergo » (Bannez, Com. in art. seq.)

534. Q. II°: Quaenam res possint habere rationem doni Dei relate ad creaturas intellectuales?

Pro huius dubii solutione

Dico 1°. Evidenter patet quod pleraque bona naturalia, Gratia, virtutes infusae, item lumen gloriae et reliquae perfectiones supernaturales habere possunt perfectam rationem doni, quia a Deo possunt creaturis intellectualibus supra omne naturae debitum gratiose concedi, et vicissim possunt ab his creaturis possideri cum pleno usu atque iucunda fruitione.

135. Dico II°. α) Persona divina potest esse donum alicui personae creatae concessum: β) idemque est iudicandum de essentia divina.

Nota. Est sententia communis inter theologos.

Prob. I^a et II^a pars simul. – Ut monuimus (cfr. n. 529) conditiones requisitae ad hoc ut res aliqua sit donum, sunt 1° quod sit alicuius ut donantis, 2° quod non detur nec dari valeat nisi alicui creaturae intellectuali, et 3° quod non detur ex debito illi creaturae sed pure liberaliter a donante. Iamvero hae tres conditiones locum habent considerando tum deitatem tum aliquas divinas Personas relate ad personam creatam. Ergo etc.

Minor probatur percurrendo singulas conditiones. Equidem in divinis

1°. una Persona non solum est suipsius sed etiam est alterius divinae Personae; nam Filius est Dei Patris, item Spiritus Sanctus est Dei Patris et Filii a quibus procedit. Item di-

vina essentia est res pertinens ad singulas divinas Personas.

2° evidens est quod tam divina Persona quam divina essentia capax sit donari alicui personae creatae; quoniam ista potest per actus intellectus et voluntatis libere uti et frui divina essentia aut Dei Persona.

3° quoque constat quod si alicui personae creatae detur divina essentia aut divina Persona haec datio fiat omnino liberaliter et gratiose absque ullo debito praeexsistente in tali creatura. Ergo revera omnes tres conditiones etc. (Hic, o, et ad 1um et 2um).

536. Ex dictis habetur quod Dei donum dicitur tripliciter:

α) Primo essentialiter. Et sub hoc adspectu denotat omnem rem quae gratiose datur vel dari a Deo potest creaturis intellectualibus, nihil curando utrum res illa sit aliquid creatum vel aliquid entitative divinum, nec utrum res illa distinguatur realiter a Deo dante, an sola ratione ab Eo sit distincta (Cfr. hic, o, et ad 1um). Sub qua amplissima doni Dei acceptione tum essentia divina, tum quaevis Trinitatis Persona, tum quodlibet beneficium Dei vocari potest congrue Dei Donum; iuxta illud Christi Domini: « Si quis diligit me...., Pater meus diliget eum, et (NOS) ad eum veniemus, et mansionem apud eum

facieremus » (Joan. XIV. v. 23).

β) Secundo donum Dei potest accipi notionaliter. Et sub hoc adspectu designat Personam divinam, non prout est in se, sed prouti est realiter distincta sive realiter procedit (omnis enim realis distinctio in Deo fundatur super processione unius personae ab alia) ab illa persona, a qua gratiose donatur creaturae intellectuali (Hic ad 1^m^)

γ) Tertio accipitur donum Dei personaliter. Et sub hoc adspectu significat illam Personam divinam, quae ex natura suae processionis habet in se quod detur et quod sit prima ratio cur a Deo detur (I. Sent. Dist. XVIII. Q. I, art. 2, o).

537. Q. III. Quaenam divina Persona possit relate ad intellectuales creaturas esse donatrix munerum?

Pro solutione perpende in omnis doni Dei collatione ad creaturas inveniri (cfr. hic, o)

1° Actio divina conferens tale donum;

2° Bonum quod donatur;

3° Persona divina a qua specialiter fit boni donatio. – Unde

α) Dico 1°. Si sermo sit de actione divina largiente donum Dei creaturis intellectualibus, talis actio est communis toti Trinitati.

Prob. In divinis omnia sunt unum, nisi obviat

relativa oppositio. At operatio Dei, prout terminat ad extra, non habet oppositionem aliquam relativam alicui Personae divinae; quia hae sunt infra ambitum, ut ita loquar, divinitatis. Ergo, qua actio divina, largiens donum creaturis intellectualibus, terminat extra divinitatem, sequitur etc. (cfr. hic, o, ad 1um et ad 2um).

538. Dico 2°. Si bonum quod creaturis intellectualibus a Deo donatur, fuerit Deitas, aut Gratia aut aliud bonum finitum, donatio talis boni fieri potest vel a tota Trinitate, vel ab una aut duabus Personis eiusdem Trinitatis.

Prob. Donum debet fieri de rebus aliquo modo propriis donantis; ut vidimus (cfr. n. 528, A). Atqui Deitas est propria aliquo modo tum toti Trinitati, tum uni vel duabus Personis Trinitatis, constat; et hoc idem est iudicandum de Gratia et aliis bonis finitis quae a Deo creaturis intellectualibus possunt dono dari. Ergo etc. (Ibid.)

539. Dico 3°. Si bonum, quod creaturis intellectualibus a Deo donatur, fuerit aliqua divina Persona, ista donatio poterit fieri vel ab ipsa Persona quae se donat, vel solummodo ab alia divina Persona a qua procedit.

Prob. Res aliqua est propria alicuius personae tripliciter.

a) per identitatem, quando scilicet ea res est identica cum tali persona: hoc modo ro Ego

est mei proprium. Unde Augustinus (Tract. 29 in Joan.) Quid tam tuum, ait, quam tu ?
β) per subiectionem, quando scilicet ea res subjicitur tali personae. Hoc modo servus, et pecus sunt propria Principis.
γ) per originem; inquantum scilicet talis res oritur ab ea persona. Hoc modo Filius est proprius Patris a quo procedit.
Jamvero inter divinas Personas adest quidem origo, non autem subiectio unius ad alteram. Propterea una Persona divina potest dici propria alicuius divinae Personae:
- vel per identitatem cum ea
- vel per originem ab eadem
Atqui nemo potest donare nisi de proprio. Et ideo, si aliqua divinarum Personarum sit dono data creaturis intellectualibus, haec donatio nequit esse facta nisi
vel a tali divina Persona, quae se donat;
vel ab altera divina Persona a qua per originem procedit (Ibid.).
A) Audiatur Angelicus: « Donum oportet esse aliquo modo Dantis (sive Donatoris). Sed Hoc esse huius dicitur multipliciter
a) « Uno modo per identitatem, sicut dicit Augustinus super Joannem Tract. XXIX (Quid tam tuum est quam tu?). Et sic donum non distinguitur a dante, sed

eo cui datur. Et sic dicitur quod Spiritus Sanctus dat se.

β) « Alio modo dicitur aliquid esse alicuius ut possessio vel servus. Et sic oportet quod donum essentialiter distinguatur a dante, Et sic donum Dei est aliquid creaturae.

γ) « Tertio modo dicitur hoc esse huius per originem tantum. Et sic Filius est Patris, et Spiritus Sanctus utriusque » (Hic ad 1um). Et secundum hunc modum, secundum quem scilicet una Persona est origo alterius, est Donator Personae a se procedentis.

Sic etiam apparet, quod Persona divina, quae vocatur Donum, non importat aliquam subiectionem, sed solummodo originem relate ad Personam Dantem (Hic ad 3um).

540. Corollarium IIum Persona in divinis intantum donat aliam divinam Personam, inquantum est origo, principium Personae donatae. Atqui Spiritus Sanctus non est origo alicuius divinae Personae. Item Pater coelestis non habet originem ab alia divina Persona. E contra Filius originem trahit a solo Patre, Spiritussanctus vero a Patre et a Filio. Ergo.

1° Pater coelestis potest se donare creaturae intellectuali, at non donatur proprie nec a Filio nec a Spiritusancto, nisi forte secundum quod tres divinae Personae sunt unum in substantia.

2° Filius Dei potest donari a Deo Patre creaturis intellectualibus: non autem proprie loquendo potest donari a Spiritusancto, quum ab eo nullimode procedat.

α) Dixi proprie loquendo; quoniam Paraclitus potest donare indirecte Filium Dei, inquantum causat in intellectuali creatura dispositiones proxime praeparantes ipsam ad susceptionem Filii Dei. « Quamvis Spiritus Sanctus, inquit Angelicus, non sit principium Filii, est tamen principium effectus secundum quem Filius dicitur dari vel mitti. Et ideo (indirecte) etiam ipse Filius est datus per Donum quod est Spiritus Sanctus, scilicet per Amorem. Unde dicitur Joan. III. v. 16: Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum Unigenitum daret » (I. Sent. Dist. XVIII. Q. I. art. 3 ad 3um - Cfr. art. seq. ad 1um).

3° Spiritussanctus econtra, quia procedit tum a Patre tum a Filio, potest ab utrisque donari eisdem creaturis intellectualibus, et etiam ab alterutro. Patet ex dictis.

541. Ulterius ex definitione Doni habetur, quod res donata transeat sub dominio donatarii, qui libere potest re donata uti et frui. Si ergo Persona aliqua divina ponatur donata alicui creaturae intellectuali; haec invenietur domina Personae divinae. Emergit inde

Q. IV. Quonam modo intelligi debeat Personam divinam cadere sub dominio intellectualis creaturae cui donatur?

R. 1º Non debet hoc intelligi, quasi Persona divina fiat vile mancipium creaturae intellectualis. Esset fictio animi non minus absurda quam puerilis, ne dicam blasphemia. Unde

R. 2º Debet intelligi de dominio fundato in amicitia, secundum quod scilicet unus amicus libere utitur et fruitur Persona amici, eiusque beneficiis. Quum enim donum divinae Personae sit praemium charitatis, quam creatura habet erga Deum; iuxta illud: « Si quis diligit me...., Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus » (Joan. XIV. v. 23); creatura utitur et fruitur non solum de beneficiis divinis, sed etiam de ipsa Persona divina quam dono habet tamquam de vero amico, qui sit alter ego, dimidium animae donatarii; ita ut, sicut factum est in Josue, inveniatur Deus obediens voci hominis (Jos. X. v. 14). Cfr. hic, c, et ad 3um; item Suarez. Lib. XII De Trinit. cap. V, n. 13).

Articulus II. Utrum Donum sit proprium nomen Spiritus Sancti.

342 Ex art. praec. habemus, quod, quamvis unaquaeque Persona divina possit semetipsam donare creaturae intellectuali, tamen donari a Deo proprie non convenit nisi Personae divinae quae ab altera procedit, videlicet Dei Filio, aut Spiritui Sancto. Emergit inde quaestio: Utrum esse donum Dei, personaliter dictum,

sub quadam speciali ratione conveniat potius Spiritui Sancto quam Dei Filio?
Haec praesentis articuli est causa.

543. Ad cuius solutionem monendum est ex Petavio (Lib. VIII. De Trinit. cap. 3) Durandum (I. Sent. Dist. XVIII. q. 1) et Aureolum (Cfr. Capreolum, loc. cit.) a reliqua Scholasticorum cohorte dissentire affirmando rationem et nomen doni Dei esse rem ita communem toti Trinitati, ut nonnisi per appropriationem tribuatur Spiritui Sancto; eo fere modo quo etsi Omnipotentia et Sapientia communia attributa sint totius Trinitatis, tamen solemus appropriare Omnipotentiam Deo Patri, et Sapientiam Filio Dei (Cfr. Paquet, Com. in h. a.).

a) S. Thomas e contra, sequens hac in re sententiam Magistri Sententiarum (Cfr. I. Sent. Dist. XVIII), S. Augustini, S. Ioannis Chrysostomi, S. Cyrilli Alexandrini, S. Basilii etc. tenet Donum Dei, personaliter acceptum, convenire proprie Spiritui Sancto. Angelicum sequuntur universi Theologi Scholae. — Sit itaque

544. Conclusio. Donum, secundum quod personaliter sumitur in divinis, est proprium nomen Spiritus Sancti.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. — A) In Act. Apost. S. Petrus exhortans omnes ut poeniterent et Baptisma susciperent, hoc Dei munus eis promisit. « Accipietis, ait, Donum Spiritus Sancti » (Act. II,

v. 38). Quibus verbis explicandis optime faciunt haec alia S. Augustini in Lib. XV. De Trinit., cap. 19, dicendis: « Sicut corpus carnis nihil aliud est quam caro; sic Donum Spiritus Sancti nihil aliud est quam Spiritus Sanctus ».

B) Urgetur magis praecedens argumentum biblicum, attendendo ad alia verba, quae in eodem libro S. Lucas prolata commemorat ex ore Principis Apostolorum. Nempe (Act. VIII. vv. 18-24) narratur, quod Simon Magus obtulit eidem Apostolo pecuniam, petendo ab eo potestatem ut cuicumque imponeret manus, acciperet Spiritum Sanctum. Cui postulationi iniquae Petrus restitit, dicendo Simoni: « Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam Donum Dei existimasti pecunia possideri ». Ubi manifeste habetur Donum Dei synonime accipi ad Spiritum Sanctum.

2º Ex Ss. Patribus. A) Ex Graecis citatur

α) S. Athanasius qui explicans illud « Quanto magis Pater vester de coelo dabit Spiritum bonum petentibus se? » (Luc. XI, v. 13), dicit per Spiritum bonum a Deo datum significari Spiritum Sanctum qui est fons et maximum donorum Dei.

β) Didymus (Lib. II. De Spir. Sancto - inter opp. S. Hieronymi) exponens illud Effundam Spiritum meum etc. (Joel. II. v. 28) scribit: « Ipsum effusionis nomen increatam Spiritus Sancti substantiam probat. Neque enim Deus

cum Angelum mittit aut etiam creaturam, effundam dicit de Angelo meo ». Legi potest explicationem eiusdem versiculi Joelis apud Paschasium Diaconum Lib. II. De Sp. Sancto, cap. 1°).

γ) S. Chrysostomus (Hom. LXXII. De Sp. Sancto) ait: « Quandoquidem quod datur, Spiritus Sanctus est, appellatum etiam Donum ipsum simili nomine ac donator ipse ».

δ) S. Cyrillus Alexandrinus (Dial. III. De Trinit.) docens Christum esse datorem Spiritussancti scribit: Quia « divinus noster Joannes confessus est clare admodum dicens Quia ex plenitudine Eius nos omnes accepimus (Joan. I. v. 16) datum autem optimum et donum perfectum aliudne quidquam erit tuo iudicio quam Spiritus Sancti participatio? Nequaquam. Animadverte ergo vel hinc Filium de sua plenitudine fundere suum Sanctum et inseparabiliter innatum Spiritum per quem omne datum optimum ».

B) Ex Latinis doctoribus adest: α) S. Hilarius (Lib. II. De Trinit. n. 1) haec scribens: « Baptizare jussit (Christus) in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, idest in confessione Auctoris (cfr. n. 340) et Unigeniti et Doni ».

β) S. Augustinus Lib. De Fide et Symbolo, cap. 9) testatur quod usque ad sua tempora nondum « docti et magni divinarum Scripturarum tractatores inquisierint – cfr. nn. 82-83 – eius

Spiritussanctus non sit Filius) nisi quod Eum Donum Dei esse praedicant, ut Deum credamus non seipso inferius donum dare ». Et Lib. XV De Trinit. cap. 17, n. 29, scribit: « non frustra in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei nisi Filius, nec Donum Dei nisi Spiritus Sanctus ». Imo iuxta eumdem S. Doctorem τὸ Donum Dei est nomen magis proprium quam nomen Spiritus Sancti in Trinitate; quia « ipsa relatio non apparet in hoc nomine (Spiritussanctus), apparet autem cum dicitur Donum Dei. Donum enim est Patris et Filii» (Lib. V De Trinit. cap. 11).

– Alias auctoritates Ss. Patrum lege si lubet, apud Ruiz, Disp. 75, De Trinit.

3º Accedit auctoritas Ecclesiae Romanae quae in Lithurgia Pentecostes Paraclitum Spiritum vocat Donum Dei Altissimi. Unde et fel. rec. Leo XIII. in Encyclica « Divinum illud munus » haec habet de Spiritusancto: « Ipse enimvero non modo affert nobis divina munera, sed eorumdem est auctor atque etiam munus Ipse supremum, qui a mutuo Patris Filiique amore procedens iure habetur et nuncupatur Altissimi Donum Dei ».

4º Ratione S. Thomae. Unaquaelibet Persona divina nominatur cum omni proprietate illo nomine quod significat id quod ipsi convenit ex vi suae proprietatis personalis. Atqui Spiritus Sanctus ex vi suae proprietatis personalis,

habet, ut sit primum Dei Donum. Ergo Ipse proprie nominatur Dei Donum. — Major est evidens ex terminis. Illatio quoque, praesupposita veritate minoris, relinquitur nota. — Probo ergo minorem: Inter omnia munera, quae unus alteri gratis donat, Amor, sive affectus seu actus propriae benevolentiae est primum et maximum Donum. Atqui Spiritussanctus ex nativa indole suae proprietatis personalis habet quod sit Amor notionalis Patris et Filii (Cfr. Q. praec. art. 1). Ergo Ipse ex vi suae proprietatis personalis, habet quod sit primum Donum Dei. — Hujus syllogismi major declaratur sic: « Donum ... importat gratuitam donationem. Ratio (i.e. causa prima) gratuitae donationis est Amor. — Ideo enim damus gratis alicui aliquid, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est Amor, quo volumus ei bonum. Unde manifestum est, quod Amor habet rationem primi per quod omnia dona gratuita donantur ». (Ibic, 6).

Confirmatur. Sicut propter consubstantialitatem Trium Personarum in divinis, tam Filius quam Spiritus Sanctus dici potest imago Dei Patris a quo procedunt: ita quia tum Filius tum Spiritus Sanctus procedunt a Deo, et dantur nonnunquam creaturis intellectualibus uterque abs dubio potest dici Dei Donum. — Verumtamen sicut Filius quia procedit per modum Verbi (quod de ratione sua

habet quod sit similitudo sui principii) dicitur proprie Imago (Cfr. Q. XXXV. art. 2), licet etiam Spiritus Sanctus sit similis Patri; ita etiam Spiritus Sanctus, quia a Patre procedit ut Amor, dicitur proprie Donum, licet etiam Filius detur. Hoc enim ipsum quod Filius datur, est ex Patris Amore, secundum illud Joan. III. v. 16: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret » (Hic ad 1um).

545. Corollarium. « Illud quod est primum in quolibet genere, est causa eorum quae sunt in genere illo; ut habetur ex verbis Philosophi in II. Metaphys. Text. 4. Sed Spiritus Sanctus habet rationem primi doni, inquantum Ipse est amor (notionalis) Patris et Filii ... Ideo Ipse est ratio (i. e. causa) omnium eorum datorum quorum principium est divina voluntas, sicut sunt omnia data (a Deo) creaturis (I. Sent. Dist. XVIII. Q. I. art. 3). Unde dicit Augustinus lib. XV. De Trinit. cap. 19, quod per Donum quod est Spiritus Sanctus, multa propria dona dividuntur membris Christi » (Hic, c). Et ideo S. Paulus I. Cor. XII., postquam enumeravit divisiones Gratiarum quas Deus creaturis confert, subdit: « Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult » (Ibid. v. 11). Et Jerem. XXXI. v. 3 dicitur: « In charitate perpetua dilexi te ».

546. Cum res donata fiat donatarii, emergit

Q. Utrum Spiritus Sanctus possit dici Donum nostrum?

Hanc quaestiunculam late vertens Angelicus in I. Sent. Dist. XVIII. Q. I. art. 5, praenotat

1° quod Deus se habet ad creaturas in ratione
α) causae efficientis,
β) causae finalis, et
γ) causae exemplaris
δ) non autem in ratione causae materialis, nec
ε) in ratione causae formalis intrinsecae.

2° Hinc si nomen aliquod significet Deum sub ratione causae efficientis vel finalis, ut sunt haec Creator, Gubernator, Dominus, Finis etc.; haec nomina possunt accipi cum pronominibus possessivis Meum, Tuum, Suum etc. dicendo Deus meus, Redemptor tuus, Spiritus Eliae (IV. Reg. II, v. 15) etc.

3° Si nomen vero significet Deum sub ratione alicuius formae exemplaris, potest etiam tale nomen construi cum praedictis pronominibus. Ita, accipiendo nomen Sapientiae in ratione formae exemplaris, recte S. Paulus inquit (I. Cor. I. v. 30) quod Christus « factus est nobis Sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio et redemptio ».

4° Si aliquod nomen significet Deum absque ulla relatione ad creaturas, vel per modum

alicuius formae non exemplaris, qualia sunt haec Essentia divina, Persona divina, item Filius Dei etc, huiusmodi non suscipit additionem pronominis Mei, Tui, Sui etc. Unde si Deus suam essentiam, aut suam Personam citra unionem hypostaticam donaret Petro, aut Paulo, etc. dici non posset Essentia Divina est Essentia Petri, Persona divina est Persona Pauli, Filius Dei est Filius Pauli (Cfr. Q. XXXVI. art. 1 ad 3m). – Unde habetur

A) Resolutio quaestionis. Spiritus Sanctus dici potest donum nostrum, non semper sed postquam a Deo donatus sit nobis.

Decl. Donum, quamvis importet relationem ad creaturas quibus datur, tamen retinet integram suam denominationem etiamsi non donetur actualiter alicui creaturae (Cfr. art. praec.) Atqui in hoc quod dico Donum nostrum, significatur quod res donata possideatur actualiter a nobis. Ergo non semper, sed solummodo « postquam... datus est homini Spiritus Sanctus, tunc potest etiam dici Donum Hominis: non in eo sensu quo dicitur donum dantis, sed quo dicitur donum accipientis a dante acceptum. – Neque enim dicitur Spiritus Sanctus, Hominis Spiritus, quasi ab ipso procedat, sed quasi ab ipso habeatur ex Deo » (Hactenus P. Capponi, Com. in resp. ad 3m h. a.).

Q. XXXIX. De Personis ad essentiam relatis.

547. Prologus. Tres Personas divinas unius esse essentiae Catholica praedicat Fides. Non aliud autem esse potest Persona divina, nisi relatio realis in Deo exsistens ad modum rei subsistentis (Q. XXIX. art. 4). Nec aliunde vero relationes reales in Deo proveniunt quam ex processionibus i.e. operationibus in Deo manentibus (Ibid. art. 1.). Et ideo ut synthetice tractatum disponeret Trinitatis, Angelicus exorsus a disputatione de divinis processionibus (Q. XXVII.) sermonem inflexit ad determinandum de relationibus divinis (Q. XXVIII), et sic devenit ad tractatum De Personis divinis.

548. Has vero tripliciter (cfr. Prol. Q. XXIX) professus est velle considerare, nimirum

1° absolute et in seipsis, pro quanto possibile est unum relativorum considerare in seipso.

2° relative ad ea quae connotant et quodammodo includunt ipsae Personae divinae.

3° relate ad creaturas quibus aliquando una vel altera divinarum Personarum mittitur.

α) Prima consideratio a Q. XXIX ad praecedentem usque absoluta est.

β) Consideratio de divinis Personis per ordinem ad creaturas ad quas mittuntur, ultimo loco in Q. XLII prosequetur.

γ) Media nunc instat consideratio, videlicet oportet

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

considerare Personas divinas relate ad omnia ea quae ipsasmet connotant vel includunt.

549. Sunt autem in Deo essentia, personae, proprietates personales, et actus notionales. Sic igitur in hac relativa investigatione de Personis divinis procedemus, ut determinabimus quae spectant ad divinas Personas

1° comparate ad essentiam divinam et Dei attributa essentialia quae includunt. Q. praes.;

2° comparate ad relationes sive proprietates personales, quibus constituuntur. Q. seq.;

3° comparate ad actus notionales, quos vel eliciunt vel terminant. Q. XLI;

4° mutuo inter se consideratas. Q. XLII.

550. Incipimus a consideratione divinarum Personarum per ordinem ad essentiam Dei, quam important; quoniam rei essentia est primum quod nitendum est scire de re quacumque.

Jamvero Personae divinae atque Dei essentia et attributa absoluta, possunt invicem considerari dupliciter

α) Primo scilicet, secundum quod se habent invicem a parte rei (Art. 1 h. q.);

β) Secundo vero prouti res huiusmodi se habent ad nostros theologicos sermones (Artt. 2-8 h. q... Cfr. art. seq.).

Articulus I. Utrum in divinis essentia sit idem quod Persona.

551. « In titulo ly idem significat identitatem realem » (Cajet. Com. in h. a. — Cfr. n. 120, 1°).

552. Ut autem ex contextu apparet, ly Persona accipitur hic, non quidem generice pro individuo subsistente incommunicabiliter in intellectuali natura (Cfr. Q. XXIX. art. 1-4); sed specialiter pro Persona divina, idest relatione reali subsistente in Deo ad modum substantiae. Partes siquidem theologi catholici gerimus. Quare sensus tituli est:
Utrum essentia divina sit realiter identica cum Persona divina?

553. Verum « considerantibus divinam simplicitatem quaestio ista in manifesto habet veritatem. Ostensum est enim supra (Q. III. art. 3) quod divina simplicitas hoc requirit quod in Deo sit idem essentia et suppositum quod (quidem suppositum) in substantiis intellectualibus nihil est aliud quam persona. (Unde ex hac parte nullum dubium potest esse quin essentia divina sit identica realiter cum Persona divina). « Sed difficultatem videtur ingerere (conclusio ista) quia multiplicatis Personis divinis, essentia retinet unitatem » (Hic, o). Si enim essentia divina est omnino simplex et unica numero, dum Personae divinae sunt tres numero realiter distinctae, videtur impossibile identitas realis inter essentiam divinam et Personas divinas. Solvitur haec difficultas in hoc articulo:

554. Praenotamus autem ex art. 1. Q XXVII, quod

A) Arius haeretice exsistimans essentiam differre realiter a Personis divinis ex eo quod confiteamur in Deo esse tres realiter distinctas Personas divinas, intulit nec Filium neque Spiritum Sanctum esse ὁμοουσίους Patri.

B) Et ex hac eadem radice processit haeresis Macedonii eiusque discipuli, Maratonis qui negarunt Spiritum Sanctum esse Patri consubstantialem confitendo illum esse creaturam.

C) Ex opposito Noëtus et Sabellius et Priscillianistae, tuentes identitatem realem et omnimodam inter Personam et essentiam in Deo, intulerunt in divinis unicam essentiam et unicam quoque Personam exsistere posse, et propter huiusmodi causam Patrem Filium et Spiritum Sanctum profitebantur esse tres formas sive tres aspectus, sive tres Θεόφανειας unius Personae divinae.

D) Quam Sabellii haeresim renovarunt hodiernis temporibus Rationalistae Schellingius Hegelius, et Rosminius.

α) Verum de Ariana et Sabelliana haeresi post dicta in QQ XXVII, XXIX et XXX non est opus aliquid aliud superaddere.

555. Gilbertus Porretanus ut se expediret ab utraque haeresi, inscite in eas incidit. Arguit namque in hunc modum „Relationes in Deo non sunt intrinse-

eus affixae, sed solummodo extrinsecus circa divinam essentiam assistentes: consequenter distinguuntur realiter a divina substantia. Atqui Persona divina est ipsa relatio in Deo assistens. Ergo Personae divinae distinguuntur realiter ab essentia. illae sunt propterea tres, essentia vero divina una. At

a) Conclusio I. Gilberti positio est omnino reiicienda.

Prob. Ratione theologica. Etenim loquimur de Deo analogice ad creaturas. Atqui in creaturis Relatio non solum extrinsecus circa proprium subjectum adsistit (seu exprimit conceptum ad, idest referentiam unius extremi ad alterum extremum) sed etiam intrinsecus in ipso subiecto inhaeret (sive exprimit conceptum in). Ergo sub utroque aspectu consideranda est relatio in Deo. Unde relatio in Deo existens, considerata sub conceptu in, est intrinsecus plantata (ut ita dicam) in ipsa Dei essentia. At quidquid in Deo intrinsecus invenitur, realiter est eius substantia. Ergo relationes divinae existentes realiter in Deo ad modum substantiae (aliis verbis divinae Personae) sunt realiter ipsa substantia Dei, et non, ut Gilbertus falso existimavit distinctae realiter a divina substantia (Thiso. cfr. Q XXVIII. art. 2.).

356. Medium iter inter tot errorum anfractus tenet Catholica sententia, quae dicitur Personam divinam esse realiter at non sub omni aspectu, identicam cum essentia divina.

A) Ad cuius evidentiam recolendum est ex dictis in Q. cit. relationem includere duas notiones sola ratione (cfr. n. 98) invicem distinctas notionem quasi genericam τοῦ IN, et notionem quasi differentialem τοῦ AD

α) Ex vi prioris notionis relatio respicit substantiam cuius est

β) per aliam notionem vero relatio extremum illud, cuius est refert ad aliud extremum

- Ex gr. Paternitas in Adamo, si consideretur quoad notionem IN afficit personam eiusdem Adami; si autem spectetur quoad notionem AD refert Adamum ad Abel. - Unde sit

2) Conclusio II. Personae divinae, si considerentur quantum ad notionem IN, sunt idem realiter cum divina essentia; si autem considerentur quantum ad notionem AD distinguuntur invicem realiter.

- Nota. Est ipsum Fidei dogma, quo profitemur Deum unum in substantia et trinum in Personis.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. Nam Joan. X v. 30 Christus ait « Ego et Pater unum sumus »; et I. Joan. V. v. 7 dicitur: « Tres sunt qui testimonium dant in coelo Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt ». In quibus propositionibus perspice Personas divinas, quando ad invicem comparantur (sicut fit in subiecto talium propositionum) numerari tam

quam realiter distinctas; quando autem comparantur cum divina essentia (sicut contingit in praepositis affirmationibus) dici unum neutraliter (graece ἕν) videlicet essentialiter identicus (Cfr. Q. XXXI. art. 2 ad 4^m^)

2º Ex Ss. Patribus. A) S. Athanasius in suo symbolo inquit: « Neque confundentes Personas, neque substantiam separantes. Alia est enim Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti; sed Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas ».

B) S. Bernardus (Lib. V. De Consid., cap. 8): « Personarum, ait, proprietates non aliud quam Personas, ipsasque non aliud quam unum Deum, unam divinam substantiam, unam divinam naturam, unam divinam et summam Majestatem Fides Catholica confitetur ».

3º Ex Conciliis. - A) Concilium Toletanum XI, cuius decreta dicuntur authentica ab Innocentio P.P. in epist. ad Petrum Compostellanum, in symbolo Fidei haec habet: « Sancta Trinitas, quae unus et verus est Deus, nec recedit a numero, nec capitur numero. In relatione enim (i.e. mutua referentia) Personarum numerus cernitur: in divinitatis vero substantia, quid numeratum sit, non comprehenditur. Ergo in hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt; et in hoc (solum) numero carent quod ad se sunt, etc. » (Enchir. n. 227).

B) In Concilio Later. IV, quum Abbas Ioakim falso

imposuisset Magistro Sententiarum, quod induceret quaternitatem in divinis, eo quod in Sententiis dixerat in Deo esse Tres Personas, et unam essentiam quasi quartam rem, Patres definierunt « quod una quaedam summa res est incomprehensibilis quidem et ineffabilis quae veraciter est Pater, et Filius et Spiritus Sanctus: tres simul Personae ac singillatim quaelibet earumdem. Et ideo in Deo solummodo Trinitas est non Quaternitas, etc. » (Enchir. n. 358).
C) Concilium Florentinum in Decreto pro Jacobitis loquens de Sancta Trinitate, sequentia definivit: « Hae tres Personae sunt unus Deus, et non tres Dii: quia trium est una substantia, una essentia una natura, una divinitas, una immensitas, una aeternitas, omniaque sunt unum ubi non obviat relationis oppositio » (Enchir. n. 598).
4.° Ratione S. Thomae. Relatio realis in Deo existens, si consideretur sub notione τοῦ IN (sive per ordinem ad divinam substantiam) identificatur realiter cum ipsa (Cfr. n. 106): attamen una illarum relationum si consideretur per ordinem ad aliam correlativam (aliis verbis si consideretur sub notione τοῦ AD) dicit relativam oppositionem ad istam, consequenter distinguitur realiter ab ista. Atqui Persona divina est relatio ipsa realis in Deo subsistens (Cfr. n. 184). Ergo personae divinae, si considerentur per ordinem ad divinam substantiam, sunt realiter idem cum eâ; at, si considerentur ad

invicem inter se, distinguuntur realiter (Hic, o. Cfr. Capreol. I. Sent. Dist. XXXIII., Q. unica; Suarez, Lib. IV. De Trinit. cap. 2. item Cajet. et Valentia, Com. in h. a.).

557. Corollarium. Hinc, si quis cum Sabellio arguat in hanc formam:
« Persona Dei Patris est realiter ipsa Deitas; Perso-
« na Filii Dei est realiter ipsa Deitas. Ergo Persona
« Filii Dei est realiter ipsa Dei Patris Persona »
negandum est consequens et neganda est consequentia, quia variatur suppositio in argumento. Nam in propositionibus majori et minori τὸ Persona quum comparatur ad divinam essentiam, accipitur secundum conceptum IN; e contra in conclusione quum inter se comparentur Persona Patris et Persona Filii Dei, manifeste τὸ Persona accipitur secundum notionem AD.

558. Obj. Quandocumque essentia et Persona sunt realiter identicae, uni essentiae reali correspondet unica Persona. Atqui in Deo essentia est realiter unica (Q. XI. art. 4, o). Si ergo Personae divinae ponantur identicae realiter cum divina essentia: vel perit realis unitas essentiae, si retinenda est trinitas Personarum; vel si servetur unitas essentiae non potest defendi realis trinitas divinarum Personarum.

R. Dist. maj. Quandocumque essentia etc.: si sermo sit de ente finito Concedo; si autem habea-

tur sermo de ente infinito: Nego. Conc. min., et nego consequens et dico quod non univoce sed solummodo analogice (Cfr. Q. XIII. art. 5) possumus ex iis quae insunt rei finitae argumentari ad ea quae sunt propria entis infiniti. Et hoc manifeste apparet circa relationem. Relatio namque in nulla creatura est substantia; e contra in Deo, in quo nullum esse potest accidens, relatio est substantia ipsius Dei.. Et propter eamdem causam « in creaturis non potest esse distinctio suppositorum per (solas) relationes: (secus Petrus et Paulus distinguerentur per quoddam accidens solummodo, et non per eorum propriam substantiam), sed oportet, quod sit per essentialia principia; quia relationes non sunt subsistentes in creaturis. In divinis autem relationes sunt subsistentes; (et) ideo secundum quod habent oppositionem ad invicem, possunt distinguere supposita » (Ibid. ad 1um - Cfr. Q. XXX. art. 1 ad 2um).

α) Ad objectionem igitur redeundo, adverto

1º quod in ente finito realitas absoluta non est identica cum realitate relativa: sed adest realis distinctio inter utramque rem. E contra, quia ens infinitum est quaedam res summa transcendens omnem categoriam et omnes limites realitatis, absorbet in sui simplicitate totam perfectionem entis absoluti et entis relativi; videlicet in Deo eadem realitas est absoluta

simul ac relativum. Itemque animadverto
2º quod formalitas Personae, videlicet subsistere in communicabiliter est perfectio substantialis; ut alibi diximus (Cf. QQ. XXIX et XXX). Et quia in creaturis nulla relatio est substantia, propterea formalitas Personae in creaturis est semper aliquid absolutum. E contra, quia relatio realis in Deo est substantia ipsiusmet Dei, propterea formalitas Personae in Deo, non solum potest denotare, sed etiam necessario debet significare, relationem aliquam realem prouti ostendimus Q. XXIX. art. 4. Exinde sequitur
3º quod, quum in creaturis essentia substantialis sit realitas complectens solummodo absoluta ut similiter quum in eis formalitas Personae sit principium aliquod substantiale absolutum reddens substantiam illam incommunicabiliter subsistentem, posito quod in re creata principium hoc personalitatem formaliter faciens, esset identicum realiter cum essentia rei creatae, tunc essentia illa substantiae creatae esset ex semetipsa tali-ter quaedam, tolum absoluta et incommunicabiliter subsistens, ut licet non posset consistere nisi in una persona. Ex. gr. si principium formaliter faciens personalitatem in humana natura, esset realiter identicum cum essentia humana sive cum ratio Animal Rationale, tunc ro Animal Rationale ipsum esset suan

steri incommunicabiliter. Non darentur consequenter plures numero Personae humanae.
Ex opposito, quia principium formaliter faciens personalitatem in Divinis est aliqua relatio realis subsistens et quia divina substantia complectitur realitatem absolutam et realitatem relativam, posita identitate reali substantiae divinae cum principio Personam divinam formaliter faciente, tunc substantia divina remanet una in linea realitatis absolutae, at remanet multiplex in linea realitatis relativae. Aliis verbis divina substantia remanet una quantum ad essentiam et attributa ejus absoluta, sed remanet multiplex quoad ejus elementa relativa, sive Personas. Unde attenta infinitate divinae naturae, bene cohaerent Trinitas divinarum Personarum et Unitas naturae divinae. (Ibid. et I. Sent. Dist. XXXIV. Q. I, art. 1, o).

559. Inferes 1º. Ex eo quod substantia divina complectitur totam realitatem absolutam et totam realitatem relativam; dum e contra Persona divina non continet totam realitatem relativam (ex. gr. Paternitas non complectitur Filiationem sed eam excludit tanquam oppositam) propterea juxta nostrum modum intelligendi, substantia divina distinguitur virtualiter a Persona divina: inquantum substantia divina exprimit aliquid latius et uberius, quam Persona divina. Et propter hoc Persona divina

concipitur a nobis tanquam contenta sub substantia divina, quomodo Petrus continetur sub τῷ Homine (Cfr. hic ad 3um).

2º Rursum ex eo quod essentia et persona in divinis differunt secundum intelligentiae rationem, sequitur, quod aliquid possit affirmari de uno quod negatur de altero (puta dicendo Persona est distincta, Essentia vero non est distincta): et per consequens quod supposito uno (i.e. Deitate) non supponatur alterum, i.e. Persona (Hic ad 2um).

Articulus II Utrum sit dicendum tres Personas esse unius essentiae

360. Quoniam sermo et scientia nostra dependent a rebus, hisque debent conformari ad hoc ut veritatem habeant, propterea cognita ex art. praec. habitudine Personarum divinarum tum per ordinem ad Dei substantiam, tum quoad ordinem mutuum earumdem personarum, fluit sequens

Reg. Generalis. Cum loquimur de Personis divinis per ordinem ad essentiam divinam aut quantum ad mutuum illarum ordinem, ita temperandus est sermo, ut nec violetur unitas divinae substantiae cum Arianis, nec viceversa pessumdetur cum Sabellianis Trinitas vera atque realis divinarum Personarum (Cfr. hic, o. et Q. XXXI. art. 2. o). - Ratio regulae ex terminis patet.

561. Verum, quia haec regula ob sui amplitudinem est multum vaga, contrahenda est sub aliqui-

bus magis particularibus formulis seu regulis. Quod ut fiat, perpende in divinis

a) Quaedam nomina esse absoluta vel essentialia, ex gr. bonitas, veritas, esse, potentia, etc.

β) Alia vero nomina esse notionalia, uti Ingenitum Paternitas, Spiratio activa etc. (Cfr. Q. XXXII art. 3, o).

γ) Alia demum sunt nomina Personalia, puta Pater Verbum, Amor, Donum etc. (Cfr. QQ. XXXIII et XXXVIII).

Ideoque in nostris sermonibus circa Trinitatem contingere poterit, ut nomina essentialia seu absoluta, nomina personalia et nomina essentialia praedicentur inter se vel simpliciter et modo absoluto, vel secundum quid videlicet appropriando quaedam nomina absoluta aliquibus Personis divinis, ut puta dicendo: Sapientia est propria Filii Dei etc. Unde, ut omnia singillatim declarentur, agemus

1º de propositionibus in quibus modo simplici affirmantur invicem nomina essentialia aut nomina notionalia aut nomina personalia (Art. praes. et quatuor inseqq.);

2º de propositionibus, in quibus sub formula appropriationis nomina essentialia de Personis praedicantur (Artt. 7 et 8 h q).

562. Circa primum sunt tria declaranda, videlicet 1º modum recte praedicandi nomina essentialia

de nominibus personarum (Art. praes. et seq.);
2° modum recte praedicandi adiectiva notionalia de nominibus essentialibus (Art. 4 et 5 h. q. — Cfr. art. 5 h. q.);
3° modum recte praedicandi nomina personarum de nominibus essentialibus concrete acceptis (Art. 6. h. q.).

563. Circa modum recte praedicandi nomina Dei essentialia vel absoluta de nominibus personalibus, duo sunt declaranda, nempe
1° modum quo nomen Essentia affirmari possit de tribus Personis (Art. praes.);
2° modum quo alia nomina essentialia vel absoluta praedicanda sint de Personis (art. seq.).

564. Ad art. praesentem nunc deveniendo, nota, quod ex constituta reali identitate essentiae divinae cum divinis Personis, verae evidenter sunt propositiones omnes, in quibus essentia, accepta in recto, praedicatur de divinis personis tam seorsim quam collectim acceptis. Videlicet verissime dicitur
α) Pater aeternus est una divina essentia.
β) Pater et Filius Dei sunt una divina essentia (Ego et Pater unum sumus. — Joan. X, v. 30.).
γ) Pater, Verbum et Spiritus Sanctus sunt una divina essentia (Et hi tres unum sunt. I. Joan. V., v. 7).
Unde solummodo videndum est: an to una essen-

dia in casu obliquo possit affirmari de Personis divinis simul acceptis. Sit itaque

365. Q. 1: An haec propositio Tres divinae Personae sunt unius essentiae, sit vera?

Ad cuius solutionem rememorandum est
1° ex dialectica, quod Verbum sum, es, est, quando construitur cum casu genitivo habet significatum verbi habere, vel possidere: ita, cum dico liber est Petri, significo quod Petrus habet librum.

α) Et quia totum habet partem et non e contra, ideo, quando duae notiones, quae se habent tamquam totum et pars, invicem affirmantur per verbum sum, es, est, notio exprimens totum debet poni in casu genitivo, notio vero exprimens partem debet poni in casu nominativo. Ita recte loquor dicendo: Italia est Europae, non autem dicendo Europa est Italiae.

β) Si tamen aliquod adiectivum, trahens partem ad standum pro toto, conjungatur cum notione partis, tunc notio partis copulata cum illo adiectivo potest poni loco praedicati, et notio totius ex parte subiecti, ut puta dicendo Totus mundus est Romae christianae.

2° ex ontologia nota, quod in compositis ex materia prima et forma substantiali individuum praeter naturam specificam comprehendit etiam principium individuationis quod est materia signata quantitate (Cf. Vol. I. De Deo Uno, nn. 201-204).

a) Et similiter in eisdem compositis suppositum seu persona praeter naturam individuam comprehendit etiam principium faciens formaliter naturam personalem videlicet subsistentiam (Cfr. vol. I, nn. 199 et seqq.).
Ex. gr. considerando Homo, Hic Homo, et Petrus apparet quod τὸ Homo comprehendit sola principia specifica videlicet Animal Rationale; Hic Homo autem, sive individuum humanae naturae, continet praeter τὸ Animal Rationale septem principia individuationis, iuxta illos versus:
Forma, Figura, Tempus, Locus, Stirps, Patria, Nomen,
Haec ea sunt septem, quae non habet unus et alter.
Petrus denique, videlicet persona humana, praeter naturam humanam individualizatam comprehendit etiam subsistentiam personalem.
3º Est etiam considerandum inter illa tria, videlicet naturam specificam, naturam individualizatam et suppositum vel personam talis naturae, quod
α) natura specifica se habet tanquam pars, sive causa formalis relate ad individuum.
β) natura vero individua se habet tanquam pars vel causa formalis relate ad suppositum vel personam illius naturae.
4º Et quia, ut dictum est, pars dicitur simpliciter esse totius; totum vero dicitur esse partis mediante aliquo adjectivo, ideo recte dicimus:
a) Natura humana est individui humani, vel

β) Individua natura hominis est Petri;
non autem recte dicitur
γ) Individuum humanum est naturae humanae, vel
δ) Petrus est individuae naturae humanae
Potest tamen cum adiectivo dici recte
ε) Individuum humanum est unius naturae humanae
ζ) Petrus est unius individuae humanae naturae.

566. His praemissis, statuitur

Conclusio. Recte dicitur α) Tres divinas Personas esse unius essentiae, et β) Unam essentiam esse trium divinarum Personarum.

Nota. Conclusio ad Fidem pertinet.

Prob. 1° Ex auctoritate S. Augustini, qui (Lib. II. cont. Maximin., cap. 14, n. 3) ait: «Pater ergo et Filius unius sunt eiusdemque substantiae. Hoc est illud ὁμοούσιον, quod in Concilio Nicaeno (I) adversus haereticos Arianos a Catholicis Patribus Veritatis auctoritate et Auctoritatis veritate firmatum est... Quid est enim ὁμοούσιον, nisi unius eiusdem substantiae? Quid est, inquam, ὁμοούσιον nisi Ego et Pater unum sumus (Joan. X. v. 30)»? - Cfr. hic ad 2m.

2° Ex auctor. Conciliorum. - A) Constantinopolit. Synodus (Generalis V) celebrata an. 553, can. 1, definivit: «Si quis non confitetur Patris et Filii et Spiritus Sancti unam naturam sive essentiam... anathema sit» (Enchir. n. 172).

B) Bracarense I, can. 1: « Si quis Patrem, Filium et Spiritum Sanctum non confitetur tres Personas unius substantiae et virtutis ac potestatis, sicut catholica Ecclesia docet..... anathema sit » (Carranza, Sum. Concil.).

C) Synodus Toletana XI, in symbolo Fidei ait: « Confitemur et credimus.... Patrem et Filium et Spiritum Sanctum unum Deum naturaliter esse unius substantiae, unius naturae, etc. » (Enchir. n. 222 - cfr. Conc. Tolet. III. Assert. Fid., can. 4).

3º Ratione S. Thomae. In rebus sensibilibus, quando comparamus essentiam alicuius speciei ad individua illius speciei, recte dicimus plura individua unius essentiae et unam essentiam plurium individuorum. Atqui loquimur de divinis per analogiam ad res sensibiles, nobis magis cognitas: itdem, iuxta nostrum modum intelligendi, essentia divina se habet ad Personas divinas, sicut natura specifica ad sua individua (Cfr. n. 559, 1º). Ergo, loquendo de divinis, recte dicimus Tres Personas esse unius essentiae et unam essentiam esse trium Personarum. (Hic, o).

67. Corollarium. In qualibet ente essentia entis, et ipsius natura sunt realiter identicae (Cfr. Vol. I. n. 200). Quemadmodum ergo verum est: Tres Personas esse unius essentiae, ita verissime dicitur Tres Personas esse unius naturae (Cfr. hic ad 3ᵘᵐ, et n. praec. 2º, A et C).

568. Scholium I. Licet unitas Deitatis exprimatur tam dicendo Tres Personas unius essentiae, quam dicendo Tres Personas unius naturae, unitas tamen Divinitatis exprimitur magis convenienter per priorem formulam quam per alteram.

Decl. Etenim natura significat rem prouti principium alicuius operationis (cfr. Vol. I. De Deo Uno, n. 199). Unde ad hoc ut plura subiecta dicantur esse unius naturae, sufficit quod conveniant in eadem una operatione, quamvis habeant diversam essentiam seu entitatem: ita ex. gr. Ignis, electricum, motio corporalis &. possunt dici unius naturae, inquantum conveniunt in actu calefaciendi. E contra essentia denotat principia constitutiva rei. Consequenter ad hoc ut plura sint unius essentiae, necesse est quod principia constitutiva unius sint eadem cum principiis constitutivis uniuscuiusque aliorum.

Si igitur cum dico: Tres Personae sunt unius naturae, denoto eas convenire in uno principio operandi; quum vero dico: Tres Personae sunt unius essentiae, significo unam essentiam esse communem illis tribus Personis. „Et ideo magis (convenienter) exprimitur unitas divina per hoc quod dicitur quod Tres Personae sunt unius essentiae, quam si diceretur quod sunt unius naturae.„ (Hic ad 3um).

569. Q. II. An dici possit Tres Personas divinas esse unius definitionis?

R. 1° Si sermo sit de definitione essentiali adaequata et completa dici potest.

Decl. Definitio essentialis completa et adaequata convertibilis est conversione simplici cum re definita; ut in Dialectica docetur. At trium divinarum Personarum est una tantum essentia. Ergo ipsarum est una tantum adaequata et completa definitio essentialis. Si est, potest consequenter dici, quod trium divinarum Personarum sit una definitio essentialis completa et adaequata. Huc faciunt verba Salvatoris dicentis ad Philippum: Philippe qui videt me, videt et Patrem (Jo. XIV, v. 9). Si enim videre Filium est videre Deum Patrem, notio seu definitio essentialis completa et adaequata Filii est ipsa notio seu definitio essentialis completa et adaequata Dei Patris. Et consequenter ex Christi verbis habetur, quod una sit adaequata Patris et Filii definitio essentialis. (Cfr. S. August. Lib. VI De Trinit., cap. 10.)

2° Si autem fiat sermo de definitione incompleta et inadaequata Personarum Trinitatis, non potest dici Trium Personarum est una definitio.

Decl. Etenim, quamvis si daretur definitio essentialis et adaequata Dei Patris, ea conveniret omnino Dei Filio et etiam Spiritui Sancto, tamen definitio inadaequata Dei Patris non convenit Deo

Filio. Ita ex: gr. ex eo quod inadaequate Deum Patrem definimus Ingenitum, non possumus ulla ratione dicere Filium Dei ingenitum. Igitur non eadem est una definitio essentialis et inadaequata Dei Patris, Filii Dei, atque Spiritus Sancti. Consequenter Pater, Filius, et Spiritus Sanctus non sunt unius definitionis essentialis et inadaequatae (Cfr. Bannez, Com: in h. a.)

570. Q. III. An sit concedenda haec: Tres Personae divinae sunt ex eadem, vel de eadem, vel una, essentia?

R. Negative. Revera propositio EX aut DE designat proprie habitudinem causae efficientis vel causae materialis in nomine ablativo quod ea afficit, non autem habitudinem causae formalis aut finalis (cfr. inferius Q. XLI. art. 3, o). Etenim proprie dico: Filius est ex aut de Patre, vel efficitur ex aut de Patre; attamen minus proprie dicitur Filius est ex aut de imagine sui Patris, item Filius est ex aut de libero consequendo a Patre.—

Jam vero divina essentia non se habet proprie tanquam causa efficiens nec tanquam causa materialis relate ad tres divinas Personas. Ergo proprie dici non potest Tres Divinae Personae sunt ex vel de una essentia (Hic ad 5.um). Unde S. August. (Lib. VII. De Trinit. cap. 6) inquit: „Tres Personas ejusdem essen-

tiae vel tres Personas unam essentiam dicimus: Tres autem Personas ex eadem essentia non dicimus, quasi aliud sit ibi quod essentia est, aliud quod Persona est ».

571. Scholium IIm. Quoniam satis multae sunt praepositiones a quibus affici potest nomen essentiae divinae et per tales praepositiones ipsum nomen essentiae divinae praedicari de una aut de duabus aut de tribus Dei Personis, quum nimis molestum esset huiusmodi praepositiones heic singillatim examini subiicere atque de earum veritate dijudicare, consultius est dare canonem generalem pro earum veritate dijudicanda. Qui canon ex praecedenti colligitur responsione, et ex his quae Angelicus habet I. Sent. Dist. XXXIV. Q. I. art. 2, c.

α) Equidem nomen casus ablativi importat semper habitudinem alicuius causae relate ad nomen casus nominativi cum quo connectitur. Ex. gr. quando dico Petrus habet equum, τὸ equus se habet uti causa materialis deserviens Petro; et ita porro de aliis. Sunt autem quatuor causarum genera, Materialis, Formalis, Efficiens et Finalis. Unde nomen casus obliqui potest unam ex his quatuor causis importare, prout ex contextu sermonis aut ex indole praepositionis, cum qua ille casus obliquus coniungitur, resultat.

Iamvero essentia divina non se habet ad Personas divinas in ratione causae Materialis,

quae tamquam causa finalis; attamen potest se habere tamquam causa, sive pars formalis Personas constituens (Cfr. n. 553, 1°), item tamquam causa prima efficiens seu principium remotum processionum (Cfr. Q. XXVII. art. 1) Personarum.

β) Quocirca omnes illae propositiones, coagmentatae ex essentia et Personis, significantes essentiam divinam in ratione causae Finalis aut Materialis (ut puta Personae divinae sunt propter Deitatem, vel Personae sunt de divina substantia etc.) rejiciendae sunt tamquam falsae vel saltem tamquam male sonantes.

γ) Propositiones vero illae in quibus essentia divina significatur tamquam radicale principium vel secundum Patres Graecos αἰτία (cf. nn. 333 et 339) divinarum Personarum, aut earundem formalis causa, sunt tamquam verae concedendae.

δ) Hinc ex. gr. haec Personae fluunt a divina essentia, potest concedi; quoniam designatur essentia tamquam fontalis origo Personarum in divinis. Similiter « oportet dici quod sint in eadem essentia, quia haec praepositio IN potest denotare habitudinem causae formalis continentis » (I. Sent., loc. cit. ad 3um) sub sua amplitudine (Cfr. n. 559, 1°) Personas divinas. Unde et Christus inquit ad Philippum: Ego IN Patre et Pater IN me est » (Joan. XIV. v. 10).

Articulus III. Utrum nomina essentialia praedicentur singulariter de tribus Personis.

572. Circa titulum adverte ex prius (Cfr. n. 561) dictis nomina essentialia esse illa quae essentiam divinam significant absque ulla Personarum divinarum insinuatione.

573. Tò nomen vero, hic usurpatur large secundum quod scilicet comprehendit tum illud quod a grammaticis appellatur substantivum, tum etiam illud quod a grammaticis appellatur adjectivum: ita ut in praes. art. tò nomina essentialia denotat quemvis terminum significantem attributum pure absolutum Dei.

574. Compertum est hujusmodi nomina essentialia posse exprimi vel sub forma abstracta, puta dicendo Deitas, Bonitas, Sapientia, Sanctitas, etc. vel sub forma concreta, ut puta dicendo Deus, Bonum, Sapiens, Sanctus, etc.

575. Rursum haec nomina, sive abstracte sive concrete expressa, possunt habere

a) vel formam numeri singularis, ut quum dico: Bonitas, Bonum, Sapientia, Sapiens, etc.

β) vel formam numeri pluralis, ut si dicerem: Bonitates, Bona, Sapientiae, Sapientes, etc.

576. Quibus constitutis, inquiritur:

Nomina essentialia sive substantiva sive adjectiva tum abstracte tum concrete expressa, possunt ne sub forma numeri pluralis affirmari

de tribus Personis divinis; puta dicendo: Pater, Verbum et Spiritus Sanctus sunt Dii, vel Bonitates, vel Boni, vel Sapientiae, vel Omnipotentes, etc. En obiectum instantis assumptum ad discutiendum.

577. Ut vero evidens ab absurdo separemus, sit

Conclusio I. Nomina essentialia, si substantive et abstracte exprimantur, non possunt sub forma numeri pluralis affirmari de tribus divinis Personis.

Prob. Realitas expressa per nomen abstractum denotat rem per modum formae; ita Sanctitas significat formam qua aliquid constituitur Sanctum. Item realitas essentialis, seu attributum quodvis essentiale Dei est aliquid absolutum. Sic igitur recapitulando, habemus, quod attributum quodlibet Dei essentiale expressum per nomen abstractum, significat in Deo perfectionem aliquam absolutam et per modum formae. Atqui in divinis quaelibet perfectio absoluta et per modum formae significata, est omnino immultiplicabilis numero: quia in Deo omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio (Enchir. n. 558). Et ideo in divinis perfectio quaevis essentialis, abstracte expressa, est realitas omnino immultiplicabilis numero sive nequit veraciter sumi in plurali numero.

Atqui vero Dei nomina essentialia, substantive et abstracte expressa, significant perfectionem Dei absolutam et per modum formae. Ergo huiusmodi nomina et significant aliquid omnino immultiplicabile numero. Consequenter non possunt significari pluraliter neque possunt pluraliter praedicari de tribus Personis divinis (Cfr. art. 5 h. q. ad 5um).

578 Omissa igitur utpote inutili, post dicta, consideratione nominum essentialium Dei et abstractorum, movetur quaestio circa nomina essentialia et concreta.

DICES. In Deo abstractum est identicum cum concreto (Cfr. Q. III. art. 3). At ostendimus nomina essentialia, accepta abstracte, nonnisi singulariter possunt praedicari de tribus Personis. Ergo hoc idem tenendum est de nominibus essentialibus concrete sumptis.

R. Dist. maj. In Deo abstractum est idem realiter cum concreto: Concedo; est idem quoad modum significandi; Nego. — Concedo min. et nego consequens. Dico itaque quod in Deo licet abstractum et concretum sint realiter idem, differunt quoad modum significandi. Nam abstractum significat id quo aliquid est; concretum autem significat id quod est. Revera Sanitas significat id quo Animal constituitur sanum, dum sanum significat habens sanitatem, sive quod habet sanitatem. Et similiter in Deo Sapientia

ex. gr. significat id quo Deus est sapiens; Sapiens denotat qui habet sapientiam. Iamvero in divinis sunt tres Personae quae habent sapientiam, licet sapientia qua denominantur sapientes sit una. Et sic apparet quod nomina abstracta praedicentur singulariter de Deo, et nomina concreta pluraliter. Unde videndum est an haec regula sit vera universaliter quantum ad omnia nomina essentialia concreta sumpta. In hunc finem militat praesens articulus.

572 Ad cuius solutionem praenota

1º quod nomina Dei essentialia, quaedam sunt substantiva (seu significant modo substantivo perfectiones Dei essentiales) ut: Essentia, Substantia, Sapientia, etc. Alia sunt adiectiva (seu divinas perfectiones essentiales vel absolutas significant tanquam stantes in deitate) utputa Sapiens, Iustus, Omnipotens, etc.

d) Nota! Generalis differentia inter nomen substantivum et nomen adiectivum haec est. Nomen substantivum (quodcumque!) rem, quam significat exhibet tanquam in se stantem, licet talis res ex parte sui non sit in se sed in alio, ita Lux, Motus etc. videntur significare rem ut in se stantem, quamvis tales res sint solum in aliquo tanquam subiecto inhaesionis. — Nomen adiectivum e contra quodcumque illud sit! rem, quam signi

ficat, exprimit tanquam rem alteri adiectam seu inhaerentem in aliquo subiecto etsi illa res sit in se et non in subiecto. Ex. gr. τὸ Rationale exprimit aliquam perfectionem substantialem, tanquam inhaerentem in subiecto, etsi perfectio τοῦ Rationalis exprimat aliquid constituens substantiam essentialiter humanam (Cfr. hic, a).
2º Adverte, quod substantia, concrete accepta, habet esse in se: dum accidens, concrete acceptum, habet esse in subiecto non autem in se. Atqui unum sequitur ens, et huic (i.e. τῷ esse) proportionatur. Ergo ad hoc ut ratio substantiae, concrete accepta, habeat pluralitatem numericam, oportet, quod habeat plura esse in se. At est impossibile, quod una numero entitas physica substantiae habeat plura numerice esse in se sive plures subsistentias. Ergo ad hoc ut substantia, concrete accepta, habeat pluralitatem numericam sive plura esse in se, oportet quod illa substantia existat realiter distincta in pluribus numero suppositis vel personis. Ex. gr. ad hoc ut τὸ Homo habeat pluralitatem numericam sive plura esse in se, oportet quod existant plures realiter personae quarum unaquaelibet habeat naturam humanam entitative realiter distinctam ab humana natura quae invenitur in alia. — E contra ad hoc ut accidens, concrete acceptum, habeat plu-

ralitatem numericam, sive plura esse in alio, sufficit ut exsistant plura numero subiecta in quibus tale accidens inhaereat. Dato enim quod exsisterent plura numero subiecta, et in iis posset simultanee eadem plurica entitas accidentis inhaerere, esset verum, quod entitas huiusmodi accidentalis haberet plures numero inhaerentias, consequenter plura esse in alio et sic pluralitatem numericam. Hinc

580. Principium I. Quamvis ad hoc ut de facto exsistant plures numero substantiae finitae, in concreto requiratur ut exsistant plura supposita quorum unumquodque habeat entitatem substantialem propriam et propriam subsistentiam distinctas realiter ab entitate substantiali et a subsistentia propriis unicuique alteri supposito, et similiter, loquendo de accidentibus concretis, licet ad hoc ut de facto exsistant plura numero subiecta participantia formam accidentalem, requiratur quod exsistant subiecta entitative realiter plura et in unoquoque formam accidentalem propriam talis subiecti (Cfr. Q. XXXVI. art 4, et P. III, Q. III art. 7 ad 2um); tamen universalius considerando indolem tum substantiae tum accidentis, ut habeantur de facto plures numero substantiae finitae naturae X, requiritur omnino ut exsistant plura supposita.

quorum unumquodque habeat entitatem substantialem naturae X distinctam realiter ab entitate substantiali naturae X quae adest in quolibet alio supposito; ex opposito ad hoc ut existant plura numero accidentia unius naturae X sufficit ut existant plura numero supposita realiter distincta, et in unoquolibet eorum inhaereat simul eadem entitas physica accidentis. Ex. gr. si eadem entitas physica lineae existeret simul in Sole et Luna, haberet duo realiter distincta inesse, et consequenter esset dualis numerice.

α) Unde verum est quod, ut substantia, finita et concreta, dicatur seu existat pluraliter omnino requiratur quod simul multiplicetur numero tum physica entitas ipsius substantiae tum suppositalitas ejusdem substantiae.

β) E contra ad hoc ut accidens dicatur seu existat pluraliter, sufficit quod solummodo existant plura realiter distincta supposita vel subiecta in quibus illud accidens inhaereat (Hic o. – Cfr. Cajet., Com. in h. a.).

581. Atqui nomina supponunt pro rebus quas significant. Rursum « nomina substantiva significant aliquid ad modum substantiae; nomina vero adiectiva significant aliquid per modum accidentis quod inhaeret in subiecto » (Hic, o. – Cfr. n. 579, α).

Igitur

α) Principium II^m « Nomina concreta) substantiva non dicuntur pluraliter nisi multiplicentur formae et supposita simul; adiectiva autem (nomina concreta) dicuntur pluraliter, si vel sola supposita multiplicentur. Ratio est, quia substantiva, concrete expressa) significant formam et suppositum tamquam unum subsistens; adiectiva vero concrete expressa significant formam et suppositum tamquam duo, formam scilicet ut in supposito exsistentem » Suluus Com. in h. a.).

582. Marsilius del Inghem m. 1394) in I. Sent. Q. V. art. 2 ad 3^m contendit posse dici in rigore theologico Patrem Filium et Spiritum Sanctum esse tres Deos quamvis admittat Ss. Patres noluisse concedere tres divinas Personas esse tres Deos, ne daretur Iudaeis et Paganis causa nos incusandi de polytheismo.

Idem sensit Petrus de Aliaco in I. Sent. Dist. III, q. unica quam hic super re edidit (Cfr. Banez Com. in h. a.).

Contra hanc opinionem sit

α) Conclusio II. Si in divinis nomina essentialia concreta accipiantur substantive nequeunt praedicari pluraliter de tribus Personis; ita ut dici nequeat Tres divinas Personas esse tres Deos.

– Nota. Conclusio pertinet ad Fidem.

Prob. 1º Ex S. Scriptura. Haec namque etsi nos doceat exsistere tres Personas in divinis, nullibi dicit extare tres Deos, sed ubique exsistere unum solum Deum inculcat. Ergo Tres Divinae Personae non sunt tres Dii.

–Prob. antec. Deut. VI., v. 4 habetur: « Audi Israël; Dominus Deus tuus Deus unus est ». Et Rom. III. v. 30: « Unus est Deus, qui justificat etc. ». Et ad Ephes. IV. v. 5: « Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma ».

2º Ex Ss. Patribus. A) S. Athanasius in Symbolo dicit: « Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus: et tamen non tres Dii, sed unus est Deus ».

B) S. Gregorius Natianzenus (Tract. De Fide) inquit: « Tres Personas unius essentiae, unius majestatis atque potentiae credimus: et ideo unum Deum confitemur; quia unitas majestatis plurium vocabulo Deos prohibet appellari. Patrem et Filium catholice nominamus, duos autem Deos dicere nec possumus nec debemus ».

C) S. Ambrosius (Lib. I. De Fide, cap. 2) ait: « Unum Deum, non duos, aut tres Deos dicimus ».

D) S. Augustinus (Lib. I. De Trinit. cap. 4) scribit: « Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de Trinitate, quae est Deus divinorum librorum veterum et novorum Catho-

lici Tractatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus unius eiusdemque substantiae inseparabili aequalitate divinam insinuant unitatem: ideoque non sint tres Dii, sed unus Deus ».

3º Ex Conciliis. — A) Syrmiensis Synodus in Symbolo Fidei can. 22; « Si quis, ait, Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum tres dicit Deos, anathema sit ». (Cfr. Carranza Sum. Concil. etc.).

B) Conc. Rom. IV celebr. an. 380 anathematismo 20 habet: « Si quis non dixerit Patris, et Filii, et Spiritus Sancti unam divinitatem, potentiam, majestatem, potentiam, unam gloriam, dominationem, unum regnum, atque unam voluntatem et veritatem, anathema sit » (Ep. Dam. n. 41);

C) Later. Synod. I. celebr. sub Martino I, an. 650, can. 1, dicit: « Si quis secundum Sanctos Patres non confitetur proprie et veraciter Patrem et Filium, et Spiritum Sanctum, Trinitatem in unitate et unitatem in Trinitate, hoc est unum Deum in tribus subsistentiis consubstantialibus et aequalis gloriae, unam eamdemque trium Deitatem, naturam, substantiam, virtutem, potentiam, regnum, imperium, voluntatem, operationem, increatam, sine initio, incomprehensibilem, immutabilem, creatricem et protectricem omnium, condemnatus sit ».

(Enchir. n. 202).

D) Later. IV. cap. Firmiter definit: « Firmiter credimus, et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, aeternus, immensus, et incommutabilis.... Pater et Filius et Spiritus Sanctus tres quidem personae sed una essentia, substantia, seu natura simplex omnino » (Denzinger, Enchir. n. 355).

E) Vaticana Synodus Sess. III. cap. 1 ait: « Sancta catholica Apostolica Romana Ecclesia credit et confitetur unum esse Deum verum et vivum etc. » (Ibid. n. 1631).

Ex quibus omnibus apparet Concilia simpliciter et absolute damnasse hanc propositionem: Pater, Filius et Spiritus Sanctus sunt tres Dii; definivisse autem hanc aliam: Pater, Filius et Spiritus Sanctus sunt unus Deus. At Concilia modo absoluto non damnant propositiones quae possunt habere sensum catholicum, nec definiunt eas quae pati possunt haereticum sensum. Ergo, quia confitentur tres Personas esse unum Deum, detestantur eas dicere tres Deos, sequitur nomen Dei de tribus Personis non pluraliter sed singulariter esse praedicandum. Sed 2° Deus est nomen essentiale, absolutum et concrete expressum. Ergo in divinis huiusmodi nomina absoluta et concrete accepta, non nisi in singulari numero possunt de tribus Personis divinis, simul acceptis

affirmari.

4º Ratione S. Thomae. Nomen substantivum et concretum significat rem tanquam substantiam concretam: propterea sequitur conditionem substantiarum concrete acceptarum. Unde, si res, designata a nomine, sit essentialiter et indivisibiliter unica, nomen concretum et substantivum illius rei, sive dicatur de uno sive dicatur de pluribus, debet praedicari semper sub forma numeri singularis. Atqui quaevis res essentialis concipiatur in Deo, ea est omnino indivisibiliter unica. Ergo nomen substantivum concretum, quod significat essentiam Dei, debet praedicari semper sub forma numeri singularis; tam si de una quam si de pluribus personis divinis praedicetur. Unde Pater est Deus; Pater et Filius sunt unus Deus; Pater, Filius et Spiritus Sanctus sunt unus Deus sunt propositiones verae (Hic, o).

583. Statuitur inde

Conclusio III. Si nomina essentialia Dei accipiantur concrete et adjective tunc debent praedicari sub forma singulari si de una Persona et sub forma plurali si de pluribus Personis affirmantur.

Nota. Est veritas catholica.

Prob. 1º Ex Conc. Later. IV, ubi sic legitur: «Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod.... Pater generans, Filius nascens et Spiritus Sanctus procedens, consubstantiales, et coaequales, et coomni-

potentes, et coaeterni, etc.. » (Enchir. n. 355), Ubi vides adjectiva essentialia dici pluraliter de tribus Personis.

2º Ratione theologica. Nomen adjectivum concretum significat rem tanquam accidens concretum, unde recipit pluralitatem numericam, quo modo alia accidentia concreta. Atqui accidens concretum recipit pluralitatem numericam quando sunt plura supposita in quibus simul inest illud accidens. Ergo a pari nomen adjectivum concretum debet praedicari pluraliter, quando plura numero sunt supposita in quibus invenitur res significata a nomine illo adjectivo. Atqui, considerando quodlibet nomen essentiale Dei, expressum concrete et adjective, res, significata ab illo nomine, eadem una numero, simultanee exsistit in tribus Personis divinis. Ergo nomen Dei essentiale, expressum concrete et adjective, debet pluraliter praedicari, quando dicitur de pluribus Personis; singulariter vero quando de una tantum Persona (Ibid.).

584. Corollarium I. Hinc est, quod in divinis «dicimus (esse) tres exsistentes, vel tres sapientes, aut tres aeternos et increatos et immensos, si (hujusmodi nomina) adjective sumantur; si vero substantive sumantur, dicimus unum increatum immensum et aeternum; ut Athanasius dicit in symbolo suo Fidei » (Hic, o). At

585. Q. I. Utrum hoc nomen Res debeat singulari

ter aut pluraliter dici de divinis Personis?
R. Potest dici tam singulariter quam pluraliter.
Prob. « Hoc nomen Res est de transcendentibus: (pe-
rest consequenter significare tam essentiam quam
relationes in Deo (V. Ibid. (et. Res) secundum quod
pertinet ad relationem, pluraliter praedicatur in di-
vinis; secundum vero quod pertinet ad substantiam,
singulariter praedicatur.
α) « Unde Augustinus (Lib. I. De Doctrina Christiana,
cap. 5) dicit (quandoque singulariter) quod eadem
Trinitas quaedam summa res est » (Hic ad
3um). Et similiter Conc. Later. IV, cap. Damnamus
inquit: « Nos.... credimus et confitemur.... quod
una quaedam summa res est incomprehensibilis
quidem et ineffabilis quae veraciter est Pater et
Filius et Spiritus Sanctus » (Enchir. n. 358).
β) Quandoque vero idem S. Augustinus accipit τὸ res
pluraliter, ut quum ibidem ait: « Res quibus
fruendum est, sunt Pater et Filius et Spiritus
Sanctus ».
586. Corollarium II. Ergo et similiter τὸ Unum
(transcendentale) si referatur ad substantiam divi-
nam, debet praedicari singulariter de tribus Per-
sonis divinis: si autem ad relationes personales
debet affirmari pluraliter de eisdem tribus divinis
Personis (Cfr. q. XXX. art. 3, o).
587. Q. II. An τὸ Ens possit pluraliter dici de tribus
Personis?

R. „Nomen entis sumitur ab esse rei. Et ideo cum unum est tantum sit esse trium Personarum,
α) si Ens sumatur substantive, non potest pluraliter praedicari de tribus Personis; quia forma a qua imponitur, scilicet esse, non multiplicatur in eis.
β) Si autem (τὸ ens) sumitur participialiter et adjective, sic pluraliter praedicari potest; quia hujusmodi (nomina adjectiva et participia) recipiunt numerum a suppositis et non a forma significata, ut (Cfr. n. 584. a) dictum est.” (I. Sent. Dist. XXV. Q. I, art. 4. o).

588. Corollarium III. Eodem modo ostenditur quod si Bonum et Verum accipiantur adjective, dicantur pluraliter de tribus Personis: si autem accipiantur in vim nominis substantivi, tunc nonnisi singulariter debet praedicari de tribus Personis etiam simul acceptis.

589. Corollarium IV. Item „sicut trium Personarum una est essentia qua qualibet habet esse, quamvis sint plures proprietates quibus distinguuntur (quae tamen omnes non differunt secundum rem ab essentia - Cfr. art. 1, h. q.), ita etiam est una Veritas trium Personarum ex parte ipsius rei de qua fit enuntiatio„ (I. Sent. Dist. XIX. Q. V, art. 3 ad 1m - Cfr. ibidem, art. 2 ad 6m)
a) Unde nonnisi singulariter sicut nomina alia absoluta, potest Veritas praedicari de tribus P.

sonis divinis.

β) Eodem modo declaratur quod Bonitas nonnisi singulariter de tribus Personis potest praedicari.

590. Q. III. An τὸ Aliquid possit pluraliter de tribus Dei Personis affirmari?

R. Negative. « Nam aliquid idem est quod aliud quid. In divinis autem licet sit alius et alius (Cf. Q. XXXI. art. 2 ad 4m.) non tamen aliud et aliud » (Gonet, Disp. VI. De trinit. art. 2 fin.). Et ideo

α) τὸ Aliquid nonnisi singulariter poterit affirmari tum de una tum de pluribus Dei Personis simul acceptis.

β) Τὸ Aliquis tamen, sive alius quis, quum sit adiectivus masculini generis dicitur pluraliter quando de pluribus Personis Dei simul acceptis affirmatur, dicitur vero singulariter quando de unaquaque Dei Persona seorsim enuntiatur; puta Deus Pater est aliquis, Deus Pater et Deus Filius sunt aliqui, i. e. alii qui, etc.

591. Q. IV. An hoc nomen Persona debeat dici pluraliter de tribus Dei Personis?

R. Affirmative. Enimvero in Deo « forma, significata per hoc nomen Persona non est essentia vel natura sed personalitas (seu relatio). Unde cum sint tres personalitates, idest tres tres personales proprietates in Patre et Filio et Spiritu Sancto, (τὸ Persona) non singulariter sed pluraliter praedicatur de tribus » (Hic ad 4m.) divinis

Personis quando simul accipiuntur.

Articulus IV. Utrum nomina essentialia concreta possint supponere pro Persona.

592. Altera (cf. n. 562, 2°) nunc instat problematis pars. Etenim, ut Logici dicunt « prior est nominis significatio, quam suppositio. Id enim significatur per nomen quod est eius propria ratio, ad quam (scilicet) significandam est impositum. Id vero supponitur quod directe continetur sub ipso nominis formali significato; ut individuum (continetur) sub natura communi specifica.

« Constat autem nominis praedicationem ad eius formalem significationem pertinere secundum quam (tale nomen) subiecto attribuitur. — Igitur, explicato praedicationis modo divinorum nominum essentialium, disserit S. Doctor de (ipsorum) suppositione.

α) « Et primo in hoc articulo quoad nomina in concreto sumpta, quorum proprie est suppositio.

β) « Deinde in art. seq. de eisdem (nominibus) agit abstracte consideratis, quibus, ut sic, non convenit (proprie) suppositio » (Nazarius, Com. in h. a.).

593. Circa titulum h. a. praenoto ex art. 2. Q. XXXII. notionem in divinis significare perfectionem quandam in Deo formaliter existentem, atque manifestantem nostro intellectui in hac vita distincte aliquam S^mae^ Trinitatis Personam;

a) Quare terminus *notionalis* est qui *insinuat* aliquam Trinitatis divinae notionem.

594. Deinde circa eumdem titulum articuli nota per *nomen Dei essentiale concretum* designari non solum terminum concretum qui sit *nomen* sed etiam illum qui fuerit *adiectivum* aut *participium*, aut *verbum* (cf. Prolog. S. Th. in h. Q.), dummodo talis terminus significet *concrete* perfectionem aliquam *essentialem* Dei; quales termini sunt ex. gr. *Creator*, *Gubernans*, *Conservat* et huiusmodi.

595. Ex Dialectica denique recolito *suppositionem formalem* esse positionem *termini* seu *vocis* seu *nominis* pro *re* significata a tali termino. Ex. gr. in hac propositione *Plato exsistit* positio *termini* «Plato» loco entitatis physicae individui humani, quod vocatur «Plato», dicitur *suppositio formalis* huius *nominis* seu termini «Plato».

596. Unde sensus praesentis articuli est huiusmodi: *Utrum, in sermone theologico, nomen essentiale concretum Dei poni possit ad significandum unamquamvis Ss. Trinitatis Personam?* Ut puta loco dicendi *Verbum est Filius Patris caelestis* dicere *Verbum est Filius Dei*.

597. In cuius quaesiti resolutione Angelicus, ut omnem vitet confusionem, *exemplificat* suum

sermonem considerando specialiter nomen essentiale concretum «DEUS». Id tamen quod circa istud nomen concludit, valet etiam de nomine DOMINUS et de quovis alio Dei nomine essentiali concreto. — Sit igitur quaestio:

598. Utrum in sermone theologico hoc nomen essentiale concretum DEUS possit supponere pro qualibet Trinitatis Persona?

A) « Quidam (ex antiquis theologis, quos deinceps secutus est Calvinus — cfr. Capponi, Append. in h. a.) dixerunt quod hoc nomen DEUS et similia (nomina Dei essentialia concreta) proprie, secundum suam naturam, supponunt pro essentia, sed ex adiuncto notionali (cf. n. 593) trahuntur ad supponendum pro Persona. — Et haec opinio processisse videtur ex consideratione divinae simplicitatis, quae requirit quod in Deo idem sit habens et quod habetur. Et sic habens Deitatem, quod significat hoc nomen DEUS, est idem quod Deitas » (Hic, o). Deitas autem non videtur posse supponere pro aliqua Persona S^mae^ Trinitatis. — ...

a) Reiicienda est haec opinio.

Prob. « In proprietatibus locutionum non tantum est attendenda res significata sed etiam modus significandi » (Hic, o). Hoc enim ipso quod Plato-puer et Plato-senex significant diversa

modo eamdem Platonis personam, non licet quae de Platone-puero dicuntur eadem affirmare de Platone-sene." „Praedicta autem opinio significationem tantum (nominis DEUS) inspexit, ad quam spectat idem (realiter) esse Habentem et Rem habitam" (Caiet. Com. in h. a.). Et ideo, ut dicatur nomen DEUS non posse proprie supponere pro PERSONA non sufficit attendere ad solam illius nominis significationem, sed oportet ulterius considerare an ex modo significandi habeat hoc nomen DEUS ut possit supponere pro PERSONA divina. Quia ergo, ut mox videbimus, τὸ DEUS ex suo modo significandi potest denotare divinam PERSONAM, propterea adversariorum opinio reiicienda est.

B) Hac opinione remota, alii theologi, quorum sententiam amplectitur S. Thomas, controversiam definiunt prouti sequitur

b) Conclusio Nomina essentialia DEI, concrete accepta, ex. gr. Deus, Bonus, Iustus &, habent ex proprio modo significandi ut possint supponere proprie pro quavis Ss. Trinitatis PERSONA.

- Nota. Est commune theologorum dogma.

Prob. 1° Ex auctoritate. Et sane tum S. Scriptura, tum Concilia Generalia utuntur saepe nomine DEUS, ad significandam unam aut alteram Trinitatis Personam. Sed non est putandum id egisse per

improprietatem loquutionis, quia, ut pluries diximus, sermo improprius ablegandus est praecipue a dogmaticis definitionibus. Ergo nomen DEUS, (et idem tene de aliis Dei nominibus essentialibus concretis) habet ex proprio modo significandi ut possit supponere proprie pro qualibet S.mae Trinitatis PERSONA. — Illatio et propositio minor sunt evidentes. — Prob. maior

A) Ex S. Scriptura. α) Equidem sub nomine DEUS significatur prima Trinitatis PERSONA tum apud S. Matth. XVI. v. 16 « Tu es Christus Filius DEI vivi »; tum Ioan. I. v. 1: « Et Verbum erat apud DEUM », rursum Ibid. III. v. 16: « Sic DEUS dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret »

β) Nonnumquam secunda PERSONA Trinitatis sub nomine DEUS denotatur, ut in illo: « Et DEUS erat Verbum » (Ioan. I. v. 1); et alibi « Ut simus in vero Filio Eius: Hic est verus DEUS » (I. Ioan. V. v. 20).

γ) Etiam tertia PERSONA Trinitatis designatur per τò DEUS. Apostolus enim « dicit Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt. Non enim est dissensionis DEUS sed pacis. Gratiae autem Prophetarum, quas Spiritus Prophetarum nominaverat, a Spiritu Sancto sunt. Spiritus ergo Sanctus qui huiusmodi gratias sic distribuit ut ex eis non sit dissensio sed pax sequatur, DEUS (i. e. Persona divi-

na) esse ostenditur, in hoc quod dicit Non est dissensionis DEUS sed pacis „ (Lib. IV. Cont. Gent., cap. 17).
B) Ex Conciliis. α) Nicaenum I et Constantinopolitanum, non dissimiliter sub nomine DEUS, designant nunc primam, nunc alteram Trinitatis PERSONAM, quum in symbolo profiteantur: « Credimus... in unum Dominum I. Christum, ... Deum verum de Deo vero (graece Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ) „ (Enchir. n. 47).
β) Synodus Ephesina (oecum. III.) can. 1 habet: « Si quis non confitetur DEUM (Θεὸν) esse veraciter Emmanuel, ac propterea Dei Genitricem (Θεοτόκον) Sanctam Virginem... anathema sit „ (Enchir. n. 73). Ubi sub nomine DEI sola PERSONA Filii Dei significatur.
2°. Ratione theologica. Omne Dei nomen, quod significat non quidem divinitatem in abstracto, sed τὸ Habens divinitatem seu Individuum Deitatis (cf. Q. III. art. 3, o), habet ex proprio modo significandi ut possit significare PERSONAM divinam; sicut τὸ Homo, ex eo quod significat humanitatem non quidem in abstracto sed in concreto videlicet τὸ Habens humanitatem, ex vi proprii modi significandi potest supponere pro PERSONA humana. Sed hoc nomen DEUS (et quaevis alia Dei nomina essentialia et concreta) significant Deitatem non in abstracto sed concrete ut Habens Deitatem: patet. Ergo etc. (Hic, o).
599. Scholium I. Dixi in conclusione nomen DEUS, posse supponere pro quavis PERSONA Trinitatis. Nam haec suppositio non semper contingit. Qu-

um enim in divinis realitas abstracta et realitas concreta coincidant quantum ad rem sed non quantum ad modum significandi, propterea

A) „Quandoque hoc nomen, DEUS, supponit (explicite) pro essentia (divina ut individua – cfr. Vol. I. nn. 218 et seqq – et solum implicite pro PERSONA divina); ut cum dicitur Deus creat (= est creans), quia hoc praedicatum (τὸ creans) competit subiecto (τὸ Deus) ratione formae significatae quae est Deitas.

B) „Quandoque vero supponit (implicite pro divina essentia individualiter considerata, et explicite) pro (divina) PERSONA, vel

α) „una tantum, ut cum dicitur: DEUS generat; vel

β) „duabus, ut cum dicitur: DEUS spirat; vel

γ) „tribus, ut cum dicitur (I. Tim. I. v. 17): Regi saeculorum immortali, invisibili soli DEO honor etc." (Hic. s. a).

600. Pro pleniore intelligentia doctrinae scholii praecedentis iuvat sequentes regulas observare, ut discernatur suppositio nominis DEUS in sermone theologico

a) Reg. I.a Si τὸ DEUS inveniatur solitarie expressum absque alio termino determinante speciatim eius sensum ad naturam aut ad personam divinam, tunc supponit aeque principaliter tam pro natura quam pro divina Persona, sive supponit pro natura divina inquantum est realiter identica cum divina Persona.

Ratio regulae est facilis. – Si enim in hypothesi de qua agimus τὸ DEUS traheretur ad supponendum

magis pro Persona divina quam pro individua DEI natura, violaretur quodammodo logica inde terminatio qua gaudet τὸ DEUS in ea propositione. - Hinc si scriptum invenies: DEUS exsistit, τὸ DEUS potest indifferenter denotare tam Personam divinam, quam Dei naturam individuam; quia utravis vere exsistit, sicut in propositione enuntiatur.

2) Reg. II.ª Si τῷ DEUS attribuatur praedicatum vel attributum aliquod seu adiectivum, exprimens operationem communem singulis Personis Ss. Trinitatis, tunc nomen DEUS supponit primario et distincte pro individua DEI natura, secundario autem et confuse pro Persona divina.

Ratio regulae desumitur ex Dialectica, quae iubet ut in enuntiationibus talem suppositionem habeant subiecta (vel termini appellati) qualiter permittuntur a praedicatis propositionis (vel a terminis appellantibus): eo quod ex vi propositionis praedicatum se habet ad subiectum (et similiter terminus appellans se habet ad appellatum) sicut elementum formale ad materiale. - Hinc si cum τῷ DEUS coniunctum invenies τὸ Creans, vel τὸ Gubernans, etc. τὸ DEUS significat primario et distincte τὸ Habens Deitatem, non vero PERSONAM Patris, aut Filii aut Spiritus Sancti; quia dato etiam per impossibile quod non exsisteret Trinitas Personarum in Deo, adhuc posset intelligi DEUM creare, aut guber=

nare, etc., et sic semper verificaretur quod DEUS creat vel gubernat, etc.

γ) Reg. III^a. Si τῷ DEUS sit attributus terminus significans aliquam perfectionem notionalem, tunc τὸ DEUS supponit primario pro PERSONA divina cui convenit illa perfectio notionalis, secundario autem pro ESSENTIA divina cum qua identificatur realiter illa Persona.

Ratio regulae est: quia, si in ista hypothesi τὸ DEUS supponeret primario pro divina NATURA, tunc non uni tantum sed singulis divinis Personis conveniret aeque principaliter terminus ille notionalis. Videlicet iste terminus esset notionalis, i.e. insinuans notionem propriam unius divinae Personae, ut supponitur, simul tamen non esset notionalis eo quod aequaliter conveniret singulis divinis Personis. Quod est contradictorium.

δ) Reg. IV^a. Si τῷ DEUS adiungeretur terminus significans essentiam prouti virtualiter distincta a tribus Personis, vel prouti communis eisdem tribus divinis Personis, tunc τὸ DEUS nullo modo supponit pro determinata aliqua divina PERSONA cum exclusione scilicet aliarum duarum divinarum Personarum, sed supponit tantum pro individua DEI natura sive pro Habente Deitatem.

Ratio regulae est in promptu. Si namque in hypothesi facta τὸ DEUS posset trahi ad supponendum pro una sola DEI PERSONA, daretur intel-

ligi quod PERSONA illa divina esset res aut virtualiter distincta a tribus divinis Personis aut communis cum eis: quod haereticum est (Cf. Bannez, Com. in h. a.). - Unde quum dicitur DEUS est Trinus vel Trinitas, τò DEUS nequit significare exclusive et determinate PERSONAM Patris, aut Filii, aut Spiritus Sancti, sed significat indeterminate τò Habens Deitatem.

601. Scholium II. Circa Dialecticorum principium «Terminus singularis idem significat et supponit» (cf. hic. argm. 1m) animadvertit S. Thomas, quod istud principium habet veritatem quando terminus singularis significat rem taliter individuam ut ea nec exsistat nec exsistere possit in pluribus numero distinctis suppositis vel personis. Jamvero individua DEI natura, una eadem numero, exsistit de facto in tribus divinis PERSONIS. Ergo nomen «DEUS» non est terminus perfecte singularis. Consequenter de termino «DEUS» non verificatur memoratum princium Dialecticorum (cf. art. seq. ad 6m, et hic ad 1m).

602. Q. I. An haec propositio «DEUS generat alium DEUM» sit vera?

R. Haec propositio potest varie intelligi, videlicet a) 1° quidem in sensu obvio, et sic videtur esse falsa; quia in tali propositione insinuatur alie-

tas DEITATIS in generante et in genito. Quae assertio est haeretica (cf. Q.XXXI. art. 2, c); etenim «nobis ... unus DEUS» (I. Cor. VIII. v. 6).

β) 2° in sensu figurae dictionis, ut scilicet intelligatur positum incisum (vulgo la virgola) inter alium et DEUM; quo modo legi debet illud Luc. XXIII. v. 32 « Ducebantur autem et alii duo, nequam, cum EO (i.e. Christo) ut crucifigerentur ». Et secundum hanc punctuationem propositio «DEUS generat alium, DEUM» est vera, quoniam facit hunc sensum: «Deus generat aliam personam quae est etiam Deus». Quod verum est (Hic ad 4m - cf. I. Sent. Dist. IV. Q. I. art. 3, c).

603. Q. II. An haec propositio «DEUS genuit alium SE DEUM» sit vera?

R. cum distinctione, nimirum

α) 1°. Si in illa propositione τὸ SE accipiatur in casu accusativo, propositio est falsa. Quia cum τὸ SE sit pronomen reflexivum, supponit pro subiecto propositionis. Et ideo ea propositio, in sensu naturali accepta, facit hunc sensum: DEUS Pater genuit alium semetipsum, DEUM; qui sensus est haereticus (Ibid.).

β) 2°. Si vero τὸ SE sumatur in casu ablativo, propositio facit hunc sensum: «DEUS Pater genuit a-

lium a seipso, qui alius est etiam verus DEUS»; et sic propositio est vera, uti patet (Ibid.).

Art. V. Utrum nomina essentialia, in abstracto significata possint supponere pro Persona.

604. Circa titulum memento ex praedictis nomina essentialia, significata in abstracto, esse illa, quae non insinuant aliquam divinam Personam neque divinam naturam ut individuam. Huiusmodi sunt Essentia Dei, vel Deitas, Bonitas, Sapientia, Omnipotentia, etc.

605. Rursum supponere pro Persona significat idem ac suscipere praedicationem nominum concretorum, quae

– vel exprimunt Personam divinam; qualia nomina sunt Genitus, Ingenitus, Spiratus, etc.;

– vel exprimunt operationem stricte propriam alicuius divinae Personae, ex. gr. Crucifixus Paraclētus (παράκλητος = consolator), etc. (Cf. art. seq., o).

606. Ita ut in h. a. fiat haec quaestio:

Utrum propositiones istae «Deitas generat» vel «Essentia divina est genita», vel «Dei Bonitas spirat Paraclitum» vel «Dei Sapientia est incarnata» vel «Dei Omnipotentia creat res» et aliae huiusmodi sint propositiones in rigore theologico verae?

607. Et quaestio, dico, procedit quantum ad rigorem theologicum: nam, si forte huiusmodi expressiones sint in aliqua pagina Operum Ss. Patrum, eae benigne sunt interpretandae; ita ut pro nomine abstracto intelligatur positum nomen concretum. Cum enim ut pluries diximus, in DEO idem realiter sint res concreta et res abstracta, saepe decurrente libere calamo aut lingua, unum nomen pro altero usurpatur. Etenim « ad exprimendam unitatem essentiae et Personae Sancti Doctores aliquando expressius locuti sunt quam proprietas loquutionis patiatur. Unde huiusmodi loquutiones non sunt extendendae (secundum rigorem terminorum), sed (benigne) exponendae, ut scilicet nomina abstracta exponantur per concreta, vel etiam per nomina personalia; ut, cum dicitur Essentia generat essentiam, vel Sapientia de sapientia, sit sensus: Filius, qui est essentia vel sapientia, est de Patre, qui est essentia vel sapientia.

A) « In his tamen nominibus abstractis est quidam ordo attendendus, quia ea, quae pertinent ad actum, magis propinque se habent ad Personas, quia Actus sunt suppositorum. Unde minus impropria est ista Natura de natura, quam Essentia de essentia » (Hic ad 1^m^ – cf. n. 173).

B) Et hoc modo intelligendus est S. Augustinus, qui=

um loquens contra Arianos ait: « Pater et Filius, simul una Sapientia, quia una Essentia, et singillatim Sapientia de Sapientia, sicut Essentia de Essentia » (Lib. VII. De Trinit. cap. 2).

a) Et S. Fulgentius (Lib. De Fide ad Petrum, cap. 11) « Sic Christum . . . Deum verum crede, ut Divinitatem Eius de natura Patris natam esse non dubites ».

b) Et S. Hilarius (Lib. IX. De Trin.) ait: « Nos... profitemur... ex Deo eiusdem generis genitam naturam naturaliter in se gignentem habuisse naturam » (Cfr. Mag. Sent., loc. cit.; item Estius ibid.; S. Thom. ibid., atque Opusc. I (E.R.), cap. 4).

c) Item Richard. de S. Victore (Lib. VI. De Trin. cap. 22) « Notandum, inquit, quoniam quod dicitur Filius ab Apostolo Figura paternae substantiae (Hebr. I. v. 3) idem valet ac si diceretur Figura substantiae ingenitae. Nihilominus autem si diceretur Figura ingenitae substantiae idem esset ac si diceretur Figura ingenitae Personae. Si Patrem (ergo) dicis, si ingenitam substantiam, si ingenitam Personam nominas, eamdem procul dubio Personam designas. Procul dubio nihil aliud est Patris Perso-

na quam substantia ingenita; nihil aliud Filii Persona quam substantia genita, etc.»

608. His praemissis, ulterius moneo « quod circa hoc erravit (sine pertinacia tamen — cfr. Conc. Later. IV. cap. Damnamus in.) Abbas Ioachim asserens quod, sicut dicitur DEUS genuit DEUM, ita potest dici quod ESSENTIA genuit ESSENTIAM, considerans quod propter divinam simplicitatem non est aliud DEUS quam divina essentia » (Hic, o — cf. Prateolus, Lib. IX. De vitis Haeret., tit. 16). Unde et iste « Abbas Ioachim edidit (libellum sive tractatum) con Magistrum Petrum Lombardum DE unitate seu essentia Trinitatis, appellans Ipsum haereticum et insanum pro eo quod in suis dixit Sententiis (cfr. I. Sent. Dist. V.) quoniam quaedam summa res est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, et illa res non est generans, neque genita, neque procedens etc.» (Con. Later. IV. cap. cit.). Sed contra hunc abbatem sit

Conclusio I. Rigorose loquendo (cfr. n. praec.) nomina essentialia abstracta nequeunt supponi pro divina Persona. Ex. gr. non potest dici in divinis Essentia generat essentiam.

— Nota. Conclusio ad Fidem pertinet.
Prob. 1° Ex Conc. Later. IV., loc. cit., ubi sic legitur: « Nos ... sacro approbante Concilio, credimus et confitemur cum Petro Lombardo ... quia quaelibet trium PERSONARUM est illa RES, videlicet substantia essentia seu natura divina ... Et illa RES non est generans, nec genita, nec procedens: sed est Pater qui generat, et Filius qui gignitur, et Spiritus Sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in Personis, et unitas in natura » (Enchir., n. 358).
2° Rationibus S. Thomae. A) Quando dicitur Essentia divina generat, vel est sensus quod Essentia divina generat Personam, vel est sensus quod Essentia divina generat essentiam divinam. — At quia neutra expositio potest sustineri. — Ergo dici nequit Essentia divina generat.
— Prob. min. α) Non potest dici Essentia divina generat Personam divinam; quia quum genitum distinguatur realiter a generante (nihil enim generat seipsum), oporteret fateri quod divina Persona distingueretur realiter ab Essentia divina: absurdum (cfr. art. 1 h. q.).
— — — β) Item nequit dici Essentia divina generat divinam essentiam: quia, ut dictum est, oporteret tunc confiteri quod Essentia divina gene-

rans distingueretur realiter ab Essentia Divina genita, et consequenter quod in Deo adesset Qualitas essentiae divinae: absurdum (cf. Q. XI. art. 3; et hic Sed Cont.).

B) In Deo servari debet unitas quantum ad essentiam consideratam abstracte a subsistentiis relativis, distinctio vero realis quantum ad proprietates personales propter oppositionem relativam quam inter se habent huiusmodi proprietates. Modo si attributa, propria divinarum Personarum, possent cum toto rigore theologico affirmari de divina essentia abstracte considerata a subsistentiis relativis, tunc (quia affirmatio vera supponit identitatem realem inter propositionis subiectum et praedicatum) oportebit affirmare quod summa unitas realis esset tum in divina essentia considerata abstracte a relativis subsistentiis tum inter omnes proprietates personales Personarum Trinitatis. Hoc vero est impossibile, quia tollit relativam oppositionem et realem distinctionem inter divinas Personas. – Ergo attributa stricte propria seu personalia divinarum Personarum nequeunt in rigore theologico affirmari de divina essentia accepta abstracte, i.e. seorsim ab omni subsistentia relativa. – Atqui vero tò esse generans est attributum personale solius Dei Patris, in divinis; item tò esse genitum convenit soli Dei Filio, ac

τὸ esse spiratum, soli Spiritui Sancto, etc. Ergo istae affirmationes: Essentia divina, sive Deitas, est generans, seu genita, aut spirata, vel spirans Paraclitum etc. sunt impropriae et falsae (Hic, o).

609. Obiic. 1°: In Deo idem realiter est Deus ac divina essentia. Sed haec «Deus generat» est vera. Ergo et alia «Divina essentia generat» est etiam vera.

R. Dist. mai. In Deo ... essentia, differunt tamen quantum ad modum significandi: Concedo; aliter: Nego. — Conc. min.; nego consequens et consequentiam, et dico quod «ad veritatem locutionum non solum oportet considerare res sed etiam modum significandi ut dictum est art. praec. Licet autem secundum rem sit idem DEUS quod DEITAS, non tamen est idem modus significandi utrobique. Nam hoc nomen «Deus», quia significat divinam essentiam ut in habente (seu ut individualiter subsistentem), ex modo suae significationis naturaliter habet quod possit supponere pro PERSONA. Et sic ea quae sunt propria Personarum possunt praedicari de hoc nomine «Deus»; ut dicatur (ex. gr.) quod Deus est genitus vel generans; sicut dictum est art. praec. — Sed hoc nomen «Essentia» non habet ex modo suae significationis quod supponat pro PERSONA, quia significat essentiam ut

formam abstractam. Et ideo ea quae sunt propria Personarum, quibus ab invicem distinguuntur, non possunt Essentiae attribui »(Hic, 0); nec propterea dici potest Essentia divina generat, vel est genita etc.

610. Obiic. 2° Essentia divina est Pater. Pater generat. Ergo divina essentia generat.

R. 1° Nego mai. – Conc. Min. – Nego consequens et dico quod Essentia divina est quid commune tribus Personis non autem res propria unius divinae Personae; seu habet aliquid simile cum termino communi non vero est terminus rigorose singularis (cf. n. 601). Unde iuxta regulas dialecticae etsi verum sit quod Deus Pater sit essentia divina, non tamen quod Essentia divina sit Deus Pater: eo prorsus modo quo licet rigorose vera sit haec Petrus est Homo, haec tamen alia Homo est Petrus non est simpliciter vera (cf. hic ad 6.m)

R. 2° Transeat mai. – Conc. min. – Nego autem consequens et consequentiam. Fit enim variatio suppositionis circa τὸ Pater in argumento. Nam in propositione maiori « ESSENTIA divina est Deus Pater » τὸ Pater consideratur per ordinem ad Dei essentiam: e contra in minori quando dicitur « PATER generat » τὸ Pater consideratur formaliter uti Pater secundum quod scilicet distinguitur a

Filio et a Spiritu Sancto. Unde το Pater in maiori propositione habet unam suppositionem, et in minori alteram suppositionem: et sic inducitur fallacia aequivocationis in argumento. - Huc videtur reduci responsio quam huic difficultati dat Angelicus in ad 5m, et ad 3m).

611. Sit nunc

Conclusio II. Nomina Dei concreta exprimentia attributum commune tribus divinis Personis, possunt affirmari in recto de divina essentia abstracte sumpta: puta dicendo Deitas creat, vel est omnipotens, etc.

- Nota. Est propositio certa inter theologos.

Prob. Ratione theologica. Attributa Dei absoluta, tum in abstracto tum in concreto, affirmari possunt de Deitate: ex. gr. hae propositiones Deitas est bona, et Deitas est bonitas, et aliae huiusmodi sunt affirmationes verae (cf. Q. III. art. 3, o). Sed attributum, commune tribus divinis Personis, est quoddam attributum Dei absolutum: ut ex terminis est evidens. Ergo nomina, exprimentia attributum commune tribus Dei Personis, quamvis concrete accepta, possunt in recto affirmari de divina essentia nomine abstracto expressa: ex. gr. Deitas gubernat etc. (Cf. I. Sent. Dist. V. Q. I. art. 1, o). Emergit inde

612. Q. I. An dici possit: Dei Filius est EX, vel DE

substantia Dei Patris?

R. Affirmative. Nam isti modi loquendi non denotant quod Filius Dei sit filius substantiae generantis vel quod substantia Dei Patris generantis sit materia ex qua Dei Filius sit; sed significant Dei Filium esse eiusdem substantiae cum Deo Patre (cf. art. 2 h. q. ad 5m); qui sensus catholicus est (cf. n. 607).

α) Unde in symbolo S. Athanasii de Christo dicitur: «Deus est EX substantia Patris ante saecula genitus, et Homo est EX substantia Matris in saeculo natus».

β) Et Patres in symbolo Nicaeno-Constantinopolitano de eodem Salvatore professi sunt: «Deum DE Deo, lumen DE lumine, Deum verum DE Deo vero» (Cfr. I. Sent. Dist. V. Q. II. art. 1, c; item infra Q. XLI. art. 3, c). – Proponitur ulterius

613. Q. II. An dici possit: Essentia Dei est ingenita?

Respondeo cum distinctione ex dictis in n. 361; nempe

1°) Si τὸ ingenitum significet idem ac increatum, evidenter propositio, Essentia Dei est ingenita, est vera.

2°) Si τὸ ingenitum significet non esse terminum qui generatur, etiam verum est quod Essentia Dei est ingenita, videlicet non est terminus qui generatur: huiusmodi enim terminus in divinis est Persona Filii, uti explicatum est supra.

3°) Si τὸ ingenitum significet non esse ab alio uti a

principio, tunc ea propositio videtur falsa. Enimvero, licet in Deo Patre essentia divina habeat hanc relationem seu notionem idest non esse ab alio tamquam principio; tamen essentia divina, considerata prout est in Dei Filio et prout est in Spiritu S., habet relationem istam videlicet esse ab alio tamquam a principio; quia a Patre Filius, et a Patre Filioque divinam essentiam accepit Spiritus S.

α) Propterea propositio indefinita «Dei essentia est ingenita» non est concedenda (cf. Q. XXXIII. art. 4 ad 2m).

β) Qinimo ex heic dictis apparet, qualiter τò ingenitum sit verissime notio propria solius Dei Patris (cf. n. 368).

614. Scholium. Tò RES, ob sui transcendentiam, potest significare tum Personam aliquam, tum essentiam talis Personae. Et ideo in divinis quamvis «non possumus dicere quod Essentia est generans (cf. n. 608), possumus tamen dicere quod Essentia est RES generans vel DEUS generans

α) si RES et DEUS supponant pro PERSONA,

β) non autem si supponant pro ESSENTIA.

γ) «Unde non est contradictio si dicatur quod Essentia est RES generans, et RES non generans, quia primo RES tenet pro Persona, secundo pro Essentia» (Hic ad 5m).

Articulus VI. Utrum Personae possint praedicari de nominibus essentialibus.

615. Nomina essentialia, ut pluries dictum est, sunt ea quae significant aliquam perfectionem divinam quin insinuent proprietatem alicuius divinae Personae in particulari.

616. Haec tamen nomina possunt enunciari duobus modis, videlicet in abstracto aut in concreto.

α) Nomina Dei essentialia, ut abstracte expressa, denotant aliquam realitatem Dei acceptam in linea entis absoluti et cum formali praecisione ab individualitate et a quavis subsistentia divina. Huiusmodi nomina sunt Deitas, Bonitas, Omnipotentia, Veritas etc.

β) Nomina Dei, concrete expressa, denotant aliquam realitatem Dei acceptam in linea entis absoluti, sed uti formaliter ornatam aliqua Dei subsistentia aut individualitate; ut, cum dico, Deus (essentia divina individua) Dominus etc.

617. In eodem titulo adverte τὸ Personae significare nomen enuntians vel divinam Personam aut notionem divinae Personae.

— Quod sane nomen potest exprimi

α) vel substantive, ut cum dico Pater, Filius, Spiri-

tus Sanctus;

β) vel adiective, puta Genitus, Ingenitus, Spiratus etc.

618. Unde sensus articuli est huiusmodi:

Utrum nomina Dei Personalia aut notionalia, accepta substantive vel adiective, possint in rigore theologico (cfr. n. 607) affirmari de nominibus Dei essentialibus acceptis in abstracto vel in concreto?

619. Ut autem evidens ab eo quod sub dubio manet separetur

α) Dico 1°. Nomina Dei Personalia, aut notionalia, accepta adiective, utputa Generans, Genita, Spirans, Spirata, Ingenitus, nequeunt, rigorose loquendo, affirmari de nominibus Dei essentialibus, acceptis in abstracto.

Hoc demonstratum fuit art. praec. (cf. n. 608).

β) Dico 2°. Nomina Dei Personalia, accepta in abstracto, puta Paternitas, Filiatio etc. possunt etiam rigorose loquendo, affirmari de Dei nominibus essentialibus, tam abstractis quam concretis; puta dicendo: Deitas est Paternitas,

vel Deus est Filiatio, etc.

Dist. Etenim art. 1 h. q. ostendimus, quod in Deo Persona, comparata ad essentiam, est realiter identica cum illa. Modo Paternitas est Persona Patris, sicut Filiatio est Persona Filii, etc., item Deitas est ipsa essentia divina. Ergo, quemadmodum verum est: Pater est Deitas vel divina essentia, ita quoque verum est, quod: Paternitas est Deitas vel divina essent.

a) « Neque hoc, ut verbis utar Cl. P. L. Janssens, facit contra doctrinam in art. praec. statutam. Etenim aliud omnino est essentialia, abstracte, numquam supponi pro personis; aliud abstracta tum personalia tum essentialia non posse de se invicem praedicari, quia hoc casu, quod vox per se non habet, per copulam praedicationis suppletur. – Recte igitur dicis: Paternitas est Deitas. – Sed ab huiusmodi formulis potius abstinendum est, quum ob ambiguitatem facile in errorem inducant » (Com. in h. a.).

620 Sic ergo non remanet, nisi sequens quaestio:

Utrum nomina Personalia aut notionalia ...

cepta concrete [praedicata] rigorose loquendo af-
firmari de nominibus Dei essentialibus ac-
ceptis in abstracto aut in generali?

α) Gilbertus Porretanus, existimans ly Deitas non esse idem realiter abstractum atque concretum, sicut non concedebat hanc: Deus est Pater, ita negabat hanc: Deus est Trinitas seu tres Personae (cfr. Vol. I De Deo Uno q. 3 art. 1 § 7, et 3º ad 1um).

β) Raymundus Lullius (prout cfr. Eymericus, Direct. Inquis., P. II. Q. 9) sentiens divinas Personas inter se differre majori distinctione, quae possit esse, non sinebat dici Deus vel Deitas est tres Personae Trinitatis.

γ) Contra istos

Conclusio. Nomina Dei personalia, aut notionalia, concreta praedicata rigorose loquendo, affirmari de nominibus Dei essentialibus tum abstractis tum concretis: puta dicendo Deus est Trinitas vel tres Personae, item Deitas est tres Personae.

Nota: Est veritas Fidei Catholicae.

Prob. 1° Ex S. Patribus. – A) S. Athanasius in Symbolo dicit, quod « Unitas in Trinitate, et Trinitas in Unitate veneranda sit ».
B) S. Augustinus merito ait in Sermone De Fide (Serm. I.): « Credimus unum Deum unam esse divini nominis Trinitatem ».
2° Ex Conciliis. – A) Toletanum XI. in symbolo Fidei docet: « Nec recte dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas est (Enchir. n. 225),
B) Conc. Constantinop. VI. act. 11, ait: « Trinitatem in Unitate credimus, et in Unitate Trinitatem glorificamus » (cfr. Carranza, Sum. Conc.).
C) Conc. Later. IV, Cap. Damnamus, dicit: « Credimus et confitemur ..... quod una quaedam summa res est ..... quae veraciter est Pater et Filius et Spiritus Sanctus; tres simul Personae; ac singillatim quaelibet earumdem » (Enchir. n. 358).
– Ex quibus omnibus apparet, quod propositiones istae:

Unus Deus est Trinitas,

Unitas est in Trinitate,

Trinitas est in Unitate,
Essentia divina est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, vel singillatim
Essentia divina est Pater, aut Filius, aut Spiritus S.
sunt propositiones certa fide tenendae.
At in eis nomina Personalia concreta dicuntur de nominibus Dei essentialibus vel abstractis vel concretis. Ergo etc.
3º Ratione theologica. Identitas realis inter extrema propositionis reddit propositionem affirmativam veram; est regula Dialecticae. «Essentia autem divina non solum idem est realiter cum una Persona, sed etiam cum (duabus aut) tribus (Personis). Unde et una Persona, et duae, et tres possunt de Essentia praedicari; ut si dicamus Essentia divina est Pater et Filius et Spiritus Sanctus.
«(Tunc ultra) Et quia hoc nomen Deus per se habet, quod supponat pro essentia; ut dictum est art. 4 h. q. ad 3um: ideo, sicut haec est vera Essentia est tres Personae, ita haec est vera Deus est tres Personae» (Ibic, o)- Unde licet pro nullo suppositorum divinae naturae (seorsim accepto) haec sit vera Deus est Trinitas, est tamen vera pro essentia (ut puta dicendo Essentia Divi=

na est Trinitas) - Quod non attendens Porretanus, eam negavit » (Hic ad 1um).

621. Scholium. Propositio affirmativa, cuius praedicatum et subiectum sunt eadem entitas realis, et habent invicem eamdem extensionem, dicitur propositio in primo modo dicendi per se primo. (cfr. Zigliara, Sum. Philos., Vol. I, Dial. Lib. II, Cap. II, art. 2). Atqui propter summam Dei simplicitatem, Persona quaelibet divina est realiter identica cum τῷ Deo, aut cum Deitate. Et ideo « cum dicitur Deus, vel Divina essentia, est Pater, est praedicatio per identitatem, non autem sicut inferioris (= minus universalis) de superiori (= majori universali). Unde sicut est (propositio) per se ista Pater est Deus, ita et ista Deus est Pater: et nullo modo (aliqua earum) est per accidens » (Hic ad 2um).

622. Objic. Conc. Bracarense I. sub Honorio PP. I., can. I, ait: « Si quis extra Sanctam Trinitatem alia (nescio quae) et Divinitatis nomina introducit, dicens, quod ipsa Divinitas sit Trinitas, sicut Gnostici et Priscillianus dixerunt, anathema sit » (cfr. Carranza, Sum. Conc. etc; Ergo non potest dici quod Divinitas est Trinitas.

R. Conc. ant. Dist. cons. Ergo non potest dici, etc. in sensu Priscillianistarum et Gnosticorum: Concedo; in sensu quem nos defendimus: Nego. Et solutio haec obiectionis innititur in verbis eiusdem canonis conciliaris. Non enim ibi simpliciter prohibetur confiteri quod Divinitas sit Trinitas, sed solummodo sicut Gnostici et Priscillianus dixerunt. Iamvero, uti Alphonsus De Castro Minorita, in Lib. De Haeres. v DEUS, haeres 5. narrat, Priscillianus, quum negaret omnem realem distinctionem inter Personas Trinitatis, ita volebat Divinitatem esse Trinitatem; ut, quemadmodum in divinitate esset summa unitas, ita quoque inter divinas Personas nulla realis vigeret distinctio. – E converso Gnostici, Polytheismi propago, fabulantes Aeonum infinitam multitudinem, sic concedebant Deitatem esse Trinitatem; ut, quemadmodum inter Personas divinas, pari modo in divina natura adesset realis distinctio. – Et sic apparet, quod in ore tam Priscilliani, quam Gnosticorum propositio ista Deitas est Trinitas vel confundebat Personas divinas, vel multiplicabat naturam divinam, et ideo merito fuerit in sensu hoc haeretico damnata a praelaudato Concilio. At, nos

profitemur Deitatem esse Trinitatem, intendendo identitatem realem Personarum cum una divina essentia, simulque mutuam distinctionem relativam Personarum. Ergo in sensu hoc intellecta illa propositio vera est.

d) Quare non mihi videtur bene scripsisse P. Capponi (Appendix in h. a.), et Cl. P. Janssens (Com. in h. a.) absque ulla distinctione, quod reprobata fuerit a Bracarensi Concilio propositio Deitas est Trinitas.

Art. VII. Utrum nomina essentialia sint appropriandа Personis.

623. Iuxta promissa in art. 2 h. q. edisserendum est nunc de propositionibus, in quibus nomina Dei essentialia praedicantur sub forma appropriationis uni aut alteri tantum divinarum Personarum. Et circa hoc sunt duo explananda, videlicet

1° An liceat hoc fieri? (art. praes.)

2° An convenienter ab antiquis Doctoribus facta sit appropriatio ista? (art. seq.)

624. Circa titulum nihil occurrit dicendum quantum ad τὸ nomina essentialia - Videlicet sub hac dicendi formula comprehenduntur tum nomina abstracta, tum nomina concreta,

tum quoque adiectiva aut participia, aut verba quae enuntiant attributum aliquod essentiale Divinitatis; ex. gr. Sapientia, Sapiens, Potens, etc.

625. Quod autem ad vocem appropriationis attinet, advertite quod « appropriare nihil est aliud quam commune trahere ad proprium.

Illud autem quod est commune toti Trinitati, non potest trahi ad proprium alicuius Personae, ex hoc quod (secundum rei veritatem) magis uni Personae quam alii conveniat; hoc enim aequalitati Personarum repugnaret: sed ex hoc quod id quod est commune, majorem habet similitudinem ad id quod est proprium Personae unius, quam cum proprio alterius; sicut Bonitas habet quamdam convenientiam cum proprio Spiritus Sancti, qui est Amor: est enim Bonitas obiectum Amoris, etc» (Q. VII. De Verit. inter QQ. Disp. art. 3,°). Unde caute adverte

1°) quod in tractatu de Sma Trinitate « aliud est Proprium et aliud Appropriatum.-

α) « Illud dicitur proprium, quod ita tribuitur uni Personae, ut non possit tribui alteri.-

β) « Appropriatum vero, id quod est commune toti Trinitati, sed causâ majoris manifestationis tribuitur uni Personae » (Billuart, Dissert. VI. De

Trinit. art. 1. quaer. 2°). – Exinde habes.

2°) « quod, appropriando attributa essentialia determinatis Personis, non excludimus alias Personas (a communione eorumdem attributorum) nec gradum participationis constituimus (inter has divinas Personas) sed tantum ostendimus similitudinem in ratione appropriati ad proprium Personae (I. Sent. Dist. XXXI. Q I. art. 2. ad 4um – cfr. hic ad 1um). Unde nullus error Fidei, sed magis manifestatio veritatis sequitur » (Hic ad 1um) ex hac nominum appropriatione ad divinas Personas.

626. Appropriatio igitur nihil est aliud, quam « manifestatio Personarum per essentialia attributa » (Hic, c), vel enucleatius potest definiri: « Conventionalis quaedam attributio alicuius proprietatis essentialis Dei ad unam specialem Personam Trinitatis, ut vi huius attributionis plenius innotescat nobis haec specialis Persona in praesenti vita ».

α) Evolvitur definitio. Ponuntur verba Conventionalis quaedam attributio; ut innuatur, quod appropriatio sit quidam modus loquendi theologorum in tractatu Smae Trinitatis.

β) Additur τὸ alicuius proprietatis etc. et non omnis; quia, licet omnes et singulae proprietates divinae substantiae conveniant, seu sint concordes, cum

unaquaque Persona Trinitatis, tamen aliquae ista= proprietatum habent maiorem quamdam analogiam, seu similitudinem, cum attributis propriis alicuius Divinae Personae; et propter hoc solent appropriari illi speciali Personae.

4) Additur rò proprietatis essentialis, non vero essentiae. Etenim « quamvis omnia attributa essentialia sint unum re (cum divina essentia) tamen differunt ratione (seu virtualiter ab ea: unde) et secundum rationem suam habent similitudinem,

« vel ad originem Personarum; ut potentia quae est principium productionis,

« vel ad determinatum modum originis, ut Bonitas ad processionem Amoris, et ad processionem (Divini) Verbi Sapientia.

« et ita diversis Personis possunt ista aptari.

« Sed essentia, de ratione sua, neque originem, neque aliquid ad modum originis pertinens, dicit. Et ideo non appropriantur (I. Sent. Dist. Q. et art. cit. ad 2um): quia in ratione horum (nominum) propter sui communitatem non invenitur aliquid similitudinem habens, cum propriis Personarum» (Art. seq. o).

5) Ponuntur in definitione appropriationis illa verba, « ut vi huius ..... plenius innote=

scat nobis haec specialis Persona » ad indicandum finem appropriationis, qui est manifestatio existentiae vel perfectionis alicuius in divina Persona. Licet enim exsistentia trium Personarum et uniuscuiusque earum perfectio non possint demonstrative probari ex rebus creatis, possumus tamen ex iis, quae sunt nobis magis nota, declarare illas. « Essentialia vero attributa sunt nobis magis manifesta secundum rationem, quam propria Personarum; quia ex creaturis, ex quibus cognitionem accipimus, possumus per certitudinem devenire in cognitionem essentialium attributorum, non autem in cognitionem personalium proprietatum: ut supra (Q. XXXII. art. 1) dictum est. Sicut igitur, similitudine vestigii vel imaginis, in creaturis inventa, utimur ad manifestationem divinarum Personarum, ita et essentialibus attributis » (Hic, o). Quae sane manifestatio est appropriationis finis.

627. Habita notione appropriationis, sit

Conclusio. Nomina quaedam attributorum Dei essentialium convenienter appropriantur divinis Personis.

Nota Docetur ab omnibus Theologis.

Prob. 1° Ex S. Scriptura, quae passim attribuit specialiter aliqua Dei nomina essentialia ali-

cui determinatae Personae Trinitatis. Ita S. Paulus (I. Cor. I. v. 24) nominat « Christum Dei virtutem et Dei Sapientiam ». Et Christus de seipso inquit: « Ego sum via, veritas, et vita » (Joan. XIV. v. 6): inquit vero de Spiritu Sancto: « Spiritus est qui vivificat gr. Ζωοποιοῦν » (Joan. VI. v. 64).
Videlicet a S. Scriptura Christo appropriatur Virtus Dei, Sapientia, Veritas, Vita, etc. Spiritui autem Sancto diffusio charitatis et Gratiae supernaturalis (cfr. hic, Sed Cont.).
2° Ex symbolo Nicaeno-Constantinopolitano idem ostenditur. Siquidem iuxta illud Ecclesia confitetur Deum Patrem omnipotentem, creatorem caeli et terrae, Spiritum Sanctum autem vivificantem i.e. fontem vitae spiritualis quae in creaturis intellectualibus invenitur. Appropriat nimiru Synodus attributa Dei essentialia omnipotentiam et vim creandi Deo Patri, atque vim sanctificativam Spiritui Paraclito.
3° Ratione S. Thomae. Appropriatio nominum Dei essentialium ad aliquam Personam Trinitatis habet maximam convenientiam tum relate ad easdem divinas Personas tum relate ad nostram instructionem. Ergo convenienter a Theologis adhibetur. — Illatio est evidens. Probo antec. per partes.

— Prob. I.ª pars antecedentis. « Quamvis enim (Dei) attributa essentialia communia sint tribus (Divinis Personis), tamen unum secundum rationem suam magis habet similitudinem ad proprium unius quam alterius. Unde illi Personae appropriari potest convenienter. Verbi gratia Potentia habet in ratione sua principium, et ideo appropriatur Patri qui est principium non de principio (cfr. Q. 33. art. 1, o); et Sapientia Filio, qui procedit ut Verbum; et Bonitas Spiritui Sancto, qui procedit ut Amor, cuius obiectum est Bonum. Et ita similitudo appropriati ad proprium Personae facit convenientiam appropriationis ex parte rei: quae (sane convenientia) esset, etiamsi nos non essemus » (I Sent., Dist., Q., et art. cit. o).
— Prob. II.ª pars antecedentis. Revera pro fidelium instructione convenit Theologos scire modum suadendi credibilitatem mysterii Dei Unius-Trini. Id vero totum pulchre fit appropriando singulis Personis aliqua nomina essentialia Divinitatis. Ergo, inspecta utilitate nostra, conveniens fuit appropriatio nominum quorumdam essentialium Dei. — Ultima minor declaratur. « Invenitur enim distinctio et ordo in-

attributis divinis et in Personis; sed differenter, quia in Personis est distinctio et ordo realis, sed in attributis secundum rationem. Unde, quamvis per attributa non possimus sufficienter devenire in propria Personarum, tamen inspicimus in appropriatis aliquam similitudinem Personarum; et ita valet talis appropriatio ad aliquam Fidei manifestationem, quamvis imperfectam; sicut etiam ex vestigio et imagine sumitur aliqua via persuasiva ad manifestationem Personarum » (Ibid. – cfr. hic, o).

628. Scholium. « Possunt manifestari Personae divinae per essentialia attributa dupliciter.

α) « Uno modo per viam similitudinis; sicut ea quae pertinent ad intellectum appropriantur (Dei) Filio qui procedit per modum intellectus ut Verbum.

β) « Alio modo per modum dissimilitudinis (divinae Personae a creaturis): sicut Potentia appropriatur Patri, ut Augustinus dicit; quia apud nos Patres solent esse propter senectutem infirmi, ne tale aliquid suspicemur in Deo » (Hic o); et ita porro circa appropriationem aliorum nominum essentialium Dei ad alias Personas Trinitatis, ut art. seq. dicetur.

Art. VIII. Utrum convenienter a Sacris Doctoribus sint essentialia Personis attributa.

629. Heic exponitur convenientia quarumdam formularum, secundum quas aliqua nomina essentialia Dei sunt per appropriationem distributa inter Personas Smae Trinitatis ab Ecclesiae Doctoribus.

630. Sunt autem harum formularum nonnullae completae, constantes encomiis unicuique Personae Trinitatis convenientibus; aliae sunt incompletae in quantum continent nomen appropriatum solum uni aut etiam alteri Personae divinae. De utrisque formulis pauca.

631. Inter formulas completas famosiores sunt quatuor.

A) Prima est S. Hilarii, qui in Lib. II. De Trin. n. 1, dicit: « Aeternitas est in Patre, Species in Imagine (i.e. Filio), Usus in Munere », i. e. Spiritu Sancto.

a) Convenienter facta est haec nominum appropriatio divinis Personis.

Decl. 1°) « Aeternitas enim in quantum significat esse non principiatum, similitudinem habet cum proprio Patris, qui est Principium non de principio (cf. Q. XXXIII. art. 1, o).

2°) « Species autem sive pulchritudo, habet similitudinem cum proprio Filii. – Nam ad pulchritudinem requiruntur tria –

α) « Primo quidem integritas, sive perfectio. Quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia (seu deformia) sunt.

β) « Et debita proportio sive consonantia (inter partes).

γ) « Et iterum claritas. Unde quae habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur.

α') « Quantum igitur ad primum (elementum Species seu Pulchritudo) similitudinem habet cum proprio Filii, inquantum est Filius habens in se vere et perfecte naturam Patris. Unde ad hoc innuendum Augustinus in sua expositione (Lib. VI. De Trinit. cap. 10) dicit: Ubi, scilicet in Filio, summa et perfecta vita est.

–β') « Quantum vero ad secundum (Pulchritudo) convenit cum proprio Filii, inquantum est imago expressa Patris. Unde videmus, quod aliqua imago dicitur esse pulchra, si perfecte repraesentet rem quamvis turpem. Et hoc tetigit Augustinus (loc. cit.) cum dicit: Ubi est tanta convenientia et prima aequalitas, etc.

–γ') « Quantum vero ad tertium convenit etiam

cum proprio Filii, inquantum est Verbum: quod quidem lux est et splendor intellectus; ut Damascenus dicit, (Lib. I. De Fide Orth. cap. 18). Et hoc tangit Augustinus (loc. cit.; cum dicit: Tamquam Verbum perfectum, cui non desit aliquid, et Ars quaedam omnipotentis Dei, etc.

3°) « Usus autem habet similitudinem cum propriis Spiritus Sancti, largo modo accipiendo usum secundum quod Uti comprehendit sub se etiam Frui; prout Uti est assumere aliquid in facultatem voluntatis, et Frui est cum Gaudio uti; ut Augustinus (Lib. X. De Trinit. cap. 11) dicit. – Usus ergo, quo Pater et Filius se invicem fruuntur, convenit cum proprio Spiritus Sancti inquantum est Amor. Et hoc est, quod Augustinus (Lib. VI. De Trinit., cap. 10) dicit: Illa dilectio, delectatio, felicitas, vel beatitudo, usus ab illo appellatus est. Usus vero, quo nos fruimur (Deo) similitudinem habet cum proprio Spiritus Sancti inquantum est Donum (cfr. Q. XXXVIII. art. 2.) Et hoc ostendit Augustinus, cum dicit: Est in Trinitate Spiritus Sanctus Genitoris Genitique suavitas, ingenti largitate, atque ubertate nos vel creaturas perfundens.

d) « Et sic patet, quare Aeternitas, Species et Usus Pe...

sonis convenienter attribuantur, vel appropriantur, non autem essentiae vel operatio; quia in ratione horum, propter eorum communitatem, non invenitur aliquid similitudinem habens cum propriis Personarum (Hic v. cfr. S. Aug. Lib. VI. De Trinit. cap. 10) Smae Trinitatis

632. B) Altera formula est S. Augustini (Lib. I. De Doctr. Christ., cap. 5) dicentis: «In Patre est Unitas, in Filio Aequalitas, in Spiritu Sancto aequalitatis unitatisque concordia». De hac formula dico, quod

b) Conveniens est quoque appropriatio facta ab Augustino per eam formulam.

Decl. Enimvero haec tria Unitas, Aequalitas et Connexio important quidem unitatem, sed differenter.

1.° Nam Unitas dicitur absolute, non praesupponens (scilicet) aliquid aliud. Et ideo appropriatur Patri qui non praesupponit aliquam Personam, cum sit principium non de principio (ut dictum est Q.XXX art.1,o).

2.° Aequalitas autem importat unitatem in respectu ad alterum: nam aequale est, quod habet unam quantitatem cum alio. Et ideo aequalitas appropriatur Filio, qui est principium de principio (cfr. ibid.).

3°) « Connexio autem importat unitatem aliquorum duorum. Unde appropriatur Spiritui Sancto, in quantum est a duobus » (Hic, o). Legi potest Hugonis Victorini epistola ad S. Bernardum Claraevallensem, in qua tractat « De tribus appropriatis Personis in Trinitate ».

633. Scholium I. « Ex quo sensu (videlicet ex declaratione Formulae Augustini) intelligi potest, quod Augustinus (Loc. cit.) dicit:

A) « Tria (i. e. Tres divinas Personas) esse unum propter Patrem, Aequalia propter Filium, Connexa propter Spiritum Sanctum.

α) (Decl.) « Manifestum est enim, quod illi attribuitur unumquodque in quo primo (prioritate ordinis!!) invenitur: sicut omnia inferiora dicuntur vivere propter animam vegetabilem in qua primo invenitur ratio vitae in istis inferioribus (quae scilicet apud nos vivunt).

α) « Unitas autem statim invenitur in Persona Patris, etiam per impossibile remotis aliis (divinis) Personis. Et ideo aliae Personae a Patre habent unitatem.

β) « Sed, remotis aliis Personis, non invenitur Aequalitas in Patre. Sed statim, posito Filio, invenitur aequalitas (inter Patrem et Filium).

Et ideo dicuntur omnia aequalia propter Filium; non quod Filius sit principium aequalitatis Patri; sed quia, nisi esset Patri aequalis Filius, Pater aequalis non posset dici. Aequalitas enim Eius primo consideratur (per ordinem) ad Filium: hoc enim ipsum, quod Spiritus Sanctus Patri aequalis est, a Filio habet.

γ) « Similiter, excluso Spiritu Sancto, qui est duorum (i. e. Patris et Filii) Nexus, non posset intelligi unitas Connexionis inter Patrem et Filium. Et ideo dicuntur omnia esse connexa propter Spiritum Sanctum: quia, posito Spiritu Sancto, invenitur ratio connexionis in divinis Personis; unde (i. e. ex qua ratione) Pater et Filius possunt dici connexi » (Hic o).

634 C) Tertia formula ea est qua Patri Omnipotentia, Filio Sapientia, et Spiritui Sancto Bonitas appropriatur. – Et haec formula variis in locis inculcatur a S. Augustino (cfr. Lib. VII. De Trin. capp. 1 et 3; item Lib. XV. De Trin. cap. 17) et a reliquis theologis. – Et etiam

c) Convenienter facta est haec appropriatio.

Decl. Haec appropriatio explicari potest duobus modis.

A) Primo per rationem similitudinis ad ea quae

unicuique divinae Personae sunt propria.

α) « Potentia enim habet rationem principii: unde habet similitudinem cum Patre coelesti; qui est principium totius Divinitatis .... (cf. n. 337, 1°, B).

β) « Sapientia vero similitudinem habet cum Filio caelesti, in quantum est Verbum; quod nihil aliud est quam conceptus Sapientiae .....

γ) « Bonitas autem, cum sit ratio et obiectum Amoris, habet similitudinem cum Spiritu Divino qui est Amor .... » (Ibic o).

B) Secundo eadem appropriatio potest declarari per rationem dissimilitudinis divinarum Personarum a creaturis homonyme dictis cum eisdem Personis divinis. –

α) Et sane Potentia deficit interdum Patri terreno propter senectutem.

β) Deficit item interdum Sapientia Filio terreno propter inexperientiam ex eius aetate provenientem.

γ) Bonitas demum repugnantiam habere videtur ad Spiritum terrenum, secundum quod iste importat violentiam quamdam et impulsionem; prout dicitur Isai: XXV. v. 4: Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem.

– Ne ergo aequales defectus suspicemur in Personis divinis, propterea appropriamus Patri coelesti

Omnipotentiam; Filio Dei tribuimus Sapientiam; Spiritui Paraclito denique Bonitatem et Lenitatem. (Ibic o)

635. Scholium II. Animadverte quod « Virtus appropriatur (quandoque) Filio, et (quandoque) Spiritui Sancto; non secundum quod virtus dicitur ipsa Potentia rei, sed secundum quod interdum virtus dicitur id quod a Potentia rei procedit, prout dicimus aliquid virtuosum factum esse virtutem alicuius agentis » (Ibic o).

636. D) Quarta formula appropriationis nominum essentialium divinis Personis desumitur ex S. Paulo, qui de Deo, opifice mundi, agens inquit: « Ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia - Graece: Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτοῦ τὰ πάντα » (Rom. XI. v. 36). Super quae verba S. Augustinus (Lib. VI. De Trin. cap. 10) dicit: « Non confuse accipiendum est, quod ait Apostolus Ex ipso, et per ipsum, et in ipso; Ex ipso dicens propter Patrem; per ipsum propter Filium; in ipso propter Spiritum Sanctum ». - Unde dico:

d.) Convenienter quoque facta est haec appropriatio a S. Augustino

Decl. α) « Haec enim praepositio EX importat habitudinem quamdam causae materialis quae locum non habet in divinis. - Aliquando vero habitudinem causae efficientis quae quidem competit Deo ratione suae potentiae activae. Unde et appropriatur Patri sicut et Potentia.

β) « Haec vero praepositio PER designat quidem quandoque causam mediam: sicut dicimus quod Faber operatur per martellum: et sic ly per quandoque non est appropriatum, sed proprium, Filii; secundum illud Ioan. I. v. 3: Omnia per Ipsum facta sunt: non quia Filius sit instrumentum, sed quia Ipse est Principium de principio. - Quandoque vero designat habitudinem formae (seu virtutis activae) per quam agens operatur: sicut dicimus, quod Artifex operatur per artem. Unde, sicut Sapientia et Ars appropriantur Filio, ita et ly per quem.

γ) « Haec vero praepositio IN denotat proprie habitudinem continentis. Continet autem Deus res dupliciter: uno modo secundum suas similitudines, prout scilicet res dicuntur esse in Deo, in quantum sunt in Eius scientia. - Alio vero modo continentur res a Deo, in quantum Deus sua bonitate eas conservat et gubernat ad finem convenientem adducendo. Et sic ly in quo appropriatur Spiritui Sancto, sicut et bonitas » (Hic. o).

637. Obiic. Per rò in ipso videtur importari habitudo cau=

sae finalis, quae est prima causarum. Ergo ista habitudo causae deberet appropriari Patri qui est principium non de principio, et non Spiritui Sancto.

R. Conc. ant. - Nego consequens et consequentiam. Etenim non excludimus τὸ in ipso importare quandoque habitudinem causae finalis; « nec (tamen) oportet, quod habitudo causae finalis, quamvis sit prima causarum, appropri[e]tur Patri qui est principium non de principio: quia Personae divinae, quarum Pater est principium, non procedunt ut ad finem (ordinatae) - cum quaelibet illarum sit ultimus finis -, sed naturali processione quae magis ad rationem naturalis potentiae pertinere videtur » (Hic, o).

638. Scholium III. Si quis intime perpendet varias formulas appropriationis a Ss. Patribus compositas, eas collectas inveniet ex variis analogiis secundum quas in praesenti vita cognoscimus Deum per speculum creaturarum. Ex hoc ipso enim « quod intellectus noster ...... ex creaturis in Dei cognitionem manuducitur, oportet, quod Deum consideret secundum modum quem ex creaturis assumit.

« In consideratione autem alicuius creaturae, quatuor per ordinem nobis occurrunt.

α) « Nam primo consideratur res ipsa absolute, in quantum est ens quoddam. (Et secundum hanc viam compo-

sita est formula S. Hilarii - cfr. n. 631).

β) « Secunda autem consideratio rei est, inquantum est una. (Et secundum hanc considerationem procedit formula S. Augustini - cfr. n. 632).

γ) « Tertia consideratio rei est, secundum quod inest ei virtus ad operandum, et ad causandum. (Et iuxta hanc considerationem Dei ex creaturis collecta est tertia formula S. Augustini - cfr. n. 634).

δ) « Quarta autem consideratio rei est secundum habitudinem, quam habet ad causata » (Hic. o). Et sic videtur collecta formula appropriationis superius (cfr. n. 636) a S. Paulo inducta. Hactenus de formulis appropriationis completis.

639. Sunt praeterea formulae incompletae appropriationis nominum Dei essentialium uni aut alteri Personae Smae Trinitatis; de quibus nonnulla adnoto ex Angelico.

A) A quibusdam theologiae cultoribus asseritur τὸ Veritas esse nomen appropriatum uni Dei Filio; unde et ipse inquit: « Ego sum..... veritas » (Joan. XIV. v. 6). Et

α) Conveniens est huius nominis appropriatio soli Filio Dei. Prob. Veritas enim est essentialiter adaequatio sive conformitas quaedam inter rem et intellectum. Conformitas autem convenientiam habet cum imagine, quae in divinis est nomen proprium Filii Dei (Q. XXXVI art. 2).

Et ideo convenienter veritas est nomen appropriatum Dei Filio. Ad rem Angelicus: « Veritas cum pertinet ad intellectum, ut supra dictum est (Q. XVI. art. 1) appropriatur Filio, non tamen est proprium eius. Quia veritas, ut supra dictum est (ibid.), considerari potest prout est in intellectu, vel prout est in re. Sicut igitur intellectus et res, essentialiter sumpta, sunt (nomina Dei) essentialia et non personalia, ita et veritas » (Hic 2. cfr. Q. XVI. art. 5 ad 2um).

B) Sicut ex superius (Q. XXIV.) dictis habetur, in Deo est ponendus liber vitae, metaphorice dictus. Nonnulli theologi igitur considerantes de ratione libri esse, quod ab alio procedat per scriptionem, putaverunt τὸ liber-vitae esse nomen proprium in divinis; et convenire vel soli Filio Dei ex ea parte qua liber denotat quoddam opus intelligentiae, aut Spiritui Sancto ex ea parte qua iste liber importat vitam, quae in motione quadam interna viventis consistit. At

C) Melius dicitur, quod Liber-vitae sit nomen appropriatum soli Filio Dei.

Prob. Appropriatio nominis communis ad aliquod particulare est repetenda ex ea notione quae exprimitur in recto a tali nomine: ista namque notio est semper elementum essentiale nominis. « Liber autem vitae in recto quidem importat notitiam, sed in obliquo vitam.

Est enim, ut supra dictum est, (Q. cit. art. 1. o), notitia Dei de his, qui habituri sunt vitam aeternam. Unde appropriatur Filio (qui est Dei Patris intelligibile Verbum): licet vita appropriatur Spiritui Sancto, inquantum importat quendam interiorem motum; et sic convenit cum proprio Spiritus Sancti, in quantum est Amor.

β) « Esse autem scriptum ab alio non est de ratione libri, in quantum est liber, sed in quantum est quoddam artificiatum. Unde non importat originem, neque est personale, sed appropriatur personae » (Ibic. 0) Filii Dei, ut expositum est.

C) Sunt etiam alii theologi qui interpretantes illud Exod. III. v.14: « Qui est, misit me ad vos » existimant τὸ Qui est esse proprium Filii Dei « Quia si, cum Moysi dicitur Ego sum qui sum (ibid.), loquitur Trinitas. Ergo Moyses poterat dicere: Ille qui est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, misit me ad vos; ergo et ulterius dicere poterat: Ille qui est Pater et Filius et Spiritus Sanctus misit me ad vos, demonstrando certam Personam (Trinitatis, quoniam nomen non proprium sed essentiale et concretum potest supponere pro unaquaque libet divina Persona). Hoc autem (consequens) est falsum, quia nulla (divina) Persona est Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Non ergo (τὸ Qui est) est esse (nomen) commune Trinitati sed est proprium Filii »

(Hic arg.um 3um). – Sed

c) Melius dicitur quod τò Qui est, in verbis relatis ex Lib. Exodi, sit nomen appropriatum Dei Filio.

Prob. Esse Redemptorem generis humani, est nomen appropriatum soli Dei Filio. In citatis autem verbis Exodi τò Qui est significat Deum uti redemptorem humani generis: uti ex se patet. Et ideo « ipsum nomen Qui est appropriat[ur] Personae Filii, non secundum propriam rationem, sed ratione adiuncti, in quantum scilicet in locutione Dei ad Moysem praefigurabatur liberatio generis humani, quae facta est per Filium.

α) « Sed t[a]men, secundum quod ly qui, sumitur relative, posset referri interdum ad Personam Filii; et sic sumeretur personaliter; ut puta, si dicatur: Filius est genitus Qui est; sicut et Deus genitus (nomen) personale est; sed (τò Qui est) infinite sumptum, est (nomen) essentiale.

β) « Et licet hoc pronomen ‹ iste ›, grammatice loquendo, ad aliquam certam personam videatur pertinere; tamen quaelibet res demonstrabilis, grammatice loquendo, persona dici potest, licet secundum rei naturam non sit persona. Dicimus enim: iste lapis, et iste asinus. Unde, et grammatice loquendo, essentia divina, secundum quod significatur, et supponitur per hoc nomen (Deus), potest demonstrari hoc pronomine iste; secundum illud Exod. XV, 2: Iste Deus meus, et glorificabo eum » (Ibic, o).

Q. XL. De Personis in comparatione ad relationes sive proprietates.

640 Prologus. Sicut monuimus in prologo Q praecedentis, considerare nunc oportet ipsas divinas Personas.

α) primo in ordine ad relationes reales, quibus constituuntur et distinguuntur, videlicet quantum ad proprium actum essendi (art. 1-3 h.q.)

At, quia relationes reales proveniunt in Deo ex processionibus, idest (cfr. n. 17, 1º) ex quibusdam operationibus Deo immanentibus, propterea

β) secundo loco considerandae sunt eaedem Personae divinae in ordine ad processiones a quibus proveniunt in Deo relationes (art. ult. h.q.). Ita ut haec quaestio quasi comprehensivus prospectus sit omnium, quae supra in QQ. XXVII–XXIX vidimus.

641 Circa habitudinem inter Personam divinam eiusque personalem relationem sunt tria declaranda: videlicet

1º An adsit identitas inter ipsas? (art. 1 h.q)

Et posito quod adsit, quaeritur

2º Quodnam sit constitutivum Personarum divinarum? (art. 2. h.q.)

Et posito quod hoc constitutivum sint ipsae relationes

reales, fit ultima quaestio,

3º An, abstraendo ab hisce relationibus, maneat in Deo personalitas vera et realis (art. 3. h. q.) (cfr. Nazarius, et Janssens, Com. in h. q.).

Art. I: Utrum Relatio sit idem quod Persona.

642. Agimus de Personis divinis; propterea in titulo τὸ Persona ac τὸ Relatio designant eas relas, quae intra Deum existunt. Est evidens.

643. Quatuor relationes reales in Deo profitemur, videlicet Paternitatem, Filiationem, Communem Spirationem, et Processionem.

α) Ex his tres tantum, i.e. Paternitas, Filiatio et Processio, sunt relationes Personales sive Personas constituentes.

β) Eaedem tres relationes Personales, una cum Innascibilitate vocantur quoque Proprietates Personales; eo quod conveniunt uni tantum ex Personis divinis, ut consideranti patet (cfr. Q. XXXII. art. 3, o; et hic ad 1um.)

γ) Et ob hanc causam S. Thomas Paternitatem, Filiationem et Processionem indifferenter appellat Relationes, aut Proprietates.

644. α. Ut (vero) ipsemet titulus innuit, disceptatio praecipue intenditur circa relationes personales, seu Personarum distinctivas et constitutivas..., nempe circa Paternitatem, Filiationem ac Processionem; de Spiratione enim, communi Patri et Filio, ad quam Personae pri-

mo non comparantur, occasionalis tantum mentio habebitur" (Paquet, Com. in h.a. - cfr. Nazarius, Com. in h.a.).

645 Rursum, quamvis praecipue fiat quaestio de identitate reali, tamen non excludimus considerare distinctionem rationis inter relationem et Divinam Personam. Unde τò idem, quod ponitur in titulo, debet intelligi de identitate tum rei, tum rationis (cfr. Nazarius, ibid.)

646 Sic igitur quaestio, de quo agimus, est haec: Utrum adsit identitas tam realis quam rationis inter Personam divinam et eius relationem personalem, sive proprietatem personalem? (cfr. n. 643, β).

647 Ad huius quaesiti solutionem duo sunt ex supradictis notanda:

A) Primum est essentiam divinam esse identicam realiter cum relatione divina propter maximam Dei simplicitatem: distingui tamen virtualiter seu secundum rationem (i.e. definitionem) ab ipsa relatione divina; inquantum τò essentia divina non exprimit aliquam oppositionem relativam ad aliam correlationem, sicuti Paternitas habet oppositionem relativam ad Filiationem (cfr. Q. praec. art. 1, c; et I. Sent. Dist. XXXIII. Q. I, art. 1. c).

B) Secundo ex dictis in Q. XXVIII, ad ... , quod relatio exprimit duas notiones logice tantum discretas;

α) unam IN, et secundum hanc notionem relatio respicit subiectum quod formaliter actuat;

β) alteram vero notionem, AD scilicet, exprimit relatio, sed per hanc notionem ipsa consistit in ordine seu respectu, unius extremi ad alterum extremum.

648. His praemissis, recolendum est ex Q. XXVIII, art 2, o, quod

A) Gilbertus Porretanus, considerans relationem secundum propriam rationem specificam, idest quantum ad τὸ AD, posuit relationes divinas esse assistentes, et quasi extrinsecus affixas, atque realiter distingui a divina substantia (cfr. Q. praec., art. 1.0): et has relationes, in Deo extrinsecus affixas, ipse nominavit Personas; unde et intulit Personam et essentiam in Deo distingui realiter. - Sed quia non est possibile, propter summam Dei simplicitatem, ponere distinctionem realem inter essentiam divinam et divinam Personam (cfr. loc. prox. cit.), propterea ex falsa positione Gilberti, logice sequitur, relationes, seu proprietates personales divinarum Personarum, non esse veraciter neque Personas neque in Personis (cfr. Cajet. Com. in h. a. §. Ad hoc). - At contra

a) Positio Gilberti est omnino rejicienda.

Prob. « Relatio, secundum quod est quaedam res (= realitas) IN divinis, est (realiter) ipsa essentia (divina - cfr. Q. XXVIII. art. 2, o -; quoniam haec relatio, spe=

ctata secundum notionem IN, non habet ullam oppositionem relativam ad essentiam). Essentia autem idem (realiter) est quod Persona, ut ex dictis (Q. praec. art. 1.o) patet. Oportet (ergo) quod ..... relatio sit idem quod Persona » (Hic, o).

Confirmatur. « In divinis non differunt QUOD EST et QUO EST (cfr. Q. III. art 3.o) ut Boëthius in Lib. De Hebdomad. dicit. Sed Pater Paternitate est Pater. Ergo Pater idem est quod Paternitas: et eâdem ratione aliae proprietates idem sunt (realiter) cum Personis » (Hic, Sed Contra).

649. Objic. 1.° Non solum Relatio et Persona sunt realiter idem cum essentia; sed etiam Pater et Filius sunt idem cum essentia divina. At, hoc non obstante, Pater distinguitur realiter a Filio. Ergo etc. Ita objicit Valentia, Com. in h. a.

R. Transeat maior. Conc. min. Nego consequens et paritatem; et dico (cfr. Q. XXVIII art. 3. ad 1um) tunc ea quae sunt eadem uni tertio, esse inter se identica, quando non habent invicem ullam oppositionem relativam. Etenim ex hoc provenit, quod Actio et Passio, quae sunt realiter identica cum motu, distinguantur realiter inter se: quia Actio est motus uti egrediens ab agente; Passio vero est motus uti receptus in subiecto. Jamvero Pater et Filius in divinis dicunt oppositionem relativam: dum Relatio divi=

na et Persona divina a tali relatione constituta nullam oppositionem mutuam includunt. Ergo licet Pater divinis Pater et Filius sint idem cum essentia divina, nequeunt tamen dici identici inter se: e contra Relatio divina et divina Essentia sunt dicendae realiter unum et idem inter se, propter rationem inductam n° praec.

[illegible] igitur identitatem alii (uti Praepositivus, cfr. Q. XXXII. art. 2 o – et Gregorius Ariminensis in I. Sent. Dist. XXV. Q. unica) considerantes, dixerunt proprietates (i.e. Paternitatem, Filiationem et Processionem) quidem esse Personas, non autem esse IN Personis; quia non ponebant proprietates in divinis nisi secundum modum loquendi, ut supra (Q. cit.) dictum est n (Hic, o). Sed contra

b) Praepositivi et Gregorii Ariminensis positio est etiam rejicienda.

Prob. 1° Forma veraciter est in eo cujus est forma: hoc enim est de ratione Formae. At relatio in divinis significatur tamquam forma constituens Personam: ita ex. gr. Paternitas divina, eaque sola est divina Formalitas, quâ constituitur Persona Patris. Ergo veraciter relationes divinae sunt IN Divinis Personis. (Hic, o; et I. Sent. Dist. XXXIII. Q. I. art 3. Sed contra – cfr. Bannez, Com. in h. a.).

2° Praeterea Ecclesia in praefatione SS. Trinitatis canit: « Ut IN Personis proprietas, IN essentia unitas, et IN majestate adoretur aequalitas » Ergo quod in Personis sint

proprietates, nullus catholicorum inficiari potest (cfr. Mag. Sent. Lib. I, Dist. XXXIII, §. Post supradicta).

651. Objic. 2° Ecclesiae locutio in citata praefatione est impropria. Ergo illa auctoritas non est urgenda. Ita argumentatur Gregorius Ariminensis, loc. cit.

R. Nego antecedens et consequens « quoniam (ut interim taceamus eorum irreverentiam in tali responso) contextus (laudatae praefationis) proprietatem ipsam (sermonis) aperit. Non enim negari potest, quod proprie dicatur unitas in essentia et aequalitas in majestate. Ergo et proprie dicitur, quod proprietas est in Personis » (Capponi, Append. in h.a.).

α) Accedit, quod si propositiones a Conciliis, dogmatice definitae, debent in sensu proprio accipi, a fortiori hanc eamdem proprietatem sermonis fuisse servatam ab Ecclesia credendum sit; quum « legem credendi statuat lex supplicandi » (Enchir. n. 95); iuxta illud: « Credidi propter quod locutus sum » (Psal. CXV. v. 1) Et Paulus inquit: « Corde..... creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem...... Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? » (Rom. X. vv. 10 et 14).

652. Objic. 3° Concilium Lat. IV in cap. Damnamus definivit ita: « Pater ......, ab aeterno Filium generando, suam substantiam Ei dedit » (Enchir. n. 358) at Pater non communicavit Filio suo Paternitatem. Ergo Paternitas

non est proprietas Patris. Ita etiam Gregorius loc. cit.

R. Ad maj. admitto auctoritatem Concilii, et distinguo sensum verborum eius. Pater communicavit Filio omnem substantiam suam quantum ad entitatem absolutam. Concedo; quantum ad entitatem relativam; Nego. Conc. min. Nego consequens, et dico Patrem caelestem Filio suo dedisse totam suam substantiam quantum ad omnem perfectionem entitatis absolutae, quae praehabetur in divina substantia, non autem quantum ad perfectionem entitatis relativae. Ratio est: quia communicatio huius entitatis relativae, videlicet Paternitatis, est incompossibilis cum Filiatione existente in Filio [illegible], et hoc modo definitio Concilii est intelligenda. At proprietas Paternitatis pertinet ad lineam entitatis relativae: ut pater. Ergo bene cohaerent invicem haec duo,

α) quod scilicet Pater communicaverit totam suam substantiam Filio suo, et

β) quod Paternitas sit [illegible] existens in Patre (cfr. Bon[illegible], [illegible], [illegible] Torres, Sylvius etc. Comm. in h.a.).

653. Reiectis falsis opinionibus, statuitur thesis S. Thomae

Conclusio. In Deo relatio Personalis [illegible] Personam, et est in Persona.

Nota. Patet ad catholicam doctrinam (cf. nn. 648-650).

[illegible] S. Thomas. In [illegible] simplicitatem abstractionem [illegible] concreta (cf. Q. III, art.

9, c): puta Deitas est realiter ipse Pater; Filiatio est ipse Filius; Processio, ipse Spiritus Sanctus. Videlicet Relatio personalis in Deo est realiter ipsa Persona divina. (cfr. hic, c).

Prob. II^a pars. Sic se habet Paternitas ad Patrem, sicut Deitas ad Deum; ut patet ante dictum. At Deitas non solum est Deus, sed etiam veraciter est in Deo. Ergo a pari Paternitas est in Patre; et generatim Relatio Personalis est in Persona. (Ibi c, et ad 1um).

654. Scholia. A). Dixi in conclusione Relationem divinam identificari realiter cum Persona divina; quoniam datur distinctio virtualis, seu rationis ratiocinatae, inter utramque realitatem.

a) Decl. Relatio enim Paternitatis exprimit aliquid ad instar Formae abstractae, dum Persona Patris exprimit aliquod ad instar concreti per se subsistentis (cfr. hic ad 1um, et 2um). Ergo Paternitas et Persona Patris (et ita porro de aliis) virtualiter invicem distinguuntur.

B) Quia Relatio Personalis habet alium modum significandi a Persona, propterea quamvis identicae sint in Deo Relatio Personalis et Persona, tamen illud quod praedicatur de uno eorum, nequit praedicari de altero simpliciter.

β) Ita, quoniam participia et verba notionalia (puta Generans, Spirat etc.) significant actus notionales; actus autem suppositorum sunt; proprietates autem non ipsi

cant ut supposita, sed ut formae suppositorum. Et ideo modus significandi repugnat, ut participia et verba notionalia de proprietatibus praedicentur» (Ibid. ad 3um): ut puta dicendo: Paternitas generat, Filiatio spirat, etc. (cfr. Q. praec. art. 5): dum recte dicimus Pater generat, Filius spirat, etc.

β') Pari modo ex eo quod Essentia divina est quidem identica realiter, sed virtualiter distinguitur, ab ipsa Relatione divina, sequitur quod, licet vera sit propositio: Relatio divina refertur ad aliud, attamen nequit dici quod Essentia divina refertur ad aliud (cfr. I. Sent. Dist. cit., art. 3 ad 2um).

C) Conclusio praecedens loquitur evidenter de Proprietatibus Personalibus, attamen ipsae Proprietates non personales, utputa Communis Spiratio, sunt etiam divina Persona et in Persona divina (cf. n. 644).

γ) Prob. « Quia enim divina simplicitas excludit compositionem subiecti et accidentis (cfr. Q III. art. 6. 0) sequitur, quod quidquid attribuitur Deo, est eius essentia. Et propter hoc Sapientia et Virtus idem sunt in Deo, quia ambo (attributa) sunt in divina essentia .... (Unde) proprietates non personales sunt idem cum Personis .... qua ratione illud quod attribuitur Deo, est eius essentia. Sic igitur Communis Spiratio est idem cum Persona [illegible] non quod sit una Persona

per se subsistens; sed, sicut una essentia est in ambobus Personis, ita et una proprietas; ut supra (Q.XXX. art.2) dictum est. » (Hic ad 1um) Unde in Q.XXX. art. 2 diximus quod « communis spiratio in Patre est (realiter Paternitas, consequenter ipse) Pater; et in Filio est (realiter Filiatio, sive) Filius » (Opusc. III., cap. 65).

655.Q. An relatio possit dici, quod sit in essentia divina?

R. Relationes, seu proprietates, sunt in Personis et in essentia: differenter tamen.

Prob. Enimvero « proprietates dicuntur esse IN essentia per modum identitatis (inquantum sunt idem realiter cum divina essentia - cfr. Q.XXVIII. art. 2.o); IN Personis autem dicuntur esse, non quidem secundum rem tantum, sed etiam quantum ad modum significandi (quia scilicet significantur) sicut forma in supposito. Et ideo proprietates determinant et distinguunt Personas, non autem essentiam ». (Hic ad 2um - cfr. I. Sent. Dist. et Q. cit. art. 3. c); ex videlicet modo quo Forma determinat subiectum quod actuat.

Art. II. Utrum Personae distinguantur per relationes.

656. Cum ostensum sit in praec. art. relationes personales esse realiter identificatas cum Personis divinis in quibus sunt (scilicet Paternitas cum Deo Patre, Filiatio cum Deo Filio, Processio cum Spiritu Sancto), quaeris utrum

quaestio:

Quodnam scilicet, iuxta nostrum modum concipiendi, habendum sit tamquam primum principium formaliter constituens unamquamque Personam, et distinguens illam ab omnibus aliis Personis ejusdem Ss. Trinitatis?

657. Et advertite necessitatem huius investigationis. - Re ipsa « in quibuscumque pluribus invenitur aliquid commune, oportet quaerere aliquid distinctivum (illorum plurium; secus huiusmodi plura, nonnisi nomine tenus essent plura). Unde cum tres (divinae) Personae conveniant secundum essentiae unitatem, necesse est quaerere aliquid quo distinguantur; ad hoc quod plures sint » (Ibid., c). Aliter inquirentibus quonam Pater distinguitur realiter a Filio, non possemus eis nos certo quidquam respondere. Quod esset inconveniens.

658. Ex quo argumento evincitur quoque huiusmodi principia, constitutiva et distinctiva formaliter divinarum Personarum, de facto extare. Si namque datur de facto distinctio realis inter divinas Personas, extat de facto principium formale realiter distinguens illas inter se. Est res evidens.

659. Criterium. - Principium hoc, vere constituens et mutuo distinguens divinas Personas, debet

1°) esse aliquid positivum. - Nam dicere quod prin-

cipium distinguens et constituens Personas divinas consistat in aliquo negativo valet idem ac de medio tollere omnem positivam distinctionem realem inter Personas easdem, et ulterius denegare Deo veram atque realem personalitatem, illum relinquendo in quadam impersonalitate, seu in quodam fieri, ut Hegeliani dicunt (cfr. art. 3 h. q. ad 3um).

2°) debet exprimere entitatem realem et non pure ens rationis. - Etenim ob Dei summam simplicitatem principium quo constituitur Persona, est realiter ipsamet Persona divina. At Persona divina nequit esse ens pure logicum seu rationis. Ergo nec principium constituens Personam divinam potest esse ens pure rationis, sed debet exprimere ens reale.

3°) esse aliquid intrinsecum eisdem Personis. «Quia ad hoc quod aliqua duo distincta intelligantur, necesse est eorum distinctionem intelligi per aliquid intrinsecum utrique; sicut in rebus creatis (duo supposita distinguuntur) vel per materiam (ut videre est in Petro et Paulo), vel per formam» (Ibid.), ut contingit inter Angelos (Cfr. Vol. I. De Deo Uno, pag. 201-204).

4°) esse formaliter solo ratione intrinsecus ..., seu virtualiter tantum, distinctum a ... [illegible] ...
... nulla compositio sed omnimoda simplicitas conve-

nit cuilibet divinae Personae (cfr. hic ad 1um). Unde « distinctio in divinis Personis non est sic intelligenda quasi aliquid commune dividatur; quia essentia communis remanet indivisa: sed oportet quod ipsa distinguentia constituant res distinctas ». (Hic, o).

5°) debet exprimere formalitatem quamdam α) non absolutam, sed β) relativam. – Et sane principium faciens distinctionem inter plures res, debet proportionari naturae, seu indoli, distinctionis quae asseritur inter illas res. Iamvero Personae divinae distinguuntur inter sese non per aliquod elementum absolutum; quia quantum ad hoc adest in eis summa unitas. Ergo, principium formaliter distinguens illas, nequit reponi in aliqua formalitate absoluta, sed in sola formalitate relativa.

– α) Confirmatur haec veritas auctoritate SS. Patrum –

A) Boëthius (Lib. De Trin., cap. 6) dicit: « Sola relatio multiplicat Trinitatem divinarum Personarum ».

B) S. Cyrillus Alexandrinus (Lib. II Thesaur., cap. 3) ait: « Cum non composita sed simplex natura Deitatis sit, numquam in plures Personas distinguetur, nisi quaedam in veritate differentia non secundum essentiam (consequenter neque secundum eandem aliquod absolutum) sed secundum relationem ».

C) S. Damascenus (Lib. III. De Fide Orthod., cap. 5) dicit: « Personarum discrimen in solis tribus proprietatibus, nempe in causae (seu principii) experte, ac Paterna, et in ea quae a causa proficiscitur ac Filiali, atque in ea quae a causa oritur ac procedit, positum esse cognoscimus ».

D) S. Anselmus (Lib. De Proces. Spirit. Sanct. cap. 2) scribit: « Haec sola causa pluralitatis est in Deo, ut Pater et Filius et Spiritus Sanctus dici non possunt de se invicem, sed alii sint ab invicem, quia praedictis modis dicitur Deus de Deo: quod totum potest dici Relatio ».

— β) Idem quoque ex SS. Conciliis habetur. — A) Toletana Synod. XI. in Symbolo Fidei dicit: « In relatione Personarum numerus cernitur, in Divinitatis vero substantia quid enumeratum sit non comprehenditur. Ergo hoc solo numerum insinuant quod ad invicem sunt: et in hoc numero carent quod in se sunt »

B) In Conc. Florent. Sess. XVIII, noster Joannes a Monte Nigro inquit: « Relationes huiusmodi Personas multiplicant: ita ut non aliâ ratione, quam vi relationis, Pater a Filio, ac una Persona ab aliâ differat ». Eadem fuit sententia a Card. Bessarione ex nomine Ecclesiae Graecae expressa in Oratione pro Unione, cap. 6 quam coram Patribus Florentinis habuit in eadem Synod.

— γ) Unde merito inferre possumus Patres et Doctores

omnes tum Latinos quam Graecos agnoscere pro principio, formaliter distinguente divinas Personas formalitatem aliquam, non absolutam sed relativam. Et ideo huic sententiae contradicere pertinaciter non solum est temerarium sed etiam haereticum; ut Bannez admonet, Com. in h. a., Dub. 1°. §. Pro solutione.

6°) debet exprimere minimum distinctionis. – Nam, cum distinctio fiat per quendam recessum ab unitate « quanto distinctio prior est, tanto propinquior est unitati; et ideo debet esse minima (omnium distinctionum. At prima distinctio est distinctio divinarum Personarum; sicut prima processio est processio ad intra divinarum Personarum). Et ideo distinctio Personarum (divinarum) non debet esse nisi per id quod minimum distinguit » (Hic ad 3um).

– Unde optimo iure damnata fuit a Gregorio XI. VII. Kalendas Feb. MCCCLXXVI. tamquam valde erronea positio Raymundi Lulli dicentis divinas Personas distingui inter se maiori distinctione quae possibilis est; prout ex Nicolao Eymerico (Direct. Inquisit. P.II. Q. 9) referunt Natalis Alexander in Histor. Eccl., Saec. XIII., cap. 3. art. 20, Bzovius ad an. 1372, et Duplessis D'Argentré.

7°) non debet praesupponere in ordine logico ipsam Personam divinam tamquam distinctam, sed hanc Per-

sonarum distinctionem formaliter perficere. (cfr. hic ad 4um) Patet.

660. Recapitulando, ergo dicimus principium formaliter constituens et distinguens inter se divinas Personas debet esse « formalitas aliqua positiva, realis, intrinseca divinae Personae, virtualiter tantum distincta ab eadem Persona, exprimens aliquid relativum, et minimum distinctionis, ac demum non praesupponens in ordine logico Personam uti constitutam, sed potius constituens formaliter eam ».

661. Hoc criterio constituto, sequitur expositio et crisis opinionum Theologorum.

A) Praepositivus, Gregorius Ariminensis (I. Sent., Dist. XXVI. et XXVII. art. 2. concl. 2^a,) existimantes (cfr. n. 650, B) nullas proprietates esse in Personis, dixerunt Personam unamquamque divinam secundum se totam distingui ab aliis, et non secundum aliquam sui proprietatem. – Sed contra hos dico:

a) Personae divinae non distinguuntur seipsis totis.

– Nota. Haec propositio « adeo certa est, ut oppositum non modo sit temerarium sed proximum errori » (Bannez. Com. in h. a. Dubio 2°)

Prob. 1° Conc. Lat. IV., cap. Firmiter, ait, quod « Sancta Trinitas secundum communem essentiam individua

(est) et secundum personales proprietates discreta." (cfr. Enchir. n. 355). His adde verba Conc. Florentini, et Tolet. XI. relata n. praec. Ergo Personae divinae distinctae sunt non secundum se totas, neque secundum essentiam, sed solis proprietatibus personalibus, videlicet relationibus Paternitatis, Filiationis et Processionis. (cfr. n. 643. α, β).

2º Ea quae se totis distinguuntur, differunt in essentia, in attributis, et quantum ad omnia quae in his cogitare possumus. Si ergo divinae Personae se totis distinguerentur, differrent etiam quantum ad essentiam: tolleretur videlicet inter ipsas consubstantialitas. Quod est haereticum.

662. Obiic 1º. Res simplices nonnisi seipsis distinguuntur. Divinae Personae sunt simplices. Ergo seipsis distinguuntur inter se.

R. Dist. maj. Res tum formaliter tum virtualiter simplices nonnisi etc.: Concedo; Res formaliter simplices et virtualiter multiplices nonnisi etc.: Nego. Contradistinguo minorem ad sensum majoris; nego consequens, et dico quod, si plures res sint simplices tam formaliter quam virtualiter, posito quod invicem distinguantur, istae res utique secundum se totas distinctae sunt: utputa ens purum et non-ens purum; Deus et materia prima; item rationale et irrationale; affirmatio et

negatio secundum se tota diversa sunt. Sed res simplices et virtualiter multiplices habent in se aliquid quo ab aliis differunt. Eo ipso namque, quod tales res sunt virtualiter multiplices, habent in se fundamentum, vi cuius potest intellectus noster in illis rebus considerare formalitatem qua una earum ab aliis distinguitur. Persona autem divina, utpote identica realiter cum divina essentia, est formaliter infinita et virtualiter multiplex. Unde in iisdem divinis Personis mens nostra potest designare formalitatem qua invicem distinguuntur. (cfr. hic ad 1um).

663. Hac opinione relicta, quum Persona divina ex substantia proprietatibusque subsistat, ut Ioannes de Monte Nigro Sess. XVIII. in Concilio Florentino ait, necesse est ut distinctivum Personarum sit vel substantia vel aliqua earum proprietas.

B) Quidam ergo ex antiquis theologis, uti Ioannes de Ripa, Lyncolniensis, et Lichetus dixerunt « divinas Personas constitui proprietatibus absolutis, quas tamen proprietates consequebantur quaedam relationes, quae extrinsece se habent ad constitutionem divinarum Personarum.

α) « Eamdem sententiam refert Marsilius in I (Sent.) Q. XXX. art. 1°.

β) « Et quidem Scotus (I. Sent. Dist. XXVI. Q. unica, opin. 3a;

doctorique subtili adhaesit Theodorus Smising, Disp. II. Q. I., n. 16) libenter subscriberet huic sententiae, nisi Ecclesiae censuram timeret »(Bannez, Com. in h.a., Dub. I°). At

b) Horum sententia non videtur posse salva fide teneri (cfr. Bannez. loc. cit.).

Prob. Ut enim supra (cfr. n. 659, 5°) ostendimus, principium distinguens Personas non potest reponi in eo quod est commune tribus Personis. At omnia attributa absoluta, quae in Deo concipimus, sunt communia tribus Personis (Enchir. n. 258). Ergo inscite non minus quam temerarie, ne dicam haeretice, poterit affirmari divinas Personas distingui per aliquid absolutum.

664. Objic 2° Subsistentia in Deo est perfectio absoluta. Atqui divinae Personae distinguuntur invicem per proprias subsistentias. Ergo per aliquam perfectionem absolutam.

R. Dist. maj. Subsistentia divina, prouti exprimit independentiam a subiecto inhaesionis, est etc.: Concedo; prout explicat formalitatem incommunicabilitatis ad aliam Personam; Nego. - Contrad. min. ad sensum majoris, nego consequens, et dico, subsistentiam Dei posse considerari duobus modis, videlicet adaequate et inadaequate.

a) Si ea accipiatur inadaequate nempe pro independen-

tia a qualibet subiecto inhaesionis, est perfectio absoluta, quia non connotat relationem aliquam.

β) At si Dei subsistentia accipiatur adaequate prouti exprimit formalitatem, secundum quam una Persona est alteri incommunicabilis, tunc huiusmodi subsistentiae divinae sunt ipsae proprietates relativae, Paternitas, Filiatio, et Processio. – Modo, divinae Personae distinguuntur invicem per oppositionem relativam. Et ideo non per aliquam subsistentiam absolutam, sed per proprias subsistentias relativas distinguuntur inter se Personae divinae.

665. Corollarium I. Relinquitur itaque per formalitatem aliquam relativam distingui inter se divinas Personas. « Inveniuntur autem in divinis Personis duo (elementa relationem connotantia et) secundum quae differunt: scilicet origo et relatio. – Quae quidem duo (cum non habeant invicem oppositionem relativam, non distinguuntur realiter inter se: verum) quamvis re non differant, differunt tamen secundum modum significandi. Nam

α) « origo significatur per modum actus, ut Generatio (quae significat originem alicuius viventis a principio vivente conjuncto .... secundum rationem similitudinis in natura ejusdem speciei. – cfr. Q. XXVII, art. 2. o;)

β) « relatio vero significatur per modum formae, ut Paternitas » (Hic, o), Filiatio et Processio.

Et ideo principium, formaliter distinguens divinas Personas inter se, oportet quod sit vel origo vel relatio inter easdem Personas existens.

666. C) « Quidam igitur (ut Marsilius ab Inghen I. Sent. Q. XXX. art. 2, Richardus a S. Victore, etc) attendentes, quod relatio consequitur actum (aliquem immanentem Deo - cfr. Q. XXVIII, art. 1. - actus vero supponit personas iam constitutas; iuxta illud proverbium Actiones sunt suppositorum) dixerunt, quod hypostases in divinis distinguuntur per originem; ut dicamus, quod Pater distinguitur a Filio, inquantum ille generat et hic est genitus. - Relationes autem, sive proprietates personales, (concedebant isti theologi, quod) manifestant consequenter (sive a posteriori) hypostatum sive personarum distinctiones; sicut et in creaturis (corporalibus) proprietates manifestant (a posteriori) distinctiones individuorum, quae fiunt per materialia principia » (Hic, 0).

α) Opinio ista solet attribui S. Bonaventurae, quasi antilogia sit hac super re inter Angelicum et Seraphicum. Attamen, PP. Minores, qui curant novam editionem operum S. Bonaventurae dissidium inter duos SS. Doctores potius ad modum dicendi quam ad res ipsas referendum esse existimant: Quam sane conciliationem longe ante Minoritas indicavit et secutus est Cajetanus, Com. in h. a. Contra opinionem talium doctorum dico tamen

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

c) Haec opinio non videtur sufficienter consentanea doctrinae theologicae.

Prob. 1° « Ad hoc ut aliqua duo (tanquam realiter) distincta intelligantur, necesse est eorum distinctionem intelligi per aliquid intrinsecum utrique: sicut in rebus creatis (duo individua distinguuntur) vel per materiam (signatam quantitate, ut videre est inter Petrum et Paulum) vel per formam (ut accidit in Angelis - cfr. Vol. I. De Deo Uno, n. 202. Unde ea quae non significantur tanquam intrinseca divinis Personis, nequeunt istas inter se distinguere). - Origo autem alicuius rei non significatur ut aliquid intrinsecum (illius rei) sed ut via quaedam a re (si sermo sit de origine active sumpta), vel ad rem (si loquamur de origine passive dicta): sicut Generatio significatur ut via quaedam ad rem genitam et ut progrediens a generante. Unde non potest esse, quod res genita et generans distinguantur sola generatione » (Hic, o); nec consequenter quod sola origine divinae Personae distinguantur.

2° « Distinctio in divinis Personis non est sic intelligenda, quasi aliquid commune dividatur; quia essentia communis remanet indivisa, sed oportet quod ipsa distinguentia (non praesupponant - cfr. n. 659, 7° sed) constituant res distinctas ..... - Sed contra rationem (i. e. indolem) originis est, quod constituat hypostasim vel personam: quia origo, active significata, significatur ut progrediens

a Persona subsistente, unde praesupponit eam; origo autem passive significata, ut nativitas, significatur ut via ad personam subsistentem et nondum ut eam constituens »(Ibid., o). Unde non recte dicitur divinas Personas sola origine inter se differri.

667. D) Aliis opinionibus expunctis, videtur melius cum S. Thoma et Thomistis dicendum, prout sequitur

Conclusio I. Principium formaliter distinguens divinas Personas, sunt relationes personales.

– Nota – Est veritas magis consentanea doctrinae SS. Patrum et Conciliorum, ut apparet ex eorum verbis supra (n. 659, 5°, α, β) relatis.

Prob. Rationibus S. Thomae. 1° quidem directe. Principium, formaliter distinguens divinas Personas, debet habere has dotes, nempe α) esse realiter positivum, β) intrinsecum eidem Personae, γ) identicum realiter cum tali Persona, δ) virtualiter tamen distinctum a Persona, item ε) esse aliquid relativum, ζ) exprimere minimam distinctionem, et η) in ordine logico non praesupponere Personam distinctam a caeteris aliis, sed hanc formaliter distinctam reddere (cfr. n. 660).

Tamvero relationes personales, videlicet Paternitas, Filiatio et Processio sunt

– α) quid positivum, uti patet;

– β) aliquid intrinsecum eisdem Personis divinis, videli=

est, Paternitas adest intrinsece in Patre, Filiatio in Filio, Processio in Spiritu Sancto; ut etiam evidens est ex terminis; item sunt

-γ') realiter identicae cum eisdem Personis; quoniam Paternitas divina est ipsa Persona Patris, Filiatio ipsa Persona Filii, et Processio ipsa Persona Spiritus Sancti (cfr. n. 653, d);

-δ') virtualiter sub aliquo adspectu (ut dicemus n. 675, γ) a divinis Personis distinguuntur; adhuc etiam sunt

-ε') aliquid formaliter relativum. Nihil enim magis relativum quam ipsa relatio, puta Paternitas, aut Filiatio, aut Processio; rursum

-ϑ') natae sunt exprimere minimam distinctionem. Enimvero « minimae distinctioni debet respondere pro principio illud quod minimum habet de ente, et quod minimam compositionem facit. Sed inter omnia alia Relatio est debilioris esse ut dicit Commentator (X. Metaph. text. 19): adeo quod quidam (philosophi et Gilbertus Porretanus - cfr. Q. XXVIII. art. 1) reputaverunt eam esse de secundis intentionibus (nimirum entia non quidem realia sed rationis) ut dictum est...... Ergo (relationi) videtur, quod maxime competat ad distinctionem Personarum ». (I. Sent. Dist. XXVI., Q. II. art. 2. Sed contra - cfr. hic ad 3um). Denique relationes illae personales

– 7º) non praesupponunt in ordine logico Personas uti realiter distinctas, sed reddunt illas formaliter distinctas. – « Relatio (siquidem) praesupponit distinctionem suppositorum, quando est accidens. Sed si relatio sit subsistens, non praesupponit sed secum fert distinctionem. (Equidem principium formalis distinctionis est oppositio quaedam inter membra divisionis, et oppositio includitur in qualibet relatione. – cfr. I. Sent. art. cit. o) – Cum enim dicitur quod relativi est ad aliud se habere, per ly aliud intelligitur correlativum quod non est prius sed simul natura » (Ibic ad 4um). Ergo rectissime huiusmodi relationes Personales sunt principia formaliter distinguentia divinas Personas.

2º Indirecte. Principium, distinguens formaliter Personas divinas, debet ad illas se habere tamquam forma quaedam permanens et completa. At origo, secundum quam una Persona ab alia procedit, non significat aliquid ad modum formae permanentis et completae, sed exprimit aliquid instar motionis seu viae egredientis a persona originante, aut terminantis ad personam ortam: e contra Relationes seu proprietates personales, ex proprio modo significandi habent ut significent formam quamdam permanentem et completam. Ergo bene i..

pium formaliter distinguens Personas divinas, est potius, quam origo, Relatio. (Hic. 2).

668. Scholium I. Diximus Personas divinas insufficienter distingui per origines activas et passivas (cfr. n. 666, c), distingui tamen melius per proprietates seu relationes personales (cfr. n. praec.). Hic noster modus loquendi indicat duo.

α) Primum est, quod Personae divinae aliquo modo distinguantur etiam per origines activas et passivas.

— Prob. 1° Ex Ss. Patribus, qui explicant distinctionem Personarum per voces pertinentes ad origines. —

A) Equidem S. Joannes Damascenus (Lib. III, De Fide Orthod., cap. 7) de Filio ait, quod « eiusdem sit cum Patre essentiae ac Generationis dumtaxat modo et relatione a Paterna Persona differat » (cfr. etiam Lib. I. eius op., cap. 11).

B) S. Fulgentius (Lib. De Fide ad Petrum, cap. 2) ait: « Quia aliud est genuisse quam natum esse, aliudque est procedere quam genuisse vel natum esse, manifestum est quoniam alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus ».

C) S. Ambrosius quoque (Lib. I. De Fide, cap. 2.) dicit: « Inter Patrem et Filium Generationis expressa distinctio est ».

D) S. Augustinus (Lib. V. De Trinit. capp. 6 et 7) utitur vocabulis Genitoris et Geniti ad Personas divinas distinguendas.

E) Et S. Thomas in hymno Corporis Christi, quod universa canit Ecclesia, scripsit: « Genitori Genitoque laus et iubilatio, etc. ».

-- 2° Eadem veritas suadetur ratione theologica. Nam origo activa aut passiva denotat aliquid proprium alicui divinae Personae: ex. gr. Generatio activa est propria soli Deo Patri; Generatio vero passive accepta est propria Filio. - Iamvero distinctio rerum fit aliquo modo etiam per ea, quae propria sunt eisdem rebus. Ergo distinctio divinarum Personarum fit aliqualiter etiam per origines activas et passivas.

β) Alterum quod notatum volo, est, quod Personae divinae « licet distinguantur utroque modo, tamen prius et principalius per relationes secundum (nostrum) modum intelligendi (quam per origines distinguuntur inter se.

-A)- Per prius, inquam), nam Origo significatur per modum actus ut Generatio (consequenter praesupponit Personam, quia actiones sunt suppositorum), Relatio vero (significatur) per modum formae (constituentis Personam): ut Paternitas » (Hic, o).

constituit Personam Patris.—

—B) Et etiam principalius distinguuntur per relationes quam per origines. Illud enim, quod non solum significat proprietatem sed etiam hypostasim distinguit Personas magis principaliter quam illud quod significat solummodo proprietatem personalem. Iam origo significat solummodo proprietatem quamdam personae; dum relatio personalis significat tum proprietatem, tum hypostasim. Ergo etc. (Hic, o).

669. Corollarium II. Ex dictis fit evidens « quod hoc nomen Pater (et idem dic de nominibus Filio et Spiritu Sancto) non solum significat proprietatem, sed etiam hypostasim: sed hoc nomen Genitor vel Generans significat tantum proprietatem. Quia hoc nomen Pater significat relationem (Paternitatis) quae est distinctiva et constitutiva hypostasis; hoc autem nomen Generans vel Genitus significat originem quae non est distinctiva et constitutiva hypostasis » (Hic, o).

670. Objic. 3° Salomon, Prov. XXX, 4, quaerit: Quod nomen Eius, et quod nomen Filii Eius, si nosti? Super quae verba Scotus I Sent. dist. XXV, qu. 1, arguit. « Quaestio supponit aliquid certum, et quaerit dubium. Et Salomon supponit tamquam certum

nomen Filii, et quaerit nomen proprium eius. Ergo Filiatio non est nomen exprimens Formalitatem proprie constitutivam et distinctivam Filii ab aliis duabus Personis Trinitatis».

R. Conc. maj. Dist. min. Salomon ..... quaerit nomen proprium Filii explicans illum, prouti in se est: Concedo; explicans illum secundum quod est cognoscibilis ex creaturis: Nego. Pari modo distinguo consequens et

A) Primo dico, quod in laudatis verbis S. Scripturae « est aequivocatio de nomine Filii Dei. – Dupliciter enim potest nominari, sicut et concipi (Persona Filii Dei):

α) « uno modo secundum suum, ut ita dicam quod quid est.

β) « alio modo secundum conceptus et nomina ex creaturis abstrahibilia. –

– α) Et primo quidem modo nullum nomen, non solum Filii, sed nec Dei, habemus: scriptum est enim Isai: LIII. v. 3: Generationem Eius quis enarrabit?

– β) Et hoc Filii est nomen proprium secundae Personae divinae inter nomina (abstrahibilia ex creaturis, seu) ingerentia nobis cognitionem quia est.

-- «Et cum hoc, nomen proprium (Filii Dei), pertinens ad cognitionem quid est, est ineffabile; sicut etiam Deus est nomen proprium ipsius Dei, et tamen nomen, significans quid est Deus, ineffabile est» (Cajet. Com. in h. a.)

B) « Secundo respondetur quod Sapiens in illo loco inquirebat aliud nomen secundae Personae Trinitatis, non tamen absolutum (seu explicans quod quid est Filii ut optime dixit Cajetanus) sed respectivum, videlicet illud nomen quod nos docuit D. Joannes in primo capite sui Evangelii, scilicet Verbum; quod fuerat incognitum in praecedentibus saeculis» (Bannez, Com. in h. a. Dub. 1° ad 1um).

671. Difficilis nunc, scitu tamen pernecessaria, suboritur quaestio, videlicet

Quonam modo intelligi debeat, quod relationes personales, quae sunt ipsaemet divinae Personae, possint esse principium quo formaliter eaedem Personae ad invicem distinguantur?

A) Pro hujus dubii resolutione commemorandum est ex dictis in art. 1, Q XXVIII, relationem posse considerari

α) vel quoad notionem ejus generis generalissimi, videlicet ut IN, et sub hac facie importat ordinem

ad subiectum in quo talis relatio INest:

β) vel potest considerari quantum ad notionem eius specificam, idest quantum ad τὸ AD, et sub hac facie talis relatio importat ordinem AD aliud extremum correlative oppositum.

– Ex. gr. in Adamo Paternitas, considerata quantum ad notionem IN, sive inquantum est quoddam accidens, importat ordinem ad solam personam Adami, in qua inhaeret; dum eadem Paternitas, considerata specifice, sive quantum ad notionem AD, importat respectum ad Abel, filium Adae, qui ab ea paternitate respicitur (cfr. n. 98).

672. Scholium II. Facile est animadvertere

a) relationem consideratam generice sub ratione IN, seu inquantum est quoddam accidens reale, comprehendere omnia attributa absoluta quae tam enti transcendentali, quam categoriae supremae accidentis, conveniunt.

b) e contra relationem, spectatam quantum ad eius elementum specificum, idest notionem AD, quia exprimit illam formalitatem rei relativam (?), comprehendit consequenter omnia attributa relativa, secundum quae unum extremum relationis dicitur de altero extremo, accepto in obliquo;

puta Filius est Patris, etc.

673 B) Item relatio, considerata sub notione AD, vel melius, notio AD quae invenitur in relatione, potest considerari dupliciter. Etenim notio IN et notio AD, quae in definitione relationis inveniuntur, sola ratione distinguuntur, eo prorsus modo quo elementum genericum et elementum differentiale quae unam Speciem componunt, distinguuntur logice tantum inter se. — Unde possumus dicere quod circa relationem notio AD se habet ad notionem IN, quemadmodum, loquendo de Homine, τὸ Rationale se habet ad τὸ Animal. Consequenter sicut, loquendo de Homine, τὸ Rationale potest considerari primo in seipso, secundo per ordinem ad τὸ Animal quod determinat: pari modo, loquendo de Relatione, notio AD potest considerari

α) primo secundum faciem qua connotat vel osculatur notionem IN; et in hoc casu notio AD consideratur tanquam formalitas complens naturam relationis specificam.

β) alio modo notio AD potest considerari in semet ipsa reduplicative quatenus exprimit formalitatem AD; aliis verbis possumus considerare AD ut AD; et haec notio «AD ut AD» nihil est

aliud quam essentia actualis unius extremi relative ad alterum extremum relationis eiusdem. Atqui notio IN exprimit formalitatem INhaerentem in subiecto relationis.

α') Ergo notio AD, considerata secundum quod connotat IN, non est nisi formalitas relativa, quatenus in actu signato afficit subiectum INhaesionis, illudque constituit tamquam unum extremum relationis.

β') Ex opposito notio AD ut AD exprimit formalitatem relativam, qua unum extremum relationis (iam constitutum) refertur in actu exercito AD alterum extremum relationis eiusdem.

674. C) Haec quae circa relationem in communi dicta sunt, applicamus ad relationem realem quae in Deo existit. Et (animadvertendo quod in Deo nullum accidens potest inveniri, sed quidquid veraciter in Deo existit, est ipsamet Dei substantia) facile deducitur, quod ipsa relatio divina potest considerari

a) Primo sub formalitate IN, et tunc exprimit τὸ absolutum Deitatis, videlicet omnia attributa absoluta quae conveniunt Deo tamquam enti infinito; imo est realiter ipsa essentia Dei individualiter existens.

β) Secundo sub formalitate AD, et tunc exprimit formalitatem relativam secundum quam Personae divinae invicem se respiciunt et opponuntur, videlicet subsistentias personales, actus notionales, origines activas et passivas, et quidquid aliud formalitatis relativae concipi potest inter divinas Personas: ita tamen ut

γ) Notio AD considerata quatenus in Deo connotat notionem IN, exprimat formalitatem relationis, reduplicative prouti afficit et in actu signato constituit unum extremorum relationis quod subsistit in ipso Deo: et

δ) Notio AD ut AD, in Deo existens, exprimit formalitatem relationis qua unum extremum relationis, iam constitutum, refertur in actu exercito AD alterum extremum.

675. Quibus praenotatis, pro solutione propositi dubii (cfr. n. 671) statuitur

Conclusio II. Principium, formaliter distinguens inter se divinas Personas, est relatio personalis, considerata α) non sub notione IN, β) nec sub notione AD ut AD, γ) sed sub notione AD ut IN.

— Nota - Est communis inter Thomistas.

Prob. Iª pars - Relatio divina, accepta sub notione IN, nihil aliud exprimit quam realitatem

pure absolutam, idest essentiam Dei individualiter existentem (cfr. n. praec., α) Hoc autem utpote essentialiter commune tribus Personis divinis, nequit assumi tamquam principium formaliter distinguens Personas divinas. Ergo etc.
Prob. IIª pars. - Extrema relationis in Deo sunt ipsae Personae divinae; ut ex terminis patet. Quo posito, est argumentum: Principium formaliter distinguens Personas divinas non debet praesupponere in ordine logico has tamquam iam formaliter distinctas; sed debet secundum nostrum modum intelligendi, significari tamquam aliquid reddens formaliter distinctas easdem Personas. - At relatio divina, accepta sub notione AD ut AD exprimit referentiam actualem unius divinae Personae ad alteram Personam correlative oppositam; consequenter praesupponit Personas divinas iam constitutas et distinctas inter sese. Ergo etc. (cfr. n. praec., δ).
Prob. IIIª pars. - Quoniam Personae divinae invicem relative opponuntur et distinguuntur, principium formaliter distinguens Personas divinas est formalitas qua unaquaeque Persona divina intelligitur a nobis tamquam constituta uti unum extremum relativum in divinis. Modo Rela=

tio, considerata sub notione AD ut connotat notionem IN, est ipsa formalitas relativa relationis, secundum quod afficit et in actu signato constituit extremum relationis. Recte igitur, loquendo de relationibus et Personis divinis, asseritur, quod relatio divina accepta sub notione AD secundum quod connotat IN sit principium distinguens formaliter easdem divinas Personas. (cfr. Cajet. Com. in hunc, et art. 4 h. q; et Ioan. a S. Thoma, Dissert. XVI, art. 1°; item Bannez, Sylvius etc. Com. in h.a; item Gonet, Disput. XI. De Trinit. artt. 2-3, et Billuart, Disp. IV. De Trinit. art. 2.)

676. Objic. 4°: Relatio Paternitatis praesupponit operationem generativam. Operatio generativa praesupponit Personam Patris in suo esse personali constitutam. Ergo Relatio Paternitatis praesupponit Personam Patris iam in suo esse personali constitutam. Consequenter (cfr. n. 659, 7°) non potest esse principium formaliter constituens et distinguens divinas Personas.

R. Dist. maj. Relatio Paternitatis praesupponit operationem generativam in creaturis: Concedo; in Deo: subdistinguo; praesupponit operationem generativam tamquam realiter a se distinctam: Nego; tamquam ei realiter identicam. Concedo.

Pari modo distinguo minorem et primum consequens. Nego alterum consequens, et

α) dico argumentum istud (quod videtur achilles pro nostris adversariis, atque nimis molestum pro nostro systemate) salvo meliori iudicio, mihi videtur totum puerili fallacia necnon absurditate respersum. Adversarii namque in hoc argumento procedunt, quasi haec tria Persona Dei Patris, Operatio Generativa, et Relatio Paternitatis sint realiter distincta, atque inter illa tria inveniatur realiter aliqua prioritas et posterioritas! Nos e contra advertentes, illamet tria non opponi inter se relative, quinimo invicem se connotare, profitemur ea esse realiter identica, atque sola ratione ratiocinata distingui inter se. Probo singula.

β) Et in primis quod Generativa operatio distinguatur tantum virtualiter a Relatione Paternitatis, testis est S. Thomas quando inquit originem et relationem non differre nisi penes modum significandi (Hic, o). Constat autem operationem Generativam esse ipsam originem active consideratam.

Ex alia vero parte Relatio Paternitatis, in Deo subsistens, est Persona ipsa Patris.

Ergo verissime non adest realis distinctio nec con-

sequenter aliqua realis prioritas atque posterioritas inter illa tria; sed solummodo diversus modus significandi.
– in quantum operatio Generativa connotat non solum Relationem Paternitatis tamquam formam hypostaticam Dei Patris, sed etiam connotat ipsam actualem habitudinem Patris ad Filium; aliis verbis connotat relationem Paternitatis, quatenus exprimit τὸ AD ut osculans IN, atque connotat ulterius τὸ AD ut AD, quod est in Patre erga Filium.
– e contra Relatio Paternitatis, tamquam forma hypostatica Dei Patris connotat solam Patris Personam in semetipsa.

γ) Consequenter nonnisi quantum ad modum significandi verificatur, quod in Deo Relatio Paternitatis praesupponat (!!!) Generativam operationem, et quod Generativa operatio praesupponat Personam Patris constitutam in proprio esse personali; et quod relatio Paternitatis praesupponat eandem Personam constitutam in proprio esse personali (cfr. I Sent. Dist. XXVII. Q. I. art. 2. o).
Sed de hac difficultate iterum erit sermo in art. 4. h. q. Novum gradum facimus ad seq.

Art. III. Utrum, abstractis per intellectum relationibus a Personis, adhuc remaneant hypostases.

677. Quum in praecedenti articulo statutum sit divi-

nas Personas constitui et distingui invicem per relationes personales, Paternitatem, Filiationem et Processionem, considerando unamquamque istarum sub notione AD inquantum connotat τὸ IN, succedit praesens quaestio:

An in Deo remaneant plures hypostases realiter inter se distinctae, si per operationem intellectus abstrahamus relationes a divinis Personis?

678. Et ne fallamur, recolendum est ex Q. XXIX. art. 2, o, ad 1um et ad 3um, hypostasim, secundum vim graeci nominis ὑπόστασις (= sub-stare), significare substantiam individualizatam, videlicet substantiam quae praeter elementa essentiae specificae complectitur etiam principia individuantia illam essentiam. Huiusmodi est e.g.: Hic Homo: cum enim dico: Hic Homo, designo animal rationale non nude acceptum, sed prout ornatum aliquibus principiis individualibus. Sic igitur

A) Ὑπόστασις nominat synthesim ex essentia substantia specifica, quae pluribus individuis potest esse communis, et ex principiis eam individuantibus, quae principia vocantur etiam notae vel proprietates personales.

679. Atqui in divinis invenitur una essentia divina quae tribus Personis est communis, item tres essen-

tia invenitur cum aliquibus proprietatibus (cfr. n. 543, β) in una Persona, et cum aliis proprietatibus in alia Persona. Ergo unaquaeque divina Persona est vere hypostasis, habens scilicet praeter essentiam divinam, quasi elementum in quo convenit cum aliis Personis divinis, etiam proprietates personales secundum quas ab aliis Personis distinguitur. Et ideo fit, quod « sicut nos dicimus in divinis pluraliter tres Personas, et tres subsistentias, ita Graeci dicunt tres hypostases. » (Q. XXIX., art. 2 ad 2um) idest tres substantias individualiter distinctas (I. Sent., Dist. XXVI, Q. I art. 2, o, et ad 2um et 3um).

680. Circa vocem « abstractis » quae habetur in titulo, adverte quod Abstractio iuxta vocis etymologiam est unius ab alio, cum quo coniungitur, tractio vel separatio.

α) Unde haec abstractio exerceri potest super quodvis ens, quod vel realiter vel virtualiter sit multiplex, seu compositum ex pluribus.

β) Res, quae accipitur seorsim ab aliis, cum quibus coniungitur, dicitur sumpta abstracte.

681. A) Dividitur abstractio in realem et logicam.

α) Abstractio realis, vel materialis, ea est qua physice separantur [illegible] quae natura [illegible]

ctae sunt. Ita abstractio realis adest, quando ab ave pennae avelluntur.

β) Logica autem, seu intentionalis, abstractio, est illa, qua per operationem mentis consideratur in obiecto intelligibili unum ex eius elementis aut proprietatibus illius obiecti (cfr. S. Thom. Lib. III. De Anima, Lect. 12). Ex. gr. ego logica abstractione utor, quando in notione entis considero speciatim rationem veritatis, nihil curando alias entis dotes.

682. B) Subdividitur abstractio logica in totalem et formalem.

α) « Abstractio totalis fit, cum natura superior sive universalior, sine notis quibus ad speciem vel individuum determinata est, spectatur; uti cum de aliquo homine cogito ipsum esse animal rationale; quin cogitem ipsum esse hunc hominem; vel cum Animal considero, quin ipsum uti hominem inspiciam.

– α') « Dicitur totalis; quia natura communior ex. gr. Animal, se habet ut totum respectu naturae inferioris, ex. gr. Homo.

β) « Abstractio formalis fit, cum in sui essentia tantum aliqua natura accipitur (et) extra (omne) subiectum, in quo subsistit, vel cui inhaereat; ex. gr. «Humanitas», «Albitudo» (Pignoriello, Lez. Peripat. litt.

A, n. X – cfr. hic, o, et Cajet, Com. in Opusc. De Ente et Essentia, Q. I).

C) Res abstracta formaliter, nonnisi nomine abstracto, exprimitur, dum res, totaliter abstracta, potest nonnumquam per nomen concretum exprimi. Patet ex adductis exemplis.

683. Scholium. « Inter has autem abstractiones (totalem scilicet et formalem) haec est differentia, quod a) in abstractione (totali) quae fit secundum universale et particulare, non remanet id (particulare nempe obiectum) a quo fit abstractio. Remota enim ab homine differentia ‹rationali› non remanet in intellectu (nostro) Homo, sed solum Animal. b) « In abstractione vero, quae attenditur secundum formam a materia, utrumque manet in (nostro) intellectu. Abstraendo enim formam circuli ab aere, remanet seorsum in intellectu nostro, et intellectus (i.e. notio) circuli; et intellectus (seu notio) aeris » (Hic, o).

684. Porro, cum Deus sit realitas omnino simplicissima, non est capax alicuius abstractionis materialis, sive realis. Aliis verbis

Dico 1º « Loquendo de abstractione reali (de qua tamen hic non est sermo) certissimum est, quod si relationes (personales) reipsa abessent a Deo, no-

essent hypostases divinae; quodque Deus non esset trinus.
- « partim, quia relationes sunt ipsaemet hypostases subsistentes (cfr. n. 186);
- « partim, quia, tali hypothesi posita, non esset processio in divinis, cum processio non possit (cfr. n. 17, 2°) esse sine relationibus » Sylv. Com. in h. art. (cfr. I. Sent. Dist. XXVI., Q. I, art. 2, o; et hic, o).
685. Seposita itaque abstractione hac materiali,
Dico 2°. Abstractio logica, tam formalis, quam totalis, potest a nostro intellectu exerceri circa divinas Personas.
Decl. « Quamvis enim in divinis non sit universale neque particulare, nec forma et materia, secundum rem; tamen secundum modum significandi invenitur aliqua similitudo horum in divinis secundum quem modum Damascenus (Lib. III. Orthod. Fid., cap. 6.) dicit quod commune est substantia, particulare vero hypostasis » (Ibic, o) seu Persona, in Sancta Trinitate.
686. Ex dictis denique in art. 2 Q. XXXII. recole, quod inter relationes reales divinas nonnullae se habent tamquam proprietates personales, puta Innascibilitas, Paternitas, etc.; aliae vero se habent tamquam proprietates non personales, utpote Spira-

tio Communis (cfr. hic, o).

687. His praemissis, ad articuli quaesitum (cfr. n. 677) deveniendo, respondeo dicendum, quod triplex opinio fuit theologorum quantum ad illum punctum.

A) « Quidam dicunt, quod, sicut est in creaturis, quod, remotis relationibus et proprietatibus, remanent hypostases seipsis distinctae, ita est etiam in divinis. Unde dicunt, quod abstracta personalitate, idest relatione constituente personam, remanet hypostasis. – Sed

a) « Hoc non videtur posse esse secundum Fidei suppositionem.

(Decl.) « Primo (quidem considerando opinionem in seipsa); cum pluralitas semper causetur ex aliqua distinctione; et distinctio omnis sit vel per essentiam, vel per quantitatem, vel per relationem; impossibile est in Deo esse aliquam distinctionem, nisi quam causat relatio. Unde, remotis relationibus per intellectum, simul tollitur ipse intellectus distinctionis.

« Secundo quia (horum doctorum opinio procedit ex falsa suppositione, quasi scilicet relatio in Deo esset accidens; sicut contingit in creaturis. Etenim) in divinis nihil praedicatur sicut accidens vel sicut forma inhaerens alteri pro...

stenti. Unde quidquid significatur per modum formae, totum est subsistens. Unde, sicut, remota essentia per intellectum, non remanet aliquid quasi recipiens illam essentiam, quia ipsamet essentia est subsistens; (ita) et similiter, remota relatione per intellectum, non relinquitur aliquid quasi substratum illi relationi, sed ipsamet relatio est res subsistens. Unde (in divinis) abstracta relatione, proprie loquendo, nihil manet, neque absolutum neque relatum neque hypostasis neque essentia». (I. Sent. Dist. et art. cit., o - cfr. ibid. ad 1.um et 2.um)

Confirmatur: «Sicut dicit Augustinus (Lib. VI. De Trinit., capp. 2 et 3) in omnibus Pater et Filius unum sunt praeter ea quae ad aliquid dicuntur. Remoto igitur per intellectum hoc quo Pater ad alterum dicitur, remanet solum id in quo Pater et Filius uniuntur. Sed hoc non potest esse distinctum in divinis. Ergo, remota relatione per intellectum, non remanent hypostases distinctae. Hoc idem videtur per Boëthium qui dicit (Lib. I. De Trinit. cap. 12), quod in divinis sola relatio multiplicat Trinitatem» (I. Sent. loc. cit. Sed Contra)

688 B) Priore opinione remota, nonnulli Doctores (cf. n. 167) existimantes in divinis hypostasim

distingui a Persona, dixerunt « quod hypostases in divinis non distinguuntur per relationes, sed per solam originem, ut intelligatur Pater esse hypostasis quaedam per hoc quod non est ab alio per Generationem. Sed relationes, advenientes quasi proprietates ad dignitatem pertinentes, constituunt rationem Personae, unde et personales dicuntur. - Unde (inferebant praecitati Doctores) quod remotis huiusmodi relationibus per intellectum, remanent quidem hypostases sed non Personae. - Sed

b) « Hoc non potest esse propter duo

(Decl.) « Primo: quia relationes (personales) distinguunt et constituunt hypostases (seu Personas divinas), ut art. praec. ostensum est » (Ibic, 0). Et ideo, remotis hisce relationibus per intellectum, in Deo nequeunt manere hypostases, neque Personae.

Secundo « Persona .... addit supra hypostasim, ex parte naturae, intellectualitatem; ex parte autem ipsius individui nihil penitus addit, ut patet ex definitione Boëthii (dicentis quod Persona est rationalis naturae individua substantia - Lib. De Duabus Hebdomadibus). Unde, quia relationes se tenent ex parte individuationis, falsum

est, quod relationes sint proprietates Personae et non hypostases (Cajet., Com. in h. a.). Unde ad hoc quod esset hypostasis et non Persona, oporteret abstrahi ex parte naturae rationalitatem, non autem ex parte Personae proprietatem (Ibid.).

689. His itaque falsis opinionibus remotis, ponimus cum Angelico sequentes conclusiones.

Conclusio I. Si fiat sermo de abstractione totali, abstractis a divinis Personis relationibus personalibus, non remanent ullae hypostases, sed sola essentia divina tribus communis Personis.

Prob. Quando fit abstractio totalis, non remanet illud particulare, ex quo abstrahitur universale. Remoto enim ab Homine τῷ Rationali, non remanet amplius particulare τὸ Homo, sed solum universale τὸ Animal. At essentia divina se habet ad Personas sicut universale ad particulare (cfr. n. 559, 1°). Ergo, etc. (Ibid.).

690. Conclusio II. Si loquamur de abstractione formali, atque a Personis divinis abstrahamus proprietates non personales, sed communes, remanent adhuc aliquae hypostases, seu Personae divinae.

Prob. Remotis proprietatibus non constituentibus Personam, non desinit, sed permanet adhuc Persona. Sic, cum demantur proprietates non personales non con

stituunt aliquam divinam Personam, ut ex terminis est evidens. Ergo « remoto per (nostrum) intellectum a Patre quod sit ingenitus vel spirans (videlicet relatione non personali) remanet hypostasis vel Persona Patris » (Hic, 0); et manet etiam terminus eius correlativus qui est Persona Filii: attamen non remaneret Persona Spiritus Sancti, qui nempe terminat spirationem communem Patri Filioque. Ergo, si etc. (Hic, 0).

691. Conclusio III. Si per abstractionem formalem a divinis Personis abstrahamus relationes personales, non remanent amplius ullae hypostases, seu Personae in Deo.

Prob. Relationes personales non solum constituunt et distinguunt divinas Personas, sed etiam sunt ipsaemet Personae divinae. Remotis autem principiis constituentibus rem aliquam, non remanet amplius res illa. Ergo, si per abstractionem formalem abstrahantur a Deo relationes personales, non est possibile, quod maneant in Deo hypostases vel Personae. Ex. gr. remota Paternitate, non est possibile quod maneat Persona Patris; et simile est de aliis. (Hic, 0).

Confirmatur. « Hilarius dicit (Lib. IV. De Trinit., n. 10): Nihil habet Filius, nisi natum. Pa-

tivitate autem est Filius, Ergo, remota filiatio-ne, non remanet hypostasis Filii. – Et eadem ratio est de aliis n. (Ibi, Sed Contra)

692. Facile est animadvertere, quod, sicut, amota per operationem nostri intellectus notione Spirationis Communis, remanent adhuc in Deo notio Patris et notio Filii et consequenter relationes Paternitatis et Filiationis, ita videtur etiam quod remotis, per operationem intellectus a Deo relationibus tribus, Paternitate, Filiatione et Processione, remaneat adhuc in Deo notio, seu proprietas, Ingeniti vel Innascibilitatis; iuxta illud S. Augustini: Remoto hoc quod est Pater, adhuc remanet Ingenitus (Lib. V. De Trinit. cap. 6). Atqui subiectum huiusce proprietatis quae Innascibilitas dicitur, est manifeste aliqua hypostasis divina. Ergo videtur, quod, remotis a Deo per operationem intellectus tribus relationibus personalibus, remanet adhuc divina hypostasis. Propter hoc argumentum P. Vasquez (heic Disp. CLIX. cap. 5 et seq.) existimavit Personam Patris constitui in proprio esse hypostatico non quidem a Paternitate sed ab Innascibilitate. Vasquezium, sequuntur P. Alarcon, et pauci alii ex vetustioribus theologis Scholae.

Contra istos dico:

Conclusio IV. Innascibilitas, considerata ut virtualiter distincta a Paternitate, nequit constituere Personam Patris.

Prob. Innascibilitas, spectata uti notio distincta virtualiter a Paternitate, non est Paternitas uti patet: neque Filiatio, quia est contradictio in terminis ponere Filiationem innascibilem; item non est Communis Spiratio, quia quum Communis Spiratio conveniat aeque Patri et Filio, oporteret confiteri tum Patrem tum Filium esse innascibilem: quod est absurdum: tandem non est Processio, seu Spiratio Passiva; etenim si Innascibilitas esset Spiratio Passiva, tunc Spiratio haec Passiva posset Personae Patris convenire: quae assertio non solum est falsa, sed etiam subvertit positionem Vasquezii. Sic igitur, quum praeter Paternitatem, Filiationem, Communem Spirationem et Processionem non datur alia relatio realis in Deo (Q. XXVIII. art. 4), sequitur, quod Innascibilitas, accepta uti notio virtualiter distincta a Paternitate, non potest designare formalitatem relationis realis.

Necesse est ergo, quod Innascibilitas, accepta

tamquam notio virtualiter distincta a Paterni=tate, intelligatur a P. Vasquez,
vel α) tamquam formalitas pure negativa,
vel β) tamquam formalitas absoluta,
vel γ) tamquam formalitas quaedam relationis rationis.
Atqui nullum horum trium iuvat thesim Va=squezii. Ergo impossibile est, quod Innascibili=tas, spectata tamquam notio virtualiter di=stincta a Paternitate, constituat hypostasim vel Personam Patris. - Prob. min. per partes.
- α') Enimvero si Innascibilitas, considerata tam=quam distincta virtualiter a Paternitate, con=cipiatur tamquam formalitas pure negativa, idest prout exprimit solam negationem τοῦ esse a principio, tunc nequit constituere Per=sonam Patris: quoniam ut vidimus (cf. n. 659, 1°), principium constituens quamlibet divinam Personam, debet esse aliquid reale positivum.
- β') Si autem Innascibilitas, considerata uti virtualiter distincta a Paternitate, intelliga=tur tamquam formalitas absoluta, nec etiam potest esse principium constituens solam Perso=nam Patris; quoniam formalitates absolutae Dei sunt communes omnibus divinis Personis;

propterea que nequeunt esse principium in Deo distinguens realiter unam Personam ab aliis.
-γ') Si autem Innascibilitas, considerata uti notio distincta virtualiter a Paternitate, intelligatur tamquam formalitas relationis rationis, tunc nec etiam potest esse principium constituens formaliter Personam Patris. Etenim, ut alibi (cfr. n. 659, 2°) monuimus, principium formaliter constituens Personam divinam, utpote realiter identicum cum eadem Persona, debet esse entitas realis et non entitas rationis. Omnino ergo falsa est positio Vasquezii et Alarcon (cfr. hic ad 3.um).

693. Quoniam omnis Persona subsistit per se incommunicabiliter, et quoniam sunt in Deo tres Personae realiter distinctae, necessario sequitur inveniri in Deo tres realiter distinctas subsistentias, videlicet subsistentiam Patris, subsistentiam Filii et subsistentiam Spiritus Sancti. - Porro subsistentia propria Dei Patris non est aliud nisi ipsa Paternitas, accepta sub notione AD connotante IN, seu tanquam forma hypostatica. Revera subsistentia Patris est principium quo formaliter distinguitur Pater a Filio et a Paraclito. At Paternitas, ac-

accepta sub notione A.D prouti connotat I.N, est huiusmodi principium in Deo Patre, prouti ostendimus art. praec. Ergo propria subsistentia Dei Patris est ipsa Paternitas tamquam forma hypostatica. Et propter evidentem analogiam subsistentia propria Dei Filii est Filiatio tamquam forma hypostatica, et subsistentia propria Divini Paracliti est Processio tamquam forma hypostatica. Consequenter si per operationem intellectus nos in Deo abstrahimus Paternitatem, Filiationem et Processionem, removemus a Deo omnem subsistentiam relativam. Quo habito, theologi hic in loco movent

694. Q. An, remotis a Deo per operationem nostri intellectus, tribus subsistentiis relativis, remaneat in Deo aliqua subsistentia absoluta?

Verum ista quaestio superius nn. 202-205 fuit a nobis resoluta: unde, ne actum agamus, quod veteri vetamur proverbio, eo lectorem remittimus. Ad alia nos properamus dubia resolvenda.

Art. IV. Utrum actus notionales praeintelligantur proprietatibus.

695. Haec resolvitur gravis illa difficultas, quam in calce art. 2 extremis digitis, ut dicitur, attigimus, nimirum

Quonam modo intelligi debeat Primam Personam Ssmae Trinitatis constitui in proprio esse personali per Paternitatem; dum Paternitas nulli advenit nisi consequenter ad exercitam actionem Generativam proprii Filii; et ulterius nulli potest competere actio nisi praesupponatur constitutus in propria Personalitate vel Suppositalitate?

696. Pro solutione huius nodi perpende in titulo art. sub nomine proprietatum intelligi relationes, sive constituant aliquam Personam divinam uti Paternitas, Filiatio et Processio; sive non constituant Personam aliquam divinam, qualis relatio est Spiratio Communis, quae Patri Filioque convenit. Nullo modo autem sub hoc quaesito comprehenditur Innascibilitas quae est Patris proprietas; quoniam haec Innascibilitas nonnisi reductive relatio dici potest, ex eo scilicet quod identica sit cum Paternitate (cfr. Q. XXXII. art. 2, et Q. XXXIII. art. 4).

697. Iterum perpende τὸ « praeintelligantur, id est secundum modum nostrum intelligendi: in re enim omnia sunt simul in Deo.

α) « Actus notionales (demum) sunt ipsae origines tam activae quam passivae, scilicet generatio activa et passiva, spiratio activa et passiva.

(Billuart, Dissert. VI. De Trin. art. II, § quaer. 2º)

698. Unde sensus quaesiti est huiusmodi:

Utrum in Deo origines activae et passivae sint, iuxta nostrum modum concipiendi, priores quam relationes reales in Deo ipso immanentes?

A) « Secundum illos (theologos - cfr. n. 666, C) qui dicunt, quod proprietates (idest, relationes) non distinguunt et constituunt hypostases (divinas) sed (solummodo) manifestant hypostases distinctas et constitutas, absolute dicendum est, quod (in Deo) relationes, secundum (nostrum) modum intelligendi consequuntur actus notionales; (ita) ut dici possit simpliciter quod (Deus) QUIA generat, est Pater » (Ibid., c. cfr. I. Sent. D. XXVII, Art. 2, c). At

α) Horum solutio est reiicienda.

Prob. Ratione theologica. Procedit enim opinio ista ex falsa suppositione, quod Personae divinae distinguantur invicem sufficienter per origines activas et passivas, et non magis per relationes personales: ut in art. 2 h. q. ostendimus. Cum ergo horum Doctorum opinio, nonnisi tuendo insufficientia principia, possit sustineri, reiicienda est a nobis. – Igitur

699. B) « Supponendo (ex supra - ibid. - demonstratis) quod relationes (melius quam origines) distinguant et constituant hypostases in divinis, oportet distinctione uti ». (Hic, o).

B') Prima distinctio. « Orig. significatur in divinis active et passive.

α) « Active quidem (accepta origo nihil aliud exprimit nisi actum notionalem, ut puta Generare et Spirare. Et hoc modo) sicut Generatio attribuitur (in divinis soli) Patri, (ita) et Spiratio (Communis) sumpta pro actu notionali attribuitur Patri et Filio » (Hic, o); eo quod ab utroque, tamquam ab uno communi principio, procedit Spiritus Sanctus. (cfr. Q. XXXIV. artt. 3 et 4).

β) « Passive autem (accepta origo significatur tamquam via ad terminum, sive Personam quae per illam originem procedit): sicut Nativitas attribuitur Filio, et Processio Spiritui Sancto » (Hic, o).

B'') Secunda distinctio. Relatio Personalis, idest Paternitas, Filiatio aut Processio potest considerari dupliciter

a) primo scilicet, quatenus relatio est, videlicet secundum quod exprimit notionem AD ut AD

(cfr. nn. 671÷675).

β) secundo, quatenus est forma constitutiva Personae divinae (cfr. ibid.) nimirum prouti exprimit notionem AD in quantum osculatur notionem IN (cfr. Hic, o; item Cajet. Bannez, Nazarium, etc., Com. in h. a.).

Quibus distinctionibus praenotatis, sint conclusiones.

700. Conclusio I. Origo passive accepta (-puta Nativitas aut Processio) est, iuxta nostrum modum concipiendi prior quam proprietates tum personales tum non personales existentes in Persona quae vi talis originis procedit in divinis.

Prob. Ex analogia secundum quam loquimur ex creaturis de Deo. Videlicet, quemadmodum in creaturis τὸ fieri novae personae praecedit τὸ esse novae personae constitutivum, atque omnes proprietates tum specificas tum individuales talis personae, simili modo in Deo illud quod significatur tamquam via ad ortum alicuius divinae Personae praecedit, non quidem realiter, sed iuxta nostrum modum intelligendi tum Personam ipsam, tum proprietates eius personales et non persona-

les. Constat. Atqui origo passive accepta (puta Nativitas aut Processio) significatur tamquam via ad Personam quae per talem originem procedit, nimirum ad Filium et ad Spiritum Sanctum. Ergo etc. (Hic, o, et ad 3um).

701. Conclusio II. Origo active significata, quae dicitur Spirare, est iuxta nostrum modum concipiendi, prior quam relatio Spirationis Communis, quae nullam Personam divinam constituit.

Prob. Ratione theologica. Spiratio Communis, quum non sit relatio constituens Personam divinam, est proprietas, quae intelligitur quodammodo advenire Personae iam constitutae. Nulla autem alia ratio sufficiens assignari potest, ob quam Communis Spiratio adveniat Patri et Filio, nisi actio spirativa quam exercent, videlicet origo activa quae dicitur Spirare. Ergo huiusmodi origo activa est ratio sufficiens, ob quam intelligitur Patri et Filio inesse proprietatem non personalem quae dicitur Spiratio Communis. Ratio sufficiens alicuius facti intelligitur habere quamdam prioritatem super factum illud. Et ideo origo active significata, quae dicitur Spirare, est, iuxta

nostrum modum intelligendi prior quam Communis Spiratio (Hic, o).

702. Conclusio III. Relatio Paternitatis, si consideretur sub ratione AD ut AD, est, iuxta nostrum modum intelligendi, posterior quam actus notionalis qui dicitur Generatio.

Prob. Ratione theologica. Fundamentum relationis intelligitur tamquam aliquid prius quam relatio ipsa, quae ex fundamento illo concipitur originem trahere: etenim fundamentum relationis est quodammodo eius causa; causa autem prior est quam effectus. – Iamvero fundamentum, ob quod Pater refertur actualiter ad Filium, est actus notionalis qui dicitur Generatio; quoniam ex vi Generationis habetur Filius; et nonnisi, praesuppositis Patre et Filio, potest intelligi actualis referentia Patris ad Filium. Ergo actus notionalis, qui dicitur Generatio, est prior, iuxta nostrum modum intelligendi, quam referentia actualis Patris ad Filium. – At referentia actualis Patris ad Filium est Paternitas sumpta tamquam ratio AD ut AD. Ergo etc. (Hic, o).

703. Conclusio IV. Relatio Paternitatis considerata ut forma constitutiva Personae, idest sub

notione AD, prout connotat IN, est iuxta nostrum modum intelligendi, prior quam actus notionalis qui dicitur Generatio.

Prob. Ratione theologica. Relatio Paternitatis, sumpta sub notione AD connotante IN est forma constituens Personam Patris (cfr. n. 675). Rursum principium, constituens formaliter Personam, praeintelligitur (cfr. n. 668, β) operationi egredienti ab illa Persona « sicut persona agens praeintelligitur actioni (Ibic, o). Sed Generatio activa significatur ut progrediens a Persona Patris. Et ideo praesupponit proprietatem personalem Patris » (Ibic ad 3um), videlicet Paternitatem acceptam prout est notio AD connotans IN (cfr. n. 676, γ).

704. Corollarium. α) Si ergo in Deo Patre consideretur Paternitas uti forma constitutiva Patris, haec propositio: « Deus QUIA generat est Pater » falsa est; quoniam daretur intelligi Paternitatem constituentem Personam Dei Patris, provenire ab actione generativa: quod est impossibile. Debet autem dici « Deus QUIA est Pater generat » (cfr. concl. praec.).

β) Si autem Paternitas accipiatur tamquam purus respectus Patris ad Filium, tunc verum est

ex conclusione tertia, quod «Deus QUIA generat est Pater»; esset autem falsum dicere, quod, «Deus QUIA est Pater, generat»

-- Audiatur S. Thomas: «Cum Magister (Sententiarum Lib. I, Dist. XXVII) dixit, quod quia generat, est Pater, accipitur nomen Patris secundum quod designat relationem tantum; non autem secundum quod significat Personam subsistentem... Sic enim oporteret e converso dicere, quod, quia Pater est, generat» (Hic ad 1um).

705. Scholium. Breviter itaque recapitulando totam doctrinam h. a., habetur, quod

a) Prima Persona Trinitatis praesupponitur, secundum nostrum modum intelligendi (i. e. logice) constituta in propria subsistentia personali, ante exercitium actus notionalis qui dicitur Generatio; ac propterea haec propositio: «Prima Persona Trinitatis, quia est Pater generat» est vera; altera vero: «Prima Persona Trinitatis, quia generat Filium est Pater» est propositio falsa, sicuti vidimus.

a') E contra actus notionalis, qui dicitur Generatio, praecedit logice ipsum terminum generationis, i. e. Personam Filium: unde vera est haec:

Deus Pater, quia generationem exercuit, habet Filium; falsa vero est ista: Deus Pater, quia habet Filium, exercuit generationem.

α") Demum idem actus notionalis, qui est Generatio praecedit logice actualem referentiam Patris ad Filium. Propterea vera est haec: Deus Pater refertur ad Filium, quia genuit illum; e contra falso dicitur: Deus Pater genuit Filium quia refertur ad illum.

β) Similiter actus notionalis, qui dicitur Generatio, praecedit logice Filiationem tum si haec consideretur tamquam forma hypostatica, tum si consideretur tamquam actualis referentia Dei Filii ad Deum Patrem; unde simpliciter verum est: Secunda Persona Trinitatis est Filia Primae Personae vel refertur ad Primam Personam, quia ab hac est genita; est autem simpliciter falsum: Secunda Persona Trinitatis est genita a Prima Persona, quia est Filia Primae, vel, quia refertur ad Primam Trinitatis Personam.

γ) Simili ratione actus notionalis, qui dicitur Spiratio Activa, praecedit logice tum terminum qui oritur per talem actum, tum actualem referentiam huiusce termini ad Patrem et Filium a quibus procedit. Videlicet vera est ista propositio:

« Tertia Persona Trinitatis est spirata vel refertur ad alias duas, quia ab hisce procedit; dum alia est falsa: « Tertia Persona Trinitatis procedit ab aliis duabus; quia est spirata vel quia refertur ad alias duas.

5) Denique quia Spiratio Communis, secundum quod virtualiter distinguitur a Paternitate et Filiatione, non est forma hypostatica Patris aut Filii; ideo Pater et Filius per proprias formas hypostaticas, sufficiunt ut logice praeintelligantur ad actum notionalem qui dicitur Activa Spiratio; sed ad hunc actum consequentur logice referentia actualis Patris aut Filii vel utriusque ad Spiritum Sanctum. Constat ex dictis. (cfr. Janssens, Com. in h. a.).

Q. XLI. De Personis in comparatione ad actus notionales.

706. Prologus. Art. 2. Q. praec. ostendimus, quod licet inter divinas Personas distinctio sit repetenda principaliter et directe a Relationibus personalibus, consideratis quatenus exprimunt τὸ AD ut connotat τὸ IN eiusdem relationis; attamen secundario etiam ac veluti a posteriori in divinis Personis attenditur distinctio secundum originem.

«Origo autem convenienter designari non potest nisi per aliquos actus» (art. 1. h. q., c). Ita ex. gr. origo viventis a vivente in similitudinem eiusdem naturae specificae solet exprimi per actum qui Generatio (cf. n. 54 B) dicitur. Et ideo post dicta circa Personas in comparatione ad relationes personales, «considerandum est de Personis in comparatione ad actus notionales» (Prol. h. q.): idest ad actus significantes ordinem originis unius divinae Personae ad aliam a qua procedit.

707. Haec consideratio absolvitur sex articulis praesentis quaestionis, quorum ordo sic accipi potest.

« Est .... triplex Personarum ad actus notionales comparatio:

α) « prima, sumendo Personas et actus secundum se;

β) « secunda, quatenus Personae principia sunt ipsorum actuum;

γ) « tertia quatenus (Personae divinae) eorum sunt termini.

- « De prima comparatione disseritur in primo articulo;
- « de secunda vero in secundo, tertio, quarto et quinto (cfr. art. 2 h. q.);
- « de tertia autem in ultimo» (Nazarius, Com. in

prol. h. q.) articulo. Lucidus ordo!

Art. I. Utrum actus notionales attribuendi sint Personis.

708. Tria determinantur in hoc articulo, videlicet

a) quid sit actus notionalis

β) eius existentia in divinis, et

γ) eius distinctio a relationibus personalibus in Deo existentibus.

709. Notio divina est formalitas quaedam divina qua nobis in praesenti vita manifestatur una divina Persona tamquam ab aliis distincta (Q. XXXII. art. 2). Distinctio inter divinas Personas accipitur secundum relationes personales vel secundum origines (cfr. nn. 665-668). Et ideo

A) Actus notionales, ut voces ipsae indicant, in tractatu Trinitatis, nihil aliud sunt nisi operationes divinae connotantes notiones, seu relationes personales, vel potius sunt operationes divinae significantes ordinem originis qui est inter divinas Personas.

Ad rem S. Thomas « Omnis origo designatur (i. e. declaratur seu exprimitur) per aliquem actum.

B) « Duplex autem ordo originis attribui Deo potest:

a) « Unus quidem, secundum quod creatura ab eo progreditur. — Et hoc commune est tribus Per-

sonis. Et ideo

– α') « actiones quae attribuuntur Deo ad designandum processum creaturarum ab Ipso, ad essentiam pertinent, (vocanturque propterea essentiales).

β) « Alius autem ordo originis in divinis attenditur secundum processionem Personae a Persona. Unde

– β') « actus, designantes huius originis ordinem, notionales dicuntur; quia notiones Personarum sunt Personarum habitudines ad invicem, ut ex dictis (Q. XXXII., art. 3) patet. » (Hic ad 1um.)

710. Actus autem omnis, quia oritur ab aliquo principio et pertingit ad aliquem terminum, potest exprimi vel active, prouti scilicet egreditur a principio efficiente; vel potest exprimi passive, in quantum connotat terminum qui producitur. – Simili quoque modo

A) Omnis actus notionalis potest exprimi vel

α) active: et tunc denotat processionem divinae Personae prouti egreditur a proprio originis principio (huiusmodi actus sunt in Deo Generare, Spirare, Dare, Communicare etc.); vel potest exprimi

β) passive; et tunc denotat processionem divinae

Personae procedit, est in via ad terminum suum. Huiusmodi actus notionales, passive accepti, sunt in Deo Nasci, Procedere, Accipere, etc. - Ex dictis

711. Inferes 1°. Actus notionales esse tantum duos, videlicet Generare aut Generari, Spirare aut Spirari.

- Decl. Equidem sunt in Deo tantum duae processiones: una per intellectum quae dicitur Generatio; alia per voluntatem, nimirum Spiratio vel Processio (Q. XXVII. art. 1-4). At actus notionales connotant originem unius Personae ab alia. Ergo, quia duae tantum, in Deo sunt origines et processiones, duo quoque tantum sunt actus notionales in ipso.

a) Nota tamen hos actus multiplici nomine condecorari ad exprimendum varias perfectiones insitas in divinis processionibus: eo prorsus modo, quo Persona unaquaeque Trinitatis solet designari multis nominibus; ut ex superioribus patet (cfr. QQ. XXXIII-XXXVIII).

2°. Personae divinae distinguuntur secundario per origines (cfr. n. 668). Actus notionales igitur, hoc ipso quod connotant origines divinarum Personarum, connotant etiam earum mutuam distinctionem. Consequenter actus notionales inserviunt ad significandam distinctionem inter Personas divi=

nas (Ibid., o, et ad 1um).
3° Ex eo quod actus notionalis connotat originem unius divinae Personae ab alia, sequitur quod, quemadmodum non quaecumque Persona originatur ab alia, sed adest ordo, secundum quem Filius a solo Patre, Spiritus Sanctus a Patre et a Filio, Pater vero a nullo, procedit, pari modo idem actus notionalis non potest attribui indifferenter cuilibet divinae Personae, sed solummodo determinatis Personis divinis. — Ac propterea infertur
4° quod in titulo το attribuendi sint Personis debet glossari synonime ad attribuendi sint uni vel alteri Personae Trinitatis.

712. His praemissis, statuitur
Conclusio I. Actus notionales attribuendi sunt aliquibus divinis Personis.

Nota. — Est doctrina catholica, tradita expresse tum in Scripturis tum in Conciliis (cfr. Sylvium, et Janssens, Com. in h. a.).

Prob. 1° Ex S. Scriptura. Nota sunt haec testimonia: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: Ego hodie genui te » (Ps. II., v. 7).
Item « Ego ex Deo processi » (Joan. VIII, v. 42).
Item « Pater meus, quod dedit mihi, majus omnibus est » (Joan. X. v. 29).

Tandem de Spiritu Sancto dicitur: « Quaecum-que audiet, loquetur..... quia de meo acci-piet » (Joan. XVI., vv. 13-14).
_Ubi adverte actus notionales Genui, Processi, Dedit, Audiet, Accipiet tribui aliquibus divi-nis Personis a S. Scriptura.
2°_ Ex Conc. Later. IV. cap. Damnamus, ubi di-citur: « Est Pater qui generat; et Filius qui gi-gnitur; et Spiritus Sanctus qui procedit, etc » (En-chir. n. 358). Quo loco adverte actum notiona-lem Generare soli Patri attribui, τὸ Gigni soli Filio, ac τὸ Procedere soli Spiritui Sancto. Non potest autem suspicari Concilium in illa defi-nitione non fuisse proprietate verborum usum. Ergo secundum verborum proprietates actus no-tionales attribuendi sunt aliquibus Personis di-vinis.
3° Ratione S. Thomae. In divinis est ordo origi-nis, secundum quem una Persona procedit ab alia. At hic ordo convenienter exprimitur per actus notionales (cfr. n. 709, A). Ergo conveniens fuit attribuere actus notionales aliquibus Perso-nis divinis ad declarandum ordinem originis qui adest inter illas (Ibic. c).
713. Corollarium I. Evidenter non potest de aliquo

praedicari veraciter aliquid, nisi hoc in illo prae=
xistat. Si ergo cum omni verborum proprietate
actus notionales affirmantur de Personis divi=
nis, evidenter sequitur in ipso Deo existere reali=
ter aliquam formalitatem correspondentem
istis actibus notionalibus.

714. Corollarium II. Atqe vero realitas divina, his actibus notionalibus correspondens in Deo, nequit esse aliquod attributum absolutum Deitatis. — Etenim omnis formalitas Dei absoluta commu=nis est toti Trinitati. At actus notionalis unus idemque, puta Generare, non convenit omni=bus tribus Personis. Ergo actus notionales non significant aliquam formalitatem Dei abso=lutam. Quum ergo praeter absolutum et re=lativum nulla alia formalitas potest in Deo inveniri, sequitur quod actus notionalis ex=primat in Divina Persona, de qua praedica=tur, formalitatem eius relativam (cfr. hic ad 2m., et, S. August. Lib. XV. De Trinit. cap. 3., n. 5).

715. Verum quum, ut alibi (cfr. n. 665.) diximus, formalitas relativa exprimatur in Deo vel per originem, vel per relationem, evidenter actus notionales sunt ipsaemet origines in Deo existen=tes. Fit igitur

717\. Q. Num actus notionales distinguantur ab ipsis relationibus, tam constituentibus quam non constituentibus, Personam?

A) Scotus (I. Sent., Dist. VI.), Henricus Gaudavensis, et alii tenent actus notionales, active vel passive expressos, nullo modo, ne virtualiter quidem, distingui a Personis divinis quae per tales actus denotantur procedere in divinis; distingui tamen realiter a Persona a qua procedunt. Ex. gr. Gignere et Nasci sunt, iuxta hos auctores, ipsa Persona Filii Dei, et distinguuntur realiter a Persona Dei Patris.

B) Hanc opinionem tanquam probabilem existimat P. Suarez, Lib. VI. De Trinit. cap. 2.

C) Molina vero, in aliud progrediens extremum, docet (Com. in art. ult. Q. praec. Disp. II. memb. 3°) actus notionales nec realiter nec virtualiter sed sola ratione ratiocinante distingui a proprietatibus personalibus Dei. Ex. gr. Generatio a Paternitate, Nasci a Filiatione, sola ratione ratiocinante distinguitur, iuxta id quod Molina sentit.

D) S. Thomas (hic ad 2um), quem sequitur universa schola Thomistica, medium iter tenens, docet ut sequitur

d) Conclusio II. Actus notionales a) sunt realiter identici cum relationibus personalibus, β) differunt tamen virtualiter ab eis.

Prob. Ia pars. 1° auctoritate Magistri Sententiarum qui Lib. I. Dist. XXVI., § II. scribit: «Generatio .... Nativitas .... (et) Processio ..... aliis nominibus dicuntur Paternitas, Filiatio (et) Spiratio ». At Generatio, Nativitas et Processio evidenter sunt Actus Notionales; e contra Paternitas, Filiatio et Spiratio sunt Relationes Personales. Ergo actus notionales, nonnisi nomine tenus, differunt a relationibus personalibus (Vide ad 2um).

– 2° Ratione theologica: « Actio secundum primam nominis impositionem importat originem motus. Sicut enim motus, prout est in mobili ab aliquo (agente causatus), dicitur Passio: ita origo ipsius motus secundum quod incipit ab alio et terminatur in id quod movetur, vocatur Actio. Remoto igitur motu, Actio nihil aliud importat, quam ordinem originis secundum quod a causa aliqua vel principio procedit in id quod est a principio. Unde, cum in divinis non sit motus (proprie dictus; est enim Deus primum movens immobile), actio personalis producentis Personam, nihil est aliud, quam habitudo

(i. e. relatio) principii ad Personam quae est a principio. Quae quidem habitudines sunt ipsae relationes vel notiones» (Ibic ad 2um).
Probatur IIa pars. Ratione theologica: Actus Notionalis, utputa Generatio, exprimit habitudinem unius Personae ad aliam per modum operationis egredientis ab una et pertingentis ad alteram. E contra Relatio personalis, vel proprietas Personae, utputa Paternitas exprimit habitudinem unius Personae ad alteram per modum formae hypostatice constituentis unam harum Personarum, vel per modum puri respectus unius Personae ad alteram (cfr. Q. praec. artt. 2. et 4). Et ideo Actus notionalis et Relatio Personalis, quamvis realiter sint idem, differunt tamen quantum ad modum significandi, videlicet differunt virtualiter inter se (Ibid. - cfr. I. Sent. Dist. XXVII. Q. I. art. 1 ad 5um).
718. Scholium. Actio et Passio correlative dicuntur. Modo « Actio, secundum quod importat originem motus, infert ex se Passionem (i.e. motum prouti recipitur in mobili ab aliquo agente). Sic autem (i.e. cum motu proprie dicto - cfr. hic ad 2um) non ponitur Actio in divinis Personis. Unde non ponuntur ibi Passiones, nisi

grammatice loquendo quantum ad modum significandi: sicut Patri attribuimus Generare, et Filio Generari» (Ibic ad 3um).

Art. II. Utrum notionales actus sint voluntarii.

719. Constituta convenientia attributionis actuum notionalium ad Personas Smae Trinitatis, considerare nunc oportet, iuxta promissa (cfr. n. 707, β) horum actuum principia.

720. Solet autem cuiusque actus assignari triplex a Philosophis principium, nimirum

α) principium QUOD, i. e. suppositum vel persona,

β) principium QUO remotum, videlicet essentia vel natura talis suppositi, et

γ) principium QUO proximum, idest potentia operandi talis suppositi.

Propterea Angelicus disquirens de Principio actuum notionalium, determinat

1° De eorum principio quod (art. praes).

2° De eorum principio quo remoto (art. seq.).

3° De eorum principio quo proximo (art. 4, et 5 h. q.).

721. Porro quodnam sit principium quod uniuscuiusque actus notionalis, ex supra dictis evadit sufficienter notum. Et sane, ut in symbolo S. Atha.

nasii dicitur: « Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus (cfr. Q. XXXIII. art. 4); Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus (cfr. Q. XXVII. art. 2. o); Spiritus Sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus (cfr. Q. XXVII, art. 4) sed procedens » (cfr. Q. XXXVI. art. 2). Eadem et in Conc. Later. IV. (cap. Firmiter et cap. Damnamus) leguntur. Videlicet Generare soli Deo Patri convenit: Nasci seu Gigni soli Filio in divinis: Spirare autem pertinet ad Patrem aeque ac ad Filium: Procedere seu esse spiratum ad solum Spiritum Paraclitum. Iamvero Generare - Gigni, et Spirare - Procedere sunt soli actus notionales (cfr. n. 711, 1°). Igitur in divinis

α) solus Pater est principium quod actus notionalis qui dicitur Generatio:

β) solus Filius principium quod actus notionalis qui dicitur Gigni seu Nasci:

γ) Pater simul et Filius sunt unicum principium quod actus notionalis qui dicitur Spirare Paraclitum:

δ) solus Sanctus Spiritus demum est principium quod actus notionalis qui dicitur Processio.

722. De huiusmodi principio quod actus notionalis,

utpote de subiecto evidenti, non fit quaestio in hoc articulo; sed solum movetur quaestio quantum ad modum, secundum quem unicuique Personae convenit esse principium quod proprii actus notionalis.

723. Atqui non maiori perfectione convenit Patri esse principium quod Generationis, ac convenit Patri Filioque esse principium quod Spirationis activae: et similiter non minori perfectione Filio convenit esse principium quod Nativitatis, atque Spiritui Sancto convenit esse principium quod Processionis: secus enim, maior perfectio esset in una Persona divina quam in aliis; quod est impossibile (cfr. Q. seq.).

Brevitati igitur studens Angelicus non aliud declarat in praesenti articulo, nisi specialem modum secundum quem Patri convenit esse principium quod tam in Generatione Filii, quam in Spiratione (cfr. n. 721, α, γ) Paracliti Spiritus, ut inde notius relinquatur modus specialis secundum quem Filio convenit genitum seu natum esse (cfr. ibid., β), atque Paraclito esse Spiratum.

724. Prima quaestio, ex cuius resolutione altera dependet, est huiusmodi:

Deus Pater emittit ne actum Generationis Verbi.

ex necessitate naturae, an ex libero arbitrio suae voluntatis?

A) Eunomiani, soboles Arianismi, alteram quaesiti partem tuiti sunt eo consilio ut Filium Dei creaturam esse concluderent. Arguebant enim contra catholicos hoc modo: « Deus Pater aut volens aut nolens genuit Filium. Si nolens genuit Filium, ergo invitus et coactus id egit: absurdum. Si autem volens genuit suum Filium, sequitur quod libere illum genuerit, quemadmodum creaturas libere produxit. Et sic Dei Filius non est aliquid maius creaturâ » (cfr. Capponi, App. in h. a).

B) Verum, Eunomianis omissis, SS. Patres, videntur etiam inter se dissentire super idem quaesitum.

– α) Eunomianis favere videtur S. Hilarius, quia (Lib. De Synodis, in can. 25 Conc. Syrmiensis) inquit: « Non naturali necessitate ductus Pater genuit Filium ».

– β) S. Hieronymus inquit: « Numquam, ut esset Filius, voluntas paterna praecessit ».

– γ) In libro Dialog. LXV. QQ. ad Orosium q. 7 (inter Opp. apocrypha S. Augustini) Orosio quaerenti ab Augustino: « Num Pater Filium genue=

rit voluntate vel naturae necessitate? legitur Augustinum respondisse quod neque voluntate genuit Pater Filium neque necessitate. Et hoc idem affirmat S. Augustinus Lib. XV. De Trinit. cap. 20.

725. Ad haeresim Eunomianorum propulsandam simulque ad apparentis contradictiones inter dicta SS. Patrum remotionem, recolendum est 1º) « Voluntas et natura secundum hoc differunt in causando; quia natura est determinata (ex sese) ad unum (speciale obiectum) sed voluntas non est determinata (ad unum speciale obiectum, sed ex sese habet quidem inclinationem ad bonum in communi, determinat vero seipsam) ad unum (particulare bonum prosequendum). — Cuius ratio est, quia effectus assimilatur formae agentis, per quam agit. Manifestum est autem, quod unius rei (naturalis) non est nisi una forma naturalis per quam res habet esse: unde quale ipsum est, tale facit. Sed forma, per quam voluntas agit, non est una tantum; sed sunt plures secundum quod sunt plures rationes intellectae (i.e. ideae exemplares secundum quas potest operari agens intellectuale - cfr. Q. XV.) Unde, quod voluntate agitur,

non est tale quale est agens (per voluntatem), sed quale vult et intelligit illud esse agens. (Hinc principia).

α) I^um: «Eorum ...... voluntas (prouti distinguitur a natura) principium est quae possunt sic vel aliter esse.

β) II^um: «Eorum autem quae non possunt nisi sic esse, principium natura est» (Hic, o).

2°) Recolendum, quod solus Deus est omnino immutabilis, omnes autem creaturae sunt quantum ad aliquid mutabiles (cfr. Q. IX. art. 2). Unde

α) Tò « quod potest sic vel aliter esse, longe est (difforme) a natura divina: sed hoc pertinet ad rationem creaturae, quia Deus est per se (= absolute) necesse esse, creatura autem facta est ex nihilo» (Hic, o).

3°) Quia voluntarium denotat sive connotat voluntatem, sciendum est, quod duplex distinguitur voluntarium, i.e. voluntarium voluntate concomitante, et voluntarium voluntate antecedente.

α) Voluntarium voluntate concomitante, nominatur omne illud quod ab agente intellectuali est aut fit absque renisu voluntatis vel cum pura complacentia voluntatis eiusdem agentis. Ita

possum dicere voluntarie vegeto, inquantum in me vegetatio exercetur absque renitentia, sed cum complacentia, meae voluntatis.

β) Voluntarium voluntate antecedente, contingit, quando voluntas ipsa est causa aut principium illius voliti. Ita possum dicere voluntarie loquor aut intelligo, inquantum voluntas mea est causa talis loqutionis aut intellectionis.

4º) Rursum, quia voluntas potest causare quidquam aut operando tamquam potentia naturalis, vel operando tamquam potentia libera, ideo adest

α) Voluntarium voluntate, antecedente quidem, sed operante tamquam natura: et hoc voluntarium est id quod causatur a voluntate prouti est facultas determinata ad unum, videlicet ad bonum in communi. Huiusmodi in nobis est volitio Beatitudinis.

β) Voluntarium voluntate antecedente et libera est illud quod causatur a voluntate, inquantum est facultas se determinans ad particulare bonum prosequendum. Huiusmodi in nobis est volitio studii theologici, etc.

726. His praemissis, pro solutione quaesiti sint conclusiones

Conclusio I. Si loquamur de voluntate concomi-

tante, potest dici quod Pater voluntarie genuit Filium, i.e. Verbum.

Prob. 1°: Ex Conc. Syrmiensi, can. 23: « Si quis, nolente Patre, natum Filium dixerit, anathema sit. Non enim invitus et vim passus Pater necessitate naturali, quasi nolens, genuit Filium; sed illico ut voluit, etiam sine tempore et sine passione, ex semetipso genuit eum ». Si ergo Deus non invitus, neque coactus, neque nolens sed volens genuit Filium, evidenter eum genuit absque renisu suae voluntatis, imo cum complacentia huiusce suae voluntatis, seu, quod idem est, cum voluntate concomitante.

2° Ratione theologica. Voluntarium voluntate concomitante est omne illud, quod ab agente intellectuali est aut fit absque renitentia sed cum plena complacentia suae voluntatis. Atqui Deus Pater sicut cum complacentia suae voluntatis est Deus, ita et cum complacentia voluntatis suae intelligit se esse Deum et omnia alia esse ab ipso. Consequenter dici potest, quod voluntarie voluntate concomitante Deus Pater intelligat et comprehendat se. Atqui, intelligendo se Deus Pater generat Filium. Ergo, loquendo, etc. (Hic, o, et ad 1um; item I Sent. Dist. VI. Q. un. artt. 2 et 3,

§. Expos. textus.

727. Sit nunc

Conclusio II. Loquendo de voluntate antecedente, et prouti facultas est libera, nequit dici quod Pater voluntarie genuit Filium.

Prob. 1° Ex Conciliis. A) Syrmiense in can. 21 sic definit: « Si quis consilio Dei (i. e. libero actu divinae voluntatis) tamquam unam creaturam factum asserit Filium Dei, anathema sit » (cfr. Carranza, Sum. Concil.; et S. Hilarium in Lib. De Synodis, superius n. 724, B relatum).

B) Toletanum XI. in Symbolo Fidei dicit: « Filius Dei naturâ est Filius, non adoptione; quem Deus Pater nec voluntate nec necessitate genuisse credendus est; quia nec ulla in Deo necessitas cadit, nec voluntas Sapientiam praevenit » (Enchir., n. 223)

2° Ratione S. Thomae. Sicut diximus (cfr. n. 725, 1°, α, I.um), voluntas, tamquam potentia libera, est principium eorum quae, absolute loquendo, possunt sic aut aliter esse. — Atqui Personae divinae sic procedunt in Deo, ut, absolute loquendo, non possunt non procedere, nec possint aliter procedere; nam repugnat intranee ad actum purum, qualis est Deus, ponere quam

libet possibilitatem aliter essendi (cfr. ibid. 2°). Ergo loquendo de voluntate antecedente et in=quantum est facultas libera, nequit dici quod Deus Pater voluntarie genuerit Filium (cfr. hic, o).

728. Theologi duplicem voluntatem in Deo virtua=liter distinguunt;

α) unam quam vocant essentialem, eamque di=cunt communem tribus Personis; siquidem tum Pater, tum Filius, tum Spiritus Sanctus, amant se invicem et nos;

β) alteram voluntatem dicunt notionalem, et est divina voluntas, prouti connotat relationem Pa=ternitatis aut Filiationis; atque est propria Patris aut Filii.

– Et inter utramque voluntatem haec est dif=ferentia, quod voluntas notionalis est foecunda ad intra (siquidem a voluntate Patris et Filii procedit Spiritus Sanctus) dum voluntas essen=tialis, nihil producit ad intra, secus a volun=tate Spiritus Sancti procederet quarta perso=na in Trinitate! Fit inde

Q. I. Qua voluntate concomitante Pater ge=nerat Filium, voluntate inquam notionali an essentiali?

R. α) Omissis aliorum opinionibus, nobis pro=babilius videtur, quod illa voluntas sit volun=

tas communis tribus Personis: « Omnes enim tres divinae Personae sibi complacent in illa generatione. Et idcirco ista voluntas proprie appellatur essentialis ».

β) « Aliqui theologi graves dicunt illam non esse pure essentialem sed partim esse personalem et (partim) notionalem ...... — Haec solutio est satis verosimilis; debet tamen ita intelligi quod illa voluntas est partim notionalis, ex parte obiecti voliti: quia (scilicet) est voluntas Generationis quae est actus notionalis (cfr. n. 711, 1°). Caeterum ipsa voluntas, secundum semetipsam, omnino est essentialis, et ita communis tribus Personis, ut dixi » (Bannez Com. in h. a).

729. Hinc solvitur

Q. II. Voluntas concomitans Generationem Verbi estne prior, iuxta nostrum modum concipiendi, quam ipsa Generatio?

A) Scotus (I. Sent. Dist. VI. Q. I.) Henricus Gandavensis, Cajetanus, Ferre, Card. Satolli, et D. Janssens (Com. in h. a.) tenent partem affirmativam.

B) E contra Capreolus (I. Sent. Dist. VI. Q. I. art. 1. concl. 6), quem sequuntur Ferrariensis, Suarez, Vasquez et Bannez (Com. in h. a. §. Dub. 1°) sentiunt oppositum. Et horum sententia videtur magis

probabilis; unde sit

b) Conclusio III. Voluntas concomitans in Deo Generationem Verbi, non est iuxta nostrum modum intelligendi prior ipsâ Generatione, sed vere hanc comitatur.

Prob. 1º Auctoritate S. Thomae, qui in Q. II. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 3 ad 2um loquens de Generatione Filii Dei inquit « Generatio Filii neque est creatura neque ad creaturam significatur terminari. Unde respectu eius non est voluntas praecedens nec tempore neque intellectu, sed solum voluntas concomitans ». Nil clarius pro nostra sententia! (cfr. S. Cyrill. Alex. Dialog. II. De Trin.).

2º Ratione theologica. « Si illa voluntas antecedit generationem, respicit generationem (iuxta nostrum modum concipiendi) ut futuram et posteriorem. Hoc autem non potest admitti. Ergo. — Maior est evidens. — Prob. minor. Nam tunc, vel se habet ut desiderium et velleitas respectu Generationis; sicut desiderium respectu pluviae futurae: et hoc est impossibile, quia talis voluntas est imperfecta; vel se habet ut voluntas efficax principians ipsam Generationem: hoc autem non admittit D. Th. in prima et secunda conclusione huius articuli (cfr. n. seq.): Ergo » (cfr. Bannez, loc. cit.).

730. Scholium I. Quoniam nasci est correlativum ad Generare, propterea in divinis dici potest Filium esse genitum voluntate essentiali Dei, aut notionali Dei Patris, non autem liberâ Dei Patris, sed voluntate concomitante eiusdem Patris. Id sequitur ex supra positis conclusionibus (cfr. art. seq.).

731. Scholium II. α) Ex superius (cfr. nº 727, 2º) adducta ratione deducitur contra Richardum Victorinum (Lib. II. De Trin.) contra Henricum Gandavensem, contra Scotum (I. Sent. Dist. X. Q. I et Quodlibet. XVI. art. 2), Rada (Controv. XIII. De Trin.), et quosdam alios Scoti discipulos, quod dici nequeat Patrem et Filium per actum liberum voluntatis spirare Spiritum Sanctum. Si enim Spiritus Sanctus per actum divinae voluntatis, ut potentiae liberae, procederet a Patre et Filio, tunc daretur intelligi Eum sic procedere ut, absolute loquendo, potuisset non procedere; quod est impossibile, uti diximus.

β) Debet tamen dici Patrem et Filium naturaliter sive necessario (i. e. per actum voluntatis tamquam potentiae naturalis) spirare Spiritum Sanctum. Nam 1º voluntas, inquantum est natura quaedam, aliquid naturaliter vult; sicut voluntas hominis naturaliter tendit ad beatitudinem. Et sicut

liter Deus naturaliter vult et amat seipsum (in corp. art. et Q. XIX. art. 3)..... Spiritus autem Sanctus procedit ut Amor inquantum Deus amat seipsum. Unde naturaliter procedit, quamvis per modum voluntatis procedat » (Ibic ad 3um).

γ) Vicissim, ut dictum est, de nasci relate ad Dei Filium, asserendum est Spiritum Sanctum procedere, sive esse spiratum a voluntate essentiali Dei, aut a voluntate notionali Patris et Filii, non vero a libera Dei voluntate (cfr. §. praec.).

δ) Sed ad omnem injuriam a Scoto propulsandam placet hic cum Bannesio (Com. in h. a. §. Secundo Dubit.) notare, quod « Scotus citra dubium non intendit negare processionem Spiritus Sancti esse necessariam, nam hoc negare esset haereticum. Sed putat Scotus, quod stat bene processionem Spiritus Sancti esse necessariam, et quod simul sit libera. Quocirca quantum ad hoc verbalis forsan est differentia inter D. Thomam et Scotum. Sed Scotus improprie et abusive loquitur, operationem necessariam appellans liberam. —

ε) « Advertendum est (namque) quod quandoque viri sapientes confundunt liberum et voluntarium; ita quod omne voluntarium appellant

liberum. In quo sensu intelligendus est D. Thomas, cum in Quaestione X. De Potent. (inter QQ. Disp.) art. 2. ad 5.um dicit quod Processio Spiritus Sancti est libera, idest voluntaria. Sed tamen hic modus loquendi, citra dubium est improprius et non satis usitatus. Improprie enim omne voluntarium liberum appellatur. Unde multo doctius D. Thomas in solutione ad 3.um hujus articuli negat Spiritum Sanctum procedere libere, concedens tamen, illum procedere voluntarie ».

3) Similiter S. Bonaventura, qui aliquibus forte videri posset dissentire a S. Thoma, cum eo consentit. Nam in I. Sent. Dist. X. Q. I art. 1, o, inquit: « In divinis est ponere tertiam Personam procedentem per modum liberalitatis, quae (Persona — cfr. Q. XXXVIII. art. 2.) est Bonum. Et ratio huius est perfectio dilectionis, perfectio emanationis, et perfectio voluntatis, qua existente liberalissima, non potest non procedere Personam; sicut naturâ existente faecundissimâ, non potest non producere Personam. Et haec est ratio propria huius emanationis » (cfr. ibid. ad 3.um).

Art. III. Utrum actus notionales sint de aliquo.

732. Cl. P. Janssens, commentans hunc articulum,

scribit: « Nexus cum praecedenti articulo multipliciter ostenditur a) De principio causali (?!) dictum est, nunc de materiali etc. » Haec sententia P. Janssens videtur sequuta olim fuisse a Durando, et Henrico Gandavensi, prout noster Capreolus I. Sent. Dist. V. Q. unica refert (cf. Cajet., Com. in h. a.).

a) At horum interpretatio non mihi videtur recta, nec conformis menti S. Thomae. Hic siquidem monet « quod cum Filius dicitur natus de Patre, haec praepositio DE significat principium generans consubstantiale, non autem principium materiale. Quod enim producitur de materia, fit per transmutationem illius, de quo producitur, in aliquam formam. Divina autem essentia non est transmutabilis neque alterius formae susceptiva » (Hic ad 1um). Non potest ergo rationem habere causae materialis.

733. Pro connexione igitur huius ad praecedentem articulum melius dicitur, quod sicut in qualibet natura Persona vel suppositum eius dicitur principium quod operationis, ita essentia, seu natura, talis agentis est principium quo radicale, vel remotum, operationis eiusdem. Unde agni=

to principio quod actuum Dei notionalium, de horum principio quo remoto instituitur inquisitio (cfr. n. 720, β: et Sylv. Com. in p. a. §. In respon. ad 2um).

734. Cum ergo in titulo legitur τὸ actus notionales, hi sumuntur active, videlicet Generatio et Communis Spiratio (cfr. n. 711, 1°).

735. Et rursum in eodem titulo τὸ aliquo accipitur indefinite prouti denotat substantiam aut divinam, aut creatam, ita ut sensus articuli sit

Utrum actus Generationis et actus Spirationis, qui in Deo sunt, sint originati seu principiati de divina substantia aut de substantia aliqua finita, aut de nihilo?

Aliis verbis quaeritur:

Utrum Deus Pater genuerit Filium de divina substantia, aut de substantia aliqua finita, vel de nihilo?

Et similiter

Utrum Pater et Filius spiraverint Paraclitum Spiritum de substantia divina, aut de substantia finita vel de nihilo?

736. Quo loco memorare juvat varios errores et haereses ad praesentem materiam pertinentes.

A) Petrus Abaelardus, quum capere non posset, qualiter Spiritus Sanctus dici non possit Filius Dei Patris et Divini Verbi in hypothesi quod ipse procederet sive esset de substantia Dei Patris et Filii; dum Dei Verbum est verus Dei Patris Filius ex hoc quod de Dei Patris substantia procedit, eo progressus est, ut affirmaverit « quod Spiritus Sanctus non sit de substantia Patris aut Filii » (Enchir. n. 311), sed Eum finxit procedere a Patre et Filio ad instar Amoris, quo Deus creaturas diligit (cfr. S. Bernardum. Epist. CXC. cont. error. Abael. cap. 1).

B) Eunomiani, et Calvinus inde cum Socinianis, quum impugnaverint divinitatem Filii Dei, hunc confessi sunt non esse Deum de Deo, neque de Patris substantia, sed ex nihilo factum tamquam creaturam quamdam.

C) Macedonius quoque affirmavit Spiritum Sanctum non esse Patri Filioque consubstantialem, sed minorem Patre et Filio, ac propterea utriusque creaturam.

— Hi omnes, haeretice dogmatizantes Filium et Spiritum Sanctum non esse consubstantiales Deo Patri, sed quasdam Eius creaturas, ponunt consequenter actus notionales in Deo non esse de divina substantia sed de nihilo (cfr. Cappmi, Append.

in h. a.).

D) Nec praetereunda est fallacia Pantheistarum ponentium processionem omnem a Deo contingere per scissionem de divina substantia, quo modo ex aranea fluunt fila quibus texit muscipulas suas.

E) E regione opposita stat veritas Fidei Catholicae.

737. Pro cuius ostensione animadverte

1° distinctionem inter praepositiones EX et DE.

A) Praepositio EX denotat ordinem principii relati ad suum principiatum. Qui quidem ordo quandoque est

- a) temporis tantum, ut, cum dicitur: Ex mane fit meridies. – Quandoque est ordo proprius,
- b) causae, seu principii agentis: ut quum dico: Cultellus fit ex artifice; quandoque demum est ordo proprius
- c) causae materialis; ut cum dico: Cultellus fit ex ferro.

B) Praepositio DE autem non solum importat ordinem principii ad principiatum, sed etiam consubstantialitatem principiati cum principio. Et propterea quidquid dicitur esse DE aliquo potest dici esse EX illo, sed non convertitur.

Possum revera dicere, quod domus est EX aedificatore, sed non possum dicere quod domus est DE aedificatore, quoniam domus et aedificator non sunt invicem consubstantiales. « Possum autem dicere quod aliquid sit DE aliquo, quocumque modo illud significetur ut principium consubstantiale sive illud (principium consubstantiale) sit

-a') «principium activum, sicut Filius dicitur esse DE Patre; sive sit

-b') «principium materiale, sicut Cultellus dicitur esse DE ferro; sive sit

-c') principium formale (i.e. totam essentiam principiati constituens, sicut contingit) in his dumtaxat in quibus ipsae formae sunt subsistentes et non advenientes alteri. Possum enim dicere quod angelus aliquis est de natura intellectuali». (Hic ad 2um - cfr. hic, o; et I. Sent. Dist. V., Q.II, art. 1, o, et ad 1um).

2° - Manifestum est quod Generatio et Factio inveniuntur tam in creaturis quam in divinis, differenter tamen. Etenim

1) in creaturis Factio est semper EX aliqua praejacente materia et exteriori ad ipsum agens: sic domus facta dicitur EX lapidibus praeexi-

stentibus extra substantiam artificis. - Generatio autem in eisdem creaturis est semper EX materia praejacente et quae sit pars quaedam substantiae ipsius generantis: patet.

B) in divinis autem Factio non est semper EX aliqua praejacente materia, sed quandoque est etiam EX nihilo: ut accidit in creatione. - Generatio vero in divinis contingit, inquantum Pater totam substantiam suam individualem communicat Filio suo. Exinde

C) Principium. Procedens in divinis per Generationem et non per Factionem est semper DE substantia eius a quo procedit.

738. His notatis, statuitur

Conclusio. Filius Dei α) non est genitus DE nihilo, β) neque DE aliena substantia, γ) sed DE substantia Dei Patris, δ) omnino indivisa. -

Et similiter

Spiritus Sanctus α') non est factus DE nihilo; β') neque DE aliena substantia; γ') sed DE substantia Patris Filiique δ') omnino indivisa procedit.

Nota. - Pertinet ad Fidei dogma utraque propositio.

Prob. 1° Ex S. Scriptura. De Filio suo namque dixit Deus Pater: « Ex utero (i. e. DE mea substantia, sicut interpretantur SS. Patres) ante Luciferum genui te » (Ps. CIX., v. 3). De Spiritu Sancto autem Christus ait: « Ille (Spiritus S.) me clarificabit, quia DE meo accipiet ». (Joan. XVI. v. 14). Ergo etc.

2° Ex Ss. Patribus — A) S. Cyrillus Alexandrinus (Lib. Thesaur. Assert. 34. §. Quod Spiritus S. sit EX essentia (οὐσία) Patris et Filii) dicit: « Cum itaque Verbum sit lux vera (Joan. I. v. 9), illuminato vero Spiritus Sanctus (II. Cor. IV. v. 6), necessarium plane est Spiritum esse DE essentia (οὐσία) Verbi ».

B) S. Hilarius (Lib. De Trin.) « Unigenitus Deus, cum natus sit, Patrem testatur auctorem, cum EX manente natus sit, non est natus EX nihilo ».

C) S. Augustinus (Lib. II. contra Maximinum, cap. 14) scribit: « Nullo .... modo verum Dei Filium cogitatis, si eum natum esse DE substantia Patris negatis ».

D) S. Fulgentius (Lib. De Fide ad Petrum cap. 10) inquit: « Pater Deus .... DE sua natura, sine initio genuit Filium, Deum sibi aequalem ».

E) S. Bernardus (Ep. CXC. contr. error. Abaelardi, cap. 1°) dicit: « Si Filius DE substantia Patris est,

Spiritus Sanctus non est; differant necesse est a se invicem, non solum quia Spiritus Sanctus genitus non est, quod Filius est; sed etiam quod Filius DE substantia Patris est, quod Spiritus Sanctus non est. Quam quidem posteriorem differentiam Catholica hucusque nescivit Ecclesia ....».
Et paulo post: « Et ne de re tanta solis videar humanis inniti rationibus, legat (Abaelardus) epistolam Hieronymi ad Avitum et certe videbit inter caeteras, quas redarguit Origenis blasphemias, etiam hoc eum detestantem, quod dixerit Spiritum Sanctum DE substantia Patris non esse. Beatus Athanasius in Lib. De unita Trinitate ita loquitur. Solum Deum ubi memoratus sum, non solam Personam Patris indicavi: quia Filium et Spiritum Sanctum DE hac ipsa sola substantia Patris esse non abnegavi. Hoc Athanasius ».

3° Ex Conciliis. — A) Nicaenum I in symbolo Fidei definivit: « Credimus..... in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei natum EX Patre unigenitum, hoc est EX substantia Patris..... genitum non factum, consubstantialem Patri..... Dicentes autem: Erat quando non erat, et antequam fieret non erat, et EX non entibus est factus; aut EX

aliena hypostasi vel essentia dicentes esse, vel creatum, vel convertibilem (ἀλλοιωτὸν) aut immutatum (τρεπτὸν) Filium Dei, hosce anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia » (Enchir. n. 18).

B) In synodo Rom. IV, celebrata an. 380, S. Damasus I., R. P., Fidei catholicae professionem (quam postmodum ad Paulinum Antiochenum Episcopum misit - cfr. Carranza, Sum. Concil.) edidit sub forma anathematismorum contra discipulos Arii, Macedonii et Sabellii. - Ex illis anathematismis sequentibus excribo:

- α) « XI « Si quis ~~non~~ dixerit Filium natum DE Patre, idest DE divina substantia ipsius, anathema sit ».

- β) XVI « Si quis non dixerit Spiritum Sanctum DE Patre esse vere ac proprie sicut Filius DE divina substantia, et Deum verum, anathema sit » (Enchir. nn. 33 et 38).

C) Concilium Tolet. I. auctoritate S. Leonis M., Rom. Pont. confirmatum: « Credimus, inquit, ... Filium Dei DE Patris esse natura » (cfr. Carranza, Sum. Concil.).

D) Toletanum XI. celebr. an. 675. in symbolo Fidei definivit ita: « Filium DE substantia Patris sine initio ante saecula natum, nec tamen factum esse, fatemur ..... Nec enim DE nihilo, neque DE aliqua

alia substantia, sed DE Patris utero, idest DE substantia Eius, idem Filius genitus vel natus esse credendus est, etc.» (Enchir. n. 223).

E) Conc. Senonense an. 1141. damnavit propositionem citatam, n. 736, A, ex Abaelardo; quamque damnationem confirmavit Innocentius PP. II., die XVI. Iulii eiusdem anni; ut ex rescripto eius ad Concilium habetur (cfr. Enchir. n. 328).

— Eadem habentur in Conc. Later. IV., capp. Firmiter, et Damnamus (cfr. §. seq. in Prob. IV.a pars).

4° Ratione S. Thomae. Prob. 1a pars. — Nec Filius nec Spiritus Sanctus est factus ex nihilo — Equidem quod fit ex nihilo, est creatura quaedam. At Dei Filius est verus Deus, et similiter Spiritus Sanctus est verus Deus (cfr. nn. 27, a et 29, b). Ergo etc. (cfr. hic, c).

Prob. IIa pars. — Tam Dei Filius quam Spiritus Sanctus non sunt DE substantia aliena a Deo. — Et de Filio Dei res est evidens. Etenim artificiata, quae fiunt EX substantia extranea ad Personam artificis, nequeunt dici vere et proprie dicti filii eiusdem artificis, sed solummodo in sensu metaphorico. — Si ergo Dei Filius procederet a Deo Patre, tanquam factus ex alienâ naturâ, non posset dici verus Dei Filius. Quod est contra testimonium S. Ioan-

nis « Ut simus in vero (ἀληθινῷ) Filio Eius » (I. Joan. V. v. 20), i. e. Dei Patris. Ergo etc. (Hic, c).
– De Spiritu Paraclito facile idem evincitur. Quod enim procedit DE substantia extranea divinitati, non est essentialiter Deus. Supra autem ostendimus Spiritum Sanctum esse essentialiter Deum (cfr. n. 29. b) Ergo etc. (Ibid.).
Probatur III.a pars. Et quidem de Filio Dei facile ostenditur. Nam illud quod procedit per veram generationem DE aliquo, est DE substantia proprii Patris; sicut etiam in humanis cernitur. Atqui Dei Filius procedit in divinis non per factionem aliquam ex nihilo aut ex aliena materia, ut ostendimus paulo ante, sed procedit a Deo Patre per veram et proprie dictam generationem, sicut Q. XXVII. art. 2. demonstravimus. Ergo procedit tamquam genitus DE substantia Dei Patris. (cfr. hic, c).
– De Spiritu Sancto etiam idem evincitur. Omne enim quod per processionem immanenter in Deo procedit, est identicum realiter cum divina substantia (cfr. Q. XXXIX. art. 1.). Unde Spiritus Sanctus, qui procedit in Deo per modum Amoris (quae est processio immanens in amante) habet eamdem substantiam cum Patre et Filio. Et ideo est procedens DE substantia divina utriusque. (cfr. hic, c).

Prob. IV^a. pars. Dei Filius est genitus DE substantia Patris omnino indivisa. « Pater enim ab aeterno, Filium generando, suam substantiam ei dedit; iuxta quod ipse testatur: Pater (meus) quod dedit mihi, maius omnibus est (Joan. X. v. 29) - At dici non potest quod partem substantiae suae illi dederit, et partem ipse sibi retinuerit; cum substantia Patris indivisibilis sit, utpote simplex omnino. Sed nec dici potest, quod Pater in Filium transtulerit substantiam suam, generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam sibi; alioquin (Pater) desiisset esse substantia. - Patet ergo, quod sine ulla diminutione Filius, nascendo, substantiam Patris accepit; et ita Pater et Filius habent eamdem substantiam: et sic eadem res est Pater, et Filius, necnon Spiritus Sanctus, ab utroque procedens.» (Concil. Later. IV. cap. Damnamus. - cfr. Enchir. n. 358): remanente inter Patrem, Filium et Spiritum Sanctum reali distinctione, solum secundum originem et relationes; ut in Q. praec. art. 2. demonstravimus (Hic, c).

739. Scholia - 1°. Cum tripliciter exponi potest haec phrasis: « Filius est genitus DE essentia Patris » propter triplicem sensum (cfr. n. 737, 1°B) quem habere potest praepositio DE, nota quod

—A) si τὸ DE accipiatur tamquam indicans post se principium efficiens, propositio illa
-- α) in sensu proprio est falsa; quoniam redderet hunc sensum Essentia Patris generat Filium; qui sensus secundum proprietatem non videtur verus, iuxta superius (Q. XXXIX, art. 5, o) dicta ex Concilii Lateranensis laudato cap. Damnamus.
-- β) in sensu tamen improprio, videlicet accipiendo essentiam Patris pro Persona Eius, propositio Filius est genitus DE essentia Patris, est vera (cfr. hic ad 2um et 3um).
—B) Si autem τὸ DE sumatur tamquam indicans post se principium formale, sive naturalem aliquam essentiam ab alio derivatam, tunc propositio illa est vera; quia facit hunc sensum, videlicet « quod Filius est genitus DE essentia Patris, inquantum essentia Patris, Filio per generationem communicata, in eo subsistit » (Ibic ad 2um).

2° Principium importat distinctionem a suo principiato. Unde praepositio DE, cum importet rationem principii (cfr. n. 737, 1° B) non potest afficere, loquendo de divinis, nisi illud quod aliquo modo distinctionem connotat, videlicet relationem. Unde « cum dicitur Filius est genitus DE essentia Patris, (haec propositio, est sub aliquo sensu vera quia

in ea) additur aliquid, respectu cuius potest salva-ri distinctio. Sed cum dicitur quod tres Personae sunt DE essentia divina, non ponitur aliquid respectu cuius possit importari distinctio per praepositionem (DE) significata» (Hic ad 3um). Et ideo recte Augustinus in Lib. VII. De Trinit. cap. 6 dicit, quod Tres Personae non sunt EX eadem essentia, quia scilicet non adest realis distinctio inter essentiam divinam et Personas (cfr. Q. XXXIX. art. 1, o).

Art. IV. Utrum in divinis sit Potentia respectu actuum notionalium.

740. Nexus huius et sequentis articuli ad praecedentes est facilis. Agitur namque de principio quo proximo actuum notionalium qui sunt Generatio et Spiratio. De quo principio duo declaranda suscipimus, videlicet

1° An Deo conveniat habere potentiam quantum ad actus notionales? (Art. praes.).

2° Quidnam potentia haec in Deo significet? (Art. seq.).

741. Pro solutione primi quaesiti, adverte circa titulum articuli quod, cum actus notionales (i. e. Generatio et Spiratio) inferant terminum, videlicet Filium et Spiritum Sanctum, intra Deum, propterea τὸ in divinis valet idem ac intra Deum.

742. In eodem titulo adverte ulterius τὸ est intelligendum esse de existere formaliter (cfr. Q. XXVII. art 1. c), et non de existere tantum virtualiter.

743. Potentia vero ut colligitur ex V. Metaphysicae, cap. 12, et IX Metaph. cap. 1 dupliciter sumitur.

α) Primo quidem pro potentia logica, quae consistit in non repugnantia terminorum. Et de hac potentia nulla est quaestio in praesenti articulo; quoniam non quaerimus: An sit contradictio in terminis ponere in divinis actus notionales? Hoc namque resolutum manet ex art. 1. h. q.

β) Secundo nomen potentiae solet accipi pro principio reali operationis, seu pro principio reali quo agens operatur. Et sub hoc sensu nomen potentiae accipitur in hoc articulo (cfr. Cajet. Com. in h. a.).

744. Adverte demum quod operatio infert semper aliquem effectum, sive terminum, ab agente productum. Unde.

τὸ esse principium operationis potest intelligi dupliciter

α) primo quidem accipiendo operationem cum praecisione a termino quem producit.

β) secundo cum inclusione termini qui per operationem illam ab agente producitur (cfr. hic ad 3um, et Cajet. loc. cit.).

745. Et est differentia inter has duas acceptiones vocis operationis. Cum enim reale principium distinguatur semper realiter a suo principiato (cfr. Vol. I. n. 293, f_1);

α) haec locutio A est principium reale operationis B, si intelligatur operatio B cum praecisione a suo effectu C, supponit distinctionem realem τοῦ A ab operatione B accepta praecisive ab effectu C, quem producit. –

β) E contra, cum dico A est principium reale operationis B ut inferentis terminum C, ita ut τὸ B accipiatur cum inclusione termini C, tunc ad hoc ut ea locutio sit vera, sufficit terminum C, inlatum ab operatione B, distingui realiter a τῷ A, quamvis A a sua operatione B nonnisi virtualiter distinguatur.

746. Sed actus notionales inferunt terminum realiter distinctum ab agente. – Etenim Generatio, seu intelligere divinum, infert Filium qui personaliter distinguitur a Patre; et Spiratio sive actus divini Amoris, infert Paraclitum qui personaliter distinguitur a Patre et Filio. – Unde, omnia colligendo, sensus quaesiti in h. a. est:

Utrum Personis divinis conveniat formaliter ratio principii activi Generationis et Spirationis, considerando Generationem et Spirationem tum includendo

proprios terminos, Filium et Spiritum Sanctum, tum praescindendo ab eisdem terminis?

747. Quo in loco memorare liceat A) « haereses Agarenorum et Sabellii dicentium: Deus non potest habere Filium, quia uxorem non habet.

B) « Item Spiritus Sancti omnem tollebat intellectum ipse Sabellius.

-« Illi enim negant potentiam Patris ad generandum Filium; et Sabellius tollit omnem potentiam spirandi Spiritum Sanctum; ut patet » (Capponi, Appendix in h. a.).

C) Refert etiam noster P. Grandi (Com. in art. seq. post sextam concl.) Aureolum et Gregorium Ariminensem (I. Sent. Dist. VIII. Q. I) denegasse Deo potentiam generativam: sed forte hi loquuti sunt de potentia generativa, praecisive sumpta ab actu generationis (cfr. n. 744, α).

Pro veritatis manifestatione pono conclusiones.

748. Conclusio I. Necesse est ponere in divinis Personis veram atque realem potentiam activam relate ad actus notionales.

Prob. 1° argumento fundato in S. Scriptura. Super illud enim Ps. CIX v. 3. Ex utero ante Luciferum genui te, S. Athanasius (Dialog. I: De S. Trinit. cap. 5.) inquit: « Uterum audiens, generandi vim

intelligo».

2° Deinde ipse S. Augustinus (Lib. III. contra Maximin. cap. 1, et cap. 12) dicit: « Si Deus Pater non potuit generare Filium sibi aequalem, ubi est omnipotentia Dei Patris ? », quasi dicat Deus non erit omnipotens si potentia generativa Ei denegetur. Atqui necesse est confiteri secundum Fidem Catholicam Patrem esse omnipotentem. Ergo realiter adest in Deo Patre potentia respectu generationis Filii (cfr. hic sed contra), et similiter potentia relate ad Spirationem Spiritus Sancti.

3° Rationibus S. Thomae. – A) Potentia activa nihil est aliud quam principium reale alicuius actus. Unde cuicumque convenit actus, ipsi convenit habere reale principium talis actus, seu potentiam operativam. Atqui in divinis Personis ponuntur aliqui actus notionales (cfr. art. 1. h. q.). Ergo necesse est ponere in eisdem potentiam activam respectu illorum actuum (Ibic, o). B) Sicut potentia operativa significat principium quo producendi per operationem terminum, ita potentia generativa designat principium quo producendi per generationem Filium. Atqui in divinis (videlicet Deo Patre) adest principium quo

producendi per generationem Filium. Ergo in divinis adest vera potentia generativa: et eâdem ratione colligitur in eisdem inveniri realiter potentiam spirativam. _ Maior est evidens ex terminis. Minor suadetur per analogiam. Sicut enim ex eo quod Deus est creans, intelligitur in eo principium quo creandi idest potentia creativa, ita ex eo quod Deus Pater vere genuit Filium, adest in eo potentia generandi Filium suum (Hic, o.).

749. Conclusio II. Potentia realis activa, quae adscribitur divinis Personis relate ad actus notionales α) non debet intelligi de his actibus acceptis cum praecisione a propriis terminis, sed β) cum inclusione horum terminorum.

_ Nota _ Est propositio theologice certa.

Prob. 1ª pars. Ratione theologica. Principium reale importat realem distinctionem a principiato. Unde, quando potentia realis activa importat principium reale operationis, tunc potentia operativa distinguitur realiter ab operatione. Ac propterea, si in aliquo agente operatio considerata praecisive a termino quem infert, non distinguitur realiter ab ipsa operantis substantia, non datur in illo agente potentia realis

quantum ad illam operationem acceptam praecisive a proprio termino quem infert. Jam vero in Deo operatio Generationis et operatio Spirationis (i.e. intelligere et velle) sunt realiter ipsa Dei substantia (Q. XIV. art. 4. et Q. XIX. art. 1.) Ergo non datur in Deo potentia realis operativa relate ad actus notionales consideratos praecisive a terminis quos inferunt intra Deum.

Prob. 2a pars. Ratione theologica. Terminus, qui per generationem infertur intra Deum, distinguitur realiter a Persona generante; et similiter terminus qui per Spirationem infertur intra Deum, distinguitur realiter a Personis spirantibus, idest Patre et Filio. Si ergo Generatio, ut simul includens Filium, consideretur differt realiter a Potentia generativa Dei Patris: ac similiter si Spiratio consideretur uti includens Spiritum Sanctum, ea distinguitur realiter a Potentia spirativa quae est in Patre et Filio. – At Principium reale importat distinctionem realem a suo principiato. Et ideo potentia realis activa quae divinis Personis adscribitur relate ad actus notionales, debet intelligi de his actibus cum inclusione terminorum quos intra Deum inferunt (cfr. hic ad 3um et Q. II. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 2, c).

750. Objic. 1° Ratio, ob quam in Deo non invenitur realiter potentia intellectiva, est quia in Deo potentia intellectiva est ipsum eius intelligere. Atqui universaliter potentia operativa Dei est realiter eius operatio. (cfr. Q. XXV. art. 1 ad 1um). Ergo non datur in Deo realiter potentia operativa puta potentia generandi vel spirandi, etc.

R) Dist. maj. Ratio adaequata ob quam etc: Nego; Ratio inadaequata ob quam etc: Concedo. - Conc. min. Nego consequens et dico quod potentia nominat non solum principium actus, sed etiam principium termini producti per talem actionem. Principium autem importat distinctionem a principiato. Et ideo ad hoc ut in Deo salvari possit potentia vera et realis, sufficit quod per operationem divinam inferatur terminus aliquis productus, qui vel personaliter vel essentialiter distinguatur a Deo agente. Si autem per operationem divinam non significetur procedere aliquid essentialiter aut personaliter a Deo agente distinctum, relate ad talem operationem non ponitur aliqua realis potentia operativa in ipso Deo. Iamvero per hoc quod nomino absolute intelligere divinum et velle divinum, prouti communia sunt toti Trinitati, non indicatur

terminus aliquis personaliter aut essentialiter a Deo distinctus; e contra per hoc quod nomino actionem creativam designo creaturam quae essentialiter distinguitur a Deo creante; item ex eo quod nomino generationem divinam designo Filium tamquam terminum personaliter distinctum a gignente. Ergo respectu intellectionis et volitionis essentialis (cfr. nn. 45, 47, 507 et 518, 4°) non datur in Deo potentia aliqua realis operativa; attamen relate ad actionem creativam datur in Deo realis potentia creandi; relate ad Generationem Verbi datur in Deo realis potentia generativa; et relate ad Spirationem Spiritus Sancti datur in Deo realis potentia spirativa (cfr. hic ad 3um).

751. Objic. 2°. Cuilibet potentiae activae correspondet aliquod obiectum tamquam possibile esse per talem potentiam. Si ergo intra Deum invenitur vera atque realis potentia activa, necesse est ponere aliquam divinam Personam tamquam possibilem esse per talem actionem. — Atqui divinae Personae sunt de numero necessariorum et non de numero possibilium. Ergo non potest poni vera atque realis potentia activa in Deo.

R. Dist. primum antec. Cuilibet potentiae acti=

vae..... possibile esse etc., prout possibile esse excludit necessario esse: Nego; prouti possibile esse includit necessario esse aut contingenter esse; Concedo - Dist. primum conseq. Si ergo intra Deum...... necesse est ponere aliquam divinam Personam tamquam possibilem esse etc. si hoc possibile intelligatur uti excludens necessario esse: Nego: si intelligatur tamquam includens necessario esse: Concedo. - Contrad. min. ad sensum primi consequentis; nego ultimum consequens, et dico, quod τὸ possibile esse

α) quandoque accipitur synonime ad esse contingenter, et hoc sensu est proprietas solius entis finiti, et nullo modo convenit Deo.

β) Alio modo τὸ possibile esse significat illud quod habet in se vim essendi ab alio: et hoc modo convenit omni enti actu exsistenti, quod procedit ab alio.

Atqui non solum creaturae actu exsistentes habent in se vim exsistendi derivatam a Deo, sed etiam Personae Filii Dei et Spiritus Sancti habent a Patre communicatam divinam substantiam vi cuius exsistunt realiter, seu personaliter, distinctae a Deo Patre. Et ideo Personis di=

vinis, quae sunt Filius et Spiritus Sanctus, quamvis necessario exsistant et ab aeterno, tamen eis convenit vere τὸ possibile esse, secundum quod scilicet procedunt ab alia divina Persona.
Et ideo eaedem divinae Personae secundum quod procedunt ab aliis, sic sunt obiectum potentiae activae quam ponimus in divinis (cfr. hic ad 1um et 2um).
752. Corollarium. « Sicut (ergo) secundum actus notionales non procedit aliqua Persona ut facta (cfr. n. 737, 2°) ita neque potentia ad actus notionales dicitur in divinis per respectum ad aliquam personam factam sed solum per respectum ad procedentem personam » (Hic ad 1um).
Unde de Filio Dei in symbolo Nicaeno dicitur: Γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί.

Art. V. Utrum potentia Generandi significet relationem et non essentiam.

753. Constituta exsistentia potentiae generandi, et potentiae spirandi in divinis Personis, determinandum remanet quidnam eae sint?
754. Prosequemur autem investigationem circa solam potentiam generativam; quoniam, ut plures memoravimus, quae dicuntur in Deo de potentia generandi, aptari debent ad potentiam spi-

randi, quum utraque aequaliter perfecta exsistat in Deo: constat.

755. Porro sicut art. praec. ostendimus, potentia operativa, in Deo existens, non distinguitur realiter a sua operatione considerata seorsim a termino quem producit (aliter aliqua compositio realis inveniretur in eo: quod est impossibile. — Q. III. art. 7, o); sed distinguitur virtualiter ab ea, inquantum potentia operativa intelligitur tamquam principium a quo fluit actio productiva termini. Unde in Deo Patre potentia generativa non distinguitur realiter, sed virtualiter solum, a generatione considerata praecisive a Dei Filio qui per eam generationem procedit in divinis (cfr. hic ad 2um, et n. 676).

756. Ex eodem principio omnimodae Dei simplicitatis deducitur evidenter, quod in divinis potentia generativa est realiter ipsa Persona Dei Patris, cui talis potentia solummodo convenit (cfr. loc. cit.).

757. Iamvero in Persona Dei Patris duo virtualiter, uti diximus Q. XXXIX. art. 1. o, distinguimus, videlicet essentiam divinam et Relationem Paternitatis. Cum ergo Potentia Generativa sit realiter identica cum Persona Patris sequitur eam iden-

tificari realiter tum cum Dei essentia, tum cum Paternitate divina. Qua conclusione posita promanat quaestio:

Potentia generativa, in Deo Patre exsistens, significat in recto, seu principaliter, essentiam divinam, an vero relationem Paternitatis; aut e contra significat aequaliter essentiam et relationem Paternitatis?

Hic est sensus praesentis articuli:

α) «Tantum hoc advertat novitius, inquit Cajetanus (Com. in h. a.), quod potentia sumitur hic, non pro respectu principii sed pro re cui convenit ille respectus. Utrumque namque clauditur in ratione potentiae; sed de illa re dubitatur hic, an sit essentia vel paternitas, etc.» (cfr. hic ad 1um).

758. Ad huius quaestionis solutionem praenota 1°) quod relatio realis, in Deo subsistens, si spectetur nude ut relatio est (sive prouti exprimit AD ut AD i.e. respectum unius Personae ad alteram) non est divina Persona, sed consequitur eam (cfr. nn. 674 et 675). Ipsa vero relatio, si spectetur uti forma hypostatica, videlicet quatenus exprimit τὸ AD uti osculans τὸ IN eiusdem relationis, est in Deo realiter ipsa Persona divina

(cfr. ibid.).
2°) adverte, quod omne agens per suam actionem tendit ad assimilandum sibi subiectum in quo agit; in quantum ei communicat formam per quam agens constituitur actu agens. Ita ignis facit ferrum sibi simile, illi communicando calorem quo scilicet ignis calefacit: et similiter in artificialibus architectus facit domum sibi similem, communicando eidem per quamdam assimilationem formam idealem domus quâ ipse constituitur domificator in actu.

759. Age vero in Patre humano duo intelliguntur nempe humana natura, et forma personalitatis secundum quam scilicet formam dicimus Patrem Andreae distingui a Patre Philippi. In Socrate ex. gr. concipimus naturam humanam, et Socrateitatem, quae est forma personalitatis eius.

a) Sed manifeste, quando Socrates generat Filium suum, hunc non facit sibi similem in Socrateitate; secus Socrates generaret alium Socratem; quod est falsum: primo quidem experientia teste, quâ videmus ex Patre stulto gigni sapientem Filium, aut e contra: deinde idem apparet falsum, ex ratione: quoniam forma individui est inmultiplicabilis numerice, et Socrateitas est forma individui. - Relinquitur igitur,

quod in Socrate Socrateitas (et generatim in Patre forma Paternitatis) non sit principium quo Socrates (vel Pater terrenus) generat Filium sibi similem: consequenter:

A) Principium quo Pater terrenus generat et facit Filium sibi similem, est humana talis Patris natura. Et revera Filius nascitur, quantum ad naturam specificam, similis Patri suo, et quantum ad istam assimilationem attenditur ratio generationis propria viventium (cfr. Q. XXVII. art. 2, o). Attamen quisque facile percipit, quod, si humana natura non inveniretur affecta aliquâ formâ Personalitatis, puta Adameitate, vel Abeleitate, aut Socrateitate, etc. non posset nec agere, nec facere alium sibi similem. Et ideo necesse est affirmare quod

B) Forma Personalitatis sit conditio necessario requisita ad hoc ut natura humana sit principium quo generandi filium.

760. In summa. Principium quo generationis propriae viventium est natura existens in Patre et considerata non quidem nude, sed prouti affecta a forma Personalitatis. Ex. gr. in Socrate principium quo generationis est humana natura considerata quidem non nude, sed prouti connotat Socrateita-

tem; et ita porro de aliis.

761. His fundamentis praejactis, circa propositum dubium variae opiniones extant inter theologos pro eius solutione.

A) Quidam cum S. Bonaventura (I. Sent. Dist. VII. art. 1 q. 1) et Durando (Ibid. q. 2) docent potentiam generativam in divinis designare puram relationem Paternitatis, prouti haec relatio distinguitur virtualiter ab essentia divina. Contra hos sit

a) Conclusio I. Potentia generativa in divinis non dicit Relationem Paternitatis, prouti forma hypostatica Patris.

Prob. Ratione theologica. Sic se habet Relatio Paternitatis ad Deum Patrem, qualiter Socrateitas se habet ad patrem qui dicitur Socrates. At potentia generativa in Socrate non est Socrateitas pura secundum quod scilicet Socrateitas distinguitur ab ipsa natura humana quae est in Socrate: secus, ut diximus (cfr. n. praec.), Socrates generaret alium Socratem. Ergo, quia loquimur de divinis per analogiam ad creaturas, in Deo Patre principium quo generationis non est relatio Paternitatis prouti virtualiter secernitur a natura divina (Hic, o - cfr. Q. II. De Pot. inter QQ. Disp. art. 2, o).

762. Objic. Potentia generativa significat princi-

pium, ut ex definitione eius (cfr. n. 743, β) patet. Atqui principium in tractatu de Sma Trinitate significat relationem (cfr. nn. 332, A, et 485). Ergo potentia generativa in divinis significat relationem.
R. Dist. maj. Potentia .... principium quod: Nego; item relationem principii: Nego; principium quo: Concedo. – Dist. min. Principium i. e habitudo principii ad principiatum, significat etc.: Concedo; Principium quod vel quo etc.: Nego. – Nego consequens, et dico, quod, quando nominatur Principium, tria possunt intelligi, videlicet principium quod agens, et hoc est Persona vel Suppositum; non autem pura Relatio. – Potest etiam intelligi principium quo proximum, i.e., virtus agendi, et huiusmodi virtus agendi, non est pura Relatio, sed aliqua forma absoluta: et inde est quod Philosophi potentiam activam collocant sub genere qualitatis, quamvis potentia operativa includat relationem transcendentalem ad operationem (cfr. Q. II. De Pot. inter QQ. Disp., art. 2, o). Denique sub nomine principii intelligi potest habitudo principii ad principiatum, et haec est pura Relatio. – Attamen Potentia generativa, secundum quod de ea nunc loquimur, non significat in divinis, id quod generat; neque habitudo Generantis ad Genitum, sed id quo Generans

generat sibi simile. Hoc autem est ipsa natura Generantis. « Cum enim omne agens, in quantum huiusmodi, agat simile sibi, illud est principium (quo) generationis in Generante, secundum quod Genitus Generanti assimilatur. Homo enim, virtute humanae naturae, generat filium, qui sibi in natura humana similis invenitur. Deo autem Patri conformis est Deus genitus in natura divina. Unde natura divina est (in Deo Patre potentia generativa, seu) principium ut cuius virtute generat Pater ». (Ibid. - cfr. hic ad 1um).

763. B) Fuere ergo alii qui dixerunt potentiam generativam in Deo esse ipsam divinam essentiam, acceptam formaliter et ut est in se, sive prout exprimit aliquid pure absolutum. Et haec opinio solet adscribi Magistro Sententiarum (cfr. I. Sent. Dist. VII. §. Item quaeritur) et Gabrieli Biel (Ibid.). Sed contra hos Doctores sit

1) Conclusio II. In Deo potentia generativa nequit significare divinam essentiam secundum se acceptam, sive prout est aliquid absolutum.

Prob. Ratione theologica. Essentia divina secundum quod exprimit aliquid pure absolutum, est realitas una numero communis Patri, Filio et Spiritui Sancto. Atqui in divinis potentia gene-

rativa, sicut et generatio, est solius Dei Patris propria. Ergo in Deo potentia generativa non significat Dei essentiam prout est aliquid absolutum (Q. cit. De Pot. art. cit. o; cfr. hic arg.um. 3um et ad 3um).

764. Corollarium I. Relinquitur ergo, quod huiusmodi potentia generativa utramque simul in Deo significet, videlicet essentiam divinam, et Relationem Paternitatis. Nam, cum haec duo tantum sint in Deo Patre, et cum potentia generativa sit realiter Deus Pater, necesse est quod Potentia generativa in Deo Patre, si non significet nec solam divinam essentiam nec solam relationem Paternitatis, utramque simul exprimat (cfr. Q. et art. cit. De Pot. o).

765. C) Quam quidem veritatem nonnulli theologi sic explicant, ut asserant hanc potentiam generativam importare ex aequo tum essentiam divinam tum relationem Paternitatis tamquam formam hypostaticam Patris. – Sed contra horum positionem statuitur:

c) Conclusio III. Potentia generativa non significat aeque principaliter in Deo essentiam divinam et Relationem Paternitatis.

Prob. Ratione theologica. Potentia generativa denotat principium quoddam activum, seu oper=

giam generantis: unde exprimit aliquid pertinens ad lineam operandi non autem ad lineam essendi. – Jamvero natura, sive essentia, tam Dei quam cuiusvis alterius entis, satis intelligitur pertinere ad lineam essendi et operandi; secundum quod scilicet Natura dicitur primum principium motus in eo quod movetur per se et non per accidens, i.e. ab intrinseco et non solum ab extrinseco et violenter. E contra Relatio Paternitatis, accepta uti forma hypostatica Dei Patris, non exprimit formalitatem pertinentem ad lineam operandi, sed formalitatem terminantem ipsam Personam, aliquid pertinens ad lineam essendi: sicut Socrateitas in Socrate est pura perfectio in linea essendi et non in linea operandi. Ergo non est possibile quod potentia generativa Dei Patris exprimat aeque principaliter essentiam divinam, et relationem Paternitatis, tamquam formam hypostaticam Dei Patris.

766. Corollarium II. Oportet ergo quod in Deo Patre potentia generativa significet vel essentiam divinam in recto et Paternitatem in obliquo; vel e contra Paternitatem in recto seu principaliter, et essentiam in obliquo, i.e. secundario. Id sequitur evidenter ex dictis.

767 D) Henricus Gandavensis in Quodlibetis in eam propendit sententiam, ut affirmet potentiam generandi designare principalius relationem, seu proprietatem Paternitatis, et secundario essentiam divinam. At contra hanc opinionem sit

d) Conclusio IV. In Deo Patre potentia generativa nequit principalius significare Relationem Paternitatis et minus principaliter divinam essentiam.

Prob. Ratione theologica. Etenim « in qualibet generatione principium (quo) generationis principaliter non est aliqua forma individualis, sed forma quae pertinet ad naturam speciei. Item non oportet, quod genitum similetur generanti quantum ad conditiones individuales sed quantum ad naturam speciei.

« Paternitas autem (considerata tamquam forma hypostatica) non est in Patre per modum formae speciei, sicut humanitas in homine (sic enim in eo est divina natura): sed est in eo, ut ita dicam, sicut principium individuale, est enim proprietas personalis.

« Et ideo non oportet, quod sit generationis principium (quo) principaliter .. ...; aliter sequeretur, quod Pater per generationem non solum Deitatem

sed etiam Paternitatem communicaret (Filio): quod est inconveniens» (Q. et art. cit: De. Pot. ad 5um - cfr. hic, o).

768. E) Relinquitur itaque sententia S. Thomae et Thomistarum, videlicet

e) Conclusio V. In Deo potentia generandi significat a) principaliter divinam essentiam, β) secundario vero et connotative relationem Paternitatis.

Prob. Iª pars. 1º Ex Ss. Patribus. A) S. Damascenus (Lib. I. De Fide Orthod., cap. 8) ait: « Generatio quidem in hoc consistit, ut EX gignentis substantia proles eiusdem cum gignente substantiae producatur». B) S. Anselmus (Monolog. cap. 54) inquit: « Non EX relationibus suis, quae plures sunt (alia est enim relatio Patris, alia Filii), sed EX ipsâ, suâ essentiâ, quae pluralitatem non admittit, emittunt Pater et Filius tantum pariter Bonum», i.e. Spiritum Sanctum.

- 2º Ratione theologica. Potentia generativa significat principaliter formam qua Pater generat Filium, et in qua Filius Patri assimilatur. Atqui Filius assimilatur Patri in divina natura quam recipit, non autem in Paternitate quam non recipit. Ergo etc. (Hic, o).

Prob. IIª pars. Ratione S. Thomae. « Actio enim,

quae fit virtute naturae communis, per aliquod (suppositum) sub natura communi contentum, aliquem modum accipit ex propriis illius (suppositi) principiis (sicut actio, quae debetur naturae animalis, fit in homine, secundum quod competit principiis speciei humanae; unde et homo perfectius habet actum virtutis imaginativae quam alia animalia, secundum quod competit eius rationalitati. Similiter etiam actio hominis invenitur in hoc et in illo homine secundum quod competit principiis individualibus huius vel illius; ex quibus contingit quod unus homo clarius alio intelligit). Et ideo oportet, quod, si natura communis sit principium alicuius operationis quae solum Patri convenit, oportet quod sit principium secundum quod competit proprietati personali Patris. Et propter hoc in ratione potentiae (generandi) includitur quodam modo Paternitas, etiam quantum ad id quod est generationis principium » (Q. et art. cit. De Pot., c) - Aliis verbis « essentia, secundum quod est ipsa Paternitas, est principium huius actus, qui est generare (principium, inquam) non sicut (quod) agens, sed sicut quo agitur: unde est quasi medium inter essentiale et personale; ex parte enim illa ipsa potentia, quae est media inter e...

sentiam et operationem, radicatur in essentia, est absolutum; ex parte autem illa qua coniungitur operationi, est relativum » (I. Sent. Dist. VII. Q. I., art. 2., o), quemadmodum operatio exprimit relativum.

769. Scholium I. Exinde apparet, qualiter natura divina in Deo Patre sit foecunda Filii, et non in Filio. Etenim « natura communis in unoquoque operatur secundum conditionem ipsius: unde anima sensibilis habet in diversis animalibus diversas operationes, et etiam in diversis organis sentiendi. Et hoc ideo, quia natura communis determinatur et contrahitur in unoquoque secundum proprietates inventas in illo. Divina autem natura (quoniam non est aliquid passivum, proprie) non contrahitur, neque determinatur per proprietates suppositorum: tamen natura divina in Patre est proprietas Patris, et in Filio est proprietas Filii ...... Et ideo in Patre est principium operationis secundum proprietatem Patris, et in Filio, secundum proprietatem Filii. Unde eadem operatio est et naturae communis, et propriae formae ipsius Patris ». (I. Sent., loc. cit. ad 3um), videlicet ratione relationis implicitae, potentia generandi non est communis (tribus divinis Personis) sed propria ». (Q. et art. cit. De Pot. ad 4um) unius Dei

Patris.

770. Corollarium III. Unde in Deo Patre haec tria, essentia, potentia generandi et generatio differunt quantum ad modum significandi; quoniam Essentia, ut sic, non nominat principium proximum sed radicale alicuius operationis divinae; Potentia generandi nominat essentiam connotantem Paternitatem ac uti principium proximum a quo fluit productio Filii Dei; Generatio vero active accepta, est Paternitas prouti dicit habitudinem ad Filium (cfr. art. 1. h. q. ad 2um).

771. Scholium II. Dictum est potentiam generativam esse identicam realiter cum generatione in Deo (cfr. n. 686) « Sed advertendum est, quod, quamvis potentia generativa principalius importet absolutum quam relativum; tamen Generatio formaliter et principaliter importat relationem [(Paternitatis), eo quod significatur per modum actionis: ratio autem formalis (i. e. essentia) actionis (secundum quod ponitur actio in divinis) consistit in habitudine et relatione; ita quod secluso motu ab actione, nihil consideratur in ea, nisi habitudo quaedam et ordo, ut supra (art. 1. h. q. ad 2um) dicebat S. Thomas]; absolutum vero identice et quasi materialiter importatur per generationem » (Bannez. Com. in h. a.)

Art. VI. Utrum actus notionalis ad plures Per

sonas terminari possit.

772. Determinatis existentia et multiplici principio actuum notionalium in divinis, superest contemplare terminum uniuscuiusque talium actuum (cfr. n. 707, γ).

773. Philosophi duplicem terminum in qualibet productione distinguunt, videlicet terminum QUI vel QUOD, et terminum QUO.

α) Terminus QUI vel QUOD est Persona vel Suppositum quod per productionem accipit esse et subsistit in tali esse.

β) Terminus QUO productionis est principium, seu elementum, quod per productionem a producente communicatur effectui tamquam eius constitutivum (cfr. Goudin, Philos. etc. Phys. P. III. Disp. unica, Q. I. art. 2; et Signoriello, Lexic. Peripat. v. Quo - Quod, §. 2°).

774. Atqui in productione univoca id quod communicatur effectui seu termino productionis, est forma, seu natura, qua agens agit. Ergo, quia processiones divinae, seu actus notionales, sunt nedum in linea productionis univocae sed etiam in linea productionis per identitatem naturae,

α) Terminus QUO horum actuum est natura divina quae ab una Persona communicatur alteri:

β) Terminus vero QUI sunt Personae divinae Filii et Spiritus Sancti, quae per illos actus originem trahunt.

775. Ut autem ex titulo art. apparet, fit hic quaestio non de termino QUO actuum notionalium, sed de terminis QUI sive Personis quae procedunt per illos actus.

776. Et adverte diligenter circa eumdem titulum, quod non quaeritur hic:

An Personae divinae possint esse plures quam tres?

Hoc namque discussum fuit Q. XXX. art. 2.

Sed quod vertitur sub dubio, est huiusmodi:

An in divinis possint inveniri plures Filii solo numero distincti, vel plures Spiritus Sancti solo numero distincti?

777. « Dupliciter autem imaginari possumus talem pluralitatem

« Primo, ut sint plures Filii, quorum neuter sit Pater aut Spiritus (Sanctus).

« Secundo, ut sint plures Filii (ita) ut etiam Spiritus Sanctus sit filius alia filiatione.

a) « Et similiter potest distingui de duobus Spiritibus Sanctis, scilicet aut ut neuter sit Filius, aut ut etiam Filius sit Spiritus Sanctus alia numero

spiratione passiva.

« Utroque enim modo essent plures Filii, et plures Spiritus Sancti, etc. » (Cajet., Com. in h. a.); uti patet.

778. Pro solutione autem praesentis quaestionis nota

1°) quod Singularitas rei, sive ratio individualis propria alicuius rei est omnino unica et immultiplicabilis in plura numero; puta Socrateitas, quae adest in Socrate nequit multiplicari numerice. Equidem ponamus talem singularitatem posse multiplicari numerice: et iam esset aliquid pluribus commune, et desineret esse aliquid singulare (cfr. Vol. I. n. 556, 4°, A): quod est contradictorium. - Iamvero, contemplando Deum Patrem, Paternitas eius est tota ratio singularitatis, sive individualitatis ipsius; quia quantum ad essentiam et attributa eius absoluta, Deus Pater non distinguitur ab aliis divinis Personis. Ergo

α) Paternitas, existens in Deo Patre, est omnino unica et immultiplicabilis.

β) Parique iure Filiatio existens in Dei Filio, atque Processio existens in Spiritu Sancto, est omnino unica numero (cfr. hic, α).

2°) nota quod Natura determinata est ad unum modum essendi, et consequenter ad unum modum operandi. Unde effectus omnes procedentes ab una operatione naturali sunt omnes unius formae specificae: e contra, quia causa libera, vi electionis in agendo fruitur, a causa libera possunt procedere effectus diversi formaliter. Hinc effectus, a vi intellectiva, ut natura est, procedentes, habent omnes unam formam: et effectus procedentes a voluntate agente ut natura, sunt omnes unius formae.

Aliis verbis formalitas resultans in verbis mentalibus quae procedunt a naturali vi intellectiva est unica: et formalitas resultans in actibus amoris erumpentis naturaliter a voluntate est unica.

3°) nota ex Aristotele (Lib. III. Phys., text. 32), quod in perpetuis, praecipue divinis, quum nihil in fieri possit reperiri, idem est posse et esse: et similiter non esse aequiparatur τῷ non posse. Unde sufficit ostendere, quod in divinis non sit nisi unus numero Pater, unus numero Filius, et unus numero Spiritus Sanctus, ut probatum maneat non posse in Deo esse plures numerice Filios nec plures numerice Spiritus Sanctos.

4°) Praeterea, sicut ex eo quod Deus est omnino immutabilis (Q. IX. art 1.) sequitur, ut omnis perfectio, Deo possibilis, actu sit in ipso; ita quoque ex eo quod singulae Personae Trinitatis sint perfectissimae in propria personalitate, sequitur, quod tota Deo possibilis Paternitas est Paternitas existens in Deo Patre: tota Deo possibilis Filiatio est Filiatio exsistens in Dei Filio; et tota Deo possibilis Processio est Processio exsistens in Spiritu Sancto.

5°) Quod, si in Filio Dei adest actu tota ratio Filiationis, et totum quod posset habere Filius a Patre per generationem, sequitur, quod communicatio per vim generativam, secundum quam communicationem processit Dei Filius, fuit perfectissima. Et similiter perfectissima censenda est communicatio per energiam Spirationis, secundum quam processit Spiritus Sanctus.

779. A) Noster P. Capponi (App. in h. a.) refert ex Directorio Inquisitionis P. II., Q. 9. tamquam adversam doctrinae praesentis articuli « haeresim Raymundi Lulli dicentis quod Deus Pater est multiplicabilis, et Deus Filius consimiliter ».

B) Ut ut sit, in corpore articuli, adest unica

6) Conclusio - In divinis non potest esse nisi numerice unus tantum Pater, unus tantum Filius, et unus tantum Spiritus Sanctus.

- Nota - Conclusio ad Fidem pertinet (cfr. hic Sed contra).

Prob. 1° - Ex locis S. Scripturae, ubi expresse tres tantum Personae divinae nominantur, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Ita Matth. XXVIII. v. 19. Christus dixisse legitur ad Apostolos: Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; et rursum I. Joan. V. v. 7. legitur: « Tres sunt qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt ». Ex his auctoritatibus fit argumentum. In divinis idem est esse et possibile esse. At sunt in Deo tres tantum Personae. Ergo tres Personas tantum possibile est esse in divinis (cfr. n. praec., 3°).

2° Idem expresse docetur a S. Athanasio in symbolo Catholicae Fidei dicente: « Unus Pater, non tres Patres; unus Filius, non tres Filii; unus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti » (Enchir. n. 136).

3° Praeterea in Conc. Later. IV., cap. Damnamus, dogmatice fuit definitum quod in Deo « solummodo Trinitas est, non Quaternitas » (Enchir. n. 358). Ergo tres tantum sunt Personae in divinis.

4° Rationibus theologicis - A) Personae in divinis sunt ipsae relationes subsistentes (cfr. q. XXIX. art. 4, c): puta Paternitas, ut subsistens in Deo,

est Deus Pater; Filiatio ut subsistens in Deo, est Deus Filius; Processio ut subsistens in Deo, est Deus Spiritus Sanctus. Atqui in Deo est una tantum numero Paternitas, una tantum numero Filiatio, una tantum numero Processio. Ergo est tantum unus numero Pater, unus numero Filius, unus numero Spiritus Sanctus. — Prob. min. Multiplicatio pure numerica rerum, exsistentium in eadem specie, desumitur ex materiae numerica distinctione; ex qua nimirum materiâ illae res constituuntur. « Ea enim quae conveniunt specie, et differunt numero, conveniunt in forma, et distinguuntur materialiter ..... (Propter quod) impossibile esset dicere, quod essent plures albedines separatae aut plures humanitates, cum albedines non sint plures nisi secundum quod sunt in pluribus subiectis » (infra Q. L. art. 4.o). In divinis autem nulla materia esse potest (Q. III., artt. 1-2). « Unde in divinis non potest esse nisi una tantum (numero) Filiatio subsistens, sicut et albedo subsistens non potest esse nisi una. » (Ibid., c.) Et eadem ratione non potest esse in Deo nisi numero una tantum Paternitas subsistens, et una tantum numero Processio subsistens.

2) Quum Personae divinae multiplicentur numero per processiones Deo immanentes in Deo existere possunt tot numero distinctae Personae [illegible] esse possunt [illegible]

in Deo ipso immanentes. Et quia Filius procedit per actum intellectus divini exhaurientis totam foecunditatem suae intelligibilitatis, tot numero Filii exsistere possent in Deo, quot numero exsistere possunt actus intellectus divini exhaurientis totam intelligibilitatem Dei: et similiter tot nu-numero dari possunt Spiritus Sancti, quot numero in Deo dari possunt actus voluntatis divinae exhaurientis totam amabilitatem divinae bonitatis. — Jam vero in Deo non datur nisi *unicus* actus simplicissimus divini intellectus per quem Deus exhaurit totam suam cognoscibilitatem: et similiter non datur nisi *unicus* actus divini amoris, quo exhaurit totam amabilitatem divinae bonitatis: « quia Deus omnia intelligit et vult *uno* et *simplici* actu. Unde non potest esse nisi *una* (*numero tantum*) Persona procedens per modum *Verbi* quae est Filius, et *una tantum* per modum *Amoris* quae est Spiritus Sanctus » (Ibid, c).

C) « Personae ipsae (*divinae*) procedunt *naturaliter* (*seu necessario*, *non autem contingenter seu libere*) ut dictum est (art. 2 h.q., c; et ad 3um et 4um). Natura autem determinatur ad unum » (Ibid., c); aliis verbis *formalitas* resultans in *termino* actus *naturalis* est *unica numero*. Ergo in Deo non adest nisi *unica numero formalitas Verbi* et *unica nume-*

-ro formalitas Amoris. Atqui formalitas Verbi Divini est ipsa Persona Filii, et formalitas Amoris procedentis est ipsa Persona Spiritus Sancti: quia in Deo idem sunt abstractum et concretum. Ergo etc. (Ibid.)

D) Illud, quod continet totam perfectionem alicuius naturae, non potest esse nisi unicum numero et immultiplicabile; sicut dictum est Q. XI. art. 3, quum de Dei unitate ageretur. Atqui, considerata perfectione divinarum Personarum, divina Paternitas continet totam perfectionem Paternitatis (cfr. n. praec. 4°). Et ideo est unica tantum et immultiplicabilis numero Paternitas in Deo, seu est unicus tantum Deus Pater. Et eadem ratione in Deo est unicus tantum Filius, et unicus tantum Spiritus Sanctus (Ibid.)

780. Obiic. 1°. Dei Filius (et idem cogita de Spiritu Sancto) aut habet potentiam generandi quae est in Deo Patre aut non. Si primum, tunc poterit generare alium Filium; ac proinde erunt plures numero Filii in divinis. — Si alterum vero assumatur, tunc Dei Filius non erit Deo Patri ὁμοούσιος: siquidem, ut art. praec. vidimus, in Deo Patre potentia generandi est eius essentia.

R. Transeat antecedens. — Dist. primum consequens, videlicet: Si Dei Filius haberet eodem modo potentiam generandi quae est in Deo Patre, tunc poterit etc.: Concedo; Si Dei Filius haberet diverso modo potentiam

generandi quae est in Deo Patre, tunc potuit etc.: Nego. — Dist alterum consequens, scilicet: Si Dei Filius nullo modo haberet potentiam generandi quae est in Deo Patre, tunc non erit etc.: Concedo; Si Dei Filius non eodem modo haberet potentiam generandi quae est in Deo Patre, tunc non erit etc.: Nego.

A) Respondeo dicendum hanc difficultatem theologos diverso modo resolvere.

a) « Quidam (simpliciter) dixerunt quod (Dei) Filius potest generare alium Filium; sed ista potentia numquam reducetur in actum....

— a') « Sed hoc nihil est. Quia in perpetuis secundum Philosophum (III. Phys., cap. 4) non differt esse et posse; et multo minus in Divinis. Unde quidquid non est in Deo, non potest esse ibi: alias Deus esset mutabilis.

β) « Unde dicendum simpliciter quod (Dei) Filius non potest generare (alium) Filium.

— β') « Et ratio huius est, quia ille Filius in nullo distingueretur ab alio (Filio). Cum enim Personae divinae non distinguantur secundum divisionem materiae, quia non sunt materiales, non remanet ibi alia distinctio nisi per relationes originis. Impossibile est autem quod una relatio originis, sicut Filiatio, multiplicetur secundum numerum,

quia talis multiplicatio esset materialis. Unde in Deo non potest esse nisi una Filiatio, et una Filiatione non constituitur nisi unus Filius. Et ita in divinis non possunt esse plures Filii; nec plures Patres (et similiter nec plures Spiritus Sancti). – Et hoc pertinet ad perfectionem Filii, quia nihil de Filiatione est extra ipsum in divinis: unde est perfectus Filius » (I. Sent., Dist. VII., Q. II. art. 2. q. 1ª, c).

B) Ad illud vero quod ad potentiam generandi spectat « respondeo dicendum quod potentia generandi dicitur tripliciter secundum quod generandi est gerundium verbi α) impersonalis, vel β) verbi personalis activi, vel γ) verbi personalis passivi.

α') « Si sit gerundium verbi impersonalis, tunc potentia generandi est potentia quâ ab aliquo generatur. Et ita est in Filio potentia generandi, idest qua a Patre generatur ».

β') « Si sit gerundium verbi personalis activi, tunc potentia generandi dicitur potentia ut generet. – Et sic non est in Filio » (sicut paulo ante, §. A vidimus, et §. seq. dicemus).

γ') « Si sit gerundium verbi personalis passivi, tunc potentia generandi dicitur potentia ut generetur. Et ita est in Filio; quia eadem potentia, quae in Patre est ut generet, est in Filio ut generetur ».

«Et ista distinctio fundatur super id quod dictum est in corp. art.... praec., quod potentia generandi est essentia divina, a qua, prout in Patre est Paternitas, est Generatio activa, et prout in Filio est Filiatio, erit Generatio passiva» (I. Sent. Dist. et Q. cit. art. 1, o. – cfr. hic ad 1um).

C) Nec inde aliqua inaequalitas provenit inter Patrem atque Dei Filium. Etenim «potentia generandi ex parte qua coniungitur actui (Generationis), includit in se Paternitatem; et secundum hoc non convenit (neque convenire potest) Filio: Sed ex parte illa qua radicatur in essentia, non includit (actum Generationis, nec per consequens Paternitatem); et ita convenit Filio (potentia generandi) secundum quod generandi est gerundium verbi impersonalis, ut sit sensus: Potentia generandi est in Filio, idest essentia divina per quam (radicaliter) fit a Patre generatio» (Ibid. ad 1um – cfr. Q. seq. art. 4 ad 2um; et art. 6 ad 3um).

781. Obiic. 2° Potentia generativa virtuosior est in Deo Patre quam in Patre terreno. Sed Pater terrenus potest plures filios generare. Ergo a fortiori Deus Pater potest plures Filios generare: et sic possunt in divinis esse plures Filii.

R.) Conc. maj. et min. Nego consequens cum sua paritate; et dico hanc obiectionem procedere ex

fallacia non causae pro causa. Sicut enim visum est in conclusione, « potest..... ratio specialis assignari, quare (Deus) Pater tantum unum Filium gignere possit. Natura enim ad unum determinatur: unde cum (Deus) Pater naturâ generet Filium (cfr. art. 2. h. q.), non potest esse nisi unus Filius a Patre genitus. — Nec potest dici quod sint plures numero (Dei Filios) in eadem specie exsistentes, sicut apud nos accidit, cum ibi non sit materia quae est principium distinctionis secundum numerum in eadem specie » (Q. II. De Pot. inter QQ. Dispp. art. 4, c). — Videlicet « immaterialitas et perfectio divina requirit ut non possint esse plures Filii in divinis; sicut dictum est. Unde, quod non sint plures Filii, non est ex impotentia (Dei) Patris ad generandum » (hic ad 1um) plures Filios, sed ex completa et immultiplicabili Filiatione quam habet Dei Filius (cfr. n. 778, 1°, β).

782. Scholium. Admonet Angelicus (I Sent. Dist. XVI. Q. I. art. 2. c) quod « in missione invisibili Spiritus Sancti ex plenitudine divini Amoris redundat gratia in mentem, et per illum effectum gratiae accipitur cognitio illius Personae divinae experimentalis ab eo cui fit missio.....». Unde et tu lector, si aves plenius Dei unius-trini mysteria penetrare, dilige Patrem, Filium et Spiritum San-

ctum; quoniam « qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo » (I. Joan. IV., v. 16). Et « ubi Deus magister est, cito discitur quod docetur » (S. Leo M. Serm. I. De Pentec.) Sublimius autem in contemplando ascendes, si humili devotione sequutus fueris Christum qui de semetipso ait: « Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae » (Joan. VIII. v. 12). Stude igitur vitam tuam vitae Illius conformare « quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in saecula. Amen ». (Rom. XI. v. 36.).

—x—

Nota. Defuit tempus interpretandi QQ. XLII - XLIII huius tractatus; unde sine ullo commentario illas relinquimus, lectorem remittendo ad ea quae de ipsis docte conscripsere Caietanus, Nazarius, Suarez, Sylvius, etc.

FINIS

12 Octob. 1905.

Index Synopticus.
Rerum quae hoc volumine exponuntur

(Numeri arabici sunt marginales)

A— Distinctio inter A et PER, n. 474; 475.

Abaelardus— Abaeilardi error quoad Trinitatis cognitionem, 290, B.

— negavit Spiritum Sanctum esse de substantia Patris, 736, A.

Ablativus— Nomen casus ablativi vel importat habitudinem causae efficientis, aut finalis, aut formalis, vel est denominatio subiecti a sua operatione aut termino operationis, 518, 5°.

Absolutus— Quinam est terminus absolutus 184, 1°.

Abstractio— Quid est abstractio, 680.

— Abstractio potest exerceri super quodvis ens realiter aut virtualiter multiplex., 680, a

— Abstractio alia dicitur realis, alia rationis, 681,

— Abstractio logica alia est totalis, alia formalis, 682, B

— Differentia inter abstractionem totalem et formalem, 683.

— Abstractio logica, tum formalis quam totalis, potest a nostro intellectu exerceri circa divinas Personas,

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

685
Abstractio — Quorumdam Doctorum opiniones circa quaestionem « An in Deo remaneant plures numero hypostases, si per operationem nostri intellectus abstrahamus relationes a Personis divinis? » exponuntur et reiiciuntur, 687; 688.
— Loquendo de abstractione totali, abstractis relationibus Personalibus a divinis Personis nullae in Deo remanent hypostases, 689.
— Loquendo de abstractione formali, si a divinis Personis abstrahamus relationes non personales, in Deo remanent adhuc aliquae hypostases, 690.
— Loquendo de abstractione formali, si a divinis Personis abstrahamus relationes personales, in Deo nullae remanent hypostases, 691.
— Vide: Deus; Nomen, Terminus, etc.
Acatholica — Propositio acatholica quaenam dicitur, 322, b.
Accidens — In qualibet categoria accidentis potest considerari α) nota eius quasi generica, β) et nota eius quasi specifica, 122.
— Conditio ut realitas accidentalis sit numero pluralis, 579, 2°, 580, β.
Actio — Quid sit Actio, 649.
— Terminus QUI et terminus QUO actionis, quid

sit, 773.

Actus — Actus notionalis non est notio aliqua divina, 312.

— Quid est actus notionalis, 697, α; 709, A et B, β. — Vide Origo.

— Reiicitur opinio dicentium «Relationes reales in Deo esse, iuxta nostrum modum concipiendi, posteriores actibus notionalibus», 698.

— Relatio Paternitatis, considerata sub ratione AD ut AD, est iuxta nostrum modum concipiendi, posterior quam hic actus notionalis «Generatio», 702.

— Relatio Paternitatis, considerata sub ratione AD ut connotat IN, est iuxta nostrum modum concipiendi, prior quam hic actus notionalis «Generatio» 703.

— Omnis actus notionalis potest exprimi active vel passive, 710 A.

— In Deo actus notionales sunt Generare - Generari, et Spirare - Procedere, 711, 1°.

— In Deo actus notionales manifestant distinctionem inter divinas Personas, 711, 2°.

— Actus unius notionalis non potest tribui indifferenter cuilibet divinae Personae, 711, 3°.

— Actus notionales attribuendi sunt aliquibus divinis Personis, 712.

— Actus notionalis exprimit quamdam formali-

tatem relativam existentem in Persona divina de qua dicitur, 713-714.

Actus — Actus notionales sunt identici realiter cum relationibus personalibus, differunt tamen virtualiter ab eis, 717, d.

— Actuum notionalium principium quod sunt divinae Personae, 721.

— Quaenam Persona est principium quod uniuscuiusque actus notionalis, 721, a-5.

— Terminus QUI et terminus QUO actuum notionalium quid sint, 774.

AD — Notio AD quid sit, vide Relatio.

— Ad aliquid significat idem ac Relatio, 98, β et 113.

— In relationibus notio AD potest considerari vel prout connotat τὸ IN eiusdem relationis, vel reduplicative prout est AD, 673.

Adiaphora — Quaenam propositio nominatur adiaphora in Fide Christiana, 322, C, c.

Adiectivus — Adiectiva qualiter differunt a substantivis, 184, 3°; 489.

— Differentia inter substantivum et adiectivum, 579, 1°, a.

— Adiectivum concretum dicitur pluraliter si vel sola supposita multiplicentur, 581, a.

— Vide Nomen.

Alienum – Alienum dicitur quod est extraneum a natura alicuius, 255, A.
– In divinis debemus evitare nomen alienum 255, A.
Aliquid – Tò Aliquid debetne pluraliter an singulariter dici de tribus Personis, 590.
Alius – Quid importet tò alius, 249.
– Filius est alius a Patre, non autem aliud, 253, Reg. I.a; cfr. 256, 1°; 257.
Alogi – Haeresis Alogorum, 395.
Alter – Quid importet tò alter, 250.
Amor – In divinis Amor dicitur tripliciter, 507.
– In divinis tò Amor dicitur quandoque personaliter, vel notionaliter, 509.
– In divinis tò Amor, essentialiter dictus, convenit tribus divinis Personis; notionaliter acceptus convenit solum Patri et Filio; acceptus personaliter, convenit solummodo Spiritui Sancto, 510.
– An Spiritus Sanctus sit Amor Patris in Filium etc., 511.
– An Spiritus [illegible] vel nexus Patris et Filii, 513; 514.
– Amor habet rationem primi per quod omnia dona gratuito donantur, 514, 4°.
– Vide Processio.
Angelus – Vide Essentia.
Anomaei – Anomaeorum insania de cognitione Tri=

nitatis, 290, A.

Appropriatio — In divinis quid est Appropriatio, 625; 626.

— Exponuntur variae formulae, per quas Catholici Doctores solent nomina Dei essentialia appropriare divinis Personis, 630-639.

— Radix aperitur, ex qua processit appropriatio nominum Dei essentialium facta ab Ecclesiae Doctoribus, 638.

Appropriatum — Distinctio inter nomen Dei proprium et appropriatum, 525, 1°, α, β.

— Vide Nomen.

Ariminensis — Rejicitur Greg.s Ariminensis affirmans Proprietates Personales non esse in divinis Personis, 650; 652.

Arius — Error Arii ad quatuor suprema capita reducitur, 255, A.

— Arianorum expositio [illegible] Verbi Dei, et eorum refutatio, 386; 395, α.

— Arii positio de distinctione essentiae a divinis Personis, 554, A.

— Vide: Ingenitum, [illegible], Persona, Processio, etc.

Bonaventura — [illegible] Vide Origo, Processio, etc.

Bonum — [illegible] an plura.

liter dici de divinis Personis, 588; 589, β.

Capreolus — Capreoli opinio circa cognoscibilitatem Mysterii Trinitatis, 298, A.

Catholica — Propositio Fidei Catholicae quaenam dicitur, 322, B.

Christus — Qua ratione Christus dicitur a S. Paulo Primogenitus Dei Filius, 80.

Cogitatio — Differentia verbi mentalis a cogitatione, 391.

— Dei Filius nequit dici Dei Cogitatio, 391.

Cognitio — Res aliqua potest cognosci, vel quantum ad existentiam, vel quantum ad essentiam; vel certo, vel probabiliter, 278.

Communitas — Quid est communitas, 222.

— Communitas alia est rei, alia rationis, 222, α, β.

— Communitas rationis alia fundatur in negatione vel relatione logica, alia fundatur in re, 223, α, β.

— Communitas rationis, fundata in re, est duplex, 224.

Confusio — Nomina, importantia confusionem, non sunt ponenda in divinis, 255, B.

Constitutivum — Constitutivum divinarum Personarum; vide Persona.

Creatura — Quot modis creatura dici potest Dei Fi

lia, 358.
Datum — Differentia inter Datum et Donum, 527.
De — Particula DE importat non solum ordinem principii ad principiatum, sed etiam consubstantialitatem principiati cum principio, 737, 1°, B.
— Vide particulam EX.
Deitas — Deitas est principium quo radicale seu remotum processionum realium Deo immanentium, 41.
— Deitas est trinitas quo sensu dici potest, 242.
— Dici potest Deitas est trina, 245, β.
— Quo sensu Deitas dici potest ingenita, 363-368.
Demonstratio — Alia directa, alia indirecta, 279, α, β.
— Demonstratio alia procedit a priori, alia a posteriori, 279, γ, δ.
Denominatio — Principium denominans aliquid, est vel forma eius, vel se habet ad modum formae, 518, 2°.
— Principium denominans aliquid, quandoque est actio, quandoque vero est terminus actionis, 518, 3°.
Deus — Inter divinas Personas non repugnat esse relatio aliqua realis, 101, 2°.
— Inter Deum et creaturas nequit esse relatio utrin=

que realis, 101, 3°.

Deus — Inter Deum et creaturas potest esse relatio aliqua mixta, 101, 3° et 4°.

— Inter Deum et creaturas potest nova relatio innasci, 101, 4°.

— Necesse est ponere intra Deum relationes quasdam, 108; 184, 6°.

— Relationes aliquae reales existunt formaliter in Deo, 111; 113; 114; 115.

— In Deo invenitur realitas absoluta et realitas relativa; quae tamen nullam compositionem realem in Eo faciunt, 111, 2°; et 127, 3°.

— In Deo sunt tres subsistentiae relativae seu personales, 201.

— Deus, consideratus in linea entitatis absolutae, habet aliquo modo subsistentiam aliquam absolutam, 203; 202.

— In Deo subsistentia absoluta distinguitur virtualiter a subsistentia relativa, 205.

— In Deo est Trinitas, quo sensu dici potest, 243.

— Dici nequit Deus est triplex vel multiplex, 246; 247.

— Si Deus non esset trinus in Personis, esset solus, 261.

— Qualiter loquendo de Deo excludere debemus singularitatem, 255, B.

Deus — Loquendo de Deo, debemus vitare nomen unicus, 255, B.
— Cur dici Deus non possit quinus propter quinque notiones; nec quatrinus ob quatuor proprietates Personales?, 314.
— Nequit dici Tres divinas Personas esse tres Deos, 582.
— Tò Deus potest supponere pro quavis Persona Trinitatis, 598, α; 599.
— Tò Deus potest supponere α) pro essentia divina, vel β) pro una Persona divina, aut γ) pro duabus vel δ) tribus divinis Personis, 599; — cfr. 620.
— Regulae ad discernendam suppositionem nominis Deus in theologia, 600.
— An haec sit vera «Deus generat alium Deum», 602; cfr. 607.
— An haec sit vera «Deus generat alium se Deum», 603; — cfr. 607.
— Tò Deus, ut sic, non est capax alicuius abstractionis realis ex parte nostri intellectus, 684.
— Quo sensu haec est vera: «Deus, quia generat, est Pater», 704; cfr. 705.
Dicere — Differentia inter intelligere et dicere seu loqui, mentaliter, 392.
— In divinis tò dicere convenit soli Deo Patri;

sed dici convenit singulis divinis Personis, 392.

Differentia — In divinis nulla est differentia, 255, A.

— In divinis debemus evitare nomina exprimentia differentiam, 255, A.

Diligere — Diligere potest sumi in divinis vel essentialiter vel notionaliter, vel personaliter, 518, 4º.

— Haec «Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto» est falsa, si τὸ diligere sumatur essentialiter; est autem vera si τὸ diligere sumatur notionaliter, 519; 520.

— An possit dici «Pater (vel Filius) diligit se Spiritu Sancto», 521; 522.

— An haec sit vera «Spiritus Sanctus diligit se Spiritu Sancto», 523.

— An haec sit vera «Pater et Filius diligunt nos Spiritu Sancto», 524.

Diodati — Joan. Diodati erronea praxis in versione S. Scripturae, 400.-

Discretio — Discretio, sive distinctio, seu rei non rationis tantum adest in divinis, 255, B.

Dissimilitudo — In divinis debemus evitare nomina dissimilitudinem importantia, 255, A.

Distinctio — Distinctio rerum triplex, i. e. generica, specifica et numerica, 76.

— Qualiter intelligenda est distinctio generica.

et specifica in divinis, 78.
Distinctio — Notio distinctionis et multiplex species distinctionis, 120, 2°.
— Distinctio actualis-formalis ex natura rei, a Scoto immaginata, reiicitur, 121.
Diversitas — In divinis non debemus uti nominibus significantibus diversitatem, 255, A.
— In divinis nulla est diversitas, 255, A.
Divisio — Divisionis notio, 211.
— Divisio alia est materialis, alia formalis, 211, α, β.
— In divinis nulla est divisio aut separatio, 255, A.
— In divinis debemus evitare nomina divisionem vel separationem importantia, 255, A.
Dogmatica — Quaenam dicitur propositio dogmatica, 322, A.
Donum — Differentia inter Donum et Datum, 527.
— Definitio Doni, 528.
— Conditiones ut res aliqua sit donum, 529.
— Quid est Donum Dei, 530.
— Quaenam persona est capax accipiendi Dei Donum, 531-532.
— Quaenam res possit habere rationem Doni Dei relate ad creaturas intellectuales, 534; 535.
— Non recte dicitur «Spiritus Sanctus ab aeterno est donatus», 533.
— Dei Donum dicitur essentialiter, notionaliter

et personaliter, 536.
Donum — In collatione Boni Dei tria elementa inveniuntur, 537.
— Quaenam Persona divina est collatrix munerum, quando creatura intellectualis accipit aliquod Dei Bonum, 537, α; 538; 539.
— In divinis ‹Bonum› secundum quod personaliter sumitur, est nomen proprium Spiritus Sancti, 543; 544.
Durandus — Durandi positio circa numerum processionum realium Deo immanentium, 87, C.
— Opinio Durandi circa subsistentias Dei relativas, 205, A.
— Durandi opinio circa cognoscibilitatem Mysterii Trinitatis, 298, B.
— Durandi opinio circa usum nominis Amor in divinis, 509.
— Vide: Persona, Processio, Relatio, etc.
Ens — Tò Ens debetne singulariter an pluraliter dici de Divinis Personis, 587.
Erasmus — Error Erasmi de Processione Spiritus Sancti refellitur, 73.
Esse — Tò esse ab alio nequit esse notio aliqua divina, 311.
Essentia — Essentia et natura differunt solum ratione ratiocinata, 173, α.

Essentia — Essentia et individualitas eius distinguuntur re in substantiis corporalibus actu existentibus, 173, j, A.
— Essentia et eius individualitas differunt solum virtualiter in Angelis seu substantiis omnino immaterialibus, 173, j, B.
— Essentia divina in recto et in singulari, potest affirmari tum de una, tum de duobus, tum de tribus divinis Personis, 564.
— In divinis dici nequit «Essentia generat essentiam», 608.
— An dici possit «Essentia Dei est ingenita», 613.
— Potestne dici in divinis «Essentia est res generans, vel Deus generans», 614.
— Vide Deitas; Trinitas, etc.
Eunomiani — Eunomiani dixerunt «Deum Patrem libero arbitrio genuisse Filium», 724, A.
EX — Particula EX in nomine quem afficit denotat habitudinem causae materialis vel causae efficientis, non autem causae formalis vel finalis, 570; 636, d, α.
— Particula EX importat ordinem principii ad principiatum; qui ordo est vel [illegible] oris, vel causae efficientis, vel causae materialis, 737, 1°, A.
— An recte dicatur «Tres Personae sunt ex essentia divina», 739, 2°.
Factio — Factio qualiter in creaturis, et qualiter in di-

vinis contingit, 737, 2°.
Fides – Ad Fidem quaedam directe, et alia indirecte pertinent, 321, A, B.
– Tripliciter aliqua pertinere indirecte ad Fidem possunt, 321, α – γ.
– Propositio proxima Fidei quaenam dicitur, 322, B.
– Qui dicitur error in Fide, 323, ε'.
Filiatio – In divinis Filiatio est simul Relatio Personalis et Proprietas Personalis, 200 α – δ.
– Filiatio personaliter dicta, principaliter ac fontaliter invenitur in secunda Persona Trinitatis; derivative autem in creatura intellectuali, 376, γ.
– Filiatio, personaliter dicta, est prioritate naturae prior quam Filiatio divina accepta essentialiter, 376, δ.
– Filiatio, in Dei Filio exsistens, est omnino unica numero et immultiplicabilis, 778, 1°, β.
– Tota, Deo possibilis, Filiatio est Filiatio exsistens in Dei Filio, 778, 4°.
– Vide: Paternitas, Spiratio, Processio, Relatio, etc.
Filioque – Haec particula iure meritoque fuit adiecta in Symbolo Fidei, 472, α.
Filius – Dei Filius potestne dici causa Spiritus Sancti?, 339, β.
– Dei Filius potestne dici auctor Spiritus Sancti? 340.

Filius – Dei Filius potestne dici principiatus vel causatus a Deo Patre. 341.

– Secunda Persona Trinitatis variis nominibus designatur, 373; 374.

– Nomina, quibus secunda Persona Trinitatis designatur, explicant varios aspectus nativitatis Eius, 375; 378.

– Filius, essentialiter dictus, denotat creaturam, praesertim intellectualem; personaliter vero acceptus secundam Personam Trinitatis, 376, α.

– Filius, personaliter dictus, est nomen stricte proprium secundae Personae Trinitatis, 376, β.

– Dei Filius cuius rei sit imago, 436.

– Totus Dei Filius est imago totius Dei Patris, 437, 1°.

– Aliâ ratione Homo et aliâ Dei Filius dicitur imago Dei, 437, 2°.

– In divinis Filius potest donari a Patre, non autem proprie a Spiritu Sancto, 540, 2°.

– An dici possit: Dei Filius est ex vel de substantiâ Dei Patris, 612.

– Ss. Doctores videntur dissentire in quaestione: Num Deus Pater voluntarie Filium genuerit? 724, B. – Vide: Voluntarium; Voluntas.

– Dei Filius est genitus a Deo Patre voluntate essentiali, non autem liberâ neque notionali, 730.

– Dei Filius non est factus ex nihilo, neque de

alienâ substantiâ, sed genitus de substantiâ Dei Patris omnino indivisâ, 738.

Filius — Haec propositio: Dei Filius est genitus DE essentiâ Patris; qualiter sit vera, 739, 1°.
— In divinis non potest esse nisi unicus numero Filius, 779, b; — cfr. 780.
— Vide: Pater, Spiritus Sanctus, Verbum, Imago, etc.

Flos — Quo sensu debet intelligi quod Filius et Spiritus Sanctus sint duo flores divinitatis, 460, 2°, 3.

Generatio — Generatio potest sumi communiter et proprie, 54, A, B; 361.
— Conditio ut aliqua origo vel processio sit Generatio proprie dicta, 54, B et 55.
— Generatio proprie dicta contingit duobus modis, 56.
— Qualiter Generatio in creaturis, et qualiter in divinis contingit, 737, 2°.
— Vide: Paternitas, Spiratio, Actus notionalis, etc.

Genitor — Differentia inter Patrem, et Genitorem aut Generantem, 356.

Genus — Apud Latinos genus neutrum est informe, seu indeterminatum; genus masculinum autem vel femininum est formatum, 253.

Gnostici — Gnosticorum fabula de aeonibus, 87, A.
— Vide: Processio, Persona, Trinitas, etc.

Graeci — Graecorum error de Processione Spiritus San-

cti; vide Spiritus Sanctus.

Graeci-Graecorum obiectio contra processionem Spiritus Sancti, 460.

Günther — Opinio Rev. A. Günther de discrimine Generationis et Processionis in Deo, 82.

— Error Günther circa Trinitatis cognitionem, 290, G.

— Vide: Persona; Trinitas, etc.

Haeresis — Propositio, haeresi obiective proxima, quaenam dicitur, 322, δ.

— Quaenam est haeresis materialis, et quaenam formalis, 323, γ', δ'.

— Quaenam est propositio sapiens haeresim, 323, ε'.

— Quinam homo dici debet sapiens haeresim, 323, ε'.

Haereticus — Quaenam est propositio haeretica, 322, α.

— Quinam haereticus formalis, et qui materialis, 323, γ, δ.

Hegelii — Absurda expositio Hegelii de Trinitate, 290 F.

Hincmarus — Eius error de trina Deitate, 237.

Homo — Cur Homo dicitur imago Dei, et ad imaginem Dei factus, 421, δ; 437, 2°.

Hypostasis — Notio hypostasis, 167; 168; 169; 678, A.

— Vide: Persona; Subsistentia; Relatio; etc.

Idea — Inter varias ideas, quas concipimus in divino intellectu, sola rationis distinctio viget, 151.

— Qua ratione Dei Filius vocetur Idea, 374, δ.

— Verbum qua ratione differat ab idea creati-

rae in Deo exsistente, 413.

Idem — In divinis quo sensu Pater est idem cum Filio, 253, Reg.ª Iª.

Identitas — Notio identitatis, et partitio in realem et rationis, 120, 1º.

Imago — Dei Filius appellatur Imago ab agiographis, 374, γ; 415.

— Definitio imaginis, 419.

— Imago distinguitur realitèr ab exemplari, 420.

— Imago alia dicitur propria, alia impropria, alia analogica, 421.

— Imago triplex, naturalis, intentionalis et artificialis, 422.

— Imago perfecta quaenam est, 421; 422; 423.

— In divinis non invenitur imago analogica, nec artificialis, 424, α, β.

— In divinis adest imago proprie et improprie dicta, nec non naturalis et intentionalis, 424, γ-ζ.

— In divinis imago, proprie dicta, est semper nomen personale, 425.

— In divinis imago, improprie dicta, est nomen essentiale, 426.

— Imago secundùm quod personaliter dicitur in divinis, convenit soli Filio Dei, 430; 434.

Improcessibilis — Cur Deus Pater non dicatur improcessibilis?, 371.

Improcessibilitas — Vide: Notio.

IN — Haec particula in termino quem afficit, denotat habitudinem continentis, vel habitudinem causae finalis, 636, d, γ; 637.

— Notio IN relationis quid sit, 98; cfr. Relatio.

Inaequalitas — Inter divinas Personas nulla adest inaequalitas, 255, A.

— In divinis debemus evitare nomina inaequalitatem importantia, 255, A.

Individualitas — Individualitas qualiter se habet ad essentiam, 173, β, γ.

— Individualitas qualiter se habet ad Personam vel Suppositum, 174.

Individuum — Individuum: Vide: Natura; Singulare; Persona, etc.

Ingenerabilitas — Ingenerabilitas nequit esse notio aliqua divina, 311.

Ingenitum — Vox ingenitum dicitur large, stricte et strictissime, 361.

— Vox ingenitum potest sumi negative aut privative, 361.

— Ingenitum, strictissime dictum, sive negative, sive privative accipiatur, nullam imperfectionem secum habet, 361, §. Nota.

— Qualiter Ariani intellexerunt solum Deum Patrem esse ingenitum, 362, B.

Ingenitum — Qualiter Sabellius affirmavit Dei Filium non esse ingenitum, 362, A.
— Qualiter Fides catholica confitetur Deum Patrem esse ingenitum, 363-368.
— Qualiter τὸ ingenitum praedicetur de divina essentia, 364; 368.
— Qualiter τὸ ingenitum dici potest de Filio, et Spiritu Sancto, 364; 366.
— Ingenitum strictissime acceptum, tam negative quam privative, solet alio vocabulo nominari Innascibilitas, et soli Deo Patri convenit, 369.
— Ingenitum distinguitur virtualiter a Paternitate, 370.
— Ingenitum et Paternitas sunt duae notiones Dei Patris, 370.
Innascibilitas — Innascibilitas, nonnisi per reductionem, potest dici Relatio, 313, A — cfr. 338, 2°; 369.
— Innascibilitas virtualiter distinguitur a Paternitate, 370.
— Opinio Vasquesii et Alarcon circa Innascibilitatem, 692.
— Innascibilitas, considerata uti virtualiter distincta a Paternitate, nequit constituere Personam Dei Patris, 692.
Inspirabilitas — Inspirabilitas non est notio aliqua divina, 311.

Intellectus — Intellectus divinus importat solum relationem logicam ad veritatem, 152; 153.
— Elementa quae inveniuntur in intellectu actu intelligente, 387.
— Quaenam operatio intellectus dependet ab operatione voluntatis, 460, A; B.

Joachim — Opinio Ab. Joachim circa Relationes divinas, 126.
— Error Ab. Joachim dicentis hanc esse veram «Essentia generat essentiam», 608.

Judaei — Judaeorum error de Trinitate, 191.

Liber — Tò Liber vitae appropriatur uni Dei Filio melius quam Spiritui Sancto, 639, B, b.

Locke — Definitio Personae, tradita a Locke reiicitur, 161, B, b.

Lombardus — Opinio Petri Lombardi de Persona Divina, 185, C.
— Petrus Lombardus sensit terminos numerales non ponere aliquid positivum in divinis, 210, A; 216; 217.

Lullus — Raymundi Lulli error quoad Trinitatis cognitionem, 290, E.
— Raym. Lullus negavit hanc: «Deus vel Deitas est Trinitas seu Tres Personae», 620, β, γ.
— Assertio Lulli dicentis: «Deus Pater est multiplicabilis, et Deus Filius communicabilis», 779, A.

Mastrofini – Opinio Ab. Mastrofini de Trinitatis cognitione, 290, I.

Meum – Meum, vide: Possessivum.

Multiplicitas – In divinis nulla est multiplicitas, 255, A.

– In divinis debemus evitare nomina multiplicitatem importantia, 255, A.

Multitudo – Multitudo est idem ac Pluralitas, 212.

– Definitio Multitudinis, 213.

– Multitudo transcendentalis potest convenire rebus materia expertibus, 213.

– Multitudo geometrica convenit solis rebus extensione praeditis, 213.

– Omnis multitudo ponit duas negationes in his de quibus dicitur, 214.

– Multitudo geometrica quid ponit in obiectis de quibus dicitur?, 215, 2°.

– Multitudo transcendentalis quid ponit in obiectis de quibus dicitur?, 215, 2°.

Natura – Natura specifica quomodo se habet ad individuum et ad suppositum, vel Personam, 565, 3°, 4°.

– Vide: Deitas; Essentia, Persona, etc.

Nomen – Nomen quodcumque Dei potest exprimere vel α) Dei realitatem absolutam, vel β) Eius realitatem relativam, vel γ) utramque realita-

tem simul etc., 184, 5º.
Nomen — Nomen commune quid et quotuplex sit, 225.
— Circa Nomen, Pronomen et Adiectivum sunt tria consideranda, 252.
— In divinis convenienter per nomen neutrum designamus Dei essentiam; per nomen masculinum autem vel foemininum Personam, 253, Reg.a Ia.
— In divinis nomina communia, et a fortiori transcendentalia adhibentur convenienter ad significandam essentiam Divinam, 254, Reg.a IIa.
— In divinis nomina particularia et singularia adhibentur convenienter ad significandum Personas divinas, 254, Reg.a II.a
— Conditiones necessariae ut nomen sit stricte personale, 347.
— Definitio nominis stricte personalis, 347, 1º, 380.
— Nomen triplex; proprium, essentiale et appropriatum, 446.
— Dei nomina absoluta, notionalia et personalia, 561, α – γ.
— Dei nomina essentialia, accepta abstracte ac substantive, nequeunt sub forma numeri pluralis dici de duabus vel tribus divinis Personis, 577; cfr. 578.
— Nomina Dei essentialia possunt exprimi substantive et adiective, 579, 1º.

B.55.

Nomen – Differentia inter substantivum et adiectivum, 579, 1°, α.

– Nomina concreta et substantiva non dicuntur pluraliter, nisi simul multiplicentur forma (seu essentia) a nomine designata, et eius suppositum, 581, α.

– In divinis nomina essentialia, concrete et substantive expressa, nequeunt dici pluraliter de tribus divinis Personis, 582; 584.

– In divinis nomina essentialia, concrete et adiective expressa, debent singulariter dici quando de una Persona affirmantur, et pluraliter quando de pluribus Personis dicuntur, 583; 584.

– Nomen quodvis Dei essentiale, concrete acceptum, potest supponere pro unaquaque Persona Trinitatis, 598, b; 599.

– Rigorose loquendo, nomina Dei essentialia abstracta nequeunt supponere pro Personis, 608; 609; 610; 619.

– Nomina Dei concrete exprimentia attributum essentiale, possunt affirmari in recto de divina essentia abstracte sumpta, 611.

– In divinis nomina Dei personalia, accepta in abstracto, possunt, rigorose loquendo, affirmari de nominibus Dei essentialibus tum abstractis tum concretis, 619, β.

Nomen — In divinis nomina personalia aut notionalia, concrete expressa, possunt rigorose loquendo, affirmari de nominibus essentialibus tam abstractis quam concretis, 620, γ; 621; 622.

— In divinis nomina quaedam essentialia appropriantur convenienter divinis Personis, 627.

— Nomina Dei essentialia possunt appropriari ad manifestandas divinas Personas, α) per viam similitudinis, β) et per viam dissimilitudinis, 628.

— Differunt quantum ad significationem Dei nomina essentialia abstracte expressa, ac nomina Dei essentialia expressa concrete, 616.

— Nomen Dei personale potest exprimi substantive vel adiective, 617.

— Vide: Possessivum; Unitas; etc.

Non-ens — An Dei Verbum dicat respectum ad non-entia, 414.

Nōtio — Definitio notionis divinae, 303, 2°, A; 304; 305, A; 307, 1°.

— Criterium ad dignoscendum quae sit vera notio divina, 305.

— Necesse est ponere in divinis Personis quasdam notiones, 306, b.

— De notionibus divinis non possunt affirmari termini qui actionem significant, 307, 2°.

— De notionibus divinis possunt affirmari termi-

ni seu attributa divina, quae actionem non significant, 307, 3°.
Notio — Notiones divinae sunt quinque tantum, videlicet: Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Communis Spiratio et Processio, 310; 311.
— Quaenam notiones divinae constituunt Personas?, 313, C.
— Doctrina de divinis notionibus implicite continetur in Canonica Scriptura, 324.
— Doctrina de divinis notionibus pertinet indirecte ad Fidem, 324.
— An sit haereticus, qui doctrinam de divinis notionibus impugnat?, 325.
— Quaenam notiones tribuantur Patri, aut Filio aut Spiritui Sancto, habes ad voces Pater, Filius et Spiritus Sanctus,
Numerus — Qualiter numerus invenitur in divinis, 195; 199.
— Termini numerales, quum de Deo praedicantur, denotant aliquid positum in notione Dei, 206.
— Terminus numeralis potest esse vel determinatus, vel indeterminatus, 208.
— Termini numerales in divinis significant totam entitatem eorum de quibus dicuntur addendo tantum negationem, 216.

Operari – Operari immediatione suppositi, et immediatione virtutis, 481.
Operatio – Esse principium operationis duobus modis exponi potest, 744.
– Haec propositio ‹A est reale principium operationis B› potest esse vera aut falsa, 745.
Opinari – Contrarie opinari de notionibus quid importet, 319.
Opinio – Quid est opinio, 318.
– Doctorum opiniones de usu nominis Verbum in divinis, 389, α-γ.
Oppositio – Oppositio relativa relationis, et oppositio disparata relationis, 465, E.
Origo – Origo et relatio sunt ea quae relative dicuntur in divinis, 665.
– Origo et relatio in divinis non distinguuntur re sed penes modum significandi, 665, α, β.
– Origo potest sumi active aut passive, 666, c, 1°, et 2°; 669, B'.
– Origo est aliquo modo principium formaliter distinguens Personas divinas, 668.
– Origo passive accepta, est, iuxta nostrum modum concipiendi, prior quam proprietas tum personalis, tum non personalis, quae exsistit in divina Persona quae vi talis originis in Deo procedit, 700.

Origo— Haec origo activa « Spirare » est, iuxta nostrum modum concipiendi, prior quam proprietas quae dicitur Communis Spiratio, 701.
— Duplex ordo originis Deo attribui potest, 709, B.
— Vide: Actus notionalis.
Pars— Pars: vide: Totum.
Passio— Quid sit Passio, 649.
— Non ponitur in divinis Passio, nisi improprie, 718.
Pater— Notiones, voce positiva expressae et quae Deo Patri competunt, sunt Principium et Pater, 329.—cfr. Principium.
— In divinis Pater potestne dici causa Filii vel Spiritus Sancti?, 339.
— In divinis Pater potestne dici auctor Filii vel Spiritus Sancti?, 340.
— In divinis Pater dicitur essentialiter vel personaliter, 342.
— Tò Pater, essentialiter acceptum, convenit singulis divinis Personis, 343.
— In divinis Pater est nomen stricte proprium primae Personae Trinitatis, 349.
— In divinis τò Pater magis quam nomina Genitor aut Generans, est proprium nomen primae Personae Trinitatis, 350.
— Loquendo de prioritate temporis, nomen Pater con=

venit prius Patri terreno et postea Patri coelesti, 351.

Pater – Res, per nomen Patris designata, convenit principalius perfectiusque Patri coelesti quam Patri terreno, 351.

– Loquendo de prioritate durationis, per prius dicitur in Deo Paternitas respectu Filii, quam respectu creaturae, 353.

– Loquendo de prioritate naturae, nomina Pater et Filius dicuntur per prius de divinis Personis quam de Deo relate ad creaturas, 357.

– In divinis quo sensu ¿ Pater donatur a Filio, aut a Spiritu Sancto?, 540, 1°.

– In Patre (tum coelesti tum terreno) natura est principium quo Generationis Filii; Paternitas seu forma Personalitatis est conditio necessaria ad hoc ut natura sit principium quo Pater generat Filium, 760; – cfr. 759.

– In divinis non potest esse nisi unicus numero Pater, 779, b; – cfr. 780; 781.

– Vide: Filius; Generatio; Relatio; Persona, etc.

Paternitas – In divinis Paternitas est simul Relatio Personalis et Proprietas Personalis, 200.

– Paternitas – Filiatio, quae intra Deum viget, habet naturae prioritatem super Paternitatem – Filiationem quae viget inter Deum et creaturas, 356.

– Paternitas Dei Patris est omnino unica et im-

multiplicabilis numero, 778, 1º, α.
Paternitas – Tota Deo possibilis Paternitas est ea quae in Deo Patre existit, 778, 4º.
– Vide: Filiatio; Generatio; Actus notionalis; Relatio, etc.
PER – Distinctio inter PER et A, 474; 475.
– Particula Per, in termino quem afficit, designat vel causam finalem operationis, vel causam formalem qua agens operatur, vel causam motivam agentis ad operandum, vel quod vis agendi sit derivata in eo termino ab alio, 478, C; 636; d, β.
Perpetuum – In perpetuis idem sunt α) τὸ posse et τὸ esse; β) item τὸ non-posse ac τὸ non-esse, 778, 3º.
Persona – Persona divina est principium quod processionum realium Deo immanentium, 39; 40.
– Significatio etymologica nominis Persona, 160; 167.
– Definitio Personae, a L. Valla tradita, reiicitur, 161, A.
– Definitio Lockiana de Persona impugnatur, 161, B.
– Definitio a Günther tradita de Persona est falsa, 161, C.
– Definitio Rosminiana de Persona expungitur, 161, D.

Persona. Explicatur et defenditur definitio Personae a Boëthio assignata, 162; 163; 164.

— Persona includit triplicem perfectionem, 162, 3°.

— Persona includit triplicem incommunicabilitatem, 165, 1°.

— Persona significat id quod est perfectissimum in totâ naturâ, 165, 2°.

— Dissidium Graecorum et Latinorum quantum ad Personam et Hypostasim, 167.

— Persona (vel suppositum) in omni substantia creata, actu existente, distinguitur realiter ab earum naturâ individuâ, 174.

— Error L. Vallae et Protestantium circa divinas Personas, 177.

— Ratio Personae invenitur realiter et proprie in Divinis, 177; 178; 179.

— Persona est realiter identica cum hypostasi naturae intellectualis; item cum re naturae intellectualis; item cum subsistente in naturâ intellectuali, 172.

— Ratio Personae excellentiori modo convenit Deo prae creaturis, 180.

— Quid sit Persona divina, 181; 182; 183.

— Exponitur et reiicitur opinio [illegible] circa rationem Personae, 185, A.

— Exponitur ac reiicitur opinio Scoti circa notionem

Personae Divinae, 185,B.
Persona — Sententia Petri Lombardi circa notionem Personae Divinae expungitur, 185,C.
— Nec Persona, nec Persona Divina, ex indole proprii nominis, significat aliquid pure relativum, 185,D.
— Nomen Personae in divinis non significat divinam substantiam in recto, 185,E.
— Nomen Personae in divinis non significat relationem formaliter ut est relatio et in recto, 185,F.
— Persona divina significat relationem divinam subsistentem et ad modum hypostasis, 185,G; 186; 187; 188; 219.
— In divinis exsistunt realiter plures Personae, 191; 192; 193, 195.
— Pluralitas divinarum Personarum in Deo non destruit Eius unitatem, nec in Eo ullam inducit compositionem, 194.
— Secundum positionem haereticorum, Arii, Sabellii, Gnosticorum etc. nullo modo potest admitti certus numerus Personarum in divinis, 197, A-E.
— Necesse est ponere tres tantum Personas in divinis, 198; 199.
— Differentia inter Relationem, Relationem Personalem et Proprietatem Personalem, 200, α-γ.

Persona – In divinis nomen Persona non est commune communitate rei, 226.

– In divinis nomen Persona non est commune communitate rationis fundata in negatione, 227.

– In divinis nomen Persona non est commune sola communitate intentionis logicae, 228.

– In divinis hoc nomen Persona non est commune communitate rationis, fundata in re quae sit universalis in essendo, 229.

– In divinis nomen Persona est commune secundum communitatem individui vagi naturae intellectivae, 230.

– In divinis una Persona est propria alicuius vel per identitatem cum eâ, vel per originem ab eâ, 539.

– Quaelibet Persona divina potest se, non vero quamlibet aliam Personam divinam donare creaturae intellectuali, 539-540; 542.

– Qualiter divina Persona cadere possit sub dominio creaturae intellectualis, cui fuerit donata, 541.

– Persona divina considerari potest α) in semet ipsa; β) per ordinem ad aliam divinam Personam; γ) per ordinem ad creaturam intellectualem ad quam aliquando mittitur, 548.

– Personae divinae, spectatae quoad notionem

IN, identificantur cum divina essentia; considera-tae autem quoad notionem AD, distinguuntur invicem realiter, 556, 2; 558; 559, 2º.

Persona — Anomalia resolvitur secundum quam, dum in creaturis pluralitas numerica Personarum inducit pluralitatem numericam substantiarum; in divinis plures numero Personae habent unam numero naturam, 558.

— Persona divina se habet ad substantiam divinam tanquam particulare ad universale, vel sicut inferius ad superius, 559, 1º.

— Loquendo de Personis divinis in ordine ad essentiam, attendendum est, ne violetur unitas essentiae aut Trinitas Personarum, 560.

— Recte dicitur, tres Personas divinas esse unius essentiae, et unam essentiam esse trium divinarum Personarum, 566; 567; 568.

— An dici possit, tres divinas Personas esse unius definitionis, 569.

— Non patet, recte dici, tres Personas divinas esse ex vel de eadem essentia, 570; 571.

— Dici nequit tres divinas Personas esse tres Deos, 582.

— An hoc nomen Persona debeat pluraliter dici de tribus divinis Personis, 591.

— Dantur de facto aliquid quo constituuntur et invi-

cem distinguuntur Personae divinae, 657; 658.
Persona — Criterium pro dignoscendo vero principio constitutivo divinarum Personarum, 659.
— Quid est principium constitutivum divinarum Personarum, 660.
— Doctorum quorundam opiniones de constitutivo divinarum Personarum exponuntur et refutantur, 661÷666.
— Principium, formaliter distinguens divinas Personas, sunt relationes Personales, 667; 669; 670.
— Origines activae et passivae sunt aliquo modo principium formaliter distinguens Personas, 668, α.
— Personae divinae distinguuntur inter se prius et principalius per relationes personales, quam per origines activas et passivas, 668, β.
— Principium formaliter distinguens divinas Personas est relatio personalis considerata α) non sub notione IN, β) nec sub notione AD ut AD, γ) sed sub notione AD ut IN, 675; 676.
— Unaquaeque divina Persona est vere hypostasis, 679; — cfr. 678.
— Vide: — Natura, Relatio, Trinitas, etc.
Personalitas — Personalitas, seu forma Personalitatis, non est principium quo Pater generat Filium, 759 a, A. — cfr. Generatio.

Personalitas — Personalitas, seu forma Personalitatis, est conditio necessaria ad hoc ut natura, quae est in Patre, sit principium quo Pater generat Filium, 759, B.

Philosophi — Philosophi ethnici, lumine revelationis totaliter forte orbati, cognoverunt de facto attributa quaedam appropriata Trinitatis, 286.

— Huiusmodi Philosophi tamen non cognoverunt illa attributa reduplicative secundum quod specialiter solent appropriari uni tantum Personae Smae Trinitatis, 287.

— Memorati Philosophi non cognoverunt de facto mysterium Trinitatis per attributa propria unicuique Personae, 288; 289.

Pistoriensis — Pseudo synodi Pistoriensis assertio erronea refellitur, 398.

Pluralitas — Omnis pluralitas oritur ex divisione alicuius totius, 212.

— Pluralitas alia est materialis, alia formalis, 212, α, β.

— Vide: Multitudo; Totum; Numerus; etc.

Porretanus — Opinio Gilberti Porretani circa Relationes, 125-126.

— Gilberti positio de distinctione essentiae a divinis Personis, et refutatio, 555.

— Porretanus negavit hanc: Deus est Trinitas, seu Tres

Personae, 620, α, γ.

Porretanus — Gilb. Porretani assertio, quod scilicet relationes, seu proprietates personales, non sint divinae Personae, neque in divinis Personis, refellitur, 648, A, α; 649.

Possessivum — Si aliquod Dei nomen exprimat Deum in ratione causae efficientis, aut finalis, aut exemplaris, tale nomen vere potest construi cum pronomine possessivo, Meum, Tuum, Nostrum, etc, 546, 2° et 3°.

— Si aliquod nomen Dei significet Deum absque relatione ad creaturas, tale nomen non potest construi cum pronomine possessivo Meum, Tuum, etc. 546, 4°.

Possibile — Tò possibile esse significat quandoque esse contingenter, quandoque vero habere in se vim essendi ab alio, 751, α, β.

— Qualiter Filio et Spiritui Sancto conveniat tò possibile esse, 751.

Potentia — Potentia alia est logica, alia realis, 743.

— Necesse est ponere in divinis Personis veram atque realem potentiam relate ad actus notionales, 748; 750; 751.

— Potentia realis activa, quae adscribitur divinis Personis relate ad actus notionales non debet intelligi de his actibus, acceptis cum praecisione a pro-

praeter terminis, sed debet intelligi cum inclusione horum terminorum, 749.

Potentia — De potentia Spirativa Spiritus Sancti, quae in Deo adest, idem cogita ac De potentia Generativa quae Deo Patri convenit, 754.

— In divinis potentia operativa non distinguitur realiter, sed solum virtualiter ab operatione, considerata praecisive a suo termino, 755; cfr. 686.

— Potentia Generativa in divinis non dicit Relationem Paternitatis quatenus forma hypostatica, 761, a; 762.

— Potentia Generativa in divinis non est divina essentia prout est aliquid absolutum, 763, b.

— In Deo potentia Generativa non significat aequaliter essentiam et Paternitatem quatenus est forma hypostatica, 765, c.

— In Deo potentia Generativa non significat principalius Relationem Paternitatis, et minus principaliter essentiam divinam, 767, d.

— In Deo potentia Generandi significat primario divinam essentiam, secundario vero et connotative Relationem Paternitatis, 768, e.

— Qualiter potentia Generandi competat Dei Filio et Spiritui Sancto, 780.

— Potentia generandi potest sumi tripliciter, 780, B.

— Vide: Generatio; Spiratio; Actus Notionalis, etc.

Praepositivus — Praesuppositivi opinio circa exsistentiam divinarum notionum, et eius refutatio, 306, A, a.
— Refutatur Praesuppositivus asserens Proprietates Personales non esse in Personis divinis, 650-652.
Praxeas — Eius error de Trinitate, 191.
Principium — Principium operationis est triplex: videlicet quod, quo proximum et quo remotum, 39, B; 485.
— Quid significat principium, 332.
— Differentia inter principium et causam, 333.
— Principium aliud nominatur primum, aliud secundum, 334; 370.
— Principium in divinis sumitur essentialiter aut personaliter, 335.
— Principium, essentialiter acceptum, convenit singulis divinis Personis, 336.
— Principium, personaliter acceptum, convenit Deo Patri ut Pater est, 337.
— Principium, personaliter acceptum, convenit etiam Dei Filio, 338, 1°.
— Principium, personaliter dictum, non est notio aliqua divina, 338, 2°.
— Principium sine principio (ἄναρχον) est notio Dei Patris, 338, 2°.
— Principium de Principio est notio Filii, 338, 2°.
— Principium de utroque est notio Spiritus San-

cti, 338, 2°.
Principium — Principium primum innotescere nobis dupliciter potest, 370.
— Vide: Causa; Origo; Spiritus Sanctus; etc.
Prioritas — Prioritas naturae quid sit; 355.
Priscillianistae — Eorum error de Trinitate, 191.
Priscillianus — Priscilliani grammatici explicatio de nomine «Verbum», 384, A.
Processio — Notio Processionis, 15-16.
— Processio dividitur in proprie, minus proprie et latissime, dictam, 16.
— Processio, latissime dicta, subdividitur in realem et logicam, 20.
— Processio realis subdistinguitur in immanentem seu ad intra, et transeuntem seu ad extra, 22, C; cfr. 23; 24; 25.
— Omnis processio attenditur secundum aliquam actionem, 17.
— Processio realis subdividitur in realem per modum operationis et realem per modum effectus, 21; 39, A.
— Intra Deum non existit realiter formaliter nec processio proprie dicta, nec processio minus proprie accepta, 18; 19.
— Catholici et heterodoxi in duobus conveniunt circa divinas processiones, 26, A, B.

Processio — Arii haeresis de divinis processionibus exponitur et reiicitur, 27; 28.
— Sabellii haeresis de divinis processionibus exponitur et refellitur, 29.
— Aliqua processio realis immanens exsistit formaliter in divinis, 30.
— Processiones, quas formaliter in Deo immanentes profitemur, sunt reales tum α) ad modum operationis, tum β) ad modum operati, 31. — cfr. 32, 1°-3°.; item 33, 2°; et 37, 6°.
— Processionum realium, Deo immanentium, principium quod est Persona divina, 39; 40.
— Processionum realium, Deo immanentium, principium quo radicale seu remotum est Deitas seu divina essentia, 41.
— Exponitur et refellitur opinio Durandi circa principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium, 42, A.
— Explicatur et reiicitur opinio S. Bonaventurae circa principium quo proximum et immediatum processionum realium Deo immanentium, 42, B.
— Principium quo proximum et immediatum processionum realium, Deo immanentium, est α) divinus intellectus et divina voluntas β)

non quidem absolute considerati, γ) sed prout connotant aliquas proprietates personales Ssmae Trinitatis, 43-47.
rocessio — Quomodo Arius, Sabellius et Gnostici intellexerunt Generationem Verbi, 57. — Vide Generatio.
— Processio Verbi Dei non est Generatio large accepta, 58; - cfr. Generatio.
— Processio Verbi Dei est Generatio propria viventium, 59-61.
— Praeter processionem Verbi existit formaliter in Deo alia processio realis ex parte divinae voluntatis, 69-71.
— Processio ex parte voluntatis, seu processio Amoris, exponitur, 68.
— Per processionem Amoris in divinis procedit α) terminus aliquis realis, isque β) non est creatura, sed Deus; γ) distinguitur tamen a Deo Patre, 72-73.
— Processio Spiritus Sancti distinguitur realiter a processione Verbi, 74.
— Processio Spiritus Sancti non est Generatio propria viventium, 79; 80.
— Processio per modum Amoris non habet nomen proprium, 81.
— An sit demonstrabile processionem Spiritus Sancti non esse Generationem propriam viventium?,

82.

Processio — Tentamina Ss. Patrum et Scholastico-rum ad declarandum Processionem Spiritus Sancti non esse Generationem propriam viventium, 83, A–E.

— Causa proxima assignatur, ob quam Processio Spiritus Sancti non possit dici Generatio propria viventium, 83, F, f.

— Assignatur item causa remota, ob quam Processio Spiritus Sancti non possit dici Generatio propria viventium, 84.

— Assignantur aliae differentiae inter proces-sionem Verbi, et processionem Spiritus Sancti, 85.

— Duae tantum numero processiones reales exsi-stunt de facto in Deo, 88.

— Impossibile est quod in Deo processiones rea-les sint plures quam duae, 89.

— Dotes praecipuae divinarum processionum, 90.

— Processiones sunt fundamentum relationum rea-lium in Deo existentium, 111, 1°.

— In divinis Processio, i. e. Spiratio passiva, est simul Relatio Personalis, et Proprietas Personalis, 200, α–δ.

— Processio Spiritus Sancti est coaeterna Patri et Filio, 483.

— Tota Deo possibilis Processio passiva est Processio existens

in Spiritu Sancto, 778, 4°.
Processio – Processio, in Spiritu Sancto exsistens, est omnino unica et immultiplicabilis, 778, 1°, β.
— Vide: Actus Notionalis; Origo; Generatio; Amor; etc.
Pronomen – Vide: Nomen; Possessivum, etc
Propositio – Quaenam dicitur propositio exclusivi subiecti, 271.
Proprietas – Proprietas Personalis in divinis quid significet, 200, γ.
Proprius – Res est propria alterius, a) vel per identitatem, β) vel per subiectionem ad eum, γ) vel per originem ab eo, 539.
— Vide: Appropriatum.
Qualificatio – Pro diversa qualificatione propositionum vide 322.
Qui – Tò qui est, quod ponitur Exod. III. v. 14, appropriatur Dei Filio melius quam Deo Patri aut Spiritui Sancto, 639, C, c.
— Quicumque intelligit ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum etc., 48.
Ratio – Quid significat Ratio naturalis, 283–285.
Rationalistae – Eorum error circa Trinitatem, 191.
Relatio – Quid sit Relatio, 94.
— Relatio ex propriâ indole est ordo seu perfectio, 95, 1°.
— In omni relatione adsunt Subiectum, Termi=

nus et Fundamentum, 95, 2°.
— Relatio alia est creata, alia increata, 96.
— Item alia transcendentalis, alia praedicamentalis, 97.
— Relatio praedicamentalis continet notionem IN et notionem AD, 98; 556, A; 673; 674.
— Conditiones ut relatio aliqua sit praedicamentalis, 99.
— Relatio realis, logica et mixta quae sint? 100, C.
— Conditiones ut relatio aliqua sit realis, 102.
— Conditiones ut relatio aliqua sit logica, 103.
— Conditiones ut relatio aliqua sit mixta, 104.
— Relatio realis distinguitur in mutuam et non mutuam, 105.
— Conditiones ut relatio realis sit mutua vel non mutua, 106.
— Relatio alia est per modum actualis referentiae, alia per modum habitualis referentiae, 411.
— Relatio disparata quaenam sit, 465, D, β.
— Relatio realis mutua alia est aequiparantiae, alia disquiparantiae, 107.
— Extrema relationis sunt in eodem ordine, quando inter illa adest relatio realis, aut logica, non autem quando adest relatio mixta, 101, 1°.
— Inter divinas Personas non repugnat, ut sit relatio realis, 101, 2°.

Relatio— Inter Deum et creaturas nequit esse relatio utrinque realis, 101, 3°.
— Novae relationes mixtae possunt innasci inter Deum et creaturas, 101, 4°.
— Praesuppositâ exsistentiâ processionum realium in Deo, necesse est fateri quasdam relationes exsistere formaliter intra Deum, 108.
— Relationes aliquae reales exsistunt formaliter in creaturis, 110.
— Relationes aliquae reales exsistunt formaliter in Deo, 111; 113; 114; 115.
— Processiones sunt fundamentum relationum realium in Deo exsistentium, 102, 1°.
— Relationes reales, prout IN Deo exsistunt, identificantur cum Dei substantia, 111, 3°; 126.
— Relationum realium, in Deo exsistentium, subiectum proximum sunt divinae Personae, 116.
— Notio relationis realis in Deo exsistentis, 117.
— In relationibus notio IN est eius elementum quasi genericum, et notio AD se habet tamquam elementum quasi differentiale seu specificum, 122; 123.
— Notio AD et notio IN, quae constituunt relationem, solâ ratione ratiocinata, seu virtualiter, inter se distinguuntur, 123.
— In relationibus notio AD est permissive entitas

realis aut rationis, 124.
Relatio — In relationibus notio AD est permissive realitas inhaerens uni extremo relationis, vel assistens ad ipsum, 125. — cfr. 556, A.
— Relationes natae sunt exprimere minimam distinctionem, 667, 1°, ζ'.
— Realis relatio in Deo exsistens, α) est identica realiter cum divina substantia, β) et solum ratione differt ab eâ, 126; 130; 131; 132.
— Relatio in Deo realiter exsistens, distinguitur ratione ratiocinata, non autem ratione ratiocinante a divina substantia, 127; 1°, 2°.
— Opinio Durandi circa distinctionem inter divinam essentiam et relationes exponitur ac refellitur, 128.
— Opinio Scoti circa distinctionem inter relationes et divinam essentiam exponitur et refellitur, 129; 132.
— Relationes reales, in Deo exsistentes, sunt aliquid per se subsistens, 133.
— Quid est relatio realis prout a parte rei exsistit in Deo, 134.
— Sabellianorum et Unitariorum error circa distinctionem inter relationes reales in Deo existentes, 138, A.
— Undenam sumitur distinctio specifica rela-

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

tionum, 139; 140.

Relatio — Undenam accipitur unitas numerica relationum, 141; 142.

— Relationes reales in Deo exsistentes distinguuntur invicem realiter, 143; 144.

— Quando relationes reales distinguuntur realiter vel logice inter se?, 145.

— Relationes reales, in Deo exsistentes, non sunt nisi quatuor, 147; videlicet Paternitas, Filiatio, Spiratio, et Processio, 148.

— Distinctio realis adest inter Paternitatem, Filiationem et Processionem; item inter Spirationem et Processionem; non autem inter Spirationem ac Paternitatem, nec inter Spirationem et Filiationem, 149; 150; 151.

— Relatio inter intellectum divinum et veritatem, item inter divinam voluntatem et bonitatem est relatio logica; et non realis, 152; 153.

— Relatio Personalis quidnam significet in divinis, 200, β.

— Relatio ex vi notionis IN respicit subiectum cuius est; ex vi autem notionis AD respicit terminum relative oppositum, 556, A.

— In Deo relatio Personalis est realiter ipsa Persona, et est in Persona, 653.

— Relatio Personalis distinguitur virtualiter a

divina Persona, 654, A.

Relatio— Non omne quod praedicatur in Deo de Persona, potest praedicari de relatione personali, 654, B.

— An dici possit « Relatio divina est in essentia divina », 655.

— In divinis relationibus possumus considerare α) notionem IN; β) notionem AD; γ) notionem AD ut connotat IN; δ) et notionem AD ut AD, 673; 674.

— Relatio divina, spectata quantum ad notionem IN, comprehendit omnia Dei attributa absoluta, 672, α.

— Relatio divina, spectata quantum ad notionem AD, comprehendit omnia Dei attributa relativa, 672, β.

— Vide: Actus Notionalis; Origo; Paternitas; Filiatio; Verbum; Imago; Processio; etc.

Relativus— Quinam terminus dicitur relativus, 184, 1°, — cfr. Absolutus; Notionalis; etc.

Res— Tò Res debetne singulariter an pluraliter de divinis Personis praedicari, 58[illegible].

— Quid est res abstracte considerata, 680, β.

— Res, formaliter abstracta, nonnisi nomine abstracto potest exprimi; dum res materialiter abstracta, potest exprimi nomine abstracto aut concreto, 682, C.

Revelatio — Veritas revelata potest ab homine cognosci, vel modo supernaturali i.e. per lumen Fidei, vel modo naturali et pure historico, 282.

Richardus — Richardi Victorini error quoad cognitionem Trinitatis, 290, C.

Rosminius — Opinio Ab. Rosminii circa demonstrabilitatem existentiae Trinitatis in Deo, 82; 290, H.

— Rosminii expositio de Verbo Dei et eius refutatio, 386.

— Rosminii positio de identitate essentiae cum divinis Personis, 554, D.

— Vide: Persona; Verbum; etc.

Sabellius — Error Sabellii circa Spiritum Sanctum, 69.

— Sabelliana haeresis ad quatuor suprema capita reduci potest, 255, B.

— Sabellii positio de identitate essentiae cum divinis Personis, 554, C.

— Sabellii sophisma pro identitate divinarum Personarum refutatur, 557.

— Vide: Processio; Generatio; Ingenitum; Relatio etc.

Sa Scriptura — In divina Scriptura quidquid dicitur de Deo Patre, debet etiam attribui Deo Filio, exceptis illis in quibus Pater relative opponitur Filio, 460, 1° a, γ.

Scotus — Opinio Scoti de Inspirabilitate, 310.

— Scoti opinio circa possibilitatem processionis Spi=

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

ritus Sancti a solo Dei Patre, 465; 467; 468-471; - cfr. 500.

Scotus — Scoti opinio dicentis « Patrem et Filium per actum liberum voluntatis spirare Spiritum Sanctum» exponitur, 731.

— Vide: Persona; Relatio, etc.

Separatio — Vide: Divisio.

Sermo — An Dei Filius dici recte possit Sermo Dei ?, 400.

Servetus — Error Mich. Serveti de Trinitate, 191.

Singularis — Vide: Deus; Terminus, etc.

Singularitas — Singularitas rei quid sit, 778, 1º.

— Singularitas rei cuiusvis est omnino unica et immultiplicabilis numero, 778, 1º.

Sociniani — Error Socinianorum circa processionem Spiritus Sancti, 69.

— Eorum dubitatio circa numerum processionum realium in Deo formaliter exsistentium, 87, B.

Solitarius — Deus non debet dici solitarius, 255, B; 260.

Solitudo — Solitudo excludit consortium societatis Amoris, 255, B.

— In divinis debemus evitare nomina solitudinem importantia, 255, B.

Solus — Quid significat rò Solus, 261.

— Tò Solus, categorematice acceptum, quid significat, 263, a.

— Tò Solus, syncategorematice acceptum, quid signi-

ficat, 263, B.
Solus — Particula, Solus, nequit adiungi tamquam dictio categorematica alicui termino essentiali in divinis, 264.
— Particula, Solus, potest adiungi tamquam dictio syncategorematica alicui termino essentiali in divinis, 265; 266.
— Regulae practicae ad discernendum, num propositio continens particulam « Solus » sit vera vel falsa, 266.
— Quo sensu haec « Solus Pater est Deus » est vera, 273; 274.
— Loquendo de divinis Personis, dictio exclusiva non debet addi terminis Personalibus, nisi cum magnâ cautelâ, 275.
— Vide: Filius.
Spiratio — In divinis Spiratio, licet sit Relatio Realis, non est tamen Relatio Personalis nec Proprietas Personalis, 200; 313, B.
— In Deo Patre Paternitas et Communis Spiratio (et similiter in Dei Filio Filiatio et Communis Spiratio) non distinguuntur invicem realiter sed solum virtualiter, 315.
— Vide: Relatio; Actus Notionalis; Generatio, etc.
Spiritus — Vox Spiritus potest tripliciter sumi, 448.
— Utrum τὸ Spiritus sit nomen personale in di=

vinis, 450.

Spiritus Sanctus — Spiritus distinguitur realiter a Dei Filio, 75.

— Quinam haeretici impugnaverint divinitatem Spiritus Sancti, 452.

— Spiritus Sanctus potestne dici principiatus vel causatus a Patre, aut a Filio?, 341, γ.

— Spiritus Sanctus non potest dici proprie Verbum Filii Dei, 397.

— Qualiter Deus Pater, cognoscendo Verbum, cognoscit etiam Spiritum Sanctum, 405.

— An Spiritus Sanctus possit dici imago Patris et Filii, 430-434.

— Cur Spiritus Sanctus nequeat dici imago Dei, 435.

— Nomina, quibus designari solet tertia Persona Smae Trinitatis, 439; cfr. 440-444.

— Tò Spiritus Sanctus potest accipi vel in vi duarum dictionum, vel in vi unius dictionis, 449.

— Utrum tò Spiritus Sanctus, in vi duarum dictionum acceptum, sit nomen personale in divinis?, 451.

— Utrum tò Spiritus Sanctus, acceptum in vi unius dictionis, sit nomen personale in divinis?, 452.

— Tertia Persona Trinitatis non habet nomen sibi stricte proprium, 453.

— Tertia Persona Trinitatis convenienter appellatur Spiritus Sanctus, 455; 456.

Spiritus Sanctus — Quinam impugnaverint processionem Spiritus Sancti a Dei Filio, 459.

— Spiritus Sanctus procedit non solum a Patre, sed etiam a Filio, 460.

— Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab Eo nullo modo posset distingui realiter, 466-471; cfr. 500.

— Si S. Spiritus procederet a solo Dei Filio, non distingueretur realiter a Deo Patre, 470, 1°; cfr. 500.

— Quo sensu Spiritus Sanctus quiescit in Christo?, 462.

— An Spiritus Sanctus possit dici nepos Dei Patris?, 464.

— Doctores Graeci et Latini affirmant « Spiritum Sanctum a Patre per Filium procedere », 473.

— Determinatur sensus catholicus huius propositionis « Pater per Filium spirat Spiritum Sanctum », 479; 480; 481; 483.

— Haereticum est dicere « Filius per Patrem spirat Spiritum Sanctum », 480, 2°.

— Dici nequit, quod « Pater vel Filius mediate mediatione virtutis spirat Spiritum Sanctum », 481, β; 482, α.

— Pater immediate immediatione proprii suppositi spirat Spiritum Sanctum, 481, γ.

— Pater mediate mediatione suppositi proprii

Filii spirat Spiritum Sanctum, 481, 7.
Spiritus Sanctus – Dici non potest cum rigore theologico, quod Spiritus Sanctus principalius, aut melius, aut plenius a Patre quam a Filio, 482, 2º.
– Pater et Filius in divinis sunt unum principium Spiritus Sancti, 493; 494; 496; 497.
– Quo sensu Pater et Filius sint unum principium Spiritus Sancti, 495-497.
– Pater et Filius sunt duo spirantes Spiritum Sanctum, 498.
– Pater et Filius sunt unus spirator Spiritus Sancti, 498.
– Non est dicendum «Pater et Filius sunt unum principians Spiritum Sanctum», 499.
– Spiritus Sanctus per se et necessario requirit, ut procedat a Patre et Filio, 500-502.
– Ex quarum rerum amore procedit Spiritus Sanctus? 503.
– Causa redditur, cur Spiritus Sanctus non possit spirare alium Spiritum Sanctum, 515.
– Opiniones Doctorum circa sensum propositionum: «Pater (aut Filius) diligit Filium (aut Patrem) Spiritu Sancto», 517, A-F; cfr. 519; 520.
– Spiritus Sanctus potest donari a Patre, vel a Filio, vel ab utrisque, 540, 3º.
– Spiritus Sanctus, ex vi suae proprietatis personalis,

habet, ut sit primum Dei Donum creaturis intellectualibus collatum; 544, 4°; cfr. 545.

Spiritus Sanctus – Spiritus Sanctus potest dici Donum Nostrum, non semper sed postquam est nobis a Deo donatus, 546, A.

– Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio, non voluntate libera, sed voluntate notionali aut essentialis Patris et Filii, 731.

– Spiritus Sanctus non est factus ex nihilo, neque de aliena substantia, sed de substantia Patris Filiique omnino indivisa, 738.

– In divinis non potest esse nisi unicus numero Spiritus Sanctus, 779, b.

– Vide: Pater; Filius; Amor; Donum, etc.

Subiectum – In propositionibus subiectum in rigore logico sumitur materialiter; minus proprie autem accipitur formaliter, 272.

Subsistentia – Subsistentia quandoque rem subsistentem, quandoque modum seu perfectionem essendi designat, 170.

– In Deo sunt tres subsistentiae relativae, seu personales, 201.

– Utrum Deus, consideratus in linea entitatis absolutae, habeat subsistentiam aliquam absolutam?, 202; 203; 204; 694.

– Subsistentia absoluta et subsistentia relativa in

Deo differunt virtualiter, 205.
Subsistentia — In divinis subsistentia potest sumi adaequate, vel inadaequate, 664, α, β.
— Vide: Persona; Hypostasis; Deus, etc.
Substantia — Nomen, Substantia, accipitur, large, minus large et strictissime, 169, A.
— Substantia individualis tripliciter potest considerari, 169, B.
— Differentia inter substantias expressas nomine Generico, aut Specifico, aut Particulari, aut Singulari, aut per nomen Persona vel Suppositum, 220.
— Realitas substantiae, constituens Personam, potest exprimi duobus modis, 221.
— Conditio ut substantia sit numero pluralis, 579; 2°; 580, α.
— Substantia divina ad divinas Personas se habet quasi totum ad partes, sive tamquam universale ad particularia sub eo contenta, 559, 1°.
— Vide: Essentia; Persona; Deus, etc.
Substantivus — Nomina substantiva qualiter differunt ab adiectivis, 184, 3°; 489.
— Terminus substantivus accipitur quandoque formaliter et quandoque materialiter, 184, 4°.
— Vide: Nomen; Adiectivus; Terminus.
Suppositio — Quid est suppositio formalis, 595.
— Suppositio duobus modis potest esse confusa, 492.

Temeraria — Propositio temeraria in Fide quaenam dicitur, 323, ζ.

Terminus — Terminus alius est absolutus, alius relativus, 184, 1°.

— Terminus in recto qualiter differt a termino in obliquo, 184, 2°.

— Terminus substantivus qualiter differt ab adiectivo, 184, 3°.

— Quinam in divinis dicitur terminus essentialis, 258; 380; 466, β.

— Qualiter terminus essentialis potest considerari, 257.

— Quando unus terminus adiungitur categorematice ad alium, 262, α.

— Quando unus terminus adiungitur syncategorematice ad alium, 262, β.

— Terminus Personalis quinam dicitur in divinis, 267; 380.

— Quinam dicitur terminus notionalis in divinis, 593, α.

— Explicatur regula: Terminus singularis idem significat et supponit, 601.

Theologus — Quaenam esse debeat theologi industria circa Fidei mysteria, 297, 2°.

— Per divinam revelationem theologus potest cognoscere Mysterium Trinitatis per formalitates proprias

divinarum Personarum, 300.
Totum — Totum et pars quomodo invicem affirmentur per verbum Sum, es, est, 565, 1°.
— Qualiter esse potest in divinis totum et pars, 195.
Trias — Origo huius vocis in Ecclesia Catholica, 236, α.
Trinitas — Recta Fides docet „Deum unum trinumque esse„, 1.
— Mysterium Trinitatis est vertex mysteriorum Religionis Christianae, 2.
— Duplici de causa Deus noluit hoc Mysterium Haebreis revelare, 3.
— Mysterium Trinitatis fuit convenienter nobis revelatum, 299.
— Investigatio huius Mysterii multis de causis est necessaria, 6.
— Unitas et Trinitas Dei pertinet ad intimam divinitatis constitutionem, 7; 8.
— Tractatus de Sma Trinitate in tres sectiones a S. Thoma partitur, 9-11.
— Errores praecipui contra Trinitatis Mysterium, 12, A-C
— Quando voces Unitas et Trinitas invectae sunt in Ecclesia, 235; 236, β; 237.
— Error Protestantium quantum ad vocem Trinitas, 237.
— Etymologia vocis Trinitas, 238, α.

Trinitas — Definitio realis Trinitatis, 238, β; 239.
— Nomen Trinitas in divinis significatne essen=
an vero relationem ?, 239.
— In divinis utimur convenienter nomine Trini=
tatis, 240.
— Pater est Trinitas, vel Verbum est Trinitas, etc.
dici nequit, 241, 1°.
— Deus est Trinitas dici potest, 241, 2°.
— Quo sensu dicitur Trinitas in unitate, 244.
— Dici nequit Trinitas est Trina, 245, α.
— Trinitas divinarum Personarum potest cognosci
vel per propria vel per appropriata, 280.
— Cognoscere Trinitatem Personarum per appro=
priata contingit dupliciter: videlicet vel inquan=
tum ea attributa conveniunt specialiter uni Perso=
nae Trinitatis, vel in communi inquantum con=
veniunt Personae divinae, 281.
— Impossibile omnino est humanam rationem,
in praesenti vita, argumentis pure philosophicis
demonstrare directe aut indirecte exsistentiam Tri=
nitatis secundum formalitates proprias unicuius=
que divinarum Personarum, 291.
— Impossibile omnino est per philosophiam pure na=
turalem demonstrare directe vel indirecte quiddita=
tem Smae Trinitatis, 292, 1°; cfr. — 4; 5; 7; 8.
— Impossibile est per philosophiam naturalem certo

demonstrare directe aut indirecte «Deum non esse trinum in Personis», 292, 2º; cfr. 2; 7; 8.

Trinitas — Impossibile est per philosophiam pure naturalem demonstrare directe aut indirecte Mysterium Trinitatis esse possibile, 293.

— Impossibile est per philosophiam pure naturalem demonstrare directe vel indirecte Mysterium Trinitatis non esse impossibile, 294; 295.

— Praesupposito Fidei lumine, theologus potest probabiliter per argumenta philosophica suadere Mysterium Trinitatis, 296, 1º.

— Non praesupposita ulla de Mysterio Trinitatis revelatione, homo per argumenta pure philosophica, credo, nec suspicari posset de exsistentia Trinitatis in Deo, 296, 2º.

— Qui probare nititur Trinitatem Personarum naturali ratione, Fidei dupliciter derogat, 297, 1º.

— Etiam, de potentia Dei absoluta, videtur impossibile, quod homo viator, extra visionem beatificam, cognoscat evidenter Mysterium Trinitatis, 298, c.

— Vide: Deitas; Deus.

Tuum — Tuum, Vide Possessivum.

Unicus — Tò unicus proprie excludit numerum seu pluralitatem, 255, B, §. Secundo.

— Tò unicus quandoque sumitur improprie pro uno, 256, 2º.

Unicus — Rigorose loquendo, nequit dici Deum unicum; bene tamen unicum Dei Filium, 255B; 256, 2º.

Unio — Quid significat Unio, 513.

Unitas — Unitas transcendentalis et unitas quantitativa quid sunt, 213, α, β.

— Unitas transcendentalis convenit omni enti, 213.

— Unitas geometrica convenit solum rei praeditae extensione, 213.

— Unitas trascendentalis quid ponit in obiecto de quo dicitur ?, 215, 1º, 3º.

— Unitas geometrica quid ponit in obiecto de quo dicitur ?, 215, 1º, 3º.

— Quo sensu dicitur Unitas in Trinitate ? 244.

— Nomen substantivum undenam accipit unitatem numericam, 490.

— Nomen adiectivum undenam accipit unitatem numericam, 491.

Unum — Unum transcendentale, et unum quantitativum quid sunt, 213, α, β.

— In divinis τὸ Unum potest supponere pro Substantia, et pro Relatione, 217.

— Pater et Filius in divinis sunt unum, non autem unus, 253, Reg. Iª.

— Multa possunt esse unum aut naturâ, aut Personâ, vel quantum ad virtutem agendi, vel quantum ad proprietatem, 187.

Unum — Tò Unum debetne singulariter an pluraliter dici de divinis Personis, 586.
Valla — Vide Persona.
Verbum — Dei Verbum est verus Dei Filius, 62, 1°.
— Dei Verbum est consubstantialis Deo Patri, 62, 2°.
— Verbum et Res intellecta quomodo differunt, 153.
— Verbum Dei nobis innotescit ex verbo humani intellectus, 383.
— Verbi etymologia, 384, A.
— Verbum dicitur quandoque proprie, quandoque metaphorice, 384, A, α, β.
— Verbum etiam accipitur propriissime, minus proprie, et improprie, 384, B.
— Verbum improprie aut minus proprie acceptum, non exsistit nisi metaphorice in Deo, 385.
— In quocumque adest Verbum metaphorice dictum, in eo oportet ponere Verbum propriissime dictum, 386, §. Conclusio, 3°.
— Verbum, propriissime dictum, in divinis convenit soli Dei Filio, 396–397.
— Verbum, propriissime dictum, non est operatio intellectus, nec ipsa res cognita, sed terminus qui producitur ab intellectu cognoscente rem, 387.
— Verbum mentale distinguitur tum ab operatione intellectus intelligentis, tum ab ipsa re cognita per talem operationem, 388, 1°–2°.

Verbum — Notio verbi mentalis, 388,3º.;402.
— In divinis Verbum, propriissime acceptum, est nomen personale, 389;390.
— Secunda Persona Trinitatis non dicitur exactius Dei Verbum quam Dei Filius, 398.
— Secunda Persona Trinitatis perfectius significatur per Dei Verbum quam per Dei Filium, 399.
— Dei Filius magis rectè nominatur Verbum quam Sermo, 400.
— In quolibet verbo mentali duae relationes inveniuntur, 402.
— Dei Verbum, qua tale, importat relationem ad Deum Patrem qui illud eructat, 402.
— Quaenam res manifestantur intelligibiliter in Dei Verbo, 404-405.
— Dei Verbum, nonnisi secundario, repraesentat intelligibiliter creaturas, 406.
— Dei Verbum importat secundario relationem ad omnes creaturas tam actuales, quam possibiles, 407.
— Dei Verbum per formalitatem Filiationis importat relationem primario ad solum Deum Patrem, secundario autem ad creaturas, 408, 1º.
— Dei Verbum per formalitatem divinae essentiae quam possidet, dicit ordinem ad omnia quae ab Ipso manifestantur, 408, 2º.
— Relatio inter Dei Verbum et ea quae intelligibiliter

ab Eo repraesentantur, est rationis tantum, 409.

Verbum — Relatio inter creaturas idealiter in Dei Verbo repraesentatas, atque creaturas actualiter exsistentes, est aeterna, 409.

— An relatio, quam Dei Verbum habet ad omnia ea quae intelligibiliter in Eo repraesentantur, sit ad modum actualis, vel habitualis referentiae ?, 411.

— Relatio inter Dei Verbum et ea, quae realiter exsistunt in Deo atque repraesentantur intelligibiliter in Verbo, est relatio Imaginis; relatio autem inter Verbum ipsum et creaturas est relatio Exemplaris, 412.

— In quo Dei Verbum differt ab idea creaturae in Deo exsistente, 413.

— An Dei Verbum importet respectum ad non-entia, 414.

— An in visione beatifica adsit processio Verbi mentalis in mente eiusdem beati, 460, 4°, a.

Veritas — Tò Veritas appropriatur Dei Filio, 633, A, α.

— Veritas qualiter praedicatur de divinis Personis, 589, α.

Verum — Tò Verum debetne singulariter an pluraliter dici de divinis Personis, 588.

Virtus — In divinis quid significat virtus spirativa, 494.

— Tò Dei Virtus appropriatur quandoque Dei Filio, quandoque Spiritui Sancto, 635.

Voluntarium — Voluntarium aliud appellatur voluntate antecedenti, et aliud voluntate consequenti; 725, 3º.
— Voluntarium aliud est voluntate antecedente operante ut natura, et aliud voluntate antecedente et liberâ, 725, 4º.
— Loquendo de voluntario voluntate concomitante, potest dici: « Deus Pater voluntarie genuit Filium », 726.
— Loquendo de voluntate antecedente et prout est facultas libera, dici nequit: « Deus Pater voluntarie genuit Filium », 727.
Voluntas — Dei voluntas ad bonum, quod vult, dicit solam relationem logicam, 152; 153.
— Voluntas et natura differunt in causando, 725, 1º.
— In Deo distinguitur voluntas essentialis et voluntas notionalis, 728, α-β.
— An Deus Pater genuit Filium voluntate concomitante essentiali, an voluntate concomitante notionali? 728, γ. Q. I.
— Voluntas concomitans in Deo Generationem Verbi non est iuxta nostrum modum concipiendi, prior ipsâ Generatione, sed hanc concomitatur, 729, b.
— Vide: Generatio; Paternitas; Filius; Intellectus, etc.
Zoroaster — Zoroaster non cognovit Trinitatem divinarum Personarum, 289.

				Errata	Corrige
Pag.	15	Lin.	4	Filio...	Patre
,,	76	,,	3	Conclusio	58. Conclusio
,,	131	,,	20	93. Facem	Facem
,,	169	,,	18	Lyturgia	Liturgia
,,	196	,,	2	56. Prologus	156. Prologus.
,,	277	,,	15	una;...	una; Pater et Filius
,,	282	,,	16	213. Hinc	Hinc
,,	400	,,	15	345. De	344. De
,,	,,	,,	23	346. In	345. In
,,	,,	,,	27	347. Unde	346. Unde
,,	413	,,	26	262. Post	362. Post
,,	423	,,	5	nostrae	nostrae intentionis in praesenti
,,	,,	,,	6	declarare	declarare nomina pro= pria et non metapho= rica
,,	,,	,,	23	atque	atque assimilat ea duo= decim praetiosis lapi= dibus
,,	,,	,,	24	assutis	assutis in vestimento S. Aaronis, qui Christi
,,	709	,,	1	Deitas	Paternitas
,,	741	,,	25	separantur...	separantur partes obie=

Errata				Corrige
				cti quae naturaliter con=
Pag. 742	Lin. 25		. . . . .	Humanitas
,, 744	,, 24		vero . . .	vero se habent tam=
,, ,,	,, 25		proprietates . .	proprietates non perso=nales, utputa Spira=
,, 745	,, 24		in . . .	in divinis nihil prae=dicatur sicut
,, ,,	,, 25		vel . . .	vel sicut forma inhae=rens alicui praeexsi=
,, 748	,, 22		aliquae . . .	aliquae hypostases
,, ,,	,, 23		Remota . . .	Remota proprietate non constituente
,, ,,	,, 24		non	non destruitur sed permanet
,, ,,	,, 25		. . . . .	Persona. At proprie=tates non personales non con=
,, 851	,, 25		mentaliter, 392	mentaliter, 46.

Eiusdem Auctoris Opera

De Deo Uno, Vol. Unic. pagg. XVI–975. L. 12,00

De Sacramentis In genere, Vol. Unic. pagg. XVI – 500 (sub praelo) . . . . L. 7,50

De Quibusdam Sacramentis In specie, Vol. Unic. pagg. XVI – 880 . . . . . . L. 10,00

Veno prostant apud Auctorem.

Auctor sibi reservat iura proprietatis

2160

Buonpensiere, H 231.01
B 75

AUTHOR

Commentaria in I.P. Summae

TITLE

Theologicae

2160

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY. CA 94709